6

ma
Fre
for

Ar

die
zu
be

Carl Renz ß in Nift

Carl Renz ß in Stift.

4°

BENEDICTUS SPINOZA

BENEDICTI DE SPINOZA

OPERA

QVAE SVPERSVNT OMNIA.

ITERVM EDENDA CVRAVIT, PRAEFATIONES, VITAM AVCTORIS, NEC NON NOTITIAS, QVAE AD HISTORIAM SCRIPTORVM PERTINENT

ADDIDIT

HENR. EBERH. GOTTLOB PAVLVS

PH. AC TH. D. HVIVS PROF. ORD. IENENSIS.

VOLVMEN PRIVS.

IENAE

IN BIBLIOPOLIO ACADEMICO.

1802.

PRAEFATIO ITERATAE EDITIONIS.

Spinozae Opera ſtatim ab initio *) ſaepius acriusque exagitata et refutata quam perpenſa et intellecta fuiſſe, negari haud poteſt. Inde Spinozismi nomen, mox, quantumvis Philoſophiam nomine individui definiri noluerit Philoſophus, illatum antea abiit in convicium, quam quidem mens auctoris vel hiſtorice dispaluerat; ſcripta vero, ex quibus peti haec potuiſſet, fere ubique prohibita atque oppreſſa, breve poſt tempus delitescere intra bibliothecarum cancellos, quid? quod conſulto a non paucis occultari coeperunt, qui libros non paucos, ut quam rariſſima poſſidere gloriarentur, pernicioſos, impios, atheos inſcribere amabant. Quem in modum factum eſt, ut ea, quae Philoſophiam Spinozae continent, non niſi ſemel edita caroque pretio vendita, quo plurium manibus obiter velut „extremae rarentiae liber„ terebantur, eo pauciorum iteratis maturisque meditationibus per otium examinarentur. Decantata enim illa naenia, quod Spinozismus omnis definitione falſa Subſtantiae nitatur, confecta videbatur tota

*) vide inter Epiſtolas p. 507. nr. XIX.

disquisitio. Unde eo res devenit, ut, cum nostris fere temporibus immortali ingenio Lessingiano Spinozismus tribueretur, non secus ac si de quodam Africae monstro vix quoad nomen cognito fabula nova percrebuisset, ne de facto quidem, quid in Philosophia Benedicti de Spinoza proprium insuerit et capitale, inter eruditos constaret. Adeo in diversissima abibant virorum, qui inter peritos artis referebantur, Spinozismi explicationes.

Nec sola illa φιλοσοφήμενα Spinozae, velut intrinseca obscuritate circumfusa, ad incognitas literarum ditiones pertinebant, sed intellectu multo faciliores etiam eiusdem viri de Antiquitate Hebraica disquisitiones. Quae nimirum nunc quidem de libris Vet. Testamenti, quoad notionem prophetiae, originem et aetatem singulorum librorum, collectionem eorum canonicam, leges interpretandi, vocalium auctoritatem, variantium lectionum rabbinicas adnotationes et reliqua id genus recentiora exegeseos criseosque biblicae incrementa, post integrum et quod excurrit seculum, Eichhorniani potissimum operis luce per Germaniam cuivis inclaruerunt, ea non vaticinatus fuerat sed magna ex parte jam descripserat evicerätque Tractatus ille Theologico-politicus. Cuius libri titulus omnino is non erat, qui Exegetas plerosque ad rariorem cariorenque damnati Philosophi scriptiunculam e bibliotheca aliqua, tamquam Initia liberalioris in Vetus Testamentum introductionis accersendam excitare posset. Neque enim suspicari licet,

licet, lumen illud, quod plane alio modo ac tramite, nimirum transferendo criticam et exegeticam artem in classicis auctoribus primum a Gesnero, Ernestio, Heynio et aliis exercitatam ad sacrum codicem, a principibus in philologia biblica viris adinventum est, a Spinoza mutuo quasi sumptum fuisse. Potius res ipsa indicat, adhucdum in tractatu Spinozae non pauca latere, a philologis hosce suos in usus haud conversa.

Nec levis igitur potuisset ad literarum biblicarum studia utilitas annis superioribus accedere, si quis, postquam libellum a Lud. Meyero, Amstelodamensi, amico Spinozae, operumque Philosophi editore perscriptum de *Philosophia Scripturae Interprete* de novo *) ediderat Io. Sal. Semler, tum temporis quoque Tractatum ipsius Spinozae Theologico-politicum iterata editione parabilem fecisset atque in memoriam eorum revocasset, qui rem non a nominibus auctorum pendere sentiunt. Post haec cum, nimis largam litis occasionem Mendelssohnio praebente, de ipso historico Philosophiae Spinozisticae sensu inter eruditos disceptaretur, plerisque vero lectoribus fundamentum et ponendae et solvendae causae ob raritatem et pretium operum Spinozae posthumorum non posset non deesse, saepe apud me miratus sum, cur non litis, quod vocant, objectum facta

cta

*) Philosophia scripturae Interpres, Exercitatio paradoxa. Tertium edita et Appendice Ioach. Camerarii aucta, cum notis variis et praefatione. Halae. 1776. 8.

cta simpliciter reimpressione oculis omnium subjiceretur. Nec enim causa vel philosophica vel in genere literaria inter nostrates ita male agitur, ut non, dummodo ad publicam disquisitionem luculenter proponatur, intra perpaucos annos sententia certior in umbraculis peritorum, fama saepe minus cognitorum, satis maturescat, imo etiam ad sagaciores alios inde propagata in communem plerorumque opinionem transeat.

Quibus praemissis ut, quaenam nostrae huius editionis curandae rationes fuerint, copiosius addamus, supervacaneum erit. Quo modo facta sit, brevibus exponemus. Singulorum Spinosae Operum, si tractatum theol. politicum exceperis, non nisi una extitit editio. Annus 1663 primum vidit ejus Principia Philosophiae Cartesianae more geometrico demonstrata. Anno 1670 Tractatum Theologico-politicum edidit. Reliqua non nisi post obitum Philosophi prodierunt. Nostra editio unam illam originariam accurate sequitur. Titulos, praefationes servavit, atque adeo numeros paginarum, quo facilius allegata priorum reperirentur, uncinis [ ] inclusos exhibet. Non nisi indicatos in editione prima aut ex sensu manifestos typographi errores emendavit. Interpunctionem, licet minus arrideret, literasque substantivorum nominum maiusculas superiori tempore frequentatas ut plurimum admisimus.

Animus fuerat, philosophematibus nonnulla, plura vero tractatui theologico-politico subnotare.

Mox

Mox autem arrogantiae et cupiditatis speciem averti vix posse sentiebam, si eum, qui ante integrum et dimidium seculum in praecipuis capitibus id luculenter perspexerat, quod posteriorum aetatum διαδοχαι, vestigia viri e longinquo demum secutae, sensim sensimque attigerunt, de minutioribus interpellassem, nunc temporis beneficio magis forsan quam proprio studio clarius perspectis. Philosophantium vero, qui nostra hac tempestate nondum plane deferbuerunt, rixis si suae vocis tenuitatem hoc loco immiscere voluisset editor, coelestem illam umbram auctoris in vero inquirendo ardentissimi veracissimique sed et placidissimi minus, quam par est, revereri sibi videretur. „Passiones„ sunt, quas Benedictus non veri, sed erroris genitrices altricesque ostendit ac refugit.

Ad singulas autem huius Voluminis partes quae praefari debemus, nonnulla supersunt.

Primus, quem haec editio exhibet, Spinozae libellus isque solus expresso auctoris nomine in fronte insignitus *Principia Philosophiae*, non omnino Spinozae ipsius, sed, prout frons Scriptionis candide profitetur, *Renati des Cartes* exhibet, cujus quidem notiones non paucas Demonstrator etiam suas fecit, alias tamen ita prosecutus est, ut a Dualismo Cartesiano se ad unitatem universae rerum naturae agnoscendam ultro propulsum fuisse ostenderet. Sic scilicet binae lineae, quae ex altera parte divergunt in infinitum, retrorsum continuatae, in unum collineant punctum. Spinozam vero in Principiis illis et Medita-

ditationibus Metaphysicis nihil nisi illustrationem Cartesii intendisse, cum jam titulus monuisset lectores, etiam Lud. Meyeri praefatio disertis *) verbis significavit. Omnem sane aberrandi semitam velut obstructam putaveris. Fuerunt tamen nonnulli eo usque illiberales, ut Spinozam hoc in libello „non secundum animi sui cogitata locutum fuisse,, indistincte innuerent. Quem in modum quae Niceron in sua Vita Spinozae scripsit: „Mais il est bon de savoir *qu'il n'y parle point selon sa pensée*,„ ea quidem e Baylio desumta sunt, voce una in deterius mutata. Hic enim Lexicographus, cuius omnem de Spinosa narrationem pro laudabili philosophicae indolis specimine nemo, putem, habiturus est, sub finem articuli ait: Quelques personnes prétendent, qu'il (Sp.) a suivi la Maxime: nemo repente pessimus, et qu'il ne tomba dans l'Atheisme qu'insensiblement, et qu'il en étoit fort éloigné l'an 1663. lors qu'il publia la Demonstration Geometrique des Principes de Des Cartes. Il y est aussi orthodoxe sur la nature de Dieu, que Mr. Des Cartes même, mais il faut savoir *qu'il ne parloit point ainsi selon sa persuasion.* Quae licet per notam explicentur, negligentius tamen, quam candori Benedicti id debebatur, atque ita fere pronunciata sunt, ut Spinoza dissimulasse videri posset animi sensa; id quod ab ingenio viri honestissimi plane erat alienum. Germanicus Niceronis interpres nude et crude demum protrudit; Man muss aber wissen, dass er in diesem Buche *gar nicht so redet, als er gedacht.* Sci-

*) vid. editionis huius pag. IX.

Scilicet de Atheo parum refert, ita ambigue verba facere, ut simulatorem et dissimulatorem eundem fuisse incauti facile suspicentur.

Neque vero nos haec praecipue defendendi, qui in Benedicto infuit, candoris caussa sed eo potissimum fine indicanda putavimus, ut ne Philosophiae studiosi ex Principiis his more geometrico demonstratis ista opinentur quam solidissime depromi posse, quae Spinozae in philosophando propria fuerunt. Sedes systematis, quod sibi condidit, in Ethica est, quae quoniam Opera Postuma inchoat, volumine altero editionis nostrae lecturis offertur. Neque Appendix Principiorum geometrico more demonstratorum, continens *Cogitata Metaphysica*, jamjam mera est ipsius Spinozae progenies philosophica. Cartesium illustrare voluit, nec tamen historice sed philosophice potius, hoc est, ita, ut non ea tantum, quae diserte dixerat vel indicaverat acutus ille Dualismi assertor, dilucidare proximisque argumentis confirmare studeat, sed potius talem in modum explicet notiones ac rationes Cartesianas, quali, quam maxime id fieri poterat, probabiles videbantur Spinozae ingenio. Itaque haec sane omnia Spinozam jam sapiunt. Si tamen, quaenam in iis auctor Cartesio reliquenda, quae a magistro hoc retinenda censuerit, dignoscere cupias, omnino ab Ethica Spinosae initium faciendum est, ut, huic quibus potissimum ideis pro fundamento positis Philosophia sibi ipsi constare visa fuerit, satis illucescat. Quo lumine

accens

accenſo quanam via a Carteſio progreſſus fuerit Spinoza philoſophus, etiam in Principiis Carteſianae Philoſophiae inque Cogitatis metaphyſicis cum certitudine inveſtigatur. Quod reliquum eſt, inter Epiſtolas initium nonae pag. 479. 480. ipſius Spinozae praefatio ad haec Principia dici poterit. In regulas vero Carteſianas de motu quid vere ſtatuerit, vide, ſi placet, non ex epiſt. XIV. pag. 496. ſed ex epiſt. XV. pag. 501. Unde Principiorum partem alteram pag. 140. non ultra primas notiones progredi, eo magis dolendum eſt.

Tractatus theologico-politicus cum, quam primum prodierat, publica auctoritate premeretur *) atque iteratis vicibus inter libros prohibitos referretur,

*) vid. La Veritable Religion des Hollandois . . par Jean Brun (Prof. en Theol.) 1675. ubi p. 158. „Je crois que Stoupe (auctor libri ſatyrici: La Religion des Hollandais. Utrecht 1675.) ſe trompe, quand il dit, qu'il (Spinoza) n'a point abjuré la religion des Juifs, puis qu'il ne renonce pas ſeulement à leurs ſentimens s'étant ſouſtrait de toutes leurs obſervations et de leurs ceremonies, mais auſſi qu'il mange et boit tout ce qu'on lui propoſe, fut ce même du lard et du vin, qui viendroit de la cave du Pape, ſans s'informer s'il eſt Caſcher ou Neſcoh . . . . *Meſſieurs les Etats ont taché de l'etouffer* (ſc. ce méchant livre: tractatus th. polit.) *en ſa naiſſance et l'ont condamné et ont défendu le debit par un decret public, dès auſſitôt qu'il vit le jour en leurs païs . . . Meſſ. les Etats encore préſentement, que je ſuis occupé à écrire ceci . . le defendent de nouveau avec pluſieurs autres de cette trempe.*„ Bayle Diction. art. Spinoza. D. Scripſerat vero et Stoupius et Brunius vivo Spinoza, ea tempeſtate, qua Ludovicus XIV. Batavos ſubita invaſione paene oppreſſit.

tur, ſuſpicionibus iniquis *) libellum ſubtrahere ſtuduerunt alii, praefixo titulo: „Danielis Heinſii, „P. P. operum hiſtoricorum Collectio prima. Edi„tio ſecunda, priori editione multo emendatior et „auctior. accedunt quaedam hactenus inedita. Lugd. „Batav. apud Isaacum Herculis. 1673.„ Haec, quae dicitur, „ Collectio prima „ nihil praeter illum ipſum tractatum a praefatione ad finem usque continet paginis 334. in 8. nec praefatiuncula nec alia quadam acceſſione adjecta. Emendatius quidquam vel auctius non ineſt. In Anglia ipſum ſic excuſum fuiſſe, Wolfii Bibliotheca hebr. P. I. p. 240. prodit. Neſcio, qua auctoritate. Si verum eſt indicium, Oldenburgium, Spinozae amicum, in libro divulgando partes ſuas habuiſſe, facile cogitandum eſſet.

Sub eodem titulo annoque „ Collectio ſecunda Dan. Heinſii „ etc. extat, continens libellum, quem ſupra nominavimus, aeque tunc exoſum: „Phi„loſophia Scripturae Interpres, Exercitatio pa„radoxa, in qua veram Philoſophiam infallibilem „ſacras literas interpretandi normam eſſe apodictice „demonſtratur et discrepantes ab hac ſententiae expen„duntur et refelluntur.„ Prodiit exercitatio haec ſub Heinſiano titulo fictitio „Eleutheropoli anno 1665.„ paginis 105. in 4. cum Prologo et Epilogo absque paginarum numeris. Nec a paucis Spinozae opusculum

*) Baylius ita: Tous ceux, qui ont refuté le Tractatus theologico-politicus, y ont decouvert les ſemences de l'Atheiſme ...

lum habebatur. Sed *Ludovico Meyer*, Medico Amstelodamensi, Operum Spinozae plerorumque editori, verius tribuitur. Sententiae non minus quam dicendi genus cum praefationibus, quas ille Principiis Philosophiae Cartesianae atque Operibus Postumis Spinozae praefixit, admodum conspirare videntur. Eidem „Lucii Antistii Constantis de iure Ecclesiasticorum liber singularis, quo docetur, quodcunque „divini humanique iuris Ecclesiasticis tribuitur, vel „ipsi sibi tribuunt, hoc aut falso impieque ipsis tri„bui aut non aliunde quam a suis, hoc est, eius rei„publicae sive civitatis Prodiis, in qua sunt consti„tuti, accepisse. Eleutheropoli. 1665. in 8.„ adscribi solet.

Ipsam Tractatus Theologico-politici editionem Dan. Heinsii nomine tectam Niceron, in Additamentis Tomo XX. p. 59—61. suarum Mémoires exhibitis, alia etiam tituli pagina praefixa in publicum sparsam fuisse prodit, hac nimirum: „Fr. Henri„quez de Villacorta M. Doct. a cubiculo Philippi „IV. Caroli II. Archiatri Opera Chirurgica omnia. „Sub auspiciis potentiss. Hispaniarum Regis. Am„stelodami. 1673.„ in 8. cf. Vogt. Catal. p. 710. Chstph. Aug. Heumann. de Anon. et Pseudonymis p. 100. Ad libellum in Hispaniam et Lusitaniam intromittendum tituli huius artem excogitatam fuisse, dubitari nequit. Ea ipsa de causa inter nos non possunt esse nisi rarissima huius fraudis exemplaria, quorum ego quidem nullum vidi. — Addit Niceron,

tracta-

tractatum th. pol. in altera ista editione Pseudoheinsiana multo correctius impressum esse, quam quidem in prima anni 1670. in 4. Nos potius reimpressam editionem propriis mendis quam plurimis scatere deprehendimus, prioribus raro correctis. — Titulorum vero fraudes illae e temporum iniuriis natae sunt. „Eodem fere modo, ait Io. Cstph. Wolf. in Biblioth. Hebr. P. I. p. 240. Richardi Simonis Historia Critica Vet. Test. Parisiis primo prodiit sub tit. Historia religionis Iudaeorum eorumque in Hispaniam migrationis. Cf. ipse Simonius in Biblioth. crit. T. IV. Ep. 9.„ Iniqua vis provocat semper acuitque se defensurorum calliditatem.

In Belgicum sermonem Tractatus theol. pol. vivo sed invito (vid. epist. XLVII. p. 612.) auctore, translatus fuit. Librum non vidi. Traditur titulus De rechtsinnige Theologant of Godtgeleerde Staatkunde. Bremen bey Ioh. Iörgens van der Weyl. 1694. (Vogt in Catal. ponit: Hamburg. 1694.) Auctorem versionis fuisse quendam Ioh. Henr. Glasemaker, discimus ex libello: Suite de la Vie de Philopater p. 231. Idem etiam Opera Postuma in linguam Belgicam transtulisse memoratur. vid. Erster Band der Nachrichten von einer hallischen Bibliothek. p. 73. 114. Iohannem Hendriksen translatorem vocat Wolf l. c. pag. 241. Sed is vere bibliopola editor fuit.

De gallica versione Tractatus theologico-politici Niceronis Mémoires pour servir à l'histoire des

Hom-

Hommes illuſtres, Tom. XIII. p. 46-48. haec, quae alibi relata legere non memini, tradiderunt: On en a une traduction Françoiſe, faite par le *Sieur de St. Glain*, Angevin, Capitaine au ſervice des Etats de Hollande, qui a enſuite travaillé à la Gazette d'Amſterdam. Il avoit été Calviniſte, mais dès qu'il eût connu Spinoſa, il devint un de ſes diſciples et de ſes plus grands admirateurs. Sa traduction parut à *Amſterdam* en 1678. in 12. Il l'intitula d'abord *La Clef du Sanctuaire;* mais ce titre ayant fait beaucoup de bruit, ſur tout dans les Pays Catholiques, on juga à propos, pour faciliter le debit du livre, d'ôter ce premier titre, et d'y ſubſtituer celui de *Traité des Cérémonies ſuperſtitieuſes des Juifs tant anciens que modernes.* La même raiſon y fit encore ôter dans la ſuite celui-là, pour l'intituler *Reflexions curieuſes d'un esprit déſintereressé, ſur les matieres les plus importantes au ſalut tant public que particulier.* Ces trois titres différens ont fait croire à quelques perſonnes, qu'il y avoit eu trois éditions différentes de cette traduction, mais il n'y en a eu qu'une, dont on a ſeulement changé la premiere feüille. Il eſt beaucoup plus rare, de la trouver ſous le premier titre, que ſous les deux autres.

On voit à la fin de la traduction des *Remarques curieuſes et néceſſaires pour l'intelligence de ce Livre*, qui ſont de *Spinoſa*, et qui n'étoient pas dans le Latin.

Nomen

Nomen Domini de St. Glain fictitium fuiſſe, Lucam vero, Medicum Hagenſem, confeciſſe gallicam tractatus theol. politici verſionem, cui ipſe Spinoza annotationes adjecerit, Bruckeri quidem Hiſtoria critica Philoſophiae T. IV. P. II. p. 691. indicavit, allegatis in teſtimonium Catalogo crit. Bibliothecae Reimannianae p. 1029. Bayle Lettres XXVII. p. 119. et Nouvelles literaires (p. Mr. de Sauzac) T. X. P. I. p. 60. ubi hic ipſe Lucas de vita Spinozae notitias nonnullas evulgavit. Et I. Fr. Reimannus quidem ex literis ad Mr d'A. 1714. (neſcimus, a quonam?) ſcriptis ſe noſſe indicat, Lucam, qui et librum L'Esprit de Spinoſa ſcripſerit, Gallicae interpretationis Tractatus theol. politici auctorem eſſe. Sed des Maizeaux in notis ad Epiſtolas Baylianas (v. Oeuvres diverſes de Mr P. Bayle 1731. Tome IV. ad Epiſtolam 33.) ex ore Morellii, qui St. Glainio ipſo familiariter uſus fuerit, hunc iſtius verſionis auctorem certo ſe noſſe tradens Niceronis narrationem, in ſe accuratam, ſatis probabiliter confirmat.

Omnes tres a Nicerone memoratas editiones gallicae Verſionis Tractatus theologico politici rariſſimas e Bibliotheca Georgiae Auguſtae locupletiſſima atque uſibus eruditorum aptiſſime adaperta pro humanitate ſua mecum communicavit Cel. Jeremias David Reuſs, theſauri illius cuſtodiendi quidem ſtudioſiſſimus, a moroſitate vero et invidia Bibliothecariorum, qui opes ejuſmodi reſerari nolunt, liberrimus. Unica tituli pagina mutata a ſe invicem differunt, quem totum dare raritas ſuadet.

Titu-

Titulus, quo praefixo primum, Nicerone et re ipsa teste, prodiit libellus, hic est: „La Clef du Sanctuaire par un sçavant homme de nôtre siècle. Là „où est L'Esprit de Dieu, là est la liberté. 2 Epitre „aux Corinthiens Chap. 3. vers. 17. à Leyde. chez „Pierre Warnaer MDCLXXVIII.„ Sequitur statim paginis 531. in 12. versio praefationis et tractatus, sic ut in latino leguntur; post haec „Table des matières principales contenues en ce Livre „ Qua finita claudit libellum vox: Fin, et pagella exhibens „Fautes survenues à l'impression„ quae paucae sunt. Tunc demum inchoato novo paginarum numero, incipiunt „Remarques curieuses et nécessaires pour „l'intelligence de ce livre„ quae Niceron *Spinozae ipsi* tribuit. Implent 30. pagellas. Impressio omnis satis nitida.

Tituli suspicionibus minus obnoxii adeoque sine dubio serius praefixi ita sonant:

„Traitté (sic) des Ceremonies superstitieuses des „Juifs tant Anciens que Modernes. A Amsterdam. „Chez Iacob Smith. MDCLXXVIII.„

„Reflexions curieuses d'un Esprit des—Interressé „(sic) sur les matieres les plus importantes au salut „tant public que particulier. A Cologne. Chez Claude Emanuel. 1678.„

Ut ne quid reliquiarum Spinozae litterariarum in editione nostra desideretur, ex oblivio, cui traditae

traditae fuerant, eruimus Obſervationum additamenta illa Spinozae merito adſcripta. Sub finem Epiſtolae XIX. (vide p. 508.) is ipſe Notis quibusdam Tractatum iſtum ſe illuſtrare et concepta de eo praejudicia, ſi fieri poſſit, tollere velle profitetur. — In latinum vero heic vertendae non videbantur, cum nemo ſit politiorum hominum gallici idiomatis eo usque ignarus, ut latinas factas promtius quam gallicas intelligeret hasce notulas, memoratu dignas, intellectu autem facillimas. Praeterea raritas additamenti huius conſervare etiam jubebat idioma, quo ſcriptum extat, unde expeditius de auctore eſſet acutioribus iudicium. Hoc unum igitur velut ανεκδοτον p. 424. usque 446. non ſine voluptate cum lectoribus de novo communicandum habuit noſtra Editio.

Ex *Epiſtolis*, quas e volumine Operum poſtumorum Spinozae primo huic noſtro tomo externae aequalitatis obtinendae cauſa addidimus, ad difficillimas nonnullas Philoſophi ideas illuſtrandas colligi poſſunt loca notatu digniſſima. Unum de Motu in antecedentibus commemoravimus. Alia nonnulla indicantur in praefatione Mayeriana alteri Volumini praelucente. Ad ſcintillas vero diu neglectas id pertinet, quod epa LXVI. pag. 675. de Mente humana profitetur, breviſſimis verbis, ſed fundamentum Philoſophiae, quam Spinoza aſſecutus fuit, quamque pauci inter noſtrates, ſed ingenioſiſſimi nunc excolunt, revelantibus.

Inter viros, cum quibus literarum commercium erat Spinozae, eminet loco, non ingenio. *Henricus Oldenburg*, natu Bremensis, qui Cromwelliano tempore Circuli Saxonici Inferioris legatus Londini fuerat. Deinde societatis Regiae tum nascentis Assessor et Secretarius factus (vide Epistolae VIII. finem p. 479.) edidit philosophicas, quas inscripserunt, Transactiones annis 1664 67. Postea Oxonii degit. Decessit vero Carltoni, prope Greenwich, mense Augusto 1678. Spinozam quod suspexerit magis quam intellexerit, epistolae satis superque ostendunt. Tempus erat, ubi commercii epistolici cum philosophis conjunctione inita vel philosophiae vel gloriolae saltem particulas aucupabantur. De *Simone de Vries*, Amstelodamensi, (v. epistolam 26. *) attulit nonnulla Colerus in Vita Spinosae gallica, quam unacum aliis notitiis biographicis alteri volumini adjiciemus. — Vir Doctissimus atque „Expertissimus„ L. M. P. M. Q. D. pag. 526. alius non esse videtur, quam Lud. Meyer, Operum Spinozae plerorumque Editor primus. Epistolam XXIX. ante editionem Principiorum Cartesii geometrice demonstratorum scriptam fuisse, argumentum indicare videtur. Sed et alias Epistolas „Viro Doctissimo et Expertissimo„ scripta (vide p. 664. 673.) ad eundem Mayerum pertinuisse, docti viri non inepte coniecerunt. v. c. Baumgarten im I Bd. d. Nachr. v. einer Hall. Bibliotheck p. 103. Manifestum est, in Epistola LXX. Spinozam retrospicere ad

*) Ubi in praefixo nomine non legendum est Simoni ET Vries sed DE.

ad Epistolam de Infinito scriptam, hoc est, ad ipsam illam XXIX. quae Mayero inscripta esse videtur. Epistola LXII. est apologetica, quam per manus amicissimi Mayeri divulgare potuit Spinoza, licet hunc ea ipsa non indigere calleret. An Epistolae tres p. 605. sqq. „Viro Humanissimo atque Prudentissimo *I. I.*„ scriptae pertinuerint ad Iarig Iellis, Amstelodamensem ex amicis Spinozae, definire nescio. Is cum haereticae scilicet pravitatis suspicionibus premeretur, Confessionem Fidei edere consultum duxit. Quam cum ad Spinozam misisset, hic, uti quidem P. Bayle in artic. Spinosa, litt. Y. refert, respondit: „Domi„ne ac amice Clarissime! scripta Tua ad me missa „perlegi cum voluptate ac talia inveni, ut nihil in „illis mutare possim.„ Impressa est Confessio Iarrigiana dialecto hollandica 1684. — Iam vero, titulum gallice exhibens Bayle („Confession de Foi Catholi„que et Chretienne, contenue dans une lettre a N. N. „par Iarig Iellis.„) festinanter elicit, a Spinoza hanc ipsam confessionem *approbatam* fuisse. An quaeso in alterius cuiusdam Confessione Fidei alteri aliquid immutare licet? Si subtiliter ac pie scripta fuit, legebatur sane a philosopho nullarum partium studiis fascinato cum voluptate. In forma nihil mutari debere videbat; idque iterum sine dubio cum voluptate. Quoad argumentum erat manebatque alterius viri Confessio. Sed iniurius in Spinozam esse male amat P. Bayle. Unum exemplum notamus. Quae tecto nomine in Pensées diverses sur les Cométes (1683.) num. 181. p. 565. scripserat is ipse, Dictio-

nario etiam velut teſtimonium quoddam ſub litt S. in art. Spinoſa inſeruit. In illis Penſées §. CLXXXI. ubi oſtendere vult, que les hommes ne vivent pas ſelon leurs principes, hoc etiam ſpeciminis loco adjicit: „Que „peut-on faire de plus que ce qui fut fait par Spinoza „un peu avant que de mourir? La choſe eſt de fraiche „date, et je la tiens d'un grand homme, qui la fait de „bonne part. C'étoit le plus grand Athée, qui ait ja- „mais été, et qui ſ'étoit tellement infatué de certains „principes de Philoſophie, que pour les mieux medi- „ter, il ſe mit comme en retrait, renonçant à tout ce „qu'on appelle plaiſirs et vanités du monde, et ne „s'occupant que de ces abſtruſes meditations. Se ſen- „tant près de ſa fin, il (Spinoza) fit venir ſa hôteſſe „et la pria d'empêcher qu'aucun Miniſtre ne le vint „voir en cet état. Sa raiſon étoit, *comme on l'a ſeu „de ſes amis*, qu'il vouloit mourir ſans dispute et *qu'il „craignoit de tomber dans quelque foibleſſe de ſens, qui „luy fit dire quelque choſe, dont on tira avantage „contre ſes principes* „ An vero minime indulgendum eſſet, ut homo phthiſi dudum laborans a ſermonibus ſibi caveret των πςοσηλυτοποιων, nec humanis illis ſaepe nec ſanis? Annon licebat placide emori viro, qui nullius tranquillitatem unquam litigando turbaverat? Quid autem porro Baylius ille elicit? „qu'il „craignoit (Spinoza) que l'on ne debita dans le mon- „de, qu'à la veue de la mort ſa conſcience, ſ'étant „reveillée, l'avoit fait démentir ſa bravoure et renon- „cer à ſes ſentimens.„ O miseram iudicis, ut putatur*), philo-

*) In Bayliano dictionario critico ſi quis vel pauca praeter unum de

philosophici vanitatem, quae simplices aegroti voces non nisi ex humili gloriolae studio explicare calluerit. Aeger corpore se non eadem animi vi, qua antehac, ad obiectiones responsurum, non eadem fortitudine impetus rudiores eorum, qui agonizantium aures in maiorem Dei gloriam raucis susurris obtundere soliti sunt, toleraturum esse praevidere poterat. Ergo desperabundus fuit; ergo mens perversitatis celatae sibi conscia in ipso infuit; ergo doctrinae suae malignitatem nunc tremebundus retractare noluit quidem, sed coactum se fore praevidit! Hem vero! ne gesta quidem res est ita, ut iteratis vicibus et de industria audacter retulit Bayle. Spinozam ne voluisse quidem, ecclesiastas a se aegroto amoveri, Colerus, ipse ecclesiastes, sed iustior in philosophum philosopho, aperte monstravit in Vita Spinozae. — Quod praeterea ad Iarig Iellis attinet, Bayle in Epistola ad Theod. I. ab Almeloveen de scriptis adespotis (recusa in suis Oeuvres diverses T. IV. p. 164.) haec refert: „Dictum est mihi nuper, praefationem illam (Operum

de Spinoza articulum legerit, pessimo omine factum esse iudicabit, quod superiori aevo huius quidem ingenii luxuries sceptico-sophistica summum fere in philosophando culmen attigisse visa fuerit. Aliquibus historicorum fraudibus diffidere, aliquarum superstitionum aut vulgarium aut doctarum debilitatem subodorari, fidem porro ac rationem per infinitam ironiam sibi invicem opponere, haec in philosophando progymnasmata quidem sunt ac rudimenta. Magni vero animi non est, magnitudinem alterius nec sentire bene nec amare sentire. Absque animi magnitudine autem et sublimitate ecquis est qui philosophetur?

rum Postumorum) fuisse primo belgice compositam a Viro *Mennonita*, Iarich Ielles, qui, postquam mercaturam exercuisset Amstelodami, in privato otio et ex quaesitis reditibus vixit, ceteroquin literis haud ita instructus. Eam praefationem postea latine vertisse creditur Lud. Meyer, prout in Spinozae libro extat, Medicus Amstelodamensis, ante paucos annos vivis exemtus. — —

Nonnullae ex reliquis epistolis ad quosnam datae sint, nos quidem nescire fatemur, ecquis sit ille I. v. M. p. 601. ille I. O. p. 614. 628. ille „humanissimus et prudentissimus„ Anonymus p. 633. nondum assecuti. Aliae Epistolae v. c. ad Guil. de Blyenbergh, quem mercatorem Dordracenum vocat Bruker in Hist. Philos. T. IV. P II. p. 691. qui vero, quisquis fuerit, candore animi magis quam acumine praestabat, porro ad „Amplissimum Prudentissimumque Virum **„ illum Lemurum defensorem officiosissimum p. 642—661. denique ad „Nobilissimum Iuvenem„ Alb. Burgh p. 695. qui Spinozam ad infallibilem quandam traditione u convertendi furore actus fuit, documento sunt, quanta cum benevolentia philosophiam vivis moribus exprimens ad hebetes etiam et multiplici superstitione captos descendere didicerit Benedictus.

Denique non sine albo lapillo relinquenda est epistola LIII. (pag. 638. quae ex regnantibus Germaniae Principibus unum a vanis vulgi opinioni-

bus

bus et calumniis tum temporis ita liberum fuisse ostendit, ut Ex udaeo, ad christiana sacra non publice transgresso, immo a Theologis Cartesianizantibus non paucis aeque ac a coaeva Philosophorum plebe ad Atheos relegato, ipse libro viri inspecto *) motus, anno 1673. cum Tractatus theologico-politicus jam triennio prius prodiisset, in Academia Heidelbergensi Ordinariam Philosophiae Professionem offerri juberet, ea quidem lege, ut Philosophus „philosophandi libertatem haberet amplissimam.„ Ut primum, Lector! Principem hunc *e Serenissimis Electoribus Palatinis* fuisse cognoveris (*Carolus Fridericus* erat Friderici Tertii et Quarti, Musagetarum Palatinorum, aemulus), euge sane, quisquis sis, animo votisque Tuis praesentem habebis *nostrae huius aetatis Electorem Palatino-Bavarum*, novum utriusque ditionis suae Sospitatorem, lucis, quantas post tenebras, Vindicem, Litterarum Artiumque omnium, nullius vero partis, sed Bonorum quorumcunque Patronum! Olim cum ad Spinozam Lud. Fabricius (p. 639.) scripserit, „Principem „eximiis ingeniis faventiorem alibi non inveniri„ nostra quidem aetas Uni e Successoribus Illius Sereniss.

*) Chevraeana (T. II. p. 99.) hoc diserte referunt: Etant à la Cour de l'Electeur Palatin je (Chevreau) parlai fort avantageusement de Spinoza, quoique je ne connusse encore ce Juif Protestant que par la I. et II. Partie de la Philosophie de Descartes (Geometr. dem.) imprimées à Amsterdam chez Jean Rieuwertz en 1663. M. l'Electeur avoit ce livre et après lui en avoir lû quelques chapitres il se resolut de l'appeller dans son Academie à Heidelberg etc.

renissimis iisdem laudibus illustri bona verba quaevis laetissimo omine acclamare, et faustissima apprecari flagrat. Eadem vero pietate alium quemcunque e Principibus Germaniae Illustrissimis Huic in tuenda litterarum luce similem venerari, felicitatis, quam post restitutam quietem publicam terris patriis exoptare possumus, corona erit atque fastigium.

Scripsi Ienae d. III Mart. 1802.

RENATI

RENATI DES CARTES

PRINCIPIORUM PHILOSOPHIAE

PARS I. ET II.

MORE GEOMETRICO DEMONSTRATAE

PER

BENEDICTUM DE SPINOZA

AMSTELODAMENSEM.

ACCESSERUNT EIUSDEM

COGITATA METAPHYSICA,

IN QUIBUS DIFFICILIORES, QUAE TAM IN PARTE METAPHYSICES GENERALI, QUAM SPECIALI OCCURRUNT, QUAESTIONES BREVITER EXPLICANTUR.

AMSTELODAMI,

APUD IOHANNEM RIEWERTS, IN VICO VULGÒ DICTO DE DIRK VAN ASSENSTEEG, SUB SIGNO MARTYROLOGII.

1663.

Ad Librum.

Ingenio seu te natum meliore vocemus,
    Seu de Cartesii fonte renatus eas,
Parve Liber, quidquid pandas, id solus habere
    Dignus, ab exemplo laus tibi nulla venit.
Sive tuum spectem genium, seu dogmata, cogor
    Laudibus Auctorem tollere ad astra tuum.
Hactenus exemplo caruit, quod praestitit; at tu
    Exemplo haud careas, obsecro parve Liber;
Spinozae at quantum debet Cartesius uni,
    Spinoza ut tantum debeat ipse sibi.

I. B. M. D.

CANDIDO

LECTORI

S. P. D.

LUDOVICUS MEYER.

Mathematicorum in Scientiis investigandis ac tradendis Methodum, quâ nempe ex Definitionibus, Postulatis atque Axiomatis Conclusiones demonstrantur, optimam esse tutissimamque veritatis indagandae atque docendae viam, omnium, qui supra vulgus sapere volunt, unanimis est sententia. Et quidem jure merito. Etenim, cum omnis rei ignotae certa ac firma cognitio non, nisi ex certò praecognitis, hauriri ac derivari queat, haec necessariò ab imo praestruenda erunt, tanquam stabile fundamentum, cui postmodùm, ne sponte subsidat, aut minimo impetu pessum eat, totum cognitionis humanae aedificium superimponatur. Istius autem notae esse, quae passim Matheseos cultoribus nomine Definitionum, Postulatorum atque Axiomatum venire solent, nemini dubium esse poterit, qui nobilem istam disciplinam a limine tantùm salutaverit. Definitiones enim nihil aliud sunt, quàm terminorum atque nominum, quibus res tractandae designantur, apertissimae explicationes. Postulata autem,

et

et Axiomata, seu communes animi Notiones, adeo clarae atque perspicuae sunt Enunciationes, ut iis omnes, qui ipsa vocabula solummodo recte intellexerint, assensum negare nequaquam possint.

Verumenimvero, quamvis haec ita se habeant, nullas tamen, si Mathematicas excipias, fere disciplinas eâ Methodo conscriptas reperies; sed alia toto paene caelo ab hac diversâ, quâ nempe per Definitiones, et Divisiones, inter se continuò concatenatas, atque hinc inde quaestionibus atque explicationibus intermixtas, totum absolvitur negotium. Iudicarunt enim ferme omnes, ac etiamnum judicant multi, qui scientiis constituendis conscribendisque animum adjecerunt, Methodum istam Mathematicis disciplinis esse peculiarem, reliquasque omnes illam respuere atque aspernari. Unde factum, ut, quaecunque in medium adducunt, nullis apodicticis rationibus demonstrent, sed tantùm verisimilitudinibus, probabilibusque argumentis adstruere conentur, magnam eâ ratione magnorum librorum farraginem in lucem protrudentes, in quibus nihil stabilis invenias atque certi, sed omnia contentionis atque dissidii plena, et, quod ab uno ratiunculis quibusdam levibus utcunque confirmatum est, mox ab alio confutatum, ac iisdem armis dirutum atque disjectum: adeò ut immotae veritatis avida mens, ubi tranquillum studii sui stagnum, quod tuto et prospero cursu trajicere, ac quo trajecto tandem optato cognitionis portu potiri posset, invenire putarât, in opinionum impetuoso se fluctuantem videat mari, ac tempestatibus contentionum undique circumcinctam, incertitudinumque fluctibus indesinenter, sine ulla ex iis unquam emergendi spe, jactatam atque abreptam.

Non defuere tamen aliqui, qui ab his seorsim senserunt, atque hanc miserrimam Philosophiae sor-

fortem miferati, ab ifta communi et ab omnibus trita fcientias tradendi via receſſerunt, ac novam eamque fane arduam multifque difficultatibus fcatentem ingreſſi funt, ut reliquas, ultra Mathefin, Philofophiae partes Methodo atque certitudine mathematica demonftratas pofteritati relinquerent Quorum alii jam receptam, et in fcholis doceri folitam, alii novam, proprio marte adinventam, iftum in ordinem redegerunt Philofophiam, atque orbi litterario propinarunt. Et, quamvis diu multifque labor ifte irrito fucceſſu fufceptus fuerit, exortum tamen fuit tandem fplendidiſſimum illud faeculi noftri jubar Renatus Des Cartes, qui poftquam in Mathefi quicquid veteribus inacceſſum fuerat, quicquid infuper à Coaetaneis fuis defiderari poſſet, nova Methodo è tenebris in lucem protraxerat, Philofophiae fundamenta inconcuſſa eruit, quibus plurimas veritates ordine ac certitudine Mathematica fuperftrui poſſe, et ipfe revera demonftravit, et omnibus, qui illius fcriptis nunquam fatis laudandis animum fedulò applicuerunt, luce meridiana clarius apparet.

Et quamvis Nobiliſſimi atque Incomparabilis hujus Viri fcripta Philofophica Mathematicam demonftrandi rationem ac ordinem contineant, non tamen ifta communi, ac in Elementis Euclideis caeterifque Geometris ufitata, qua nempe praemiſſis Definitionibus, Poftulatis ac Axiomatibus Propofitiones earumque Demonftrationes fubjunguntur, exarata funt; fed alia multum ab hac diverfa, quam ipfe, et veram optimamque ad docendum viam, et *Analyticam* vocat. Duplicem enim in fine *Refponf. ad fecund. Objection.* apodictice demonftrandi rationem agnofcit; unam per Analyfin, *quae veram viam oftendit, per quam res methodice, et tanquam a priori inventa eft, etc.* alteram per Synthefin, *quae utitur*

longè

longâ definitionum, petitionum, axiomatum, theorematum, et problematum serie, ut si quid ipsi ex consequentibus negetur, id in antecedentibus contineri statim ostendat, sicque a lectore quantumvis repugnante ac pertinaci assensionem extorqueat. etc.

Verumtamen, licet in utraque demonstrandi ratione certitudo, quae extra omnem dubitationis aleam posita est, reperiatur, non omnibus utraque aeque utilis atque commoda existit. Plurimi enim Mathematicarum scientiarum plane rudes, adeoque Methodi, qua illae conscriptae sunt, Syntheticae, et qua inventae sunt, Analyticae prorsus ignari, res, quae his in libris pertractantur, apodictice demonstratas, nec sibimet ipsis assequi, nec aliis exhibere queunt. Unde factum, ut multi, qui aut caeco impetu abrepti, aut aliorum auctoritate ducti, Cartesio nomen dederunt, ejus sententiam atque dogmata tantummodo memoriae impresserunt, ac, ubi de iis sermo incidit, solum effutire, multaque de istis garrire, nihil autem demonstrare sciant, quemadmodum olim fuit et adhuc hodie Peripateticae Philosophiae addictis solenne est. Quocirca, ut his aliquid subsidii adferretur, saepenumero optavi, aliquem tam Analytici, quàm Synthetici ordinis peritum, ac in scriptis Cartesii apprime versatum, illiusque Philosophiae penitus gnarum, manum operi admovere, et, quae ille ordine Analytico conscripserat, in Syntheticum redigere, ac more Geometris familiari demonstrare velle. Imo ipse, quamvis meae tenuitatis abunde conscius, ac tanto operi longe impar sim, id ipsum tamen praestare saepe in animum meum induxi, quin etiam aggressus fui. Sed aliae, quibus saepissime distrahor, mihi illud peragendi viam obsepserunt occupationes.

Gratissimum itaque mihi accidit ex Authore ..ro intelligere, se discipulo cuidam suo, dum eum,

eum Cartesii Philosophiam doceret, Secundam Principiorum partem integram, ac partem Tertiae, more illo Geometrico demonstratas, nec non praecipuas difficilioresque, quae in Metaphysicis ventilantur, quaestiones, ac a Cartesio nondum enodatas, dictasse: atque haec una, a se correcta, atque aucta ut lucem aspicerent, amicis id summopere expetentibus atque extorquentibus, concessisse. Unde etiam ego idem id probavi, simulque operam meam, si ea in edendo egeret, ex animo obtuli; ac suasi praeterea, imo rogavi, ut primam quoque Principiorum partem similem redigeret in ordinem, ac his praemitteret, quo ab ovo res hoc modo disposita, et melius intelligi, et magis placere posset. Quod, cum summa ratione niti videret, et amici precibus, et lectoris utilitati denegare noluit; meisque insuper curis totum tam impressionis, cum procul ab urbe ruri degat, adeoque illi adesse non possit, quam editionis negotium commisit.

Haec igitur sunt, quae tibi, candide Lector, damus hoc in libello: nempe Renati Des Cartes primam et secundam Principiorum Philosophiae partes, una cum fragmento tertiae, quibus nostri Authoris Cogitata Metaphysica, nomine Appendicis, subjunximus. At vero primam Principiorum partem cum hic et nos dicimus, et libelli Titulus promittat, id non ita intellectum volumus, ac si omnia, quae in ea a Cartesio dicta sunt, hic Geometrico ordine demonstrata exhiberentur; sed tantùm denominationem a potiori fuisse desumptam, adeoque praecipua, quae ad Metaphysicam spectant, et in Meditationibus suis tractavit Cartesius (caeteris omnibus, quae sunt Logicae considerationis, et tantum historicè narrantur ac recensentúr, praetermissis) inde esse decerpta. Quae etiam quo facilius absolveret Author, huc verbotenus fere omnia illa, quae sub finem

finem *Resp. ad secund. Object.* Geometrico ordine dispoſita habet Carteſius, tranſtulit; omnes quidem illius Definitiones praemittendo, ac Propoſitiones ſuis inſerendo, at Axiomata non continuò Definitionibus ſubnectendo, ſed poſt quartam demum Propoſitionem interponendo, eorumque ordinem, quo facilius demonſtrari poſſent, immutando, ac quaedam, quibus non egebat, omittendo. Et quamvis haec Axiomata (ut etiam habet ipſe Carteſius poſtulat. 7.) inſtar Theorematum demonſtrari, ac etiam concinnius nomine Propoſitionum venire poſſe, Authorem noſtrum non fugiat, noſque etiam, ut id effectum daret, petierimus; majora tamen, quibus eſt implicitus, negotia ei tantum duarum, quibus hoc opus abſolvere coactus fuit, ſeptimanarum ocium conceſſerunt, adeoque in cauſa fuere, quo minus et ſuo et noſtro deſiderio ſatisfacere potuerit, ſed brevem duntaxat ſubnectens explicationem, quae demonſtrationis vicem ſubire poteſt, majorem ac omnibus numeris abſolutam in aliud tempus rejecerit. Si forte poſt hanc diſtractam impreſſionem nova adornaretur, ad quam augendam conabimur etiam ab ipſo impetrare, ut totam tertiam Partem de Mundo aſpectabili (cujus tantum adjunximus fragmentum, cum Author hic inſtitutioni finem impoſuerit, et nos eo, quantulumcunque ſit, lectorem privare noluerimus) abſolvat. Atque hoc ut debito modo perficiatur, hinc inde in ſecundâ Parte quaedam de Fluidorum natura et proprietatibus Propoſitiones interſpargendae erunt, quod ut Author tum exſequatur, pro virili adnitar.

Nec tantum in Axiomatibus proponendis, explicandiſque, ſed etiam in ipſis Propoſitionibus, caeteriſque Concluſionibus demonſtrandis a Carteſio ſaepiſſime recedit, ac Apodeixi, longe ab illius diverſa, utitur noſter Author. Quod ſane

ſane nemo ita interpretetur, ac ſi clariſſimum illum virum in iis corrigere vellet: ſed eum in finem tantum factum putet, ut ſuum jam receptum ordinem melius retinere poſſet, nec Axiomatum numerum nimium augeret. Qua eadem etiam de cauſa quamplurima, quae Carteſius ſine ulla demonſtratione propoſuit, demonſtrare, et quae plane praetermiſit, addere coactus fuit.

Animadverti tamen vel imprimis velim in his omnibus, nempe tam in 1 et 2 Princip. partibus, ac fragmento tertiae, quam in Cogitatis ſuis Metaphyſicis Authorem noſtrum meras Carteſii ſententias, illarumque demonſtrationes, prout in illius ſcriptis reperiuntur, aut quales ex fundamentis ab illo jactis per legitimam conſequentiam deduci debebant, propoſuiſſe. Cum enim diſcipulum ſuum Carteſii Philoſophiam docere promiſiſſet, religio ipſi fuit, ab ejus ſententia latum unguem diſcedere, aut quid, quod ejus dogmatibus aut non reſponderet, aut contrarium eſſet, dictare. Quamobrem judicet nemo, illum hic, aut ſua, aut tantum ea, quae probat, docere. Quamvis enim quaedam vera judicet, quaedam de ſuis addita fateatur; multa tamen occurrunt, quae tanquam falſa rejicit, et a quibus longe diverſam fovet ſententiam. Cujus notae inter alia, ut ex multis unum tantum in medium afferam, ſunt, quae de voluntate habentur *Schol. Prop.* 15. *part.* 1. *Principior. et Cap.* 12. *part.* 2. *Appendic.* quamvis ſatis magno molimine atque apparatu probata videantur. Neque enim eam diſtinctam ab Intellectu, multo minus tali praeditam eſſe libertate exiſtimat. Etenim in his aſſerendis, ut ex *Diſſertat. de Method. part.* 4. *et Meditat.* 2. aliiſque locis liquet, tantùm ſupponit, non probat Carteſius, mentem humanam eſſe ſubſtantiam abſolute cogitantem. Cum contra Author noſter admittat quidem, in Rerum natura eſſe ſubſtan-

tiam

tiam cogitantem: attamen neget, illam constituere essentiam Mentis humanae; sed statuat, eodem modo, quo Extensio nullis limitibus determinata est, Cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeoque, quemadmodum Corpus humanum non est absolute, sed tantum certo modo secundum leges naturae extensae per motum et quietem determinata extensio; sic etiam Mentem sive Animam humanam non esse absolute, sed tantum secundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae necessario dari concluditur, ubi corpus humanum existere incipit. Ex quâ definitione non difficile demonstratu esse putat, Voluntatem ab Intellectu non distingui, multo minus eâ, quam illi Cartesius adscribit, pollere libertate; quin imo ipsam affirmandi et negandi facultatem prorsus fictitiam; τὸ autem affirmare et negare nihil praeter ideas esse; caeteras vero facultates, ut Intellectum, Cupiditatem, etc. in numerum figmentorum, aut saltem illarum notionum reponi debere, quas homines ex eo, quod res abstracte concipiunt, formaverunt, quales sunt, humanitas, lapideitas, et id genus aliae.

Praetereundum etiam hic nequaquam est, in eundem censum venire debere, hoc est, ex Cartesii mente tantum dici, quod aliquibus in locis reperitur, nempe *hoc aut illud captum humanum superare.* Neque enim hoc ita accipiendum, ac si ex propriâ sententiâ talia proferret noster Author. Iudicat enim ista omnia, ac etiam plura alia magis sublimia atque subtilia non tantum claré ac distincte a nobis concipi, sed etiam commodissime explicari posse: si modo humanus Intellectus alia via, quam quae a Cartesio aperta atque strata est, in veritatis investigationem rerumque cognitionem deducatur: atque adeo scientiarum fundamenta à Cartesio eruta, et quae

iis

ſis ab ipſo ſuperaedificata ſunt, non ſufficere ad omnes ac difficillimas, quae in Metaphyſicis occurrunt, quaeſtiones enodandas atque ſolvendas: ſed alia requiri, ſi ad illud cognitionis faſtigium intellectum noſtrum cupimus evehere,

Denique (ut praefandi finem faciam) Lectores non ignorare volumus, omnes hos tractatus, nullum alium in finem, quàm veritatis indagandae, atque propagandae, hominesque ad verae ac ſincerae Philoſophiae ſtudium incitandi gratiâ, evulgari; adeoque omnes, antequam ſe lectioni accingant, ut ex eâ uberem, quem cuique ex animo optamus, fructum capere queant, ſedulo monitos, ut omiſſa quaedam ſuis locis inſerant, et menda Typographica, quae irrepſerunt, accurate corrigere*) velint: talia enim quaedam interea ſunt, quae obicem ponere poſſent, quo minus Demonſtrationis vis, et Authoris mens recte perciperetur, ut quilibet ex eorum inſpectione facile deprehendet.

*) *Id quod in hac Editione factum eſt. Ed.*

INDEX

Propositionum, Lemmatum, et Corollariorum, quae in 1. 2. et 3. Principiorum Philosophiae partibus continentur.

PARS I.

1. *Prop.* De nulla re possumus absolute esse certi, quamdiu nescimus nos existere *). 11.
2. *Ego sum* debet esse per se notum. 12.
3. *Ego*, quatenus res constans corpore, *sum*, non est primum, nec per se cognitum. ibid.
4. *Ego sum* non potest esse primum cognitum, nisi quatenus cogitamus. ibid,
Cor. Mens notior est corpore. 13.
5. Dei existentia ex sola ejus naturae consideratione cognoscitur. 18.
6. Dei existentia ex eo solo, quod ejus idea sit in nobis, a posteriori demonstratur. 19.
7. Dei existentia demonstratur etiam ex eo, quod nos ipsi habentes ejus ideam existamus. 20.
Lem. 1. Quo res suâ anturâ perfectior est, eò majorem existentiam, et magis necessariam involvit; et contra, quo magis necessariam existentiam res sua natura involvit, eo perfectior est. 24
Coroll. Quicquid necessariam existentiam involvit, est Deus. 25.

Lem.

*) Paginae in his Indicibus allegatae sunt editionis veteris, quas proinde margo nostrae accurate servavit in ( ) inclusas. Ed.

Lem. 2. Qui potentiam habet se conservandi, ejus natura necessariam involvit existentiam. ibid.

Corol. Deus potest efficere id omne, quod clare percipimus, prout id ipsum percipimus. 26.

8. Mens et corpus realiter distinguuntur. 27.

9. Deus est summe intelligens. ibid.

10. Quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo est. 28.

11 Non dantur plures Dii. 29.

12. Omnia, quae existunt, a sola vi Dei conservantur. ibid.

Cor. 1. Deus est omnium rerum Creator. 30.

Cor. 2. Res nullam ex se habent essentiam, quae sit causa cognitionis Dei: sed contra, Deus est causa rerum, etiam quoad earum essentiam. ibid.

Cor. 3. Deus non sentit, nec proprie percipit. 31.

Cor. 4. Deus est causalitate prior rerum essentià et existentià. ibid.

13. Deus est summe verax. ibid.

14. Quidquid clare, et distincte percipimus, verum est. ibid.

15. Error non est quid positivum. 32.

16 Deus est incorporeus. 36.

17. Deus est ens simplicissimum. 37.

Cor. Dei intelligentia, voluntas, seu Decretum et Potentia, non distinguuntur, nisi ratione, ab ejus essentia. ibid.

18. Deus est immutabilis. 38.

19. Deus est aeternus ibid.

20. Deus omnia ab aeterno praeordinavit. ibid.

Cor. Deus est summe constans in suis operibus. 39.

21. Substantia extensa in longum, latum, et profundum revera existit: Nosque uni ejus parti uniti sumus. ibid.

PARS II.

Lem. 1. Ubi datur extensio sive Spatium, ibi datur necessario Substantia. 45.

Lem. 2. Rarefactio et Condensatio clare et distinctè a nobis concipiuntur; quamvis non concedamus, corpora in rarefactione majus spatium occupare, quam in condensatione. 46.

1. *Prop.* Quamvis durities, pondus et reliquae fensiles qualitates a corpore aliquo feparentur, integra remanebit nihilominus natura corporis. ibid.
2. Corporis five Materiae natura in fola extenfione confiftit. 47.
Cor. Spatium et Corpus in re non differunt. ibid.
3. Repugnat, ut detur vacuum. 48.
4. Una pars corporis non majus fpatium occupat unâ vice, quam aliâ, et contra idem fpatium unâ vice non plus corporis continet, quam aliâ. 49.
Cor. Corpora, quae aequale fpatium occupant, puta aurum et aër, aeque multum materiae, five fubftantiae corporeae habent. ibid.
5. Nullae dantur Atomi. 50.
6. Materia eft indefinite extenfa, materiaque coeli et terrae una eademque eft. 51.
7. Nullum corpus locum alterius ingreditur, nifi fimul illud alterum locum alicujus alterius corporis ingrediatur. 56.
8. Cum corpus aliquod locum alterius ingreditur, eodem temporis momento locus ab eo derelictus ab alio corpore occupatur, quod ipfum immediatè tangit. ibid.
Cor. In omni motu integer Circulus corporum fimul movetur. 58.
9. Si canalis A B C circularis fit aqua plenus, et in A fit quadruplo latior, quam in B, eo tempore, quo illa aqua (vel aliud corpus fluidum) quae eft in A, verfus B incipit moveri, aqua, quae eft in B quadruplo celerius movebitur. ibid.
10. Corpus fluidum, quod per Canalem ABC movetur, accipit indefinitos gradus celeritatis. 59.
11. In materia, quae per canalem ABC fluit, datur divifio in particulas indefinitas. ibid.
12. Deus eft caufa principalis motus. 60.
13. Eandem quantitatem motus et quietis, quam Deus femel materiae impreffit, etiamnum fuo concurfu confervat. ibid.
14. Unaquaeque res, quatenus fimplex et indivifa eft, et in fe folà confideratur, quantum in fe eft, femper in eodem ftatu perfeverat. 61.

Cor. Corpus, quod semel movetur, semper moveri pergit, nisi a causis externis retardetur. 62.

15. Omne corpus motum ex se ipso tendit, ut secundum lineam rectam, non vero curvam pergat moveri. ibid.

Cor. Omne corpus, quod secundum lineam curvam movetur, continuo a linea, secundum quam ex se pergeret moveri, deflectit; idque vi alicujus causae externae 63.

16. Omne corpus, quod circulariter movetur, ut lapis ex. gr. in fundâ, continuo determinatur, ut secundum tangentem pergat moveri. ibid.

17. Omne corpus, quod circulariter movetur, conatur recedere a centro circuli, quem describit. 66.

18. Si corpus aliquod, putà A, versus aliud corpus quiescens B moveatur, nec tamen B propter impetum corporis A aliquid suae quietis amittat; neque etiam A sui motus aliquid amittet, sed eandem quantitatem motus, quam antea habebat, prorsus retinebit. 67.

19. Motus, in se spectatus, differt a sua determinatione versus certam aliquam partem: neque opus est, corpus motum, ut in contrariam partem feratur sive repellatur, aliquamdiu quiescere. ibid.

Cor. Motus non est motui contrarius. 68.

20. Si corpus A corpori B occurrat, et ipsum secum rapiat; tantum motus, quantum B propter occursum A ab ipso A acquirit, de suo motu A amittet. 68.

21. Si corpus A duplo majus sit, quam B, et aeque celeriter moveatur; habebit etiam A duplo majorem motum quam B, sive vim ad aequalem celeritatem cum B retinendam. ibid.

22. Si corpus A aequale sit corpori B, et A duplo celerius, quam B moveatur, vis sive motus in A, erit duplus ipsius B. 69.

Cor. 1. Quo corpora tardius moventur, eo magis de quiete participant. ibid.

Cor. 2. Si corpus A duplo celerius moveatur, quam corpus B, et B duplo majus sit, quam A, tantundem motus

motus est in B majori, quam in A minori, ac proinde etiam aequalis vis. 70.

Cor. 3 Motus a celeritate distinguitur. ibid.

23. Cum modi alicujus corporis variationem pati coguntur, illa variatio semper erit minima, quae dari potest. 71.

24. *Reg.* 1. Si duo corpora, puta A et B essent plane aequalia, et in directum, versus se invicem aeque velociter moverentur; cum sibi mutuo occurrunt, utrumque in contrariam partem reflectetur, nullâ suae celeritatis parte amissa. ibid.

25. *Reg.* 2. Si mole essent inaequalia, B nempe majus, quam A, caeteris ut prius positis, tunc solum A reflectetur, et utrumque eâdem celeritate perget moveri. 72.

26. Si mole et celeritate sint inaequalia, B nempe duplo majus, quam A; motus vero in A duplo celerior, quam in B, caeteris ut prius positis, ambo in contrariam partem reflectentur; unoquoque suam, quam habebant, celeritatem retinente. ibid.

Cor Determinatio unius corporis aequalem vim requirit, ut mutetur, quam motus. 73.

27. *Reg.* 3. Si mole sint aequalia, sed B tantillo celerius moveatur, quam A; non tantum A in contrariam partem reflectetur, sed etiam B dimidiam partem celeritatis, quâ A excedit, in A transferet et ambo aeque celeriter pergent moveri versus eandem partem. ibid.

Cor. Quo corpus aliquod celerius movetur, eo magis determinatum est, ut, secundum quam lineam movetur, moveri pergat: et contra. 74.

28. *Reg.* 4. Si corpus A plane quiesceret, essetque paulo majus, quam B; quacunque cum celeritate B moveatur versus A, nunquam ipsum A movebit; sed ab eo in contrariam partem repelletur, suum integrum motum retinendo. 75.

29. *Reg.* 5 Si corpus quiescens A esset minus, quam B, tum quantumvis B tarde versus A moveretur, illud secum movebit, partem scilicet sui motus ei talem transferendo, ut ambo postea aeque celeriter moveantur. 77.

30.

30. *Reg.* 6. Si corpus A quiescens esset accuratissime aequale corpori B versus illud moto, partim ab ipso impelleretur, partim ab ipso in contrariam partem repelleretur. 78

31. *Reg.* 7. Si B et A versus eandem partem moverentur, A quidem tardius, B autem illud insequens celerius, ita ut ipsum tandem attingeret, essetque A majus, quam B, sed excessus celeritatis in B esset major, quam excessus magnitudinis in A; tum B transferet tantum de suo motu in A, ut ambo postea aeque celeriter, et in easdem partes progrediantur. Si autem contra excessus magnitudinis in A esset major, quam excessus celeritatis in B; in contrariam partem ab ipso reflecteretur, motum omnem suum retinendo. 78 et 79.

32. Si corpus B undequaque cingatur a corpusculis motis, ipsum aequali vi versus omnes partes simul pellentibus, quamdiu nulla alia causa occurrit, in eodem loco immotum manebit. 80.

33. Corpus B, iisdem, ut supra positis, vi quantumvis parvà adventitia, versus quamcunque partem moveri potest. ibid.

34. Corpus B, iisdem positis ut supra, non potest celerius moveri, quam a vi externâ impulsum est, quamvis particulae, a quibus cingitur, longe celerius agitentur. 81.

35. Cum corpus B sic ab externo impulsu movetur, maximam partem sui motus a corporibus, a quibus continuo cingitur, accipit, non autem a vi externa. ibid.

36. Si corpus aliquod, ex. gr. manus nostra, quaquaversum aequali motu moveri posset, ita ut nullis corporibus ullo modo resistat; necessario in illo spatio, per quod sic moveretur, tot corpora versus unam partem, quam versus quamcumque aliam, aequali inter se, et aequali cum manu vi celeritatis movebuntur. 82.

37. Si corpus aliquod, puta A, quacumque parva vi versus quamcumque partem moveri potest, illud necessario cingitur a corporibus, quae aequali inter se celeritate moventur. 84.

PARS III.

1. *Prop.* Partes materiae, in quas primo fuit divisa, non erant rotundae, sed angulosae. 90.

2. Vis, quae effecit, ut materiae particulae circa propria centra moverentur, simul effecit, ut particularum anguli mutuo occursu attererentur. ibid.

INDEX
Capitum et Materierum,
In 1 et 2 Parte *Appendicis* contentarum.

PARS I.

CAP. I. *De Ente Reali, Ficto, et Rationis.*

Entis definitio. 93.
Chimaera, Ens fictum, et Ens rationis non esse entia. ibid.
Quibus cogitandi modis res retineamus. 94.
Quibus cogitandi modis res explicemus. ibid.
Quibus cogitandi modis res imaginemur. ibid.
Entia rationis cur non sint Ideae rerum, et tamen pro iis habeantur. ibid.
Male dividi Ens in reale et rationis. 95.
Ens rationis quomodo dici possit merum nihil, et quomodo Ens reale. ibid.
In Rerum investigatione Entia realia cum Entibus rationis non confundenda. ibid.
Quomodo Ens rationis, et Ens fictum distinguantur. 96.
Entis divisio. ibid.

CAP. II. *Quid sit esse Essentiae, quid esse Existentiae, quid esse Ideae, quid esse Potentiae.*

Creaturas in Deo esse eminenter. 97.
Quid sit esse essentiae, existentiae, ideae, ac potentiae. 98.
Haec quatuor a se invicem non distingui, nisi in creaturis. ibid.
Ad quaestiones quasdam de Essentia respondetur. ibid.

Cur auctor in definitione essentiae ad Dei attributa recurrit. 99.
Cur aliorum definitiones non recensuit. ibid.
Quomodo distinctio inter essentiam et existentiam facile addiscatur. ibid.

CAP. III. *De eo, quod est Necessarium, Impossibile, Possibile et Contingens.*

Quid hic per affectiones intelligendum sit. 100.
Affectionum definitio. ibid.
Quot modis res dicatur necessaria et impossibilis. ibid.
Chimaeram commode Ens verbale vocari. 101.
Res creatas, quoad essentiam et existentiam a Deo dependere. ibid.
Necessitatem, quae in rebus creatis a causa est, esse vel essentiae vel existentiae; at haec duo in Deo non distingui ibid.
Possibile et Contingens non esse rerum affectiones. 102.
Quid sit Possibile, quid Contingens. ibid.
Possibile et Contingens esse tantum defectus nostri intellectus. ibid.
Conciliationem libertatis nostri arbitrii, et praeordinationis Dei, humanum captum superare. 103.

CAP. IV. *De Duratione et Tempore.*

Quid sit Aeternitas. 104.
Quid Duratio. ibid.
Quid Tempus. ibid.

CAP. V. *De Oppositione, Ordine, etc.*

Quid sint Oppositio, Ordo, Convenientia, Diversitas, Subjectum, Adjunctum, etc. 105.

CAP. VI. *De Uno, Vero, et Bono.*

Quid sit unitas. ibid.
Quid sit multitudo, et quo respectu Deus dici possit unus, et quo respectu unicus. ibid.

Quid

Quid ſit verum, quid falſum, tam apud vulgum, quam apud Philoſophos. 106.
Verum non eſſe terminum tranſcendentalem. ibid.
Veritas, et vera idea, quomodo differant. ibid.
Quaenam ſint Proprietates Veritatis?
Certitudinem non eſſe in rebus. 107.
Bonum et malum tantum dici reſpective. ibid.
Quare aliqui Bonum Metaphyſicum ſtatuerunt. ibid.
Res et conatus, quo res in ſtatu ſuo perſeverare conantur, quomodo diſtinguantur. 108.
An Deus ante res creatas dici poſſit bonus. ibid.
Perfectum quomodo dicatur reſpective, quomodo abſolute. ibid.

PARS II.

Cap. I *De Dei Aeternitate.*

Subſtantiarum diviſio. 109.
Deo nullam durationem competere. 110.
Cauſae, ob quas Authores Deo durationem tribuerunt. ibid.
Quid ſit aeternitas. 111.

Cap. II. *De Unitate Dei.*

Deum eſſe unicum. 112.

Cap. III. *De Immenſitate Dei.*

Quomodo Deus dicatur infinitus, quomodo immenſus. 113.
Quid vulgo per Dei immenſitatem intelligatur. ibid.
Deum eſſe ubique, probatur. 114.
Omnipraeſentia Dei explicari nequit. ibid.
Dei Immenſitatem a quibuſdam ſtatui triplicem; ſed male. ibid.
Dei potentiam non diſtingui ab ejus eſſentia. ibid.
Nec illius Omnipraeſentiam. 115.

Cap. IV. *De Immutabilitate Dei.*

Quid ſit Mutatio, quid Transformatio. ibid.
In Deo Transformationem locum non habere. ibid.
Quae ſint Mutationis cauſae. ibid.

Quo vero sensu immortalis. 135.
Illius immortalitas demonstratur. ibid.
Deum non contra, sed supra naturam agere; et quid hoc sit secundum authorem. ibid. et 136.
Cur aliqui putent, voluntatem non esse liberam. ibid.
Quid sit voluntas. ibid.
Dari voluntatem. ibid.
Eamque esse liberam. 137.
Nec confundendam cum appetitu. ibid.
Nec aliquid esse praeter ipsam Mentem. 138.
Cur Philosophi mentem cum rebus corporeis confuderunt. 139.

PRINCIPIA PHILOSOPHIAE MORE GEOMETRICO DEMONSTRATA.

PARS I.

PROLEGOMENON.

Antequam ad ipſas Propoſitiones, earumque [1] Demonſtrationes accedamus, viſum fuit in antecessum ſuccincte ob oculos ponere, cur Carteſius de omnibus dubitaverit, quâ viâ ſolida ſcientiarum fundamenta eruerit, ac tandem quibus mediis ſe ab omnibus dubiis liberaverit: quae omnia quidem in ordinem Mathematicum redegiſſemus, niſi prolixitatem, quae ad id praeſtandum requireretur, impedire judicaviſſemus, quo minus haec omnia, quae uno obtutu, tanquam in picturâ, videri debent, debite intelligerentur.

Carteſius itaque, ut quam cautiſſime procederet in rerum inveſtigatione, conatus fuit

1°. Omnia prejudicia deponere,

2°. Fundamenta invenire, quibus omnia ſuperſtruenda eſſent,

3°. Cauſam erroris detegere,

4°. Omnia clare et diſtincte intelligere.

Ut vero primum, secundum, ac tertium assequi posset, omnia in dubium revocare aggreditur, non quidem ut Scepticus, qui sibi nullum alium praefigit finem, quam dubitare, sed ut animum ab omnibus praejudiciis liberaret, quo tandem firma, atque inconcussa scientiarum fundamenta, quae hoc modo ipsum, si quae essent, effugere non possent, inveniret. Vera enim scientiarum principia adeo clara, [2] ac certa esse debent, ut nullâ indigeant probatione, extra omnem dubitationis aleam sint posita, et sine ipsis nihil demonstrari possit. Atque haec, post longam dubitationem reperit. Postquam autem haec principia invenisset, non ipsi difficile fuit, verum à falso dignoscere; ac causam erroris detegere; atque adeo sibi cavere, ne aliquid falsum et dubium pro vero ac certo assumeret.

Ut autem quartum et ultimum sibi compararet, hoc est, omnia clare, et distincte intelligeret, praecipua ejus regula fuit, omnes simplices ideas, ex quibus reliquae omnes componuntur, enumerare, ac quamlibet sigillatim examinare. Ubi enim simplices ideas clare, et distincte percipere posset, sine dubio etiam omnes reliquas, ex simplicibus illis conflatas, eâdem claritate et distinctione intelligeret. His ita praelibatis, breviter explicabimus, quomodo omnia in dubium revocaverit, vera Scientiarum principia invenerit, ac se ex dubitationum difficultatibus extricaverit.

(*Dubitatio de omnibus.*) Primo itaque sibi ob oculos ponit omnia illa, quae a sensibus acceperat, nempe coelum, terram, et similia, atque etiam suum corpus: quae omnia eousque in rerum naturâ esse putaverat. Ac de horum certitudine dubitat, quia sensus ipsum interdum fefellisse deprehenderat, et in somnis sibi saepe persuaserat, multa extra se vere existere, in quibus postea, se delusum esse, compererat; ac denique quia alios etiam vigilantes asserere audi-

audierat, se in membris, quibus dudum caruerant, dolorem sentire. Quare non sine ratione etiam de sui corporis existentiâ dubitare potuit. Atque ex his omnibus vere concludere potuit, sensus non esse firmissimum fundamentum, cui omnis scientia superstruenda sit; (possunt enim in dubium revocari!) sed certitudinem ab aliis principiis nobis certioribus dependere. Ut autem porro talia investiget, secundò sibi ob oculos ponit omnia universalia, qualia sunt natura corporea in communi, ejusque extensio, item figura, quantitas etc. ut etiam omnes mathematicae veritates. Et quamvis haec ipsi certiora [3] viderentur, quam omnia, quae a sensibus hauserat, rationem tamen de iis dubitandi invenit; quoniam alii etiam circa ea errârant, et praecipue, quoniam infixa quaedam erat ejus menti vetus opinio, Deum esse, qui potest omnia, et a quo talis, qualis existit, creatus est, quique adeo forsan fecerat, ut etiam circa illa, quae ipsi clarissima videbantur, deciperetur. Atque hic est modus, quo omnia in dubium revocavit.

(*Inventio fundamenti omnis scientiae.*) Ut autem vera scientiarum principia inveniret, inquisivit postea, num omnia, quae sub ejus cogitationem cadere possent, in dubium revocârit, ut sic exploraret, an non forte quid reliquum esset, de quo nondum dubitaverat. Quod si verò quid sic dubitando, inveniret, quod nulla ex praecedentibus, nec etiam ullâ aliâ ratione, in dubium revocari posset: id sibi, tanquam fundamentum, cui omnem suam cognitionem superstruat, statuendum esse, merito judicavit. Et quamquam jam, ut videbatur, de omnibus dubitârat; nam aeque de iis, quae per sensus hauserat, quam de iis, quae solo intellectu perceperat, dubitaverat: aliquid tamen, quod explorandum esset, reliquum fuit, ille nimirum ipse, qui sic dubitabat, nón quatenus capite, manibus, reliquisque corporis membris constabat, quoniam

de his dubitaverat; Sed tantum quatenus dubitabat, cogitabat, etc. Atque, hoc accurate examinans, comperit, se nullis praedictis rationibus de eo dubitare posse. Nam, quamvis somnians, aut vigilans cogitet, cogitat tamen atque est: et quamvis alii, aut etiam ille ipse circa alia erravissent, nihil minus, quoniam errabant, erant: Nec ullum suae naturae autorem adeo callidum fingere potest, qui eum circa hoc decipiat; concedendum enim erit ipsum existere, quamdiu supponitur decipi. Nec denique quaecumque alia excogitetur dubitandi causa, ulla talis adferri poterit, quae ipsum simul de ejus existentiâ non certissimum reddat. Imo, quò plures adferuntur dubitandi rationes, eo plura simul adferuntur argumenta, quae illum de suâ existentiâ convincunt. Adeo ut, quocumque se [4] ad dubitandum vertat, cogatur nihilominus in has voces erumpere, *dubito*, *cogito*, *ergo sum*.

Hâc igitur detectâ veritate, simul etiam invenit omnium scientiarum fundamentum: ac etiam omnium aliarum veritatum, mensuram, ac regulam; scilicet, *Quicquid tam clare ac distincte percipitur, quam istud, verum est.*

Nullum verò aliud, quam hoc scientiarum fundamentum esse posse, satis superque liquet ex praecedentibus: quoniam, reliqua omnia facillimo negotio a nobis in dubium revocari possunt, hoc autem nequaquam. Verumenim vero circa hoc fundamentum hic appsime notandum, hanc orationem, *dubito*, *cogito*, *ergo sum*, non esse syllogismum, in quo major propositio est omissa. Nam si syllogismus esset, praemissae clariores et notiores deberent esse, quam ipsa conclusio, *ergo sum*: adeoque *ego sum* non esset primum omnis cognitionis fundamentum; praeterquam quod non esset certa conclusio: nam ejus veritas dependeret ab universalibus praemissis, quas dudum in dubium Autor revocaverat:

verat: ideoque *Cogito, ergo ſum*, unica eſt propoſitio, quae huic, *ego ſum cogitans*, aequivalet.

Sciendum porro; ut confuſionem in ſequentibus vitemus, (clare enim, ac diſtincte res percipienda eſt) quid ſimus? Nam hoc clare, et diſtincte intellecto, noſtram eſſentiam cum aliis non confundemus. Ut igitur id ex praecedentibus deducat, ſic pergit noſter Autor.

Omnes, quas olim de ſe habuit, cogitationes in memoriam revocat, ut, animam ſuam eſſe exiguum quid inſtar venti, vel ignis, vel aetheris, craſſioribus ſui corporis partibus infuſum, et corpus ſibi notius eſſe, quam animam, illudque a ſe clarius ac diſtinctius percipi: Atque haec omnia clare pugnare cum iis deprehendit, quae hucuſque intellexerat. Nam de ſuo corpore dubitare poterat, non autem de ſuâ eſſentiâ quatenus cogitabat. Adde, quod haec neque clare neque diſtincte percipiebat, ac conſequenter, ex ſuae methodi praeſcripto, tanquam falſa rejicere debebat. Unde, cum talia ad ſe, quatenus hucuſque ſibi cognitus erat, pertinère intelligere non poſſet, pergit ulterius inquirere, [5] quid ad ſuam eſſentiam proprie pertineat; quod in dubium revocare non potuerat, et ob quod ſuam exiſtentiam concludere cogebatur. Talia autem ſunt, *quod ſibi cavere voluerit, ne deciperetur; multa cupiverit intelligere; de omnibus, quae intelligere non poterat, dubitârit; unum tantum hucuſque affirmârit; omnia reliqua negârit, et tanquam falſa rejecerit; multaque etiam invitus imaginatus fuerit; ac denique multa, tanquam a ſenſibus venientia, animadverterit.* Cumque ex ſingulis his aeque evidenter ſuam exiſtentiam colligere, nec ullum horum inter ea, quae in dubium revocaverat, recenſere potuerit, ac denique omnia haec ſub eodem attributo concipi poſſint: ſequitur omnia haec vera eſſe, et ad ejus naturam pertinere. Atque adeo ubi dixerat, *cogito*, omnes hi cogitandi modi intelli-

damus. Vide Princip. part. I. artic. 13. et Resp. ad secund. object. num. 3. et in fin. meditat. 5.

Verum; quoniam haec responsio quibusdam non satisfacit, aliam dabo. Vidimus in praecedentibus, ubi de nostrae existentiae certitudine atque evidentiâ loquebamur, nos illam ex eo conclusisse, quod, quocunque mentis aciem convertebamus, nullam dubitandi rationem offendebamus, quae eo ipso nos de nostri existentia non convinceret, sive ubi ad nostram propriam naturam attendebamus, sive ubi nostrae naturae autorem callidum deceptorem fingebamus, sive denique aliam quamcunque, extra nos, dubitandi rationem accersebamus, quod circa nullam aliam rem hucusque contingere deprehendimus. Nam, quamvis ad naturam ex gr. Trianguli attendentes, cogimur concludere ejus tres angulos esse aequales duobus rectis, non tamen idem possumus concludere ex eo, quod forte a naturae nostrae autore decipiamur: quemadmodum ex hoc ipso nostram existentiam certissime colligebamus. Quapropter non, quocunque mentis aciem convertimus, cogimur concludere, Trianguli tres angulos esse aequales duobus rectis; sed contra causam dubitandi invenimus, quia nempe nullam talem Dei ideam habemus, quae nos ita afficiat, ut nobis impossibile sit cogitare, Deum esse deceptorem. Nam aeque facile est ei, qui veram Dei ideam non habet, quam nos non habere jam supponimus, cogitare suum autorem esse deceptorem, quam non esse deceptorem: quemadmodum illi, qui nullam habet Trianguli ideam, aeque facile est cogitare, ejus tres angulos aequales esse, quam non esse aequales duobus rectis. Quare concedimus, nos de ullà re, [8] praeter nostram existentiam, quamvis ad illius demonstrationem probe attendamus, posse esse absolute certos, quamdiu nullum Dei clarum et distinctum conceptum habemus, qui nos affirmare faciat, Deum esse summe veracem, sicuti idea, quam Trian-

anguli habemus, nos cogit concludere, ejus tres angulos esse aequales duobus rectis; sed negamus, nos ideo in nullius rei cognitionem pervenire posse. Nam, ut ex omnibus jamjam dictis patet, cardo totius rei in hoc solo versatur, nempe ut talem Dei conceptum efformare possimus, qui nos ita disponat, ut nobis non aequè facile sit cogitare, eum esse, quam non esse deceptorem; sed qui nos cogat affirmare, eum esse summè veracem. Ubi, enim talem ideam efformaverimus, illa de Mathematicis veritatibus dubitandi ratio tolletur. Nam, quocunque tum mentis aciem convertemus, ut de istarum aliquâ dubitemus, nihil offendemus, ex quo ipso, quemadmodum circa nostram existentiam contigit, non concludere debeamus, illam esse certissimam. Ex. grat. si post Dei ideam inventam, ad naturam Trianguli attendamus, hujus idea nos coget affirmare, ejus tres angulos esse aequales duobus rectis: sin ad ideam Dei, haec etiam nos affirmare coget, eum summe veracem, nostraeque naturae esse autorem, et continuum conservatorem, atque adeò nos circa istam veritatem non decipere. Nec minus impossibile nobis erit cogitare, ubi ad Dei ideam, (quam nos invenisse jam supponimus) attendimus, eum esse deceptorem, quam, ubi ad ideam Trianguli attendimus, cogitare, tres ejus angulos non esse aequales duobus rectis. Et, uti possumus talem Trianguli ideam formare, quamvis nesciamus, an autor nostrae naturae nos decipiat; sic etiam possumus ideam Dei nobis claram reddere, atque ob oculos ponere, quamvis etiam dubitemus, an nostrae naturae autor nos in omnibus decipiat. Et modò illam habeamus, quomodocunque eam acquisiverimus, sufficiet, ut jamjam ostensum est, ad omne dubium tollendum. His itaque praemissis ad difficultatem motam respondeo; nos de nullâ re posse esse certos, non quidem, quamdiu Dei existentiam ignoramus (nam de hac re non locutus sum) [9] sed

ſed quamdiu ejus claram et diſtinctam ideam non habemus. Quare ſi quis contra me argumentari velit, tale debebit eſſe argumentum. De nullâ re poſſumus eſſe certi, antequam Dei claram et diſtinctam ideam habeamus: Atqui claram et diſtinctam Dei ideam habere non poſſumus, quamdiu neſcimus, an noſtrae naturae autor nos decipiat: Ergo de nullâ re poſſumus eſſe certi, quamdiu neſcimus, an noſtrae naturae autor nos decipiat etc. Ad quod reſpondeo, concedendo majorem, et negando minorem: Habemus enim claram et diſtinctam ideam Trianguli, quamvis neſciamus, an noſtrae naturae autor nos decipiat; et modo talem Dei ideam, ut modo fuſe oſtendi, habeamus, nec de ejus exiſtentiâ, nec de ullâ veritate mathematicâ dubitare poterimus.

Haec praefati, rem ipſam nunc aggredimur.

DEFINITIONES. I. *Cogitationis* nomine complector omne id, quod in nobis eſt, et cujus immeditae conſcii ſumus.

Ita omnes voluntatis, intellectus, imaginationis, et ſenſuum operationes ſunt cogitationes. Sed addidi: immediate, *ad excludenda ea, quae ex iis conſequuntur, ut motus voluntarius cogitationem quidem pro principio habet, ſed ipſe tamen non eſt cogitatio.*

II. *Ideae* nomine intelligo cujuslibet cogitationis formam illam, per cujus immediatam perceptionem ipſius ejusdem cogitationis conſcius ſum.

Adeo ut nihil poſſim verbis exprimere, intelligendo id, quod dico, quin ex hoc ipſo certum ſit in me eſſe ideam ejus, quod verbis illis ſignificatur. Atque ita non ſolas imagines in phantaſia depictas ideas voco: imo ipſas hic nullo modo voco ideas, quatenus ſunt in phantaſia corporea, hoc eſt, in parte aliqua cerebri depictae, ſed tantùm quatenus mentem ipſam in illam cerebri partem converſam informant.

III.

III. Per realitatem objectivam ideae intelligo [10] entitatem rei repraesentatae per ideam, quatenus est in ideâ.

Eodemque modo dici potest perfectio objectiva vel artificium objectivum etc. Nam quaecunque percipimus, tanquam in idearum objectis, ea sunt in ipsis ideis objective.

IV. Eadem dicuntur esse *formaliter* in idearum objectis, quando talia sunt in ipsis, qualia illa percipimus: Et *eminenter*, quando non quidem talia sunt, sed tanta, ut talium vicem supplere possint.

Nota, cum dico causam eminenter *perfectiones sui effectus continere, tum me significare velle, quod causa perfectiones effectus excellentius, quam ipse effectus continet.* Vide etiam Axiom. 8.

V. Omnis res, cui inest immediate, ut in subjecto, sive per quam existit aliquid, quod percipimus, hoc est, aliqua proprietas, sive qualitas, sive attributum, cujus realis idea in nobis est, vocatur *Substantia.*

Neque enim ipsius substantiae, praecise sumtae, aliam habemus ideam, quam quòd sit res, in qua formaliter vel eminenter existit illud aliquid, quod percipimus, sive quod est objective in aliqua ex nostris ideis.

VI. Substantia, cui inest immediate cogitatio, vocatur *Mens.*

Loquor autem hic de mente potius, quam de animâ, quoniam animae nomen est aequivocum, et saepe pro re corporeâ usurpatur.

VII. Substantia, quae est subjectum immediatum extensionis, et accidentium, quae extensionem praesupponunt, ut figurae, situs, motus localis etc. vocatur *Corpus.*

An vero una et eadem substantia sit, quae vocatur mens, et corpus, an duae diversae, postea erit inquirendum.

VIII. Substantia, quam per se summe perfectam esse intelligimus, et in quâ nihil planè concipimus, quod aliquem defectum sive perfectionis limitationem involvat, *Deus* vocatur.

IX. Cum quid dicimus in alicujus rei naturâ sivè conceptu contineri, idem est, ac si diceremus, id de eâ re verum esse, sive de ipsâ posse verè affirmari.

X. Duae substantiae realiter distingui dicuntur, [11] cum unaquaeque ex ipsis absque alia potest existere.

Cartesii Postulata hic omisimus, quia ex iis nihil in sequentibus concludimus; attamen lectores, seriò rogamus, ut ipsa perlegant atque attentâ meditatione considerent.

AXIOMATA. I. In cognitionem et certitudinem rei ignotae non pervenimus, nisi per cognitionem et certitudinem alterius, quae ipsa prior est certitudine et cognitione.

II Dantur rationes, quae nos de nostri corporis existentia dubitare faciunt.

Hoc re ipsa in Prolegomeno ostensum est, ideoque tanquam axioma hic ponitur.

III. Siquid praeter mentem, et corpus habemus, id nobis minùs, quam mens et corpus, notum est.

Notandum, haec axiomata nihil de rebus extra nos affirmare; sed tantum ea, quae in nobis, quatenus sumus res cogitantes, reperimus.

PROPOS. I. *De nullâ re possumus absolute esse certi, quamdiu nescimus nos existere.*

DEMONSTR. Propositio haec per se patet: Nam qui absolutè nescit se esse, simul nescit se esse affirmantem, aut negantem, hoc est, certò se affirmare, aut negare.

Notandum autem hic, quòd, quamvis multa magnâ certitudine affirmemus, et negemus, ad hoc, quod

quod existimus, non attendentes; tamen, nisi pro indubitato hoc praesupponatur, omnia in dubium [12] *revocari possent.*

PROPOS. II. Ego sum *debet esse per se notum.*

DEMONSTR. Si negas, non ergo innotescet, nisi per aliud, cujus quidem (per ax. 1.) cognitio, et certitudo prior erit in nobis hoc enunciato, *ego sum.* Atqui hoc est absurdum (per praec.); ergo per se debet esse notum, q. e. d.

PROPOS. III. Ego, *quatenus res constans corpore*, sum, *non est primum, nec per se cognitum.*

DEMONSTR. Quaedam sunt, quae nos de existentia nostri corporis dubitare faciunt (per. ax. 2.); ergo (per ax. 1.) in ejus certitudinem non perveniemus, nisi per cognitionem et certitudinem alterius rei, quae ipsa prior est cognitione, et certitudine. Ergo haec enunciatio, *ego*, quatenus res constans corpore, *sum* non est primum, nec per se cognitum, q. e. d.

PROPOS. IV. Ego sum *non potest esse primum cognitum, nisi quatenus cogitamus.*

DEMONSTR. Hoc enunciatum, *ego sum res corporea aut constans corpore* non est primum cognitum (per praec.); nec etiam de mea existentia, quatenus consto alia re praeter mentem, et corpus, sum certus: nam si aliqua alia re a mente, et corpore diversa constamus, ea nobis minus nota est, quam corpus (per ax. 3.): quare *ego sum* non potest esse primum cognitum, nisi quatenus cogitamus. q. e. d.

COROLLAR. Hinc patet mentem sive rem cogitantem notiorem esse corpore.

Verum

Verum ad uberiorem explicationem legantur Art. 11. et 12. Part. 1. Principiorum.

SCHOLIUM. Unusquisque certissime percipit, quod affirmat, negat, dubitat, intelligit, imaginatur etc. sive, quod existit dubitans, intelligens, affirmans, etc. sive uno verbo, *Cogitans*; neque potest haec in dubium revocare. Quare hoc enunciatum *Cogito*, sive *sum Cogitans* unicum (per prop. 1.) et certissimum est fundamentum totius Philosophiae. Et cum in scientiis nihil aliud quaeri, neque desiderari possit, ut de rebus certissimi simus, quam omnia ex firmissimis principiis deducere, eaque aeque clara et distincta reddere, ac principia, ex quibus deducuntur: clare sequitur, omne, quod nobis aeque evidens est, quodque aeque clare et distincte, atque nostrum jam inventum principium percipimus, omneque, quod cum hoc principio ita convenit, et ab hoc principio ita dependet, ut si de eo dubitare velimus, etiam de hoc principio esset dubitandum, pro verissimo habendum esse. Verum, ut in iis recensendis quam cautissime procedam, ea tantum pro aeque evidentibus, proque aeque clare et distincte à nobis perceptis in initio admittam, quae unusquisque in se, quatenus cogitans, observat. Ut ex. grat. se hoc, et illud velle, se certas tales habere ideas, unamque ideam plus realitatis et perfectionis in se continere, quam aliam; illam scilicet, quae objective continet esse, et perfectionem substantiae, longe perfectiorem esse, quam [14] illam, quae tantum objectivam perfectionem alicujus accidentis continet; illam denique omnium esse perfectissimam, quae est entis summe perfecti. Haec inquam non tantum aeque evidenter, et aeque clare, sed forte etiam magis distincte percipimus. Nam non tantum affirmant nos cogitare; sed etiam quomodo cogitemus. Porro etiam illa cum hoc principio convenire dicemus, quae non possunt in dubium revocari, nisi simul hoc nostrum incon-

inconcussum fundamentum in dubium revocetur. Ut ex. grat. si quis dubitare velit, an ex nihilo aliquid fiat, simul poterit dubitare, an nos quamdiu cogitamus, simus. Nam si de nihilo aliquid affirmare possum, nempe quod potest esse causa alicujus rei: potero simul eodem jure cogitationem de nihilo affirmare, ac dicere me nihil esse, quamdiu cogito. Quod cum mihi impossibile sit, impossibile etiam mihi erit cogitare, quod ex nihilo aliquid fiat. His sic consideratis, ea, quae nobis impraesentiarum, ut ulterius pergere possimus, necessaria videntur, hic ordine ob oculos ponere constitui, numeroque Axiomatum addere; quandoquidem a Cartesio, in fine Responsionum ad secundas Objectiones, tanquam Axiomata proponuntur, et accuratior, quam ipse, esse nolo. Attamen, ne ab ordine jam incepto recedam, ea utcumque clariora reddere, et quomodo unum ab alio, et omnia ab hoc principio, *ego sum cogitans*, dependent, vel cum ipso evidentiâ, et ratione conveniunt, ostendere conabor.

AXIOMATA *ex Cartesio deprompta*. IV. Sunt diversi gradus realitatis, sive entitatis: nam substantia plus habet realitatis, quam accidens, vel modus; et substantia infinita, quam finita; ideoque plus est realitatis objectivae in ideâ substantiae, quam accidentis; et in ideâ substantiae infinitae, quam in ideâ finitae.

Hoc axioma ex sola contemplatione nostrarum idearum, de quarum existentia certi sumus, quia nempe modi sunt cogitandi, innotescit: scimus [15] *enim, quantum realitatis, sive perfectionis idea substantiae de substantia affirmat; quantum vero idea modi de modo. Quod cum ita sit, necessario etiam comperimus ideam substantiae plus realitatis objectivae continere, quam ideam alicujus accidentis etc.* Vide Scholium Proposit. 4.

V. Res cogitans, si aliquas perfectiones novit, quibus careat, sibi statim ipsas dabit, si sint in suâ potestate.

Hoc

Hoc unuſquiſque in ſe, quatenus eſt res cogitans, obſervat: quare (per. Schol. Prop. 4.) de ipſo certiſſimi ſumus; et eadem de cauſa non minùs certi ſumus de ſequenti, nempe

VI. In omnis rei ideâ ſive conceptu continetur exiſtentia, vel poſſibilis, vel neceſſaria (Vide Axiom. 10. Carteſii). *Neceſſaria in Dei, ſive entis ſummè perfecti conceptu; nam alias conciperetur imperfectum, contra quod ſupponitur concipi. Contingens verò ſive poſſibilis in conceptu rei limitatae.*

VII. Nulla res, neque ulla rei perfectio actu exiſtens poteſt habere nihil, ſive rem non exiſtentem, pro cauſâ ſuae exiſtentiae.

Hoc axioma nobis aequè perſpicuum eſſe, ac eſt, ego ſum cogitans, *in Scholio Propoſit. 4. demonſtravi.*

VIII. Quicquid eſt realitatis, ſive perfectionis in aliquâ re, eſt vel formaliter, vel eminenter in primâ, et adaequatâ ejus cauſâ.

Per eminenter *intelligo, cum cauſa perfectius continet omnem realitatem effectus, quam effectus ipſe: per* formaliter *verò, cum aequè perfecte illam continet.*

Hoc axioma a praecedenti dependet: nam, ſi ſupponeretur nihil, vel minus eſſe in cauſa, quam in effectu; nihil in cauſſa eſſet cauſa effectus. At hoc eſt abſurdum (per praec.): quare non quaecunque res poteſt eſſe cauſa alicujus effectus; ſed praeciſè illa, in qua eminenter, vel ad minimum formaliter eſt omnis perfectio, quae eſt in effectu.

IX. Realitas objectiva noſtrarum idearum requirit [16] cauſam, in qua eadem ipſa realitas, non tantùm objectivè, ſed formaliter, vel eminenter contineatur.

Hoc axioma apud omnes, quamvis multi eo abuſi ſunt, in confeſſo eſt. Ubi enim aliquis aliquid novi concepit, nullus eſt, qui non quaerat cauſam illius conceptus, ſive ideae. Ubi verò aliquam aſſignare poſſunt, in quâ formaliter vel eminenter tantum realitatis

*tatis contineatur, quautum est objective in illo conceptu, quiescunt. Quod exemplo machinae Art. 17. Part. 1. Princ. a Cartesio allato satis explicatur. Sic etiam si quis quaerat, undenam homo ideas suae cogitationis et corporis habeat; nemo non videt illum eas ex se, formaliter nimirum continente omne, quod ideae objective continent, habere. Quare si homo aliquam haberet ideam, quae plus realitatis objectivae contineret, quam ipse formalis; necessario, lumine naturali impulsi, aliam causam extra hominem ipsum, quae omnem illam perfectionem formaliter vel eminenter contineret, quaereremus. Nec ullus unquam aliam praeter hanc causam assignavit, quam aeque clare et distincte conceperit. Porro quod ad veritatem hujus axiomatis attinet, ea a praecedentibus pendet. Nempe (per 4. ax.) dantur diversi gradus realitatis sive entitatis in ideis: ac proinde (per 8. ax.) pro gradu perfectionis, perfectiorem causam requirunt. Verum cum *) gradus realitatis, quos in ideis advertimus, non sint in ideis, quatenus tanquam modi cogitandi considerantur; sed quatenus una substantiam, alia modum tantum substantiae repraesentat, seu uno verbo, quatenus ut imagines rerum considerantur: hinc clare sequitur idearum nullam aliam primam causam posse dari, praeter illam, quam omnes lumine naturali clare et distincte intelligere, modo ostendebamus, nempe in qua eadem ipsa realitas, quam habent objective, vel formaliter, vel eminenter continetur. Hanc conclusionem, ut clarius intelligatur, uno aut altero exemplo explicabo. Nempe si quis libros aliquos, (puta unum alicujus insignis Philosophi, alterum alicujus nugatoris) ut â eademque manu scriptos videt, nec ad sensum verborum (hoc est, quatenus veluti imagines sunt); sed tantum ad delineamenta characterum, et ordinem literarum attendit: nullam inaequalitatem, quae ipsum cogat, diversas causas quaerere, inter ipsos agnoscet; sed ipsi*

ab

*) De hoc etiam certi sumus, quia id in nobis quatenus cogitantes comperimus. Vide praec. Schol.

ab eadem causa eodemque modo processisse videbuntur. [17] *Verum si ad sensum verborum, et orationum attendat, magnam inter ipsos inaequalitatem reperiet, ac proinde concludet unius libri causam primam valde diversam a primâ causâ alterius fuisse, unamque aliâ tanto perfectiorem revera fuisse, quantum sensum orationum utriusque libri, sive quantum verba, quatenus veluti imagines considerantur, ab invicem differre reperit. Loquor autem de primâ causâ librorum, quae necessario debet dari, quamvis concedam, imo supponam, unum librum ex alio describi posse, ut per se est manifestum. Idem etiam clare explicari potest exemplo effigiei, puta alicujus Principis. Nam si ad ipsius materialia tantum attendamus, nullam inaequalitatem inter ipsam, et alias effigies reperiemus, quae nos cogat diversas causas quaerere: imo nihil obstabit, quin possimus cogitare, illam ex alia imagine fuisse depictam; et istam rursus ex aliâ, et sic in finitum. Nam ad ejus delineamenta nullam aliam causam requiri satis dignoscemus. Verum si ad imaginem, quatenus imago est, attendamus, statim causam primam cogemur quaerere, quae formaliter, vel eminenter contineat id, quod illa imago repraesentative continet. Nec video, quid ad confirmandum et dilucidandum hoc axioma ulterius desideretur.*

X. Non minor causa requiritur ad rem conservandam, quam ad ipsam primùm producendam.

Ex eo, quod hoc tempore cogitamus, non necessario sequitur, nos postea cogitaturos. Nam conceptus, quem nostrae cogitationis habemus, non involvit, sive non continet necessariam cogitationis existentiam; possum enim cogitationem, quamvis supponam eam non existere, clare, et distinctè concipere. Cum autem uniuscujusque causae natura debeat in se continere aut involvere perfectionem sui effectus (per Ax. 8.): hinc clarè sequitur, aliquid in nobis, aut extra nos, quod nondum intelleximus, adhuc necessariò dari, cujus con-

*) Hoc unusquisque in se, quatenus est res cogitans, comperit.

conceptus five natura involvat existentiam, quodque sit causa, cur nostra cogitatio incepit existere, et etiam, ut existere pergat. Nam quamvis nostra cogitatio incepit existere, non ideo ejus natura, et essentia necessariam existentiam magis involvit, quam antequam existeret, ideoque eadem vi eget, ut in existendo perseveret, qua eget, ut existere [18] *incipiat. Et hoc, quod de cogitatione dicimus, dicendum etiam de omni re, cujus essentia non involvit necessariam existentiam.*

XI. Nulla res existit, de qua non possit quaeri, quaenam sit causa (sive ratio), cur existat. Vide Ax. 1. Cartesii.

Cum existere sit quid positivum, non possumus dicere, quod habeat nihil pro causa (per ax. 7.); ergo aliquam positivam causam, sive rationem, cur existat, assignare debemus, eamque externam, hoc est, quae extra rem ipsam est, vel internam, hoc est, quae in naturâ et definitione rei ipsius existentis comprehenditur.

Propositiones quatuor sequentes ex Cartesio desumtae.

PROPOS. V. *Dei existentia ex sola ejus naturae consideratione cognoscitur.*

DEMONSTR. Idem est dicere, aliquid in rei alicujus natura sive conceptu contineri, ac dicere, id ipsum de ea re esse verum (per def. 9.): Atqui existentia necessaria in Dei conceptu continetur (per Ax. 6.): Ergo verum est de Deo dicere, necessariam existentiam in eo esse, sive ipsum existere.

SCHOL. Ex hac propositione multa praeclara sequuntur; imò ab hoc solo, quod ad Dei naturam pertinet existentia, sive, quod Dei conceptus involvit necessariam existentiam, sicut conceptus trianguli, quod ejus tres anguli sint aequales duobus rectis; sive, quod ejus existentia, non secus atque ejus essentia, sit aeterna veritas: omnis fere Dei attri-

attributorum cognitio, per quam in illius amorem, sive summam beatitudinem ducimur, dependet. Quare [19] magnopere desiderandum esset, ut humanum genus tandem aliquando haec nobiscum amplecteretur. Fateor quidem, quaedam dari praejudicia, quae impediunt, quo minus unusquisque hoc adeo facile intelligat. Verum si quis bono animo, et solo veritatis, suaeque verae utilitatis amore impulsus, rem examinare velit, eaque secum perpendere, quae in Medit. 5. quaeque in fine Responsionum ad primas Objectiones habentur, et simul quae de aeternitate, Cap 1. Part. 2. nostrae Appendicis tradimus; is procul dubio rem, quam clarissime intelliget et nullus dubitare poterit: an aliquam Dei ideam habeat (quod sane primum fundamentum est humanae beatitudinis)? Nam simul clare videbit, ideam Dei longe a caeterarum rerum ideis differre: ubi nempe intelliget Deum, quoad essentiam, et existentiam, a caeteris rebus toto genere discrepare. Quare, circa haec Lectorem diutius hic detinere, non est opus.

PROPOS. VI. *Dei existentia ex eo solo, quod ejus idea sit in nobis, a posteriori demonstratur.*

DEMONSTR. Realitas objectiva cujuslibet ex nostris ideis requirit causam, in qua eadem ipsa realitas, non tantum objective, sed formaliter, vel eminenter contineatur (per ax. 8.). Habemus autem ideam Dei (per def. 2. et 8.), hujusque ideae realitas objectiva nec formaliter, nec eminenter in nobis continetur (per ax. 4.), nec in ullo alio, praeterquam in ipso Deo potest contineri (per def. 8.): Ergo haec idea Dei, quae in nobis est, requirit Deum pro causa, Deusque proinde existit (per ax. 7.).

SCHOL. Quidam sunt, qui negant, se ullam [20] Dei ideam habere, quem tamen, ut ipsi ajunt, colunt et amant. Et quamvis ipsis Dei definitionem

Dei-

*) Lege Art. 16. part. 1. Principiorum.

Deique attributa ob oculos ponas, nihil tamen proficies; non hercle magis, quam si virum a nativitate caecum colorum differentias, prout ipsos videmus, docere moliaris Verum, nisi eos, tanquam pro novo animalium genere, medio scilicet inter homines et bruta, habere velimus, eorum verba parum curare debemus. Quomodo quaeso alio modo alicujus rei ideam ostendere possumus, quam ejus definitionem tradendo, ejusq attributa explicando? quod, cum circa Dei ideam praestemus, non est, quod verba huminom, Dei ideam negantium, propterea tantum, quod nullam ejus imaginem in cerebro formare possunt, moram nobis injiciant.

Deinde notandum, quod Cartesius, ubi citato Ax. 4. ad ostendendum, quod realitas objectiva ideae Dei, nec formaliter, nec eminenter in nobis continetur, supponit, unumquemque scire, se non esse substantiam infinitam, hoc est, summe intelligentem, summe potentem, etc. quod supponere potest. Qui enim scit se cogitare, scit etiam se de multis dubitare, nec omnia clare et distincte intelligere.

Denique notandum, quod ex def. 8. etiam clare sequatur, non posse dari plures Deos, sed tantum unum, ut Propos. 11. hujus, et in 2 Parte nostrae Appendicis cap. 2 clare demonstramus.

PROPOS. VII. *Dei existentia demonstratur etiam ex eo, quod nos ipsi habentes ejus ideam existamus.*

SCHOL. Ad hanc propositionem demonstrandam assumit Cartesius haec duo Axiomata, nempe 1. *Quod potest efficere id, quod majus est, sive* [21] *difficilius, potest etiam efficere id, quod minus.* 2. *Majus est creare sive (per ax 10.) conservare substantiam, quam attributa, sive proprietates substantiae*; quibus quid significare velit, nescio. Nam quid facile, quid vero difficile vocat? nihil enim ab-

abſolute *), ſed tantum reſpectu cauſae, facile, aut difficile dicitur. Adeo, ut una, et eadem res eodem tempore reſpectu diverſarum cauſarum facilis, et difficilis dici poſſit. Verum ſi illa difficilia vocat, quae magno labore; facilia autem, quae minori labore ab eâdem cauſâ confici queunt; ut ex. g. vis, quae ſuſtollere poteſt 50 libras, duplo facilius ſuſtollere poterit 25 libras: non erit ſane axioma abſolute verum, nec ex eo id, quod intendit, demonſtrare poterit. Nam ubi ait, *ſi haberem vim me ipſum conſervandi, etiam haberem vim mihi dandi omnes perfectiones, quae mihi deſunt* (quia ſcilicet non tantam poteſtatem requirunt); ipſi concederem, quod vires, quas impendo ad me conſervandum, poſſent alia plura longe facilius efficere, niſi iis eguiſſem ad me conſervandum: ſed, quamdiu iis utor ad me conſervandum, nego me poſſe eas impendere ad alia, quamvis faciliora, efficienda, ut in noſtro exemplo clare videre eſt. Nec difficultatem tollit, ſi dicatur, quod, cum ſim res cogitans, neceſſario deberem ſcire, num ego in me conſervando omnes meas vires impendam, et etiam num ea ſit cauſa, cur ego mihi non dem caeteras perfectiones. Nam (praeterquam quod de hac re jam non diſputatur, ſed tantum quomodo ex hoc axiomate neceſſitas hujus propoſitionis ſequatur); ſi id ſcirem, major eſſem, et forte majores vires requirerem, quam quas habeo, ad me in majori illa perfectione conſervandum. Deinde neſcio, an major ſit labor ſubſtantiam, quam attributa creare (ſive conſervare), hoc eſt, ut clarius, et magis Philoſophice loquar, neſcio, an ſubſtantia non indigeat totâ ſua virtute, et eſſentia, qua ſe forte conſervat, ad conſervanda ſua attributa. Sed haec relinquamus,

et

*) *Ne alia exempla quaeras, cape exemplum araneae, quae telam facile texit, quam homines, non niſi difficillime texerent: homines contra quamplurima facillime faciunt, quae forte angelis impoſſibilia ſunt.*

et quae nobilissimus Autor hic vult, ulterius examinemus, videlicet, quid per facile, quid per difficile intelligat. Non puto, nec mihi ullo modo [22] persuadeo, eum per difficile intelligere id, quod impossibile (ac proinde nullo modo potest concipi, quomodo fiat), et per facile id, quod nullam implicat contradictionem (ac proinde facile concipitur, quomodo fiat): quamvis in 5 Medit primo obtutu id videatur velle, ubi ait, *Nec putare debeo, illa forsan, quae mihi desunt, difficilius acquiri posse, quam illa, quae jam in me sunt. Nam contra manifestum est, longe difficilius fuisse, me, hoc est, rem, sive substantiam cogitantem, ex nihilo emergere, quam etc.* Nam id nec cum verbis autoris conveniret, nec etiam ejus ingenium redoleret. Etenim, ut primum omittam, inter possibile, et impossibile, sive inter id, quod intelligibile est, et inter id, quod non intelligibile est, nulla datur ratio; sicuti neque inter aliquid et nihil, et potestas ad impossibilia non magis quadrat, quam creatio et generatio ad non entia: ideoque nullo modo inter se comparanda. Adde quod illa tantum inter se comparare et eorum rationem cognoscere possum, quorum omnium clarum et distinctum habeo conceptum. Nego igitur sequi, quod qui potest impossibile facere, possit etiam facere id, quod possibile est. Quaeso enim, quaenam esset haec conclusio? si quis potest facere circulum quadratum, poterit etiam facere circulum, cujus omnes lineae, quae a centro ad circumferentiam possunt duci, sint aequales: Aut, si quis potest facere, ut τὸ *nihil* patiatur, eoque uti, tanquam materia, ex qua aliquid producat, etiam habebit potestatem, ut ex aliqua re aliquid faciat. Nam, uti dixi, inter haec et similia nulla datur convenientia, neque analogia, neque comparatio, neque ulla quaecumque ratio. Atque hoc unusquisque videre potest, modo ad rem parum attendat. Quare hoc ab ingenio Cartesii prorsus alienum existimo.

Ve-

Verum si ad 2 axioma ex duobus modo allatis attendo, videtur, quod per majus et difficilius intelligere vult id, quod perfectius est, per minus vero et facilius, id, quod imperfectius. At hoc etiam valde obscurum videtur. Nam eadem hic est difficultas, quae superius. Nego enim, ut supra, eum, qui potest [23] majus facere, posse simul, et eadem opera, ut in Propositione debet supponi, quod minus est, facere. Deinde ubi ait, *majus est creare, sive conservare substantiam, quam attributa*, sane per attributa non intelligere potest, id, quod in substantia formaliter continetur, et ab ipsa substantia non nisi ratione distinguitur. Nam tum idem est creare substantiam, quam creare attributa. Nec etiam, propter eandem rationem, intelligere potest proprietates substantiae, quae ex ejus essentiâ et definitione necessario sequuntur. Multo etiam minus intelligere potest, quod tamen videtur velle, proprietates et attributa alterius substantiae, ut ex. gr. si dico, quod potestatem habeo ad me, substantiam scilicet cogitantem finitam, conservandum, non ideo possum dicere, quod habeam etiam potestatem mihi dandi perfectiones substantiae infinitae, quae totâ essentiâ a meâ differt. Nam vis *), sive essentia, quà in meo Esse me conservo, toto genere differt a vi sive essentiâ, qua substantia absolute infinita se conservat, a qua ejus vires, et proprietates, non nisi ratione distinguuntur. Ideoque (quamvis supponerem me meipsum conservare) si vellem concipere, me mihi posse dare perfectiones substantiae absolute infinitae, nihil aliud supponerem, quam quod possem totam meam essentiam in nihilum redigere, et denuo substantiam infinitam creare. Quod sane longe majus esset, quam tantum supponere, quod possem me sub-

*) Nota, quod vis, qua substantia se conservat, nihil est praeter ejus essentiam, et non nisi nomine ab eadem differt, quod maxime locum habebit, ubi in Appendice de Dei potentia agemus.

substantiam finitam conservare. Cum itaque nihil horum per attributa sive proprietates intelligere possit, nihil aliud restat, quam qualitates, quas ipsa substantia eminenter continet, (ut haec, et illa cogitatio in mente, quas mihi deesse, clare percipio), non vero quas altera substantia eminenter continet, (ut hic, et ille motus in extensione: Nam tales perfectiones mihi, rei scilicet cogitanti, non sunt perfectiones, ideoque non mihi desunt). Sed tum id, quod Cartesius demonstrare vult, nullo modo ex hoc axiomate concludi potest. Nempe quod, si me conservo, etiam habeo potestatem [24] mihi dandi omnes perfectiones, quas ad ens summe perfectum clare reperio pertinere; ut ex modo dictis satis constat. Verum ne rem indemonstratam relinquamus, et omnem confusionem vitemus; visum fuit sequentia Lemmata in antecessum demonstrare, ac postea iis demonstrationem hujus 7 Propositionis superstruere.

LEMMA I. *Quo res suâ naturâ perfectior est, eo majorem existentiam, et magis necessariam involvit; et contra, quo magis necessariam existentiam res sua natura involvit, eo perfectior est.*

DEMONSTR. In omnis rei idea sive conceptu continetur existentia (per ax. 6.). Ponatur igitur A esse res, quae decem gradus habet perfectionis. Dico, quod ejus conceptus plus existentiae involvit, quam si supponeretur quinque tantum gradus perfectionis continere. Nam cum de nihilo nullam possimus affirmare existentiam (vide Schol. Propos. 4.), quantum ejus perfectioni cogitatione detrahimus, ac proinde magis ac magis de nihilo participare concipimus, tantum etiam possibilitatis existentiae de ipso negamus. Ideoque, si ejus gradus perfectionis in infinitum diminui concipiamus usque ad o, sive cipheram: nullam existentiam, sive absolute impossibilem existentiam continebit. Si autem contra ejus gradus

C in

quae a me, ut possibilia, intelliguntur, fieri possint: [27]; ergo simul cum Dei existentiâ haec etiam omnia de ipso probata sunt.

PROPOS. VIII. *Mens et corpus realiter distinguuntur.*

DEMONSTR. Quidquid clare percipimus, a Deo fieri potest, prout illud percipimus (per coroll. praec.). Sed clare percipimus mentem, hoc est, (per def. 6.) substantiam cogitantem absque corpore, hoc est (per def. 7.) absque substantiâ aliquâ extensâ (per propos. 3. et 4.), et vice versâ corpus absque mente (ut facile omnes concedunt). Ergo saltem per divinam potentiam mens esse potest sine corpore, et corpus sine mente.

Iam vero substantiae, quae esse possunt una absque aliâ, realiter distinguuntur (per def. 10.); atqui mens et corpus sunt substantiae (per def. 5. 6. 7.), quae una absque alia, esse possunt (ut mox probatum est): ergo mens et corpus realiter distinguuntur.

Vide Proposit. 4. Cartesii in fine Responsionum ad 2. Objectiones; et quae habentur 1. Parte Principiorum ab Art. 22. usque ad Art. 29. Nam ea hic describere non operae pretium judico.

PROPOS. IX. *Deus est summe intelligens.*

DEMONSTR. Si neges; ergo Deus aut nihil, aut non omnia, seu quaedam tantum intelligit. At quaedam tantum intelligere, et caetera ignorare, limitatum et imperfectum intellectum supponit, quem Deo adscribere absurdum est (per defin. 8.). [28] Deum autem nihil intelligere, vel indicat in Deo carentiam intellectionis, ut in hominibus, ubi nihil intelligunt, ac imperfectionem involvit, quae in Deum cadere non potest (per eand. definit.) vel indicat, quod perfectioni Dei repugnet, ipsum aliquid intelligere. At, cum sic intellectio de ipso prorsus negetur, non poterit, ullum intellectum creare (per axiom. 3.). Cum autem intellectus clare, et

et diſtincte a nobis percipiatur, Deus illius cauſa eſſe poterit (per coroll. propoſ. 17.). Ergo longe abeſt, ut Dei perfectioni repugnet, ipſum aliquid intelligere. Quare erit ſumme intelligens, q. e. demonſtr.

SCHOL. Quamvis concedendum ſit, Deum eſſe incorporeum, ut Propoſ. 16. demonſtratur; hoc tamen non ita accipiendum, ac ſi omnes Extenſionis perfectiones ab eo removendae ſint; ſed tantummodo quatenus extenſionis natura et proprietates imperfectionem aliquam involvunt. Quod idem etiam de Dei intellectione dicendum eſt, quemadmodum omnes, qui ultra vulgus Philoſophorum ſapere volunt, fatentur, ut fuſe explicabitur in noſtr. Append. Part. 2. cap. 7.

PROPOS. X. *Quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo eſt.*

DEMONSTR. Si neges: ponatur in Deo aliquam perfectionem eſſe, quae a Deo non eſt. Erit illa in Deo, vel a ſe, vel ab aliquo a Deo diverſo. Si a ſe, ergo neceſſariam, ſive minime poſſibilem habebit exiſtentiam (per Lemm. 2. prop. 7.), adeoque (per corol. Lemm. 1. ejuſdem) erit quid ſumme perfectum, ac proinde (per definit. 8.) Deus. Si itaque dicatur aliquid in Deo eſſe, quod a ſe eſt, ſimul dicitur id eſſe a Deo, q. e. demonſtr. Si vero ab [29] aliquo a Deo diverſo ſit, ergo Deus non poteſt concipi per ſe ſumme perfectus contra definit. 8. Ergo quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo eſt. q. e. d.

PROPOS. XI. *Non dantur plures Dii.*

DEMONSTR. Si neges; concipe, ſi fieri poteſt, plures Deos, ex. grat. A et B; tum neceſſario (per propoſ. 9.) tam A, quam B erit ſumme intelligens, hoc eſt, A intelliget omnia, ſe ſcilicet, et B; et viciſſim B intelliget ſe, et A. Sed cum A et B ne-

ceſſario exiſtant (per propoſ. 5.); ergo cauſa veritatis et neceſſitatis ideae ipſius B, quae eſt in A, eſt ipſe B; et contra cauſa veritatis, et neceſſitatis ideae ipſius A, quae eſt in B, eſt ipſe A; quapropter erit aliqua perfectio in A, quae non eſt ab A; et in B, quae non eſt a B: ideoque (per praeced.) nec A nec B erunt Dii; adeoque non dantur plures, q. e. d.

Notandum hic, quod ex hoc ſolo, quod aliqua res ex ſe neceſſariam involvit exiſtentiam, qualis eſt Deus, neceſſario ſequatur, illam eſſe unicam: ut unuſquiſque apud ſe attentâ meditatione deprehendere poterit, atque etiam hic demonſtrare potuiſſem; ſed modo non ita ab omnibus perceptibili, quemadmodum in hac propoſitione factum eſt.

PROPOS. XII. *Omnia quae exiſtunt, a ſola vi Dei conſervantur.*

DEMONSTR. Si negas; ſupponatur aliquid ſe ipſum conſervare; quare (per Lemm. 2. propoſ. 7.) ejus natura neceſſariam involvit exiſtentiam; ac [30] proinde (per corollar. Lem. 1. ejuſdem) eſſet Deus, darenturque plures Dii, quod eſt abſurdum (per praec.). Ergo nihil exiſtit, quod ſolâ vi Dei non conſervetur q. e. d.

COROLLAR. I. *Deus eſt omnium rerum Creator.*

DEMONSTR. Deus (per praec.) omnia conſervat, hoc eſt (per ax. 10.) omnia, quae exiſtunt, creavit et adhuc continuo creat.

COROLLAR. II. *Res nullam ex ſe habent eſſentiam, quae ſit cauſa cognitionis Dei: ſed contra, Deus eſt cauſa rerum, etiam quoad earum eſſentiam.*

DEMONSTR. Cum nihil perfectionis in Deo reperiatur, quod a Deo non ſit, (per propoſ. 10.); nullam res ex ſe habebunt eſſentiam, quae poſſit eſſe cauſa cognitionis Dei. Sed contra, cum Deus omnia non ex alio generarit, ſed prorſus crearit

(per

(per prop. 12. cum cor.), et actio creandi nullam agnoſcat cauſam praeter efficientem, (ſic enim creationem definio) quae Deus eſt: ſequitur, res ante creationem prorſus nihil fuiſſe; ac proinde etiam Deum cauſam fuiſſe earum eſſentiae, q. e. d.

Notandum, hoc Corollarium ex eo etiam patere, quod Deus ſit omnium rerum cauſa ſive creator (per coroll. 1.), et quod cauſa omnes effectûs perfectiones in ſe continere debeat (per axiom. 8.), quemadmodum unuſquiſque facile videre poteſt.

COROLLAR. III. Hinc clare ſequitur, [31] Deum non ſentire, nec proprie percipere: nam illius intellectus a nulla re extra ſe determinatur: ſed omnia ab eo profluunt.

COROLLAR. IV. Deus eſt cauſalitate prior rerum eſſentiâ et exiſtentiâ, ut clare ex 1. et 2. corollar. hujus propoſit. ſequitur.

PROPOS. XIII. *Deus eſt ſumme verax, minimeque deceptor.*

DEMONSTR. Deo (per def. 8.) nihil affingere poſſumus, in quo aliquid imperfectionis deprehendimus: et cum *) omnis deceptio (ut per ſe notum), aut fallendi voluntas, non niſi ex malitiâ vel metu procedat: metus autem diminutam potentiam ſupponat; malitia vero privationem bonitatis: nulla deceptio, aut fallendi voluntas Deo, enti ſcilicet ſumme potenti et ſumme bono erit adſcribenda: ſed contra ſumme verax minimeque deceptor dicendus, q. e. d. Vide Reſponſion. ad ſecundas Objectiones, num. 4.

PRO-

*) Hoc axioma inter axiomata non recenſui, quia minime opus fuit. Nam eo non egebam, niſi ad ſolam hanc propr. demonſtr. et etiam quia, quamdiu Dei exiſtentiam ignorabam, nolui aliqua pro veris aſſumere, niſi quae poteram ex primo cognito *ego ſum* deducere, ut in Prop. 4. Scholio monui. Porro definitiones metus, et malitiae non etiam inter definitiones poſui, quia nemo eas ignorat, et iis non egeo, niſi ad ſolam hanc propoſitionem.

PROPOS. XIV. *Quidquid clare, et distincte percipimus, verum est.*

Facultas veri a falso dignoscendi, quae (ut unusquisque in se comperit, et ex omnibus, quae jam demonstrata sunt, videre est) in nobis est, a Deo [2] creata est, et continuo conservatur (per prop 12. cum coroll.), hoc est, (per praec.) ab ente summe veraci minimeque deceptore, neque ullam facultatem (ut unusquisque in se comperit) nobis donavit abstinendi, sive non assentiendi iis, quae clare et distincte percipimus; quare si circa ea deciperemur, omnino a Deo essemus decepti, essetque deceptor, quod (per praec.) est absurdum; quidquid igitur clare et distincte percipimus, verum est, q. e. d.

SCHOL. Cum ea, quibus necessario, ubi a nobis clare et distincte percipiuntur, assentiri debemus, necessario sint vera: atque facultatem habeamus iis, quae obscura et dubia sunt, sive quae ex certissimis principiis non sunt deducta, non assentiendi, ut unusquisque in se comperit: clare sequitur nos semper posse cavere, ne in errores incidamus, et ne unquam fallamur (quod idem adhuc clarius ex sequentibus intelligetur), modo serio apud nos constituamus, nihil affirmare, quod non clare et distincte percipimus, sive quod ex per se claris et certis principiis non deductum est.

PROPOS. XV. *Error non est quid positivum.*

DEMONSTR. Si error quid positivum esset, solum Deum pro causa haberet, a quo continuo deberet procreari (per propos. 12.). Atqui hoc est absurdum (per propos. 13.). Ergo error non est, quid positivum. q. e. d.

SCHOL. Cum error non sit quid positivum in [33] homine, nihil aliud poterit esse, quam privatio recti usus libertatis (per Schol. propos. 14.): ideoque non, nisi eo sensu, quo dicimus absentiam Solis causam esse tenebrarum, vel quo Deus, propterea

quod

quod infantem, excepto visu, aliis similem fecit, causa caecitatis dicitur; Deus causa erroris dicendus; nempe quia nobis intellectum ad pauca tantum se extendentem dedit. Quod ut clare intelligatur, et simul etiam quomodo error a solo abusu nostrae voluntatis pendeat, ac denique quomodo ab errore cavere possimus: modos, quos cogitandi habemus, in memoriam revocemus, nempe omnes modos percipiendi (ut sentire, imaginari, et pure intelligere) et volendi (ut cupere, aversari, affirmare, negare, et dubitare); nam omnes ad hos duos referri possunt.

Circa eos autem venit notandum: 1°. quod mens, quatenus res clare et distincte intelligit, iisque assentitur, non potest falli (per propos. 14.); neque etiam, quatenus res tantum percipit, neque iis assentitur. Nam quamvis jam percipiam equum alatum, certum est, hanc perceptionem nihil falsitatis continere, quamdiu non assentior, verum esse, dari equum alatum, neque etiam quamdiu dubito, an detur equus alatus. Et cum assentiri nihil aliud sit, quam voluntatem determinare, sequitur, errorem a solo usu voluntatis pendere.

Quod ut adhuc clarius pateat, notandum 2° quod nos non tantum habeamus potestatem iis assentiendi, quae clare et distincte percipimus; verum etiam iis, quae quocumque alio modo percipimus. Nam nostra voluntas nullis limitibus determinata est. Quod clare unusquisque videre potest, modo ad hoc attendat, nempe quod, si Deus facultatem nostram intelligendi infinitam reddere vellet, non ipsi opus esset, nobis ampliorem facultatem assentiendi dare, quam ea est, quam jam habemus, [34] ut omnibus a nobis intellectis assentiri possemus. Sed haec eadem, quam jam habemus, rebus infinitis assentiendis sufficeret. Et re ipsa etiam experimur, quod multis assentiamur, quae ex certis principiis non deduximus. Porro ex his clare videre est, quod si intellectus aeque se latius extenderet ac volendi

fa-

possumus, voluntatem non intra limites intellectus continemus. Cum igitur error nihil aliud sit respectu hominis, quam privatio perfecti sive recti usus libertatis; sequitur illam non in ullà facultate, quam a Deo habet, neo etiam in ulla facultatum operatione, quatenus a Deo dependet, sitam esse. Nec dicere possumus, quod Deus nos majori intellectu, quam nobis dare potuerat, privavit, ac proinde fecit, ut in errores incidere possemus. Nam nullius rei natura a Deo aliquid exigere potest, nec aliquid ad aliquam rem pertinet, praeter id, quod Dei voluntas ei largiri voluit; nihil enim ante Dei voluntatem extitit, nec etiam concipi potest (ut fuse in nostr. Appendic. cap. 7 et 8 explicatur). Quare Deus non magis nos majori intellectu, sive perfectiori facultate intelligendi privavit, quam circulum proprietatibus globi, et peripheriam proprietatibus sphaerae.

Cum itaque nulla nostrarum facultatum, quomodocumque consideretur, ullam in Deo imperfectionem ostendere possit: clare sequitur, quod imperfectio illa, in quâ forma erroris consistit, non, nisi respectu hominis, sit privatio; verum ad Deum, ut ejus causam relata, non privatio, sed tantum negatio dici possit.

PROPOS. XVI. *Deus est incorporeus.*

DEMONSTR Corpus est subjectum immediatum motus localis (per def. 7): quare si Deus esset corporeus, divideretur in partes, quod cum clare involvat imperfectionem, absurdum est de Deo (per def. 8.) affirmare.

ALITER. Si Deus esset corporeus, posset in [37] partes dividi (per def. 7.). Iam vel unaquaeque pars per se posset subsistere, vel non posset subsistere: si hoc, esset similis caeteris, quae a Deo creata sunt, ac proinde, ut omnis res creata, continuo eadem vi a Deo procrearetur (per propos. 10. et ax. 11.) et ad

ad Dei naturam non magis, quam caeterae res creatae, pertineret, q. e. abs. (per prop. 5.). Verum si unaquaeque pars per se existit, debet etiam unaquaeque necessariam existentiam involvere (per Lem. 2. propos. 7.). et consequenter unaquaeque ens esset summe perfectum (per corol. lem. 2. prop. 7); sed hoc etiam est absurdum (per prop. 11.): ergo Deus est incorporeus. q. e. dem.

PROPOS. XVII. *Deus est ens simplicissimum.*

DEMONSTR. Si Deus ex partibus componeretur, deberent partes (ut facile omnes concedent) priores ad minimum naturà Deo esse, quod est absurdum (per corol. 4. prop. 12.); Est igitur ens simplicissimum, q. e. d.

COROLLAR. Hinc sequitur, Dei intelligentiam, voluntatem, seu Decretum et Potentiam, non distingui, nisi ratione, ab ejus essentiâ.

PROPOS. XVIII. *Deus est immutabilis.*

DEMONSTR. Si Deus esset mutabilis, non [38] posset ex parte, sed deberet secundum totam essentiam mutari (per prop 7.); At essentia Dei necessario existit (per prop. 5. 6. et 7.): ergo Deus est immutabilis, q. e. d.

PROPOS. XIX. *Deus est aeternus.*

DEMONSTR. Deus est ens summe perfectum (per def. 3.), ex quo sequitur (per prop. 5.), ipsum necessario existere. Si jam ipsi limitatam existentiam tribuamus, limites ejus existentiae necessario si non a nobis, saltem ab ipso Deo debent intelligi (per prop. 9), quia est summe intelligens; quare Deus ultra illos limites se, hoc est (per def. 8.) ens summe perfectum, non existentem intelliget, quod est absurdum (per prop. 5.): ergo Deus non limitatam, sed infinitam habet existentiam, quam aeternitatem

voca-

PARS II.

POSTULATUM. Petitur hic tantum, ut unusquisque ad suas perceptiones quam accuratissime attendat, quo clarum ab obscuro distinguere possit.

DEFINIT. I. *Extensio* est id, quod tribus dimensionibus constat; non autem per extensionem intelligimus actum extendendi, aut aliquid a quantitate distinctum.

II. Per *Substantiam* intelligimus id, quod ad existendum solo Dei concursu indiget.

III. *Atomus* est pars materiae sua naturâ indivisibilis.

IV. *Indefinitum* est id, cujus fines (si quos habet) ab humano intellectu investigari nequeunt.

V. *Vacuum* est extensio sine substantiâ corporeâ.

VI. *Spatium* ab extensione non, nisi ratione, distinguimus, sive in re non differt. Lege Art. 10. Part. 2. Princip.

VII. Quod per cogitationem dividi intelligimus, id *divisibile* est, saltem potentiâ.

VIII. *Motus localis* est translatio unius partis materiae, sive unius corporis, ex viciniâ eorum corporum, quae illud immediate contingunt, et tanquam quiescentia spectantur, in viciniam aliorum.

Hac

Hac Definitione utitur Cartesius ad motum [42] *localem explicandum, quae ut recte intelligatur, considerandum venit*

1°. *Quod per partem materiae intelligit, id omne, quod simul transfertur, etsi rursus id ipsum constare possit ex multis partibus.*

2°. *Quod ad vitandam confusionem in hac definitione loquitur tantum de eo, quod perpetuo est in re mobili, scilicet translatione, ne confundatur, ut passim ab aliis factum est, cum vi vel actione, quae transfert. Quam vim vel actionem vulgo putant tantum ad motum requiri; non vero ad quietem, in quo plane decipiuntur. Nam, ut per se notum, eadem vis requiritur, ut alicui corpori quiescenti certi gradus motus simul imprimantur, quae requiritur, ut rursus eidem corpori certi isti gradus motus simul adimantur, adeoque plane quiescat. Quin etiam experientiâ probatur; nam fere aequali vi utimur, ad navigium in aquâ stagnante quiescens impellendum, quam ad idem, cum movetur, subito retinendum; et certe plane eadem esset, nisi ab aquae ab eo sublevatae gravitate et lentore in retinendo adjuvaremur.*

3°. *Quod ait, translationem fieri ex viciniâ corporum contiguorum in viciniam aliorum; non vero ex uno loco in alium. Nam locus (ut ipse explicuit Art. 13. Part. 2.) non est aliquid in re, sed tantum pendet a nostra cogitatione, adeo ut idem corpus possit dici locum simul mutare et non mutare: non vero e viciniâ corporis contigui simul transferri et non transferri: una enim tantum corpora eodem temporis momento eidem mobili contigua esse possunt.*

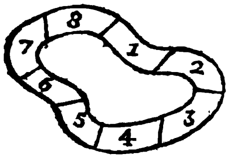
4°. *Quod non ait absolute translationem fieri ex viciniâ corporum contiguorum, sed eorum duntaxat, quae tanquam quiescentia spectantur: nam ut transferatur corpus A a corpore B quiescente, eadem vis et actio requiritur ex una parte, quae ex altera; quod clare apparet exemplo scaphae, luto sive aren*

quae in fundo aquae sunt, adhaerentis; haec enim ut propellatur, aequalis necessario vis tam fundo, quam scaphae impingenda erit. Quapropter vis, quâ corpora moveri debent, aeque corpori moto, atque quiescenti, impenditur. Translatio vero est reciproca; nam si scapha separetur ab arenâ, arena etiam a scapha separatur. Si itaque absolute [43] *corporum, quae a se invicem separantur, uni in unam, alteri in alteram partem, aequales motus tribuere, et unum non tanquam quiescens spectare vellemus, idque ob id solum, quod eadem actio sit in uno, quae in altero; tum etiam corporibus, quae ab omnibus tanquam quiescentia spectantur, e. g. arenae, a qua scapha separatur, tantundem motus tribuere cogeremur, quantum corporibus motis; nam, uti ostendimus, eadem actio requiritur ex una, quae ex altera parte, et translatio est reciproca. Sed hoc a communi loquendi usu nimium abhorreret. Verum quamvis ea corpora, a quibus separantur alia, tanquam quiescentia spectentur, ac etiam talia vocentur; tamen recordabimur, quod id omne, quod in corpore moto est, propter quod moveri dicitur, etiam sit in corpore quiescente.*

5°. *Denique ex def. etiam clare apparet, quod unumquodque corpus habeat unum duntaxat motum sibi proprium, quoniam ab unis tantum corporibus sibi contiguis et quiescentibus recedere intelligitur. Attamen, si corpus motum sit pars aliorum corporum, alios motus habentium, clare intelligimus, ipsum etiam participare posse ex aliis innumeris; sed quia non facile tam multi simul intelligi nec etiam omnes agnosci possunt, sufficiet, unicum illum, qui cuique corpori est proprius, in ipso considerare. Lege Art. 31. Part. 2. Princip.*

IX.

IX. Per *Circulum corporum motorum* tantum intelligimus id, cum ultimum corpus, quod propter impulsum alterius movetur, primum motorum immediate tangit: quamvis linea, quae ab omnibus corporibus simul per impulsum unius motus describitur, sit valde contorta.

AXIOMATA. I. Nihili nullae sunt proprietates.

II. Quidquid ab aliquâ re tolli potest, eâ integrâ remanente, ipsius essentiam non constituit: id autem, quod, si auferatur, rem tollit, ejus essentiam constituit.

III. In duritie nihil aliud sensus nobis indicat, nec aliud de ipsâ clare et distincte intelligimus, [44] quam quod partes durorum corporum motui manuum nostrarum resistunt.

IV. Si duo corpora ad invicem accedant, vel ab invicem recedant, non ideo majus aut minus spatium occupabunt.

V. Pars materiae, sive cedat, sive resistat, non ideo naturam corporis amittit.

VI Motus, quies, figura, et similia non possunt concipi sine extensione.

VII. Ultra sensiles qualitates nihil remanet in corpore praeter extensionem et ejus affectiones, in Part. 1. Principior. memoratae.

VIII. Unum spatium, sive extensio aliqua non potest esse unâ vice major, quam aliâ.

IX. Omnis extensio dividi potest, saltem cogitatione.

De veritate hujus axiomatis nemo, qui elementa Matheseos tantum didicit, dubitat. Spatium enim datum inter Tangentem et Circulum infinitis aliis circulis majoribus dividi semper potest. Quod idem etiam ex Hyperbolae Asymptotis patet.

X Nemo fines alicujus extenſionis ſive ſpatii concipere poteſt. niſi ſimul ultra ipſos alia ſpatia, hoc immediate ſequentia, concipiat.

XI. Si materia ſit multiplex, neque una aliam immediate tangit, unaquaeque neceſſario ſub finibus, ultra quos non datur materia, comprehenditur.

XII. Minutiſſima corpora facile motui manuum noſtrarum cedunt.

XIII Unum ſpatium aliud ſpatium non penetrat, nec unâ vice majus eſt, quam aliâ.

XIV. Si canalis A ſit ejuſdem longitudinis, ac C; at C duplo latior, quam A: Et aliqua materia fluida duplo celerius tranſeat per canalem A, quam quae tranſit per canalem C; tantundem materiae eodem temporis ſpatio per canalem A tranſibit, [45] quantum per C; et ſi per canalem A tantundem tranſeat, atque per C, illa duplo celerius movebitur.

XV. Quae uni tertio conveniunt, inter ſe conveniunt. Et quae ejuſdem tertii dupla ſunt, inter ſe ſunt aequalia.

XVI. Materia, quae diverſimode movetur, tot ad minimum habet partes actu diviſas, quot varii celeritatis gradus ſimul in ipſa obſervantur.

XVII. Linea, inter duo puncta breviſſima, eſt recta.

XVIII. Corpus A a C verſus B motum, ſi contrario impulſu repellatur, per eandem verſus C movebitur lineam.

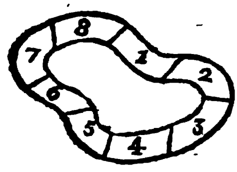

XIX. Corpora, quae contrarios habent motus, cum ſibi mutuo occurrunt, ambo aliquam variationem pati coguntur, vel ad minimum alterutrum.

XX. Variatio in aliqua re procedit a vi fortiori.

XXI.

XXI. Si, cum corpus 1 movetur verſus corpus 2, idque impellit, et corpus 8 ex hoc impulſu verſus 1 moveatur, corpora 1, 2 3, etc. non poſſunt eſſe in rectâ lineâ: ſed omnia uſque ad 8 integrum circulum componunt; Vid. Defin. 9.

LEMMA I. *Ubi datur Extenſio ſive Spatium, ibi datur neceſſario Subſtantia.*

DEMONSTR. Extenſio ſive ſpatium (per. ax. 1.) non poteſt eſſe purum nihil; eſt ergo attributum, quod neceſſario alicui rei tribui debet. Non Deo (per propoſ. 16. part. 1.); ergo rei, quae indiget ſolo concurſu Dei ad exiſtendum (per propoſ 12. part. 1.), hoc eſt (per def. 2. hujus), ſubſtantiae. q. e. d.

LEMMA. II. *Rarefactio et Condenſatio clare et diſtincte â nobis concipiuntur; quamvis non concedamus, corpora in rarefactione majus ſpatium occupare, quam in condenſatione.*

DEMONSTR. Poſſunt enim clare et diſtincte concipi per id ſolum, quod partes alicujus corporis ab invicem recedant, vel ad invicem accedant; Ergo (per Ax. 4) non majus, neque minus ſpatium occupabunt: nam ſi partes alicujus corporis, puta ſpongiae, ex eo, quod ad invicem accedant, corpora, quibus ipſius intervalla replentur, expellant, per hoc ſolum iſtud corpus denſius reddetur, nec ideo minus ſpatium, quam antea ejus partes occupabunt (per Ax. 4.). Et ſi iterum ab invicem recedant, et meatus ab aliis corporibus repleantur, fiet rarefactio, nec tamen majus ſpatium occupabunt. Et hoc, quod ope ſenſuum clare percipimus in ſpongiâ, poſſumus ſolo intellectu concipere de omnibus corporibus, quamvis eorum intervalla humanum ſenſum plane effugiant. Quare Rarefactio et Condenſatio

ſatio clare et diſtincte a nobis concipiuntur, etc. q. e. d.

Viſum fuit haec praemittere, ut intellectus praejudicia de Spatio, Rareſactione etc. exueret, et aptus redderetur ad ea, quae ſequentur, intelligenda.

PROPOS. I. *Quamvis durities, pondus et reliquae ſenſiles qualitates a corpore aliquo ſeparentur, integra remanebit nihilominus natura corporis.*

Demonstr. In duritie, putâ hujus lapidis, nihil aliud ſenſus nobis indicat, nec aliud de ipſâ clare et diſtincte intelligimus, quam quod partes [47] durorum corporum motui manuum noſtrarum reſiſtant (per Ax. 3.) Quare (per propoſ. 14. part. 1.) durities etiam nihil aliud erit. Si vero iſtud corpus in pulviſculos quam minutiſſimos redigatur, ejus partes facile recedent (per ax. 12.), nec tamen corporis naturam amittent (per Ax. 5.) q. e. d.

In pondere, caeteriſque ſenſilibus qualitatibus eodem modo procedit demonſtratio.

PROPOS. II. *Corporis ſive Materiae natura in ſola extenſione conſiſtit.*

Demonstr. Natura corporis non tollitur ex ſublatione ſenſilium qualitatum (per propoſ. 1. hujus); ergo neque conſtituunt ipſius eſſentiam (per Ax. 2) Nihil ergo remanet praeter extenſionem, et ejus affectiones (per Ax. 7.). Quare, ſi tollatur extenſio, nihil remanebit, quod ad naturam corporis pertineat, ſed prorſus tolletur; ergo (per Ax. 2.) in ſolâ extenſione Corporis natura conſiſtit. q. e. d.

COROLLAR. *Spatium et Corpus in re non differunt.*

Demonstr. Corpus et extenſio in re non differunt (per praeced.), ſpatium etiam et extenſio in re non differunt (per defin. 6.); ergo (per axiom. 15.) ſpatium et corpus in re non differunt. q. e. d.

SCHOL.

SCHOL. *) Quamvis dicamus, Deum esse [48] ubique, non ideo conceditur Deum esse extensum, hoc est (per praec.), corporeum; nam esse ubique refertur ad solam potentiam Dei et ejus concursum, quo res omnes conservat; adeo ut Dei ubiquitas referatur non magis ad extensionem sive corpus, quam ad angelos, et animas humanas. Sed notandum, quod, cum dicimus ipsius potentiam esse ubique, non secludamus ipsius essentiam; nam, ubi ipsius potentia, ibi etiam est ipsius essentia (coroll. prop. 17. part. 1.): Sed solum, ut corporeitatem secludamus, hoc est, Deum non aliquâ potentiâ corporeâ esse ubique, sed potentiâ sive essentiâ divinâ, quae communis est ad conservandam extensionem et res cogitantes, (prop. 17. part. 1.) quas profecto conservare non potuisset, si ipsius potentia, hoc est, essentia esset corporea.

PROPOS. III. *Repugnat, ut detur vacuum.*

DEMONSTR. Per vacuum intelligitur extensio sine substantia corporea (per def. 5.), hoc est (per propos. 2. hujus), corpus sine corpore, quod est absurdum.

Ad uberiorem autem explicationem, et ad praejudicium de vacuo emendandum, legantur Art. 17. et 18. Part. 2. Princ. ubi praecipue notetur, quod corpora, inter quae nihil interjacet, necessario se mutuo tangant, et etiam, quod nihili nullae sint proprietates.

PROPOS. IV. *Una pars corporis non majus spatium occupat unâ vice, quam aliâ, et contra idem spatium unâ vice non plus corporis continet, quam aliâ.*

DEMONSTR. Spatium et corpus in re non [49] differunt (per Corol. prop. 2. hujus). Ergo cum dicimus, spatium unâ vice non majus est, quam alia; (per Ax. 13.) simul dicimus, corpus non posse, majus

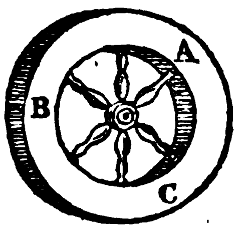
*) Vide de his fusius in Append. part. 2. c. 3. et 9.

istius materiae, cujus ope percipimus, dari actu omnes illas variationes, quarum, ex sola materiae contemplatione, eam scimus esse capacem, uti sunt divisibilitas, motus localis, sive migratio unius [52] partis ex uno loco in alium, quam clare et distincte percipimus, modo intelligamus, alias partes materiae in locum migrantium succedere. Atque haec divisio et motus infinitis modis a nobis concipiuntur, ac proinde infinitae etiam materiae variationes concipi possunt. Dico, eas clare distincteque a nobis concipi, quamdiu nempe ipsas, tanquam extensionis modos, non autem tanquam res ab extensione realiter distinctas concipimus, ut fuse est explicatum Princip. Part. 1. Et quamvis Philosophi alios quamplures motus finxerunt, nobis tamen nihil, nisi quod clare et distincte concipimus, admittentibus, quia nullius motus, praeter localem, extensionem esse capacem, clare et distincte intelligimus; nec etiam ullus alius sub nostram imaginationem cadit; nullus etiam praeter localem erit admittendus.

Verum Zeno, ut fertur, negavit motum localem, idque ob varias rationes, quas Diogenes Cynicus suo more refutavit, deambulando scilicet per Scholam, in qua haec a Zenone docebantur, auditoresque illius sua deambulatione perturbando. Ubi autem sensit, se a quodam auditore detineri, ut ejus ambulationem impediret, ipsum increpuit, dicens, cur sic ausus es tui magistri rationes refutare. Sed ne forte quis per rationes Zenonis deceptus, putet, sensus aliquid, motum scilicet, nobis ostendere, quod plane intellectui repugnet, adeo ut mens etiam circa ea, quae ope intellectus clare et distincte percipit, deciperetur; praecipuas ipsius rationes hic adferam, simulque ostendam, eas non nisi falsis niti praejudiciis: nimirum, quia verum materiae conceptum nullum habuit.

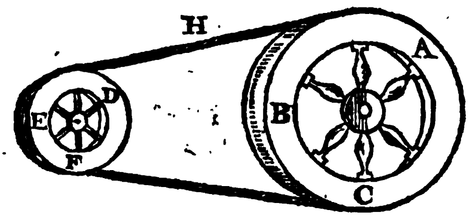
Pri-

Primo itaque ajunt, ipsum dixisse; quod, si daretur motus localis, motus corporis circulariter summa celeritate moti non differret a quiete: Atqui hoc absurdum, ergo et illud. Probat consequens. Illud corpus quiescit, cujus omnia puncta assidue manent in eodem loco: atqui omnia puncta corporis circulariter summa celeritate moti assidue manent in eodem loco; Ergo etc. Atque hoc ipsum dicunt explicasse exemplo rotae, puta A B C, quae [53] si quadam celeritate circa centrum suum moveatur, punctum A citius per B et C absolvet circulum, quam si tardius moveretur. Ponatur igitur e. g. cum tarde incipit moveri post lapsam horam esse in eodem loco, a quo incepit. Quod si vero duplo celerius moveri ponatur, erit in loco, a quo incepit moveri, post lapsam dimidiam horam, et si quadruplo celerius post lapsum quadrantem, et si concipiamus hanc celeritatem in infinitum augeri, et tempus diminui usque in momenta: tum punctum A in summa illa celeritate omnibus momentis, sive assidue erit in loco, a quo incipit moveri, atque adeo in eodem semper manet loco; et id, quod de puncto A intelligimus, intelligendum etiam est de omnibus punctis hujus rotae; quocirca omnia puncta in summa illa celeritate assidue manent in eodem loco.

Verum, ut respondeam, venit notandum, hoc argumentum magis esse contra summam motus celeritatem, quam contra motum ipsum: attamen, an recte argumentetur Zeno, hic non examinabimus, sed potius ipsius praejudicia, quibus tota haec argumentatio, quatenus ea motum impugnare putat, nititur, detegemus. Primo igitur supponit corpora adeo celeriter posse concipi moveri, ut celerius moveri nequeant. Secundo tempus componi ex momentis,

mentis, ſicut alii componi quantitatem ex punctis indiviſibilibus conceperunt. Quod utrumque falſum. Nam nunquam motum adeo celerem concipere poſſumus, quo ſimul celeriorem non concipiamus. Repugnat enim noſtro intellectui, motum, quantumvis parvam lineam deſcribentem, adeo celerem concipere, ut celerior non dari poſſit. Atque idem etiam locum habet in tarditate: Nam implicat concipere motum adeo tardum, ut tardior non dari poſſit. De tempore etiam, quod motus menſura eſt, idem aſſerimus, videlicet, quod clare repugnat noſtro intellectui concipere tempus, quo brevius [54] non dari poſſit. Quae omnia ut probemus, veſtigia Zenonis ſequamur. Ponamus igitur, ut ipſe, Rotam A B C circa centrum tali celeritate moveri, ut punctum A omnibus momentis

ſit in loco A, a quo movetur. Dico me clare concipere celeritatem hac indefinite celeriorem, et conſequenter momenta in infinitum minora. Nam ponatur, dum rota A B C circa centrum movetur, facere ope chordae H, ut etiam alia rota D E F (quam ipſa duplo minorem pono) circa centrum moveatur. Cum autem rota D E F duplo minor ſupponatur rotâ A B C; perſpicuum eſt, rotam D E F duplo celerius moveri rotâ A B C; et per conſequens punctum D ſingulis dimidiis momentis eſſe iterum in eodem loco, â quo incepit moveri. Deinde ſi rotae A B C tribuamus motum rotae D E F, tum D E F quadruplo celerius movebitur, quam antea; et ſi iterum hanc ultimam celeritatem rotae D E F tribuamus rotae A B C, tum D E F octuplo celerius movebitur, et ſic in infinitum. Verum ex ſolo

ſolo materiae conceptu hoc clariſſime apparet. Nam materiae eſſentia conſiſtit in extenſione, ſive ſpatio ſemper diviſibili, ut probavimus; ac motus ſine ſpatio non datur. Demonſtravimus etiam, quod una pars materiae non poteſt ſimul duo ſpatia occupare; idem enim eſſet, ac ſi diceremus, unam partem materiae aequalem eſſe ſuo duplo, ut ex ſupra demonſtratis patet: ergo ſi pars materiae movetur, per ſpatium aliquod movetur, quod ſpatium, quantumvis parvum fingatur eſſe, et per conſequens etiam tempus, per quod ille motus menſuratur, erit tamen diviſibile, et per conſequens duratio iſtius motus ſive tempus diviſibile erit, et hoc in infinitum, q. e. d.

Pergamus jam ad aliud, quod ab ipſo allatum dicitur ſophiſma, nempe hujusmodi. Si corpus movetur aut movetur in loco, in quo eſt, aut in [55] quo non eſt. At non, in quo eſt: nam, ſi alicubi eſt, neceſſario quieſcit. Neque etiam in quo non eſt. Ergo corpus non movetur. Sed haec argumentatio eſt plane ſimilis priori; ſupponit enim etiam dari tempus, quo minus non detur: nam ſi ei reſpondeamus, corpus moveri non in loco; ſed a loco, in quo eſt, ad locum, in quo non eſt; rogabit, an in locis intermediis non fuit. Si reſpondeamus diſtinguendo, ſi per *fuit* intelligitur, *quievit*, nos negare alicubi fuiſſe, quamdiu movebatur: ſed ſi per *fuit* intelligitur, *exſtitit*, nos dicere, quod, quamdiu movebatur, neceſſario exiſtebat: iterum rogabit, ubinam exſtiterit, quamdiu movebatur. Si denuo reſpondeamus, ſi per illud *ubinam exſtiterit*, rogare velit, *quem locum ſervaverit*, quamdiu movebatur, nos dicere nullum ſervaſſe: ſi vero *quem locum mutaverit*, nos dicere omnia, quae aſſignare velit loca illius ſpatii, per quod movebatur, mutaſſe: perget rogare, an eodem temporis momento locum occupare et mutare potuit. Ad quod denique reſpondemus, diſtinguendo ſcilicet, ipſum, ſi per temporis momentum, intelligat tale tempus, quo minus dari

non

non possit, rem non intelligibilem, ut satis ostensum est, rogare, ideoque responsione indignam: si vero tempus eo sensu, quo supra explicui, sumit, id est, suo vero sensu, numquam tam parvum tempus posse assignare, quo quamvis etiam vel indefinite brevius ponatur, non posset corpus locum occupare et mutare; quod satis attendenti est manifestum. Unde clare patet, quod supra dicebamus, ipsum supponere tempus tam parvum, quo minus dari non possit, ac proinde etiam nihil probare.

Praeter haec duo, aliud adhuc Zenonis circumfertur argumentum, quod simul cum ejus refutatione legi potest, apud Cartes. Epistol. penultim. volum. prim.

Velim autem hic Lectores meos animadvertere, me rationibus Zenonis meas opposuisse rationes, adeoque ipsum ratione redarguisse; non autem sensibus, quemadmodum Diogenes fecit. Neque enim [56] sensus aliud quid veritatis inquisitori suggerere possunt, quam naturae Phaenomena, quibus determinatur ad illorum causas investigandas: non autem unquam quid, quod intellectus clare et distincte verum esse deprehendit, falsum esse, ostendere. Sic enim nos judicamus, adeoque haec nostra est Methodus; res, quas proponimus, rationibus clare et distincte ab intellectu perceptis demonstrare; insuper habentes, quidquid, quod iis contrarium videtur, sensus dictent; qui, ut diximus, intellectum solummodo determinare queunt, ut hoc potius, quam illud inquirat; non autem falsitatis, cum quid clare et distincte percepit, arguere.

PROPOS. VII. *Nullum corpus locum alterius ingreditur, nisi, simul illud alterum locum alicujus alterius corporis ingrediatur.*

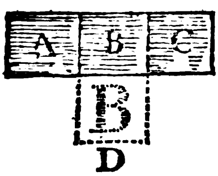
DEMONSTR. *Vide Fig. Prop. seq.* Si negas, ponatur, si fieri potest, corpus A ingredi locum corporis B, quod suppono ipsi A aequale, et a suo loco non

rece-

recedere: ergo ſpatium, quod tantum continebat B, jam (per hypotheſ.) continet A et B: adeoque duplum ſubſtantiae corporeae, quam antea continebat, quod (per prop. 4. hujus) eſt abſurdum: Ergo nullum corpus locum alterius ingreditur, etc. q. e. d.

PROPOS. VIII. *Cum corpus aliquod locum alterius ingreditur, eodem temporis momento locus ab eo derelictus ab alio corpore occupatur, quod ipſum immediate tangit.*

DEMONSTR. Si corpus B movetur verſus D, [57] corpora A et C eodem temporis momento ad ſe invicem accedent ac ſe invicem tangent, vel non.

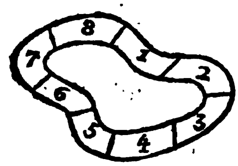
Si ad ſe invicem accedant et tangant, conceditur intentum. Si vero non ad ſe invicem accedant, ſed totum ſpatium a B derelictum, inter A et C interjaceat, ergo corpus aequale ipſi B (per corol. propoſ. 2. hujus, et corol. prop. 4. hujus) interjacet. At non (per hypotheſ.) idem B: ergo aliud, quod eodem temporis momento ipſius locum ingreditur; et cum eodem temporis momento ingrediatur, nullum aliud poteſt eſſe, quam quod immediate tangit, per Schol. prop. 6. hujus; ibi enim demonſtravimus, nullum dari motum ex uno loco in alium, qui tempus, quo brevius ſemper datur, non requirat: Ex quo ſequitur, ſpatium corporis B eodem temporis momento ab alio corpore non poſſe occupari, quod per ſpatium aliquod moveri deberet, antequam ejus locum ingrederetur. Ergo tantum corpus, quod B immediate tangit, eodem temporis momento illius locum ingreditur, q. e. d.

SCHOL. Quoniam partes materiae realiter ab invicem diſtinguuntur, (per Art. 61. Part. 1. Princip.) una abſque alià eſſe poteſt (per corol. propoſ. 7. part. 1.); nec ab invicem dependent: Quare omnia illa figmenta de Sympathià et Antipathià, ut falſa, ſunt

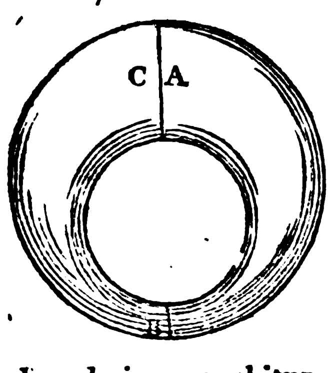
sunt rejicienda. Porro cum causa alicujus effectus semper positiva debeat esse (per Axiom. 8. part. 1.), nunquam dicendum erit, quod corpus aliquod movetur, ne detur vacuum: sed tantum ex alterius impulsu.

COROLLAR. *In omni motu integer Circulus corporum simul movetur.*

DEMONSTR. Eo tempore, quo corpus 1 ingre-
[58] ditur locum corporis 2. hoc corpus 2, in alterius locum, puta 3, debet ingredi, et sic porro (per propos. 7. hujus): Deinde eodem temporis momento, quo corpus 1, locum corporis 2, ingrediebatur, locus, a corpore 1 derelictus, ab alio occupari debet (per prop. 8. hujus) puta 8, aut aliud, quod ipsum 1 immediate tangit; quod cum fiat ex solo impulsu alterius corporis, per Scholium praeced.) quod hic supponitur esse 1; non possunt omnia haec corpora mota in eadem rectâ lineâ esse (per Axiom. 21.): sed (per definit. 9.) integrum circulum describunt, q. e. d.

PROPOS. IX. *Si canalis A B C circularis sit aqua plenus, et in A sit quadruplo latior, quam in B, eo tempore, quo illa aqua (vel aliud corpus fluidum) quae est in A, versus B incipit moveri, aqua, quae est in B quadruplo celerius movebitur.*

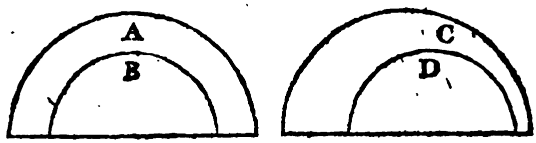

DEMONSTR. Cum tota aqua, quae est in A movetur versus B, debet simul tantundem aquae ex C, quae A immediate tangit, ejus locum ingredi (per propos. 8. hujus): et ex B tantundem aquae locum C debebit ingredi (per eandem): ergo (per Ax. 14.) quadruplo celerius movebitur, q. e. d.

Id,

Id, quod de circulari canali dicimus, etiam eſt intelligendum de omnibus inaequalibus ſpatiis, [59] per quae corpora, quae ſimul moventur, coguntur tranſire; demonſtratio enim in caeteris eadem erit.

LEMMA. Si duo Semicirculi ex eodem centro deſcribantur, ut A et B: ſpatium inter peripherias

erit ubique aequale: Si vero ex diverſis centris deſcribantur, ut C et D, ſpatium inter peripherias erit ubique inaequale.

Demonſtratio patet ex ſolâ definitione circuli.

PROPOS. X. *Corpus fluidum, quod per Canalem A B C movetur, accipit indefinitos gradus celeritatis. Vide Fig. Propoſ. praeced.*

DEMONSTR. Spatium inter A et B eſt ubique inaequale (per lemm. praec.); ergo (per propoſ. 9. hujus) celeritas, quâ corpus fluidum per canalem A B C movetur, erit ubique inaequalis. Porro, cum inter A et B indefinita ſpatia ſemper minora atque minora cogitatione concipiamus (per prop. 5. hujus): etiam ipſius inaequalitates, quae ubique ſunt, indefinitas concipiemus, ac proinde (per propoſ. 9. hujus) celeritatis gradus erunt indefiniti, q. e. d.

PROPOS. XI. *In materia, quae per canalem A B C fluit, datur diviſio in particulas indefinitas. Vide Fig. Propoſ. 9.*

DEMONSTR. Materia, quae per canalem A B C fluit, acquirit ſimul indefinitos gradus celeritatis [60] (per prop. 10. hujus), ergo (per ax. 16.) habet indefinitas partes reverâ diviſas, q. e. d. Lege Art. 34. et 35. Part. 2. Princip.

SCHOL. Hucusque egimus de natura motus; oportet jam, ut ejus causam inquiramus, quae duplex est, primaria scilicet sive generalis, quae causa est omnium motuum, qui sunt in mundo; et particularis, a qua fit, ut singulae materiae partes motus, quos prius non habuerunt, acquirant. Ad generalem quod attinet, cum nihil sit admittendum (per propos. 14. part. 1. et Schol. prop. 17. ejusd. part.), nisi quod clare et distincte percipimus, nullamque aliam causam praeter Deum (materiae scilicet creatorem), clare et distincte intelligamus, manifeste apparet, nullam aliam causam generalem praeter Deum esse admittendam. Quod autem hic de motu dicimus, etiam de quiete intelligendum venit.

PROPOS. XII. *Deus est causa principalis motus.*

DEMONSTR. Inspiciatur Scholium proxime praecedens.

PROPOS. XIII. *Eandem quantitatem motus et quietis, quam Deus semel materiae impressit, etiamnum suo concursu conservat.*

DEMONSTR. Cum Deus sit causa motus et quie-
[61] tis (per propos. 12. hujus): etiamnum eâdem potentia, quâ eos creavit, conservat (per ax. 10. part. 1.); et quidem eâdem illâ quantitate, quâ eos primo creavit, (per corollar. prop. 20. part. 1.) q. e. d.

SCHOL. I. Quamvis in Theologiâ dicatur, Deum multa agere ex beneplacito, et ut potentiam suam hominibus ostendat; tamen cum ea, quae a solo ejus beneplacito pendent, non nisi divinâ revelatione innotescant, ista in Philosophiâ, ubi tantum in id, quod ratio dictat, inquiritur, non erunt admittenda, ne Philosophia cum Theologiâ confundatur.

II. Quamvis motus nihil aliud sit in materiâ motâ, quam ejus modus, certam tamen et determina-

natam habet quantitatem, quae quomodo intelligenda veniat, patebit ex ſequentibus. Lege Art. 36. Part. 2. Princ.

PROPOS. XIV. *Vnaquaeque res, quatenus ſimplex et indiviſa eſt, et in ſe ſolâ conſideratur, quantum in ſe eſt, ſemper in eodem ſtatu perſeverat.*

Propoſitio haec multis tanquam axioma eſt; eam tamen demonſtrabimus.

DEMONSTR. Cum nihil ſit in aliquo ſtatu, niſi ex ſolo Dei concurſu (per prop. 12. part. 1.); et Deus in ſuis operibus ſit ſumme conſtans (per corol. propoſ. 20. part. 1.): ſi ad nullas cauſas externas, particulares ſcilicet, attendamus, ſed rem in ſe ſola conſideremus, affirmandum erit, quod illa, quantum in ſe eſt, in ſtatu ſuo, in quo eſt, ſemper perſeverat. q. e. d.

COROLLAR. *Corpus, quod ſemel movetur, ſemper moveri pergit, niſi a cauſis externis retardetur.*

DEMONSTR. Patet hoc ex prop. praec. attamen [62] ad praejudicium de motu emendandum, lege Art. 37 et 38. Part. 2. Princip.

PROPOS. XV. *Omne corpus motum ex ſe ipſo tendit, ut ſecundum lineam rectam, non vero curvam pergat moveri.*

Hanc propoſitionem inter axiomata numerare liceret, eam tamen ex praecedentibus ſic demonſtrabo.

DEMONSTR. Motus, quia Deum tantum (per propoſ. 12. hujus) pro cauſa habet, nullam unquam ex ſe vim habet ad exiſtendum, (per axiom. 10. part. 1.): ſed omnibus momentis a Deo quaſi procreatur (per illa, quae demonſtrantur, circa axioma jam citatum). Quapropter, quamdiu ad ſolam motus naturam attendimus, nunquam ipſi durationem tribuere poterimus, tanquam ad ejus naturam pertinentem, quae major alia poteſt concipi. At ſi dicatur, ad naturam alicujus corporis moti pertinere, ut lineam

curvam aliquam suo motu describat, magis diuturnam durationem motus naturae tribueretur, quam ubi supponitur, de corporis moti natura esse, tendere ut moveri pergat secundum lineam rectam (per ax. 17.). Cum autem (ut jam demonstravimus) talem durationem motus naturae tribuere non possumus; ergo neque etiam ponere, quod de corporis moti naturâ sit, ut secundum ullam lineam curvam, sed tantum ut secundum rectam moveri pergat, q. e. d.

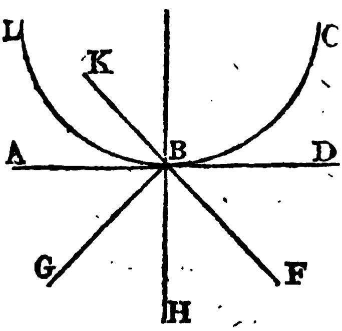
SCHOL. Haec Demonstratio videbitur forsan [63] multis non magis ostendere, ad naturam motus non pertinere, ut lineam curvam, quam ut lineam rectam describat: Idque propterea quod nulla possit assignari recta, quà minor sive recta sive curva non detur: neque ulla curva, qua etiam alia curva minor non detur. Attamen, quamvis haec considerem, demonstrationem nihilominus recte procedere judico: quandoquidem ipsa ex sola universali essentia, sive essentiali differentia linearum; non vero ex uniuscujusque quantitate, sive accidentali differentia, id, quod demonstrandum proponebatur, concludit. Verum ne rem per se satis claram demonstrando obscuriorem reddam, Lectores ad solam motus definitionem remitto, quae nihil aliud de motu affirmat, quam translationem unius partis materiae ex vicinia etc. in viciniam aliorum, etc. Ideoque nisi hanc translationem simplicissimam concipiamus, hoc est, eam secundum lineam rectam fieri; motui aliquid affingimus, quod in ejus definitione, sive essentia non continetur: adeoque ad ejus naturam non pertinet.

COROLLAR. Ex propositione hac sequitur, omne corpus, quod secundum lineam curvam movetur, continuo a linea, secundum quam ex se pergeret moveri, deflectere; idque vi alicujus causae externae (per propos. 14. hujus).

PRO-

PROPOS. XVI. *Omne corpus quod circulariter movetur, ut lapis ex. gr. in fundâ; continuo determinatur, ut secundum tangentem pergat moveri.*

DEMONSTR. Corpus, quod circulariter [64] movetur, continuo a vi externa impeditur, ne secundum lineam rectam pergat moveri (per corol. praecedentis): qua cessante corpus ex se perget secundum lineam rectam moveri (per propos. 15.).

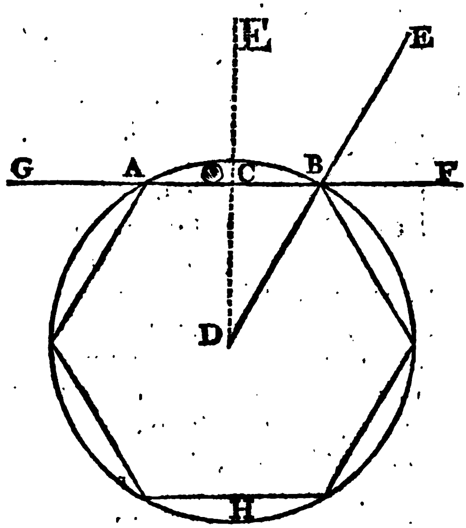

Dico praeterea, corpus, quod circulariter movetur, a causa externa determinari, ut secundum tangentem pergat moveri. Nam, si negas, ponatur lapis in B a funda ex g. non secundum tangentem B D determinari, sed secundum aliam lineam ab eodem puncto extra, aut intra circulum conceptam, ut B F, quando funda ex parte L versus B venire supponitur, aut secundum B G (quam intelligo cum linea B H, quae a centro ducitur per circumferentiam, eamque in puncto B secat, angulum constituere aequalem angulo F B H), si contra supponatur funda ex parte C versus B venire. At, si lapis in puncto B supponatur a funda, quae ab L versus B circulariter movetur, determinari, ut versus F pergat moveri: necessario (per ax. 18.) ubi funda contraria determinatione a C versus B movetur, determinabitur, ut secundum eandem lineam B F contraria determinatione pergat moveri, ac proinde versus K non vero versus G tendet, quod est contra hypothesin. Et cum *) nulla linea, quae per punctum B potest duci, praeter tangentem statui possit, cum linea B H angulos ad eandem partem, ut

*) Patet ex prop. 18. et 19. lib. 3. Elemt.

ut D B H, et A B H, aequales efficiens: nulla praeter tangentem datur, quae eandem hypothesin servare potest, sive funda ab L versus B, sive a C versus B moveatur, ac proinde nulla praeter tangentem statuenda est, secundum quam tendit moveri; q. e. d.

ALITER. Concipiatur, loco circuli, Hexagonum [65] A B H circulo inscriptum, et corpus C in uno latere A B quiescere: deinde concipiatur regula D B E (cujus unam extremitatem in centro D fixam,

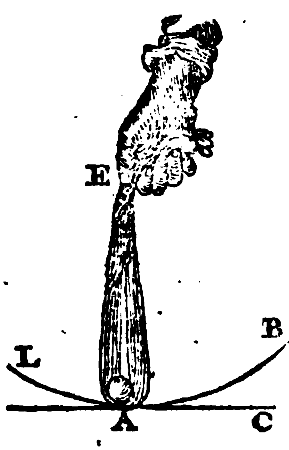
alteram vero mobilem suppono) circa centrum D moveri, secans continuo lineam A B. Patet, quod si regula D B E, dum ita concipitur moveri, corpori C occurrat eo tempore, quo lineam A B ad angulos rectos secat, ipsa regula corpus C suo impulsu determinabit, ut secundum lineam F B A G, versus G pergat moveri, hoc est, secundum latus A B indefinite productum. Verum quia Hexagonum ad libitum assumsimus, idem erit affirmandum de quâcumque aliâ figurâ, quam huic circulo concipimus

posse

poſſe inſcribi: Nempe quod, ubi corpus C, in uno figurae latere quieſcens, a regula D B E impellitur eo tempore, quo ipſa latus illud ad angulos rectos ſecat; ab illa regula determinabitur, ut ſecundum illud latus indefinite productum pergat moveri. Concipiamus igitur, loco Hexagoni figuram rectilineam infinitorum laterum (hoc eſt, circulum ex def. Archimedis): patet regulam D B E, ubicunque corpori C occurrat, ipſi ſemper occurrere eo tempore, quo aliquod talis figurae latus ad angulos rectos ſecat, adeoque nunquam ipſi corpori C occurret, quin ipſum ſimul determinabit, [66] ut ſecundum illud latus indefinite productum pergat moveri. Cumque quodlibet latus ad utramvis partem productum, ſemper extra figuram cadere debeat; erit hoc latus indefinite productum tangens figurae infinitorum laterum, hoc eſt, circuli. Si itaque loco regulae concipiamus fundam circulariter motam, haec lapidem continuo determinabit, ut ſecundum tangentem pergat moveri, q. e. d.

Notandum hic eſt, utramque hanc demonſtrationem poſſe accommodari quibuslibet figuris curvilineis.

PROPOS. XVII. *Omne corpus, quod circulariter movetur, conatur recedere a centro circuli, quem deſcribit.*

DEMONSTR. Quamdiu aliquod corpus circulariter movetur, tam diu cogitur ab aliquâ cauſâ externa, qua ceſſante ſimul pergit moveri ſecundum lineam tangentem (per praeced.), cujus omnia puncta praeter id, quod circulum tangit, extra circulum cadunt (per prop. 10. lib. 3. El.) ac proinde longius a centro diſtant: Ergo, cum lapis, qui cir-

circulariter movetur in funda E A, est in puncto A, conatur pergere secundum lineam, cujus omnia puncta longius distant a centro E, quam omnia puncta circumferentiae L A B, quod nihil aliud est, quam recedere conari a centro circuli, quem describit, q. e. d.

PROPOS. XVIII. *Si corpus aliquod, puta A, versus aliud corpus quiescens B movatur, nec tamen B propter impetum corporis A aliquid suae quietis amittat; neque etiam A sui motus aliquid amittet; sed eandem quantitatem motus, quam antea habebat, prorsus retinebit.*

DEMONSTR. Si negas, ponatur corpus A perdere [67] de suo motu, nec tamen id, quod perdidit, in aliud transferre, puta in B; dabitur in natura, cum id contingit, minor quantitas motus, quam antea, quod est absurdum (per prop. 13. hujus). Eodem modo procedit Demonstratio respectu quietis in corpore B, quare, si unum in aliud nihil transferat, B omnem suam quietem, et A omnem suum motum retinebit, q. e. d.

PROPOS. XIX. *Motus, in se spectatus, differt a sua determinatione versus certam aliquam partem; neque opus est, corpus motum, ut in contrariam partem feratur sive repellatur, aliquamdiu quiescere.*

DEMONSTR. Ponatur, ut in praeced. corpus A versus B in directum moveri, et a corpore B impediri, ne ulterius pergat; ergo (per praeced.) A suum integrum motum retinebit, nec quantumvis minimum spatium temporis quiescet: attamen, cum pergat moveri, non movetur versus eandem partem, versus quam prius movebatur; supponitur enim a B impediri, ergo motu suo integro remanente, atque determinatione priore amissa non nisi versus contrariam movebitur [68] partem (per illa, quae cap. 2. Diopt. dicta sunt); ideoque (per ax. 2.) determinatio ad essentiam motus

non

non pertinet, sed ab ipsa differt, nec corpus motum, cum repellitur, aliquamdiu quiescit. q. e. d.

COROLLAR. Hinc sequitur motum non esse motui contrarium.

PROPOS. XX. *Si corpus A corpori B occurrat, et ipsum secum rapiat; tantum motus, quantum B propter occursum A ab ipso A acquirit, de suo motu A amittet.*

DEMONSTR. Si negas, ponatur B plus aut minus motus ab A acquirere, quam A amittit; tota illa differentia erit addenda vel subtrahenda quantitati motus totius naturae, quod est absurdum (per propos. 13. hujus). Cum ergo neque plus neque minus motus corpus B possit acquirere; tantum ergo acquiret, quantum A amittet, q. e. d.

PROPOS. XXI. *Si corpus A duplo majus sit, quam B, et aeque celeriter moveatur; habebit etiam A duplo majorem motum, quam B, sive vim ad aequalem celeritatem cum B retinendam.*

DEMONSTR. Ponatur e. g. loco A bis B, id est (ex hyp.) unum A in duas aequales partes divisum, utrumque B habet vim ad manendum in statu, in quo est (per prop. 14. hujus), eaque vis in utroque (ex hyp.) est aequalis: si jam haec duo B jungantur, suam celeritatem retinendo, fiet unum A, cujus [69] vis et quantitas erit aequalis duobus B sive dupla unius B, q. e. d.

Nota, hoc ex solâ motus definitione etiam sequi; quo enim corpus, quod movetur, majus est, eo plus materiae datur, quae ab alia separatur: daturque igitur plus separationis, hoc est, (per defin. 8.) plus motus. Vide quae 4°. notavimus circa motus definitionem.

PROPOS. XXII. *Si corpus A aequale sit corpori B, et A duplo celerius, quam B moveatur, vis sive motus in A, erit duplus ipsius B. Vid. Fig. propos. 20.*

DEMONSTR. Ponatur B, cum primo certam vim se movendi acquisivit, acquisivisse quatuor gra-

dus celeritatis. Si jam nihil accedat, perget moveri (per propos. 14. hujus) et in suo statu perseverare: supponatur denuo novam aliam vim acquirere ex novo impulsu priori aequalem: quapropter iterum acquiret ultra quatuor priores, alios quatuor gradus celeritatis, quos etiam (per eand. propos.) servabit, hoc est, duplo celerius, hoc est, aeque celeriter ac A movebitur, et simul duplam habebit vim, hoc est, aequalem ipsi A, quare motus in A est duplus ipsius B, q. e. d.

Nota, nos hic per vim in corporibus motis, intelligere quantitatem motus, quae quantitas in aequalibus corporibus pro celeritate motus major esse debet, quatenus ea celeritate corpora aequalia, a corporibus immediate tangentibus magis eodem tempore separantur, quam si tardius moverentur: adeoque (per definit. 8.) plus motus etiam habent: In quiescentibus autem per vim resistendi intelligere quantitatem quietis. Ex quibus sequitur.

COROLLAR. I. *Quo corpora tardius moventur, eo magis de quiete participant:* corporibus [70] enim celerius motis, quae ipsis occurrunt, et minorem, quam ipsa, vim habent, magis resistunt, et etiam minus a corporibus immediate tangentibus separantur.

COROLLAR. II. *Si corpus A duplo celerius moveatur, quam corpus B et B duplo majus sit, quam A, tantundem motus est in B majori, quam in A minori, ac proinde etiam aequalis vis.*

Demonstr. Sit B duplo majus, quam A, et A duplo celerius moveatur, quam B, et porro C duplo minus sit, quam B, et duplo tardius moveatur, quam A: ergo B (per propos. 21. hujus) duplo majorem motum habebit, et A (per prop. 22. hujus) duplo majorem motum habebit, quam C: ergo (per axiom. 15.) B et A aequalem motum habent, est enim utriusque motus ejusdem tertii C duplus, q. e. d.

COROL.

COROLLAR. III. Ex his sequitur, *motum a celeritate distingui.* Concipimus enim corporum, quae aequalem habent celeritatem, unum plus motus habere posse, quam aliud (per propos. 21. hujus): et contra, quae inaequalem habent celeritatem, aequalem motum habere posse (per corol. praeced.). Quod idem etiam ex solâ motus definitione colligitur: nihil enim aliud est, quam translatio unius corporis ex vicinia etc.

Verum hic notandum, Corollarium hoc tertium primo non repugnare: Nam celeritas duobus modis a nobis concipitur, vel quatenus corpus aliquod magis, aut minus eodem tempore a corporibus illud immediate tangentibus separatur, et eatenus motus vel quietis plus vel minus participat, vel quatenus eodem tempore majorem vel minorem lineam describit, et eatenus a motu distinguitur.

Potuissem hic alias propositiones adjungere [71] *ad uberiorem explicationem Propositionis 14 hujus partis, et vires rerum in quocunque statu, sicut hic circa motum fecimus, explicare: sed sufficiet Art. 43. Part. 2. Princip. perlegere, et tantum unam propositionem annectere, quae necessaria est ad ea, quae sequentur, intelligenda.*

PROPOS. XXIII. *Cum modi alicujus corporis variationem pati coguntur, illa variatio semper erit minima, quae dari potest.*

DEMONSTR. Satis clare sequitur haec Propositio ex propos. 14. hujus.

PROPOS. XXIV. *Reg. I. Si duo corpora, puta A et B essent plane aequalia, et in directum, versus se invicem aeque velociter moverentur; cum sibi mutuo occurrunt, utrumque in contrariam partem reflectetur nullâ suae celeritatis parte amissa. Vid. Fig. prop. 20.*

In hac hypothesi clare patet, quod, ut horum duorum corporum contrarietas tollatur, vel utrumque in contrariam partem reflecti, vel unum alte- ru-

rum secum rapere debeat; nam quoad determinationem tantum, non vero quoad motum sibi sunt contraria.

DEMONSTR. Cum A et B sibi mutuo occurrunt, aliquam variationem pati debent (per ax. 19): cum autem motus motui non sit contrarius (per corol. propos. 19. hujus), nihil sui motus amittere cogentur (per ax. 19.): Quam ob rem in solâ determinatione fiet mutatio: sed unius determinationem tantum, puta B, non possumus concipere mutari, [72] nisi A, a quo mutari deberet, fortius esse supponamus (per ax. 20.). At hoc esset contra hypothesin: ergo cum mutatio determinationis in uno tantum fieri non possit; fiet in utroque, deflectentibus scilicet A et B in contrariam partem (per illa, quae cap. 2. Dioptric. dicta sunt), et motum suum integrum retinentibus, q. e. d.

PROPOS. XXV. *Reg. 2. Si mole essent inaequalia, B nempe majus, quam A, caeteris ut prius positis, tunc solum A reflectetur, et utrumque eâdem celeritate perget moveri. Vid. Fig. prop. 27.*

DEMONSTR. Cum A supponatur minus, quam B, habebit etiam (per propos. 21. hujus) minorem vim, quam B, cum autem in hac hypothesi, ut in praecedenti, detur contrarietas in solâ determinatione, adeoque, ut in prop. praeced. demonstravimus, in solâ determinatione variatio fieri debeat: fiet tantum in A, et non in B (per ax. 20.): quare A tantum in contrariam partem à fortiori B reflectetur, suam integram celeritatem retinendo, q. e. d.

PROPOS. XXVI. *Si mole et celeritate sint inaequalia, B nempe duplo majus, quam A; motus vero in A duplo celerior, quam in B, caeteris ut prius positis, ambo in contrariam partem reflectentur, unoquoque suam, quam habebant, celeritatem retinente. Vid. Fig. prop. 27.*

DEMONSTR. Cum A et B versus se invicem moventur, secundum hypothesin; tantundem motus est

est in uno, quam in alio (per corol. 2. propos. 22. hujus): quare motus unius motui alterius non contrariatur (per corol. prop. 19. hujus), et vires [73] in utroque sunt aequales (per corol. 2. propos. 22. hujus): quare haec hypothesis prorsus est similis hypothesi Propositionis 24. hujus: adeoque per ejusdem demonstrationem A et B in contrariam partem, suum motum integrum retinendo, reflectentur, q. e. d.

COROLLAR. Ex tribus hisce praecedentibus Propositionibus clare apparet, quod determinatio unius corporis aequalem vim requirat, ut mutetur, quam motus: unde sequitur, corpus, quod plus, quam dimidium suae determinationis, et plus, quam dimidiam partem sui motus amittit, plus mutationis pati, quam id, quod totam suam determinationem amittit.

PROPOS. XXVII. *Reg.* 3. *Si mole sint aequalia, sed B tantillo celerius moveatur, quam A; non tantum A in contrariam partem reflectetur; sed etiam B dimidiam partem celeritatis, quâ A. excedit, in A transferet et ambo aeque celeriter pergent moveri versus eandem partem.*

DEMONSTR. A (ex hyp.) non tantum sua determinatione opponitur B, sed etiam suâ tarditate, quatenus illa de quiete participat (per corol. prop. 22. hujus): unde quamvis in contrariam partem reflectatur, et sola determinatio mutetur, non ideo tollitur omnis horum corporum contrarietas: quare (per ax. 19.) et in determinatione et in motu variatio fieri debet: sed cum B ex hypothesi celerius, quam A moveatur, erit B (per propos. 22. hujus) fortius, quam A; quare (per ax. 20.) mutatio in A a B procedet, a quo in contrariam partem reflectetur, quod erat primum.

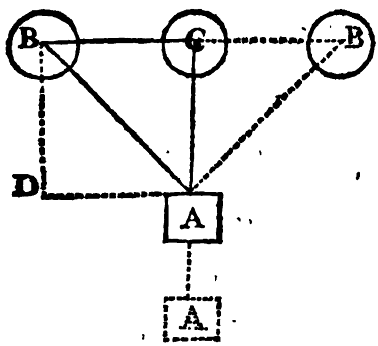
Deinde quamdiu tardius, quam B, movetur, [74] ipsi B (per corol. 1. propos. 22. hujus) opponitur: ergo tamdiu variatio fieri debet (per ax. 19.), do-

donec non tardius, quam B moveatur. Ut autem celerius, quam B, moveatur, a nulla caufa adeo forti in hac hypothefi cogitur; cum igitur neque tardius, quam B, moveri poffit, cum a B impellatur, neque celerius, quam B, aeque ergo celeriter, ac B, perget moveri. Porro fi B minus, quam dimidiam partem exceffus celeritatis in A transferat, tunc A tardius, quam B perget moveri: Si vero plus, quam dimidiam partem, tunc A celerius, quam B perget moveri; quod utrumque abfurdum eft, ut jamjam demonftravimus; ergo variatio eoufque continget, donec B dimidiam partem exceffus celeritatis in A tranftulerit, quam B (per propof. 20. hujus) amittere debet, adeoque ambo aeque celeriter fine ullâ contrarietate pergent moveri verfus eandem partem, q. e. d.

COROLLAR. Hinc fequitur, quo corpus aliquod celerius movetur, eo magis determinatum effe, ut, fecundum quam lineam movetur, moveri pergat: et contra, quo tardius, eo minus determinationis habere.

SCHOL. Ne hic Lectores vim determinationis cum vi motus confundant, vifum fuit pauca adjungere, quibus vis determinationis a vi motus diftincta explicetur. Si igitur corpora A et C aequalia, et aequali celeritate verfus fe invicem in directum mota concipiantur; haec duo (per prop. 24. hujus) in contrariam partem, fuum motum integrum retinendo, reflectentur. Verum fi corpus C fit in B, et oblique verfus A moveatur, perfpicuum eft, ipfum jam minus determinatum effe, ad fe movendum fecundum lineam B D, vel C A; [73] quare quamvis aequalem cum A habeat motum, tamen vis determinationis C, in directum verfus A moti, quae aequalis eft cum vi determinationis corporis A, major eft vi determinationis ipfius C, ex B verfus A moti, et tanto major, quanto linea B A major eft linea C A: quanto enim linea B A ma-

jor

jor est linea C A; tanto etiam plus temporis (ubi B, et A aeque celeriter, ut hic supponuntur, moventur) requirit B, ut secundum lineam B D, vel C A, per quam determinationi corporis A contrariatur, moveri possit: adeoque, ubi C oblique ex B ipsi A occurrit, determinabitur, ac si secundum lineam A B versus B (quod suppono, ubi in eo puncto est, quo linea A B lineam B C productam secat, aeque distare a C ac C distat a B) pergeret moveri; A vero, suum integrum motum, et determinationem retinendo, perget versus C moveri, corpusque B secum pellet, quandoquidem B, quamdiu secundum diagonalem A B ad motum determinatum est, et aequali cum A celeritate movetur, plus temporis requirit, quam A, ut aliquam partem lineae A C suo motu describat, et eatenus determinationi corporis A, quae fortior est, opponitur. Sed ut vis determinationis ipsius C ex B versus A moti, quatenus de linea C A participat, aequalis sit cum vi determinationis ipsius C in directum versus A moti, (vel ex hyp. ipsius A) necessario B tot gradus motus supra A debebit habere, quot partibus linea B A major est linea C A, tumque, ubi corpori A oblique occurrit, A in contrariam partem versus A et B versus B, unoquoque suum integrum motum retinente, reflectentur. Verum, si excessus B supra A major sit, quam excessus lineae B A supra lineam C A, tum B repellet A versus A, eique tantum sui motus tribuet, donec motus B ad motum A se habeat, ut linea B A ad lineam C A, et tantum motus, quantum in [*] A transtulit, amittendo, perget versus quam prius

move-

movebatur partem, moveri. Ex gr. si linea A C sit ad lineam A B, ut 1 ad 2, et motus corporis A ad motum corporis B ut 1 ad 6, tum B transferet in A unum gradum sui motus, ipsumque in contrariam partem repellet, et B cum quatuor residuis gradibus perget versus eandem partem, versus quam prius tendebat, moveri.

PROPOS. XXVIII. *Reg. 4. Si corpus A plane quiesceret, essetque paulo majus, quam B; quacunque cum celeritate B moveatur versus A, nunquam ipsum A movebit; sed ab eo in contrariam partem repelletur, suum integrum motum retinendo. Vid. Fig. prop. 27.*

Nota, horum corporum contrarietatem tolli tribus modis, vel ubi unum alterum secum rapit, et postea aeque celeriter versus eandem partem pergunt moveri; vel ubi unum in contrariam partem reflectitur, et alterum suam integram quietem retinet; vel ubi unum in contrariam partem reflectitur, et aliquid sui motus in aliud quiescens transfert; quartus autem casus non datur (ex vi prop. 13. hujus): jam igitur erit (per prop. 23. hujus) demonstrandum, quod secundum nostram hypothesin minima mutatio in hisce corporibus contingit.

DEMONSTR. Si B moveret A, donec eadem celeritate pergerent ambo moveri, deberet (per propos. 20. hujus) tantum sui motus in A transferre, quantum A acquirit, et (per propos. 21. hujus) plus quam dimidiam partem sui motus deberet amittere, et consequenter (per corol. propos. 27 hujus) plus etiam, quam dimidiam partem suae determinationis, adeoque (per corol. propos. 26. hujus) plus mutationis pateretur, quam si tantum suam determinationem amitteret; et si A suae quietis aliquid amittat, sed non tantum, ut tandem cum B aequali celeritate pergat moveri, tum contrarietas horum duorum corporum non tolletur, nam A sua tarditate, quatenus illa de quiete participat (per corol. 1. propos. 22. hujus) celeritati B contrariabitur, ideoque B adhuc in contrariam partem reflecti debebit, totamque suam determinationem et partem ipsius motus,

tus, quem in A transtulit, amittet, quae etiam major est mutatio, quam si solam determinationem amitteret: mutatio igitur secundum nostram [77] hypothesin, quoniam in solâ determinatione est, minima erit, quae in hisce corporibus dari potest, ac proinde (per prop. 23. hujus) nulla alia continget. q. e. d.

Notandum in demonstratione hujus Propositionis, quod idem etiam in aliis locum habet: nempe nos non citasse propos. 19. hujus, in quâ demonstratur, determinationem integram mutari posse, integro nihilominus manente ipso motu; *ad quam tamen attendi debet, ut vis demonstrationis recte percipiatur. Nam in prop. 23. hujus non dicebamus*, quod variatio semper erit absolute minima; sed minima, quae dari potest. *Talem autem mutationem, quae in solâ determinatione consistit, posse dari, qualem in hac demonstratione supposuimus, patet ex Propos. 18. et 19. hujus cum Coroll.*

PROPOS. XXIX. *Reg. 5. Si corpus quiescens A (Vid. Fig. propos. 30.) esset minus, quam B, tum quantumvis B tarde versus A moveretur, illud secum movebit, partem scilicet sui motus ei talem transferendo, ut ambo postea aeque celeriter moveantur. (Lege Art. 50. Part. 2. Princip.).*

In hac Regula etiam, ut in praec. tres tantum casus concipi possent, quibus contrarietas haec tolleretur: nos vero demonstrabimus, quod secundum nostram hypothesin minima mutatio in hisce corporibus contingit; ideoque (per propos. 23. hujus) tali modo etiam variari debent.

Demonstr. Secundum nostram hypothesin B transfert in A (per propos. 21. hujus) minus, quam dimidiam partem sui motus, et (per corol. propos. 17. hujus) minus quam dimidiam partem suae determinationis Si autem B non raperet secum A; sed in contrariam partem reflecteretur; totam suam determinationem amitteret, et major contingeret variatio (per corol. propos. 26. hujus): et multo major,

fi totam fuam determinationem amitteret; et fimul partem ipfius motus, ut in tertio cafu fupponitur, quare variatio fecundum noftram hypothefin eft minima, q. e. d.

PROPOS. XXX. *Reg. 6. Si corpus A quiefcens effet accuratiffime aequale corpori B verfus illud moto, partim ab ipfo impelleretur, partim ab ipfo in contrarium partem repelleretur.*

Hic etiam, ut in praecedente, tantum tres cafus [78] concipi poffent: adeoque demonftrandum erit, nos hic ponere minimam variationem, quae dari poteft.

DEMONSTR. Si corpus B fecum corpus A rapiat, donec ambo aeque celeriter pergunt moveri, tum tantundem motus erit in uno atque in alio (per propof. 22. hujus), et (per corol. propof. 27. hujus) dimidiam partem determinationis amittere debebit, et etiam (per prop. 20. hujus) dimidiam partem fui motus. Si vero ab A in contrariam partem repellatur, tum totam fuam determinationem amittet, et totum fuum motum retinebit (per propof. 18. hujus); quae variatio aequalis eft priori (per corol. propof. 26. hujus). Sed neutrum horum contingere poteft; nam fi A ftatum fuum retineret, et determinationem ipfius B mutare poffet, effet neceffario (per ax. 20.) ipfo B fortius, quod effet contra hypothefin. Et fi B fecum raperet A, donec ambo aeque celeriter moverentur, B effet fortius, quam A, quod etiam eft contra hypothefin. Cum igitur neutrum horum cafuum locum habeat, continget ergo tertius, nempe quod B paulum impellet A et ab A repelletur, q. e. d. Lege Art. 51. Part. 2. Princip.

PRO-

PROPOS. XXXI. *Reg. 7. Si B et A versus eandem partem moverentur, A quidem tardius, B autem illud insequens, celerius, ita ut ipsum tandem attingeret, essetque A majus, quam B; sed excessus celeritatis in B esset major, quam excessus magnitudinis in A; tum B transferet tantum de suo motu in A, ut ambo postea aeque celeriter, et in easdem partes progrediantur. Si autem econtra excessus magnitudinis in A esset major, quam excessus celeritatis in B; in contrariam partem ab ipso reflecteretur, motum omnem suum retinendo.*

Lege Art. 52. Part. 2. Princ. Hic iterum, ut [79] in praeced. tres tantum casus concipi possunt.

DEMONSTR. primae partis. B in contrariam partem ab A, quo (per propos. 21. et 22. hujus) fortius supponitur, reflecti non potest (per ax. 20.); ergo, cum ipsum B sit fortius, movebit secum A, et quidem tali modo, ut aequali celeritate pergant moveri. Tum enim minima mutatio continget, ut ex praeced. facile apparet.

DEM. secundae partis. B non potest A, quo minus forte (per propos. 21. et 22. hujus) supponitur, impellere (per ax. 20), nec aliquid de suo motu ipsi dare; quare (per coroll. propos. 14. hujus) B totum suum motum retinebit, non versus eandem partem; supponitur enim ab A impediri. Ergo (per illa, quae cap. 2. Diopt. dicta sunt) in contrariam partem reflectetur, suum integrum motum retinendo (per prop. 18. hujus) q. e d.

Nota, quod hic et in praecedentibus Propositionibus tanquam demonstratum assumsimus, omne corpus in directum alii occurrens, a quo absolute impeditur, ne ulterius eandem partem versus progrediatur, in contrariam, non vero in ullam aliam partem reflecti debere: quod ut intelligatur, lege cap. 2. Dioptr.

SCHOL. Hucusque ad mutationes corporum, quae ex mutuo impulsu fiunt, explicandas consideravimus duo corpora, tanquam ab omnibus corpori-

ribus divisa; nullâ nempe habitâ ratione corporum, [80] ea undequaque cingentium. Iam vero ipsorum statum et mutationes considerabimus pro ratione corporum, a quibus undequaque cinguntur.

PROPOS. XXXII. *Si corpus B, undequaque cingatur a corpusculis motis, ipsum aequali vi versus omnes partes simul pellentibus, quamdiu nulla alia causa occurrit, in eodem loco immotum manebit.*

DEMONSTR. Per se patet haec propositio: si enim versus aliquam partem, ex impulsu corpusculorum ab una parte venientium, moveretur, corpuscula, quae illud movent, majori vi pellerent, quam alia, quae illud eodem tempore in contrariam partem pellunt, et suum effectum sortiri nequeunt (per ax. 20.): quod esset contra hypothesin.

PROPOS. XXXIII. *Corpus B, iisdem, ut supra positis, vi quantumvis parvâ adventitia, versus quamcunque partem moveri potest.*

DEMONSTR. Omnia corpora B immediate tangentia, quia (ex hyp.) in motu sunt, et B (per praec.) immotum manet, statim ac ipsum B tangunt, suum integrum motum retinendo, in aliam partem reflectentur (per prop. 28. hujus): adeoque corpus B continuo a corporibus, quae illud immediate tangunt, sponte deseritur, quantumvis igitur B fingatur magnum, nulla actio requiritur, ad ipsum a corporibus, immediate tangentibus, separandum (per id, quod 4° notavimus circa 8. def.). Quare nulla vis externa, quantumvis parva fingatur, in ipsum impingi potest, quae non sit major vi, quam [81] B habet ad permanendum in eodem loco, (ipsum enim nullam habere vim corporibus immediate tangentibus adhaerendi, jam demonstravimus) et quae etiam, addita impulsui corpusculorum, quae simul cum ipsa vi externa B versus eandem partem pellunt, non major sit vi aliorum corpusculorum, idem B

in

in contrariam partem pellentium, (ille enim fine vi externa huic aequali fupponebatur): ergo (per ax. 20.) ab hâc vi externâ, quantumvis exigua fingatur, corpus B verfus quamcunque partem movebitur, q. e. d.

PROPOS. XXXIV. *Corpus B, iifdem pofitis ut fupra, non poteft celerius moveri, quam a vi externâ impulfum eft, quamvis particulae, a quibus cingitur, longe celerius agitentur.*

DEMONSTR. Corpufcula, quae fimul cum vi externa corpus B verfus eandem partem pellunt, quanvis multo celerius agitentur, quam vis externa movere poteft B; quia tamen (per hyp.) non majorem vim habent, quam corpora, quae idem B in contrariam partem repellunt, omnes fuae determinationis vires in his tantum refiftendis impendent; nec ei (per propof. 32. hujus) aliquam celeritatem tribuent. Ergo, cum nullae aliae circumftantiae, five caufae fupponantur, B a nullâ aliâ caufâ, praeter vim externam, aliquid celeritatis accipiet, ac proinde (per ax. 8. part. 1.) non poterit celerius moveri, quam a vi externâ impulfum eft; quod erat dem.

PROPOS. XXXV. *Cum corpus B fic ab externo impulfu movetur, maximam partem fui motus a corporibus, a quibus continuo cingitur, accipit, non autem a vi externa.*

DEMONSTR. Corpus B, quamvis admodum [82] magnum fingatur, impulfu, quantumvis exiguo, moveri debet, (per propof. 33. hujus). Concipiamus igitur B quadruplo majus effe corpore externo, cujus vi pellitur: cum ergo (per praec.) ambo aeque celeriter moveri debeant: quadruplo etiam plus motus erit in B, quam in corpore externo, a quo pellitur, (per prop. 21. hujus): quare (per ax. 8. part. 1.) praecipuam partem fui motus a vi externa non habet. Et quia praeter hanc nullae aliae caufae

fup-

ſupponuntur quam corpora, a quibus continuo cingitur, (nam ipſum B ex ſe immotum ſupponitur); a ſolis ergo (per ax. 7. part. 1.) corporibus, a quibus cingitur, praecipuam partem ſui motus accipit, non autem a vi externa, q. e. d.

Nota, quod hic non poſſumus, ut ſupra, dicere, quod motus particularum ab una parte venientium requiratur ad reſiſtendum motui particularum a contraria parte venientium; nam corpora, aequali motu (ut haec ſupponuntur) verſus ſe invicem mota, ſola determinatione *), *non vero motu, contraria ſunt (per corol. prop. 19. hujus): ideoque ſolam determinationem in ſibi invicem reſiſtendo impendunt, non vero motum, ac propterea corpus B nihil determinationis, et conſequenter (per corol. prop. 27. hujus) nihil celeritatis, quatenus a motu diſtinguitur, a corporibus circumjacentibus accipere poteſt: At quidem motum; imo, accedente vi adventitia, neceſſario ab iis moveri debet, ut in hac propoſitione demonſtravimus, et ex modo, quo 33. prop. demonſtravimus, clare videre eſt.*

PROPOS. XXXVI. *Si corpus aliquod, ex. gr. manus noſtra, quaquaverſum aequali motu moveri poſſet, ita ut nullis corporibus ullo modo reſiſtat, neque ulla alia corpora ipſi ullo modo reſiſtant; neceſſario in illo ſpatio, per quod ſic moveretur, tot corpora verſus unam partem, quam verſus quamcumque aliam, aequali inter ſe, et aequali, cum manu, vi celeritatis movebuntur.*

DEMONSTR. Per nullum ſpatium aliquod [83] corpus moveri poteſt, quod non ſit corporibus plenum (per propoſ. 3. hujus). Dico itaque ſpatium, per quod manus noſtra ſic moveri poteſt, a corporibus repleri, quae iiſdem, quibus dixi, conditio-

*) Vid. prop. 24. hujus; in ea enim duo corpora, in ſibi invicem reſiſtendo, ſuam determinationem, non vero motum impendere, demonſtratum eſt.

ditionibus movebuntur. Si enim negas, ponantur quiescere, vel alio modo moveri. Si quiescunt, necessario motui manus tamdiu resistent (per prop. 14. hujus), donec ejus motus ipsis communicetur, ut tandem cum ipsa versus eandem partem, aequali cum celeritate moveantur (per propos. 20. hujus). Sed in hypothesi ponuntur non resistere; ergo haec corpora moventur; q. er. primum.

Porro ipsa versus omnes partes moveri debent. Si enim negas, ponantur versus aliquam partem non moveri, puta ab A versus B. Si ergo manus ab A versus B moveatur, necessario corporibus motis (per primam partem hujus), et quidem secundum tuam hypothesin alia determinatione, ab ipsa manus determinatione diversa, occurret: quare ipsi resistent (per prop. 14. hujus), donec cum ipsa manu versus eandem partem moveantur (per prop. 24. et Schol. propos. 27. hujus): atqui manui (per hyp.) non resistunt, ergo versus quamcumque partem movebuntur; quod erat secundum.

Rursus haec corpora aequali inter se vi celeritatis versus quamcunque partem movebuntur. Si

enim supponerentur, non aequali vi celeritatis moveri: ponantur, quae moventur ab A versus B, non tantâ vi celeritatis moveri, quam quae ab A versus C moventur. Quare si manus eadem illâ celeritate (aequali enim motu versus omnes partes sine resistentia moveri posse supponitur), qua corpora ab A versus C moventur, ab A versus B moveretur: corpora ab A versus B mota tamdiu manui resistent (per propos. 14. hujus), donec cum manu aequali vi celeritatis moveantur (per propos. 31. hujus): at hoc est contra hypothesin: ergo aequali [84] vi celeritatis versus omnes partes movebuntur; q. er. tertium.

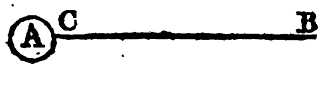
Denique, si corpora non aequali cum manu vi celeritatis moverentur, aut manus tardius, vel mi-

minori vi celeritatis, aut celerius, vel majori vi celeritatis movebitur, quam corpora. Si prius, manus resistet corporibus, ipsam versus eandem partem sequentibus (per propos. 31. hujus). Si posterius, corpora, quae manus sequitur, et quibuscum versus eandem partem movetur, ipsi resistent (per eandem): quod utrumque est contra hypothesin. Ergo cum neque tardius, neque celerius moveri potest manus, aequali vi celeritatis, ac corpora, movebitur, q. e. d.

Si quaeris, cur aequali vi celeritatis, non vero absolute aequali celeritate dico; lege Scholium coroll. prop. 27. hujus: Si deinde quaeris, an manus, dum ex. gr. ab A, versus B movetur, non resistat corporibus eodem tempore a B versus A aequali vi motis: Lege propos. 33. hujus, ex qua intelliges, eorum vim compensari vi corporum (haec enim vis per. 3. part. hujus prop. illi aequalis est), quae ab A versus B cum manu eodem tempore moventur.

PROPOS. XXXVII. *Si corpus aliquod, puta A, a quacumque parva vi versus quamcumque partem moveri potest, illud necessario cingitur a corporibus, quae aequali inter se celeritate moventur.*

DEMONSTR. Corpus A undequaque a corporibus cingi debet (per propos. 6. hujus), iisque versus quamcumque partem aequaliter motis. Si enim quiescerent, non a quacumque parva vi corpus A versus quamcumque partem, (ut supponitur) moveri posset; sed ad minimum a tanta vi, quae corpora, ipsum A immediate tangentia, secum movere posset (per ax. 20. hujus). Deinde si corpora, a quibus A cingitur, majori vi versus unam partem moverentur,
[85] quam versus aliam, puta a B versus C, quam a C versus B, cum undequaque a corporibus motis cingatur (ut jamjam demonstravimus); necessario (per id, quod prop. 33. demonstravimus) corpora, a B versus C mota

mota, A versus eandem partem secum ferrent. Adeoque non quaecumque parva vis sufficiet ad A versus B movendum, sed praecise tanta, quae excessum motus corporum a B versus C venientium suppleret (per ax. 20.): quare aequali vi versus omnes partes moveri debent; q. e. d.

SCHOL. Cum haec contingant circa corpora, quae Fluida vocantur, sequitur corpora fluida illa esse, quae in multas exiguas particulas, et aequali vi versus omnes partes motas, sunt divisa. Et, quamvis illae particulae a nullo vel lynceo oculo conspici possint, non tamen erit negandum id, quod modo clare demonstravimus. Satis enim ex antedictis Propp. 10. et 11. evincitur talis naturae subtilitas, quae (ut jam sensus omittam) nullâ cogitatione determinari potest, aut attingi. Porro, cum etiam ex praecedentibus satis constet, quod corpora solâ suâ quiete aliis corporibus resistant, et nos in duritie, ut sensus indicant, nihil aliud percipiamus, quam quod partes corporum durorum motui manuum nostrarum resistant: clare concludimus, illa corpora, quorum omnes particulae juxta se mutuo quiescunt, esse dura; Lege Art. 54. 55. 56. Part. 2. Princip.

PARS.

PARS III.

Principiis rerum naturalium universalissimis sic expositis, pergendum nunc est ad illa, quae ex ipsis sequuntur, explicanda. Verumenimvero, quandoquidem ea, quae ex iis principiis sequuntur, plura sunt, quam mens nostra unquam cogitatione perlustrare poterit, nec ab iis ad una potius, quam alia consideranda, determinemur; praecipuorum Phaenomenorum, quorum causas hic investigabimus, brevis historia ante omnia ob oculos ponenda est. Hanc autem habes ab Artic. 5. usque ad 15. Part. 3. Princip. Et ab Art. 20. usque ad 43. proponitur hypothesis, quam Cartesius commodissimam judicat, non tantum ad Phaenomena coeli intelligenda: sed etiam, ad eorum causas naturales indagandas.

Porro, cum ad Plantarum vel Hominis naturam intelligendam optima via sit, considerare, quo pacto paulatim ex seminibus nascantur et generentur: talia principia erunt excogitanda, quae valde simplicia, et cognitu facillima sunt, ex quibus, tanquam seminibus quibusdam, et sidera, et terra, et denique omnia, quae in hoc mundo aspectabili deprehendimus, oriri potuisse demonstremus: quamvis ipsa nunquam sic orta esse probe sciamus. Hoc enim

enim pacto eorum naturam longe melius exponemus, quam si tantum, qualia jam sunt, describeremus.

Dico, nos quaerere principia simplicia et cognitu facilia; talia enim nisi sint, ipsis non indigebimus; nempe quia ea tantum de causa semina rebus affingemus, ut earum natura nobis facilius [87] innotescat, et Mathematicorum more a clarissimis ad magis obscura, et a simplicissimis ad magis composita ascendamus.

Dicimus deinde, nos talia principia quaerere, ex quibus et sidera, et terram etc. oriri potuisse demonstremus. Tales enim causas, quae tantum sufficiunt, ut passim ab Astronomis fit, ad Phaenomena coeli explicanda, non quaerimus: sed tales, quae etiam ad cognitionem eorum, quae sunt in terrâ, (nempe, quia omnia quae supra terram observamus contingere, inter Phaenomena naturae recensenda judicamus) nos ducant. Hae autem ut inveniantur, sequentia observanda sunt in bonâ Hypothesi.

I. Ut nullam (in se tantum considerata) implicet contradictionem.

II. Ut sit simplicissima, quae dari potest.

III Quod ex secundo sequitur, ut sit cognitu facillima

IV. Ut omnia, quae in totâ natura observantur ex ipsa deduci queant.

Diximus denique, nobis licere Hypothesin assumere, ex qua, tanquam ex causa, naturae Phaenomena deducere queamus; quamvis ipsa sic orta non fuisse, probe sciamus. Quod ut intelligatur, hoc utar exemplo. Siquis in charta lineam curvam, quam Parabolam vocamus, descriptam inveniat, et ipsius naturam investigare velit, sive is supponat, illam lineam ex Cono aliquo prius sectam, et deinde chartae impressam, sive ex motu duarum linearum rectarum descriptam, sive aliquo alio modo ortam

f.

fuisse, perinde est; modo ex eo, quod supponit, omnes proprietates Parabolae demonstret. Imo, quamvis sciat, illam in chartâ ex impressione secti Coni ortum habuisse; poterit nihilominus ad libitum aliam causam fingere, quae ipsi commodissima videtur, ad omnes Parabolae proprietates explicandas. Sic etiam nobis ad delineamenta naturae explicanda, hypothesin aliquam ad libitum assumere [88] licet, modo ex ipsa omnia naturae Phaenomena per Mathematicas consequentias deducamus. Et, quod magis notatu dignum est, vix aliquid assumere poterimus, ex quo non idem effectus, quamquam fortasse operosius, per naturae Leges supra explicatas, deduci possint. Cum enim earum Legum ope materia formas omnes, quarum est capax, successive assumat; si formas istas ordine consideremus, tandem ad illam, quae est hujus mundi, poterimus devenire: adeo ut nihil erroris ex falsa hypothesi sit timendum.

POSTULAT. Petitur, ut concedatur, omnem illam materiam, ex quâ hic mundus aspectabilis est compositus, fuisse initio a Deo divisam in particulas, quam proxime inter se aequales, non quidem sphaericas, quia plures globuli simul juncti spatium continuum non replent, sed in partes alio modo figuratas, et magnitudine mediocres, sive medias inter illas omnes, ex quibus jam coeli atque astra componuntur; easque tantundem motus in se habuisse, quantum jam in mundo reperitur, et aequaliter fuisse motas; tum singulas circa propria sua centra, et separatim a se mutuo, ita ut corpus fluidum componerent, quale coelum esse putamus; tum etiam plures simul circa alia quaedam puncta, aeque a se mutuo remota, et eodem modo disposita, ac jam sunt centra fixarum; nec non etiam circa alia aliquanto plura, quae aequent numerum Planetarum; sicque tot varios vortices componerent, quot jam

jam aſtra ſunt in mundo. Vide Figuram Artic. 47. Part. 3. Princip.

Haec hypotheſis in ſe ſpectata nullam implicat contradictionem; nihil enim materiae tribuit praeter diviſibilitatem, et motum, quas modificationes jam ſupra demonſtravimus in materia realiter exiſtere, et quia materiam indefinitam, ac coeli et terrae unam eandemque eſſe oſtendimus, has modificationes in tota materia fuiſſe, ſine ullius contradictionis ſcrupulo ſupponere poſſumus.

Eſt deinde haec hypotheſis ſimpliciſſima, [89] quia nullam ſupponit inaequalitatem, neque diſſimilitudinem in particulis, in quas materia in initio fuerit diviſa, neque etiam in earum motu; ex quo ſequitur hanc hypotheſin etiam eſſe cognitu facillimam. Quod idem etiam patet ex eo, quod nihil per hanc hypotheſin in materiâ ſupponitur fuiſſe, praeter id, quod cuilibet ſponte ex ſolo materiae conceptu innoteſcit, diviſibilitas nimirum, ac motus localis.

Quod autem ex ipſâ omnia, quae in natura obſervantur, deduci queant, reipſâ, quoad fieri poteſt oſtendere conabimur, idque ſequenti ordine. Primo fluiditatem Coelorum ex ipſa deducemus, et, quomodo ea cauſa ſit lucis, explicabimus. Deinde ad naturam Solis pergemus, et ſimul ad ea, quae in Stellis fixis obſervantur. Poſtea de Cometis, et tandem de Planetis, eorumque Phaenomenis dicemus.

DEFINIT. I. Per *Eclipticam* intelligimus illam partem vorticis, quae, dum gyrat circa axem, maximum circulum deſcribit.

II. Per *Polos* intelligimus partes vorticis, quae ab Eclipticâ ſunt remotiſſimae, ſive quae minimos deſcribunt circulos.

III. Per *Conatum ad motum* non intelligimus aliquam cogitationem; ſed tantum, quod pars materiae ita eſt ſita, et ad motum incitata, ut reverâ eſſet aliquo itura, ſi a nullâ cauſa impediretur.

IV. Per *Angulum* intelligimus, quicquid in aliquo corpore ultra figuram sphaericam prominet.

AXIOMATA. I. Plures globuli simul juncti spatium continuum occupare nequeunt.

II. Materiae portio in partes angulosas divisae, [90] si partes ipsius circa propria sua centra moveantur, majus spatium requirit, quam si omnes ipsius partes quiescerent, et omnia earum latera se invicem immediate tangerent.

III. Pars materiae, quo minor est, eo facilius ab eâdem vi dividitur.

IV. Partes materiae, quae sunt in motu versus eandem partem, et a se invicem in ipso motu non recedunt, non sunt actu divisae.

PROPOS. I. *Partes materiae, in quas primo fuit divisa, non erant rotundae, sed angulosae.*

DEMONSTR. Materia tota in partes aequales et similes ab initio fuit divisa (per postulat.): ergo (per ax. 1. et prop. 2. part. 2.) non fuerunt rotundae: atque adeo (per defin. 4.) angulosae, q. e. d.

PROPOS. II. *Vis, quae effecit, ut materiae particulae circa propria centra moverentur, simul effecit, ut particularum anguli mutuo occursu attererentur.*

DEMONSTR. Tota materia in initio in partes aequales (per postulat.) atque angulosas (per propos. 1. hujus) fuit divisa. Si itaque, simulac coeperint moveri circa propria centra, anguli earum non attriti fuissent, necessario (per axiom. 2.) tota materia majus spatium occupare debuisset, quam cum quiescebat: atqui hoc est absurdum (per prop. 4. part. 2.): ergo earum anguli fuerunt attriti, simulac moveri coeperint; q. e. d.

Reliqua desiderantur.

APPEN-

APPENDIX

CONTINENS

COGITATA METAPHYSICA,

IN QUIBUS

Difficiliores, quae in Metaphysices tam parte Generali, quam Speciali, circa Ens, ejusque Affectiones, Deum, ejusque Attributa, et Mentem humanam occurrunt, quaestiones breviter explicantur.

AUTHORE

BENEDICTO DE SPINOZA,

AMSTELODAMENSI.

APPENDICIS

COGITATA METAPHYSICA

CONTINENTIS

PARS I

in qua praecipua, quae in parte Metaphysices generali, circa Ens, ejusque Affectiones vulgo occurrunt, breviter explicantur.

CAP. I. *De Ente Reali, Ficto, et Rationis.*

De definitione hujus Scientiae nihil dico, nec etiam circa quae versetur; sed tantum ea, quae obscu- [93] riora sunt, et passim ab Authoribus in Methaphysicis tractantur, explicare hic est animus.

(*Entis definitio.*) Incipiamus igitur ab Ente, per quod intelligo *Id omne, quod, cum clare et distincte percipitur, necessario existere, vel ad minimum posse existere reperimus.*

Ex hac autem definitione, vel, si mavis, descriptione sequitur, quod *Chimaera*, *Ens fictum*, et *Ens rationis* nullo modo ad entia revocari possint. Nam *) *Chimaera* ex suâ naturâ existere nequit. *Ens*

*) Chimaera, Ens fictum, et Ens rationis non esse entia. Nota, quod nomine Chimaerae hic, et in seqq. intelligatur id, cujus natura apertam involvit contradictionem, ut fusius explicatur. cap. 3.

Ens vero *fictum* claram et distinctam perceptionem secludit; quia homo ex solâ mera libertate, et non, ut in falsis, insciens; sed prudens et sciens connectit, quae connectere, et disjungit, quae disjungere vult. *Ens* denique *rationis* nihil est praeter modum cogitandi, qui inservit ad res intellectas facilius *retinendas*, *explicandas atque imaginandas*. Ubi notandum, quod per modum cogitandi intelligimus id, quod jam Schol. propos. 4. part. 1. explicuimus, nempe omnes cogitationis affectiones, videlicet intellectum, laetitiam imaginationem, etc.

(*Quibus cogitandi modis res retineamus.*) Quod autem [94] dentur quidam modi cogitandi, qui inserviunt ad res firmius atque facilius *retinendas*, et ad ipsas, quando volumus, in mentem revocandas, aut menti praesentes sistendas, satis constat iis, qui notissima illa regula Memoriae utuntur: qua nempe ad rem novissimam retinendam et memoriae imprimendam ad aliam nobis familiarem recurritur, quae vel nomine tenus vel re ipsa cum hac conveniat. Hunc similiter in modum Philosophi res omnes naturales ad certas classes reduxerunt, ad quas recurrunt, ubi aliquid novi ipsis occurrit, quas vocant *genus*, *species* etc.

(*Quibus cogitandi modis res explicemus.*) Ad rem deinde *explicandam* etiam modos cogitandi habemus, determinando scilicet eam per comparationem ad aliam. Modi cogitandi, quibus id efficimus, vocantur *tempus*, *numerus*, *mensura*, et siquae adhuc alia sunt. Horum autem tempus inservit durationi explicandae, numerus quantitati discretae, mensura quantitati continuae.

(*Quibus cogitandi modis res imaginemur.*) Denique, cum assueti simus omnium, quae intelligimus, etiam imagines aliquas in nostra phantasia depingere; fit, ut non-entia positive, instar entium, *imaginemur*. Nam mens in se sola spectata, cum sit res cogitans, non majorem habet potentiam ad affirmandum,

quam

quam ad negandum: imaginari vero cum nihil aliud sit, quam ea, quae in cerebro reperiuntur a motu spirituum, qui in sensibus ab objectis excitatur, vestigia sentire, talis sensatio non, nisi confusa affirmatio, esse potest. Atque hinc fit, ut omnes modos, quibus mens utitur ad negandum, quales sunt, caecitas, extremitas sive finis, terminus, tenebrae etc. tanquam entia imaginemur.

(*Entia rationis cur non sint Ideae rerum, et tamen pro iis habeantur.*) Unde clare patet, hos modos cogitandi non esse ideas rerum, nec ullo modo ad ideas revocari posse; quare etiam nullum habent ideatum, quod necessario existit, aut existere potest. Causa autem, ob quam hi modi cogitandi pro ideis rerum habentur, est, quia ab ideis entium realium tam immediate proficiscuntur, et oriuntur, ut facillime cum ipsis ab iis, qui non accuratissime attendunt, confundantur: unde etiam nomina ipsis imposuerunt, tanquam ad significandum entia extra mentem nostram existentia, quae Entia, sive potius Non entia Entia rationis vocaverunt. [95]

(*Male dividi Ens in reale et rationis.*) Hincque facile videre est, quam inepta sit illa divisio, qua dividitur ens in ens reale, et ens rationis: dividunt enim ens in ens et non-ens, aut in ens et modum cogitandi: Attamen non miror Philosophos verbales, sive grammaticales in similes errores incidere: res enim ex nominibus judicant, non autem nomina ex rebus

(*Ens rationis quomodo dici possit merum nihil, et quomodo Ens reale.*) Nec minus inepte loquitur, qui ait ens rationis non esse merum nihil. Nam si id, quod istis nominibus significatur, extra intellectum quaerit, merum nihil esse reperiet: si autem ipsos modos cogitandi intelligit, vera entia realia sunt. Nam cum rogo, quid sit species, nihil aliud quaero, quam naturam istius modi cogitandi, qui revera est ens,

et ab alio modo cogitandi diſtinguitur; verum, hi modi cogitandi ideae vocari non poſſunt, neque veri aut falſi poſſunt dici, ſicut etiam amor non poteſt verus aut falſus vocari, ſed bonus aut malus. Sic Plato cum dixit, hominem eſſe animal bipes ſine plumis, non magis erravit, quam qui dixerunt hominem eſſe animal rationale, nam Plato non minus cognovit, hominem eſſe animal rationale, quam caeteri cognoſcunt; verum ille hominem revocavit ad certam claſſem: ut quando vellet de homine cogitare, ad illam claſſem recurrendo, cujus facile recordari potuerat, ſtatim in cogitationem hominis incideret: Imo Ariſtoteles graviſſime erravit, ſi putavit ſe illa ſuâ definitione humanam eſſentiam adaequate explicuiſſe: An vero Plato bene fecerit, tantum quaeri poſſet. Sed haec non ſunt hujus loci.

(*In Rerum inveſtigatione Entia realia cum entibus rationis non confunndenda.*) Ex omnibus ſupradictis inter ens reale et entis rationis ideata nullam dari convenientiam apparet. Unde etiam facile videre eſt, quam ſedulo ſit cavendum in inveſtigatione rerum, ne entia realia, cum entibus rationis confundamus. Aliud enim eſt inquirere in rerum naturam, aliud in modos, quibus res a nobis percipiuntur. Haec vero ſi con-[96] fundantur, neque modos percipiendi, neque naturam ipſam intelligere poterimus; imo vero, quod maximum eſt, in cauſa erit, quod in magnos errores incidemus, quemadmodum multis hucuſque contigit.

(*Quomodo Ens rationis, et Ens fictum diſtinguantur.*) Notandum etiam, quod multi confundunt ens rationis cum ente ficto: putant enim ens fictum etiam eſſe ens rationis, quia nullam extra mentem habet exiſtentiam. Sed ſi ad entis rationis, et entis ficti definitiones modo traditas recte attendatur, reperietur inter ipſa, tum ex ratione cauſae, tum etiam ex eorum naturâ, abſque reſpectu cauſae, magna differentia. Ens fictum enim nihil aliud eſſe diximus, quam

quam duos terminos connexos ex solâ merâ voluntate sine ullo ductu rationis; unde ens fictum casu potest esse verum. Ens vero rationis, nec a solâ voluntate dependet, nec ullis terminis inter se connexis constat, ut ex definitione satis fit manifestum. Si quis igitur roget, an ens fictum ens reale sit, an vero ens rationis, tantum repetendum atque regerendum est id, quod jam diximus, nempe male dividi ens in ens reale, et ens rationis, ideoque malo fundamento quaeritur, an ens fictum ens reale sit, an vero rationis: supponitur enim omne ens dividi in ens reale, et rationis.

(*Entis divisio.*) Sed ad nostrum propositum revertamur, a quo videmur utcunque jam deflexisse. Ex entis definitione, vel, si mavis descriptione jam tradità facile videre est, quod ens dividendum sit in ens, quod suà natura necessario existit, sive cujus essentia involvit existentiam, et in ens, cujus essentia non involvit existentiam, nisi possibilem. Hoc ultimum dividitur in Substantiam et Modum, quorum definitiones part. 1. Art. 51. 52 et 56. Princ. Philos. traduntur; quare non necesse est, eas hic repetere. Sed tantum notari volo circa hanc diuisionem, quod expresse dicimus ens dividi in Substantiam et Modum; non vero in Substantiam et Accidens: nam Accidens nihil est praeter modum cogitandi; utpote quod solummodo respectum denotat. Ex. grat. cum dico triangulum moveri, motus non est trianguli [97] modus, sed corporis, quod movetur: unde motus respectu trianguli accidens vocatur: respectu vero corporis est sive ens reale, sive modus: non enim potest motus concipi sine corpore, at quidem sine triangulo.

Porro ut jam dicta, et etiam quae sequentur, melius intelligantur, explicare conabimur, quid per *esse essentiae*, *esse existentiae*, *esse ideae*, ac denique *esse potentiae* intelligendum sit. Quo etiam nos movet quorundam ignorantia, qui nullam distinctionem agnoscunt inter essentiam et existentiam, vel, si

agnoscunt, *esse essentiae* cum *esse ideae* vel *esse potentiae* confundunt. Ut his igitur, et rei ipsi satisfaciamus, rem quam distincte poterimus, in sequentibus explicabimus.

CAP. II. *Quid sit esse Essentiae, quid esse Existentiae, quid esse Ideae, quid esse Potentiae.*

Ut clare percipiatur, quid per haec quatuor intelligendum sit, tantum necesse est, ut nobis ob oculos ponamus ea, quae de substantia increata, sive de Deo diximus, nempe

(*Creaturas in Deo esse eminenter.*) 1°. Deum eminenter continere id, quod formaliter in rebus creatis reperitur, hoc est, Deum talia attributa habere, quibus omnia creata eminentiori modo contineantur, vide part. 1. axiom. 8. et coroll. 1. prop. 12. Ex. gr. extensionem clare concipimus sine ulla existentia, ideoque, cum per se nullam habeat vim existendi, a Deo creatam esse demonstravimus, prop. ultima part. 1. Et, quia in causa tantundem perfectionis ad minimum debet esse, quantum est in effectu, sequitur, omnes perfectiones extensionis Deo inesse. Sed quia postea rem extensam ex sua natura divisibilem esse videbamus, hoc est, imperfectionem continere, ideo Deo extensionem tribuere non potuimus, part. 1, propos. 16, adeoque fateri cogebamur, Deo aliquod [98] attributum inesse, quod omnes materiae perfectiones excellentiori modo continet, Schol. prop. 9. part. 1. quodque vices materiae supplere potest.

2°. Deum se ipsum, atque omnia alia intelligere, hoc est, omnia objective etiam in se habere, part. 1. prop. 9.

3°. Deum esse omnium rerum causam, eumque ex absoluta libertate voluntatis operari.

(*Quid sit esse essentiae, existentiae, ideae, ac potentiae?*) Ex his itaque clare videre est, quid per illa quatuor intelligendum sit. Primum enim *esse* scilicet *Essentiae*,

tiae, nihil aliud eſt, quam modus ille, quo res creatae in attributis Dei comprehenduntur: *eſſe* deinde *Ideae* dicitur, prout omnia objective in ideâ Dei continentur: *eſſe* porro *Potentiae* dicitur tantum reſpectu potentiae Dei, quâ omnia nondum adhuc exiſtentia ex abſolutâ libertate voluntatis creare potuerat: *eſſe* denique *Exiſtentiae* eſt ipſa rerum eſſentia extra Deum, et in ſe conſiderata, tribuiturque rebus, poſtquam a Deo creatae ſunt.

(*Haec quatuor a ſe invicem non diſtingui, niſi in creaturis.*) Ex quibus clare apparet haec quatuor non diſtingui inter ſe, niſi in rebus creatis: in Deo vero nullo modo. Deum enim non concipimus fuiſſe potentiâ in alio, et ejus exiſtentia, ejuſque intellectus ab ejus eſſentiâ non diſtinguuntur.

(*Ad quaeſtiones quaſdam de Eſſentia reſpondetur.*) Ex his facile ad quaeſtiones, quae paſſim de eſſentiâ circumferuntur, reſpondere poſſumus. Quaeſtiones autem hae ſunt ſequentes: an eſſentia diſtinguatur ab exiſtentia, et ſi diſtinguatur, an ſit aliquid diverſum ab idea: et ſi aliquid diverſum ab ideâ ſit, an habeat aliquod eſſe extra intellectum; quod poſtremum ſane neceſſario fatendum eſt. Ad primam autem ſub diſtinctione reſpondemus, quod eſſentia in Deo non diſtinguatur ab exiſtentia; quandoquidem ſine hac illa non poteſt concipi: in caeteris autem eſſentia differt ab exſtentiâ; poteſt nimirum ſine hac concipi. Ad ſecundam vero dicimus, quod res, quae extra intellectum clare et diſtincte, ſive vere concipitur, aliquid diverſum ab ideâ ſit. Sed denuo quaeritur, an illud eſſe extra intellectum ſit a ſe ipſo, an vero a Deo creatum. Ad quod reſpondemus, eſſentiam formalem non eſſe a ſe, nec etiam creatam; haec duo enim ſupponerent rem actu exiſtere: ſed a [99] ſola eſſentia divina pendere, in qua omnia continentur; adeoque hoc ſenſu iis aſſentimur, qui dicunt eſſentias rerum aeternas eſſe. Quaeri adhuc poſſet, quomodo nos, nondum intellecta natura Dei, rerum eſſen-

agnofcunt, *effe effentiae* cum *effe ideae* vel *effe potentiae* confundunt. Ut his igitur, et rei ipfi fatisfaciamus, rem quam diftincte poterimus, in fequentibus explicabimus.

CAP. II. *Quid fit effe Effentiae, quid effe Exiftentiae, quid effe Ideae, quid effe Potentiae.*

Ut clare percipiatur, quid per haec quatuor intelligendum fit, tantum neceffe eft, ut nobis ob oculos ponamus ea, quae de fubftantia increata, five de Deo diximus, nempe

(*Creaturas in Deo effe eminenter.*) 1°. Deum eminenter continere id, quod formaliter in rebus creatis reperitur, hoc eft, Deum talia attributa habere, quibus omnia creata eminentiori modo contineantur, vide part. 1. axiom. 8. et coroll. 1. prop. 12. Ex. gr. extenfionem clare concipimus fine ulla exiftentia, ideoque, cum per fe nullam habeat vim exiftendi, a Deo creatam effe demonftravimus, prop. ultima part. 1. Et, quia in caufa tantundem perfectionis ad minimum debet effe, quantum eft in effectu, fequitur, omnes perfectiones extenfionis Deo ineffe. Sed quia poftea rem extenfam ex fua natura divifibilem effe videbamus, hoc eft, imperfectionem continere, ideo Deo extenfionem tribuere non potuimus, part. 1. propof. 16, adeoque fateri cogebamur, Deo aliquod [98] attributum ineffe, quod omnes materiae perfectiones excellentiori modo continet, Schol. prop. 9. part. 1. quodque vices materiae fupplere poteft.

2°. Deum fe ipfum, atque omnia alia intelligere, hoc eft, omnia objective etiam in fe habere, part. 1. prop. 9.

3°. Deum effe omnium rerum caufam, eumque ex abfoluta libertate voluntatis operari.

(*Quid fit effe effentiae, exiftentiae, ideae, ac potentiae?*) Ex his itaque clare videre eft, quid per illa quatuor intelligendum fit. Primum enim *effe* fcilicet *Effentiae,*

tiae, nihil aliud eſt, quam modus ille, quo res creatae in attributis Dei comprehenduntur: eſſe deinde *Ideae* dicitur, prout omnia objective in ideâ Dei continentur: *eſſe* porro *Potentiae* dicitur tantum reſpectu potentiae Dei, quâ omnia nondum adhuc exiſtentia ex abſolutâ libertate voluntatis creare potuerat: *eſſe* denique *Exiſtentiae* eſt ipſa rerum eſſentia extra Deum, et in ſe conſiderata, tribuiturque rebus, poſtquam a Deo creatae ſunt.

(Haec quatuor a ſe invicem non diſtingui, niſi in creaturis.) Ex quibus clare apparet haec quatuor non diſtingui inter ſe, niſi in rebus creatis: in Deo vero nullo modo. Deum enim non concipimus fuiſſe potentiâ in alio, et ejus exiſtentia, ejuſque intellectus ab ejus eſſentiâ non diſtinguuntur.

(Ad quaeſtiones quaſdam de Eſſentia reſpondetur.) Ex his facile ad quaeſtiones, quae paſſim de eſſentiâ circumferuntur, reſpondere poſſumus. Quaeſtiones autem hae ſunt ſequentes: an eſſentia diſtinguatur ab exiſtentia, et ſi diſtinguatur, an ſit aliquid diverſum ab idea: et ſi aliquid diverſum ab ideâ ſit, an habeat aliquod eſſe extra intellectum; quod poſtremum ſane neceſſario fatendum eſt. Ad primam autem ſub diſtinctione reſpondemus, quod eſſentia in Deo non diſtinguatur ab exiſtentia; quandoquidem ſine hac illa non poteſt concipi: in caeteris autem eſſentia differt ab exſtentiâ; poteſt nimirum ſine hac concipi. Ad ſecundam vero dicimus, quod res, quae extra intellectum clare et diſtincte, ſive vere concipitur, aliquid diverſum ab ideâ ſit. Sed denuo quaeritur, an illud eſſe extra intellectum ſit a ſe ipſo, an vero a Deo creatum. Ad quod reſpondemus, eſſentiam formalem non eſſe a ſe, nec etiam creatam; haec duo enim ſupponerent rem actu exiſtere: ſed à [99] ſola eſſentia divina pendere, in qua omnia continentur; adeoque hoc ſenſu iis aſſentimur, qui dicunt eſſentias rerum aeternas eſſe. Quaeri adhuc poſſet, quomodo nos, nondum intellecta natura Dei, rerum eſſen-

rerum creatoris. Si itaque in decreto divino est, ut res aliqua existat, necessario existet; sin minus [101] impossibile erit, ut existat. Nam per se manifestum est, id quod nullam causam, internam scilicet aut externam, habet ad existendum, impossibile esse, ut existat: atqui res in hac secunda hypothesi ponitur talis, ut neque vi suae essentiae, quam per causam internam intelligo, neque vi decreti divini, unicae omnium rerum causae externae, existere possit: unde sequitur, res, ut in sec. hyp. a nobis statuuntur, impossibiles esse, ut existant.

(*Chimaeram commode ens verbale vocari.*) Ubi notandum venit, 1°. Chimaeram, quia neque in intellectu est, neque in imaginatione, a nobis ens verbale commode vocari posse; nam ea non nisi verbis exprimi potest. Ex. gr. Circulum quadratum verbis quidem exprimimus, imaginari autem nullo modo, et multo minus intelligere possumus. Quapropter Chimaera praeter verbum nihil est, ideoque impossibilitas inter affectiones entis numerari non potest: est enim mera negatio.

(*Res creatas, quoad essentiam et existentiam a Deo dependere.*) 2°. Notandum venit, quod non tantum rerum creatarum existentia: verum etiam, ut infra in sec. part. evidentissime demonstrabimus, earum essentia et natura a solo Dei decreto dependet. Ex quo clare sequitur, res creatas nullam ex se ipsis habere necessitatem: nempe quia ex se ipsis nullam habent essentiam, nec a se ipsis existunt.

(*Necessitatem, quae in rebus creatis a causa est, esse vel essentiae vel existentiae; at haec duo in Deo non distingui.*) 3° Denique notandum est quod necessitas, qualis vi causae in rebus creatis est, dicatur vel respectu earum essentiae, vel respectu earum existentiae; nam haec duo in rebus creatis distinguuntur, illa enim a legibus naturae aeternis dependet, haec vero a serie et ordine causarum. Verum in deo, cujus essentia ab illius existentia non distinguitur, essentiae necessitas

etiam

etiam non distinguitur a necessitate existentiae; unde sequitur, quod si totum ordinem naturae conciperemus, inveniremus, quod, multa, quorum naturam clare et distincte percipimus, hoc est, quorum essentia necessario talis est, nullo modo possent existere; nam tales res in natura existere aeque impossibile reperiremus, ac jam cognoscimus impossibile esse, ut magnus elephantus in acus foramine recipi possit: quamvis utriusque naturam clare percipiamus. [402] Unde existentia illarum rerum non esset, nisi chimaera, quam neque imaginari, neque intelligere possemus.

(*Possibile et contingens non esse rerum affectiones.*) Atque haec de necessitate et impossibilitate, quibus pauca de *possibili* et *contingente* visum est adjungere; nam haec duo a nonnullis pro rerum affectionibus habentur; cum tamen revera nihil aliud sint, quam defectus nostri intellectus, quod clare ostendam, postquam explicavero, quid per haec duo intelligendum sit.

(*Quid sit possibile, quid contingens.*) *Res possibilis* itaque dicitur, *cujus ejus causam efficientem quidem intelligimus; attamen an causa determinata sit, ignoramus*; Unde etiam ipsam, ut possibilem, non vero neque ut necessariam, neque ut impossibilem considerare possumus. Si autem *ad rei essentiam simpliciter, non vero ad ejus causam* attendamus, *illam contingentem* dicemus, hoc est, illam, ut medium inter Deum et chimaeram, ut sic loquar, considerabimus, nempe quia ex parte essentiae nullam in ipsa reperimus necessitatem existendi, ut in essentiâ divinâ, neque etiam implicantiam sive impossibilitatem, ut in chimaerâ. Quod si quis id, quod ego *possibile* voco, *contingens*, et contra id, quod ego *contingens*, *possibile* vocare velit, non ipsi contradicam: neque enim de nominibus disputare soleo. Sat erit, si nobis concedat, haec duo non

nisi defectus nostrae perceptionis, nec aliquid reale esse.

(*Possibile, et contingens esse tantum defectus nostri intellectus.*) Siquis autem id ipsum negare velit, illi suus error nullo negotio demonstratur: si enim ad naturam attendat, et quomodo ipsa a Deo dependet, nullum *contingens* in rebus esse reperiet, hoc est, quod ex parte rei possit existere, et non existere, sive, ut vulgo dicitur, *contingens reale* sit: quod facile apparet ex eo, quod ax. 10. part. 1. docuimus, tantam scilicet vim requiri ad rem creandam, quam ad ipsam conservandam. Quare nulla res creata propriâ vi aliquid facit, eodem modo ac nulla res creata suâ propria vi incepit existere. Ex quo sequitur, nihil fieri, [103] nisi vi causae omnia creantis, scilicet Dei, qui suo concursu singulis momentis omnia procreat. Cum autem nihil fiat, nisi a solâ divinâ potentiâ, facile est videre, ea, quae fiunt, vi decreti Dei ejusque voluntatis fieri. At, cum in Deo nulla sit inconstantia, nec mutatio, per prop. 18. et corol. prop. 20. part. 1. illa, quae jam producit, se producturum ab aeterno decrevisse debuit; cumque nihil magis necessarium sit, ut existat, quam quod Deus extiturum decrevit, sequitur necessitatem existendi in omnibus rebus creatis ab aeterno fuisse. Nec dicere possumus, illas esse contingentes, quia Deus aliud decrevisse potuit; nam, cum in aeternitate non detur quando, nec ante, nec post, neque ulla affectio temporis, sequitur, Deum nunquam ante illa decreta extitisse, ut aliud decernere posset.

(*Conciliationem libertatis nostri arbitrii, et praedestinationis Dei, humanum captum superare.*) Quod vero attinet ad libertatem humanae voluntatis, quam liberam esse diximus schol. propos. 15. part. 1. illa etiam a Dei concursu conservatur, nec ullus homo aliquid vult, aut operatur, nisi id, quod Deus ab aeterno decrevit, ut vellet et operaretur. Quomodo autem id fieri possit,

fit, servatâ humanâ libertate, captum nostrum excedit: neque ideo, quod clare percipimus, propter id, quod ignoramus, erit rejiciendum; clare enim et distincte intelligimus, si ad nostram naturam attendamus, nos in nostris actionibus esse liberos, et de multis deliberare propter id solum, quod volumus; si etiam ad Dei naturam attendamus, ut modo ostendimus, clare et distincte percipimus, omnia ab ipso pendere, nihilque existere, nisi quod ab aeterno a Deo decretum est, ut existat. Quomodo autem humana voluntas a Deo singulis momentis procreetur tali modo, ut libera maneat, id ignoramus; multa enim sunt, quae nostrum captum excedunt, et tamen a Deo scimus facta esse, uti ex. gr. est illa realis divisio materiae in indefinitas particulas satis evidenter a nobis demonstrata in Sec. Part. propos. 11. quamvis ignoremus, quomodo divisio illa fiat. Nota, quod hic pro re notâ supponimus, has duas notiones, *possibile* nempe, et *contingens*, tantum [104] defectum cognitionis nostrae circa rei existentiam significare.

CAP. IV. *De Aeternitate, Duratione et Tempore.*

Ex eo, quod supra divisimus ens in ens, cujus essentia involvit existentiam, et in ens, cujus essentia non involvit nisi possibilem existentiam; oritur distinctio inter aeternitatem et durationem. De *aeternitate* infra fusius loquemur. Hic tantum dicimus eam esse *attributum, sub quo infinitam Dei existentiam concipimus. Duratio vero est attributum, sub quo rerum creatarum existentiam, prout in sua actualitate perseverant, concipimus.* Ex quibus clare sequitur, durationem a totâ alicujus rei existentiâ non, nisi ratione, distingui. Quantum enim durationi alicujus rei detrahis, tantundem ejus existentiae detrahi necesse est. Haec autem ut determinetur, comparamus illam cum duratione illarum rerum, quae certum et determinatum habent mo-

tum

tum, *haecque comparatio tempus* vocatur. Quare tempus non est affectio rerum; sed tantum merus modus cogitandi, sive, ut jam diximus, ens rationis; est enim modus cogitandi durationi explicandae inserviens. Notandum hic in duratione, quod postea usum habebit, quando de aeternitate loquemur, videlicet, quod major et minor concipiatur, et quasi ex partibus componi, et deinde quod tantum sit attributum existentiae, non vero essentiae.

CAP. V. *De Oppositione, Ordine, etc.*

Ex eo, quod res inter se comparamus, quaedam oriuntur notiones, quae tamen extra res ipsas nihil sunt, nisi cogitandi modi. Quod inde apparet. [105] quia si ipsas, ut res extra cogitationem positas, considerare velimus, clarum, quem alias de ipsis habemus conceptum, statim confusum reddimus. Notiones vero tales hae sunt, videlicet *Oppositio*, *Ordo*, *Convenientia*, *Diversitas*, *Subjectum*, *Adjunctum*, et si quae adhuc alia his similia sunt. Hae, inquam, à nobis satis clare percipiuntur, quatenus ipsas, non ut quid ab essentiis rerum oppositarum, ordinatarum etc. diversum, concipimus; sed tantum ut modos cogitandi, quibus res ipsas facilius vel retinemus, vel imaginamur. Quare de his fusius loqui non necesse esse judico; sed ad terminos vulgo transcendentales dictos transeo.

CAP. VI. *De Uno, Vero, et Bono.*

Hi termini ab omnibus fere Metaphysicis pro generalissimis Entis Affectionibus habentur; dicunt enim omne ens esse unum. verum et bonum, quamvis nemo de iis cogitet. Verum quid de his intelligendum sit, videbimus; ubi seorsim unumquemque horum terminorum examinaverimus.

Incipiamus itaque a primo, scilicet *Uno*. Hunc terminum dicunt significare aliquid reale extra intellectum: verum, quidnam hoc enti addat, nesciunt

expli-

explicare, quod satis ostendit, illos entia rationis cum ente reali confundere; quo efficiunt, ut id, quod clare intelligunt, confusum reddant. Nos autem dicimus *Unitatem* a re ipsa nullo modo distingui, vel enti nihil addere; sed tantum modum cogitandi esse, quo rem ab aliis separamus, quae ipsi similes sunt, vel cum ipsa aliquo modo conveniunt.

Unitati vero opponitur *multitudo*, quae sane rebus etiam nihil addit, nec aliquid praeter modum cogitandi est, quemadmodum clare et distincte intelligimus. Nec video, quid circa rem claram amplius dicendum restat; sed tantum hic notandum est, Deum quatenus ab aliis entibus eum separamus, [106] posse dici unum; verum, quatenus concipimus ejusdem naturae plures esse non posse, unicum vocari. At vero si rem accuratius examinare vellemus, possemus forte ostendere, Deum non nisi improprie unum et unicum vocari; sed res non est tanti, imo nullius momenti iis, qui de rebus, non vero de nominibus sunt solliciti. Quare hoc relicto ad secundum transimus, et eadem opera, quid sit falsum, dicemus.

Ut autem haec duo, *verum* scilicet et *falsum*, recte percipiantur, a verborum significatione incipiemus, ex qua apparebit ea, non nisi rerum denominationes extrinsecas, esse, neque rebus tribui, nisi rhetorice. Sed quia vulgus vocabula primum invenit, quae postea a Philosophis usurpantur, ideo e re esse videtur illius, qui primam significationem alicujus vocabuli quaerit, quid primum apud vulgum denotarit, inquirere; praecipue ubi aliae causae deficiunt, quae ex linguae natura depromi possent ad eam investigandam. Prima igitur *veri* et *falsi* significatio, ortum videtur duxisse a narrationibus: eaque narratio vera dicta fuisse, quae erat facti, quod revera contigerat: falsa vero, quae erat facti, quod nullibi contigerat. Atque hanc Philosophi postea us-

usurparunt ad denotandam convenientiam ideae cum suo ideato, et contra: quare idea vera dicitur illa, quae nobis ostendit rem, ut in se est: falsa vero, quae nobis ostendit rem aliter, quam revera est: Ideae enim nihil aliud sunt, quam narrationes sive historiae naturae mentales. Atque hinc postea metaphorice translata est, ad res mutas, ut cum dicimus verum, aut falsum aurum, quasi aurum nobis repraesentatum aliquid de seipso narret, quod in se est, aut non est.

Quocirca plane decepti sunt, qui *verum* terminum transcendentalem sive entis affectionem judicarunt. Nam de rebus ipsis non nisi improprie, vel, si mavis, rhetorice dici potest.

Si porro quaeras, quid sit veritas praeter veram ideam, quaere etiam, quid sit albedo praeter corpus album; eodem enim modo se habent ad invicem.

De causa veri, et de causa falsi jam antea egi-[107]mus; quare hic nihil restat notandum, nec etiam quae diximus operae pretium fuisset notare, si scriptores in similibus nugis non adeo se intricassent, ut postea se extricare nequiverint, nodum passim in scirpo quaerentes.

(*Quaenam sint Proprietates Veritatis? Certitudinem non esse in rebus.*) Proprietates vero veritatis aut ideae verae sunt 1°. Quod sit clara et distincta, 2°. Quod omne dubium tollat, sive uno verbo, quod sit certa. Qui quaerunt certitudinem in rebus ipsis, eodem modo falluntur, ac cum in iis quaerunt veritatem; et quamvis dicamus: res in incerto est, rhetorice sumimus ideatum pro idea, quomodo etiam rem dicimus dubiam; nisi forte quod tum per incertitudinem contingentiam intelligamus, vel rem, quae nobis incertitudinem aut dubium injicit. Neque opus est circa haec diutius morari; quare ad tertium pergemus, et simul quid per ejus contrarium intelligendum sit, explicabimus.

Res

Res ſola conſiderata neque *bona* dicitur, neque *mala*, ſed tantum reſpective ad aliam, cui conducit ad id, quod amat, acquirendum, vel contra: ideoque unaquaeque res diverſo reſpectu, eodemque tempore bona et mala poteſt dici. Sic conſilium e. g. Achitophelis Abſaloni datum bonum in ſacris Litteris vocatur; peſſimum tamen erat Davidi, cujus interitum moliebatur. Sed multa alia ſunt bona, quae non omnibus bona ſunt; ſic ſalus bona eſt hominibus, non vero neque bona, neque mala brutis aut plantis, ad quas nullum habet reſpectum. Deus vero dicitur ſumme bonus, quia omnibus conducit; nempe uniuscujusque eſſe, quo nihil magis amabile, ſuo concurſu conſervando. Malum autem abſolutum nullum datur, ut per ſe eſt manifeſtum.

Qui autem *bonum aliquod Metaphyſicum* quaeritant, quod omni careat reſpectu, falſo aliquo praejudicio laborant; nempe quod diſtinctionem rationis cum diſtinctione reali vel modali confundant. Diſtinguunt enim inter rem ipſam et conatum, qui in unaquâque re eſt ad ſuum eſſe conſervandum, quamvis neſciant, quid per conatum intelligant. [108]
Haec enim duo, quamvis ratione ſeu potius verbis diſtinguantur, quod maxime ipſos decepit, nullo modo reipſa inter ſe diſtinguuntur.

(Res et conatus, quo res in ſtatu ſuo perſeverare conantur, quomodo diſtinguantur.) Quod ut clare intelligatur, exemplum alicujus rei ſimpliciſſimae ob oculos ponemus. Motus habet vim in ſuo ſtatu perſeverandi; haec vis profecto nihil aliud eſt, quam motus ipſe, hoc eſt, quod natura motus talis ſit. Si enim dicam in hoc corpore A nihil aliud eſſe, quam certam quantitatem motus, hinc clare ſequitur, quamdiu ad illud corpus A attendo, me ſemper debere dicere, illud corpus moveri. Si enim dicerem illud ſuam vim movendi ex ſe amittere, neceſſario ipſi aliquid aliud tribuo praeter id, quod in hypotheſi ſuppoſuimus, per

quod suam naturam amittit. Quod si vero haec ratio obscurius videatur, age concedamus, illum conatum se movendi aliquid esse praeter ipsas leges et naturam motus; cum igitur hunc conatum esse bonum metaphysicum supponas, necessario hic etiam conatus conatum habebit in suo esse perseverandi, et hic iterum alium, et sic in infinitum, quo magis absurdum nescio quid fingi possit. Ratio autem, cur illi conatum rei a re ipsa distinguunt, est, quia in se ipsis reperiunt desiderium se conservandi, et tale in unaquaque re imaginantur.

(*An Deus ante res creatas dici possit bonus.*) Quaeritur tamen, an Deus, antequam res creasset, dici posset bonus; et ex nostra definitione videtur sequi, Deum tale attributum non habuisse; quia dicimus rem, si in se sola consideratur, neque bonam, neque malam posse dici. Hoc autem multis absurdum videbitur; sed qua ratione nescio; multa enim hujus notae attributa Deo tribuimus, quae antequam res crearentur, ipsi non competebant, nisi potentiâ, ut cum vocatur creator, judex, misericors etc. quare similia argumenta moram nobis injicere non debent.

(*Perfectum quomodo dicatur respective, quomodo absolute.*) Porro uti bonum et malum non dicitur nisi respective, sic etiam perfectio, nisi quando perfectionem sumimus pro ipsa rei essentia, quo sensu antea diximus, Deum infinitam perfectionem habere, hoc est,
[109] infinitam essentiam, seu infinitum esse.

Plura his addere non est animus; reliqua enim quae ad partem generalem Metaphysices spectant, satis nota esse existimo: adeoque operae pretium non esse, ea ulterius persequi.

APPENDICIS
COGITATA METAPHYSICA
CONTINENTIS

PARS II

in qua praecipua, quae in parte Metaphysices speciali circa Deum, ejusque Attributa, et Mentem humanam vulgo occurrunt, breviter explicantur.

CAP. I. *De Dei Aeternitate.*

(*Substantiarum divisio.*) Iam antea docuimus, in rerum natura praeter substantias earumque modos nihil dari; quare non erit hic exspectandum, ut aliquid de formis substantialibus et realibus accidentibus dicamus: sunt enim haec, et hujus farinae alia, plane inepta. Substantias deinde divisimus in duo summa genera, extensionem scilicet et cogitationem, ac cogitationem in creatam, sive Mentem humanam, et increatam sive Deum. Existentiam autem hujus satis superque demonstravimus tum a posteriori, scilicet ex ipsius, quam habemus, idea, tum a priori, sive ab ejus essentia, tanquam causa existentiae Dei. Sed quoniam quaedam ejus attributa brevius, quam argumenti dignitas requirit, tractavimus, ipsa hic repetere, eaque fusius explicare, simulque aliquas quaestiones enodare decrevimus.

Praecipuum attributum, quod ante omnia [110] venit considerandum, est Dei *Aeternitas*, qua ipsius durationem explicamus; vel potius, ut nullam Deo

durationem tribuamus, dicimus eum esse aeternum. Nam, ut in prima Parte notavimus, duratio est affectio existentiae, non vero essentiae rerum; Deo autem, cujus existentia est de ipsius essentia, nullam durationem tribuere possumus. Qui enim Deo illam tribuit, ejus existentiam ab ejus essentiâ distinguit. Sunt tamen, qui rogant, an Deus nunc non diutius extiterit, quam cum Adamum crearet: idque ipsis satis clarum esse videtur, adeoque nullo modo Deo durationem adimendam esse existimant. Verum hi principium petunt; nam supponunt Dei essentiam ab ejus existentia distingui. Quaerunt enim an Deus, qui extitit usque ad Adamum, non plus temporis extiterit ab Adamo creato usque ad nos; quare Deo singulis diebus majorem durationem tribuunt, et quasi continuo a se ipso ipsum creari supponunt. Si enim Dei existentiam, ab illius essentiâ non distinguerent, nequaquam Deo durationem tribuerent, cum rerum essentiis duratio nullo modo competere possit; nam nemo unquam dicet circuli, aut trianguli essentiam, quatenus est aeterna veritas, hoc tempore diutius durasse, quam tempore Adami. Porro cum duratio major et minor, sive quasi partibus constans concipiatur, clare sequitur, Deo nullam tribui posse durationem: nam cum ipsius Esse sit aeternum, hoc est, in quo nihil prius, nec posterius dari potest, nunquam ipsi durationem tribuere possumus; quin simul, quem de Deo habemus, verum conceptum destruamus, hoc est, id, quod est infinitum sua natura, et quod nunquam potest concipi nisi infinitum, in partes dividamus, ei scilicet durationem tribuendo.

Quod autem Authores erraruut, in causa est, I°. Quia aeternitatem, ad Deum non attendentes, explicare conati sunt, quasi aeternitas absque essentiae divinae contemplatione intelligi posset, vel quid esset praeter divinam essentiam, atque hoc iterum [111] inde ortum fuit, quia assueti sumus propter defectum

fectum verborum aeternitatem etiam rebus, quarum essentia distinguitur ab earum existentia, tribuere: (ut cum dicimus, non implicat, mundum ab aeterno fuisse;) atque etiam essentiis rerum, quamdiu ipsas non existentes concipimus; eas enim tum aeternas vocamus. II°. Quia durationem rebus non tribuebant, nisi quatenus eas sub continua variatione esse judicabant, non, uti nos, prout earum essentia ab earum existentia distinguitur. III°. Denique quia Dei essentiam, sicuti rerum creatarum, ab ejus existentia distinxerunt. Hi, inquam, errores ipsis ansam errandi praebuerunt. Nam primus error in causa fuit, ut non intelligerent, quid esset aeternitas; sed ipsam tanquam aliquam speciem durationis considerarent. Secundus, ut non facile possent invenire differentiam inter durationem rerum creatarum et inter Dei aeternitatem. Ultimus denique, ut, cum duratio non sit, nisi existentiae affectio, ipsique Dei existentiam ab ejus essentia distinxerint, Deo, ut jam diximus, durationem tribuerent.

Sed, ut melius intelligatur, quid sit *Aeternitas*, et quomodo ipsa sine essentiâ divina non possit concipi, considerandum venit id, quod iam antea diximus, nempe res creatas, sive omnia praeter Deum semper existere sola vi sive essentia Dei, non vero vi propria; unde sequitur praesentem existentiam rerum non esse causam futurae; sed tantum Dei immutabilitatem, propter quam cogimur dicere, ubi Deus rem primo creavit, eam postea continuo conservabit, seu eandem illam creandi actionem continuabit. Ex quibus concludimus, 1°. Quod res creata, potest dici frui existentia, nimirum quia existentia non est de ipsius essentia: Deus vero non potest dici frui existentia, nam existentia Dei est Deus ipse; sicut etiam ipsius essentia; unde sequitur res creatas duratione frui: Deum autem nullomodo. 2°. Omnes res creatas, dum praesenti duratione et existentia fruuntur, futura omnino carere, nempe quia conti-

nuo ipsis tribui debet: at de earum essentia nihil [112] simile potest dici. Verum Deo, quia existentia est de ipsius essentia, futuram existentiam tribuere non possumus: eadem enim, quam tum haberet, etiamnum ipsi actu tribuenda est, vel, ut magis proprie loquar, Deo infinita actu existentia competit eodem modo, ac ipsi actu competit infinitus intellectus. Atque hanc infinitam existentiam *Aeternitatem* voco, quae soli Deo tribuenda, non vero ulli rei creatae; non, inquam, quamvis earum duratio utroque careat fine. Haec de aeternitate; de Dei necessitate nihil dico; quia non opus est, cum ejus existentiam ex ejus essentia demonstravimus. Pergamus itaque ad unitatem.

CAP. II. *De Unitate Dei.*

Mirati persaepe fuimns futilia argumenta, quibus Dei Unitatem adstruere conantur Authores, qualia sunt, *Si unus potuit mundum creare, caeteri essent frustra; si omnia in eundem finem conspirent, ab uno conditore sunt producta*, et similia, a relationibus aut denominationibus extrinsecis petita. Quapropter, illis omnibus insuper habitis, nostram demonstrationem, quam clare poterimus ac breviter, hic proponemus, idque sequenti modo.

Inter Dei attributa numeravimus etiam summam intelligentiam, addidimusque ipsum omnem suam perfectionem a se, non vero ab alio habere. Si jam dicas plures dari Deos, seu entia summe perfecta, necessario omnes debebunt esse summe intelligentes; quod ut fiat, non sufficit, unumquemque seipsum tantum intelligere: nam cum omnia intelligere debeat unusquisque, et se et caeteros debebit intelligere: ex quo sequeretur, quod perfectio uniuscujusque intellectus partim a se ipso, partim ab alio dependeret. Non poterit igitur quilibet esse ens summe perfectum, hoc est, ut modo notavimus, [113] ens, quod omnem suam perfectionem a se, non vero

vero ab alio habet; cum tamen jam demonstraverimus, Deum ens perfectissimum esse, ipsumque existere. Unde jam possumus concludere, eum unicum tantum existere, si enim plures existerent, sequeretur, ens perfectissimum habere imperfectionem, quod est absurdum. Haec de Dei Unitate.

CAP. III. *De Immensitate Dei.*

Docuimus antea, nullum ens posse concipi finitum, et imperfectum, id est, de nihilo participans, nisi prius ad ens perfectum et infinitum attendamus, hoc est, ad Deum; quare solus Deus dicendus absolute infinitus, nimirum quatenus reperimus ipsum reverâ constare infinita perfectione. At immensus sive interminabilis etiam potest dici, quatenus respicimus ad hoc, quod nullum detur ens, quo perfectio Dei terminari possit. Ex quo sequitur, quod Dei *Infinitas*, invito vocabulo, sit quid maxime positivum; nam eatenus ipsum infinitum esse dicimus, quatenus ad ejus essentiam sive summam perfectionem attendimus. *Immensitas* vero Deo tantum respective tribuitur; non enim pertinet ad Deum, quatenus absolute tanquam ens perfectissimum, sed quatenus ut prima causa consideratur, quae quamvis non esset perfectissima, nisi respectu entium secundariorum, nihilominus tamen esset immensa. Nam nullum esset ens, et per consequens nullum posset ens concipi ipso perfectius, quo terminari, aut mensurari posset. (*Vide fusius de his Ax. 9, part. 1.*)

Authores tamen passim, ubi de Dei *Immensitate* agunt, videntur Deo quantitatem tribuere. Nam ex hoc attributo concludere volunt, Deum necessario ubique praesentem debere esse, quasi vellent dicere, si Deus in aliquo non esset loco, ejus quantitas esset terminata. Quod idem adhuc melius apparet ex aliâ ratione, quam afferunt ad ostendendum, [114] Deum esse infinitum, sive immensum (haec duo en-

inter se confundunt) et etiam esse ubique. Si Deus, ajunt, actus est purus, ut revera est, necessario est ubique et infinitus; nam si non esset ubique; aut non poterit esse, ubicunque vult esse, aut necessario (NB) moveri debebit: unde clare videre est, illos *Immensitatem* Deo tribuere, quatenus ipsum, ut quantum, considerant; nam ex extensionis proprietatibus haec argumenta sua petunt ad Dei *Immensitatem* affirmandam, quo nihil est absurdius.

Si jam quaeras, unde ergo nos probabimus, *Deum esse ubique*; respondeo, id satis superque a nobis jam demonstratum esse, ubi ostendimus nihil ne momento quidem existere posse, quin singulis momentis a Deo procreetur.

(*Omnipraesentia Dei explicari nequit.*) Jam vero, ut Dei *ubiquitas* aut *praesentia in singulis rebus* debite intelligi posset, necessario deberet perspecta esse intima natura divinae voluntatis, qua nimirum res creavit, quaque eas continuo procreat; quod cum humanum captum superet, impossibile est explicare, quomodo Deus sit ubique.

Quidam statuunt Dei *Immensitatem* esse triplicem, nempe essentiae, potentiae, et denique praesentiae; sed illi nugas agunt; videntur enim distinguere inter Dei essentiam et ejus potentiam.

(*Dei potentiam non distingui ab ejus essentia.*) Quod idem etiam alii magis aperte dixerunt, ubi nempe ajunt, Deum esse ubique per potentiam; non autem per essentiam: quasi vero Dei potentia distinguatur ab omnibus ejus attributis, seu infinita essentia, cum tamen nihil aliud esse possit. Si enim aliud quid esset; vel esset aliqua creatura, vel aliquid divinae essentiae accidentale, sine quo concipi posset: quod utrumque absurdum est. Si enim creatura esset, indigeret Dei potentia, ut conservaretur, et sic daretur progressus in infinitum. Si vero accidentale quid, non esset

eſſet Deus ens ſimpliciſſimum, contra id, quod ſupra demonſtravimus.

(*Nec illius Omnipraeſentiam.*) Denique per *Immenſitatem* praeſentiae etiam videntur aliquid velle praeter eſſentiam Dei, per quam res creatae ſunt, et con- [115] tinuo conſervantur. Quae ſane magna eſt abſurditas, in quam lapſi ſunt ex eo, quod Dei intellectum cum humano confuderunt, ejuſque potentiam cum potentia regum ſaepe compararunt.

CAP. IV. *De Immutabilitate Dei.*

Per *Mutationem* intelligimus hoc loco omnem illam variationem, quae in aliquo ſubjecto dari poteſt, integra permanente ipſa eſſentia ſubjecti; quamvis vulgo etiam latius ſumatur ad ſignificandam rerum corruptionem, non quidem abſolutam, ſed quae ſimul includit generationem corruptioni ſubſequentem, ut cum dicimus caeſpites in cineres mutari, homines mutari in beſtias. Verum Philoſophi ad hoc denotandum alio adhuc vocabulo utuntur, nempe *Transformationis*. At nos hic tantum de illa mutatione loquimur, in qua nulla datur ſubjecti transformatio, ut cum dicimus Petrus mutavit colorem, mores etc.

Videndum jam, an in Deo tales mutationes habeant locum; nam de *transformatione* nihil dicere opus, poſtquam docuimus Deum neceſſario exiſtere, hoc eſt, Deum non poſſe deſinere eſſe, ſeu in alium Deum transformari; nam tum et eſſe deſineret, et ſimul plures dii dari poſſent, quod utrumque abſurdum eſſe oſtendimus.

Ut autem, quae hic dicenda ſuperſunt, diſtinctius intelligantur, venit conſiderandum, quod omnis *mutatio* procedat vel a cauſis externis, volente aut nolente ſubjecto, vel a cauſa interna, et electione ipſius ſubjecti. Ex. grat. hominem nigreſcere, aegrotare, creſcere, et ſimilia procedunt a cauſis externis; illa invito ſubjecto, hoc vero ipſo ſubjecto cupiente.

velle autem ambulare, se iratum ostendere etc. proveniunt a causis internis.

Priores vero *mutationes*, quae a causis externis [116] procedunt, in Deo nullum habent locum; nam solus est omnium rerum causa, et a nemine patitur. Adde quod nihil creatum in se ullam habeat vim existendi; adeoque multo minus aliquid extra se, aut in suam causam operandi. Et, quamvis in sacris Litteris saepe inveniatur, quod Deus propter peccata hominum iratus et tristis fuerit, et similia, in iis effectus sumitur pro causa; quemadmodum etiam dicimus, Solem aestate quam hyeme fortiorem et altiorem esse, quamvis neque situm mutaverit, neque vires resumpserit. Et quod talia etiam in sacris Litteris saepe doceantur, videre est in Esaia; ait enim cap. 59. vs. 2, ubi populum increpat: *pravitates vestrae vos a vestro Deo separant.*

Pergamus itaque et inquiramus, an in Deo a Deo ipso ulla detur mutatio. Hanc vero in Deo dari non concedimus, imo ipsam prorsus negamus; nam omnis mutatio, quae a voluntate dependet, fit ut subjectum suum in meliorem mutet statum, quod in ente perfectissimo locum habere nequit. Deinde etiam talis mutatio non datur, nisi aliquod incommodum evitandi, aut aliquod bonum, quod deest, acquirendi gratia; quod utrumque in Deo nullum locum habere potest. Unde concludimus Deum esse ens immutabile.

Nota, me communes mutationis divisiones hic consulto omisisse, quamvis aliquo modo ipsas etiam complexi sumus; nam non opus fuit ipsas singulatim a Deo removere, cum propos. 16. part. 1. demonstraverimus, Deum esse incorporeum, et communes illae divisiones solius materiae mutationes tantum contineant.

CAP.

CAP. V. *De Simplicitate Dei.*

Pergamus ad Dei Simplicitatem. Hoc Dei attributum, ut recte intelligatur, in memoriam revocanda ſunt, quae Princip. Philoſophiae part. 1. Art. 48. et 49. Carteſius tradidit: nimirum in rerum na- [117]
turâ nihil praeter ſubſtantias et earum modos dari, unde triplex rerum diſtinctio deducitur, Artic. 60. 61. et 62. *Realis* ſcilicet *modalis* et *rationis*. *Realis* vocatur illa, qua duae ſubſtantiae inter ſe diſtinguuntur, ſive diverſi, ſive ejuſdem attributi: ut ex. gr. cogitatio, et extenſio, vel partes materiae. Haecque ex eo cognoſcitur, quod utraque ſine ope alterius concipi et per conſequens exiſtere poſſit. *Modalis* duplex oſtenditur, nimirum quae eſt inter modum ſubſtantiae, et ipſam ſubſtantiam; ac quae eſt inter duos modos unius ejusdemque ſubſtantiae. Atque hanc ex eo cognoſcimus, quod, quamvis uterque modus abſque ope alterius concipiatur, neuter tamen abſque ope ſubſtantiae, cujus ſunt modi: Illam vero ex eo, quod, quamvis ſubſtantia illa poſſit concipi ſine ſuo modo, modus tamen ſine ſubſtantia concipi nequeat. *Rationis* denique ea eſſe dicitur, quae oritur inter ſubſtantiam et ſuum attributum; ut cum duratio ab extenſione diſtinguitur. Haecque etiam ex eo cognoſcitur, quod talis ſubſtantia non poſſit ſine illo attributo intelligi.

Ex his tribus omnis compoſitio oritur. Prima enim compoſitio eſt, quae fit ex duabus aut pluribus ſubſtantiis ejuſdem attributi, ut omnis compoſitio, quae fit ex duobus aut pluribus corporibus; ſive diverſi attributi, ut homo. Secunda fit unione diverſorum modorum. Tertia denique non fit, ſed tantum ratione quaſi fieri concipitur, ut eo facilius res intelligatur. Quae autem hiſce prioribus duobus modis non componuntur, ſimplicia dicenda ſunt.

Oſtendendum itaque Deum non eſſe quid compoſitum, ex quo poterimus concludere, ipſum eſſe

ens simplicissimum, quod facile effectum dabimus. Cum enim per se clarum sit, quod partes componentes priores sunt natura ad minimum re composita, necessario substantiae illae, ex quarum coalitione et unione Deus componitur, ipso Deo priores erunt natura, et unaquaeque per se poterit concipi, quamvis Deo non tribuatur. Deinde, cum illa inter se [118] necessario realiter distinguantur, necessario etiam unaquaeque per se absque ope aliarum poterit existere; ac sic, ut modo diximus, tot possent dari dii, quot sunt substantiae, ex quibus Deum componi supponeretur. Nam cum unaquaeque per se possit existere, a se debebit existere; ac proinde etiam vim habebit sibi dandi omnes perfectiones, quas Deo inesse ostendimus etc. ut jam propos. 7. part. 1. ubi existentiam Dei demonstravimus, fuse explicuimus. Cum autem hoc nihil absurdius dici possit, concludimus Deum non componi ex coalitione et unione substantiârum. Quod in Deo etiam nulla detur compositio diversorum modorum satis convincitur ex eo, quod in Deo nulli dentur modi: modi enim oriuntur ex alteratione substantiae, vide Princ. Part. 1. Art. 56. Denique si quis velit aliam compositionem fingere ex rerum essentiâ et earum existentiâ; huic nequaquam repugnamus. At memor sit nos jam satis demonstrasse, haec duo in Deo non distingui.

Atque hinc jam clare possumus concludere, omnes distinctiones, quas inter Dei attributa facimus, non alias esse, quam rationis, nec illa reverâ inter se distingui: intellige tales rationis distinctiones, quales modo retuli, nempe quae ex eo cognoscuntur, quod talis substantia non possit sine illo attributo esse. Unde concludimus Deum esse ens simplicissimum. Caeterum Peripateticorum distinctionum farraginem non curamus, transimus igitur ad Dei vitam.

CAP. VI. *De Vita Dei.*

Ut hoc attributum, *Vita* scilicet Dei, recte intelligatur, necesse est, ut generaliter explicemus, quid in unaquaque re per ejus vitam denotetur. Et 1°. sententiam Peripateticorum examinabimus. Hi per vitam intelligunt *mansionem altricis animae cum calore*, vide Arist. lib. 1. de Respirat. 8. Et quia tres finxerunt animas, vegetativam scilicet, sensitivam, [119] et intellectivam, quas tantum plantis, brutis et hominibus tribuunt; sequitur, vt ipsimet fatentur, reliqua vitae expertia esse. At interim dicere non audebant, mentes et Deum vita carere. Verebantur fortasse, ne in ejus contrarium inciderent, nempe si vitâ careant, mortem eos obiisse. Quare Aristoteles Metaph. lib. 11. cap. 7. adhuc aliam definitionem vitae tradit, mentibus tantum peculiarem; nempe *Intellectus operatio vita est;* et hoc sensu Deo, qui scilicet intelligit, et actus purus est, vitam tribuit. Verum in his refutandis non multum defatigabimur; nam quod ad illas tres animas, quas plantis brutis et hominibus tribuunt, attinet, jam satis demonstravimus, illas non esse nisi figmenta; nempe quia, ostendimus in materia nihil praeter mechanicas texturas et operationes dari. Quod autem ad vitam Dei attinet, nescio cur magis actio intellectus apud ipsum vocetur, quam actio voluntatis, et similium. Verum, quia nullam ejus responsionem exspecto, ad id, quod promisimus, explicandum transeo, nempe quid vita sit.

Et quamvis haec vox per translationem saepe sumatur ad significandum mores alicujus hominis; nos tamen solum, quid philosophice eâ denotetur, breviter explicabimus. Notandum autem est, quod si vita rebus etiam corporeis tribuenda sit, nihil erit vitae expers; si vero tantum iis, quibus anima unita est corpori, solummodo hominibus, et forte etiam brutis tribuenda erit; non vero mentibus, nec De-

Verum cum vocabulum vitae communiter latius se extendat, non dubium est, quin etiam rebus corporeis, mentibus non unitis, et mentibus a corpore separatis tribuendum sit.

Quare nos per *vitam* intelligimus *vim, per quam res in suo esse perseverant.* Et quia illa vis a rebus ipsis est diversa; res ipsas habere vitam proprie dicimus. Vis autem, qua Deus in suo esse perseverat, nihil est praeter ejus essentiam, unde optime loquuntur, qui Deum vitam vocant. Nec desunt Theologi qui sentiunt, Judaeos hac de causa, [12c] nempe quod Deus sit vita, et a vita non distinguatur, cum jurabant, dixisse, חַי יְהוָה *vivus Jehova;* non vero חֵי יְהוָה *vita Jehovae*, ut Joseph cum per vitam Pharaonis jurabat, dicebat חֵי פַרְעֹה *vita Pharaonis.*

CAP. VII. *De Intellectu Dei.*

Inter attributa Dei numeravimus antea *Omniscientiam*, quam satis constat Deo competere; quia scientia continet in se perfectionem, et Deus, ens nempe perfectissimum, nulla perfectione carere debet: quare scientia summo gradu Deo erit tribuenda, scilicet talis, quae nullam praesupponat vel supponat ignorantiam, sive scientiae privationem: nam tum daretur imperfectio in ipso attributo, sive in Deo. Ex his sequitur Deum nunquam habuisse intellectum potentiâ, neque per ratiocinium aliquid concludere.

Porro ex perfectione Dei etiam sequitur, ejus ideas non terminari, sicuti nostrae, ab objectis extra Deum positis. Sed contra res, extra Deum a Deo creatae, a Dei intellectu determinantur *); nam alias objecta per se suam haberent naturam et essentiam, et priores essent, saltem natura, divino intellectu, quod

*) Hinc clare sequitur intellectum Dei, quo res creatas intelligit et ejus voluntatem et potentiam, qua ipsas determinavit, unum et idem esse.

quod absurdum est. Et quia hoc a quibusdam non satis observatum fuit, in enormes errores inciderunt. Statuerunt nimirum aliqui, dari extra Deum materiam, ipsi coaeternam, a se existentem, quam Deus intelligens secundum aliquos in ordinem tantum redegit, secundum alios formas ipsi insuper impressit. Alii deinde res ex suâ naturâ vel necessarias, vel impossibiles, vel contingentes esse statuerunt, ideoque Deum has etiam ut contingentes noscere, et prorsus ignorare, an existent, vel non. Alii denique dixerunt, Deum contingentia noscere ex circumstantiis, forte quia longam habuit experientiam. Praeter hos adhuc alios hujusmodi errores hic adferre possem, nisi id supervacaneum judicarem; cum ex antedictis eorum falsitas sponte se patefaciat. [121]

Revertamur itaque ad nostrum propositum, nempe quod extra Deum nullum detur objectum ipsius scientiae, sed ipse sit scientiae suae objectum, imo sua scientia. Qui autem putant, mundum etiam objectum Dei scientiae esse, longe minus sapiunt, quam qui aedificium, ab aliquo insigni Architecto factum, objectum scientiae illius statui volunt: nam faber adhuc extra se materiam idoneam quaerere cogitur: At Deus nullam extra se materiam quaesivit; sed res quoad essentiam et existentiam ab ejus intellectu sive voluntate fabricatae fuerunt.

Quaeritur jam, an Deus noscat mala, sive peccata, et entia rationis, et alia similia. Respondemus, Deum illa, quorum est causa, necessario debere intelligere; praesertim cum ne momento quidem possint existere, nisi concurrente concursu divino. Cum ergo mala et peccata in rebus nihil sint, sed tantum in mente humanâ, res inter se comparante; sequitur Deum ipsa extra mentes humanas non cognoscere. Entia rationis modos esse cogitandi diximus, et hac ratione a Deo intelligi debent, hoc est, quatenus percipimus, illum mentem humanam, utu

con

constituta est, conservare et procreare; non vero quod Deus tales modos cogitandi habeat in se, ut ea, quae intelligit, facilius retineat. Atque ad haec pauca, quae diximus, si modo recte attendatur; nihil circa Dei intellectum proponi poterit, quod facillimo negotio non solvi queat.

Sed interim non praetereundus error quorundam, qui statuunt Deum nihil praeter res aeternas cognoscere, ut nempe angelos, et coelos, quos suâ naturâ ingenerabiles et incorruptibiles finxerunt; hujus autem mundi nihil, praeter species, utpote etiam ingenerabiles et incorruptibiles. Hi sane videntur, quasi studio errare velle et absurdissima excogitare. Quid enim magis absurdum, quam Dei cognitionem a singularibus, quae sine Dei concursu ne per momentum quidem esse possunt, arcere. Dein-[182] de res realiter existentes Deum ignorare statuunt, universalium autem, quae non sunt, nec ullam habent praeter singularium essentiam, cognitionem Deo affingunt. Nos autem contra Deo singularium cognitionem tribuimus, universalium denegamus, nisi quatenus mentes humanas intelligit.

Denique, antequam huic argumento finem imponamus, satis faciendum videtur quaestioni, qua quaeritur an in Deo plures sint ideae, an tantum una et simplicissima. Ad hanc respondeo, quod idea Dei, per quam omniscius vocatur, unica et simplicissima est. Nam revera Deus nullâ aliâ ratione vocatur omniscius, nisi quia habet ideam sui ipsius, quae idea sive cognitio simul semper cum Deo exstitit; nihil enim est praeter ejus essentiam, nec illa alio modo potuit esse.

At cognitio Dei circa res creatas non adeo proprie ad scientiam Dei referri potest; nam si Deus voluisset, aliam res creatae habuissent essentiam, quod nullum obtinet locum in cognitione, quam Deus de se ipso habet. Quaeretur tamen, an illa proprie vel improprie dicta rerum creatarum cognitio sit

multi-

multiplex, an unica. Verum, ut respondeamus, haec quaestio nihil differt ab illis, quibus quaeritur, an Dei decreta et volitiones sint plures, vel non; et an Dei ubiquitas, sive concursus, quo res singulares conservat, sit idem in omnibus; de quibus jam diximus nos nullam distinctam cognitionem habere posse. Attamen evidentissime scimus, eodem modo, ac Dei concursus, si ad Dei omnipotentiam referatur, unicus esse debet, quamvis in effectis diversimode patefiat: sic etiam Dei volitiones et decreta (sic enim vocare libet ejus cognitionem circa res creatas) in Deo considerata non esse plura, quamvis per res creatas, vel melius in rebus creatis diversimode expressa sint. Denique si ad analogiam totius naturae attendimus, ipsam, ut unum ens, considerare possumus, et per consequens una tantum erit Dei idea sive decretum de natura naturata.

CAP. VIII. *De Voluntate Dei.*

(*Quomodo Dei Essentia, et intellectus, quo se intelligit, et voluntas, qua se amat, distinguantur, nos nescire.*) *Voluntas* Dei, qua se vult amare, necessario sequitur ex [123] infinito ejus intellectu, quo se intelligit. Quomodo autem haec tria inter sese distinguantur, ejus scilicet essentia, intellectus, quo se intelligit, et voluntas, qua se amare vult, inter desiderata reponimus. Nec fugit nos vocabulum (*personalitatis* scilicet), quod Theologi passim usurpant ad rem explicandam: verum, quamvis vocabulum non ignoremus, ejus tamen significationem ignoramus, nec ullum clarum et distinctum conceptum illius formare possumus; quamvis constanter credamus in visione Dei beatissima, quae fidelibus promittitur, Deum hoc suis revelaturum.

(*Voluntatem et Potentiam Dei, quoad extra, non distingui ab ejus intellectu.*) *Voluntas* et *Potentia* quoad extra non distinguuntur a Dei intellectu, ut jam satis ex antecedentibus constat; nam, ostendimus Deum

non tantum decreviſſe res exſtituras; ſed etiam tali natura exſtituras, hoc eſt, earum eſſentiam et earum exiſtentiam a Dei voluntate et potentiâ pendere debuiſſe: ex quibus clare et diſtincte percipimus, intellectum Dei, ejuſque potentiam, et voluntatem, qua res creatas creavit, intellexit, et conſervat, ſive amat, nullo modo inter ſe diſtingui, ſed tantum reſpectu noſtrae cogitationis.

Cum autem dicimus, Deum quaedam odio habere, quaedam amare; haec eodem ſenſu dicuntur, quo Scriptura habet, terram homines evomituram, et id genus alia. Quod autem Deus nemini ſit iratus, nec res tali modo amat, quali vulgus ſibi perſuadet, ſatis ex ipſa Scriptura colligere eſt: ait enim Eſaias, et clarius Apoſt. cap. 9. ad Roman. *Nondum enim natis* (filiis nempe Iſaci), *cum neque boni quippiam feciſſent, neque mali, ut ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt illi, quod major ſerviturus eſſet minori, etc.* Et paulo poſt, *Itaque cujus vult, miſeretur, quem autem vult, indurat. Dices ergo mi-*
[124] *hi, quid adhuc conqueritur: nam voluntati illius quis reſtitit? vere, o homo! tu quis es, qui ex adverſo reſpondes Deo: num dicet figmentum ei, qui finxit, cur me finxiſti hoc pacto? an non habet poteſtatem figulus luti, ut ex eadem maſſa faciat aliud quoddam vas in honorem, aliud in ignominiam? etc.*

Si jam quaeras, cur ergo Deus homines monet? ad hoc facile reſpondetur, ſcilicet Deum ideo ab aeterno decreviſſe illo tempore homines monere, ut illi converterentur, quos voluit ſalvos. Si porro quaeris, an Deus non potuerat illos ſalvare ſine illa monitione. Reſpondemus, potuiſſet. Cur ergo non ſalvat, forſan iterum quaeres. Ad hoc reſpondebo, poſtquam mihi dixeris, cur Deus mare rubrum ſine vento orientali vehementi non pervium reddidit, et omnes motus ſingulares ſine aliis non perficiat, aliaque infinita, quae Deus agit mediantibus cauſis. Rogabis

gabis

gabis denuo, cur igitur impii puniuntur; sua enim natura agunt et secundum decretum divinum. At respondeo, etiam ex decreto divino esse, ut puniantur; et si tantum illi, qnos non nisi ex libertate fingimus peccare, essent puniendi, cur homines serpentes venenosos exterminare conantur; ex natura enim propria tantum peccant, nec aliud possunt.

Denique si quae adhuc alia occurrunt in Sacris Scripturis, quae scrupulum injiciant, non est hujus loci illa explicare; nam hic tantum in ea inquirimus, quae ratione naturali certissime assequi possumus, et satis est, nos illa evidenter demonstrare, ut sciamus Sacram paginam eadem etiam docere debere; nam veritas veritati non repugnat, nec Scriptura nugas, quales vulgo fingunt, docere potest. Si enim in ipsa inveniremus aliquid, quod lumini naturali esset contrarium, eadem libertate, qua Alcoranum, et Thalmud refellimus, illam refellere possemus. Sed absit cogitare, quod in sacris Literis aliquid reperiri possit, quod lumini naturae repugnet.

CAP. IX. *De Potentiâ Dei.*

Quod Deus sit omnipotens, jam satis demonstratum est. [125] Hic tantum breviter explicare conabimur, quomodo hoc attributum intelligendum sit; nam multi non satis pie, nec secundum veritatem de eo loquuntur. Ajunt enim res quasdam sua natura et non ex decreto Dei esse possibiles, quasdam impossibiles, et denique quasdam necessarias, Deique omnipotentiam tantum circa possibilia locum habere. Nos vero, qui jam ostendimus omnia a decreto Dei absolute dependere, dicimus Deum esse omnipotentem: at postquam intelleximus, eum quaedam decrevisse ex mera libertate suae voluntatis, ac deinde eum esse immutabilem: dicimus jam, contra sua decreta nihil agere posse; ideoque esse impossibile ex eo solo, quod pugnet cum perfectione Dei.

Sed forte quis arguet, nos non invenire quaedam necessaria esse, nisi ad Dei decretum attendentes, quaedam vero econtra ad Dei decretum non attendentes, ex. gr. quod Iosias ossa idololatrarum super ara Ieroboami combureret; nam si tantum ad voluntatem Iosiae attendamus, rem ut possibilem judicabimus, nec ullo modo necessario futuram dicemus, nisi ex eo, quod Propheta ex decreto Dei hoc praedixerat: At, quod tres anguli trianguli aequales debeant esse duobus rectis, ipsa res indicat. Sed sane hi ex sua ignorantia distinctiones in rebus fingunt. Nam si homines claro totum ordinem naturae intelligerent, omnia aeque necessaria reperirent, ac omnia illa, quae in Mathesi tractantur; sed quia hoc supra humanam cognitionem est, ideo a nobis quaedam possibilia, non vero necessaria judicantur. Quocirca vel dicendum, quod Deus nihil potest, quoniam omnia reverà necessaria sunt, vel Deum omnia posse, et necessitatem, quam in rebus reperimus, a solo Dei decreto provenisse.

(*Quod si Deus aliam fecisset rerum naturam, etiam nobis aliam debuisset dare intellectum.*) Si jam quaeratur, quid, si De-[126]us res aliter decrevisset, et illa, quae jam vera sunt, falsa esse fecisset, an non illa tamen pro verissimis agnosceremus. Imo profecto, si Deus nobis naturam, quam dedit, reliquisset: sed etiam tum potuisset, si voluisset, nobis dare talem naturam, uti jam fecit, quâ rerum naturam et leges, prout a Deo sancitae essent, intelligeremus: imo si ad ipsius veracitatem attendamus, dare debuisset. Quod idem etiam patet ex eo, quod supra diximus, nimirum quod tota natura naturata non sit nisi unicum ens: unde sequitur hominem partem esse naturae, quae cum caeteris cohaerere debet; quare ex simplicitate decreti Dei etiam sequeretur, quod si Deus res alio modo creasset, simul etiam nostram naturam ita constituisset, ut res, prout a Deo creatae essent, intelligeremus. Unde nos, quamvis eandem distinctionem

poten-

potentiae Dei, quam vulgo tradunt Philofophi retinere cupiamus; ipfam tamen aliter explicare cogimur.

Dividimus itaque *potentiam Dei* in *ordinatam* et *abfolutam.*

Abfolutam potentiam Dei effe dicimus, cum ejus omnipotentiam ad ejus decreta non attendentes confideramus; *ordinatam* vero, cum refpicimus ad ejus decreta.

Porro datur potentia *ordinaria* et *extraordinaria* Dei. *Ordinaria* eft, quâ mundum certo ordine confervat; *extraordinaria*, cum aliquid agit praeter naturae ordinem, ut ex. gr omnia miracula, qualia funt locutio afinae, apparitio angelorum et fimilia: quamvis de hac poftrema non immerito valde dubitari poffet, cum majus videatur effe miraculum, fi Deus mundum femper uno eodemque certo atque immutabili ordine gubernaret, quam fi leges quas ipfe in natura optime et ex mera libertate fancivit, (quod a nemine nifi penitus occaecato inficias iri poteft) propter ftultitiam hominum abrogaret. Verum hoc decernere Theologis relinquimus.

Denique quaeftiones alias, quae circa potentiam Dei communiter adferri folent, nimirum, *utrum ad praeterita extendatur Dei potentia; an pofsit meliora facere ea, quae facit; num pofsit plura alia facere, quam fecit*, omittimus, facillime enim ex [127] antedictis ad eas refponderi poteft.

CAP. X. *De Creatione.*

Deum omnium rerum creatorem jam antea ftatuimus: hic jam conabimur explicare, quid per creationem intelligendum fit; deinde ea, quae circa creationem communiter proponuntur, pro viribus enucleabimus. A primo itaque incipiamus.

Dicimus igitur *creationem* effe *operationem, in qua nullae caufae praeter efficientem concurrunt*, five *res creata eft illa, quae ad exiftendum nihil praeter Deum praefupponit.*

Ubi notandum venit, 1°. nos illa verba omittere, quae communiter Philosophi usurpant, nempe *ex nihilo*, quasi nihil fuisset materia, ex quâ res producebantur. Quod autem sic loquantur, inde est, quod, cum soleant, ubi res generantur, aliquid ante ipsas supponere, ex quo fiant, in creatione illam particulam *ex* non potuerunt omittere. Idem ipsis contigit circa materiam, nempe, quia vident omnia corpora in loco esse, et ab aliis corporibus cingi, ideo sibi quaerentibus, ubi integra esset materia, responderunt, in aliquo spatio imaginario. Unde non dubium est, quin illi *τὸ nihil* non ut negationem omnis realitatis consideraverint, sed aliquid reale esse finxerint, aut imaginati fuerint.

2°. Quod dico, in creatione nullas alias causas concurrere praeter efficientem. Potueram quidem dicere, creationem omnes causas praeter efficientem *negare* sive *secludere*. Attamen malui *concurrere*, ne cogerer respondere iis, qui quaerunt, an Deus nullum finem sibi praefixit in creatione, propter quem res creavit. Praeterea, ut rem melius explicarem, secundam addidi definitionem, scilicet rem creatam nihil praesupponere praeter Deum; quia nempe si Deus aliquem finem sibi praefixit, ille sane non fuit [128] extra Deum, nihil enim extra Deum datur, a quo ipse incitetur ad agendum.

3°. Ex hac definitione satis sequi, accidentium et modorum nullam dari creationem; praesupponunt enim praeter Deum substantiam creatam.

4°. Denique ante creationem nullum nos posse imaginari tempus, neque durationem; sed haec cum rebus incepisse. Tempus enim mensura est durationis, sive potius nihil est praeter modum cogitandi. Quare non tantum praesupponit quamcumque rem creatam, sed praecipue homines cogitantes. Duratio autem desinit, ubi res creatae desinunt esse, et incipit, ubi res creatae existere incipiunt; *res creatae* inquam: nam Deo nullam competere, sed tantum

tum aeternitatem, jam ſupra ſatis evidenter oſtendimus. Quare duratio res creatas praeſupponit, aut ad minimum ſupponit. Qui autem durationem et tempus ante res creatas imaginantur, eodem praejudicio laborant ac illi, qui extra materiam ſpatium fingunt, ut per ſe ſatis eſt manifeſtum. Haec de creationis definitione.

Porro non eſt opus, ut hic iterum repetamus id, quod Ax. 10. part. 1. demonſtravimus; nimirum tantundem virium requiri ad rem creandam quam ad ipſam conſervandam, hoc eſt, eandem eſſe Dei operationem mundi creandi, quam conſervandi.

His ſic notatis pergamus jam ad id, quod ſecundo loco promiſimus. 1°. Igitur inquirendum, quid creatum eſt, quid increatum. 2°. An id quod creatum eſt, potuerit ab aeterno creari.

Ad primum igitur, breviter reſpondemus, id omne creatum eſſe, cujus eſſentia clare concipitur ſine ulla exiſtentiâ, et tamen per ſe concipitur, ut ex. gr. materia, cujus conceptum clarum et diſtinctum habemus, cum illam ſub attributo extenſionis concipimus, eamque aeque clare et diſtincte concipimus, ſive exiſtat, ſive non exiſtat.

At quis fortaſſe dicet, nos cognitionem [129] clare et diſtincte percipere ſine exiſtentiâ, eamque tamen Deo tribuere; Sed ad hoc Reſp. nos non talem cogitationem Deo tribuere, qualis noſtra eſt, patibilem ſcilicet, et quae a rerum natura terminatur; ſed talem, quae purus actus eſt, ideoque exiſtentiam involvens, ut ſatis prolixe ſupra demonſtravimus. Oſtendimus enim Dei intellectum et voluntatem ab ipſius potentiâ et eſſentiâ, quae exiſtentiam involvit, non diſtingui.

Cum itaque omne id, cujus eſſentia nullam involvit exiſtentiam, neceſſario, ut exiſtat, a Deo creari debeat, et continuo, ut ſupra multis expoſuimus, ab ipſo creatore conſervari, in eorum ſententiâ refutandâ non morabimur, qui mundum

chaos, aut materiam ab omni formâ nudatam coaeternam Deo, adeoque independentem ſtatuerunt; Quare ad ſecundam partem pergendum, inquirendumque, an id, quod creatum eſt, ab aeterno creari potuerat?

Hoc ut recte intelligatur, attendendum eſt ad hunc loquendi modum, *ab aeterno;* eo enim nos aliud prorſus hoc loco ſignificare volumus, quam id, quod antehac explicuimus, ubi de Dei aeternitate locuti ſumus. Nam hic nihil aliud intelligimus, quam durationem abſque principio durationis, vel talem durationem, quam, quamvis eam per multos annos aut myriadas annorum multiplicare vellemus, atque hoc productum iterum per myriadas, nunquam tamen ullo numero, quantumvis magno, exprimere poſſemus.

Talem autem durationem non poſſe dari, clare demonſtratur. Nam ſi mundus iterum ab hoc puncto retrograderetur, nunquam talem durationem habere poterit: ergo etiam mundus a tali principio uſque ad hoc punctum pervenire non potuiſſet. Dices forte Deo nihil eſſe impoſſibile; eſt enim omnipotens, adeoque poterit efficere durationem, quâ major non poſſet dari. Reſpondemus, Deum, quia eſt omnipotens, nunquam durationem creaturum, quâ major ab ipſo creari non poſſit. Talis enim eſt natura durationis, ut ſemper major et minor datâ poſ-
[130] ſit concipi, ſicuti numerus. Inſtabis forte, Deum ab aeterno fuiſſe, adeoque uſque in hoc tempus duraſſe, ac ſic durationem dari, quâ major concipi nequit. Verum hoc modo tribuitur Deo duratio partibus conſtans, quod a nobis ſatis ſuperque refutatum eſt, ubi Deo non durationem, ſed aeternitatem competere demonſtravimus; quod utinam homines probe conſideraſſent: nam ex multis argumentis et abſurditatibus facillime ſe extricare potuiſſent, et maximâ cum delectatione in beatiſſimâ hujus entis contemplatione detenti fuiſſent.

Verum-

Verumenimvero pergamus ad argumentorum, quae a quibusdam adferuntur, responsionem, nempe quibus conantur ostendere possibilitatem talis infinitae durationis a parte ante.

Primo igitur afferunt, *rem productam posse simul tempore esse cum causa; cum autem Deus fuerit ab aeterno, potuerunt etiam ejus effectus ab aeterno fuisse producti.* Atque hoc insuper confirmant *exemplo filii Dei, qui ab aeterno a patre productus est.* Verum ex antedictis clare videre est, hos *aeternitatem* cum duratione confundere, Deoque durationem tantum ab aeterno tribuere: quod etiam clare apparet exemplo, quod adferunt. Nam eandem aeternitatem, quam Dei filio tribuunt, creaturis possibilem esse statuunt. Deinde tempus et durationem ante mundum conditum imaginantur, et durationem absque rebus creatis statuere volunt, sicuti alii aeternitatem extra Deum, quod utrumque a vero alienissimum esse jam constat. Respondemus itaque falsissimum esse, Deum suam aeternitatem creaturis communicare posse, nec filium Dei creaturam esse: sed, uti patrem, aeternum esse. Cum itaque dicimus patrem filium ab aeterno genuisse, nihil aliud volumus, quam patrem suam aeternitatem filio semper communicasse.

Argumentantur 2°. *quod Deus, cum libere agat, non minoris sit potentiae, quam cum agit necessario: At si Deus necessario ageret, cum sit infinitae virtutis, mundum ab aeterno creare debuisset.* Sed ad hoc argumentum etiam perfacile responderi potest, si attendatur ad ejus fundamentum. Boni enim [131] isti viri supponunt, se diversas ideas entis infinitae virtutis posse habere; nam Deum, et cum ex necessitate naturae agit, et cum libere agit, infinitae virtutis esse concipiunt. Nos vero negamus Deum, si ex necessitate naturae ageret, infinitae esse virtutis, quod nobis jam negare licet, imo necessario ab iis etiam concedendum est; postquam demonstravimus

ens perfectiſſimum libere agere, et non niſi unicum poſſe concipi. Quod ſi vero regerant, poni tamen poſſe, quamvis id impoſſibile ſit, Deum ex neceſſitate naturae agentem infinitae eſſe virtutis: reſpondebimus, id non magis licere ſupponere, quam circulum quadratum, ut concludatur omnes lineas a centro ad circumferentiam ductas non eſſe aequales. Atque hoc ex modo dictis, ne, quae jam dudum dicta ſunt, repetamus; ſatis conſtat. Modo enim demonſtravimus, nullam dari durationem, cujus duplum, ſive qua major et minor non poſſit concipi; ac proinde a Deo, qui infinitâ virtute libere agit, ſemper major et minor datâ creari poſſit. At ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, nullo modo id ſequeretur; nam tantum illa, quae ex ejus naturâ reſultaret, ab ipſo produci poſſet, non vero infinitae aliae majores datâ. Quare ſic breviter argumentamur; Si Deus maximam durationem, quâ majorem ipſe non poſſet creare, crearet, neceſſario ſuam potentiam diminueret. Atqui falſum eſt poſterius, nam ejus potentia ab ipſius eſſentia non differt. Ergo etc. Porro, ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, durationem, qua majorem ipſe creare non poteſt, creare deberet: ſed Deus talem durationem creans non eſt infinitae virtutis; nam ſemper datâ majorem concipere poſſumus. Ergo ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, non eſſet infinitae virtutis.

Quod ſi cui hic ſcrupulus oriretur, undenam nempe, cum mundus ante quinque millia annorum, et quod excedit, ſi vera eſt Chronologorum computatio, creatus fuerit, nos tamen poſſimus majorem concipere durationem, quam aſſeruimus non ſine creatis rebus intelligi poſſe. Illi facillime iſte exi-
[132] metur, ſi advertat, nos illam durationem non ex ſolâ contemplatione creatarum rerum, ſed ex contemplatione infinitae Dei potentiae ad creandum intelligere: Non enim creaturae concipi poſſunt, ut per ſe exiſtentes, ſive durantes; ſed tanquam per infinitam

finitam Dei potentiam, a quâ ſola omnem ſuam durationem habent. Vid. propoſ. 12. part. 1. ejuſque corollar.

Denique ne hic futilibus argumentis reſpondendo tempus conſumamus, tantum haec animadvertenda ſunt: nempe diſtinctio inter aeternitatem et durationem, et quod duratio ſine rebus creatis, et aeternitas ſine Deo, nullo modo ſint intelligibiles: his enim probe perceptis faciIlime ad omnia argumenta reſponderi poterit: unde his diutius immorari non neceſſe arbitramur.

CAP. XI. *De Concurſu Dei.*

Circa hoc attributum parum aut nihil dicendum reſtat, poſtquam oſtendimus Deum ſingulis momentis continuo rem quaſi de novo creare; ex quo demonſtravimus, res ex ſe nullam unquam habere potentiam ad aliquid operandum, nec ſe ad ullam actionem determinandas; hocque non tantum habere locum in rebus extra hominem; ſed etiam in ipſâ humanâ voluntate. Deinde etiam ad quaedam argumenta huc ſpectantia reſpondimus, et quamvis alia multa adferri ſolent, quia tamen praecipue ad Theologiam pertinent, iis hic ſuperſedere animus eſt.

Attamen quia multi ſunt, qui concurſum Dei admittunt, ſtatuuntque plane alio ſenſu, quam quo nos eum tradidimus; obſervandum hic eſt, ut eorum fallaciam facillime detegamus, id, quod ante hac demonſtravimus, nimirum quod tempus praeſens nullam habeat connexionem cum tempore futuro, vide ax. 10. part. 1. hocque a nobis clare diſtincteque percipiatur; atque ad hoc ſi modo probe attendatur, ſine ullâ difficultate ad omnia illorum argumenta, quae ex Philoſophiâ peti poſſunt, reſponderi poterit. [133]

Verum, ne quaeſtionem hanc fruſtra attigerimus; ad eam in tranſitu reſpondebimus, qua quaeritur; an

an Dei conservationi aliquid accedat, cum rem determinat ad operandum, atque ubi de motu locuti sumus, jam hujus responsionem utcumque attigimus. Diximus enim Deum eandem quantitatem motus in naturâ conservare. Quare si ad totam naturam materiae attendamus, illi nihil novi accedit; At respectu rerum particularium aliquo modo potest dici illi aliquid novi accedere. Quod an etiam locum habeat in rebus spiritualibus, non videtur: nam illa ab invicem ita dependere non apparet. Denique cum partes durationis nullam habeant inter se connexionem, possumus dicere, Deum non adeo proprie res conservare, quam procreare; quare, si homo jam determinatam libertatem habeat ad aliquid agendum, dicendum est, Deum illo tempore eum ita creasse. Atque huic non obstat, quod humana voluntas saepe a rebus extra se positis determinetur, et omnia vicissim, quae in naturâ sunt, a se invicem ad aliquid operandum determinentur: nam etiam illa a Deo ita determinata sunt. Nulla enim res voluntatem determinare, nec vicissim voluntas determinari, nisi a sola potentiâ Dei, potest. Verum quomodo hoc cum humanâ libertate non pugnet, sive quomodo Deus id efficere possit servatâ humanâ libertate, fatemur nos ignorare, qua de re jam saepius locuti sumus.

Haec sunt, quae circa attributa Dei dicere decreveram, quorum nullam huc usque tradidi divisionem. Illa autem, quae passim traditur ab Authoribus; nempe qua dividunt attributa Dei in incommunicabilia, et communicabilia, ut verum fatear, magis videtur divisio nominis, quam rei. Nec enim scientia Dei cum scientia humana magis convenit, quam canis, signum coeleste, cum cane, qui est animal latrans, et forte adhuc multo minus.

Nos vero hanc damus divisionem. Attributa [134] Dei alia sunt, quae actuosam ejus essentiam explicant,

plicant, alia, quae quidem nihil actionis, sed ejus modum existendi exponant. Hujus generis sunt, unitas, aeternitas, necessitas etc. Illius vero intelligentia, voluntas, vita, omnipotentia etc. Haec divisio satis clara et perspicua est, et omnia Dei attributa complectitur.

CAP. XII. *De Mente Humana.*

Transeundum jam est ad substantiam creatam, quam in extensam et cogitantem divisimus. Per extensam, materiam sive substantiam corpoream intelligebamus. Per cogitantem vero mentes humanas tantum.

Et quamvis Angeli etiam creati sint, quia tamen lumine naturali non cognoscuntur, ad Metaphysicam non spectant. Eorum enim essentia et existentia non nisi per revelationem notae sunt, adeoque ad solam Theologiam pertinent, cujus cognitio cum sit prorsus alia, sive toto genere diversa a cognitione naturali, nullo modo cum illa miscenda est. Nullus igitur exspectet nos de angelis aliquid dicturos.

Redeamus ergo ad mentes humanas, de quibus jam pauca restant dicenda, sed tantum monendum, nos de tempore creationis mentis humanae nihil dixisse, quia non satis constat, quo tempore Deus ipsam creat; cum sine corpore possit existere. Hoc satis constat, illam non esse ex traduce; nam id tantum locum habet in rebus, quae generantur, nempe in modis alicujus substantiae: substantia autem ipsa generari non potest; sed tantum a solo Omnipotente creari, ut satis in praecedentibus demonstravimus.

De ejus vero immortalitate ut aliquid addam; satis constat nos de nulla re creata posse dicere, quod ejus natura implicet, ut a potentia Dei destruatur. Nam qui potestatem habuit rem creandi, etiam po-

[135] testatem habet ipsam destruendi. Adde, quod jam satis demonstravimus, nullam rem creatam sua natura ne momento quidem posse existere, sed continuo a Deo procreari.

Verum, quamvis ita res sit, tamen clare et distincte videmus, nos nullam ideam habere, qua concipiamus substantiam destrui, sicut habemus ideas corruptionis et generationis modorum. Clare enim concipimus, ubi ad corporis humani fabricam attendimus, talem fabricam posse destrui; at non aeque, ubi ad substantiam corpoream attendimus, concipimus ipsam annihilari posse. Denique Philosophus non quaerit id, quod summa potentia Deus potest facere, sed de rerum natura ex legibus, quas Deus ipsis indidit, judicat; quare id judicat fixum ac ratum esse, quod ex illis legibus fixum esse ac ratum concluditur; quamvis non neget, Deum illas leges et caetera omnia mutare posse. Quapropter nos etiam non inquirimus, ubi de anima loquimur, quid Deus facere possit, sed tantum quid ex naturae legibus sequatur.

Cum autem ex ipsis clare sequatur, substantiam, nec per se, nec per aliam substantiam creatam destrui posse, ut jam antehac, ni fallor, abunde demonstravimus, mentem esse immortalem statuere cogimur ex legibus naturae. Et si rem adhuc penitius introspicere volumus, evidentissime demonstrare poterimus, illam esse immortalem. Nam, ut modo demonstravimus, animam immortalem esse, ex legibus naturae clare sequitur. Leges autem illae naturae sunt decreta Dei lumine naturali revelata, ut etiam ex antecedentibus evidentissime constat. Decreta deinde Dei immutabilia esse, jam etiam demonstravimus. Ex quibus omnibus clare concludimus, Deum suam immutabilem voluntatem circa durationem animarum hominibus non tantum revelatione, sed etiam lumine naturali patefecisse.

Nec

Nec obſtat, ſi aliquis objiciat, Deum leges illas naturales aliquando deſtruere ad efficienda miracula; nam plerique ex prudentioribus Theologis concedunt, Deum nihil contra naturam agere, ſed [136] ſupra naturam, hoc eſt, ut ego explico, Deum multas etiam leges operandi habere, quas humano intellectui non communicavit, quae ſi humano intellectui communicatae eſſent, aeque naturales eſſent, quam caeterae.

Unde liquidiſſime conſtat mentes eſſe immortales, nec video, quid de anima humana in genere hoc in loco dicendum reſtet. Nec etiam de ipſius functionibus ſpeciatim aliquid reſtaret dicendum; niſi argumenta quorundam Authorum, quibus efficere conantur, ut id, quod vident et ſentiunt, non videant neque ſentiant, me invitarent ad ipſis reſpondendum.

Putant aliqui ſe poſſe oſtendere, voluntatem non eſſe liberam; ſed ſemper ab alio determinari. Atque hoc inde putant, quia per voluntatem intelligunt quid ab anima diſtinctum, quod ut ſubſtantiam conſiderant, cujus natura in eo ſolo conſiſtat, quod ſit indifferens. Nos autem, ut omnem amoveamus confuſionem, rem prius explicabimus, quo facto faciIlime eorum fallacias argumentorum detegemus.

Mentem humanam diximus eſſe rem cogitantem; unde ſequitur illam ex ſola ſua natura, in ſe ſola ſpectata, aliquid agere poſſe, videlicet cogitare, hoc eſt, affirmare et negare. Hae vero cogitationes, vel determinantur a rebus extra mentem poſitis, vel a ſola mente; quandoquidem et ipſa eſt ſubſtantia, ex cujus eſſentia cogitante multae actiones cogitativae ſequi poſſunt, et debent. Actiones autem illae cogitativae, quae nullam aliam ſui cauſam agnoſcunt, quam mentem humanam, *volitiones* vocan-

tur; Mens vero humana, quatenus concipitur, ut causa sufficiens ad tales actiones producendas, *voluntas* vocatur.

Quod autem anima talem potentiam habeat, quamvis a nullis rebus externis determinetur, commodissime explicari potest exemplo asinae Buridani. Si enim hominem loco asinae ponamus in tali aequilibrio positum, homo, non pro re cogitante, sed pro turpissimo asino erit habendus, si fame et siti [137] pereat. Deinde etiam idem liquet ex eo, quod, ut antehac diximus, etiam de rebus omnibus dubitare, et non tantum ipsa, quae in dubium revocari possunt, ut dubia judicare, sed tanquam falsa explodere voluimus. Vid. Cartes. Princip. part. 1. Art. 39.

Porro notandum, quamvis anima a rebus externis determinetur ad aliquid affirmandum aut negandum, non tamen ipsam ita determinari, ac si a rebus externis cogeretur; sed ipsam semper liberam manere: Nam nulla res habet potestatem ipsius essentiam destruendi; quare id quod affirmat et negat, semper libere affirmat et negat, ut satis in quarta Meditatione explicatum est. Unde si quis quaerat, cur anima hoc aut illud vult, hoc aut illud non vult, ipsi respondebimus, quia anima est res cogitans, hoc est, res, quae ex sua natura potestatem habet volendi et nolendi, affirmandi et negandi; hoc enim est esse rem cogitantem.

Hisce sic explicatis, argumenta adversariorum videamus; 1. Argumentum tale est. *Si voluntas possit velle contra ultimum intellectus dictamen, si possit appetere contrarium bono, ab ultimo intellectus dictamine praescripto, poterit appetere malum, sub ratione mali: At absurdum est posterius. Ergo et prius.* Ex hoc argumento clare videre est, ipsos non intelligere, quid sit voluntas; confundunt enim ipsam cum appetitu, quem habet anima, postquam aliquid affirmavit aut negavit, quod didicerunt a suo

Magi-

Magistro, qui voluntatem definivit, appetitum sub ratione boni. Nos vero voluntatem dicimus esse τὸ *affirmare* hoc *bonum esse et contra*, ut jam antehac abunde explicuimus circa causam erroris, quem demonstravimus ex eo oriri, quod voluntas latius pateat, quam intellectus. Si autem mens non affirmasset id bonum esse, ex eo quod libera est, nihil appeteret. Quare ad argumentum respondemus concedendo, mentem nihil posse velle contra ultimum intellectus dictamen, hoc est, nihil posse velle, quatenus supponitur nolle, ut hic supponitur, ubi dicitur ipsam aliquam rem judicasse malam, hoc est, aliquid noluisse; negamus tamen illam abso- [138] lute id, quod malum est, non potuisse velle, hoc est, bonum judicare: id enim esset contra ipsam experientiam. Multa enim quae mala sunt, bona, et contra quae bona sunt, mala esse judicamus.

2. Argumentum est vel si mavis 1^{mum}, quia huc usque nullum fuit. *Si voluntas, ad volendum non determinetur ab ultimo intellectus practici judicio; ergo seipsam determinabit. At voluntas seipsam non determinat, quia ex se et natura sua est indeterminata. Hinc sic argumentari pergunt. Si voluntas ex se et sua natura est indifferens ad volendum et non volendum, non potest a se ipsa determinari ad volendum: quod enim determinat, tam debet esse determinatum quam est indeterminatum, quod determinatur. At voluntas considerata, ut determinans seipsam, tam est indeterminata, quam est considerata eadem ut determinata. Nihil enim ponunt adversarii in voluntate determinante, quod non idem sit in voluntate aut determinanda, aut determinata; neque vero aliquid hic poni potest. Ergo voluntas non potest a se ipsa ad volendum determinari. Si non a se ipsa: Ergo aliunde.* Haec sunt ipsissima verba Heereboordii Professoris Leidensis, quibus satis ostendit se per voluntatem, non mentem ipsam

intelligere; sed aliquid aliud extra mentem, aut in mente, veluti tabulam rasam omni cogitatione carentem, et capacem cuivis picturae recipiendae, vel potius tanquam pondus in aequilibrio, quod a quolibet pondere in utramvis partem pellitur, prout pondus adventitium determinatum est; vel denique aliquid, quod nec ipse, nec ullus mortalium ulla cogitatione assequi potest. Nos modo diximus, imo clare ostendimus, voluntatem nihil esse praeter mentem ipsam, quam rem cogitantem vocamus, hoc est, affirmantem et negantem; unde clare colligimus, ubi ad solam naturam mentis attendimus, eam aequalem potestatem habere affirmandi et negandi; id enim, inquam, est cogitare. Si nos itaque ex eo, quod mens cogitat, concludimus, ipsam potestatem habere affirmandi et negandi; cur igitur causas quaerimus adventitias efficiendi id, quod ex sola natura [139] rei sequitur. At dices, ipsa mens non magis est determinata ad affirmandum, quam ad negandum; ideoque concludes, nos necessario causam quaerere debere, qua ipsa determinetur. Sed ego contra argumentor, si mens ex se et sua natura tantum esset determinata ad affirmandum (quamvis impossibile sit hoc concipere, quamdiu ipsam rem cogitantem esse cogitamus), tum illa ex sola sua natura tantum affirmare, nunquam vero, quamvis concurrant quotvis causae, negare posset. Si vero neque ad affirmandum, neque ad negandum determinata sit, neutrum facere poterit. Si denique ad utrumque habet potestatem, quod habere modo ostendimus, utrumque efficere poterit ex sola sua natura, nulla adjuvante alia causa, quod clare constabit iis omnibus, qui rem cogitantem, ut rem cogitantem, considerant; hoc est, qui attributum cogitationis a re ipsa cogitante, a qua non nisi ratione distinguitur, nullo modo separant, quemadmodum adversarii faciunt, qui rem cogitantem ab omni cogitatione denudant, ipsamque

que ut materiam illam primam Peripateticorum fingunt. Quare ad argumentum sic respondeo, et quidem ad majorem. Si per voluntatem intelligit rem omni cogitatione spoliatam, concedimus voluntatem ex sua natura esse indeterminatam. At negamus, voluntatem esse quid omni cogitatione spoliatum, et contra statuimus esse cogitationem, hoc est, potentiam ad utrumque, nempe ad affirmandum et ad negandum, qua certe, nihil aliud intelligi potest, quam causa sufficiens ad utrumque. Deinde etiam negamus, quod, si voluntas indeterminata esset, hoc est, omni cogitatione spoliata, alia aliqua causa adventitia, quam Deus infinita sua potentia creandi, ipsam determinare posset. Rem enim cogitantem sine ulla cogitatione concipere, idem est, ac rem extensam sine extensione concipere velle.

Denique ne opus sit, hic plura argumenta recensere, moneo tantum, Adversarios, quia voluntatem non intellexerunt, nec ullum clarum et distinctum mentis conceptum habuerunt, mentem cum [140] rebus corporeis confudisse: quod inde ortum duxit, quia verba, quae ad res corporeas usurpare solent, ad res spirituales, quas non intelligebant, significandas usurparunt; assueti enim fuerunt, corpora illa, quae a causis externis aequipollentibus, et plane contrariis, versus contrarias partes propelluntur, quapropter in aequilibrio sunt, indeterminata vocare. Cum igitur voluntatem indeterminatam statuunt, ipsam etiam, ut corpus in aequilibrio positum, videntur concipere; et quia illa corpora nihil habent, nisi quod a causis externis acceperunt, (ex quo sequitur illa semper a causa externa determinari debere) idem in voluntate sequi putant. Sed quomodo res se habeant, jam satis explicuimus, quare hic finem facimus.

De ſubſtantia vero extenſa jam antehac ſatis etiam locuti ſumus, et praeter has duas nullas alias agnoſcimus. Quod ad accidentia realia attinet, et alias qualitates, ſatis illa exploſa ſunt, nec opus eſt, iis refellendis, tempus impendere, quare hic manum de tabula tollimus.

TRACTATVS

THEOLOGICO-POLITICVS

CONTINENS

DISSERTATIONES ALIQVOT,

QVIBVS OSTENDITVR LIBERTATEM PHILOSOPHANDI NON TANTVM SALVA PIETATE ET REIPVBLICAE PACE POSSE CONCEDI, SED EANDEM NISI CVM PACE REIPVBLICAE IPSAQVE PIETATE TOLLI NON POSSE.

IOHAN. EPIST. I. CAP. IV. VERS. XIII.

Per hoc cognoſcimus quod in Deo manemus, et Deus manet in nobis, quod de Spiritu ſuo dedit nobis.

HAMBVRGI,
APVD HENRICVM KÜNRATH. cIɔIɔc

PRAEFATIO.

Si homines res omnes suas certo consilio regere possent, vel si fortuna ipsis prospera semper foret, nulla superstitione tenerentur. Sed quoniam eo saepe angustiarum rediguntur, ut consilium nullum adferre queant, et plerumque ob incerta fortunae bona, quae sine modo cupiunt, inter spem metumque misere fluctuant; ideo animum ut plurimum ad quidvis credendum pronissimum habent; qui dum in dubio est, facili momento huc atque illuc pellitur, et multo facilius, dum spe et metu agitatus haeret, praefidens alias, jactabundus, ac tumidus. Atque haec neminem ignorare existimo, quamvis plerosque se ipsos ignorare credam; nemo enim inter homines ita vixit, qui non viderit, plerosque in rebus prosperis, etsi imperitissimi sint, sapientiâ ita abundare, ut sibi injuriam fieri credant, si quis iis consilium dare velit; in adversis autem, quo se vertant nescire, et consilium ab unoquoque supplices petere, nec ullum tam ineptum tamque absurdum, aut vanum audire, quod non sequantur; deinde levissimis etiam de causis jam meliora sperare, rursus deteriora timere. Si quid enim, dum in metu versantur, contingere vident, quod eos praeteriti alicujus boni, vel mali memores reddit, id exitum aut felicem, aut infelicem obnunciare putant, quod propterea, qu-

omen vocant. Si quid praeterea insolitum magna cum admiratione vident, id prodigium esse credunt, quod Deorum seu summi Numinis iram indicat, quodque adeo hostiis et votis non piare, nefas habent homines superstitioni obnoxii, et religioni adversi: et ad hunc modum infinita fingunt, et miris modis naturam interpretantur, tanquam tota natura cum ipsis insaniret. Cum haec ita sint, eos apprime videmus omni superstitionis generi addictos esse, qui incerta sine modo cupiunt, omnesque tum maxime, cum scilicet in periculis versantur et sibi auxilio esse nequeunt, votis, et lacrimis muliebribus divinum auxilium implorare, et rationem (quia ad vana, quae cupiunt, certam viam ostendere nequit) caecam appellare, humanamque sapientiam vanam; et contra imaginationis deliria, somnia, et pueriles ineptias divina responsa credere, imo Deum sapientes aversari, et sua decreta non menti, sed pecudum extis inscripta, vel eadem stultos vesanos, et aves divino afflatu et instinctu praedicere. Tantum timor homines insanire facit. Causa itaque, a qua superstitio oritur, conservatur et fovetur, metus est. Cujus rei si quis, praeter jam dicta, singularia exempla scire desiderat, Alexandrum videat, qui tum demum vates a superstitione animi adhibere coepit cum primum fortunam timere didicit in Pylis Susidis; (vide Curtii lib. 5 c. 4.) post Darium autem victum ariolos, et vates consulere desiit, donec iterum temporis iniquitate territus, quia Bactriani defecerant, et Scythae certamen lacessebant dum ipse propter vulnus segnis jaceret, *rursus* (ut ipse Curtius lib. 7. c. 7. ait) *ad superstitionem, humanarum mentium ludibria, revolutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis jubet.* Et ad hunc modum perplurima adferri possent exempla, quae quam clarissime id ipsum ostendunt, homines scilicet nonnisi durante metu cum superstiti-

tione

tione conflictari; eaque omnia, quae unquam vana religione coluerunt, nihil praeter phantasmata, animique tristis et timidi fuisse deliria; et denique vates in maximis imperii angustiis maxime in plebe regnavisse, maximeque formidolosos suis Regibus fuisse. Sed, quandoquidem haec apud omnes satis vulgata esse existimo, iisdem supersedeo.

Ex hâc itaque superstitionis causâ clare sequitur, omnes homines naturâ superstitioni esse obnoxios, (quicquid dicant alii, qui putant, hoc inde oriri, quod omnes mortales confusam quandam numinis ideam habent.) Sequitur deinde eandem variam admodum et inconstantem debere esse, ut omnia mentis ludibria, et furoris impetus, et denique ipsam non nisi spe, odio, ira, et dolo defendi; nimirum, quia non ex ratione, sed ex solo affectu, eoque efficacissimo oritur. Quam itaque facile sit, ut homines quovis superstitionis genere capiantur, tam difficile contra est efficere, ut in uno eodemque persistent; imo quia vulgus semper aeque miserum manet, ideo nusquam diu acquiescit, sed id tantum eidem maxime placet, quod novum est, quodque nondum fefellit, quae quidem inconstantia multorum tumultuum et bellorum atrocium causa fuit; nam (ut ex modo dictis patet, et Curtius etiam lib. 4. cap. 10. optime notavit) *nihil efficacius multitudinem regit, quam superstitio;* unde fit, ut facile specie religionis inducatur, nunc Reges suos tanquam Deos adorare, et rursus eosdem execrari ac tanquam communem generis humani pestem detestari. Hoc ergo malum ut vitaretur, ingens studium adhibitum est, ad religionem veram, aut vanam, cultu et apparatu ita adornandum, ut omni momento gravior haberetur, summâque observantiâ ab omnibus semper coleretur, quod quidem Turcis felicissime cessit, qui etiam disputare nefas habent, et judicium uniuscujusque tot praejudiciis occupant, ut nullum in mente

locum ſanae rationi, ne ad dubitandum quidem relinquant.

Verum enimvero ſi regiminis Monarchici ſummum ſit arcanum, ejuſque omnino interſit, homines deceptos habere, et metum, quo retineri debent, ſpecioſo Religionis nomine adumbrare, ut pro ſervitio, tanquam pro ſalute pugnent, et ne turpe, ſed maximum decus eſſe putent, in unius hominis jactationem ſanguinem animamque impendere; nihil contra in libera republica excogitari, nec infelicius tentari poteſt; quandoquidem communi libertati omnino repugnat, liberum uniuscujuſque judicium praejudiciis occupare, vel aliquo modo coërcere, et quod ad ſeditiones attinet, quae ſpecie religionis concitantur; eae profecto inde tantum oriuntur, quod leges de rebus ſpeculativis conduntur, et quod opiniones tanquam ſcelera pro crimine habentur ac damnantur; quarum defenſores et aſſeclae non publicae ſaluti, ſed odio ac ſaevitiae adverſariorum tantum immolantur. Quod ſi ex jure imperii, non niſi *facta arguerentur*, *et dicta impune eſſent*, nulla juris ſpecie ſimiles ſeditiones ornari poſſent, nec controverſiae in ſeditiones verterentur. Cum itaque nobis haec rara felicitas contigerit, ut in Republica vivamus, ubi unicuique judicandi libertas integra, et Deum ex ſuo ingenio colere conceditur, et ubi nihil libertate charius, nec dulcius habetur, me rem non ingratam, neque inutilem facturum credidi, ſi oſtenderem hanc libertatem non tantum ſalva pietate, et Reipublicae pace concedi, ſed inſuper eandem, non niſi cum ipſa Pace Reipublicae, ac pietate tolli poſſe. Atque hoc praecipuum eſt, quod in hoc tractatu demonſtrare conſtitui; ad quod apprime neceſſe fuit, praecipua circa religionem praejudicia, hoc eſt, antiquae ſervitutis veſtigia indicare, tum etiam praejudicia circa ſummarum poteſtatum jus, quod multi procaciſſimâ quadam licentiâ

centiâ magna ex parte arripere, et ſpecie religionis multitudinis animum, Gentilium ſuperſtitioni adhuc obnoxium, ab iiſdem avertere ſtudent, quo omnia iterum in ſervitium ruant. Haec autem quo ordine oſtendantur, paucis jam dicam; ſed prius cauſas, quae me ad ſcribendum impulerunt, docebo.

Miratus ſaepe fui, quod homines, qui ſe Chriſtianam religionem profiteri jactant, hoc eſt, amorem, gaudium, pacem, continentiam, et erga omnes fidem, plus quam iniquo animo certarent, at acerbiſſimum in invicem odium quotidie exercerent, ita ut facilius ex his, quam illis fides uniuſcujuſque noſcatur; jam dudum enim res eo pervenit, ut neminem fere, quiſnam ſit, num ſcilicet Chriſtianus, Turca, Iudaeus, vel Ethnicus, noſcere poſſis, niſi ex corporis externo habitu, et cultu, vel quod hanc, aut illam eccleſiam frequentat, vel denique, quod huic, aut illi opinioni addictus eſt, et in verba alicujus magiſtri jurare ſolet. Caeterum vita eadem omnibus eſt. Hujus igitur mali cauſam quaerens non dubitavi, quin inde ortum fuerit, quod Eccleſiae miniſteria, dignitates, et ejus officia beneficia aeſtimare, et paſtores ſummo honore habere, vulgo religioni fuit; ſimulac enim hic abuſus in Eccleſia incepit, ſtatim peſſimo cuique ingens libido ſacra officia adminiſtrandi inceſſit, et amor divinae religionis propagandae in ſordidam avaritiam, et ambitionem, atque ita ipſum templum in Theatrum degeneravit, ubi non Eccleſiaſtici Doctores, ſed Oratores audiebantur, quorum nemo deſiderio tenebatur populum docendi, ſed eundem in admirationem ſui rapiendi, et diſſentientes publice carpendi, et ea tantum docendi, quae nova ac inſolita, quaeque vulgus maxime admiraretur; unde profecto magnae contentiones, invidia, et odium, quod nulla vetuſtate ſedari potuit, oriri debuerunt. Non

ergo mirum, quod antiquae Religionis nihil manserit praeter ejus externum cultum (quo vulgus Deum magis adulari, quam adorare videtur) et quod fides jam nihil aliud sit, quam credulitas et praejudicia: at quae praejudicia? quae homines ex rationalibus brutos reddunt, utpote quae omnino impediunt, quominus unusquisque libero suo judicio utatur, et verum a falso dignoscat, et quae, veluti ad lumen intellectus penitus extinguendum datâ operâ excogitata videntur. Pietas, proh Deus immortalis, et Religio absurdis arcanis consistit, et qui rationem prorsus contemnunt, et intellectum tanquam natura corruptum rejiciunt et aversantur, isti profecto, quod iniquissimum est, divinum lumen habere creduntur. Sane si vel luminis divini scintillam tantum haberent, non tam superbe insanirent, sed prudentius Deum colere discerent, et ut jam odio, amore contra inter reliquos excellerent; nec tam hostili animo eos, qui cum ipsis non sentiunt, persequerentur, sed eorundem potius, (siquidem ipsorum saluti, et non suae fortunae timent) misererentur. Praeterea si lumen aliquod divinum haberent, id saltem ex doctrina constaret; fateor, eos nunquam satis mirari potuisse Scripturae profundissima mysteria, attamen, praeter Aristotelicorum vel Platonicorum speculationes, nihil docuisse video; atque his, ne Gentiles sectari viderentur, Scripturam accommodaverunt. Non satis his fuit, cum Graecis insanire, sed Prophetas cum iisdem deliravisse voluerunt: quod sane clare ostendit, eos Scripturae divinitatem nec per somnium videre; et quo impensius haec mysteria admirantur, eo magis ostendunt, se Scripturae non tam credere, quam assentari; quod hinc etiam patet, quod plerique tanquam fundamentum supponunt, (ad eandem scilicet intelligendum, ejusque verum sensum eruendum) ipsam ubique veracem, et divinam esse; id nempe ipsum, quod ejusdem intellectione, et severo

vero examine demum deberet constare: et quod ex ipsa, quae humanis figmentis minime indiget, longe melius edoceremur, in primo limine pro regulâ ipsius interpretationis statuunt.

Cum haec ergo animo perpenderem, scilicet lumen naturale non tantum contemni, sed a multis tanquam impietatis fontem damnari; humana deinde commenta pro divinis documentis haberi; credulitatem fidem aestimari; et controversias philosophorum in Ecclesia, et in Curiâ summis animorum motibus agitari, ac inde saevissima odia, atque dissidia, quibus homines facile in seditiones vertuntur, plurimaque alia, quae hic narrare nimis longum foret, oriri animadverterem: sedulo statui, Scripturam de novo integro, et libero animo examinare, et nihil de eadem affirmare, nihilque tanquam ejus doctrinam admittere, quod ab eadem clarissime non edocerer. Hâc igitur cautione Methodum Sacra volumina interpretandi concinnavi, et hâc instructus quaerere ante omnia incepi, quid esset Prophetia? et qua ratione Deus sese Prophetis revelaverit? et cur hi Deo accepti fuerint? num scilicet propterea quod de Deo et natura sublimes habuerint cogitationes? an vero propter solam pietatem? Postquam haec novi; facile determinare potui, Prophetarum authoritatem in iis tantum pondus habere, quae usum vitae, et veram virtutem spectant, caeterum eorum opiniones nos parum tangere. His cognitis quaesivi deinde, quid id fuerit propter quod Hebraei Dei electi vocati fuerint? Cum autem vidissem hoc nihil aliud fuisse, quam quod Deus ipsis certam mundi plagam elegerit, ubi secure et commode vivere possent; hinc didici Leges Mosi a Deo revelatas, nihil aliud fuisse, quam jura singularis Hebraeorum imperii, ac proinde easdem praeter hos neminem recipere debuisse; imo nec hos etiam, nisi stante ipsorum imperio, iisdem teneri. Porro, ut scirem

num ex Scriptura concludi posset, humanum intellectum naturâ corruptum esse, inquirere volui num Religio Catholica, sive lex divina per Prophetas et Apostolos universo humano generi revelata, alia fuerit, quam illa, quam etiam lumen naturale docet? et deinde num miracula contra naturae ordinem contigerint, et num Dei existentiam, et providentiam certius, et clarius doceant, quam res, quas clare et distincte per primas suas causas intelligimus? Sed cum in iis quae Scriptura expresse docet, nihil repe-rissem, quod cum intellectu non conveniret, neo quod eidem repugnaret, et praeterea viderem Prophetas nihil docuisse, nisi res admodum simplices, quae ab unoquoque facile percipi poterant, atque has eo stylo adornavisse, iisque rationibus confirmavisse, quibus maxime multitudinis animus ad devotionem erga Deum moveri posset; omnino mihi persuasi, Scripturam rationem absolute liberam relinquere, et nihil cum Philosophia commune habere, sed tam hanc, quam illam proprio suo talo niti. Ut haec autem apodictice demonstrarem, remque totam determinarem, ostendo, qua via Scriptura sit interpretanda, et quod tota ejus rerumque spiritualium cognitio ab ipsa sola, et non ab iis, quae lumine naturali cognoscimus, peti debeat. Hinc transeo ad ea praejudicia ostendenda, quae inde orta sunt, quod vulgus, (superstitioni addictum, et quod temporis reliquias, supra ipsam aeternitatem amat) libros potius Scripturae, quam ipsum Dei Verbum adoret. Post haec ostendo Verbum Dei revelatum non esse certum quendam numerum librorum, sed conceptum simplicem mentis divinae prophetis revelatae; scilicet Deo integro animo obedire, justitiam, et charitatem colendo. Atque hoc ostendo, in Scriptura doceri secundum captum, et opiniones eorum, quibus Prophetae, et Apostoli, hoc Verbum Dei praedicare solebant; quod ideo fecerunt, ut id homines sine ulla repugnantia, atque integro animo amplecterentur.

rentur. Fundamentalibus deinde fidei oſtenſis, concludo denique objectum cognitione revelatae nihil eſſe praeter obedientiam, atque adeo a naturali cognitione tam objecto, quam fundamentis, et mediis prorſus diſtinctam eſſe, et nihil cum hac commune habere, ſed tam hanc, quam illam ſuum regnum abſque ulla alterius repugnantia obtinere, et neutram alterutri ancillari debere. Porro quia hominum ingenium varium admodum eſt, et alius his, alius illis opinionibus melius acquieſcit, et quod hunc ad religionem, illum ad riſum movet, inde cum ſupradictis concludo, unicuique ſui judicii libertatem, et poteſtatem fundamenta fidei ex ſuo ingenio interpretandi relinquendam et fidem uniuscujusque ex ſolis operibus judicandam, num pia, an impia ſit. Sic ergo omnes integro, et libero animo Deo obedire poterunt, et ſola juſtitia, et charitas apud omnes in pretio erit. Poſtquam his libertatem, quam lex divina revelata unicuique concedit, oſtendi, ad alteram quaeſtionis partem pergo; nempe hanc eandem libertatem ſalvâ reipublicae pace, et ſummarum poteſtatum jure poſſe, et etiam concedi debere, nec poſſe adimi, abſque magno pacis periculo, magnoque totius Reipublicae detrimento: ad haec autem demonſtrandum a jure naturali uniuscujusque incipio; quod ſcilicet eo uſque ſe extendit, quo uniuscujusque cupiditas et potentia ſe extendit, et quod nemo jure naturae ex alterius ingenio vivere tenetur, ſed ſuae unuſquiſque libertatis vindex eſt. Praeterea oſtendo hoc jure neminem revera cedere, niſi qui poteſtatem ſe defendendi in alium transfert, atque eum neceſſario hoc jus naturale abſolute retinere, in quem unusquiſque jus ſuum ex proprio ſuo ingenio vivendi, ſimul cum poteſtate ſeſe defendendi transtulit; atque hinc oſtendo, eos, qui ſummum imperium tenent, jus ad omnia, quae poſſunt, habere, ſoloſque vindices juris, et libertatis eſſe, reliquos autem ex ſolo eorv

omnia agere debere. Verum quoniam nemo potestate suâ se defendendi ita se privare potest, ut homo esse desinat, hinc concludo, neminem jure suo naturali absolute privari posse, sed subditos quaedam quasi naturae jure retinere, quae iis adimi non possunt sine magno imperii periculo, quaeque adeo ipsis vel tacite conceduntur, vel ipsi expresse cum iis, qui imperium tenent, stipulantur. His consideratis ad Rempublicam Hebraeorum transeo, quam, ut ostendam quâ ratione, et quorum decreto Religio vim juris habere incepit, et obiter etiam alia, quae scitu digna videbantur, satis prolixe describo. Post haec ostendo, eos qui summum imperium tenent, non tantum juris civilis, sed etiam sacri vindices, et interpretes esse, eosque solos jus habere discernendi, quid justum, quid injustum, quid pium, et quid impium sit; et tandem concludo, eosdem hoc jus optime retinere, et imperium tuto conservare posse, si modo unicuique et sentire, quae velit, et quae sentiat dicere concedatur.

Haec sunt, Philosophe lector, quae tibi hic examinanda do, quaeque non ingrata fore confido ob praestantiam, et utilitatem argumenti, tam totius operis, quam uniuscujusque capitis de quibus plura adderem, sed nolo ut haec praefatio in volumen crescat, praesertim quia praecipua philosophis satis superque nota esse credo; reliquis autem hunc tractatum commendare non studeo, nam nihil est quod sperem eundem iis placere aliqua ratione posse; novi enim, quam pertinaciter ea praejudicia in mente inhaerent, quae pietatis specie amplexus est animus; novi deinde, aeque impossibile esse vulgo superstitionem adimere, ac metum: novi denique constantiam vulgi contumaciam esse; nec ratione regi, sed impetu rapi ad laudandum vel vituperandum. Vulgus ergo et omnes, qui iisdem cum vulgo affectibus conflictantur, ad haec legenda non invito, quin potius

tius vellem, ut hunc librum prorſus negligant, quam eundem perverſe, ut omnia ſolent, interpretando, moleſti ſint, et dum ſibi nihil proſunt, aliis obſint, qui liberius philoſopharentur, niſi hoc unum obſtaret quod putant Rationem debere Theologiae ancillari; nam his hoc opus perquam utile fore confido.

Caeterum, quoniam multis nec otium, nec animus forſan erit, omnia perlegere, cogor hic etiam ut in fine hujus tractatus monere, me nihil ſcribere, quod non libentiſſime examini et judicio ſummarum Poteſtatum Patriae meae ſubjiciam. Nam ſi quid horum, quae dico, judicabunt patriis legibus repugnare, vel communi ſaluti obeſſe, id ego indictum volo. Scio me hominem eſſe, et errare potuiſſe; ne autem errarem ſedulo curavi, et apprime, ut quicquid ſcriberem, legibus patriae, pietati, boniſque moribus omnino reſponderet.

INDEX CAPITVM.

I. De Prophetia. pag. 1.
II De Prophetis. 15.
III. De Hebraeorum vocatione. Et an Donum Propheticum Hebraeis peculiare fuerit. 30.
IV. De Lege Divina. 43.
V. De ratione, cur Ceremoniae institutae fuerint, et de fide historiarum, nempe, qua ratione, et quibus ea necessaria sit. 55.
VI De Miraculis. 67.
VII De Interpretatione Scripturae. 83.
VIII. In quo ostenditur, Pentateuchon et libros Iosuae, Iudicum, Rut, Samuëlis et Regum non esse autographa. Deinde inquiritur, an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum, et quinam. 103.
IX. De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hezras iis ultimam manum imposuerit: et deinde utrum notae marginales, quae in hebraeis codicibus reperiuntur, variae fuerint lectiones. 115.
X. Reliqui veteris Testamenti Libri eodem modo quo superiores examinantur. 127.
XI. Inquiritur, an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli et Prophetae; an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur. 137.
XII De vero Legis divinae syngrapho, et qua ratione Scriptura Sacra vocatur, et qua ratione Verbum Dei. Et denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse. 144.

XIII

XIII. Ostenditur Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud praeter obedientiam intendere; nec de divina Natura aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt. 153.

XIV. Quid sit fides, quinam fideles. Fidei fundamenta determinantur, et ipsa a Philosophia tandem separatur. 159.

XV. Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancillari; ostenditur et ratio, qua nobis S. Scripturae authoritatem persuademus. 166.

XVI. De Reipublicae Fundamentis; de jure uniuscujusque naturali et civili; deque Summarum Potestatem jure. 175.

XVII. Ostenditur, neminem omnia in Summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse: De Republica Hebraeorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem, antequam Reges elegerint, deque ejus praestantia: et denique de causis cur Respublica divina interire, et vix absque seditionibus subsistere potuerit. 187.

XVIII. Ex Hebraeorum Republica, et historiis quaedam dogmata Politica concluduntur. 207.

XIX. Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse, et Religionis cultum externum Reipublicae paci accommodari debere, si recte Deo obtemperare velimus. 214.

XX. Ostenditur, in Libera Republica unicuique et sentire, quae velit, et quae sentiat dicere licere. 225.

TRACTATVS THEOLOGICO-POLITICI

CAP. I. De Prophetia.

Prophetia sive Revelatio est rei alicujus certa cognitio a Deo hominibus revelata. Propheta autem is est, qui Dei revelata iis interpretatur, qui rerum a Deo revelatarum certam cognitionem habere nequeunt, quique adeo mera fide res revelatas amplecti tantum possunt. Propheta enim apud Hebraeos vocatur נביא *nabi*, id est orator, et interpres, at in Scriptura semper usurpatur pro Dei interprete, ut ex cap. 7. vs. 1. Exodi colligitur. Ubi Deus Mosi dicit, *ecce et constituo te Deum Pharaonis, et Aharon tuus frater erit tuus Propheta.* Quasi diceret, quoniam Aharon ea, quae tu loqueris, Pharaoni interpretando, personam agit prophetae, eris tu igitur quasi Deus Pharaonis, sive qui vicem Dei agit.

De Prophetis in sequente capite, hic de Prophetia agemus, ex cujus jam tradita definitione sequitur cognitionem naturalem, Prophetiam vocari posse. Nam ea, quae lumine naturali cognoscimus, a sola Dei cognitione, ejusque aeternis decretis dependent. Verum, quia haec cognitio naturalis omnibus hominibus communis est, dependet enim a fundamentis omnibus hominibus communibus, ideo a vulgo, ad rara semper et a sua natura aliena anhelante, et dona naturalia spernente, non tanti aestimatur,

matur,

matur, et propterea, ubi de cognitione prophetica loquitur, hanc exclusam vult, attamen nihilominus aequali jure, ac alia, quaecunque illa sit, divina vocari potest, quandoquidem Dei natura, quatenus de ea participamus, Deique decreta eam nobis quasi dictant, nec ab illa, quam omnes divinam vocant, differt, nisi quod ea ultra limites hujus se extendit, et quod humanae Naturae leges, in se consideratae, non possunt ejus esse causa, at respectu certitudinis, quam naturalis cognitio involvit; et fontis, e quo derivatur (nempe Deo) nullo modo cognitioni [2] propheticae cedit. Nisi forte aliquis intelligere, vel potius somniare velit, Prophetas corpus quidem humanum, mentem vero non humanam habuisse, adeoque eorum sensationes et conscientiam alterius prorsus naturae, quam nostrae sunt, fuisse.

At, quamvis scientia naturalis divina sit, ejus tamen propagatores non possunt vocari Prophetae. Nam quae illi docent, reliqui homines aequali certitudine, et dignitate, ac ipsi, percipere possunt, atque amplecti, idque non ex fide sola.

Cum itaque mens nostra ex hoc solo, quod Dei Naturam objective in se continet et de eadem participat, potentiam habeat ad formandum quasdam notiones rerum naturam explicantes, et vitae usum docentes; merito mentis naturam, quatenus talis concipitur, primam divinae revelationis causam statuere possumus; ea enim omnia, quae clare, et distincte intelligimus, Dei idea (ut modo indicavimus) et natura nobis dictat, non quidem verbis, sed modo longe excellentiore, et qui cum natura mentis optime convenit, ut unusquisque, qui certitudinem intellectus gustavit, apud se, sine dubio expertus est. Verum quoniam meum institutum praecipue est, de iis tantum loqui, quae solam Scripturam spectant; sufficit de Lumine naturali haec pauca dixisse. Quare ad alias causas, et media, quibus Deus ea homini-

bus revelat, quae limites naturalis cognitionis excedunt, et etiam quae non excedunt (nihil enim impedit, quominus Deus ea ipſa, quae nos lumine naturae cognoſcimus, aliis modis hominibus communicet) pergo, ut de iis prolixius agam.

Verum enim vero quicquid de iis dici poteſt ex Scriptura ſola peti debet. Nam quid de rebus, limites noſtri intellectus excedentibus dicere poſſumus, praeter id quod ex ipſis Prophetis ore, vel ſcripto nobis traditur? Et quia hodie nullos, quod ſciam habemus Prophetas, nihil nobis relinquitur, niſi ſacra volumina nobis a Prophetis relicta evolvere. Hac quidem cautione, ut nihil de ſimilibus rebus ſtatuamus, aut ipſis Prophetis aliquid tribuamus, quod ipſi non clare dictaverunt. Sed hic apprime notandum, quod Iudaei nunquam cauſarum mediarum ſive particularium faciunt mentionem, nec eas curant, ſed religionis ac pietatis, ſive (ut vulgo dici ſo-
[3] let) devotionis cauſa ad Deum ſemper recurrunt; ſi enim ex. gr. pecuniam mercatura lucrati ſunt, eam a Deo ſibi oblatam ajunt, ſi aliquid, ut ſit, cupiunt, dicunt, Deum eorum cor diſpoſuiſſe, et ſi quid etiam cogitant, Deum id eis dixiſſe ajunt. Quare non omne id, quod ſcriptura ait Deum alicui dixiſſe, pro Prophetia et cognitione ſupranaturali habendum, ſed tantum id, quod ſcriptura expreſſe dicit, vel quod ex circumſtantiis narrationis ſequitur, Prophetiam, ſive revelationem fuiſſe.

Si igitur ſacra volumina percurramus, videbimus, quod omnia, quae Deus Prophetis revelavit, iis revelata fuerunt, vel verbis, vel figuris, vel utroque hoc modo, verbis ſcil. et figuris. Verba vero, et etiam figurae vel verae fuerunt, et extra imaginationem Prophetae audientis ſeu videntis, vel imaginariae, quia nimirum Prophetae imaginatio, etiam vigilando, ita diſponebatur, ut ſibi clare videretur verba audire, aut aliquid videre.

Voce

Voce enim vera revelavit Deus Mosi Leges, quas Hebraeis praescribi volebat, ut constat ex Exodo cap. 25. vs. 22. ubi ait: *et paratus ero tibi, et loquar tecum ex illa parte tegminis, quae est inter duos Cherubinos.* Quod quidem ostendit Deum usum fuisse voce aliqua vera, quandoquidem Moses, ubicunque volebat, Deum ibi ad loquendum sibi paratum inveniebat. Et haec sola, qua scilicet lex prolata fuit, vera fuit vox, ut mox ostendam.

Vocem, quâ Deus Samuelem vocavit, veram suspicarer fuisse, quia 1 Samuelis cap. 3 vs. ultimo dicitur: *et rursus apparuit Deus Samueli in Shilo, quia manifestatus fuit Deus Samueli in Shilo verbo Dei;* quasi diceret, apparitio Dei Samueli nihil aliud fuit, quam quod Deus se verbo ipsi manifestavit, vel nihil aliud fuit, quam quod Samuel Deum audiverit loquentem. Attamen, quia cogimur distinguere inter Prophetiam Mosis et reliquorum Prophetarum; necessario dicendum, hanc vocem a Samuel auditam, imaginariam fuisse; quod inde etiam colligi potest, quod ipsa vocem Heli, quam Samuel maxime audire solebat, adeoque promptius etiam imaginari poterat, referebat: ter enim a Deo vocatus, suspicatus est se ab Heli vocari. Vox, quam Abimelech audivit, [*] imaginaria fuit; Nam dicitur Gen. cap. 20. vers. 6. *Et dixit ipsi Deus in somnis* etc. Quare hic non vigilando, sed tantum in somnis (tempore scilicet quo imaginatio naturaliter maxime apta est, ad res, quae non sunt, imaginandum) Dei voluntatem imaginari potuit.

Verba Decalogi ex opinione quorundam Judaeorum non fuerunt a deo prolata, sed putant, quod Israelitae strepitum tantum audiverunt, nulla quidem verba proferentem atque eo durante Leges decalogi pura mente perceperunt. Quod ego etiam aliquando suspicatus sum, quia videbam verba Decalogi Exodi variare ab iis Decalogi Deut. ex quo

videtur

videtur sequi (quandoquidem Deus semel tantum locutus est,) Decalogum non ipsa Dei verba, sed tantum sententias docere velle Attamen nisi Scripturae vim inferre velimus, omnino concedendum est, Israëlitas veram vocem audivisse. Nam Scriptura Deut. cap. 5. vers. 4. expresse dicit: *De facie ad faciem locutus est Deus vobiscum* etc. hoc est, ut duo homines suos conceptus invicem, mediantibus suis duobus corporibus, communicare solent. Quapropter magis cum Scriptura convenire videtur, quod Deus aliquam vocem vere creavit, qua ipse decalogum revelavit. Causa autem cur verba, et rationes unius a verbis et rationibus alterius variant, de ea vide cap. 8. Verum enimvero nec hoc modo omnis tollitur difficultas. Nam non parum a ratione alienum videtur, statuere, quod res creata, a Deo eodem modo, ac reliquae, dependens, essentiam aut existentiam Dei re, aut verbis, exprimere, aut explicare per suam personam posset. Nempe dicendo in prima persona: ego sum Iehova Deus tuus etc.; Et quamvis, ubi aliquis ore dicit, *ego intellexi* nemo putet, os sed tantum mentem hominis id dicentis intellexisse, quia tamen os ad naturam hominis id dicentis refertur, et etiam is, cui id dicitur, naturam intellectus perceperat, mentem hominis loquentis per comparationem sui facile intelligit. At qui Dei nihil praeter nomen antea noverant, et ipsum alloqui cupiebant, ut de ejus Existentia certi fierent; non video, quomodo eorum petitioni satisfactum fuit per creaturam (quae ad Deum non magis, quam reliqua creata, refertur, et ad Dei naturam non pertinet) quae diceret, ego sum Deus. Quaeso quid si [5] Deus labia Mosis, sed quid Mosis? imo alicujus bestiae contorsisset ad eadem pronuntiandum, et dicendum, ego sum Deus, an inde Dei existentiam intelligerent? Deinde Scriptura omnino indicare videtur Deum ipsum locutum fuisse, (quem ad finem e caelo supra montem Sinai descenderit,) et Iudaeos

non

non tantum eum loquentem audiviſſe, ſed Magnates eum etiam vidiſſe (vide Exodi cap. 24.) Nec Lex Moſi revelata, cui nihil addere, nihil adimere licebat; et quae tanquam jus Patriae inſtituta fuit, unquam praecepit, ut credamus, Deum eſſe incorporeum, nec etiam eum nullam habere imaginem, ſive figuram, ſed tantum Deum eſſe, eique credere, eumque ſolum adorare, a cujus cultu ne diſcederent, praecepit, ne ei aliquam imaginem affingerent, nec ullam facerent. Nam, quandoquidem Dei imaginem non viderant, nullam facere potuerant, quae Deum, ſed quae neceſſario rem aliam creatam, quam viderant, referret, adeoque ubi Deum per illam imaginem adorarent, non de Deo, ſed de re, quam illa imago referret, cogitarent, et ſic tandem honorem Dei ejuſque cultum illi rei tribuerent. Quinimo Scriptura clare indicat Deum habere figuram, et Moſi, ubi Deum loquentem audiebat, eam aſpexiſſe, nec tamen videre contigiſſe, niſi Dei poſteriora. Quare non dubito, quin hic aliquod lateat myſterium, de quo infra fuſius loquemur. Hic oſtendere pergam loca Scripturae, quae media indicant, quibus Deus ſua decreta hominibus revelavit.

Quod Revelatio per ſolas imagines contigit, patet ex primo Paralip. cap. 22. ubi Deus Davidi iram ſuam oſtendit per Angelum, gladium manu prehendentem. Sic etiam Balamo. Et quamvis Maimonides, et alii hanc hiſtoriam et itidem omnes, quae Angeli alicujus apparitionem narrant, ut illa Manoae, Abrahami, ubi filium immolare putabat, etc. in ſomnis contigiſſe volunt; non vero, quod aliquis oculis apertis Angelum videre potuerit: illi ſane garriunt; nam nihil aliud curaverunt, quam nugas Ariſtotelicas, et ſua propria figmenta ex Scriptura extorquere; quo mihi quidem nihil magis ridiculum videtur.

Imaginibus vero non realibus, ſed a ſola imaginatione Prophetae dependentibus revelavit Deus Joſepho Dominium ſibi futurum.

Per imagines et verba revelavit Deus Joſuae, [o] ſe pro iis pugnaturum, nimirum oſtendens ei Angelum cum gladio, quaſi ducem exercitus, quod etiam verbis ei revelaverat, et Joſua ab Angelo audiverat. Eſaiae etiam (ut cap. 6. narratur) repraeſentatum fuit per figuras, Dei providentiam populum deſerere, nempe imaginando Deum ter Sanctum in throno altiſſimo, et Iſraëlitas illuvie peccatorum inquinatos et ſterquiliniis quaſi immerſos, adeoque a Deo maxime diſtantes. Quibus praeſentem populi miſerrimum ſtatum intellexit, ejusdem vero futurae calamitates, verbis, tanquam a Deo prolatis, ei revelatae fuerunt. Et ad hujus exemplar multa poſſem adferre exempla ex ſacris literis, niſi putarem ea omnibus eſſe ſatis nota.

Sed haec omnia clarius confirmantur ex textu Numer. Cap. 12. v. 6, 7. ſic ſonante: *Si aliquis veſtri Propheta Dei erit, in viſione ei revelabor* (id eſt per figuras, et hieroglyphica; nam de Prophetia Moſis ait, eſſe viſionem ſine hieroglyphicis) *in ſomnis loquor ipſi*, (id eſt non verbis realibus, et vera voce.) *Verum Moſi non ſic* (revelor), *ore ad os loquor ipſi, et viſione, ſed non aenigmatis, et imaginem Dei aſpicit*, hoc eſt me aſpiciens, ut ſocius, non vero perterritus mecum loquitur; ut habetur in Exodo cap 33. vſ. 12. Quare non dubitandum eſt, reliquos Prophetas, vocem veram non audiviſſe, quod magis adhuc confirmatur ex Deut. cap. 34. vſ. 10. ubi dicitur: *et non conſtitit* (proprie ſurrexit,) *unquam Iſraeli propheta ſicut Moſes, quem Deus noverit de facie ad faciem;* quod quidem intelligendum eſt per ſolam vocem; nam nec Moſes ipſe Dei faciem unquam viderat, Exodi cap. 33.)

Praeter

Praeter haec media, nulla alia, quibus Deus se hominibus communicaverit, in Sacris Litteris reperio, adeoque ut supra ostendimus, nulla alia fingenda, neque admittenda. Et quamvis clare intelligamus, Deum posse immediate se hominibus communicare; nam nullis mediis corporeis adhibitis, menti nostrae suam essentiam communicat; attamen ut homo aliquis sola mente aliqua perciperet, quae in primis nostrae cognitionis fundamentis non continentur, nec ab iis deduci possunt, ejus mens praestantior necessario, atque humanâ longe excellentior esse deberet. Quare non credo ullum alium ad tantam perfectionem supra alios pervenisse, praeter Christum, cui Dei placita, quae homines ad salutem ducunt, sine verbis, aut visionibus, sed immediate revelata sunt: adeo ut Deus per mentem Christi sese Apostolis manifestaverit, ut olim Mosi mediante voce aërea. Et ideo vox Christi, sicuti illa, quam Moses audiebat, Vox Dei vocari potest. Et hoc sensu etiam dicere possumus, Sapientiam Dei, hoc est, Sapientiam, quae supra humanam est, naturam humanam in Christo assumpsisse, et Christum viam salutis fuisse. [7]

Verum monere hic necesse est, me de iis, quae quaedam Ecclesiae de Christo statuunt, prorsus non loqui, neque ea negare; nam libenter fateor me ea non capere. Quae modo affirmavi, ex ipsa Scriptura conjicio. Nam nullibi legi, Deum Christo apparuisse, aut locutum fuisse, sed Deum per Christum Apostolis revelatum fuisse, eumque viam salutis esse, et denique veterem legem per Angelum, non vero à Deo immediate traditam fuisse etc. Quare, si Moses cum Deo de facie ad faciem, ut vir cum socio solet (hoc est mediantibus duobus corporibus) loquebatur; Christus quidem de mente ad mentem cum Deo communicavit.

Afferimus itaque praeter Chriftum, neminem nifi imaginationis ope, videlicet ope verborum; aut imaginum, Dei revelata accepiffe, atque adeo ad prophetizandum, non effe opus perfectiore mente, fed vividiore imaginatione, ut clarius in fequenti capite oftendam. Hic jam quaerendum eft, quidnam Sacrae Literae intelligant per Spiritum Dei Prophetis infufum, vel quod Prophetae ex Dei Spiritu loquebantur; ad quod inveftigandum, quaerendum prius, quid fignificat vox Hebraea רוח *ruagh*, quam vulgus Spiritum interpretatur.

Vox רוח *ruagh*, genuino fenfu fignificat ventum, ut notum; fed ad plura alia fignificandum faepiffime ufurpatur, quae tamen hinc derivantur. Sumitur enim 1. ad fignificandum halitum, ut Pfal. 135. vf. 17. *etiam non eft Spiritus in ore fuo.* 2. animam, five refpirationem, ut Samuelis 1. cap. 30. vf. 12. *et rediit ei Spiritus*, id eft, refpiravit. Hinc [8] fumitur 3. pro animofitate et viribus, ut Jofuae cap. 2. v. 11. *nec conftitit poftea Spiritus in ullo viro.* Item Ezechiel. cap. 2. vf. 2. *et venit in me Spiritus* (feu vis) *qui me fecit inftare pedibus meis.* Hinc fumitur 4. pro virtute, et aptitudine, ut Job. cap. 33. vf. 8. *certe ipfa Spiritus eft in homine*, hoc eft, fcientia non praecife apud fenes eft quaerenda, nam illam a fingulari hominis virtute et capacitate pendere jam reperio. Sic Numeri cap. 27. vf. 18. *vir, in quo eft Spiritus.* Sumitur deinde 5. pro animi fententia, ut Num. cap. 14. vf. 34. *quoniam ipfi alius fuit Spiritus*, hoc eft, alia animi fententia, five alia mens. Item Prov. cap. 1. vf. 23. *eloquar vobis Spiritum* (hoc eft mentem) *meum.* Et hoc fenfu ufurpatur ad fignificandam voluntatem, five decretum, appetitum, et impetum animi; ut Ezechiel. cap. 1. vf. 12. *quo erat Spiritus* (feu voluntas) *eundi ibant.* Item Efaiae cap. 30. vf. 1. *et ad fundendam fufionem et non ex meo Spiritu.* et cap. 29. verf. 10. *quia fudit fuper ipfos Deus Spiritum* (hoc eft appetitum) *dormiendi.*

Et

Et Judic. cap. 8. verf. 3. *tunc mitigatus eſt eorum Spiritus*, ſive impetus. Item Prov. cap. 16. verf. 33. *qui dominatur Spiritui* (ſive appetitui) *ſuo, quam quis capit civitatem.* Idem cap. 25. verf. 27. *vir, qui non cohibet Spiritum ſuum.* Et Eſaiae cap. 33. verf. 11. *Spiritus veſter eſt ignis, qui vos conſumit.* Porro haec vox *ruagh*, quatenus animum ſignificat, inſervit ad exprimendum omnes animi paſſiones, et etiam dotes, ut *Spiritus altus*, ad ſignificandum ſuperbiam, *Spiritus demiſſus*, ad humilitatem, *Spiritus malus*, ad odium et melancholiam, *Spiritus bonus*, ad benignitatem, *Spiritus Zelotypiae*; *Spiritus* (ſive appetitus) *fornicationum*, *Spiritus ſapientiae: conſilii: fortitudinis:* id eſt, (nam Hebraice frequentius ſubſtantivis, quam adjectivis utimur) animus ſapiens, prudens, fortis, vel virtus ſapientiae, conſilii, fortitudinis; *Spiritus benevolentiae* etc. 6. ſignificat ipſam mentem ſive animam, ut Eccleſ. 3. verſ. 19. *Spiritus* (ſive *anima*) *eadem eſt* [9] *omnibus et Spiritus ad Deum revertitur.* 7. Denique ſignificat mundi plagas (propter ventos, qui inde flant) et etiam latera cujuscunque rei, quae illas mundi plagas reſpiciunt. Vide Ezechielem cap. 37. verſ. 9. et cap. 42. verſ. 16, 17, 18, 19. etc.

Jam notandum, quod res aliqua ad Deum refertur, et Dei dicitur eſſe 1. Quia ad Dei naturam pertinet, et quaſi pars eſt Dei, ut cum dicitur *potentia Dei, oculi Dei.* 2. Quia in Dei poteſtate eſt, et ex Dei nutu agit; ſic in Sacris coeli vocantur *coeli Dei*, quia Dei quadriga, et domicilium ſunt: Aſſyria flagellum Dei vocatur, et Nabucadonoſor ſervus Dei, etc. 3. Quia Deo dicata eſt, ut *templum Dei, Dei Nazarenus, panis Dei* etc. 4. Quia per Prophetas tradita eſt, at non Lumine naturali revelata; ideo Lex Moſis, *Lex Dei* vocatur. 5. Ad rem in ſuperlativo gradu exprimendum, ut *montes Dei*, hoc eſt, montes altiſſimi: *ſomnus Dei*, id eſt, profundiſſimus, et hoc ſenſu Amos cap. 4. verſ. 11.

candus est, ubi Deus ipse sic loquitur *subverti vos, sicuti subversio Dei* (subvertit) *Sodomam et Gomorram*, id est, sicuti memorabilis illa subversio. Nam, cum Deus ipse loquatur, aliter proprie explicari non potest. Scientia etiam naturalis Salomonis, Dei scientia vocatur, id est, divina, sive supra communem. In Psalmis etiam vocantur *cedri Dei*, ad exprimendam earum insolitam magnitudinem. Et 1 Samuelis cap. 11. vers. 7. ad significandum metum admodum magnum, dicitur *et cecidit metus Dei supra populum*. Et hoc sensu omnia, quae captum Judaeorum superabant, et quorum causas naturales tum temporis ignorabant, ad Deum referri solebant. Ideo tempestas *increpatio Dei*, tonitrua autem, et fulmina, Dei sagittae vocabantur; putabant enim, Deum ventos in cavernis, quas Dei aeraria vocabant, inclusos habere, in qua opinione ab Ethnicis in hoc differebant, quod non AEolum, sed Deum eorum rectorem credebant. Hac etiam de causa miracula opera Dei vocantur, hoc est, opera stupenda. Nam sane omnia naturalia sunt Dei opera, et per so-
[10] lam divinam potentiam sunt, et agunt. Hoc ergo sensu Psaltes vocat Aegypti miracula Dei potentias, quia Hebraeis nihil simile expectantibus viam ad salutem in extremis periculis aperuerunt, atque ideo ipsi eadem maxime admirabantur.

Cum igitur opera naturae insolita, opera Dei vocentur, et arbores insolitae magnitudinis arbores Dei, minime mirandum, quod in Genesi homines fortissimi, et magnae staturae, quamvis impii raptores, et scortatores, filii Dei vocantur. Quare id absolute omne, quo aliquis reliquos excellebat ad Deum referre solebant antiqui, non tantum Judaei, sed etiam ethnici. Pharao enim ubi somnii interpretationem audivit, dixit, Josepho mentem Deorum inesse, et Nabucadonosor etiam Danieli dixit, eum mentem Deorum Sanctorum habere. Quin etiam apud Latinos nihil frequentius; nam quae affabre

facta

facta ſunt, dicunt ea divina manu fuiſſe fabricata, quod ſi quis Hebraice transferre vellet, deberet dicere, *Manu Dei fabricata*, ut Hebraizantibus notum.

His itaque Loca Scripturae, in quibus de Dei Spiritu fit mentio facile intelligi et explicari poſſunt. Nempe *Spiritus Dei*, et *Spiritus Jehovae* quibuſdam in locis nihil aliud ſignificat, quam ventum vehementiſſimum, ſicciſſimum, et fatalem, ut in Eſaiae cap 40. vſ. 7. *ventus Iehovae flavit in eum*, hoc eſt, ventus ſicciſſimus, et fatalis. Et Geneſeos cap. 1. verſ. 2. et *ventus Dei*, (ſive ventus fortiſſimus) *movebatur ſuper aquam*. Deinde ſignificat animum magnum; Gideonis enim, et Samſonis animus vocatur in Sacris Literis *Spiritus Dei*, hoc eſt, animus audaciſſimus, et ad quaevis paratus. Sic etiam quaecunque virtus, ſive vis ſupra communem vocatur *Spiritus*, ſeu *virtus Dei*, ut in Exod. cap. 31. verſ. 3. *et adimplebo ipſum* (nempe Betzaleelem) *Spiritu Dei*, hoc eſt, (ut ipſa Scriptura explicat) ingenio, et arte ſupra communem hominum ſortem. Sic Eſaiae cap. 11. verſ. 2. *et quieſcet ſupra ipſum Spiritus Dei*, hoc eſt ut ipſe Propheta, more in Sacris Literis uſitatiſſimo, particulatim poſtea id explicando declarat, virtus ſapientiae, conſilii, fortitudinis etc., ſic etiam melancholia Saulis vocatur *Dei Spiritus malus*, id est, melancholia profundiſſima; ſervi enim Saulis, qui ejus melancholiam Dei melancholiam vo- [11]
cabant, ei fuerunt authores, ut aliquem ad ſe muſicum vocaret, qui fidibus canendo ipſum recrearet, quod oſtendit eos per *Dei melancholiam*, naturalem melancholiam intellexiſſe. Significatur deinde per *Dei Spiritum*, ipſa hominis vel anima vel mens, ſicuti in Job cap. 27. vſ. 3. *et Spiritus Dei in naſo meo*, alludens ad id, quod habetur in Geneſi, nempe, quod Deus flavit animam vitae in naſo hominis. Sic Ezechiel, mortuis prophetizans, ait cap. 37. verſ. 14. *et dabo meum Spiritum vobis, et vivetis*; id eſt, vitam vobis reſtituam. Et hoc ſenſu dicitur Jobi cap. 34. verſ.

si velit (nempe Deus) *Spiritum suum*, (hoc est, mentem, quam nobis dedit) *et animam suam sibi recolliget.* Sic etiam intelligendus est Genes. cap. 6. vers. 3. *non ratiocinabitur* (aut non decernet) *Spiritus meus in homine unquam, quoniam caro est*, hoc est homo posthac ex decretis carnis et non mentis, quam ipsi, ut de bono discerneret, dedi, aget. Sic etiam Psalmi 51. v. 12. 13. *cor purum crea mihi Deus, et Spiritum* (id est appetitum) *decentem* (sive moderatum) *in me renova, non me rejice e tuo conspectu, nec mentem tuae sanctitatis ex me cape.* Quia peccata ex sola carne oriri credebantur, mens autem non nisi bonum suadere, ideo contra carnis appetitum Dei auxilium invocat, mentem autem, quam Deus Sanctus ipsi dedit, a Deo conservari tantum precatur. Iam, quoniam Scriptura Deum instar hominis depingere, Deoque mentem, animum, animique affectus, ut et etiam corpus, et halitum tribuere, propter vulgi imbecillitatem, solet; ideo *Spiritus Dei* in Sacris saepe usurpatur pro mente, scilicet animo, affectu, vi, et halitu oris Dei. Sic Esaias cap. 40. vers. 13. ait, *quis disposuit Dei Spiritum?* (sive mentem) hoc est, quis Dei mentem praeter Deum ipsum ad aliquid volendum determinavit? et cap. 63. vers. 10. *et ipsi amaritudine et tristitia affecerunt Spiritum suae sanctitatis*, et hinc fit ut pro Lege Mosis usurpari soleat, quia Dei quasi mentem [12] explicat, ut ipse Esaias in eodem cap. vers. 11. *Ubi* (ille) *est, qui posuit in medio ejus Spiritum suae sanctitatis*, nempe, Legem Mosis, ut clare ex toto contextu orationis colligitur; et Nehemias cap. 9. vers. 20. *et Spiritum sive mentem tuam bonam eis dedisti, ut eos intelligentes faceres*, de tempore enim Legis loquitur, et etiam ad id Deut. cap. 4. vers. 6. alludit, ubi Moses ait, *quoniam ipsa* (nempe Lex) *est vestra scientia, et prudentia*, etc. Sic etiam in Psalmo 143. vers. 11. *mens tua bona me ducet in terram planam*; hoc est, mens tua nobis revelata me

in

in rectam viam ducet. Significat etiam, uti diximus, Spiritus Dei, Dei halitum, qui etiam improprie, sicuti mens, animus, et corpus Deo in Scriptura tribuitur, ut Psal. 33. vers. 6. Deinde Dei potentiam, vim, sive virtutem, ut Iob. cap. 33. vers. 4. *Spiritus Dei me fecit*, hoc est, virtus, sive potentia Dei, vel si mavis, Dei decretum; nam Psaltes poëtice loquendo, etiam ait, jussu Dei coeli facti sunt, et Spiritu, sive flatu oris sui (hoc est, decreto suo, uno quasi flatu pronuntiato) omnis eorum exercitus. Item Psalmo 139. vers. 7. *quo ibo* (ut sim) *extra Spiritum tuum, aut quo fugiam*, (ut sim) *extra tuum conspectum*, hoc est (ut ex iis, quibus Psaltes ipse hoc pergit amplificare, patet) quo ire possum, ut sim extra tuam potentiam, et praesentiam? Denique *Spiritus Dei* usurpatur in Sacris ad animi Dei affectus exprimendum, nempe Dei benignitatem, et misericordiam, ut in Michae cap. 2. vers, 7. *num angustatus est Spiritus Dei?* (hoc est, Dei misericordia) *suntne haec* (saeva scilicet) *ejus opera?* Item Zachar. cap. 4. vers. 6. *non exercitu, nec vi, sed solo meo Spiritu*, id est, sola mea misericordia. Et hoc sensu puto etiam intelligendum esse vers. 12. capitis 7. ejusdem Prophetae nempe: *et cor suum constituerunt cautum, ne obedirent Legi, et mandatis, quae Deus misit ex suo Spiritu* (hoc est, ex sua misericordia) *per primos Prophetas.* Hoc etiam sensu ait Hagaeus cap. 2. vers. 5. *et Spiritus meus* (sive mea gratia) *permanet inter vos, nolite timere.* Quod autem Esaias cap. 48. vers. 16. ait *at nunc Dominus Deus me* [13] *misit, ejusque Spiritus*, potest quidem intelligi per Dei animum, et misericordiam, vel etiam per ejus mentem in Lege revelatam; nam ait *a principio* (hoc est, cum primum ad vos veni, ut vobis Dei iram, ejusque sententiam contra vos prolatam praedicarem) *non occulte locutus sum, ex tempore, quo ipsa* (prolata) *fuit, ego adfui*, (ut ipse cap. 7. testatus est) at nunc laetus nuncius sum, et Dei mise-

cordia missus, ut vestram restaurationem canam. Potest etiam, uti dixi, per Dei mentem in Lege revelatam intelligi, hoc est, quod ille jam etiam ex mandato Legis, nempe Levit. cap. 19. vers. 17. ad eos monendum venit. Quare eos iisdem conditionibus, et eodem modo, quo Moses solebat, monet. Et tandem, ut etiam Moses fecit, eorum restaurationem praedicendo desinit. Attamen prima explicatio mihi magis consona videtur.

Ex his omnibus, ut tandem ad id, quod intendimus, revertamur, hae Scripturae phrases perspicuae fiunt, nempe *Prophetae Spiritus Dei fuit, Deus Spiritum suum hominibus infudit, homines Spiritu Dei, et Spiritu Sancto repleti sunt, etc.* Nihil enim aliud significant, quam quod Prophetae virtutem singularem et supra communem habebant, quodque pietatem eximia animi constantia colebant; deinde quod Dei mentem sive sententiam percipiebant. Ostendimus enim, Spiritum Hebraice significare tam mentem, quam mentis sententiam, et hac de causa ipsam Legem, quia Dei mentem explicabat, Spiritum sive mentem Dei vocari; quare aequali jure imaginatio Prophetarum quatenus per eam Dei decreta revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat, Prophetaeque mentem Dei habuisse dici poterant. Et quamvis menti etiam nostrae mens Dei ejusque aeternae sententiae inscriptae sint, et consequenter mentem etiam Dei (ut cum Scriptura loquar) percipiamus; tamen quia cognitio naturalis omnibus communis est, non tanti ab hominibus, ut jam diximus, aestimatur; et praecipue ab Hebraeis, qui se supra omnes esse jactabant, imo qui omnes, et consequenter scientiam omnibus communem, contemnere solebant. Denique Prophetae Dei Spiritum habere dicebantur, quia homines causas Propheticae cognitionis ignorabant, eandemque admirabantur, et propterea, ut reliqua portenta, ipsam ad Deum [14] referre, Deique cognitionem vocare solebant.

Possu-

Possumus jam igitur sine scrupulo affirmare, Prophetas non nisi ope imaginationis; Dei revelata percepisse, hoc est, mediantibus verbis, vel imaginibus, iisque veris, aut imaginariis. Nam, cum nulla alia media in Scriptura praeter haec reperiamus, nulla etiam alia, ut jam ostendimus, nobis fingere licet. Quibus autem naturae legibus id factum fuerit, fateor me ignorare. Potuissem quidem, ut alii, dicere, per Dei potentiam factum fuisse; attamen garrire viderer. Nam idem esset, ac si termino aliquo transcendentali formam alicujus rei singularis velim explicare. Omnia enim per Dei potentiam facta sunt. Imo quia Naturae potentia nulla est nisi ipsa Dei potentia, certum est, nos eatenus Dei potentiam non intelligere, quatenus causas naturales ignoramus; adeoque stulte ad eandem Dei potentiam recurritur, quando rei alicujus causam naturalem, hoc est, ipsam Dei potentiam ignoramus. Verum nec nobis jam opus est, Propheticae cognitionis causam scire. Nam ut jam monui, hic tantum Scripturae documenta investigare conamur, ut ex iis, tanquam ex datis naturae, nostra concludamus; documentorum autem causas nihil curamus.

Cum itaque Prophetae, imaginationis ope, Dei revelata perceperint, non dubium est, eos multa extra intellectus limites percipere potuisse; nam ex verbis et imaginibus longe plures ideae componi possunt, quam ex solis iis principiis et notionibus, quibus tota nostra naturalis cognitio superstruitur.

Patet deinde, cur Prophetae omnia fere parabolice et aenigmatice perceperint, et docuerint, et omnia spiritualia corporaliter expresserint: haec enim omnia cum natura imaginationis magis conveniunt. Nec jam mirabimur, cur Scriptura, vel Prophetae adeo improprie et obscure de Dei Spiritu, sive mente loquantur, ut Numeri cap. 11. vers. 17. et Primi Regum cap. 22. vers. 2. etc. Deinde quod Micha-

sequitur) sed tantum moralis erat, et signa non nisi ad Prophetae persuadendum dabantur, hinc sequitur, Signa pro opinionibus et capacitate Prophetae data fuisse: ita ut signum, quod unum Prophetam certum redderet de sua Prophetià, alium, qui aliis esset imbutus opinionibus, minime convincere posset; et ideo signa in unoquoque Propheta variabant. Sic etiam ipsa revelatio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Propheta pro dispositione temperamenti corporis, imaginationis, et pro ratione opinionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim temperamenti variabat hoc modo, nempe; si Propheta erat hilaris, ei revelabantur victoriae, pax, et quae porro homines ad laetitiam movent. Tales enim similia saepius imaginari solent; si contra tristis erat, bella, supplicia, et omnia mala ei revelabantur; et sic prout Propheta erat misericors, blandus, iracundus, severus etc. eatenus magis aptus erat ad *has*, quam ad *illas* revelationes. Pro dispositione imaginationis autem sic etiam variabat, nempe; si Propheta erat elegans, stylo etiam eleganti Dei mentem percipiebat, sin autem confusus, confuse; et sic porro circa revelationes, quae per imagines repraesentabantur, nempe; si Propheta erat rusticus, boves, et vaccae etc. si vero miles, duces, exercitus; si denique aulicus, solium regium, et similia ipsi repraesentabantur. Denique variabat Prophetia pro diversitate opinionum Prophetarum: nempe Magis, (vide Matthaei cap. 2.) qui nugis astrologiae credebant, revelata fuit Christi nativitas, per imaginationem stellae in oriente ortae. Auguribus Nabucadonossoris [19] (vide Ezechielis cap. 21. vs. 26.) in extis revelata fuit vastatio Hierosolymae, quam etiam idem Rex ex oraculis intellexit, et ex directione sagittarum, quas sursum in aërem projecit. Prophetis deinde, qui credebant homines ex libera electione et propria tentia agere, Deus ut indifferens revelabatur, et futurarum humanarum actionum inscius. Quae

omnia

omnia ex ipsa Scriptura singulatim jam demonstrabimus.

Primum igitur constat ex illo casu Elisae, (vide Regum Lib. 2. cap. 3. vs. 15.) qui, ut Iehoramo prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem percipere potuit, nisi postquam musica organi delectatus fuit, tum demum Iehoramo cum sociis laeta praedixit, quod antea contingere nequiit, quia Regi iratus erat; et qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad mala, non vero bona de iisdem imaginandum. Quod autem alii dicere volunt, Deum iratis et tristibus non revelari, ii quidem somniant; nam Deus Mosi in Pharaonem irato revelavit miseram illam primogenitorum stragem, (vide Exodi cap. 11. vs. 8.) idque nullo adhibito organo. Kaino etiam furenti Deus revelatus est. Ezechieli prae irâ impatienti miseriae, et contumacia Iudaeorum revelata fuit (vide Ezechielis cap. 3. vs. 14.) et Ieremias moestissimus, et magno vitae taedio captus calamitates Iudaeorum prophetavit: adeo ut Iosias eum consulere noluerit, sed foeminam ei contemporaneam, utpote quae ex ingenio muliebri magis apta erat, ut ei Dei misericordia revelaretur. (vide Lib. 2. Paralip. cap. 35.) Michaeas etiam nunquam Achabo aliquid boni, quod tamen alii veri Prophetae fecerunt, (ut patet ex primo Regum cap. 20.) sed toti ejus vitae mala prophetavit (vide 1 Reg. cap. 22. vs. 7. et clarius in 2 Paralip. cap. 18. vs. 7.) Prophetae itaque pro vario corporis temperamento magis ad *has*, quam ad *illas* revelationes erant apti. Stylus deinde prophetiae pro eloquentia cujusque Prophetae variabat; Prophetiae enim Ezechielis, et Amosis non sunt, ut illae Esaiae, Nachumi eleganti, sed rudiore stylo scriptae. Et si quis, qui linguam Hebraicam callet, haec curiosius inspicere velit, conferat diversorum Prophetarum quaedam ad invicem capita, quae ejusdem sunt argumenti, et magnam reperiet in stylo discrepantiam. Conferat scil. cap. 1. aulici Esaiae ex vs. 11. usq

ad 20. cum cap. 5. rustici Amosis ex vs. 21. usque ad [20] 24. Conferat deinde ordinem et rationes Prophetiae Ieremiae, quam cap. 49. Edomaeae scripsit, cum ordine, et rationibus Hobadiae. Conferat porro etiam Esaiae cap. 40. vers. 19, 20. et cap. 44. ex vers. 8. cum cap. 8. vers. 6. et cap. 13. vers. 2. Hoseae. Et sic de caeteris. Quae si omnia recte perpendantur, facile ostendent, Deum nullum habere stylum peculiarem dicendi. sed tantum pro eruditione, et capacitate Prophetae eatenus esse elegantem, compendiosum, severum, rudem, prolixum, et obscurum.

Repraesentationes propheticae, et hieroglyphica, quamvis idem significarent, variabant tamen; nam Esaiae aliter Dei gloria templum relinquens repraesentata fuit, quam Ezechieli. Rabini autem volunt utramque repraesentationem eandem prorsus fuisse, at Ezechielem, ut rusticum, eam supra modum miratum fuisse, et ideo ipsam omnibus circumstantiis enarravisse. Attamen, nisi ejus rei certam habuerunt traditionem, quod minime credo, rem plane fingunt. Nam Esaias Seraphines senis alis, Ezechiel vero bestias quaternis alis vidit. Esaias vidit Deum vestitum et in solio regio sedentem, Ezechiel autem instar ignis; uterque sine dubio Deum vidit, prout ipsum imaginari solebat. Variabant praeterea repraesentationes non modo tantum, sed etiam perspicuitate; nam repraesentationes Zachariae obscuriores erant, quam ut ab ipso absque explicatione possent intelligi, ut ex ipsarum narratione constat; Danielis autem etiam explicatae nec ab ipso Propheta potuerunt intelligi. Quod quidem non contigit propter rei revelandae difficultatem (de rebus enim humanis tantum agebatur, quae quidem limites humanae capacitatis non excedunt, nisi quia futurae sunt) sed tantum quia Danielis imaginatio non aeque valebat ad Prophetandum vigilando, ac in somnis, quod quidem inde apparet, quod statim in initio reve-

vela-

velationis ita perterritus fuit, ut fere de suis viribus desperaret. Quare propter imaginationis, et virium imbecillitatem res ipsi admodum obscurae repraesentatae fuerunt, neque eas etiam explicatas intelligere potuit. Et hic notandum verba a Daniele audita (ut supra ostendimus) imaginaria tantum fuisse, quare non mirum est, illum tum temporis perturbatum omnia illa verba adeo confuse, et obscure imaginatum fuisse, ut nihil ex iis postea intelligere [21] potuerit. Qui autem dicunt, Deum noluisse Danieli rem clare revelare, videntur non legisse verba Angeli, qui expresse dixit (vide cap. 10. vs. 14.) *se venisse, ut Danielem intelligere faceret, quid suo populo in posteritate dierum contingeret.* Quare res illae obscurae manserunt, quia nullus tum temporis reperiebatur, qui tantum imaginationis virtute polleret, ut ipsi clarius revelari possent. Denique Prophetae, quibus revelatum fuit, Deum Eliam abrepturum, persuadere volebant Elisae, eum alibi locorum delatum, ubi adhuc inveniri ab ipsis posset; quod sane clare ostendit, eos Dei revelationem non recte intellexisse. Haec fusius ostendere non est opus; nam nihil ex Scriptura clarius constat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratia ad Prophetizandum donavit, quam alium. At quod Prophetiae sive repraesentationes pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variarent, et quod Prophetae varias, imo contrarias habuerint opiniones, et varia praejudicia (loquor circa res mere speculativas, nam circa ea, quae probitatem, et bonos mores spectant, longe aliter sentiendum) curiosius, et prolixius ostendam; nam hanc rem majoris momenti esse puto; inde enim tandem concludam, Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidisse, sed eos in suis praeconceptis opinionibus reliquisse, ac propterea nos iis circa res mere speculativas minime teneri credere.

Mirâ quadam praecipitantiâ omnes sibi persuaserunt, Prophetas omnia, quae humanus intellectus assequi potest, scivisse: Et quamvis loca quaedam Scripturae nobis quam clarissime dictent, Prophetas quaedam ignoravisse, dicere potius volunt, se Scripturam iis in locis non intelligere, quam concedere Prophetas rem aliquam ignoravisse, aut verba Scripturae ita torquere conantur, ut id, quod plane non vult, dicat. Sane si horum utrumvis licet, actum est cum tota Scriptura; frustra enim conabimur aliquid ex Scriptura ostendere, si ea, quae maxime clara sunt, inter obscura, et impenetrabilia ponere licet, aut ad libitum interpretari. E. G. nihil in Scriptura clarius, quam quod Josua, et forte etiam autor, qui ejus historiam scripsit, putaverunt, solem circum terram moveri, terram autem quiescere, et [22] quod sol per aliquod tempus immotus stetit. Attamen multi, quia nolunt concedere in coelis aliquam posse dari mutationem, illum locum ita explicant, ut nihil simile dicere videatur; alii autem qui rectius philosophari didicerunt, quoniam intelligunt terram moveri, solem contra quiescere, sive circum terram non moveri, summis viribus idem ex Scriptura, quamvis aperte reclamante, extorquere conantur: quos sane miror. An, quaeso, tenemur credere, quod miles Josua Astronomiam callebat? et quod miraculum ei revelari non potuit, aut quod lux solis non potuit diuturnior solito supra horizontem esse, nisi Josua ejus causam intelligeret? mihi sane utrumque ridiculum videtur; malo igitur aperte dicere Josuam diuturnioris illius lucis causam veram ignoravisse, eumque, omnemque turbam, quae aderat simul putavisse solem motu diurno circa terram moveri, et illo die aliquamdiu stetisse, idque causam diuturnioris illius lucis credidisse, nec ad id attendisse, quod ex nimia glacie, quae tum temporis in regione aëris erat (vide Josuae cap. 10. vers. 11.) refractio solito major oriri potuerit, vel aliud quid

quid simile, quod jam non inquirimus. Sic etiam Esaiae signum umbrae retrogradae ad ipsius captum revelatum fuit, nempe per retrogradationem solis: nam etiam putabat solem moveri, et terram quiescere. Et de parheliis forte nunquam nec per somnium cogitavit. Quod nobis sine ullo scrupulo statuere licet; nam signum revera contingere poterat, et regi ab Esaia praedici, quamvis Propheta veram ejus causam ignoraret. De fabrica Salomonis, siquidem illa a Deo revelata fuit, idem etiam dicendum: nempe quod omnes ejus mensurae pro captu, et opinionibus Salomonis ei revelatae fuerunt: quia enim non tenemur credere Salomonem Mathematicum fuisse, licet nobis affirmare, eum rationem inter peripheriam, et circuli diametrum ignoravisse, et cum vulgo operariorum putavisse eam esse, ut 3 ad 1. Quod si licet dicere nos textum illum Lib 1. Reg. cap. 7. vers. 23. non intelligere, nescio hercule, quid ex Scriptura intelligere possumus, cum ibi fabrica simpliciter narretur, et mere historice; imo si licet fingere scripturam aliter sensisse, sed propter aliquam rationem nobis incognitam, ita scribere voluisse, tum nihil aliud fit, quam totius Scripturae omni- [23] moda eversio: nam unusquisque aequali jure de omnibus Scripturae locis idem dicere poterit; atque adeo quicquid absurdum, et malum humana malitia excogitare potest, id, salva Scripturae autoritate, et defendere et patrare licebit. At id, quod nos statuimus, nihil impietatis continet; nam Salomon, Esaias, Josua etc. quamvis Prophetae, homines tamen fuerunt, et nihil humani ab ipsis alienum existimandum. Ad captum Noachi etiam revelatum ei fuit Deum humanum genus delere, quia putabat mundum extra Palaestinam non inhabitari. Nec tantum hujusmodi res, sed etiam alias majoris momenti Prophetae salva pietate ignorare potuerunt, et revera ignoraverunt; nihil enim singulare de divinis attributis docuerunt, sed admodum vulgares de Deo

hue

buerunt opiniones: ad quas etiam eorum revelationes accommodatae sunt, ut jam multis Scripturae testimoniis ostendam: ita ut facile videas, eos non tam ob ingenii sublimitatem, et praestantiam quam ob pietatem, et animi constantiam laudari, et tantopere commendari.

Adamus, primus cui Deus revelatus fuit, ignoravit, Deum esse omnipraesentem, et omniscium, se enim a Deo abscondidit, et suum peccatum coram Deo, quasi hominem coram haberet, conatus est excusare: quare Deus etiam ei ad ipsius captum revelatus fuit, nempe ut qui non ubique est, et ut inscius loci, et peccati Adami; audivit enim, aut visus est audire Deum per hortum ambulantem, eumque vocantem, et quaerentem ubi esset; deinde ex occasione ejus verecundiae ipsum rogantem, num de arbore prohibita comederit. Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex. Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipsius captum, nempe ut rerum humanarum inscius, nec ipsi, ut sui peccati paeniteret, opus erat sublimiorem Dei cognitionem habere. Labano Deus sese revelavit, tanquam Deus Abrahami, quia credebat, unamquamque nationem suum habere Deum peculiarem. Vide Gen. cap. 31. vers. 29. Abrahamus etiam ignoravit Deum esse ubique, resque omnes praecognoscere; ubi enim sententiam in Sodomitas audivit, oravit, ut Deus eam non exequeretur, antequam sciret, num omnes illo supplicio [24] essent digni; ait enim (vide Gen. cap. 18. vers. 24.) *forte reperiuntur quinquaginta justi in illa civitate;* nec Deus ipsi aliter revelatus fuit; sic enim in Abrahami imaginatione loquitur: *nunc descendam ut videam, num juxta summam querelam, quae ad me venit, fecerunt, sin autem minus* (rem) *sciam.* Divinum etiam de Abrahamo testimonium (de quo vide Gen. cap. 18. vers. 19.) nihil continet praeter solam obedien-

obedientiam, et quod domesticos suos ad aequum, et bonum moneret, non autem quod sublimes de Deo habuerit cogitationes. Moses non satis etiam percepit, Deum esse omniscium, humanasque actiones omnes ex solo decreto dirigi: Nam, quamquam Deus ipsi dixerat (vide Exod. cap. 3. vers. 18.) Israëlitas ei obtemperaturos, rem tamen in dubium revocat, regeritque (vide Exod. cap. 4. vers. 1.) *quid si mihi non credant, nec mihi obtemperent.* Et ideo Deus etiam ipsi ut indifferens, et ut inscius futurarum humanarum actionum revelatus fuit. Dedit enim ei duo signa, dixitque; (Exod. 4. vers. 8.) *si contigerit, ut primo signo non credant, credent tamen ultimo, quod si etiam nec ultimo credent, cape (tum) aliquantulum aquae fluvii etc.* Et sane si quis sine praejudicio Mosis sententias perpendere velit, clare inveniet, ejus de Deo opinionem fuisse, quod sit ens, quod semper extitit, existit, et semper existet; et hac de causa ipsum vocat *Iehova* nomine, quod Hebraice haec tria tempora existendi exprimit: de ejus autem natura nihil aliud docuit, quam quod sit misericors, benignus, etc et summe zelotypus, ut ex plurimis locis Pentateuchi constat. Deinde credidit, et docuit, hoc ens ab omnibus aliis entibus ita differre, ut nulla imagine alicujus rei visae posset exprimi, nec etiam videri, non tam propter rei repugnantiam, quam propter humanam imbecillitatem: et praeterea ratione potentiae. singulare, vel unicum esse: concessit quidem dari entia, quae (sine dubio ex ordine et mandato Dei) vicem Dei gerebant, hoc est, entia quibus Deus autoritatem, jus, et potentiam dedit ad dirigendas nationes, et iis providendum et curandum, at hoc ens. quod colere tenebantur, summum et supremum Deum, sive [25] (ut Hebraeorum phrasi utar Deum Deorum esse docuit, et ideo in cantico Exodi (cap. 15. vers. 11.) dixit: *quis inter Deos tui similis, Iehova?* et Jetro (cap. 18. vers. 11.) *nunc novi, quod Iehova majo-*

omnibus Diis, hoc eſt, tandem cogor Moſi concedere, quod Jehova major eſt omnibus Diis, et potentia ſingulari. An vero Moſes haec entia, quae vicem Dei gerebant, a Deo creata eſſe crediderit, dubitari poteſt: quandoquidem de eorum creatione, et principio nihil, quod ſcimus, dixerit; docuit praeterea, hoc ens mundum hunc viſibilem ex Chao (vide cap. 1. Gen. verſ. 2.) in ordinem redegiſſe, ſeminaque naturae indidiſſe, adeoque in omnia ſummum jus et ſummam potentiam habere, et (vide Deut. cap. 10. verſ. 14. 15.) pro hoc ſummo ſuo jure, et potentiâ ſibi ſoli Hebraeam nationem elegiſſe, certamque mundi plagam, (vide Deut. cap. 4. verſ. 19. et cap. 32. verſ. 8, 9.) reliquas autem nationes, et regiones curis reliquorum Deorum a ſe ſubſtitutorum reliquiſſe; et ideo Deus Iſraëlis, et Deus (vide Libri 2 Paralip. cap. 32. verſ. 19.) Hieroſolymae, reliqui autem Dii reliquarum nationum Dii vocabantur. Et hac etiam de cauſa credebant Judaei regionem illam, quam Deus ſibi elegerat cultum Dei ſingularem, et ab aliarum regionum cultu prorſus diverſam requirere; imo nec poſſe pati cultum aliorum Deorum, aliiſque regionibus proprium: nam gentes illae, quas rex Aſſyriae in Judaeorum terras duxit, credebantur a leonibus dilaniari, quia cultum Deorum illius terrae ignorabant, (vide Lib. 2. Regum cap. 17. verſ. 25, 26. etc.) Et Jacobus, ex Aben Hezrae opinione, dixit propterea filiis, ubi patriam petere voluit, ut ſe novo cultui praepararent, et Deos alienos, hoc eſt, cultum Deorum illius terrae, in quâ tum erant, deponerent. (vide Gen. cap. 35. verſ. 2, 3.) David etiam, ut Saulo diceret, ſe propter ejus perſecutionem coactum eſſe, extra patriam vivere, dixit, ſe ab haereditate Dei expelli, et ad alios Deos colendos mitti, vide Sam. Lib. 1. cap. 26. verſ. 19. Denique credidit hoc ens, ſive Deum, ſuum domicilium in coelis habere (vide Deut. cap. 33. verſ. 27.) quae opinio inter ethnicos frequentiſſima fuit. Si jam ad

Moſis

Mosis revelationes attendamus, eas hisce opinionibus accommodatas fuisse reperiemus; nam quia credebat Dei naturam illas, quas diximus, pati conditiones, nempe, misericordiam, benignitatem etc. ideo Deus, ad hanc ejus opinionem, et sub hisce attributis ipsi revelatus fuit (vide Exodi cap. 34. vers. 6, 7. ubi narratur, qua ratione Deus Mosi apparuit; et decalogi versi 4, 5.) Deinde capite 33. vers. 18. narratur, Mosen a Deo petiisse, ut sibi liceret, eum videre; sed quoniam Moses, ut jam dictum est, nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, et Deus (ut jam ostendi) non revelatur Prophetis, nisi pro dispositione eorum imaginationis, ideo Deus nulla ipsi imagine apparuit: atque hoc contigisse inquam, quia Mosis imaginationi repugnabat. Nam alii Prophetae, Deum se vidisse testantur; nempe Esaias, Ezechiel, Daniel, etc. Et hac de causa Deus Mosi respondit, *non poteris meam faciem videre*, et quia Moses credebat, Deum esse visibilem, hoc est, ex parte divinae naturae nullam id implicare contradictionem (alias enim nihil simile petiisset) ideo addit *quoniam nemo me videbit, et vivet*; reddit igitur rationem opinioni Mosis consentaneam; non enim dicit, id ex parte divinae naturae implicare contradictionem, ut res revera se habet, sed id contingere non posse, propter humanam imbecillitatem. Porro ut Deus Mosi revelaret, Israëlitas, quia vitulum adoraverant, reliquis gentibus similes factos esse, ait cap. 33. vers. 2, 3. se missurum angelum, hoc est ens, quod vice supremi entis Israëlitarum curam haberet, se autem nolle inter ipsos esse. Hoc enim modo nihil Mosi relinquebatur, ex quo ipsi constaret Israëlitas Deo reliquis nationibus, quas Deus etiam curae aliorum entium, sive angelorum tradiderat, dilectiores esse, ut constat ex vers. 16. ejusdem capitis. Denique, quia Deus in coelis habitare credebatur, ideo Deus, tanquam e coelo supra montem descendens, revelabatur; et Moses etiam

tem, ut Deum alloqueretur, afcendebat, quod minime opus ei eſſet, ſi aeque facile Deum ubique imaginari poſſet. Iſraëlitae de Deo nihil fere norunt, tametſi ipſi revelatus eſt, quod quidem plusquam ſatis oſtenderunt cum ejus honorem, et cultum paucis poſt diebus vitulo tradiderunt, crediderunt que illum eſſe eos Deos, qui eos ex Aegypto eduxerant. Nec ſane credendum eſt, quod homines ſuperſtitionibus Aegyptiorum [27] aſſueti, rudes, et miſerrima ſervitute confecti, aliquid ſani de Deo intellexerint, aut quod Moſes eos aliquid docuerit, quam modum vivendi, non quidem tanquam Philoſophus, ut tandem ex animi libertate, ſed tanquam Legislator, ut ex imperio Legis coacti eſſent bene vivere. Quare ratio bene vivendi, ſive vera vita, Deique cultus, et amor iis magis ſervitus, quam vera libertas, Deique gratia, et donum fuit; Deum enim amare, ejuſque legem ſervare juſſit, ut Deo praeterita bona (ex Aegyptiaca ſcilicet ſervitute libertatem etc.) accepta ferrent, et porro minis eos perterrefacit, ſi illorum praeceptorum fuiſſent tranſgreſſores, et contra, ſi ea obſervaverint, multa promittit bona. Eos itaque eodem modo docuit, ac parentes pueros, omni ratione carentes, ſolent. Quare certum eſt, eos virtutis excellentiam, veramque beatitudinem ignoraviſſe. Jonas conſpectum Dei fugere putavit; quod videtur oſtendere, eum etiam crediſſe, Deum curam caeterarum regionum, extra Judaeam, aliis potentiis, a ſe tamen ſubſtitutis, tradiſſe. Nec ullus in vetere teſtamento habetur, qui magis ſecundum rationem de Deo locutus eſt, quam Salomon, qui lumine naturali omnes ſui ſeculi ſuperavit; et ideo etiam ſe ſupra Legem (nam ea iis tantum tradita eſt, qui ratione et naturalis intellectus documentis carent) exiſtimavit, legeſque omnes, quae regem ſpectant, et quae tribus potiſſimum conſtabant (vide Deut. cap. 17. vſ. 16, 17.) parvi pependit,

dit, imo eas plane violavit (in quo tamen erravit, nec quod Philosopho dignum egit, nempe, quod voluptatibus indulserit) omnia fortunae bona mortalibus vana esse docuit (vide Eccl.) et nihil homines intellectu praestantius habere, nec majori supplicio, quam stultitiâ, puniri, (vide Proverb. cap. 16. vers. 23.) Sed ad Prophetas revertamur, quorum discrepantes opiniones etiam notare suscepimus. Ezechielis sententias adeo sententiis Mosis repugnantes invenerunt Rabini, qui nobis illos (qui jam tantum extant) libros prophetarum reliquerunt, (uti tractatu Sabbati cap. 1. fol. 13. pag. 2. narratur) ut fere deliberaverint; ejus librum inter canonicos non admittere, atque eundem plane abscondidissent, nisi quidam Chananias in se suscepisset ipsum explicare; quod tandem magno cum labore, et studio (ut ibi narratur) ajunt ipsum fecisse; qua ratione autem, non satis constat, nempe, an quod commentarium, qui forte periit, scripserit, vel quod ipsa Ezechielis verba, et orationes (ut fuit audacia) mutaverit et ex suo ingenio ornaverit; quidquid sit, cap saltem 18. non videtur convenire cum versu 7. cap. 34. Exodi, nec cum vs. 18 cap. 32. Jerem. etc. Shamuel credebat, Deum, ubi aliquid decreverat, nunquam decreti poenitere (vide lib. 1 Shamuelis cap. 15. vers. 29.) nam Saulo, sui peccati poenitenti, et Deum adorare, veniamque ab ipso petere volenti, dixit; Deum suum contra eum decretum non mutaturum, Jeremiae autem contra revelatum fuit (vide cap. 18. vers. 8. 10.) nempe Deum, sive aliquid damni, sive aliquid boni alicui nationi decreverit, sui decreti poenitere, modo homines etiam a tempore sententiae, vel in melius, vel in pejus mutentur. At Joël Deum damni poenitere tantum docuit (vide ejus cap. 2. vers. 13.) Denique ex capite 4 Gen. vers. 7. clarissime constat, hominem posse peccati tentationes domare, et bene agere; id enim Kaïno dicitur, qui tamen ut ex ipsa Scripturâ, et Josepho constat, eas [28]

nunquam domavit. Idem etiam ex modo allato cap. Jeremiae evidentissime colligitur; nam ait Deum sui decreti in damnum, aut bonum hominum prolati, poenitere, prout homines mores, et modum vivendi mutare volunt. At Paulus contra nihil apertius docet, quam quod homines nullum imperium; nisi ex Dei singulari vocatione, et gratia in carnis tentationes habent. Vide Epist. ad Romanos cap. 9. ex vers. 10. etc. et quod cap. 3. vers. 5. et cap. 6. vers. 19. ubi Deo justitiam tribuit, se corrigit, quod humano more sic loquatur, et propter carnis imbecillitatem.

Ex his itaque satis superque constat, id, quod ostendere proponebamus, nempe Deum revelationes captui et opinionibus prophetarum accommodavisse; Prophetasque res, quae solam speculationem, et quae non charitatem, et usum vitae spectant, ignorare potuisse; et revera ignoravisse, contrariasque habuisse opiniones. Quare longe abest, ut ab iis cognitio rerum naturalium, et spiritualium sit petenda. Concludimus itaque nos Prophetis nihil aliud teneri credere, praeter id, quod finis et substantia est revelationis; in reliquis, prout unicuique libet, liberum est credere. Exempli gratia, revelatio Kaïni nos tantum docet, Deum Kaïnum monuisse ad veram vitam; id enim tantum intentum et substantia [29] revelationis est, non vero libertatem voluntatis, aut res Philosophicas docere; quare, tametsi in verbis illius monitionis et rationibus libertas voluntatis clarissime continetur, nobis tamen licitum est, contrarium sentire, quandoquidem verba illa, et rationis ad captum tantum Kaïni accomodatae sunt. Sic etiam Michaeae revelatio tantum docere vult, quod Deus Michaeae verum exitum pugnae Achabi contra Aram revelavit, quare hoc etiam tantum tenemur credere; quicquid igitur praeter hoc in illa revelatione continetur, nempe de Dei Spiritu vero, et falso, et de

exer-

exercitu coeli, ab utroque Dei latere ſtante, et reliquae illius revelationis circumſtantiae, nos minime tangunt: adeoque de iis unuſquiſque, prout ſuae rationi magis conſentaneum videbitur, credat. De rationibus, quibus Deus Iobo oſtendit ſuam in omnia potentiam, ſi quidem verum eſt, quod Iobo revelatae fuerunt, et quod author hiſtoriam narrare, non autem (ut quidam credunt) ſuos conceptus ornare ſtuduerit; idem etiam dicendum, nempe eas ad captum Iobi, et ad ipſum tantum convincendum allatas fuiſſe, non vero quod ſint rationes univerſales ad omnes convincendum. Nec aliter de Chriſti rationibus, quibus Phariſaeos contumaciae et ignorantiae convincit diſcipuloſque ad veram vitam hortatur, ſtatuendum; quod nempe ſuas rationes opinionibus et principiis uniuscujuſque accommodavit. Ex. gr. cum Phariſaeis dixit, vide Matth cap. 11. verſ. 26. *et ſi Satanas Satanam ejicit, adverſus ſe ipſum diviſus eſt; quomodo igitur ſtare poteſt regnum ejus?* nihil niſi Phariſaeos ex ſuis principiis convincere voluit, non autem docere, dari Daemones, aut aliquod Daemonum regnum. Sic etiam cum diſcipulis dixit Matth. 18. verſ. 10; *videte ne contemnatis unum ex parvis iſtis, dico enim vobis Angelos eorum in coelis etc.* Nihil aliud docere vult, quam ne ſint ſuperbi, et ne aliquem contemnant, non vero aliqua, quae in ipſius rationibus, quas tantum adfert ad rem diſcipulis melius perſuadendum, continentur. Idem denique de rationibus et ſignis Apoſtolorum abſolute dicendum, nec de his opus eſt fuſius loqui: nam ſi mihi enumeranda eſſent omnia Scripturae Loca, quae tantum ad hominem, ſive ad captum alicujus ſcripta ſunt, et quae non ſine magno Philoſophiae praejudicio, tanquam divina doctrina defenduntur, a brevitate, cui ſtudeo, longe diſcederem. Suffi- [30] ciat igitur, quaedam pauca, et univerſalia attigiſſe, reliqua curioſus lector apud ſe perpendat. Verum enim vero quamvis haec tantum, quae de Prophetis,

et

Verum antequam incipiam, explicare paucis volo, quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum et internum, et quid per Dei electionem, quidque denique per fortunam in sequentibus intelligam. Per Dei directionem intelligo fixum illum et immutabilem naturae ordinem sive rerum naturalium concatenationem. Diximus enim supra [32] et in alio loco jam ostendimus, leges naturae universales, secundum quas omnia fiunt et determinantur, nihil esse nisi Dei aeterna decreta, quae semper aeternam veritatem et necessitatem involvunt. Sive igitur dicamus omnia secundum leges naturae fieri, sive ex Dei decreto et directione ordinari, idem dicimus. Deinde quia rerum omnium naturalium potentia, nihil est nisi ipsa Dei potentia, per quam solam omnia fiunt et determinantur; hinc sequitur, quicquid homo, qui etiam pars est naturae, sibi in auxilium, ad suum esse conservandum parat, vel quicquid natura, ipso nihil operante, ipsi offert, id omne sibi a sola divina potentia oblatum esse, vel quatenus per humanam naturam agit, vel per res extra humanam naturam. Quicquid itaque natura humana ex sola sua potentia praestare potest ad suum esse conservandum id Dei auxilium internum, et quicquid praeterea ex potentia causarum externarum in ipsius utile cadit, id Dei auxilium externum merito vocare possumus. Atque ex his etiam facile colligitur, quid per Dei electionem sit intelligendum. Nam cum nemo aliquid agat, nisi ex praedeterminato naturae ordine, hoc est, ex Dei aeterna directione et decreto, hinc sequitur, neminem sibi aliquam vivendi rationem eligere, neque aliquid efficere, nisi ex singulari Dei vocatione, qui hunc ad hoc opus, vel ad hanc vivendi rationem prae aliis elegit. Denique per fortunam nihil aliud intelligo, quam Dei directionem, quatenus per causas externas et inopinatas res humanas dirigit. His praelibatis ad nostrum intentum revertamur, ut videamus quid id fuerit,

propter

propter quod Hebraea natio dicta fuerit a Deo prae reliquis electa. Ad quod ostendendum, sic procedo.

Omnia, quae honeste cupimus, ad haec tria potissimum referuntur, nempe res per primas suas causas intelligere; Passiones domare, sive virtutis habitum acquirere; Et denique secure, et sano corpore vivere. Media, quae ad primum et secundum directe inserviunt, et quae tanquam causae proximae, et efficientes considerari possunt, in ipsa humana natura continentur; ita ut eorum acquisitio a sola nostra potentiâ, sive a solis humanae naturae legibus praecipue pendeat; et hac de causa omnino statuendum est haec dona nulli nationi peculiaria sed toti humano generi communia semper fuisse; nisi somniare [33] velimus, naturam olim diversa hominum genera procreavisse. At media, quae ad secure vivendum, et corpus conservandum inserviunt, in rebus externis praecipue sita sunt; atque ideo dona fortunae vocantur, quia nimirum maxime a directione causarum externarum, quam ignoramus, pendent, ita, ut hac in re stultus fere aeque felix et infelix, ac prudens sit. Attamen ad secure vivendum, et injurias aliorum hominum, et etiam brutorum, evitandum, humana directio, et vigilantia multum juvare potest. Ad quod nullum certius medium ratio et experientia docuit, quam societatem certis legibus formare; certamque mundi plagam occupare et omnium vires ad unum quasi corpus, nempe societatis, redigere. Verum enim vero ad societatem formandam et conservandam, ingenium et vigilantia non mediocris requiritur; et idcirco illa societas securior erit, et magis constans, minusque fortunae obnoxia, quae maxime ab hominibus prudentibus et vigilantibus fundatur, et dirigitur; et contra, quae ex hominibus rudis ingenii constat, maximâ ex parte a fortuna pendet, et minus est constans. Quod si tamen diu permanserit, id alterius directio-

n

non suae debetur; imo si magna pericula exsuperaverit, et res ipsi prospere successerint, non poterit ipsa Dei directionem, (nempe quatenus Deus per causas latentes externas, at non quatenus per humanam naturam, et mentem agit) non admirari, et adorare; quandoquidem ipsi nihil nisi admodum inexpectatum et praeter opinionem contigit; quod revera etiam pro miraculo haberi potest.

Per hoc igitur tantum nationes ab invicem distinguuntur, nempe ratione societatis, et legum, sub quibus vivunt, et diriguntur; adeoque Hebraea natio, non ratione intellectus, neque animi tranquillitatis a Deo prae caeteris electa fuit, sed ratione societatis, et fortunae, quâ imperium adepta est, quâque id ipsum tot annos retinuit. Quod etiam ex ipsa Scripturâ quam clarissime constat: si quis enim ipsam vel leviter percurrit, clare videt, Hebraeos in hoc sólo caeteras nationes excelluisse, quod res suas, quae ad vitae securitatem pertinent, feliciter gesserint, magnaque pericula exsuperaverint, idque maxime solo Dei externo auxilio, in reliquis autem caeteris aequales [34] fuisse, et Deum omnibus aeque propitium. Nam ratione intellectus constat, (ut in superiori capite ostendimus) eos de Deo et natura vulgares admodum cogitationes habuisse; quare ratione intellectus non fuerunt a Deo prae caeteris electi; at nec etiam ratione virtutis, et verae vitae; hac enim in re etiam reliquis Gentibus aequales fuerunt, et non nisi paucissimi electi; eorum igitur electio, et vocatio in sola imperii temporanea felicitate, et commodis consistit; nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum successoribus aliud praeter hoc promiserit; imo in Lege pro obedientia nihil aliud promittitur, quam imperii continua felicitas, et reliqua hujus vitae commoda, et contra pro contumacia, pactique ruptione, imperii ruina, maximaque incommoda. Nec mirum; nam finis universae societatis, et imperii est (ut ex modo

modo dictis patet: et in ſequentibus fuſius oſtendemus) ſecure et commode vivere; imperium autem non niſi Legibus, quibus unuſquiſque teneatur, ſubſiſtere poteſt: quod ſi omnia unius ſocietatis membra legibus valedicere velint, eo ipſo ſocietatem diſſolvent, et imperium deſtruent. Hebraeorum igitur ſocietati nihil aliud, pro conſtanti legum obſervatione, promitti potuit, quam vitae ſecuritas, ejuſque commoda, et contra pro contumacia nullum certius ſupplicium praedici, quam imperii ruina, et mala, quae inde communiter ſequuntur, et praeterea alia, quae ex eorum ſingularis imperii ruina ipſis peculiariter ſuborirentur; ſed de his non eſt opus impraeſentiarum prolixius agere. Hoc tantum addo, Leges etiam veteris teſtamenti tantum Judaeis revelatas et praeſcriptas fuiſſe; nam, cum Deus ipſos ad ſingularem ſocietatem, et imperium conſtituendum tantum elegerit, neceſſario ſingulares etiam leges habere debebant: an vero aliis etiam nationibus Deus leges peculiares praeſcripſerit, et earum Legiſlatoribus ſeſe prophetice revelaverit, nempe ſub iis attributis, quibus Deum imaginari ſolebant, mihi non ſatis conſtat; hoc ſaltem ex ipſa Scriptura patet, alias etiam nationes ex Dei directione externa imperium, legeſque ſingulares habuiſſe: ad quod oſtendendum, duo tantum Scripturae loca adferam. Cap. 14. Gen. verſ. 18, 19, 20. narratur, quod Malkitſedek rex fuit Hieroſolymae, et Dei altiſſimi pontifex; et quod Abrahamo, ut jus erat Pontificis (vide [35] Numeri cap. 6. vſ. 23.) benedixit, et denique quod Abrahamus Dei dilectus decimam partem totius praedae huic Dei pontifici dedit. Quae omnia ſatis oſtendunt, Deum, antequam Gentem Iſraëliticam condiderit, reges, et pontifices, in Hieroſolyma conſtituiſſe; iiſque ritus, et leges praeſcripſiſſe; an vero prophetice, id, uti diximus, non ſatis conſtat. hoc mihi ſaltem perſuadeo, Abrahamum, dum ibi vixit, religioſe ſecundum illas leges vixiſſe; nam

A'

Abrahamus nullos ritus particulariter a Deo accepit, et nihilominus dicitur Gen. cap. 26. verf. 5. Abrahamum obfervaviffe cultum, praecepta, inftituta, et Leges Dei, quod fine dubio intelligendum eft de cultu, praeceptis, inftitutis, et legibus regis Malkitfedeki. Malachias cap. 1. verf. 10, 11. Judaeos his verbis increpat. *quisnam eft inter vos, qui claudat oftia* (fcil. templi) *ne meae arae fruftra ignis imponatur, in vobis non delector etc. Nam ex ortu folis usque in ejus occafum meum nomen magnum eft inter gentes, et ubique fuffitus mihi adfertur, et munus purum; meum enim nomen magnum eft inter gentes, ait Deus exercituum.* Quibus fane verbis, quandoquidem nullum aliud tempus quam praefens, nifi iis vim inferri velimus, pati poffunt, fatis fuperque teftatur. Judaeos illo tempore Deo non magis dilectos fuiffe quam alias Nationes: imo Deum aliis Nationibus miraculis magis innotuiffe quam tum temporis Judaeis, qui tum fine miraculis imperium iterum ex parte adepti fuerant: deinde Nationes ritus, et caeremonias, quibus Deo acceptae erant, habuiffe. Sed haec miffa facio, nam ad meum intentum fufficit oftendiffe electionem Judaeorum nihil aliud fpectaviffe, quam temporaneam corporis felicitatem, et libertatem: five imperium, et modum, et media, quibus ipfum adepti funt, et confequenter etiam Leges, quatenus ad illud fingulare imperium ftabiliendum neceffariae erant, denique modum, quo ipfae revelatae fuerunt; in caeteris autem, et in quibus vera hominis felicitas confiftit, eos reliquis aequales fuiffe. Cum itaque in Scriptura (vide Deut. cap. 4. verf. 7.) dicitur, nullam Nationem Deos fibi aeque propinquos, ac Judaeos [36] Deum habere, id tantum ratione imperii, et de illo folo tempore, quo iis tot miracula contigerunt, intelligendum etc. ratione enim intellectus, et virtutis, hoc eft, ratione beatitudinis Deus, uti jam diximus, et ipfa ratione oftendimus, omnibus aeque pro-

propitius est, quod quidem ex ipsa Scriptura satis etiam constat, ait enim Psaltes Psal. 145. vers. 18. *propinquus est Deus omnibus, qui eum vocant, omnibus, qui eum vere vocant.* Item in eodem Psal. vs. 9. *Benignus est Deus omnibus, et ejus misericordia* (est) *erga omnia, quae fecit.* In Psal. 33. v. 15. clare dicitur Deum omnibus eundem intellectum dedisse, his scilicet verbis: *qui format eodem modo eorum cor.* Cor enim ab Hebraeis sedes animae et intellectus credebatur, quod omnibus satis esse notum existimo. Deinde ex cap. 28. vs. 28. Jobi constat, Deum toti humano generi hanc Legem praescripsisse; Deum revereri, et a malis operibus abstinere, sive bene agere, et ideo Jobus, quamvis gentilis, Deo omnium acceptissimus fuit, quoniam omnes pietate, et religione superavit. Deinde ex cap. 4. vers. 2. Jonae clarissime constat, Deum non solum Judaeis, sed omnibus propitium, misericordem, longanimem, et amplum benignitate, ac poenitentem mali esse. Ait enim Jonas, *ideo antea statui fugere Tharsum, quia noveram* (nempe ex verbis Mosis, quae habentur cap. 34. vers. 6. Exodi) *te Deum propitium, misericordem etc. esse;* adeoque gentilibus Ninivitis condonaturum. Concludimus ergo (quandoquidem Deus omnibus aeque propitius est, et Hebraei, non nisi ratione societatis et imperii a Deo electi fuerint) unumquemque Judaeum extra societatem, et imperium solum consideratum nullum Dei donum supra alios habere, nec ullum discrimen inter ipsum, et gentilem esse. Cum itaque verum sit, quod Deus omnibus aeque benignus, misericors etc. sit, et Prophetae officium non tam fuerit leges patriae peculiares, quam veram virtutem docere, hominesque de ea monere, non dubium est, quin omnes nationes Prophetas habuerint, et quod donum propheticum Judaeis peculiare non fuerit. Quod revera etiam tam profanae, quam sacrae historiae testantur. Et quamvis ex sacris historiis Veteris Testamenti n'

cor

constet alias Nationes tot Prophetas, ac Hebraeos, [37] habuisse, imo nullum prophetam gentilem a Deo nationibus expresse missum, id nihil refert. Nam Hebraei res suas tantum, non autem aliarum gentium scribere curaverunt. Sufficit itaque, quod in vetere testamento reperiamus, homines gentiles, et incircumcisos, Noach, Chanoch, Abimelech, Bilham, etc. prophetavisse; deinde Hebraeos Prophetas non tantum suae, sed etiam multis aliis nationibus a Deo missos fuisse. Ezechiel enim omnibus gentibus tum notis vaticinatus est. Imo Hobadias nullis, quod scimus, nisi Idumaeis: et Jonas Ninivitis praecipue vates fuit. Esaias non tantum Judaeorum calamitates lamentatur, et praedicit, eorumque restaurationem canit, sed etiam aliarum gentium; ait enim cap. 16. vs. 9. *ideo fletu deplorabo Jahzerem*, et cap. 19 prius Aegyptiorum calamitates, et postea eorum restaurationem praedicit; (vide ejusdem cap. vers. 19, 20, 21, 25.) Nempe quod Deus iis Salvatorem mittet, qui eos liberabit, et quod Deus iis innotescet, et quod denique Aegyptii Deum sacrificiis, et muneribus colent; et tandem vocat hanc nationem *Benedictum Aegyptium Dei populum*: quae omnia profecto valde digna sunt, ut notentur. Jeremias denique non Hebraeae gentis tantum, sed absolute gentium Propheta vocatur. (vide ejus cap. 1. vers. 5.) hic etiam nationum calamitates praedicendo deflet; et earum restaurationem praedicit; ait enim cap. 48. vers. 31. de Moabitis *idcirco propter Moabum ejulabo, et propter totum Moabum clamo etc.* et vers. 36. *idcirco cor meum propter Moabum, sicut tympana, obstrepit*; et tandem earum restaurationem praedicit; ut et etiam restaurationem Aegyptiorum, Hamonitarum, et Helamitarum. Quare non dubium est caeteras gentes suos etiam Prophetas ut Judaeos habuisse, qui iis et Judaeis prophetaverunt. Quamvis tamen Scriptura non nisi de uno Bilhamo, cui res futurae Judaeorum et aliarum nationum revelatae fuerint,

mentio-

mentionem faciat, non tamen credendum est, Bilhamum sola illa occasione prophetavisse, ex ipsa enim historia clarissime constat eum dudum antea prophetiâ et aliis divinis dotibus claruisse. Nam, cum Balak eum ad se accersere jubet, ait (Num. cap. 22. vers. 6.) *quoniam scio enim, cui benedicis, benedictum, et cui maledicis, maledictum esse.* Quare is [38] illam eandem virtutem, quam Deus Abrahamo (vide Genes. cap. 12. vers. 3.) largitus est, habebat. Balamus deinde, ut assuetus prophetiis, legatis respondet, ut apud ipsum manerent, donec ei Dei voluntas revelaretur. Cum prophetabat, hoc est, cum veram Dei mentem interpretabatur, haec de se dicere solebat: *dictum ejus, qui audit dicta Dei, qui novit scientiam* (vel mentem, et praescientiam) *excelsi, visionem omnipotentis videt, excidens, sed retectus oculis.* Denique postquam Hebraeis ex mandato Dei benedixit, (nimirum ut solebat) aliis gentibus prophetare, resque earum futuras praedicere incipit. Quae omnia satis superque indicant eum semper Prophetam fuisse, aut saepius prophetavisse, et (quod adhuc hic notandum) id, quod praecipue Prophetas de prophetiae veritate certos reddebat, habuisse, nempe animum ad solum aequum, et bonum inclinatum, non enim cui ipse volebat, benedicebat, nec cui volebat maledicebat, ut Balak putabat, sed tantum iis, quibus Deus benedici, aut maledici volebat; ideo Balako respondit, *quamvis Balakus mihi daret tantum argenti, et auri, quantum ejus domum adimplere posset, non potero transgredi edictum Dei, ad faciendum ex meo arbitrio bonum aut malum; quod Deus loquetur, loquar*; quod autem Deus ei, dum erat in itinere, iratus fuerit, id etiam Mosi, dum in Aegyptum ex Dei mandato proficiscebatur, contigit (vide Exodi cap. 4. vs. 24.) et quod argentum ad prophetandum accipiebat, idem Shamuel faciebat (vide Samuel. lib. 1. cap. 9. vers. 7, 8) et si in aliqua re peccavit, (de eo vide 2 Epist. Petr

ca

cap. 2. vs. 15, 26. et Judae vs. 11.) *nemo adeo aequus, qui bene semper agat, et nunquam peccet.* (vide Eccl. cap. 7. vers. 20) Et sane ejus orationes multum semper apud Deum valere debuerunt, et ejus vis ad maledicendum certe magna admodum fuit, quandoquidem toties in Scriptura reperiatur, ad Dei magnam misericordiam erga Israëlitas testandum, quod Deus noluerit Bilhamum audire, et quod maledictionem in benedictionem converterit (vide Deut. cap. 23. vs. 6. Jos. 24. vs. 10. Neh. 13. vs. 2.) Quare sine dubio Deo acceptissimus erat; nam impiorum orationes, et maledicta Deum minime movent. Cum itaque [39] hic verus Propheta fuerit, et tamen ab Josua (cap. 13. vers. 22.) vocetur *divinus*, sive *augur*, certum est, hoc nomen etiam in bonam partem sumi, et quos gentiles solebant vocare augures, et divinos, veros fuisse Prophetas, et eos, quos Scriptura saepe accusat, et condemnat, Pseudo-divinos fuisse, qui gentes sicut Pseudo-prophetae Judaeos, decipiebant, quod etiam ex aliis Scripturae locis satis clare constat; quare concludimus, donum Propheticum Judaeis peculiare non fuisse, sed omnibus nationibus commune. Pharisaei tamen contra, acriter contendunt, hoc donum divinum suae tantum nationi peculiare fuisse, reliquas autem nationes ex virtute nescio quà diabolicà (quid tandem non finget superstitio?) res futuras praedixisse, praecipuum, quod ex vetere testamento adferunt, ad hanc opinionem ejus authoritate confirmandum, est illud Exod. cap. 33. vs. 16. ubi Moses Deo ait: *quânam enim re cognoscetur, me, et populum tuum invenisse gratiam in oculis tuis? certe quando cum nobis ibis, et separabimur ego, et populus tuus ab omni populo, qui est in superficie terra;* hinc inquam inferre volunt, Mosen a Deo petiisse, ut Judaeis esset praesens, iisque prophetice sese revelaret, deinde ut hanc gratiam nulli alii nationi concederet. Ridiculum sane, quod Moses praesentiam Dei gentibus invideret, aut quod tale quid a Deo

ausus

ausus esset petere. Sed res est; postquam Moses novit ingenium et animum suae nationis contumacem, clare vidit, eos non sine maximis miraculis, et singulari Dei auxilio externo, res inceptas perficere posse; imo eos necessario sine tali auxilio perituros; adeoque ut constaret, Deum eos conservatos velle, hoc Dei singulare auxilium externum petit, Sic enim cap. 34. vers 9. ait, *si inveni gratiam in oculis tuis Domine, eat, precor, Dominus inter nos, quoniam hic populus contumax est* etc. Ratio itaque, cur Dei singulare auxilium externum petit, est, quia populus erat contumax, et quod adhuc clarius ostendit, Mosen nihil praeter hoc singulare Dei auxilium externum petivisse, est ipsa Dei responsio; respondit enim statim (vers. 20. ejusd. cap) *ecce ego pango foedus, coram toto populo tuo me facturum mirabilia, quae non fuerunt facta in tota terra, nec in omnibus gentibus etc.* Quare Moses hic de sola Hebraeorum [40] electione, ut eam explicui, agit, nec aliud a Deo petiit. Attamen in Epistola Pauli ad Rom. alium textum reperio, qui me magis movet, nempe cap. 3. vs. 12. ubi Paulus aliud, quam nos hic, docere videtur; ait enim, *quae est igitur praestantia Judaei? aut quae utilitas circumcisionis? multa per omnem modum; primarium enim est, quod ei concredita sunt eloquia Dei.* Sed si ad Pauli doctrinam, quam praecipue docere vult, attendimus, nihil inveniemus, quod nostrae huic doctrinae repugnet; sed contra eadem, quae nos hic, docere: ait enim vers. 29. ejusdem capitis, Deum, et Judaeorum, et gentium Deum esse, et cap. 2. vers. 25. 26. *circumcisus si resiliat a lege, circumcisionem factam fore praeputium, et contra, si praeputium observet mandatum legis; ejus praeputium reputari circumcisionem.* Deinde vers. 9. cap. 4. ait omnes aeque, Judaeos scilicet et gentes sub peccato fuisse; peccatum autem sine mandato, et lege non dari. Quare hinc evidentissime constat, legem omnibus absolute (quod

ſupra etiam ex Job cap. 28. vſ. 28. oſtendimus) revelatam fuiſſe, ſub quâ omnes vixerunt, nempe legem, quae ſolam veram virtutem ſpectat, non autem illam, quae pro ratione et conſtitutione ſingularis cujuſdam imperii ſtabilitur, et ad ingenium unius nationis accommodatur. Denique concludit Paulus, quoniam Deus omnium nationum Deus eſt, hoc eſt, omnibus aeque propitius, et omnes aeque ſub lege, et peccato fuerant, ideo Deus omnibus nationibus Chriſtum ſuum miſit, qui omnes aeque a ſervitute legis liberaret, ne amplius ex mandato Legis, ſed ex conſtanti animi decreto, bene agerent. Paulus itaque id, quod volumus, ad amuſſim docet. Cum ergo ait, *Iudaeis tantum Dei eloquia credita fuiſſe*, vel intelligendum eſt, quod iis tantum Leges ſcripto, reliquis autem gentibus ſola tantum revelatione et conceptu concreditae fuerunt, vel, dicendum, (quandoquidem id, quod ſoli Iudaei objicere poterant, propulſare ſtudet) Paulum ex captu et ſecundum opiniones Iudaeorum, tum temporis receptas, reſpondere; nam ad ea, quae partim viderat, partim audiverat, edocendum, cum Graecis erat Graecus, et cum Judaeis Judaeus. Supereſt jam tantum ut quorundam rationibus reſpondeamus; quibus ſibi [41] perſuadere volunt, Hebraeorum electionem non temporaneam, et ratione ſolius imperii, ſed aeternam fuiſſe: nam, ajunt, videmus Judaeos poſt imperii amiſſionem, tot annos ubique ſparſos, ſeparatoſque ab omnibus nationibus, ſuperſtites eſſe, quod nulli alii Nationi contigit; deinde quod Sacrae Literae multis in locis docere videntur, Deum Judaeos in aeternum ſibi elegiſſe, adeoque, tametſi imperium perdiderunt, nihilominus tamen Dei electos manere. Loca, quae hanc aeternam electionem quam clariſſime docere putant, ſunt praecipue: I. vſ. 36. cap 32. Jeremiae, ubi Propheta ſemen Iſraëlis in aeternum gentem Dei manſuram teſtatur, comparando nimirum eos cum fixo coelorum et naturae ordine. II. Eze-

Ezechielis cap. 20. vſ. 32. etc. ubi videtur velle, quod, quamvis Judaei data opera Dei cultui valedicere velint, Deus tamen eos ex omnibus regionibus, in quibus diſperſi erant, recolliget, ducetque ad deſertum populorum, ſicuti eorum parentes ad Aegypti deſerta duxit, et tandem inde, poſtquam eos a rebellibus et deficientibus ſelegerit, ad montem ejus ſanctitatis, ubi tota Iſraëlis familia ipſum colet. Alia praeter haec adferri ſolent, praecipue a Phariſaeis, ſed omnibus me ſatisfacturum puto, ubi hiſce duobus reſpondero: quod levi negotio faciam, poſtquam ex ipſa Scriptura oſtendero, Deum Hebraeos in aeternum non elegiſſe, ſed tantum eadem conditione, quâ antea Canahanitas elegerit, qui etiam, ut ſupra oſtendimus, pontifices habuerunt, qui Deum religioſe colebant, et quos tamen Deus propter eorum luxum, et ſocordiam, et malum cultum rejecit. Moſes enim in Levitico cap. 18. verſ. 27, 28. monet Iſraëlitas, ne inceſtis polluantur, veluti Canahanitae, ne ipſos terra evomat, ſicuti evomuit illas gentes, quae illa loca inhabitabant. Et Deut. cap. 8. vſ. 19. 20. ipſis expreſſiſſimis verbis totalem ruinam minatur. Sic enim ait: *teſtor vobis hodie; quod abſolute peribitis, ſicuti gentes, quas Deus ex veſtra praeſentia perire facit, ſic peribitis.* Et ad hunc modum alia in Lege reperiuntur, quae expreſſe indicant, Deum non abſolute, neque in aeternum Hebraeam nationem elegiſſe. Si itaque Prophetae iis novum et aeternum foedus Dei cognitionis, amoris, et gratiae praedixerunt, id piis tantum promitti facile convincitur; nam in eodem Ezechielis capite, quod [42] modo citavimus, expreſſe dicitur, quod Deus ab iis ſeparabit rebelles et deficientes: et Tſephoniae cap. 3. verſ. 12, 13. quod Deus ſuperbos auferet e medio, et pauperes ſuperſtites faciet, et quia haec electio veram virtutem ſpectat, non putandum eſt, quod piis Iudaeorum tantum, caeteris excluſis, promiſſa fuerit, ſed plane credendum, gentiles veros Prophetas, quos

omnes nationes habuisse ostendimus, eandem etiam fidelibus suarum Nationum promisisse. eosque eâdem solatos fuisse. Quare hoc aeternum foedus Dei cognitionis et amoris universale est, ut etiam ex Tsephoniae c. 3. vers. 10, 11. evidentissime constat, adeoque hac in re nulla est admittenda differentia inter Judaeos et gentes, neque igitur etiam alia electio iis peculiaris praeter illam, quam jam ostendimus. Et quod Prophetae, dum de hac electione, quae solam veram virtutem spectat, multa de sacrificiis, et aliis ceremoniis, ac Templi et Urbis reaedificatione misceant, pro more et natura prophetiae res spirituales sub talibus figuris explicare voluerunt, ut Judaeis, quorum erant Prophetae, imperii et templi restaurationem, tempore Cyri expectandam, simul indicarent. Quare hodie Judaei nihil prorsus habent, quod sibi supra omnes Nationes tribuere possint. Quod autem tot annos dispersi absque imperio persliterint, id minime mirum, postquam se ab omnibus nationibus ita separaverunt, ut omnium odium in se converterint, idque non tantum ritibus externis, ritibus caeterarum nationum contrariis, sed etiam signo circumcisionis, quod religiosissime servant. Quod autem Nationum odium eos admodum conservet, id jam experientia docuit. Cum Rex Hispaniae olim Judaeos coëgit Regni Religionem admittere, vel in exilium ire, perplurimi Judaei pontificiorum religionem admiserunt; sed quia iis, qui religionem admiserunt, omnia Hispanorum naturalium privilegia concessa sunt, iique omnibus honoribus digni existimati sunt, statim ita se Hispanis immiscuerunt, ut pauco post tempore nullae eorum reliquiae manserint, neque ulla memoria. At plane contra iis contigit, quos Rex Lusitanorum religionem sui imperii admittere coegit, qui semper, quamvis ad religionem conversi, ab omnibus separati vixerunt, nimirum quia eos omnibus honoribus [43] indignos declaravit. Signum circumcisionis etiam

hac

hac in re tantum posse existimo, ut mihi persuadeam, hoc unum hanc Nationem in aeternum conservaturum, imo nisi fundamenta suae religionis eorum animos effoeminarent, absolute crederem, eos aliquando, data occasione, ut sunt res humanae mutabiles, suum imperium iterum erecturos, Deumque eos de novo electurum. Cujus etiam rei exemplum praeclarum habemus in Chinensibus, qui etiam komma aliquod in capite religiosissime servant, quo se ab omnibus aliis separant, et ita separati tot annorum millia se conservaverunt, ut antiquitate reliquas omnes nationes longe superent; nec semper imperium obtinuerunt, attamen illud amissum recuperaverunt, et sine dubio iterum recuperabunt, ubi Tartarorum animi prae luxu divitiarum et socordia languescere incipient. Denique si quis vellet defendere, Judaeos hac, vel alia de causa a Deo in aeternum electos fuisse, non ipsi repugnabo, modo statuat, hanc electionem, vel temporaneam, vel aeternam, quatenus ea tantum Judaeis peculiaris est, non respicere, nisi imperium, et corporis commoditates, (quandoquidem hoc solum unam Nationem ab alia distinguere potest); at ratione intellectus, et verae virtutis nullam nationem ab alia distingui, adeoque his in rebus nec a Deo unam prae alia eligi.

CAP. IV. *De Lege Divina.*

Legis nomen absolute sumptum significat id, secundum quod unumquodque individuum, vel omnia vel aliquot ejusdem speciei, una eademque certa ac determinata ratione agunt; ea vero vel a necessitate naturae, vel ab hominum placito dependet. Lex, quae a necessitate naturae dependet, illa est, quae ex ipsa rei natura sive definitione necessario sequitur; ab hominum placito autem, et quae magis proprie jus appellatur, est ea, quam homines ad tutius et commodius vivendum, vel ob alias causas,

sibi et aliis praescribunt. Ex. gr. quod omnia corpora, ubi in alia minora impingunt, tantum de suo motu amittunt, quantum aliis communicant, lex est universalis corporum, quae ex necessitate naturae [44] sequitur. Sic etiam, quod homo, cum unius rei recordetur, statim recordetur alterius similis, vel quam simul cum ipsa perceperat, lex est, quae ex natura humana necessario sequitur. At quod homines de suo jure, quod ex natura habent, cedant, vel cedere cogantur, et certae rationi vivendi sese adstringant, ex humano placito pendet. Et quamvis absolute concedam omnia ex legibus universalibus naturae determinari, ad existendum, et operandum, certa ac determinata ratione; dico tamen has leges ex placito hominum pendere. I. Quia homo, quatenus pars est naturae, eatenus partem potentiae naturae constituit: quae igitur ex necessitate naturae humanae sequuntur, hoc est, ex natura ipsa, quatenus eam per naturam humanam determinatam concipimus, ea, etiamsi necessario, sequuntur tamen ab humana potentia, quare sanctionem istarum legum ex hominum placito pendere optime dici potest, quia praecipue a potentia humanae mentis ita pendet, ut nihilominus humana mens, quatenus res sub ratione veri et falsi percipit, sine hisce legibus clarissime concipi possit, at non sine lege necessaria, ut modo ipsam definivimus. II. Has leges ex placito hominum pendere etiam dixi, quia res per proximas suas causas definire et explicare debemus, et illa universalis consideratio de fato, et concatenatione causarum, minime nobis inservire potest ad nostras cogitationes circa res particulares, formandas atque ordinandas. Adde, quod nos ipsam rerum coordinationem et concatenationem, hoc est, quomodo res revera ordinatae et concatenatae sunt, plane ignoremus, adeoque ad usum vitae melius, imo necesse est, res ut possibiles considerare. Haec de lege absolute considerata.

Verum

Verum enimvero quoniam nomen legis per translationem ad res naturales applicatum videtur, et communiter per legem nihil aliud intelligitur, quam mandatum, quod homines, et perficere, et negligere possunt, utpote, quia potentiam humanam sub certis limitibus, ultra quos se extendit, constringit, nec aliquid supra vires imperat; ideo Lex particularius definienda videtur, nempe, quod sit ratio vivendi, quam homo sibi, vel aliis ob aliquem finem praescribit. Attamen, quoniam verus finis legum paucis tantum patere solet, et perplurimum homines ad eum percipiendum fere inepti [45] sunt, et nihil minus quam ex ratione vivunt, ideo legislatores, ut omnes aeque constringerent, alium finem, longe diversum ab eo, qui ex legum natura necessario sequitur, sapienter statuerunt, nempe legum propugnatoribus promittendo id, quod vulgus maxime amat, et contra iis, qui eas violarent, minitando id, quod maxime timet; sicque conati sunt vulgum, tanquam equum fraeno, quoad ejus fieri potest, cohibere; unde factum est, ut pro lege maxime haberetur, ratio vivendi, quae hominibus ex aliorum imperio praescribitur: et consequenter ut ii, qui legibus obtemperant, sub lege vivere dicantur, et servire videantur, et revera, qui unicuique suum tribuit, quia patibulum timet, is ex alterius imperio et malo coactus agit, nec justus vocari potest; at is, qui unicuique suum tribuit, ex eo quod veram legum rationem, et earum necessitatem novit, is animo constanti agit, et ex proprio, non vero alieno decreto; adeoque justus merito vocatur. Quod etiam Paulum docere voluisse puto, cum dixit, eos, qui sub lege vivebant, per legem justificari non potuisse; justitia enim, ut communiter definitur, est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; et ideo Salomon cap. 21. vers. 12. Prov. ait, Justum laetari, cum fit judicium, iniquos autem pavere. Cum itaque Lex nihil aliud sit, quam

ratio vivendi quam homines, ob aliquem finem sibi, vel aliis praescribunt, ideo Lex distinguenda videtur in humanam et divinam; per humanam intelligo rationem vivendi, quae ad tutandam vitam et rempublicam tantum inservit; per divinam autem, quae solum summum bonum, hoc est, Dei veram cognitionem et amorem spectat. Ratio, cur hanc legem voco divinam, est, propter summi boni naturam, quam hic paucis, et quam clare potero, jam ostendam.

Cum melior pars nostri sit intellectus, certum est, si nostrum utile revera quaerere velimus, nos supra omnia debere conari, ut eum, quantum fieri potest, perficiamus; in ejus enim perfectione summum nostrum bonum consistere debet. Porro quoniam omnis nostra cognitio, et certitudo, quae revera omne dubium tollit, a sola Dei cognitione dependet; tum quia sine Deo nihil esse, neque concipi potest, tum etiam, quia de omnibus dubitare possumus, quamdiu Dei nullam claram et distinctam [45] habemus ideam; hinc sequitur, summum nostrum bonum, et perfectionem a sola Dei cognitione pendere etc. Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit; certum est, omnia, quae in natura sunt, Dei conceptum pro ratione suae essentiae suaeque perfectionis involvere atque exprimere, ac proinde nos, quo magis res naturales cognoscimus, eo majorem, et perfectiorem Dei cognitionem acquirere; vel (quoniam cognitio effectus per causam nihil aliud est, quam causae proprietatem aliquam cognoscere) quo magis res naturales cognoscimus, eo Dei essentiam (quae omnium rerum causa est) perfectius cognoscere; atque adeo tota nostra cognitio, hoc est, summum nostrum bonum, non tantum a Dei cognitione dependet, sed in eadem omnino consistit: quod etiam ex hoc sequitur, quod homo pro natura, et perfectione rei, quam prae reliquis amat, eo etiam perfectior est, et contra:

adeo-

adeoque ille neceſſario perfectiſſimus eſt et de ſumma beatitudine maxime participat, qui Dei, entis nimirum perfectiſſimi, intellectualem cognitionem ſupra omnia amat, eademque maxime delectatur. Huc itaque noſtrum ſummum bonum, noſtraque beatitudo redit, in cognitionem ſcilicet et amorem Dei. Media igitur, quae hic finis omnium humanarum actionum, nempe ipſe Deus, quatenus ejus idea in nobis eſt, exigit, juſſa Dei vocari poſſunt, quia quaſi ab ipſo Deo, quatenus in noſtra mente exiſtit, nobis praeſcribuntur, atque adeo ratio vivendi, quae hunc finem ſpectat, lex Divina optime vocatur. Quaenam autem haec media ſint, et quaenam ratio vivendi, quam hic finis exigit, et quomodo hunc optimae reipublicae fundamenta ſequantur, et ratio vivendi inter homines, ad univerſalem Ethicam pertinet. Hic non niſi de lege divina in genere pergam agere.

Cum itaque amor Dei ſumma hominis foelicitas ſit, et beatitudo, et finis ultimus, et ſcopus omnium humanarum actionum; ſequitur eum tantum legem divinam ſequi, qui Deum amare curat, non ex timore ſupplicii, neque prae amore alterius rei, ut deliciarum, famae etc. ſed ex eo ſolo, quod Deum novit, ſive quod novit, Dei cognitionem, et amorem, ſummum eſſe bonum. Legis igitur Divinae ſumma, ejuſque ſummum praeceptum eſt, Deum ut ſummum bonum amare, nempe ut jam diximus, non ex metu alicujus ſupplicii et poenae, nec prae [47] amore alterius rei, quâ delectari cupimus: hoc enim idea Dei dictat, Deum ſummum eſſe noſtrum bonum, ſive Dei cognitionem et amorem, finem eſſe ultimum, ad quem omnes actiones noſtrae ſunt dirigendae. Homo tamen carnalis haec intelligere nequit, et ipſi vana videntur, quia nimis jejunam Dei habet cognitionem, et etiam quia in hoc ſummo bono nihil reperit, quod palpet, comedat, aut denique quod carnem, quâ maxime delectatur, afficiat, utpote,

quod in ſola ſpeculatione et pura mente conſiſtit. At ii, qui norunt ſe nihil intellectu et ſana mente praeſtantius habere, haec ſine dubio, ſolidiſſima judicabunt. Explicuimus itaque, in quo potiſſimum lex divina conſiſtit, et quaenam ſint leges humanae, nempe omnes illae, quae alium ſcopum colliment; niſi ex revelatione ſancitae fuerint; nam hac etiam conſideratione res ad Deum referuntur, (ut ſupra oſtendimus) et hoc ſenſu lex Moſis, quamvis non univerſalis, ſed maxime ad ingenium et ſingularem conſervationem unius populi accommodata fuerit, vocari tamen poteſt Lex Dei, ſive Lex divina; quandoquidem credimus, eam lumine prophetico ſancitam fuiſſe. Si jam ad Naturam legis divinae naturalis, ut eam modo explicuimus, attendamus, videbimus. I. eam eſſe univerſalem, ſive omnibus hominibus communem; eam enim ex univerſali humanâ naturâ deduximus. II. eam non exigere fidem hiſtoriarum, quaecumque demum eae fuerint; nam quandoquidem haec Lex divina naturalis ex ſola conſideratione humanae naturae intelligatur, certum eſt, nos eam aeque concipere poſſe in Adamo, ac alio quocunque homine, aeque in homine qui inter homines vivit, ac in homine, qui ſolitariam vitam agit. Nec fides hiſtoriarum, quantumvis certa, Dei cognitionem, et conſequenter nec etiam Dei amorem nobis dare poteſt; amor enim Dei ab ejus cognitione oritur; ejus autem cognitio ex communibus notionibus per ſe certis et notis hauriri debet, quare longe abeſt, ut fides hiſtoriarum requiſitum ſit neceſſarium, ut ad ſummum noſtrum bonum perveniamus. Attamen, quamvis fides hiſtoriarum Dei cognitionem et amorem nobis dare nequeat, earum tamen lectionem, ratione vitae civilis, perutilem eſſe, non negamus; quo enim hominum mo-
[48] res et conditiones, quae ex nulla re melius, quam ex eorum actionibus noſci poſſunt, obſervaverimus et melius noverimus, eo inter ipſos cau-

tius

tius vivere, noſtraſque actiones et vitam eorum ingenio, quantum ratio fert, melius accommodare poterimus. Videmus III. hanc legem divinam naturalem non exigere caeremonias, hoc eſt, actiones, quae in ſe indifferentes ſunt et ſolo inſtituto bonae vocantur, vel, quae aliquod bonum ad ſalutem neceſſarium repraeſentant, vel ſi mavis, actiones, quarum ratio captum humanum ſuperat; nihil enim lumen naturale exigit, quod ipſum lumen non attingit, ſed id tantum, quod nobis clariſſime indicare poteſt, bonum, ſive medium ad noſtram beatitudinem eſſe. Quae autem ex ſolo mandato et inſtituto bona ſunt, vel ex eo, quod alicujus boni ſint repraeſentamina, ea noſtrum intellectum perficere nequeunt, nec aliud niſi merae umbrae ſunt, nec inter actiones, quae quaſi proles aut fructus intellectus et ſanae mentis ſunt, numerari poſſunt. Quod hic non opus eſt, prolixius oſtendere. IV. denique videmus ſummum legis divinae praemium eſſe, ipſam legem, nempe Deum cognoſcere, eumque ex vera libertate, et animo integro et conſtante amare, poenam autem, horum privationem, et carnis ſervitutem, ſive animum inconſtantem, et fluctuantem. His ſic notatis inquirendum jam eſt, I. num lumine naturali concipere poſſumus, Deum veluti legislatorem, aut principem leges hominibus praeſcribentem. II. quid Sacra Scriptura de lumine, et lege hac naturali doceat. III. quem ad finem caeremoniae olim inſtitutae fuerint. IV. denique quid referat ſacras hiſtorias ſcire, et eis credere? De primis duobus in hoc capite; de duobus autem ultimis in ſequente agam. Quid circa primum ſtatuendum ſit, facile deducitur ex natura voluntatis Dei, quae a Dei intellectu non niſi reſpectu noſtrae rationis diſtinguitur, hoc eſt, Dei voluntas et Dei intellectus in ſe revera unum et idem ſunt; nec diſtinguuntur, niſi reſpectu noſtrarum cogitationum, quas de Dei intellectu formamus, exempli gratia, cum

ad

ad hoc tantum attendimus, quod natura Trianguli in natura Divina ab aeterno continetur tanquam aeterna veritas, tum dicimus Deum trianguli ideam habere, sive naturam trianguli intelligere; sed cum [49] postea ad hoc attendimus, quod natura trianguli sic in natura divina continetur, ex sola necessitate divinae naturae, et non ex necessitate essentiae et naturae trianguli, imo, quod necessitas essentiae, et proprietatum trianguli, quatenus etiam ut aeternae veritates concipiuntur, a sola necessitate divinae naturae et intellectus pendeat, et non ex natura trianguli, tum id ipsum quod Dei intellectum vocavimus, Dei voluntatem sive decretum appellamus. Quare respectu Dei unum et idem affirmamus, cum dicimus, Deum ab aeterno decrevisse, et voluisse tres angulos trianguli aequales esse duobus rectis, vel Deum hoc ipsum intellexisse. Unde sequitur, Dei affirmationes et negationes aeternam semper necessitatem sive veritatem involvere. Si itaque, exempli gratia, Deus Adamo dixit, se nolle, ut de arbore cognitionis boni et mali comederet, contradictionem implicaret, Adamum de illa arbore posse comedere, adeoque impossibile foret, ut Adamus de ea comederet; nam divinum illud decretum aeternam necessitatem et veritatem debuisset involvere. Verum quoniam Scriptura tamen narrat, Deum id Adamo praecepisse, et nihilominus Adamum de eadem comedisse, necessario dicendum est, Deum Adamo malum tantum revelavisse, quod eum necessario sequeretur, si de illa arbore comederet, at non necessitatem consecutionis illius mali. Unde factum est, ut Adamus illam revelationem non ut aeternam et necessariam veritatem perceperit, sed ut legem, hoc est, ut institutum, quod lucrum aut damnum sequitur, non ex necessitate et natura actionis patratae, sed ex solo libitu et absoluto imperio alicujus Principis. Quare illa revelatio respectu solius Adami, et propter solum defectum ejus cognitionis lex

fuit,

fuit, Deusque quasi legislator aut Princeps. Et hac etiam de causa, nempe ob defectum cognitionis, Decalogus, respectu Hebraeorum tantum, lex fuit; nam quoniam Dei existentiam et aeternam veritatem non noverant, ideo id, quod ipsis in decalogo revelatum fuit, nempe Deum existere, Deumque solum adorandum esse, tanquam legem, percipere debuerunt; quod si Deus nullis mediis corporeis adhibitis sed immediate iis loquutus fuisset, hoc ipsum non tanquam legem, sed tanquam aeternam veritatem percepissent. Atque hoc, quod de Israëlitis et Adamo dicimus, de omnibus etiam Prophetis, qui nomine Dei leges scripserunt, dicendum, videlicet, [50] quod Dei decreta non adaequate, ut aeternas veritates, perceperunt. Ex. gr. de ipso Mose etiam dicendum est, eum ex revelatione vel ex fundamentis ei revelatis percepisse modum, quo populus Israëliticus in certa mundi plaga optime uniri posset, et integram societatem formare sive imperium erigere; deinde etiam modum, quo ille populus optime posset cogi ad obediendum, sed non percepisse, nec ipsi revelatum fuisse, modum illum optimum esse, neque etiam, quod ex populi communi obedientiâ in tali mundi plaga necessario sequeretur scopus, ad quem collimabant. Quapropter haec omnia non ut aeternas veritates, sed ut praecepta et instituta percepit, et tanquam Dei leges praescripsit; et hinc factum est, ut Deum rectorem, legislatorem, regem, misericordem, justum etc. imaginaretur; cum tamen haec omnia solius humanae naturae sint attributa, et a natura divina prorsus removenda: atque hoc inquam de solis Prophetis dicendum, qui nomine Dei leges scripserunt, non autem de Christo. De Christo enim, quamvis is etiam videatur leges Dei nomine scripsisse, sentiendum tamen est, eum res vere et adaequate percepisse: nam Christus non tam Propheta, quam os Dei fuit. Deus enim per mentem Christi, (ut in cap. I. ostendimus) sicuti ante per Angelos, nempe

per vocem creatam, visiones etc. quaedam humano generi revelavit. Quapropter aeque a ratione alienum esset, statuere Deum suas revelationes opinionibus Christi accommodavisse, ac, quod Deus antea suas revelationes opinionibus angelorum, hoc est vocis creatae et visionum accommodaverit, ut res revelandas Prophetis communicaret, quo quidem nihil absurdius statui posset; praesertim cum non ad solos Judaeos, sed totum humanum genus docendum missus fuerit, adeoque non satis erat, ut mentem opinionibus Judaeorum tantum accommodatam haberet, sed opinionibus et documentis humano generi universalibus, hoc est, notionibus communibus, et veris. Et sane ex hoc, quod Deus Christo, sive ejus menti sese immediate revelaverit et non ut Prophetis, per verba, et imagines, nihil aliud intelligere possumus, quam quod Christus res revelatas vere percepit, sive intellexit; tum enim res intelligitur, cum ipsa purâ mente extra verba et imagines [31] percipitur. Christus itaque res revelatas vere et adaequate percepit, si igitur eas tanquam leges unquam praescripsit, id propter populi ignorantiam et pertinaciam fecit; quare hac in re vicem Dei gessit, quod sese ingenio populi accommodavit, et ideo, quamvis aliquantulum clarius, quam caeteri Prophetae locutus sit, obscure tamen, et saepius per parabolas res revelatas docuit, praesertim quando iis loquebatur, quibus nondum datum erat intelligere regnum coelorum (vide Matth. cap. 13. vers. 10. etc.) et sine dubio eos, quibus datum erat mysteria coelorum noscere, res ut aeternas veritates docuit, non vero ut leges praescripsit, et hac ratione eos a servitute legis liberavit, et nihilominus legem hoc magis confirmavit et stabilivit, eorumque cordibus penitus inscripsit. Quod etiam Paulus quibusdam in locis indicare videtur: nempe Epistol. ad Rom. cap. 7. vers. 6. et cap. 3. vers. 28. Attamen nec ille etiam aperte loqui vult, sed, ut ipse ait cap. 3. vers. 5. et

cap.

cap. 6. verſ. 19. ejuſd. Epiſt. humano more loquitur, quod expreſſe dicit, cum Deum juſtum vocat, et ſine dubio etiam propter carnis imbecillitatem Deo miſericordiam, gratiam, iram etc. affingit, et ingenio plebis, ſive (ut ipſe etiam ait cap. 3. verſ. 1, 2. Epiſt. 1. ad Corinth.) hominum carnalium ſua verba accommodat: nam cap. 9. verſ. 18. epiſt. ad Rom. abſolute docet, Dei iram, ejuſque miſericordiam non ab humanis operibus, ſed a ſola Dei vocatione, hoc eſt, voluntate pendere; deinde quod ex operibus legis nemo fiat juſtus, ſed ex ſola fide (vide Ep. ad Rom. cap. 3. verſ. 28.) per quam ſane nihil aliud intelligit, quam plenum animi conſenſum, et denique, quod nemo fiat beatus, niſi mentem Chriſti in ſe habeat, (vide Epiſt. ad Rom. cap 8. verſ. 9.) qua ſcilicet leges Dei, ut aeternas veritates percipiat. Concludimus itaque, Deum non niſi ex captu vulgi, et ex ſolo defectu cogitationis tanquam legislatorem aut principem deſcribi et juſtum, miſericordem etc. vocari, Deumque revera ex ſolius ſuae naturae, et perfectionis neceſſitate agere, et omnia dirigere, et ejus denique decreta et volitiones aeternas eſſe veritates, ſemperque neceſſitatem involvere: idque eſt, quod primo in loco explicare, et oſtendere conſtitueram. Ad ſecundum igitur tranſeamus, et Sacram Paginam percurramus, et quid ipſa de lumine naturali et lege hac divina docet videamus. Pri- [52]
mum, quod nobis occurrit, eſt ipſa primi hominis hiſtoria, ubi narratur, Deum Adamo praecepiſſe, ne comederet de fructu arboris cognitionis boni et mali, quod ſignificare videtur, Deum Adamo praecepiſſe bonum agere, et quaerere ſub ratione boni, et non quatenus contrarium eſt malo, hoc eſt ut bonum ex amore boni quaereret, non autem ex timore mali: qui enim, ut jam oſtendimus, bonum agit ex vera boni cognitione et amore, libere et conſtanti animo agit, qui autem ex timore mali, is malo coactus, et ſerviliter agit, et ſub imperio alterius

vivit, atque adeo hoc unicum, quod Deus Adamo praecipit, totam legem divinam naturalem comprehendit, et cum dictamine luminis naturalis abſolute convenit, nec difficile eſſet, totam iſtam primi hominis hiſtoriam, ſive parabolam ex hoc fundamento explicare: ſed malo id miſſum facere; cum quia non poſſum abſolute eſſe certus, num mea explicatio cum ſcriptoris mente conveniat; tum quia plerique non concedunt, hanc hiſtoriam eſſe parabolam, ſed plane ſtatuunt, eam ſimplicem narrationem eſſe. Praeſtabilius erit igitur, alia Scripturae loca in medium adferre, illa praeſertim, quae ab eo dictata ſunt, qui ex vi luminis naturalis, quo omnes ſui aevi ſapientes ſuperavit, loquitur, et cujus ſententias aeque ſancte, ac Prophetarum amplexus eſt populus; Salomonem puto, cujus non tam Prophetia et pietas, quam prudentia et ſapientia in ſacris commendatur. Is in ſuis Proverbiis vocat humanum intellectum verae vitae fontem, et infortunium in ſola ſtultitia conſtituit. Sic enim ait cap. 16. verſ. 23. *fons vitae* (eſt) *intellectus ſui domini* *), *et ſupplicium ſtultorum eſt ſtultitia*: ubi notandum, quod per vitam abſolute Hebraice vera vita intelligatur, ut patet ex Deut. cap. 30. verſ. 19. fructum igitur intellectus in ſolâ verâ vitâ conſtituit, et ſupplicium in ſola ejus privatione, quod quidem abſolute convenit cum eo quod IV. loco notavimus circa legem divinam naturalem; quod autem hic fons vitae, ſive, quod ſolus intellectus, ut etiam oſtendimus, leges ſapientibus praeſcribit, aperte ab eodem hoc ſapiente docetur; ait enim cap. 13. verſ. 24. *Lex pruden-*
[83] *tis* (eſt) *fons vitae*, id eſt, ut ex modo allato textu patet, intellectus. Porro cap. 3. verſ. 13. expreſſiſſimis

*) *Hebraiſmus eſt. Qui rem aliquam habet vel in ſua natura continet, ejus rei Dominus vocatur: Sic avis Dominus alarum Hebraice vocatur, quia alas habet. Dominus intellectus, intelligens, quia intellectum habet.*

mis verbis docet, intellectum hominem beatum et foelicem reddere, veramque animi tranquillitatem dare Sic enim ait: *Beatus homo, qui invenit ſcientiam, et filius hominis, qui intelligentiam eruit.* Ratio eſt, (ut verſ. 16, 17. pergit) quia *directe dat dierum longitudinem* *), *indirecte divitias et honorem: ejus viae* (quas nimirum ſcientia indicat) *amoenae ſunt, et omnes ejus ſemitae pax.* Soli igitur ſapientes ex ſententia etiam Salomonis animo pacato et conſtante vivunt, non ut impii, quorum animus contrariis affectibus fluctuat, adeoqne (ut Eſaias etiam ait cap. 57. v. 20.) neque pacem, neque quietem habent. Denique in his Salomonis Proverbiis maxime nobis notanda ſunt, quae habentur in ſecundo cap utpote quae noſtram ſententiam quam clariſſime confirmant; ſic enim verſ. 3. ejuſd. cap. incipit: *nam ſi prudentiam inclamabis, et intelligentiae dederis vocem tuam, etc. tunc timorem Dei intelliges, et Dei ſcientiam* (vel potius amorem; nam haec duo verbum *Jadaa* ſignificat) *invenies; nam* (NB) *Deus dat ſapientiam: ex ore ſuo* (manat) *ſcientia et prudentia.* Quibus ſane verbis clariſſime indicat I. quod ſola ſapientia, ſive intellectus nos doceat, Deum ſapienter timere, hoc eſt, vera religione colere. Deinde docet. ſapientiam, et ſcientiam ex Dei ore fluere, Deumque illam dare, quod quidem nos etiam ſupra oſtendimus, nempe, quod noſter intellectus noſtraque ſcientia a ſola Dei idea ſive cognitione pendeat, oriatur, et perficiatur. Pergit deinde verſ. 9. expreſſiſſimis verbis docere, hanc ſcientiam veram Ethicam et Politicam continere, et ex ea deduci. *Tunc intelliges Iuſtitiam, et Iudicium, et rectitudines, (et) omnem bonam ſemitam:* nec his contentus pergit, *quando intrabit ſcientia in cor tuum, et ſapientia tibi erit ſuavis; tum tua*

*) *Hebraiſmus, nihil aliud ſignificans quam vitam.*

[54] *tua* *) *providentia tibi vigilabit, et prudentia te custodiet.* Quae omnia cum scientia naturali plane conveniunt; haec enim Ethicam docet, et veram virtutem, postquam rerum cognitionem acquisivimus, et scientiae praestantiam gustavimus. Quare foelicitas, et tranquillitas ejus, qui naturalem intellectum colit, ex mente Salomonis etiam, non ab imperio fortunae, (hoc est Dei auxilio externo) sed a sua interna virtute (sive Dei auxilio interno) maxime pendet, nempe, quia vigilando, agendo, et bene consulendo se maxime conservat. Denique nequaquam hic praetereundus est locus Pauli, qui habetur cap. 1. vers. 20. Epist. ad Rom. ubi (ut Tremellius vertit ex Syriaco textu) sic ait: *occulta enim Dei, a fundamentis mundi, in creaturis suis per intellectum conspiciuntur, et virtus et divinitas ejus, quae est in aeternum, adeo ut sint sine effugio.* Quibus satis clare indicat, unumquemque lumine naturali clare intelligere Dei virtutem, et aeternam divinitatem, ex qua scire et deducere possunt, quid iis quaerendum quidve fugiendum sit, adeoque concludit, omnes sine effugio esse, nec ignorantia excusari posse, quod profecto possent, si de lumine supranaturali loqueretur, et de carnali Christi passione et resurrectione etc. Et ideo paulo infra vers. 24. sic pergit: *Propter hoc tradidit eos Deus in concupiscentias immundas cordis eorum etc.* usque ad finem capitis, quibus vitia ignorantiae describit, eaque tanquam ignorantiae supplicia enarrat, quod plane convenit cum Proverbio illo Salomonis cap. 16. vers. 22. quod jam citavimus, nempe, *et supplicium stultorum est stultitia,* quare non mirum, quod dicat Paulus maleficos esse inexcusabiles. Nam prout unusquisque seminat, ita metet, ex malis mala necessario sequuntur, nisi sapienter corrigantur, et ex bonis bona, si animi constantia

*) מזמה *mezima proprie cogitationem, deliberationem et vigilantiam significat.*

ſtantia comitetur. Scriptura itaque lumen, et legem divinam naturalem abſolute commendat; atque his, quae in hoc capite agere propoſueram, abſolvi.

Cap. V. *De Ratione, cur Ceremoniae inſtitutae fuerint, et de fide hiſtoriarum, nempe, qua ratione, et quibus ea neceſſaria ſit.*

In ſuperiore capite oſtendimus, legem divinam, quae homines vere beatos reddit et veram vitam docet, omnibus eſſe hominibus univerſalem; [55] imo eam ex humana natura ita deduximus, ut ipſa humanae menti innata, et quaſi inſcripta exiſtimanda ſit. Cum autem caeremoniae, eae ſaltem, quae habentur in Vetere Teſtamento Hebraeis tantum inſtitutae et eorum imperio ita accommodatae fuerint, ut maxima ex parte ab univerſa ſocietate, non autem ab unoquoque exerceri potuerint, certum eſt, eas ad legem divinam non pertinere, adeoque nec etiam ad beatitudinem et virtutem aliquid facere; ſed eas ſolam Hebraeorum electionem, hoc eſt, (per ea, quae in tertio cap. oſtendimus) ſolam corporis temporaneam foelicitatem et imperii tranquillitatem reſpicere, propterea que, nonniſi ſtante eorum imperio, ullius uſus eſſe potuiſſe. Si eae igitur in Vetere Teſtamento ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuit, quia ex revelatione vel ex fundamentis revelatis inſtitutae fuerunt. Verum quia ratio tametſi ſolidiſſima apud communes Theologos non multum valet, lubet hic haec, quae modo oſtendimus Scripturae etiam autoritate confirmare; et deinde ad majorem perſpicuitatem oſtendere, qua ratione, et quomodo caeremoniae ad imperium Judaeorum ſtabiliendum et conſervandum inſerviebant. Eſaias nihil clarius docet, quam quod lex divina abſolute ſumpta ſignificet illam legem univerſalem; quae in verâ vivendi ratione conſiſtit, non autem caeremonias. Capita enim 1, vſ. 10. Propheta gentem ſuam vocat ad Legem divinam ex ſe audiendam, ex qua prius omnia

ſacrificiorum genera ſecludit, et omnia feſta, et tandem legem ipſam docet (vide vſ. 16, 17.) atque his paucis comprehendit, nempe in purificatione animi, et virtutis ſive bonarum actionum uſu ſeu habitu, et denique inopi auxilium ferendo. Nec minus luculentum teſtimonium eſt illud Pſalmi 40. verſ. 7, 9. Hic enim Pſaltes Deum alloquitur: *ſacrificium et mu-*
[50] *nus non voluiſti* *); *aures mihi perfodiſti, holocauſtum, et peccati oblationem non petiiſti; tuam voluntatem exequi, mi Deus, volui; nam lex tua eſt in meis viſceribus.* Vocat igitur illam tantum legem Dei, quae viſceribus vel menti inſcripta eſt, et ab ea caeremonias ſecludit; nam eae ſolo inſtituto, et non ex natura ſunt bonae, adeoque neque mentibus inſcriptae. Praeter haec alia adhuc in Scriptura reperiuntur, quae idem teſtantur, ſed haec duo attuliſſe ſufficit. Quod autem ceremoniae nihil ad beatitudinem juvent, ſed quod tantum imperii temporaneam foelicitatem reſpiciant, etiam ex ipſa Scriptura conſtat, quae pro ceremoniis nihil niſi corporis commoda, et delicias promittit, et pro ſola lege divina univerſali beatitudinem. In quinque enim libris, qui Moſis vulgo dicuntur, nihil aliud, ut ſupra diximus, promittitur, quam haec temporanea foelicitas, nempe honores, ſive fama, victoriae, divitiae, deliciae, et valetudo. Et quamvis quique illi libri, praeter ceremonias, multa moralia contineant, haec tamen in iis non continentur, tanquam documenta moralia omnibus hominibus univerſalia, ſed tanquam mandata ad captum, et ingenium ſolius Hebraeae nationis maxime accommodata, et quae adeo etiam ſolius imperii utilitatem ſpectant. Ex. Gr. Moſes non tanquam doctor aut Propheta Judaeos docet, ne occidant neque furentur, ſed haec tanquam legislator et princeps jubet; non enim documenta ratione comprobat, ſed juſſibus

*) *Eſt phraſis ad ſignificandam perceptionem.*

jussibus poenam addit, quae pro ingenio uniuscujusque nationis variare potest et debet, ut experientia satis docuit. Sic etiam jussum, de non committendo adulterio, solius reipublicae et imperii utilitatem respicit; nam si documentum morale docere voluisset, quod non solam reipublicae utilitatem, sed animi tranquillitatem, et veram uniuscuiusque beatitudinem respiceret, tum non tantum actionem externam, sed et ipsum animi consensum damnaret, ut Christus fecit, qui documenta universalia tantum docuit (vide Matth. cap. 5 vers. 28) et hac de causa Christus praemium spirituale, non autem ut Moses, corporeum promittit. Nam Christus, uti dixi, non ad imperium conservandum, et leges instituendum, sed ad solam legem universalem docendum missus fuit; [57] et hinc facile intelligimus, Christum legem Mosis minime abrogavisse, quandoquidem Christus nullas novas leges in rempublicam introducere voluerit, nec aliud magis curaverit, quam documenta moralia docere, eaque a legibus Reipublicae distinguere, idque maxime propter Pharisaeorum ignorantiam, qui putabant, illum beate vivere, qui jura Reipublicae sive legem Mosis defendebat; cum tamen ipsa, uti diximus nullam nisi Reipublicae rationem habuerit, nec tam ad Hebraeos docendum, quam cogendum inserviverit. Sed ad nostrum propositum revertamur, et alia Scripturae loca, quae pro ceremonis nihil praeter corporis commoda, et pro solâ lege divina universali beatitudinem promittunt, in medium proferamus. Inter prophetas nemo clarius quam Esaias hoc docuit, hic enim cap. 58. postquam hypocrisin damnavit, libertatem, et charitatem erga se et proximum commendat; et pro his haec promittit: *tunc erumpet sicuti aurora lux tua, et tua sanitas protinus efflorescet, et ibit ante te justitia tua, et gloria Dei te* *) *aggregabit etc.*

Post

*) *Hebraismus, quo tempus mortis significatur,* aggregari ad populos suos, *mori significat, vide Genes. cap. 49. vers.* 29.

Post haec sabbatum etiam commendat, pro cujus in observando diligentia, hoc promittit: *tunc* *) *cum Deo delectaberis et te* **) *equitare faciam super excelsa terrae et faciam, ut comedas haereditatem Iacobi, tui patris, ut os Iehovae locutum est.* Videmus itaque, Prophetam pro libertate et charitate mentem sanam in corpore sano, Deique gloriam etiam post mortem promittere: pro ceremoniis autem nihil nisi imperii securitatem, prosperitatem et corporis foelicitatem. In Psalmis 15. et 24. nulla fit ceremoniarum mentio, sed tantum documentorum moralium, nimirum, quia in iis de sola beatitudine agitur, eaque sola proponitur, quamvis tamen parabolice; nam certum est, ibi per montem Dei, ejusque tentoria et horum inhabitationem, beatitudinem et animi tranquillitatem, non vero montem Hierosolymae, neque Mosis tabernaculum intelligi; haec [59] enim loca a nemine inhabitabantur, nec nisi ab iis, qui ex sola tribu Levi erant, administrabantur. Porro omnes etiam illae Salomonis sententiae, quas in superiore capite attuli, pro solo cultu intellectus et sapientiae, veram promittunt beatitudinem, nempe, quod ex ea tandem timor Dei intelligetur et Dei scientia invenietur. Quod autem Hebraei post destructum eorum imperium non tenentur ceremonias exercere, patet ex Ieremia, qui ubi urbis vastationem prope instare vidit et praedicit, ait, *Deum eos tantum diligere, qui sciunt et intelligunt, quod ipse exercet misericordiam, judicium, et justitiam in mundo; adeoque in posterum non nisi eos, qui haec norunt, laude dignos aestimandos esse.* (vide cap. 9. vs. 23) quasi diceret, Deum post urbis vastationem nihil singulare a Judaeis exigere, nec aliud ab iisdem in posterum petere, praeter legem naturalem, quâ omnes

*) *Significat honeste delectari, sicuti etiam Belgice dicitur,* met Godt, en met eere.

**) *Significat imperium, tanquam equum freno tenere.*

omnes mortales tenentur. Novum praeterea Teſtamentum hoc ipſum plane confirmat, in eo enim, uti diximus, documenta tantum moralia docentur et pro iis regnum coeleſte promittitur, ceremonias autem, poſtquam Euangelium aliis etiam gentibus, qui alterius Reipublicae jure tenebantur, praedicari incepit, miſſas fecerunt Apoſtoli; quod autem Phariſaei poſt amiſſum imperium eas, aut ſaltem magnam earum partem retinuerint, id magis animo Chriſtianis adverſandi, quam Deo placendi fecerunt. Nam poſt primam urbis vaſtationem, cum Babylonem captivi ducti fuerunt, quia tum in ſectas non erant, quod ſciam, diviſi, ſtatim ceremonias neglexerunt, imo toti legi Moſis valedixerunt, patriaeque jura oblivioni, ut plane ſuperflua, tradiderunt et ſe cum caeteris nationibus immiſcere inceperunt, ut ex Hezdra et Nehemia ſatis ſuperque conſtat; quare non dubium eſt, quin Judaei, poſt diſſolutum imperium, lege Moſis non magis teneantur, quam antequam eorum ſocietas et Reſpublica inceperit; dum enim inter alias Nationes ante exitum ex Aegypto vixerunt, nullas leges peculiares habuerunt, nec ullo, niſi naturali jure et ſine dubio, etiam jure Reipublicae, in qua vivebant, quatenus legi divinae naturali non repugnabat, tenebantur. Quod autem Patriarchae Deo ſacrificaverunt, id feciſſe puto, ut ſuum animum, quem a pueritia ſacrificiis aſſuetum habebant, magis ad devotionem incitarent; omnes enim homines a tempore Enos ſacrificiis plane conſueverant, ita ut iis maxime ad devotionem in- [57] citarentur. Patriarchae igitur non ex jure aliquo divino imperante, vel ex univerſalibus fundamentis legis divinae edocti, ſed ex ſola illius temporis conſuetudine, Deo ſacrificaverunt et ſi ex alicujus mandato id fecerunt, mandatum illud nullum aliud fuit, quam jus Reipublicae, in quâ vivebant; quo etiam (ut jam hic et etiam capite tertio, cum de Malkitſedek loquuti ſumus, notavimus) tenebantur.

His

His puto, me meam ſententiam Scripturae authoritate confirmaviſſe; ſupereſt jam oſtendere, quomodo et qua ratione ceremoniae inſerviebant ad imperium Hebraeorum conſervandum et ſtabiliendum; quod quam pauciſſimis potero, et univerſalibus fundamentis oſtendam. Societas non tantum ad ſecure ab hoſtibus vivendum, ſed etiam ad multarum rerum compendium faciendum, perutilis eſt, et maxime etiam neceſſaria; nam, niſi homines invicem operam mutuam dare velint, ipſis et ars, et tempus deficeret, ad ſe, quoad ejus fieri poteſt, ſuſtentandum, et conſervandum. Non enim omnes ad omnia aeque apti ſunt, nec unuſquiſque potis eſſet, ad ea comparandum, quibus ſolus maxime indiget. Vires, et tempus, inquam, unicuique deficerent, ſi ſolus deberet arare, ſeminare, metere, molere, coquere, texere, ſuere et alia perplurima, ad vitam ſuſtentandum efficere, ut jam taceam artes, et ſcientias, quae etiam ad perfectionem humanae naturae, ejuſque beatitudinem ſunt ſumme neceſſariae. Videmus enim eos, qui barbare ſine politiâ vivunt, vitam miſeram, et pene brutalem agere, nec tamen pauca illa, miſera et impolita, quae habent, ſine mutuâ opera, qualis qualis ea ſit, ſibi comparant. Jam ſi homines a natura ita eſſent conſtituti, ut nihil niſi id, quod vera ratio indicat, cuperent, nullis ſane legibus indigeret ſocietas, ſed abſolute ſufficeret, homines vera documenta moralia docere, ut ſponte integro et liberali animo id, quod vere utile eſt, agerent. Verum longe aliter cum humana natura conſtitutum eſt; omnes quidem ſuum utile quaerunt, at minime ex ſanae rationis dictamine, ſed perplurimum ex ſola libidine et animi affectibus abrepti (qui nullam temporis futuri aliarumque rerum rationem habent) res appetunt, utileſque judicant. Hinc fit, ut nulla ſocietas poſſit ſubſiſtere, [60] abſque imperio, et vi, et conſequenter legibus, quae hominum libidinem, atque effraenatum impetum

tum moderentur et cohibeant: non tamen humana natura patitur abſolute ſe cogi, et ut Seneca Tragicus ait: violenta imperia nemo continuit diu; moderata durant; quamdiu enim homines ex ſolo metu agunt, tamdiu id, quod maxime nolunt, faciunt, nec rationem utilitatis et neceſſitatis rei agendae tenent, ſed id tantum curant, ne capitis aut ſupplicii rei ſint ſcilicet. Imo non poſſunt non malo aut damno imperatoris, quamvis cum ſuo magno etiam malo non tantum laetari, ipſique omnia mala cupere et ubi poterunt adferre. Homines deinde nihil minus pati poſſunt quam ſuis aequalibus ſervire et ab iis regi. Denique nihil difficilius, quam libertatem hominibus ſemel conceſſam iterum adimere. Ex his ſequitur Primo, quod vel tota ſocietas, ſi fieri poteſt collegialiter imperium tenere debet, ut ſic omnes ſibi et nemo ſuo aequali ſervire teneatur, vel, ſi pauci, aut unus ſolus imperium teneat, is aliquid ſupra communem humanam naturam habere, vel ſaltem ſummis viribus conari debet, vulgo id perſuadere. Deinde leges in quocunque imperio ita inſtitui debent, ut homines non tam metu, quam ſpe alicujus boni, quod maxime cupiunt, retineantur, hoc enim modo unuſquiſque cupide ſuum officium faciet. Denique quoniam obedientia in eo conſiſtit, quod aliquis mandata ex ſola imperantis authoritate exequatur, hinc ſequitur, eandem, in ſocietate cujus imperium penes omnes eſt et leges ex communi conſenſu ſanciuntur, nullum locum habere et ſive in tali ſocietate leges augeantur, vel minuantur, populum nihilominus aeque liberum manere, quia non ex authoritate alterius, ſed ex proprio ſuo conſenſu agit. At contra accidit, ubi unus ſolus imperium abſolute tenet; nam omnes ex ſola authoritate unius mandata imperii exequuntur, adeoque, niſi ita ab initio educati fuerint, ut ab ore imperantis pendeant, difficile is poterit, ubi opus erit, novas leges inſtituere et libertatem ſemel conceſſam populo adimere.

His ſic univerſaliter conſideratis, ad Hebraeorum rempublicam deſcendamus. Hi cum primum Aegypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, adeoque iis licebat, novas leges [61] ad libitum ſancire, ſive nova jura conſtituere et imperium, ubicunque locorum vellent, et quas terras vellent, occupare. Attamen ad nihil minus erant apti, quam ad jura ſapienter conſtituendum et imperium penes ſeſe collegialiter retinendum; rudis fere ingenii omnes erant et miſera ſervitute confecti. Imperium igitur penes unum tantum manere debuit, qui caeteris imperaret, eoſque vi cogeret et qui denique leges praeſcriberet, et impoſterum eas interpretaretur. Hoc autem imperium Moſes facile retinere potuit, quia divina virtute ſupra caeteros excellebat et ſe eam habere populo perſuaſit, multiſque teſtimoniis oſtendit; (vide Exodi cap. 14. verſ. ultimo, et cap. 19. verſ. 9) Is itaque virtute, qua pollebat divinâ, jura conſtituit et populo praeſcripſit: at in iis ſummam curam geſſit, ut populus, non tam metu, quam ſponte ſuum officium faceret; ad quod haec duo eum maxime cogebant, populi ſcilicet ingenium contumax, (quod ſola vi cogi non patitur) et inſtans bellum; ubi, ut res proſpere cedant, milites magis hortari, quam poenis et minis territare neceſſe eſt: ſic enim unuſquiſque magis ſtudet virtute et magnamitate animi clarere, quam ſupplicium tantum vitare. Hac igitur de cauſà Moſes virtute, et juſſu divino religionem in Rempublicam introduxit, ut populus non tam ex metu, quam devotione ſuum officium faceret. Deinde eos beneficiis obligavit, et divinitus multa in futurum promiſit, nec leges admodum ſeveras ſancivit, quod unuſquiſque, qui iis ſtuduit, facile nobis concedet, praecipue ſi ad circumſtantias, quae ad aliquem reum damnandum requirebantur, attenderit. Denique, ut populus, qui ſui juris eſſe non poterat, ab ore imperantis penderet, nihil hominibus ſcilicet ſervi-

tuti

tuti assuetis ad libitum agere concessit; nihil enim populus agere poterat, quin simul teneretur legis recordari et mandata exequi, quae a solo imperantis arbitrio pendebant. Non enim ad libitum, sed secundum certum, et determinatum jussum legis licebat arare, seminare, metere, item nec aliquid comedere, induere, neque caput et barbam radere, neque laetari, nec absolute aliquid agere licebat, nisi secundum iussa et mandata in legibus praescripta, nec hoc tantum, sed etiam in postibus, manibus et inter oculos signa quaedam habere tenebantur, quae eos semper per obedientiam monerent. Hic igitur scopus caeremoniarum fuit, ut homines nihil ex [62] proprio decreto, sed omnia ex mandato alterius agerent et continuis actionibus et meditationibus faterentur, se nihil prorsus sui, sed omnino alterius juris esse: ex quibus omnibus luce clarius constat, ceremonias ad beatitudinem nihil facere et illas Vet. Testamenti, imo totam legem Mosis nihil aliud, quam Hebraeorum imperium et consequenter nihil praeter corporis commoda spectavisse. Quod autem ad Christianorum ceremonias attinet, nempe Baptismum, Coenam dominicam, festa, orationes externas et si quae adhuc aliae, quae toti Christianismo communes sunt, semperque fuerunt, si eae unquam a Christo, aut ab Apostolis institutae sunt (quod adhuc mihi non satis constat) eae nonnisi ut universalis Ecclesiae signa externa institutae sunt, non autem ut res, quae ad beatitudinem aliquid faciunt, vel quae aliquid Sanctimoniae in se habeant; quare, quamvis hae ceremoniae non ratione imperii, ratione tamen integrae Societatis tantum institutae sunt; adeoque ille, qui solus vivit, iis minime tenetur, imo, qui in imperio, ubi Christiana religio interdicta est, vivit, is ab his ceremoniis abstinere tenetur et nihilominus poterit beate vivere. Hujus rei exemplum in regno Japonensium habetur, ubi Christiana religio interdicta est et Belgae, qui ibi habitant,

tant, ex mandato Societatis Indiae Orientalis ab omni externo cultu abſtinere tenentur. Nec hoc alia authoritate jam confirmare puto; et quamvis non difficile foret, hoc ipſum etiam ex fundamentis Novi Teſtamenti deducere et forte claris inſuper teſtimoniis oſtendere, haec tamen libentius miſſa facio, quia ad alia feſtinat animus. Pergo itaque ad id, de quo ſecundo loco in hoc capite agere conſtitui; ſcilicet Quibus et qua ratione fides hiſtoriarum in ſacris contentarum neceſſaria ſit. Ut autem hoc lumine naturali inveſtigetur, ſic procedendum videtur.

Si quis hominibus aliquid ſuadere vel diſſuadere vult, quod per ſe notum non eſt, is, ut id iidem amplectantur, rem ſuam ex conceſſis deducere, eoſque experientia vel ratione convincere debet, nempe ex rebus, quas per ſenſus experti ſunt, in natura contingere, vel ex axiomatis intellectualibus per ſe notis: at niſi experientia talis ſit, ut clare et diſtincte intelligatur, quamvis hominem convincat, non tamen [63] poterit ipſa intellectum aeque afficere, ejuſque nebulas diſſipare, ac cum res docenda ex ſolis axiomatis intellectualibus, hoc eſt, ex ſola virtute intellectus, ejuſque in percipiendo ordine, deducitur, praeſertim ſi quaeſtio de re ſpirituali et quae ſub ſenſus nullo modo cadit, ſit. Verum quia ad res ex ſolis notionibus intellectualibus deducendum longa perceptionum concatenatio ſaepiſſime requiritur, et praeterea etiam ſumma praecautio, ingenii perſpicacitas et ſumma continentia, quae omnia raro in hominibus reperiuntur; ideo homines ab experientia doceri malunt, quam omnes ſuas perceptiones ex paucis axiomatibus deducere et invicem concatenare; unde ſequitur, quod ſi quis doctrinam aliquam integram nationem, ne dicam, univerſum humanum genus docere et ab omnibus intelligi vult; is rem ſuam ſola experientia confirmare tenetur, rationesque ſuas et rerum docendarum definitiones ad captum

captum plebis, quae maximam humani generis partem componit, maxime accommodare, non autem eas concatenare, neque definitiones, prout ad rationes melius concatenandum inserviunt, tradere; alias doctis tantum scribet, hoc est, a paucissimis tantum hominibus, si cum reliquis comparentur; poterit intelligi. Cum itaque tota Scriptura in usum integrae nationis prius et tandem universi humani generis revelata fuerit; necessario ea, quae in ipsa continentur, ad captum plebis maxime accommodari debuerunt et sola experientia comprobari. Rem clarius explicemus. Quae Scriptura docere vult, quae solam speculationem spectant, haec potissimum sunt; nempe dari Deum, sive ens, quod omnia fecit et summa sapientia dirigit et sustentat et quod hominum summam habet curam, nempe eorum, qui pie et honeste vivant: reliquos autem multis suppliciis punit et a bonis segregat. Atque haec Scriptura sola experientia comprobat, nempe iis, quas narrat historiis, nec ullas harum rerum definitiones tradit, sed omnia verba, et rationes captui plebis accommodat. Et quamvis experientia nullam harum rerum claram cognitionem dare possit, nec docere, quid Deus sit et qua ratione res omnes sustentet et dirigat, hominumque curam habeat; potest tamen homines tantum docere et illuminare, quantum ad obedientiam et devotionem eorum animis imprimendum sufficit. [64] Atque ex his satis clare constare puto, quibus et qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: ex modo ostensis enim evidentissime sequitur, earum notitiam et fidem vulgo, cujus ingenium ad res clare et distincte percipiendum non valet, summe esse necessariam. Deinde, eum, qui eas negat, quia non credit Deum esse, neque eum rebus et hominibus providere, impium esse: qui autem eas ignorat et nihilominus lumine naturali novit, Deum esse, et quae porro diximus et deinde veram vivendi rationem habet, beatum omnino

esse

esse, imo vulgo beatiorem, quia praeter veras opiniones, clarum insuper et distinctum habet conceptum. Denique sequitur, eum, qui has historias Scripturae ignorat, nec lumine naturali aliquid novit, si non impium, sive contumacem, inhumanum tamen esse et pene brutum, nec ullum Dei donum habere, Verum hic notandum, nos cum dicimus, notitiam historiarum vulgo summe esse necessariam, non intelligere notitiam omnium prorsus historiarum, quae in sacris literis continentur, sed tantum earum, quae praecipuae sunt, et quae solae, sine reliquis, doctrinam, quam modo diximus, evidentius ostendunt, hominumque animos maxime movere possunt. Nam, si omnes Scripturae historiae necessariae essent ad ejus doctrinam probandam, nec conclusio elici posset, nisi ex universali consideratione omnium prorsus historiarum, quae in ipsa continentur; tum sane ejus doctrinae demonstratio, et conclusio non tantum plebis, sed absolute humanum captum et vires superaret; quis enim ad tam magnum numerum historiarum simul attendere posset et ad tot circumstantias et partes doctrinae, quae ex tot tamque diversis historiis deberet elici. Ego saltem mihi non possum persuadere, quod homines illi, qui nobis Scripturam, prout eam habemus, reliquerunt, tanto ingenio abundaverint, ut talem demonstrationem investigare potuerint et multo minus, quod doctrina Scripturae non posset intelligi, nisi auditis litibus Isaaci, Achitophelis consiliis Absolomo datis, et bello civili Judaeorum et Israëlitarum et aliis ad hunc modum Chronicis; aut quod primis Judaeis, qui tempore Mosis vixerunt, ipsa doctrina ex historiis non aeque facile demonstrari [65] potuerit, ac iis qui tempore Hesdrae vixerunt. Sed de his fusius in sequentibus. Vulgus itaque eas tantum historias, quae maxime eorum animos ad obedientiam et devotionem movere possunt, scire tenetur. At ipsum vulgus non satis aptum

est

eſt ad faciendum de iis iudicium, utpote quod magis narrationibus et rerum ſingulari et inexpectato eventu, quam ipſa hiſtoriarum doctrinâ delectatur; atque hac de cauſa praeter lectionem hiſtoriarum Paſtoribus ſive Eccleſiae miniſtris inſuper indiget, qui ipſum pro imbecillitate ejus ingenii doceant. Attamen ne a noſtro propoſito divagemur, ſed id, quod praecipue intendebamus oſtendere, concludamus, nempe fidem hiſtoriarum, quaecunque demum eae ſint, ad legem divinam non pertinere, nec homines per ſe beatos reddere, neque ullam utilitatem, niſi ratione doctrinae, habere, qua ſola ratione aliae hiſtoriae aliis praeſtantiores poſſunt eſſe. Narrationes igitur in Vetere et Novo Teſtamento contentae, reliquis profanis, et ipſae etiam inter ſe, unae aliis praeſtantiores ſunt, pro ratione ſalutarium opinionum, quae ex iis ſequuntur. Quare ſi quis hiſtorias S. Scripturae legerit, eique in omnibus fidem habuerit, nec tamen ad doctrinam, quam ipſa iiſdem docere intendit, attenderit nec vitam emendaverit, perinde ipſi eſt, ac ſi Alcoranum, aut Poëtarum fabulas Scenicas, aut ſaltem communia Chronica ea attentione, qua vulgus ſolet, legiſſet; et contra, uti diximus, is, qui eas plane ignorat et nihilominus ſalutares habet opiniones, veramque vivendi rationem, is abſolute beatus eſt, et revera Chriſti Spiritum in ſe habet. At Judaei contra plane ſentiunt; ſtatuunt enim veras opiniones, veramque vivendi rationem nihil prodeſſe ad beatitudinem, quamdiu homines eas ex ſolo lumine naturali amplectuntur et non ut documenta Moſi prophetice revelata: hoc enim Maimonides cap. 8. Regum lege 11. aperte his verbis audet affirmare; כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הריזה
סחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא: והוא
שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך
חוא בתורה והודיענו על ידי משם רבינו שבני נח סלדם
נצטוו בהן אבל אם עשהן מפני הכרע הדעת אין זה גר
תושב ואינן מחסירי אומות העולם ואינו מחכמיהם:

omnis,

omnis, qui ad se suscipit *) *septem praecepta, et ea* [66] *diligenter exequutus fuerit, is ex piis Nationum est et haeres futuri mundi; videlicet si ipsa susceperit et exequutus fuerit, propterea, quod Deus ea in lege praeceperit et quod nobis per Mosen revelaverit, quod filiis Noae eadem antea praecepta fuerunt, sed si ea a ratione ductus exequutus fuerit, hic non est incola, nec ex piis, nec ex scientibus Nationum.* Haec sunt verba Maimonidis, quibus R. Joseph filius Shem Tob in suo libro, quem vocat Kebod Elohim, seu *gloriam Dei* addit, quod quamvis Aristoteles (quem summam Ethicam scripsisse putat et supra omnes aestimat) nihil eorum, quae ad veram Ethicam spectant et quae etiam in sua Ethica amplexus est, omisisset, sed omnia diligenter exequutus fuisset, hoc tamen ipsi ad salutem prodesse non potuit, quia ea, quae docet, non amplexus est, ut documenta divina prophetice revelata, sed ex solo dictamine rationis. Verum haec omnia mera esse figmenta et nullis rationibus; neque Scripturae authoritate suffulta, unicuique haec attente legenti satis constare existimo, quare ad eandem rem refutandum, ipsam recensuisse sufficit; nec etiam eorum sententiam hic refutare in animo est, qui nimirum statuunt, lumen naturale nihil sani de iis, quae ad veram salutem spectant, docere posse, hoc enim ipsi, qui nullam sanam rationem sibi concedunt, nulla etiam ratione probare possunt; et si aliquid supra rationem se habere venditant, id merum est figmentum et longe infra rationem, quod jam satis eorum communis vivendi modus indicavit. Sed de his non est opus apertius loqui. Hoc tantum addam, nos neminem, nisi ex operibus cognoscere posse, qui itaque his fructibus abundaverit, scilicet charitate, gaudio, pace, longanimitate, benigni-

*) Nota. *Judaeos putare, Deum Noae septem praecepta dedisse, et iis solis omnes nationes teneri: Hebraeae autem soli alia perplurima praeterea dedisse, ut eam beatiorem reliquis faceret.*

nignitate, bonitate, fide, manſuetudine, continentia, adverſus quos (ut Paulus in Epiſtola ad Galatas cap. 5. verſ. 22. ait) lex non eſt poſita, is, ſive ex ſola ratione, ſive ex ſola Scriptura edoctus ſit, a Deo revera edoctus eſt et omnino beatus. His itaque omnia, quae circa legem divinam agere conſtitueram, abſolvi.

CAP. VI. *De Miraculis.*

Sicuti ſcientiam illam, quae captum huma- [97] num ſuperat, divinam, ſic opus, cujus cauſa vulgo ignoratur, divinum, ſive Dei opus vocare conſueverunt homines. Vulgus enim tum Dei potentiam et providentiam quam clariſſime conſtare putat, cum aliquid in natura inſolitum et contra opinionem, quam ex conſuetudine de naturâ habet, contingere videt; praeſertim ſi id in ejus lucrum aut commodum ceſſerit et ex nulla re clarius exiſtentiam Dei probari poſſe exiſtimat, quam ex eo, quod natura, ut putant, ſuum ordinem non ſervet; et propterea illos omnes Deum, aut ſaltem Dei providentiam tollere putant, qui res et miracula per cauſas naturales explicant, aut intelligere ſtudent. Exiſtimant ſcilicet, Deum tamdiu nihil agere, quamdiu natura ſolito ordine agit, et contra, potentiam naturae et cauſas naturales tamdiu eſſe otioſas, quamdiu Deus agit; duas itaque potentias numero ab invicem diſtinctas imaginantur, ſcilicet, potentiam Dei et potentiam rerum naturalium, a Deo tamen certo modo determinatam, vel (ut plerique magis hodierno tempore ſentiunt) creatam. Quid autem per utramque, et quid per Deum et naturam intelligant, neſciunt ſane, niſi quod Dei potentiam tanquam regiae cujuſdam majeſtatis imperium; naturae autem tanquam vim et impetum imaginentur. Vulgus itaque opera naturae inſolita vocat miracula, ſive Dei opera et partim ex devotione, partim ex cupiditate adverſandi iis, qui ſcientias naturales colunt, rerum cauſas naturales neſcire cupit et ea tantum audire

gestit, quae maxime ignorat, quaeque propterea maxime admiratur. Videlicet, quia nulla alia ratione, nisi causas naturales tollendo, resque extra naturae ordinem imaginando, Deum adorare, omniaque ad ejus imperium et voluntatem referre potest, nec Dei potentiam magis admiratur, nisi dum potentiam naturae a Deo quasi subactam imaginatur, quod quidem originem duxisse videtur a primis Judaeis, qui ut Ethnicos sui temporis, qui Deos visibiles adorabant, videlicet Solem, Lunam, Terram, Aquam, Aërem etc. convincerent, iisque ostenderent, Deos [68] illos imbecilles et inconstantes, sive mutabiles et sub imperio Dei invisibilis esse, miracula sua narrabant, quibus insuper conabantur ostendere, totam naturam, ex Dei, quem adorabant, imperio in eorum tantum commodum dirigi, quod quidem hominibus adeo arrisit, ut in hoc usque tempus miracula fingere non cessaverint, ut ipsi Deo dilectiores reliquis, causaque finalis, propter quam Deus omnia creavit et continue dirigit, crederentur. Quid sibi vulgi stultitia non arrogat, quod nec de Deo, nec de natura ullum sanum habet conceptum, quod Dei placita cum hominum placitis confundit et quod denique naturam adeo limitatam fingit, ut hominem ejus praecipuam partem esse credat. Hic vulgi de Natura et Miraculis opiniones et praejudicia satis prolixe enarravi: attamen, ut rem ordine edoceam, ostendam I. Nihil contra naturam contingere, sed ipsam aeternum fixum et immutabilem ordinem servare, et simul, quid per miraculum intelligendum sit. II. Nos ex miraculis, nec essentiam nec existentiam et consequenter, nec providentiam Dei posse cognoscere, sed haec omnia longe melius percipi ex fixo et immutabili naturae ordine. III. Ex aliquot Scripturae exemplis ostendam, ipsam Scripturam per Dei decreta et volitiones et consequenter per providentiam nihil aliud intelligere, quam ipsum naturae ordinem, qui ex ejus aeternis legibus necessario sequitur.

quitur. IV. Denique de modo miracula Scripturae interpretandi et de iis, quae praecipue circa miraculorum narrationes notari debeant, agam. Et haec praecipua ſunt, quae ad hujus capitis argumentum ſpectant et quae praeterea ad intentum totius hujus operis non parum inſervire exiſtimo. Ad primum quod attinet, id facile oſtenditur ex iis, quae in cap. 4. circa legem divinam demonſtravimus, nempe; omne id, quod Deus vult ſive determinat, aeternam neceſſitatem et veritatem involvere. Oſtendimus enim ex eo, quod Dei intellectus a Dei voluntate non diſtinguitur, idem nos affirmare, cum dicimus Deum aliquid velle, ac cum dicimus, Deum id ipſum intelligere; quare eadem neceſſitate, qua ex natura et perfectione divina ſequitur, Deum rem aliquam, ut eſt, intelligere, ex eadem ſequitur, Deum eandem, ut eſt, velle. Cum autem nihil, niſi ex ſolo divino decreto neceſſario verum ſit, hinc clariſſime ſequitur, leges naturae univerſales mera eſſe decreta Dei, quae ex neceſſitate et perfectione naturae divinae ſequuntur. [69] Si quid igitur in natura contingeret, quod ejus univerſalibus legibus repugnaret, id decreto et intellectui et naturae divinae neceſſario etiam repugnaret; aut ſi quis ſtatueret, Deum aliquid contra leges naturae agere, is ſimul etiam cogeretur ſtatuere, Deum contra ſuam naturam agere, quo nihil abſurdius. Idem etiam facile ex hoc poſſet oſtendi, quod nimirum potentia naturae ſit ipſa divina potentia et virtus; divina autem potentia ſit ipſiſſima Dei eſſentia; ſed hoc inpraeſentiarum libentius omitto. Nihil igitur in *) natura contingit, quod ipſius legibus univerſalibus repugnet; at nec etiam aliquid, quod cum iiſdem non convenit, aut ex iiſdem non ſequitur: nam quicquid ſit, per Dei voluntatem et aeternum decretum ſit,

Q 2 hoc

*) Nota, *Me hic per Naturam non intelligere ſolam materiam, ejusque affectiones, ſed praeter materiam, alia infinita.*

hoc est, ut jam ostendimus, quicquid fit, id secundum leges et regulas, quae aeternam necessitatem et veritatem involvunt, fit; natura itaque leges et regulas, quae aeternam necessitatem et veritatem involvunt, quamvis omnes nobis notae non sint, semper tamen observat, adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem; nec ulla sana ratio suadet, naturae limitatam potentiam et virtutem tribuere, ejusque leges ad certa tantum et non ad omnia aptas, statuere; nam cum virtus et potentia naturae, sit ipsa Dei virtus et potentia, leges autem et regulae naturae, ipsa Dei decreta, omnino credendum est, potentiam naturae infinitam esse, ejusque leges adeo latas, ut ad omnia, quae et ab ipso divino intellectu concipiuntur, se extendant; alias enim, quid aliud statuitur, quam quod Deus naturam adeo impotentem creaverit, ejusque leges et regulas adeo steriles statuerit, ut saepe de novo ei subvenire cogatur, si eam conservatam vult et ut res ex voto succedant; quod sane a ratione alienissimum esse existimo. Ex his itaque, quod in natura nihil contingit, quod ex ejus legibus non sequitur et quod ejus leges ad omnia, quae et ab ipso Divino intellectu concipiuntur, se extendunt et quod denique natura fixum atque immutabilem ordinem servat; clarissime sequitur, nomen miraculi non nisi respective ad hominum opiniones posse intelligi, et nihil aliud significare, quam [70] opus, cujus causam naturalem exemplo alterius rei solitae explicare non possumus, vel saltem ipse non potest, qui miraculum scribit aut narrat. Possem quidem dicere, miraculum esse id, cujus causa ex principiis rerum naturalium lumine naturali notis explicari nequit; verum, quoniam miracula ad captum vulgi facta fuerunt, quod quidem principia rerum naturalium plane ignorabat, certum est, antiquos id pro miraculo habuisse, quod explicare non poterant eo modo, quo vulgus res naturales explicare solet, recurrendo scilicet ad memoriam, ut alterius

rius rei similis, quam sine admiratione imaginari solet, recordetur; tum enim vulgus rem aliquam se satis intelligere existimat, cum ipsam non admiratur. Antiqui itaque et omnes fere in hoc usque tempus nullam praeter hanc normam miraculi habuerunt; quare non dubitandum, quin in sacris literis multa tanquam miracula narrentur, quorum causae ex principiis rerum naturalium notis facile possunt explicari, ut jam supra innuimus in cap. 2. cum de eo, quod Sol steterit tempore Josuae et quod retrogradatus fuerit tempore Achaz, loquuti sumus; sed de his mox prolixius agemus, nempe circa miraculorum interpretationem, de quâ in hoc capite agere promisi. Hic jam tempus est, ut ad secundum transeam, nempe ut ostendam, nos ex miraculis nec Dei essentiam nec existentiam, nec providentiam posse intelligere, sed contra haec longe melius percipi ex fixo atque immutabili naturae ordine; ad quod demonstrandum sic procedo. Cum Dei existentia non sit per se nota, debet necessario concludi ex notionibus, quarum veritas adeo firma et inconcussa sit, ut nulla dari neque concipi possit potentia, a qua possint immutari. Nobis saltem ab eo tempore, quo ex iis Dei existentiam concludimus, ita apparere debent, si ex ipsis eam extra omnem dubitationis aleam concludere volumus. Nam si possemus concipere, ipsas notiones ab aliqua potentia, quaecunque demum ea fuerit, mutari posse, tum de earum veritate dubitaremus et consequenter etiam de nostra conclusione, nempe de Dei existentia, nec de ulla re unquam poterimus esse certi. Deinde nihil cum natura convenire, vel ei repugnare scimus, nisi id, quod ostendimus, cum istis principiis convenire, vel iis repugnare; quare, si concipere possemus aliquid in natura ab aliqua potentia (quaecunque demum ea fuerit) posse fieri, [71] quod naturae repugnet, id primis istis notionibus repugnabit, adeoque id ut absurdum rejiciendum,

vel

vel de primis notionibus (ut modo ostendimus) et consequenter de Deo et de omnibus quomodocunque perceptis, dubitandum. Longe igitur abest, ut miracula, quatenus per id intelligitur opus, quod ordini naturae repugnet, nobis Dei existentiam ostendant; cum contra nos de eadem dubitare facerent, quando absque iis absolute de ipsa possemus esse certi, nempe quando scimus, omnia naturae certum atque immutabilem ordinem sequi. At ponatur, id esse miraculum, quod per causas naturales explicari non potest, hoc quidem duobus modis potest intelligi, vel quod causas naturales quidem habet, quae tamen ab humano intellectu investigari non possunt; vel quod nullam causam, praeter Deum, sive Dei voluntatem agnoscit. Verum quia omnia, quae per causas naturales fiunt, ex sola Dei potentia et voluntate etiam fiunt, necessario huc tandem perveniendum, nempe miraculum, sive id causas naturales habeat, sive minus, opus esse, quod per causam explicari non potest; hoc est opus, quod captum humanum superat; sed ex opere et absolute ex eo, quod nostrum captum superat, nihil intelligere possumus. Nam quicquid clare et distincte intelligimus, id per se, vel per aliud, quod per se clare et distincte intelligitur, nobis debet innotescere. Quare ex miraculo, sive opere, quod nostrum captum superat, nec Dei essentiam, nec existentiam, nec absolute aliquid de Deo et naturâ intelligere possumus. sed contra, cum omnia a Deo determinata et sancita scimus esse et operationes naturae ex Dei essentiâ consequi, naturae vero leges Dei aeterna decreta et volitiones esse, absolute concludendum, nos eo melius Deum, Deique voluntatem cognoscere, quo melius res naturales cognoscimus et clarius intelligimus, quomodo a prima sua causa dependent et quomodo secundum aeternas naturae leges operantur. Quare ratione nostri intellectus, longe meliore jure ea opera, quae clare et distincte intelligimus, Dei opera vocanda

et

et ad Dei voluntatem referenda, quam ea, quae plane ignoramus, quamvis imaginationem valde occupent et homines in admirationem ſui rapiant; quandoquidem ea ſola naturae opera, quae clare et diſtincte intelligimus, Dei cognitionem reddunt [72] ſublimiorem et Dei voluntatem et decreta quam clariſſime indicant. Ii igitur plane nugantur, qui, ubi rem ignorant, ad Dei voluntatem recurrunt; ridiculus ſane modus ignorantiam profitendi. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere poſſemus, nullo tamen modo Dei exiſtentia inde poſſet concludi. Nam, cum miraculum opus limitatum ſit, nec unquam, niſi certam et limitatam potentiam exprimat, certum eſt, nos ex tali effectu non poſſe concludere exiſtentiam cauſae, cujus potentia ſit infinita, ſed ad ſummum cauſae, cujus potentia major ſit. Dico ad ſummum; poteſt enim etiam conſequi ex multis cauſis ſimul concurrentibus opus aliquod, cujus quidem vis et potentia minor ſit potentiâ omnium cauſarum ſimul, ac longe major potentiâ unius cujuſque cauſae. At quoniam naturae leges (ut jam oſtendimus) ad infinita ſe extendunt et ſub quadam ſpecie aeternitatis a nobis concipiuntur, et natura ſecundum eas certo atque immutabili ordine procedat, ipſae nobis eatenus Dei infinitatem, aeternitatem et immutabilitatem aliquo modo indicant. Concludimus itaque, nos per miracula Deum, ejuſque exiſtentiam et providentiam cognoſcere non poſſe, ſed haec longe melius concludi ex naturae fixo atque immutabili ordine. Loquor in hac concluſione de miraculo, quatenus per id nihil aliud intelligitur, quam opus, quod hominum captum ſuperat, aut ſuperare creditur. Nam quatenus ſupponeretur ordinem naturae deſtruere, ſive interrumpere, aut ejus legibus repugnare, eatenus (ut modo oſtendimus) non tantum nullam Dei cognitionem dare poſſet, ſed contra illam, quam naturaliter habemus, adimeret et nos de Deo et omnibus dubitare faceret. Neque hic ullam agnoſco

diffe-

differentiam inter opus contra naturam et opus supra naturam; (hoc est, ut quidam ajunt, opus, quod quidem naturae non repugnat, attamen ab ipsa non potest produci, aut effici). Nam cum miraculum non extra naturam, sed in ipsa natura fiat, quamvis supra naturam statuatur, tamen necesse est, ut naturae ordinem interrumpat, quem alias fixum atque immutabilem ex Dei decretis concipimus. Si quid igitur in natura fieret, quod ex ipsius legibus non sequeretur, id necessario ordini, quem Deus in aeternum per leges naturae universales in natura sta-
[73] tuit, repugnaret, adeoque id contra naturam ejusque leges esset et consequenter ejus fides nos de omnibus dubitare faceret et ad Atheïsmum duceret. Et his puto, me id, quod Secundo intendebam, satis firmis rationibus ostendisse, ex quibus de novo concludere possumus, miraculum sive contra naturam, sive supra naturam, merum esse absurdum; et propterea per miraculum in sacris litteris nihil aliud posse intelligi, quam opus naturae, uti diximus, quod captum humanum superat, aut superare creditur. Jam antequam ad III. pergam, libet prius hanc nostram sententiam, nempe, quod ex miraculis Deum non possumus cognoscere, authoritate Scripturae confirmare; et quamvis Scriptura hoc nullibi aperte doceat; facile tamen ex ipsa potest concludi, imprimis ex eo, quod Moses (Deut. cap. 13.) praecipit, ut Prophetam seductorem, quamvis faciat miracula, mortis tamen damnent; sic enim ait: *et* (quamvis) *contigerit signum, et portentum, quod tibi praedixit etc. noli* (tamen) *assentire verbis ejus Prophetae etc. quia Dominus vester Deus vos tentat etc. Propheta* (igitur) *ille mortis damnetur etc.* Ex quibus clare sequitur, miracula a falsis etiam Prophetis posse fieri et homines nisi Dei vera cognitione et amore probe sint muniti, aeque facile ex miraculis falsos Deos, ac Verum posse amplecti. Nam addit: *quoniam Iehova vester Deus vos tentat, ut sciat, num enim ama-*

tis

tis integro corde vestro et animo vestro. Deinde Israëlitae ex tot miraculis nullum de Deo sanum conceptum formare potuerunt; quod ipsa experientia testata est; nam, cum sibi persuaderent, Mosen ab iis abiisse, numina visibilia ab Aharone petierunt et vitulus, proh pudor! eorum Dei fuit idea, quam tandem ex tot miraculis formaverunt. Asaph quamvis tot miracula audivisset, de Dei providentia tamen dubitavit et fere a vera via deflexisset, nisi tandem veram beatitudinem intellexisset. (vide Psal. 37.) Salomon etiam, cujus tempore res Judaeorum in summo vigore erant, suspicatur omnia casu contingere. Vide Eccl. cap. 3. vers. 19, 20, 21. et cap. 9. vers. 2, 3. etc. Denique omnibus fere Prophetis hoc ipsum valde obscurum fuit, nempe, quomo- [74] do ordo naturae et hominum eventus cum conceptu, quem de providentia Dei formaverant, possent convenire, quod tamen Philosophis, qui non ex miraculis, sed ex claris conceptibus res conantur intelligere, semper admodum clarum fuit, iis nimirum, qui veram foelicitatem in sola virtute et tranquillitate animi constituunt, nec student, ut natura iis, sed contra, ut ipsi naturae pareant; utpote qui certe sciunt, Deum naturam dirigere, prout ejus leges universales, non autem prout humanae naturae particulares leges exigunt, adeoque Deum non solius humani generis, sed totius naturae rationem habere. Constat itaque etiam ex ipsa Scriptura, miracula veram Dei cognitionem non dare, nec Dei providentiam clare docere. Quod autem in Scriptura saepe reperitur, Deum portenta fecisse, ut hominibus innotesceret, ut in Exodi cap. 10. vers. 2. Deum Aegyptios illusisse et signa sui dedisse, ut Israëlitae cognoscerent eum esse Deum; inde tamen non sequitur, miracula id revera docere, sed tantum sequitur, Judaeos tales habuisse opiniones, ut facile iis miraculis convinci possent; supra enim in capite secundo clare ostendimus, rationes propheticas, sive quae

ex

ex revelatione formantur, non elici ex notionibus universalibus et communibus, sed ex concessis, quamvis absurdis, et opinionibus eorum, quibus res revelantur, sive quos Spiritus Sanctus convincere vult, quod multis exemplis illustravimus et etiam testimonio Pauli, qui cum Graecis erat Graecus et cum Judaeis Judaeus. Verum quamvis illa miracula Aegyptios et Judaeos ex suis concessis convincere, non tamen veram Dei ideam et cognitionem dare poterant, sed tantum facere, ut concederent, dari Numen, omnibus rebus, iis notis potentius, deinde quod Hebraeos, quibus tum temporis omnia praeter spem foelicissime cesserunt, supra omnes curabat, non autem quod Deus omnes aeque curet; nam hoc sola Philosophia docere potest. Ideo Judaei et omnes, qui nonnisi ex dissimili rerum humanarum statu et impari hominum fortuna Dei providentiam cognoverunt, sibi persuaserunt, Judaeos Deo dilectiores reliquis fuisse, quamvis tamen reliquos vera humana perfectione non superaverint, ut jam Cap. III. ostendimus. Ad Tertium igitur pergo, ut scilicet [75] ex Scriptura ostendam, Dei decreta et mandata et conseqenter providentiam nihil esse revera praeter naturae ordinem, hoc est, quando Scriptura dicit, hoc vel illud a Deo vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipsum secundum leges et ordinem naturae fuerit factum, non autem, ut vulgus opinatur, quod natura tamdiu cessavit agere, aut quod ejus ordo aliquamdiu interruptus fuit. At Scriptura ea, quae adj ejus doctrinam non spectant, directe non docet, quia ejus non est (ut circa legem divinam ostendimus) res per causas naturales, neque res mere speculativas docere. Quare id, quod hic volumus, ex quibusdam Scripturae Historiis, quae casu prolixius et pluribus circumstantiis narrantur, per consequentiam eliciendum est; talium itaque aliquot in medium proferam. In Libro 1 Shamuelis cap. 9. vers. 15, 16. narra-

narratur, quod Deus Shamueli revelavit, se Saulum ad eum missurum; nec tamen Deus eum ad Shamuelem misit ut homines solent aliquem ad alium mittere, sed haec Dei missio nihil aliud fuit, quam ipse naturae ordo; quaerebat nimirum Saul (ut in praedicto capite narratur) asinas, quas perdiderat; et jam absque iis domum redire deliberans, ex consilio sui famuli Shamuelem Prophetam adivit, ut ex eo sciret, ubi easdem invenire posset, nec ex tota narratione constat, Saulum aliud Dei mandatum praeter hunc naturae ordinem habuisse, ut Shamuelem adiret. In Psalmo 105. vers. 24. dicitur, quod Deus Aegyptiorum animum mutavit, ut odio haberent Israëlitas; quae etiam mutatio naturalis plane fuit, ut patet ex cap. 1 Exodi, ubi ratio non levis Aegyptiorum narratur, quae eos movit, Israëlitas ad servitutem redigere. Cap. 9. Genes. vers. 13. ait Deus Noae, se itidem in nube daturum, quae etiam Dei actio nulla sane alia est, nisi radiorum solis refractio et reflexio, quam ipsi radii in aquae guttulis patiuntur. Psalmo 147. vers. 18. vocatur illa venti naturalis actio et calor, quo pruina et nix liquescunt, verbum Dei; et vers. 15. dictum et Dei verbum ventus et frigus vocantur. Ventus et ignis vocantur in Psalmo 104. vers. 4. legati et ministri Dei et alia ad hunc modum plura in Scriptura reperiuntur, quae clarissime indicant, Dei decretum, jussum, dictum et verbum nihil aliud esse, quam ipsam naturae actionem et ordinem; quare non dubium est, quin omnia, quae in Scriptura narrantur, naturaliter conti- [76] gerint et tamen ad Deum referuntur, quia Scripturae, ut jam ostendimus, non est, res per causas naturales docere, sed tantum eas res narrare, quae imaginationem late occupant, idque ea Methodo et stylo, qui melius inservit, ad res magis admirandum et consequenter ad devotionem in animis vulgi imprimendum. Si igitur quaedam in sacris literis reperiuntur, quorum causas reddere nescimus et

quae

miraculum aliquod male interpretando, temere suspicetur, se aliquid in Scriptura reperisse, quod lumini naturae repugnet. Raro admodum fit, ut homines rem aliquam, ut gesta est, ita simpliciter narrent, ut nihil sui Judicii narrationi immisceant; Imo, cum aliquid novi vident aut au-
[78] diunt, nisi maxime a suis praeconceptis opinionibus caveant, iis plerumque ita praeoccupabuntur, ut plane aliud, quam quod vident, aut contigisse audiunt, percipiant, praesertim si res acta captum narrantis, aut audientis superat et maxime si ad ejus rem referat, ut ipsa certo modo contingat. Hinc fit, ut homines in suis Chronicis et historiis magis suas opiniones, quam res ipsas actas narrent, et ut unus idemque casus, a duobus hominibus, qui diversas habent opiniones, ita diverse narretur, ut non nisi de duobus casibus loqui videantur et denique ut saepe non admodum difficile sit, ex solis historiis opiniones Chronographi et historici investigare. Ad haec confirmandum multa adferre possem, tam Philosophorum, qui historiam naturae scripserunt, quam Chronographorum exempla, nisi id superfluum existimarem; ex Sacra autem Scriptura unum tantum adferam, de reliquis Lector ipse judicet. Tempore Josuae Hebraei (ut jam supra monuimus) cum vulgo credebant, solem motu, ut vocant, diurno moveri, terram autem quiescere et huic praeconceptae opinioni miraculum, quod iis contigit, cum contra quinque illos reges pugnarent, adaptaverunt; non enim simpliciter narraverunt, diem illum solito longiorem fuisse, sed solem et lunam stetisse, sive a suo motu cessavisse, quod ipsis etiam tum temporis non parum inservire poterat, ad Ethnicos, qui solem adorabant, convincendum et ipsa experientia comprobandum, solem sub alterius numinis imperio esse, ex cujus nutu ordinem suum naturalem mutare teneatur. Quare partim ex religione, partim ex praeconceptis opinionibus rem longe aliter,

tur, quam revera contingere potuit, conceperunt, atque enarraverunt. Igitur ad miracula Scripturae interpretandum et ex eorum narrationibus intelligendum, quomodo ipſa revera contigerint, neceſſé eſt, opiniones eorum ſcire, qui ipſa primo narraverunt, et qui nobis ea ſcripto reliquerunt et eas ab eo quod ſenſus iis repraeſentare potuerunt, diſtinguere. Aliâs enim eorum opiniones et judicia cum ipſo miraculo, prout revera contigit, confundemus: nec ad haec tantum; ſed ne etiam confundamus res, quae revera contigerunt, cum rebus imaginariis et quae non niſi repraeſentationes propheticae fuerunt, eorum opiniones ſcire refert. In Scriptura enim multa ut realia narrantur et quae etiam realia eſſe credebantur, quae tamen non niſi repraeſentationes, reſ- [79] que imaginariae fuerunt; ut quod Deus (ſummum ens) e coelo deſcenderit (vide Exodi cap. 19. verſ. 28. et Deut. cap. 5. verſ. 28.) et quod mons Sinai propterea fumabat, quia Deus ſupra eundem deſcenderat, igne circumdatus; quod Elias ad coelnm igneo curru et igneis equis aſcenderit. Quae ſane omnia non niſi repraeſentationes fuerunt, adaptatae opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis repraeſentatae ſunt, nempe ut res actuales tradiderunt. Omnes enim, qui aliquantulum ſupra vulgum ſapiunt, ſciunt, Deum non habere dextram, neque ſiniſtram, neque moveri, neque quieſcere, neque in loco, ſed abſolute infinitum eſſe; et in eo omnes contineri perfectiones. Haec, inquam, ii ſciunt, qui res ex perceptionibus puri intellectus judicant et non prout imaginatio a ſenſibus externis afficitur, ut vulgus ſolet, quod ideo Deum corporeum et imperium regium tenentem imaginatur, cujus ſolium in convexitate coeli ſupra ſtellas eſſe fingit, quarum a terra diſtantiam non admodum longam credit eſſe. Et his et ſimilibus opinionibus (uti diximus) perplurimi Scripturae caſus adaptati ſunt, qui proinde non debent ut reales a philoſophis accipi. Refert denique

ad

ad miracula, ut realiter contigerint, intelligendum, Hebraeorum phraſes et tropos ſcire; qui enim ad ipſos non ſatis attenderit, multa Scripturae affinget miracula, quae ejus ſcriptores nunquam enarrare cogitaverunt, adeoque non tanquam res et miracula, prout revera contigerint, ſed mentem etiam authorum ſacrorum codicum plane ignorabit. E. G. Zacharias cap. 14. verſ. 7. de quodam bello futuro loquens, ait: *dies erit unicus, Deo tantum notus, non* (enim erit) *dies neque nox, tempore autem veſpertino lux erit.* Quibus verbis magnum miraculum praedicere videtur et tamen iis nihil aliud ſignificare vult, quam quod bellum toto die erit anceps, ejuſque eventus Deo tantum notus et quod tempore veſpertino victoriam adipiſcentur; ſimilibus enim phraſibus victorias et clades nationum praedicere et ſcribere ſolebant Prophetae. Sicuti videmus Eſaiam, qui cap. 13. vaſtationem Babiloniae ſic depingit: *quoniam ſtellae coeli, ejusque ſidera non illuminabunt luce ſua, ſol*
[80] *in ortu ſuo tenebreſcet et luna non emittet ſplendorem ſuae lucis:* quae ſane neminem credere exiſtimo in vaſtatione illius imperii contigiſſe; ut neque etiam ea, quae mox addit, nempe: *propterea coelos contremiſcere faciam, et terra e ſuo loco dimovebitur.* Sic etiam Eſaias cap. 48. verſ. ult. ut Judaeis ſignificaret, eos Babilonia Hieroſolymam ſecure redituros, neque in itinere ſitim paſſuros, ait, *et non ſitiverunt, per deſerta eos duxit, aquam ex petra iis inſtillare fecit, petram rupit, et fluxerunt aquae.* His inquam verbis nihil aliud ſignificare vult, quam quod Judaei fontes in deſertis, ut fit, invenient, quibus ſitim ſuam mitigabunt; nam cum ex conſenſu Cyri Hieroſolymam petierunt, nulla ſimilia miracula iis contigiſſe conſtat. Et ad hunc modum perplurima in ...ris litteris occurrunt, quae tantum modi loquen... inter Judaeos fuerunt, nec opus eſt, omnia hic ...gulatim recenſere; ſed tantum hoc in genere no...ri velim, Hebraeos his phraſibus non tantum conſue-

fueviffe ornare, fed etiam et quidem maxime, devote loqui. Hac enim de caufa in facris literis invenitur *Deo benedicere* pro *maledicere* (vide Lib. 1. Reg. cap. 21. verf. 10. et Job. cap. 2. verf 9.) et eadem etiam de caufa omnia ad Deum referebant et ideo Scriptura nihil nifi miracula narrare videtur, idque, cum de rebus maxime naturalibus loquitur, cujus rei exempla aliquot jam fupra retulimus, quare credendum, cum Scriptura dicit, Deum cor Pharaonis induraviffe, nihil aliud tum fignificari, quam quod Pharao fuit contumax. Et cum dicitur Deum feneftras coeli aperire, nihil aliud fignificat, quam quod multa aqua pluerit et fic alia. Ad haec igitur et, quod multa admodum breviter, fine ullis circumftantiis et fere mutilate narrentur, fi quis probe attenderit nihil fere in Scriptura reperiet, quod poffit demonftrari lumini naturae repugnare et contra multa, quae obfcuriffima vifa funt, mediocri meditatione intelligere poterit et facile interpretari. Atque his exiftimo me id, quod intenderam, fatis clare oftendiffe. Attamen antequam huic capiti finem dem, aliud adhuc reftat, quod hic monere volo; nempe, me alia prorfus methodo hic circa mira ulla proceffiffe, quam circa Prophetiam. De prophetia enim nihil affirmavi, nifi quod ex fundamentis [81] in Sacris literis revelatis concludere potui; at hic praecipua ex folis principiis lumine naturali notis elicui, quod etiam confulto feci, quia de prophetia, quandoquidem ipfa captum humanum fuperat et quaeftio mere Theologica eft, nihil affirmare, neque etiam fcire poteram, in quo ipfa potiffimum conftiterit, nifi ex fundamentis revelatis; atque adeo coactus tum fui, hiftoriam prophetiae concinnare et ex ea quaedam dogmata formare, quae me naturam prophetiae ejufque proprietates, quoad fieri poteft, docerent. At hic circa miracula, quia id quod inquirimus (nempe an concedere poffumus, aliquid in natura contingere, quod ejus legibus repugnet, aut

quod ex iis non posset sequi) philosophicum plane est, nullo simili indigebam; imo consultius duxi, hanc quaestionem ex fundamentis lumine naturali cognitis utpote maxime notis enodare. Dico, me id consultius duxisse: nam eam etiam ex solis Scripturae dogmatibus et fundamentis facile solvere potueram; quod, ut unicuique pateat, hic paucis ostendam. Scriptura de natura in genere quibusdam in locis affirmat, eam fixum atque immutabilem ordinem servare, ut in Psal. 148. vers. 6. et Jerem. cap. 31. vers. 35, 36. Philosophus praeterea in suo Eccl. cap. 1. vers. 10. clarissime docet, nihil novi in natura contingere; et vers. 11, 12. hoc idem illustrans, ait, quod, quamvis aliquando aliquid contingat, quod novum videtur, id tamen novum non est, sed in seculis, quae antea fuerunt et quorum nulla est memoria, contigit; nam, ut ipse ait, antiquorum nulla est apud hodiernos memoria, nec ulla etiam hodiernorum apud posteros erit. Deinde cap. 3. vers. 11. dicit, Deum omnia probe in eorum tempus ordinavisse et vers. 14. se novisse, ait, quod, quicquid Deus facit, id in aeternum permanebit, nec ei aliquid addi, nec de eo aliquid subtrahi posse; quae omnia clarissime docent, naturam fixum atque immutabilem ordinem servare, Deum omnibus seculis nobis notis et ignotis eundem fuisse, legesque naturae adeo perfectas et fertiles esse, ut iis nihil addi neque detrahi possit et denique miracula, non nisi propter hominum ignorantiam, ut aliquid novi, videri. Haec igitur in Scriptura expresse docentur, at nullibi, quod in natura aliquid contingat, quod ipsius legibus repugnet, aut quod ex iis nequeat se-
[82] qui; adeoque neque etiam Scripturae affingendum. Ad haec accedit, quod miracula causas et circumstantias requirant (ut jam ostendimus) et quod non sequantur ex nescio quo imperio regio, quod vulgus Deo affingit, sed ex imperio et decreto divino, hoc est, (ut etiam ex ipsa Scriptura ostendimus)

ex

ex legibus naturae ejusque ordine et quod denique miracula etiam a seductoribus fieri possint, ut convincitur ex cap 13 Deut. et cap. 24. vers. 24. Matthaei. Ex quibus porro evidentissime sequitur, miracula res naturales fuisse, atque adeo eadem ita explicanda, ut neque nova (ut Salomonis verbo utar) neque naturae repugnantia videantur, sed, si fieri potuit, ad res naturales maxime accedentia, quod ut facilius ab unoquoque possit fieri, quasdam regulas ex sola Scriptura petitas tradidi. Attamen, quamvis dicam, Scripturam haec docere, non tamen intelligo, haec ab eadem doceri tanquam documenta ad salutem necessaria, sed tantum quod Prophetae haec eadem, uti nos, amplexi sunt; quare de his unicuique, prout sibi melius esse sentiet, ad Dei cultum et religionem integro animo suscipiendum, liberum est existimare. Quod etiam Josephus sentit; sic enim in conclusione Libr. II. Antiquit scribit: *Nullus vero discredat verbo miraculi. si antiquis hominibus et malitia privatis via salutis liquet per mare facta, sive voluntate Dei, sive sponte revelata: dum et eis, qui cum Alexandro rege Macedoniae fuerint olim et antiquitus a resistentibus Pamphylicum mare divisum sit et cum aliud iter non esset, transitum praebuit iis, volente Deo, per eum Persarum destruere principatum; et hoc consitentur omnes, qui actus Alexandri scripserunt. De his itaque, sicut placuerit cuilibet, existimet.* Haec sunt verba Josephi, ejusque de fide miraculorum judicium.

CAP. VII. *De Interpretatione Scripturae.*

Omnibus in ore quidem est, Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel salutis viam docet: Verum re ipsa aliud plane judicant. Vulgus enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacrae Scripturae vivere et omnes fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus, nec aliud studere, quam sub prae- [83]

textu religionis caeteros cogere, ut secum sentiant. Videmus, inquam, Theologos sollicitos plerumque fuisse, quomodo sua figmenta et placita ex sacris literis extorquere possent et divina authoritate munire, nec aliud minore cum scrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas sive Spiritus Sancti mentem interpretari et si tum eos aliquid sollicitos habet, non est quod verentur, ne Spiritui Sancto aliquem errorem affingant et a via salutis aberrent, sed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum sub pedibus jaceat authoritas et ab aliis contemnantur. Quod si homines id, quod verbis de Scriptura testantur, ex vero animo dicerent, tum aliam prorsus vivendi rationem haberent, neque tot discordiae mentes eorum agitarent neque tot odiis certarent, nec tam coeca et temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur. Sed contra nihil tamquam Scripturae doctrinam amplecti auderent, quod ab ipsa quam clarissime non edocerentur. Et denique sacrilegi illi, qui Scripturam plurimis in locis adulterare non sunt veriti, a tanto scelere maxime cavissent, manusque sacrilegas ab iis abstinuissent. At ambitio et scelus tantum tandem potuerunt, ut religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti documentis, quam in defendendis hominum commentis sita sit; imo ut religio non charitate, sed disseminandis discordiis inter homines et odio infensissimo, quod falso nomine zeli divini et ardentis studii adumbrant, propagando contineatur. Ad haec mala accessit superstitio, quae homines rationem et naturam contemnere docet et id tantum admirari ac venerari, quod huic utique repugnat: quare non mirum est, [84] quod homines, ut Scripturam magis admirentur et venerentur, eam ita explicare studeant, ut his, rationi scilicet et naturae quam maxime repugnare videatur; ideoque in Sacris Literis profundissima mysteria latere somniant et in iis, hoc est, in absur-

dis

dis investigandis, caeteris utilibus neglectis, defatigantur et quicquid sic delirando fingunt, id omne Spiritui Sancto tribunt et summa vi atque affectuum impetu defendere conantur. Ita enim cum hominibus comparatum est, ut quicquid puro intellectu concipiunt, solo intellectu et ratione; quicquid contra ex animi affectibus opinantur, iisdem etiam defendant. Ut autem ab his turbis extricemur et mentem a praejudiciis Theologicis liberemus, nec temere hominum figmenta pro divinis documentis amplectamur, nobis de vera methodo Scripturam interpretandi agendum est et de eadem disserendum: hac enim ignorata, nihil certo scire possumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult. Eam autem, ut hic paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre a methodo interpretandi naturam, sed cum ea prorsus convenire. Nam sicuti methodus interpretandi naturam in hoc potissimum consistit, in concinnanda scilicet historia naturae, ex qua, utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus: sic etiam ad Scripturam interpretandam necesse est ejus sinceram historiam adornare et ex ea tanquam ex certis datis et principiis mentem authorum Scripturae legitimis consequentiis concludere: sic enim unusquisque (si nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam et de rebus, quae in eadem continentur, disserendum, admiserit, nisi ea tantummodo, quae ex ipsa Scriptura ejusque historia depromuntur) sine ullo periculo errandi semper procedet et de iis, quae nostrum captum superant, aeque secure disserere poterit, ac de iis, quae lumine naturali cognoscimus. Sed ut clare constet, hanc viam non tantum certam, sed etiam unicam esse, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire, notandum, quod Scriptura de rebus saepissime agit, quae ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt; ejus enim maximam partem historiae et reve-

revelationes componunt: at hiſtoriae miracula potiſſimum continent; hoc eſt (ut in ſuperiore Capite [85] oſtendimus) narrationes rerum inſolitarum naturae, opinionibus et judiciis hiſtoricorum, qui eas ſcripſerunt, accommodatas; revelationes autem opinionibus etiam Prophetarum accommodatae ſunt, ut in ſecundo Cap. oſtendimus, et ipſa revera captum humanum ſuperant. Quare cognitio horum omnium, hoc eſt, omnium fere rerum, quae in Scriptura continentur, ab ipſa Scriptura ſola peti debet; ſicuti cognitio naturae ab ipſa natura. Quod ad documenta moralia, quae etiam in Bibliis continentur, attinet; etſi ipſa ex notionibus communibus demonſtrari poſſunt, non poteſt tamen ex iisdem demonſtrari, Scripturam eadem docere, ſed hoc ex ſola ipſa Scriptura conſtare poteſt. Imo ſi ſine praejudicio divinitatem Scripturae teſtari volumus, nobis ex eadem ſola conſtare debet, ipſam vera documenta moralia docere; ex hoc enim ſolo ejus divinitas demonſtrari poteſt: nam certitudinem Prophetiarum ex hoc praecipue conſtare oſtendimus, quod Prophetae animum ad aequum et bonum inclinatum habebant. Quare hoc idem etiam nobis conſtare debet, ut fidem ipſis poſſimus habere. Ex miraculis autem Dei divinitatem non poſſe convinci, jam etiam demonſtravimus, ut jam taceam, quod etiam a Pſeudo-propheta fieri poterant. Quare Scripturae divinitas ex hoc ſolo conſtare debet, quod ipſa veram virtutem doceat. Atqui hoc ex ſola Scriptura conſtare poteſt. Quod ſi non poſſet fieri, non ſine magno praejudicio eandem amplecteremur et de ejus divinitate teſtaremur. Tota itaque Scripturae cognitio ab ipſa ſola peti debet. Denique Scriptura rerum, de quibus loquitur, definitiones non tradit, ut nec etiam natura. Quare quemadmodum ex diverſis naturae actionibus definitiones rerum naturalium concludendae ſunt, eodem modo hae ex diverſis narrationibus; quae de unaquaque re in ſcriptis

pris occurrunt, sunt eliciendae. Regula igitur universalis interpretandi Scripturam est, nihil Scripturae tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipsius historia quam maxime perspectum non habeamus. Qualis autem ejus historia debeat esse, et quae potissimum enarrare, hic jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam et proprietates linguae, qua libri Scripturae scripti fuerunt et quam eorum Authores loqui solebant. Sic enim omnes sensus, quos unaquaeque oratio ex communi loquendi usu admittere potest, investigare poterimus. [86] Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Testamenti scriptores Hebraei fuerunt, certum est, Historiam linguae Hebraicae prae omnibus necessariam esse, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Testamenti, qui hac lingua scripti sunt, sed etiam Novi; nam quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuscujusque libri colligere debet, easque ad summa capita redigere, ut sic omnes, quae de eadem re reperiuntur, in promptu habere possimus: deinde eas omnes, quae ambiguae vel obscurae sunt, vel quae invicem repugnare videntur, notare. Atque eas sententias hic obscuras aut claras voco, quarum sensus ex contextu orationis facile vel difficulter ratione percipitur. De solo enim sensu orationum, non autem de earum veritate laboramus. Quin imo apprime cavendum est, quamdiu sensum Scripturae quaerimus, ne ratiocinio nostro, quatenus principiis naturalis cognitionis fundatum est (ut jam taceam praejudicia) praeoccupemur, sed ne verum sensum cum rerum veritate confundamus, ille ex solo linguae usu erit investigandus, vel ex ratiocinio, quod nullum aliud fundamentum agnoscit, quam Scripturam. Quae omnia ut clarius intelligantur, exemplo illustrabo. Hae Mosis sententiae, quod *Deus sit ignis* et quod *Deus sit zelotypus*, quam

quam clarissimae sunt, quamdiu ad solam verborum significationem attendimus ideoque eas etiam inter claras repono, tametsi respectu veritatis et rationis obscurissimae sunt; imo quamvis earum literalis sensus lumini naturali repugnet, nisi etiam principiis et fundamentis ex Historia Scripturae petitis clare opponatur, is sensus, nempe literalis erit tamen retinendus; et contra, si hae sententiae ex literali earum interpretatione principiis ex Scriptura petitis reperientur repugnare, quamquam cum ratione maxime convenirent, aliter tamen (metaphorice scilicet) essent interpretandae. Ut itaque sciamus, an Moses crediderit, Deum esse ignem, an secus, nullo modo id concludendum est ex eo, quod haec opinio cum ratione conveniat, aut quod ei repugnet; sed tantum ex aliis ipsius Mosis sententiis. Videlicet [87] quoniam Moses plurimis in locis clare etiam docet, Deum nullam habere similitudinem cum rebus visibilibus, quae in coelis, in terra, aut in aqua sunt; hinc concludendum, hanc sententiam, aut illas omnes metaphorice esse explicandas. At quia a literali sensu, quam minime fieri potest, est recedendum, ideo prius quaerendum, num haec unica sententia, *Deus est ignis*, alium praeter literalem sensum admittat, hoc est an nomen *ignis* aliud quam naturalem ignem significet. Quod si non reperiatur ex usu linguae aliud significare, nullo etiam alio modo interpretanda esset haec sententia, quantumvis rationi repugnans; sed contra reliquae omnes, quamvis rationi consentaneae, huic tamen essent accommodandae. Quod si nec hoc etiam ex usu linguae posset fieri, tum hae sententiae irreconciliabiles essent, ac proinde de iis judicium erit suspendendum. Sed quia nomen *ignis* pro ira et zelotypia etiam sumitur (vide Jobi cap. 31. vers. 12.) hinc facile Mosis sententiae reconciliantur, atque legitime concludimus, duas has sententias, *Deus est ignis et Deus est Zelotypus*, unam eandemque esse sententiam.

Porro

Porro quoniam Moſes clare docet, Deum eſſe zelotypum, nec ullibi docet, Deum carere paſſionibus ſive animi pathematis, hinc plane concludendum Moſem hoc ipſum crediciſſe aut ſaltem docere voluiſſe, quantumvis hanc ſententiam rationi repugnare credamus. Nam, ut jam oſtendimus, nobis non licet ad dictamina noſtrae rationis et ad noſtras praeconceptas opiniones mentem Scripturae torquere, ſed tota Bibliorum cognitio ab iiſdem ſolis eſt petenda.

III. Denique enarrare debet haec hiſtoria caſus omnium librorum Prophetarum, quorum memoria apud nos eſt; videlicet vitam, mores, ac ſtudia authoris uniuſcujuſque libri, quiſnam fuerit, qua occaſione, quo tempore, cui, et denique qua lingua ſcripſerit. Deinde uniuscujuſque libri fortunam: nempe quomodo prius acceptus fuerit et in quorum manus inciderit, deinde quot ejus variae lectiones fuerint et quorum conſilio inter ſacros acceptus fuerit, et denique quomodo omnes libri quos omnes jam ſacros eſſe fatentur, in unum corpus coaluerint. Haec omnia, inquam, hiſtoria Scripturae continet. Nam ut ſciamus, quaenam ſententiae tanquam leges proferantur, quaenam vero tanquam documenta moralia, refert ſcire vitam, mores, ac ſtudia authoris; adde quod eo facilius verba alicujus explicare poſſumus, quo ejus genium et ingenium melius noverimus. Deinde ne documenta aeterna cum iis, quae ad tempus tantum, vel paucis ſolummodo ex uſu poterant eſſe, confundamus, refert etiam ſcire qua occaſione, quo tempore et cui nationi, aut ſaeculo omnia documenta ſcripta fuerint. Refert denique reliqua, quae praeterea diximus, ſcire, ut praeter libri cujuſque authoritatem, etiam ſciamus, num ab adulterinis manibus conſpurcari potuerit, an minus; num errores irrepſerint, num a viris ſatis peritis et fide dignis correcti fuerint. Quae omnia ſcitu admodum neceſſaria ſunt, ut ne caeco impetu [88]

cor-

correpti, quicquid nobis obtruditur, ſed tantum id quod certum et indubitatum eſt, amplectamur.

Jam poſtquam hanc hiſtoriam Scripturae habuerimus et firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certo ſtatuere, quod ex hac hiſtoria non ſequatur, aut quam clariſſime eliciatur, tum tempus erit, ut ad mentem Prophetarum et Spiritus Sancti inveſtigandam nos accingamus. Sed ad hoc etiam methodus et ordo requiritur ſimilis ei, quo ad interpretationem naturae ex ipſius hiſtoria utimur. Sicuti enim in ſcrutandis rebus naturalibus ante omnia inveſtigare conamur res maxime univerſales et toti naturae communes, videlicet motum et quietem, eorumque leges et regulas, quas natura ſemper obſervat et per quas continuo agit, et ex his gradatim ad alia minus univerſalia procedimus; ſic etiam ex hiſtoria Scripturae id primum quaerendum, quod univerſaliſſimum, quodque totius Scripturae baſis et fundamentum eſt et quod denique in ipſa tanquam aeterna et omnibus mortalibus utiliſſima doctrina ab omnibus Prophetis commendatur. Exempli gratia, quod Deus unicus et omnipotens exiſtit, qui ſolus eſt adorandus et qui omnes curat, eoſque ſupra omnes diligit, qui ipſum adorant et proximum tanquam ſemetipſos amant etc. Haec et ſimilia, inquam, Scriptura ubique tam clare, tamque expreſſe docet, ut nullus unquam fuerit, qui de ejus ſenſu circa haec ambegerit. Quid autem Deus ſit et qua ratione res omnes videat, iiſque provideat, [89] haec et ſimilia Scriptura ex profeſſo et tanquam aeternam doctrinam non docet. Sed contra Prophetas ipſos circa haec non conveniſſe jam ſupra oſtendimus; adeoque de ſimilibus nihil tanquam doctrinam Spiritus Sancti ſtatuendum, tametſi lumine naturali optime determinari poſſit. Hac igitur univerſali Scripturae doctrina probe cognita procedendum deinde eſt ad alia minus univerſalia et quae tamen

commu-

communem usum vitae spectant quaeque ex hac universali doctrina tanquam rivuli derivantur; uti sunt omnes verae virtutis actiones particulares externae, quae non nisi data occasione exerceri possunt et quicquid circa haec obscurum sive ambiguum in Scriptis reperiatur, ex doctrina Scripturae universali explicandum et determinandum est: si quae autem invicem contraria reperiantur, videndum, qua occasione, quo tempore, vel cui scripta fuerint. Ex. Gr. cum Christus dicit, *beati lugentes*, *quoniam consolationem accipient*, ex hoc Textu nescimus, quales lugentes intelligat; sed quia postea docet, ut de nulla re simus solliciti, nisi de solo regno Dei ejusque justitia, quod ut summum bonum commendat, (vide Matth. cap. 6. vers. 33.) hinc sequitur, eum per lugentes eos tantum intelligere, qui lugent regnum Dei et justitiam ab hominibus neglectam; hoc enim tantum lugere possunt ii, qui nihil nisi regnum divinum, sive aequitatem amant et reliqua fortunae plane contemnunt. Sic etiam, cum ait, *Sed ei*, *qui percutit te supra maxillam tuam dextram*, *obverte illi etiam alteram*, et quae deinde sequuntur; si haec Christus tanquam Legislator judices juberet, legem Mosis hoc praecepto destruxisset; quod tamen contra aperte monet (vide Matth. cap. 5. vers. 17.) Quare videndum, quisnam haec dixit, quibus et quo tempore. Nempe Christus dixit, qui non tanquam legislator leges instituebat, sed ut doctor documenta docebat; quia (ut supra ostendimus) non tam actiones externas, quam animum corrigere voluit. Deinde haec hominibus oppressis dixit, qui vivebant in republica corrupta et ubi justitia prorsus negligebatur et cujus ruinam prope instare videbat. Atqui hoc idem ipsum, quod hic Christus instante Urbis ruina docet, Jeremiam etiam in prima Urbis vastatione, simili nimirum tempore, docuisse videmus (vide Lament. cap. 3. lit. Tet et Jot.) quare cum hoc non, nisi tempore oppressionis, docuerint Prophe-

tae.

[90] tae, nec id ullibi tanquam lex prolatum ſit et contra Moſes (qui non tempore oppreſſionis ſcripſit, ſed (et hoc nota) de inſtituenda bona republica laboravit, quamvis etiam vindictam et odium in proximum damnaverit, tamen juſſerit oculum pro oculo ſolvere; hinc clariſſime ſequitur ex ipſis ſolis Scripturae fundamentis, hoc Chriſti, et Jeremiae documentum de toleranda injuria, et impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis, ubi juſtitia negligitur, et temporibus oppreſſionis, non autem in bona republica: quinimo in bona republica, ubi juſtitia defenditur, tenetur unusquiſque, ſi ſe vult perhiberi juſtum, injurias coram judice exigere (vide Levit. cap. 5. verſ. 1.) non propter vindictam (vide Levit. cap. 19. verſ. 17, 18.) ſed animo juſtitiam legesque Patriae defendendi, et ut ne malis expediat eſſe malos. Quae omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt. Ad hunc modum alia plura poſſem adferre exempla, ſed haec ſufficere arbitror ad meam mentem et utilitatem hujus methodi explicandam, quod impraeſentiarum tantum curo. At hucuſque eas tantum Scripturae ſententias inveſtigare docuimus, quae uſum vitae ſpectant et quae propterea facilius inveſtigari queunt; nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controverſia. Reliqua autem, quae in Scriptis occurrunt, quaeque ſolius ſunt ſpeculationis, non tam facile indagari poſſunt; via enim ad haec anguſtior eſt; nam quandoquidem in rebus ſpeculativis (ut jam oſtendimus) Prophetae inter ſe diſſentiebant et rerum narrationes maxime accommodatae ſunt uniuscujuſque aevi praejudiciis, minime nobis licet mentem unius Prophetae ex locis clarioribus alterius concludere, neque explicare, niſi evidentiſſime conſtet, eos unam eandemque foviſſe ſententiam. Quomodo igitur mens Prophetarum in ſimilibus ſit ex hiſtoriâ Scripturae eruenda, paucis jam exponam. Nempe circa haec etiam a maxime univerſalibus inci-

pien-

piendum, inquirendo scilicet ante omnia ex sententiis Scripturae maxime claris, quid sit Prophetia sive Revelatio et qua in re potissimum consistat. Deinde quid sit miraculum et sic porro res maxime communes: dehinc ad opiniones uniuscuiusque Prophetae descendendum; et ex his tandem ad sensum uniuscujusque revelationis sive Prophetiae, historiae et miraculi procedendum. Qua autem cautione utendum sit, ne in his mentem Prophetarum et Historicorum cum mente Spiritus Sancti et rei veritate confundamus, supra suis in locis multis exemplis ostendimus; quare de his non necesse habeo prolixius agere; hoc tamen circa sensum Revelationum notandum, quod haec methodus tantum investigare docet id, quod revera Prophetae viderint aut audiverint, non autem quid illis hieroglyphicis significare aut repraesentare voluerint; hoc enim hariolari possumus, non autem ex Scripturae fundamentis certo deducere. Ostendimus itaque rationem interpretandi Scripturam, et simul demonstravimus hanc unicam et certiorem esse viam ad ejus verum sensum investigandum. Fateor quidem, eos de eodem certiores esse, si qui sunt, qui certam ejus traditionem sive veram explicationem ab ipsis Prophetis acceptam habent, ut Pharisaei autumant, vel si qui Pontificem habent, qui circa interpretationem Scripturae errare non potest, quod Catholici Romani jactant. Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec de Pontificis authoritate possumus esse certi, nihil etiam certi super his fundare possumus; hanc enim antiquissimi Christianorum, illam autem antiquissimae Judaeorum Sectae negaverunt; et si deinde ad seriem annorum attendamus, (ut jam alia taceam) quam Pharisaei acceperunt a suis Rabbinis, qua hanc traditionem ad Mosen usque proferunt, eam falsam esse reperiemus, quod alio in loco ostendo Quare talis traditio nobis admodum debet esse suspecta; et quanquam nos in nostra Methodo Judaeorum traditionem [91]

tion—

tionem aliquam, ut incorruptam, cogimur ſuppo-
nere, nempe ſignificationem verborum linguae He-
braïcae, quam ab iiſdem accepimus, de illa tamen
dubitamus, de hac autem minime. Nam nemini
unquam ex uſu eſſe potuit, alicujus verbi ſignifica-
tionem mutare, at quidem non raro ſenſum alicujus
orationis. Quin et factu difficillimum eſt; nam qui
verbi alicujus ſignificationem conaretur mutare, co-
geretur ſimul omnes authores, qui illa lingua ſcri-
pſerunt et illo verbo in recepta ſua ſignificatione uſi
ſunt, ex ingenio vel mente uniuscujusque explicare,
vel ſumma cum cautione depravare. Deinde vulgus
linguam cum doctis ſervat, ſenſus autem orationum
et libros docti tantum; ac proinde facile poſſumus
concipere, doctos ſenſum orationis alicujus libri ra-
[92] riſſimi, quem in ſua poteſtate habuerunt, muta-
re vel corrumpere potuiſſe, non autem verborum
ſignificationem. Adde quod ſi quis alicujus verbi
ſignificationem, cui conſuevit, in aliam mutare ve-
lit, non poterit ſine difficultate id impoſterum et in-
ter loquendum et ſcribendum obſervare. Ex his ita-
que et aliis rationibus facile nobis perſuademus, ne-
mini in mentem venire potuiſſe, linguam aliquam
corrumpere; at quidem ſaepe mentem alicujus Scri-
ptoris, ejus orationes mutando, vel eaſdem perpe-
ram interpretando. Cum itaque haec noſtra metho-
dus (quae in eo fundatur, ut cognitio Scripturae ab
eadem ſola petatur) unica et vera ſit, quicquid ipſa
praeſtare non poterit ad integram Scripturae cogni-
tionem acquirendam, de eo plane deſperandum.
Quid autem ipſa difficultatis habeat, vel quid in ipſa
deſiderandum, ut ad integram et certam ſacrorum
Codicum cognitionem nos ducere poſſit, hic jam di-
cendum. Magna imprimis in hac methodo oritur
difficultas ex eo, quod linguae Hebraïcae integram
cognitionem exigit. At haec unde jam petenda?
antiqui linguae Hebraïcae cultores nihil poſteritati
de fundamentis et doctrina hujus linguae reliqué-

runt;

runt: nos saltem ab iisdem nihil prorsus habemus: non ullum Dictionarium neque Grammaticam, neque Rhetoricam: Hebraea autem natio omnia ornamenta, omneque decus perdidit (nec mirum, postquam tot clades et persecutiones passa est) nec nisi pauca quaedam fragmenta linguae et paucorum librorum retinuit; omnia enim fere nomina fructuum, avium, piscium et permulta alia temporum injuria periere. Significatio deinde multorum nominum et verborum, quae in Bibliis occurrunt, vel prorsus ignoratur, vel de eadem disputatur. Cum haec omnia, tum praecipue hujus linguae phraseologiam desideramus, ejus enim phrases et modos loquendi, Hebraeae nationi peculiares, omnes fere tempus edax ex hominum memoria abolevit. Non itaque semper poterimus, ut desideramus, omnes uniuscujusque orationis sensus, quos ipsa ex linguae usu admittere potest, investigare et multae occurrent orationes, quamvis notissimis vocibus expressae, quarum tamen sensus obscurissimus erit et plane imperceptibilis. Ad haec, quod scilicet linguae Hebraeae perfectam historiam non possumus habere, accedit ipsa hujus linguae constitutio et natura; ex qua tot oriuntur ambiguitates, ut impossibile sit, talem invenire methodum, quae verum sensum omnium [93] orationum Scripturae certo doceat investigare. Nam praeter ambiguitatum causas omnibus linguis communes, quaedam aliae in hac lingua dantur, ex quibus permultae nascuntur ambiguitates. Eas hic notare, operae pretium duco.

Prima oritur in Bibliis saepe ambiguitas et orationum obscuritas ex eo, quod literae ejusdem organi unae pro aliis sumantur. Dividunt scilicet Hebraei omnes Alphabeti literas in quinque classes, propter quinque oris instrumenta, quae pronuntiationi inserviunt, nempe labia, lingua, dentes, palatum et guttur. Ex. Gr. א׳ח׳ע׳ה׳ Alpha, Ghet, Hgain, He

gutt-

gutturales vocantur et fine ullo difcrimine, nobis faltem noto, una pro alia ufurpatur. Nempe אל *el*, quod fignificat *ad* fumitur faepe pro על *hgal*, quod fignificat *fuper* et vice verfa. Unde fit, ut omnes orationis partes faepe vel ambiguae reddantur, vel tanquam voces, quae nullam habent fignificationem.

Secunda deinde oritur orationum ambiguitas ex multiplici conjunctionum et adverbiorum fignificatione. Ex Gr. ו *vau* promifcue infervit ad conjungendum et disjungendum, fignificat *et*, *fed*, *quia*, *autem*, *tum*. כי *ki* feptem aut octo habet fignificationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *fi*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combuftio etc.* Et fic fere omnes particulae.

Tertia eft et quae multarum ambiguitatum fons eft, quia verba in Indicativo carent Praefenti, Praeterito Imperfecto, Plufquamperfecto, Futuro perfecto et aliis in aliis linguis ufitatiffimis; in Imperativo autem et Infinitivo omnibus, praeter Praefens: et in Subjunctivo omnibus abfolute carent. Et quamvis haec omnia Temporum et Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguae deductis facile, imo fumma cum elegantia fuppleri poffent, Scriptores tamen antiquiffimi eas plane neglexerunt et promifcue tempus Futurum pro Praefenti et Praeterito et contra Praeteritum pro Futuro, et praeterea Indicativum pro Imperativo et Subjunctivo ufurpaverunt, idque non fine magna amphibolia orationum. Praeter has tres ambiguitatum linguae Hebraicae caufas, duae adhuc aliae fuperfunt notandae, quarum unaquaeque longe majoris eft momenti. Harum prima eft, quod Hebraei literas vocales non habent. Secunda, quod nullis fignis orationes diftin-[94]guere folebant, neque exprimere five intendere: et quamvis haec duo, vocales fcilicet et figna, punctis et accentibus fuppleri foleant, eis tamen acquiefcere

cere non possumus, quandoquidem a posterioris aevi hominibus, quorum authoritas apud nos nihil debet valere, inventa et instituta sunt: antiqui autem sine punctis (hoc est sine vocalibus et accentibus scripserunt (ut ex multis testimoniis constat.) posteri vero, prout iis Biblia interpretari visum est, haec duo addiderunt. Quare accentus et puncta, quae jam habemus, merae hodiernorum interpretationes sunt, nec plus fidei neque authoritatis merentur, quam reliquae authorum explicationes. Qui autem hoc ignorant, nesciunt, qua ratione auctor, qui Epistolam ad Hebraeos scripsit, excusandus sit, quod Cap. 11. vrs. 21. interpretatus est textum Geneseos Cap. 47. vers. 31. longe aliter, quam in punctato Hebraeo textu habetur, quasi Apostolus sensum Scripturae a Punctistis discere debuerit. Mihi sane Punctistae potius culpandi videntur; quod ut unusquisque videat et simul, quod haec discrepantia a solo vocalium defectu orta est, utramque interpretationem hic ponam. Punctistae, suis punctis scilicet, interpretati sunt *et incurvavit se Israël supra* vel (mutando ע Hgain in א Aleph, in literam scilicet ejusdem organi) *versus caput lecti:* Author autem Epistolae *et incurvavit se Israël supra caput bacilli*, legendo nimirum מטה *mate* מַטֵּר loco quod alii מטה *mita* מִטָּה, quae differentia a solis vocalibus oritur. Iam quandoquidem in illa narratione de sola senectute Jacobi, non autem, ut in sequenti Capite, de ipsius morbo agitur, magis vero simile videtur, mentem historici fuisse, quod Jacobus supra caput bacilli (quo nimirum senes provectissimae aetatis ad se sustinendum indigent, non autem lecti, se incurvaverit, praecipue cum hoc modo non necesse sit, ullam literarum subalternationem supponere. Atque hoc exemplo non tantum volui locum istum Epistolae ad Hebraeos cum textu Geneseos reconciliare, sed praecipue ostendere, quam parum fidei hodiernis punctis et accentibus sit habendum; atque adeo qui Scripturam sine ullo prae-

judicio interpretari vult, de hisce dubitare tenetur et de integro examinare.

Et hac igitur (ut ad noſtrum propoſitum revertamur) linguae Hebraeae conſtitutione et natura facile [93] unusquisque conjicere poteſt, tot debere oriri ambiguitates, ut nulla poſſit dari methodus, qua eae omnes determinari queant. Nam nihil eſt, quod ſperamus, ex mutua orationum collatione (quam unicam eſſe viam oſtendimus ad verum ſenſum ex multis, quos unaquaeque oratio ex uſu linguae admittere poteſt, eruendum) hoc poſſe abſolute fieri; cum quia haec orationum collatio, non niſi caſu, orationem aliquam illuſtrare poteſt, quandoquidem nullus Propheta eo fine ſcripſit, ut verba alterius aut ſua ipſa ex profeſſo explicaret; tum etiam quia mentem unius Prophetae, Apoſtoli etc. ex mente alterius concludere non poſſumus, niſi in rebus uſum vitae ſpectantibus, ut jam evidenter oſtendimus; at non, cum de rebus ſpeculativis loquuntur, ſive cum miracula aut hiſtorias narrant. Poſſum praeterea hoc, nempe quod multae orationes inexplicabiles in S. Scriptis occurrunt, quibusdam exemplis oſtendere, ſed impraeſentiarum iis lubentius ſuperſedeo, et ad reliqua, quae ſuperſunt, notanda, quod ſcilicet haec vera methodus Scripturam interpretandi plures adhuc difficultates habeat, vel quid in ipſa deſideretur, pergam.

Oritur in methodo alia praeterea difficultas ex eo, quod ipſa hiſtoriam caſuum omnium librorum Scripturae exigit, cujus maximam partem ignoramus; multorum enim librorum authores, vel (ſi mavis) Scriptores vel prorſus ignoramus, vel de iisdem dubitamus, ut in ſequentibus fuſe oſtendam. Deinde neque etiam ſcimus, qua occaſione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus, ſcripti fuerunt. Neſcimus praeterea, in quorum manus libri omnes inciderint, neque in quorum exem-

plaribus

pluribus tot variae lectiones repertae sint, nec denique an non plures aliae fuerint apud alios lectiones. Quid autem haec omnia scire referat, suo in loco breviter indicavi; quaedam tamen ibi consulto omisi, quae jam hic veniunt consideranda. Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obscuris scriptum, legimus, neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore et qua occasione scripserit, frustra de ejus vero sensu, certiores fieri conabimur. His enim omnibus ignoratis, minime scire possumus, quid author intenderit, aut intendere potuerit; cum contra his probe cognitis nostras cogitationes ita determinamus, ut nullo praejudicio praeoccupemur, [20] ne scilicet authori, vel ei, in cujus gratiam author scripsit, plus minusve justo tribuamus et ne de ullis aliis rebus cogitemus, quam de iis, quas author in mente habere potuerit, vel quas tempus et occasio exegerit. Quod quidem omnibus constare existimo. Saepissime enim contingit, ut consimiles historias in diversis libris legamus, de quibus longe diversum judicium facimus, pro diversitate scilicet opinionum, quas de scriptoribus habemus. Scio, me olim in libro quodam legisse, virum, cui nomen erat Orlandus furiosus, monstrum quoddam alatum in aëre agitare solere et quascunque volebat regiones supervolare, eum ingentem numerum hominum et gigantum solum trucidare et alia hujusmodi phantasmata, quae ratione intellectus plane imperceptibilia sunt. Huic autem consimilem historiam in Ovidio de Perseo legeram et aliam denique in libris Judicum et Regum de Samsone (qui solus et inermis millia hominum trucidavit) et de Elia, qui per aëra volitabat et tandem igneis equis et curru coelum petiit. Hae, inquam, consimiles plane historiae sunt, attamen longe dissimile judicium de unaquaque facimus; nempe primum non nisi nugas scribere voluisse; secundum autem res politicas; tertium denique sacras;

hocque nulla alia de cauſa nobis perſuademus, quam propter opiniones, quas de earum ſcriptoribus habemus. Conſtat itaque, notitiam authorum, qui res obſcuras aut intellectu imperceptibiles ſcripſerunt, apprime neceſſariam eſſe, ſi eorum ſcripta interpretari volumus; iiſdem etiam de cauſis, ut ex variis obſcurarum hiſtoriarum lectionibus veras eligere poſſemus, neceſſe eſt ſcire, in quorum exemplari variae hae lectiones repertae ſint et an non plures aliae apud alios majoris authoritatis viros unquam fuerint inventae.

Alia denique difficultas quoſdam libros Scripturae ex hac methodo interpretandi in eo eſt, quod eos eadem lingua, qua primum ſcripti fuerunt, non habeamus. Evangelium enim ſecundum Matthaeum et ſine dubio etiam Epiſtola ad Hebraeos Hebraice ex communi opinione ſcripta ſunt, quae tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua ſcriptus fuerit. Aben Hezra in ſuis com-
[97] mentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam translatum fuiſſe et hanc eſſe ejus obſcuritatis cauſam. De libris apocryphis nihil dico; quandoquidem longe diſſimilis ſunt authoritatis. Atque hae omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria difficultates ſunt, quas enarrare ſuſceperam, quaſque ego adeo magnas exiſtimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturae ſenſum plurimis in locis vel ignorare, vel ſine certitudine hariolari. Verum enim vero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum poſſe, quominus mentem Prophetarum aſſequamur circa res imperceptibiles et quas tantum imaginari, at non circa res quas et intellectu aſſequi et quarum clarum poſſumus facile formare conceptum: res enim, quae ſua natura facile percipiuntur, nunquam tam obſcure dici poſſunt, quin facile intelligantur, juxta illud pro-

ver-

verbium, intelligenti dictum ſat eſt. Euclides, qui non niſi res admodum ſimplices et maxime intelligibiles ſcripſit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem aſſequamur et de vero ejus ſenſu certi ſimus, opus eſt integram linguae, qua ſcripſit, cognitionem habere, ſed tantum admodum communem et fere puerilem, non vitam, ſtudia et mores authoris ſcire, neque qua lingua, cui, neque quando ſcripſerit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus ſua natura perceptibilibus ſcripſerunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturae circa documenta moralia ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria facile poſſe aſſequi et de vero ejus ſenſu eſſe certos. Verae enim pietatis documenta verbis uſitatiſſimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus ſimplicia et intellectu facilia ſunt; et quia vera ſalus et beatitudo in vera animi acquieſcentia conſiſtit et nos in iis tantum vere acquieſcimus, quae clariſſime intelligimus. Hinc evidentiſſime ſequitur, nos mentem Scripturae circa res ſalutares et ad beatitudinem neceſſarias certo poſſe aſſequi; quare non eſt, cur de reliquis ſimus adeo ſolliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione et intellectu complecti non poſſumus, plus curioſitatis quam utilitatis habent. His exiſtimo, me veram methodum Scripturam interpretandi oſtendiſſe, meamque de eadem ſententiam ſatis explicaſſe. [98] Praeterea non dubito, quin unuſquiſque jam videat, hanc methodum nullum lumen praeter ipſum naturale exigere. Huius enim luminis natura et virtus in hoc potiſſimum conſiſtit, quod res ſcilicet obſcuras ex notis, at tanquam notis datis, legitimis conſequentiis deducat atque concludat, nec aliud eſt quod haec noſtra methodus exigit: et quamvis concedamus, eandem non ſufficere ad omnia, quae in

Bibliis

hocque nulla alia de cauſa nobis perſuademus, quam propter opiniones, quas de earum ſcriptoribus habemus. Conſtat itaque, notitiam authorum, qui res obſcuras aut intellectu imperceptibiles ſcripſerunt, apprime neceſſariam eſſe, ſi eorum ſcripta interpretari volumus; iiſdem etiam de cauſis, ut ex variis obſcurarum hiſtoriarum lectionibus veras eligere poſſemus, neceſſe eſt ſcire, in quorum exemplari variae hae lectiones repertae ſint et an non plures aliae apud alios majoris authoritatis viros unquam fuerint inventae.

Alia denique difficultas quoſdam libros Scripturae ex hac methodo interpretandi in eo eſt, quod eos eadem lingua, qua primum ſcripti fuerunt, non habeamus. Evangelium enim ſecundum Matthaeum et ſine dubio etiam Epiſtola ad Hebraeos Hebraice ex communi opinione ſcripta ſunt, quae tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua ſcriptus fuerit. Aben Hezra in ſuis com-[97] mentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam translatum fuiſſe et hanc eſſe ejus obſcuritatis cauſam. De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe diſſimilis ſunt authoritatis. Atque hae omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria difficultates ſunt, quas enarrare ſuſceperam, quaſque ego adèo magnas exiſtimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturae ſenſum plurimis in locis vel ignorare, vel ſine certitudine hariolari. Verum enim vero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum poſſe, quominus mentem Prophetarum aſſequamur circa res imperceptibiles et quas tantum imaginari, at non circa res quas et intellectu aſſequi et quarum clarum poſſumus facile formare conceptum: res enim, quae ſua natura facile percipiuntur, nunquam tam obſcure dici poſſunt, quin facile intelligantur, juxta illud pro-

ver-

verbium, intelligenti dictum sat est. Euclides, qui non nisi res admodum simplices et maxime intelligibiles scripsit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem assequamur et de vero ejus sensu certi simus, opus est integram linguae, qua scripsit, cognitionem habere, sed tantum admodum communem et fere puerilem, non vitam, studia et mores authoris scire, neque qua lingua, cui, neque quando scripserit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus sua natura perceptibilibus scripserunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturae circa documenta moralia ex ipsius, quam habere possumus, historia facile posse assequi et de vero ejus sensu esse certos. Verae enim pietatis documenta verbis usitatissimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus simplicia et intellectu facilia sunt; et quia vera salus et beatitudo in vera animi acquiescentia consistit et nos in iis tantum vere acquiescimus, quae clarissime intelligimus. Hinc evidentissime sequitur, nos mentem Scripturae circa res salutares et ad beatitudinem necessarias certo posse assequi; quare non est, cur de reliquis simus adeo solliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione et intellectu complecti non possumus, plus curiositatis quam utilitatis habent. His existimo, me veram methodum Scripturam interpretandi ostendisse, [98] meamque de eadem sententiam satis explicasse. Praeterea non dubito, quin unusquisque jam videat, hanc methodum nullum lumen praeter ipsum naturale exigere. Huius enim luminis natura et virtus in hoc potissimum consistit, quod res scilicet obscuras ex notis, aut tanquam notis datis, legitimis consequentiis deducat atque concludat, nec aliud est quod haec nostra methodus exigit: et quamvis concedamus, eandem non sufficere, ad omnia, quae in

Bibliis

Bibliis occurrunt, certo investigandum; id tamen non ex ipsius defectu oritur, sed ex eo, quod via, quam veram et rectam esse docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita, adeoque successu temporis admodum ardua et fere invia facta sit; ut ex ipsis difficultatibus, quas retuli, clarissime constare puto. Superest jam discrepantium a nobis sententias examinare. Quae hic primum examinanda venit, eorum est sententia, qui statuunt lumen naturale non habere vim ad Scripturam interpretandum, sed ad hoc maxime requiri lumen supernaturale; quid autem hoc lumen praeter naturale sit, ipsis explicandum relinquo. Ego saltem nihil aliud possum conjicere, quam quod ipsi obscurioribus terminis etiam voluerunt fateri, se de vero Scripturae sensu ut plurimum dubitare: si enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil supranaturale continere, imo nihil nisi meras conjecturas esse reperiemus. Conferantur, si placet, cum explicationibus eorum, qui ingenue fatentur, se nullum lumen praeter naturale habere, et plane consimiles reperientur, humanae scilicet, diu cogitatae et cum labore inventae: quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non sufficere, falsum esse constat, tum ex eo, quod jam demonstravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta est defectu virium luminis naturalis, sed tantum ex hominum socordia (ne dicam malitia) qui historiam Scripturae, dum eam concinnare poterant, neglexerunt; tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, ni fallor, fatentur) hoc lumen supranaturale donum sit divinum fidelibus tantum concessum. At Prophetae et Apostoli non fidelibus tantum, sed maxime infidelibus et impiis praedicare solebant, quique adeo apti erant ad mentem Prophetarum et Apostolorum intelligendam. Alias visi essent Prophetae et [99] Apostoli puerulis et infantibus praedicare, non viris ratione praeditis: et frustra Moses leges praescripsisset, si ipsae non nisi a fidelibus, qui nulla indi-

indigent lege, intelligi poterant. Quare qui lumen supranaturale quaerunt ad mentem Prophetarum et Apostolorum intelligendam, ii sane lumine naturali indigere videntur; longe igitur abest, ut tales donum divinum supranaturale habere existimem. Maimonidae alia plane fuit sententia: sensit enim, unumquemque Scripturae locum varios, imo contrarios sensus admittere, nec nos de vero ullius esse certos, nisi sciamus locum illum, prout illum interpretamur, nihil continere, quod cum ratione non conveniat, aut quod ei repugnet; si enim rationi ex ipsius literali sensu reperiatur repugnare, quantumvis ipse clarus videatur, locum tamen aliter interpretandum censet, atque hoc cap. 25. part. 2. libr. More Nebuchim quam clarissime indicat; ait enim: *Scito, quod non fugimus dicere, mundum fuisse ab aeterno, propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi. Nam textus, qui docent mundum esse creatum, non plures sunt iis, qui docent Deum esse corporeum; nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis interclusi sunt, nec etiam impediti, sed ipsos explicare potuissemus, sicut fecimus cum corporeitatem a Deo removimus; et forte hoc multo facilius factu esset et magis commode potuissemus eos explicare et mundi aeternitatem statuminare, quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum esse corporeum: at ut hoc non facerem et ne hoc credam* (mundum scilicet esse aeternum) *duae causae me movent. I. quia clara demonstratione constat, Deum non esse corporeum, et necesse est, omnia illa loca explicare, quorum literalis sensus demonstrationi repugnat; nam certum est, ea necessario tum explicationem* (aliam praeter literalem) *habere. At mundi aeternitas nulla demonstratione ostenditur; adeoque* [100] *non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem, ad cujus contrariam inclinare, aliqua suadente ratione, possemus. Secunda*

da causa; quia credere, Deum esse incorporeum, fundamentalibus Legis non repugnat etc. Sed mundi aeternitatem credere, eo modo, quo Aristoteli visum fuit, legem a suo fundamento destruit etc. Haec sunt verba Maimonidae, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus; si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse aeternum: non dubitaret Scripturam torquere et explicare, ut tandem hoc idem ipsum docere videretur. Imo statim certus esset Scripturam, quamquam ubique aperte reclamantem, hanc tamen mundi aeternitatem docere voluisse; adeoque de vero sensu Scripturae quantumvis claro, non poterit esse certus, quamdiu de rei veritate dubitare poterit, aut quamdiu de eadem ipsi non constet. Nam quamdiu de rei veritate non constat, tamdiu nescimus, an res cum ratione conveniat, an vero eidem repugnet; et consequenter etiam tamdiu nescimus, an literalis sensus verus sit an falsus. Quae quidem sententia si vera esset, absolute concederem nos alio praeter lumen naturale indigere ad Scripturam interpretandam. Nam fere omnia, quae in Scripturis reperiuntur, deduci nequeunt ex principiis lumine naturali notis (ut jam ostendimus) adeoque de eorum veritate ex vi luminis naturalis nihil nobis constare potest et consequenter neque etiam de vero sensu et mente Scripturae, sed ad hoc alio necessario lumine indigeremus. Deinde si haec sententia vera esset, sequeretur quod vulgus, qui ut plurimum demonstrationes ignorat, vel iis vacare nequit, de Scriptura nihil nisi ex sola authoritate et testimoniis philosophantium admittere poterit et consequenter supponere debebit, philosophos circa Scripturae interpretationem errare non posse, quae sane nova esset Ecclesiae authoritas, novumque sacerdotum vel Pontificum genus, quod vulgus magis irrideret, quam veneraretur; et quamvis nostra methodus linguae Hebraeae cognitionem exigat, cujus etiam studio vulgus vacare non potest, nihil tamen simile nobis

bis objici potest; nam vulgus Judaeorum et gentilium, quibus olim Prophetae et Apostoli praedicaverunt et scripserunt linguam Prophetarum et Apostolorum intelligebant, ex qua etiam mentem Prophetarum percipiebant, at non rationes rerum, quas praedicabant, quas ex sententia Maimonidae etiam scire deberent, ut mentem Prophetarum capere possent. [104] Ex ratione igitur nostrae methodi non sequitur, necessario vulgus testimonio interpretum acquiescere; ostendo enim vulgus, quod linguam Prophetarum et Apostolorum callebat: at Maimonides nullum ostendet vulgus, quod rerum causas intelligat, ex quibus eorum mentem percipiat. Et quod ad hodiernum vulgus attinet, jam ostendimus, omnia ad salutem necessaria, quamvis eorum rationes ignorentur, facile tamen in quavis lingua posse percipi, propterea quod adeo communia et usitata sunt et in hac perceptione, non quidem in testimonio interpretum, vulgus acquiescit; et quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis sequitur fortunam; sed ad Maimonidae sententiam revertamur, atque ipsam accuratius examinemus. Primo supponit Prophetas in omnibus inter se convenisse, summosque fuisse Philosophos et Theologos; ex rei enim veritate eos conclusisse vult: atqui hoc falsum esse in cap. II. ostendimus. Deinde supponit sensum Scripturae ex ipsa Scriptura constare non posse, verum enim veritas ex ipsa Scriptura non constat (utpote quae nihil demonstrat, nec res, de quibus loquitur, per definitiones et primas suas causas docet) quare ex sententia Maimonidae neque ejus verus sensus ex ipsa constare potest, adeoque neque ab ipsa erit petendus. Atqui hoc etiam falsum esse ex hoc capite constat. Ostendimus enim et ratione et exemplis, sensum Scripturae ex ipsa sola Scriptura constare et ab ipsa sola, etiam cum de rebus loquitur lumine naturali notis, petendum Supponit denique nobis licere secundum nostras praeconceptas opiniones Scripturae verba explica-

plicare, torquere et literalem sensum, quamquam perspectissimum sive expressissimum negare et in alium quemvis mutare. Quam quidem licentiam, praeterquam quod ipsa ex diametro iis, quae in hoc capite et aliis demonstravimus, repugnat, nemo non videt nimiam et temerariam esse. Sed magnam hanc libertatem ipsi concedamus, quid tandem promovet? Nihil sane; quae enim indemonstrabilia sunt et quae maximam Scripturae partem componunt, hac ratione investigare non poterimus, neque ex hac norma [10.] explicare, neque interpretari: cum contra, nostram methodum insequendo, plurima hujus generis explicare et de iis secure disserere possumus; ut jam et ratione et ipso facto ostendimus. Quae autem sua natura perceptibilia sunt, eorum sensus facile, ut jam etiam ostendimus, ex solo orationum contextu elicitur. Quare haec methodus plane inutilis est. Adde quod omnem certitudinem, quam vulgus ex sincera lectione et quam omnes, aliam methodum insequendo, de sensu Scripturae habere possunt, plane iis adimit. Quapropter hanc Maimonidae sententiam ut noxiam, inutilem et absurdam explodimus. Quod porro Pharisaeorum traditionem attinet, jam supra diximus, eam sibi non constare; Pontificum autem Romanorum authoritatem luculentiori testimonio indigere; et nulla alia de causa hanc reprobo. Nam si ipsa Scriptura eam nobis aeque certo ostenderet, ac Judaeorum Pontifices olim poterant, nihil me moveret, quod inter Romanos Pontifices reperti fuerint haeretici et impii; cum olim inter Hebraeorum Pontifices etiam reperti fuerint haeretici et impii, qui sinistris mediis Pontificatum adepti sunt, penes quos tamen ex Scripturae mandato summa erat potestas legem interpretandi. Vide Exod. cap. 17. vers. 11. 12. et cap. 33. vers. 10. et Malach. cap. 2. vers. 8. At quoniam nullum tale testimonium nobis ostendunt, eorum authoritas admodum suspecta manet; et ne quis exemplo Pontificis Hebraeo-

braeorum deceptus putet religionem Catholicam etiam indigere Pontifice, venit notandum, quod leges Mosis, quia publica jura Patriae erant, indigebant necessario, ut conservarentur, authoritate quadam publica; si enim unusquisque libertatem haberet jura publica ex suo arbitrio interpretandi, nulla respublica subsistere posset, sed hoc ipso statim dissolveretur et jus publicum jus esset privatum. At Religionis longe alia est ratio. Nam quandoquidem ipsa non tam in actionibus externis, quam in animi simplicitate et veracitate consistit, nullius juris neque authoritatis publicae est. Animi enim simplicitas et veracitas non imperio legum, neque authoritate publica hominibus infunditur et absolute nemo vi aut legibus potest cogi, ut fiat beatus, sed ad hoc requiritur pia et fraterna monitio, bona educatio et supra omnia proprium et liberum judicium. Cum igitur summum jus libere sentiendi, etiam de [105] Religione, penes unumquemque sit, nec possit concipi, aliquem hoc jure decedere posse, erit ergo etiam penes unumquemque summum jus summaque authoritas de Religione libere judicandi et consequenter eandem sibi explicandi et interpretandi; nam nulla alia de causa summa authoritas leges interpretandi et summum de rebus publicis judicium penes magistratum est, quam quia publici juris sunt: adeoque eadem de causa summa authoritas religionem explicandi et de eadem judicandi penes unumquemque erit, scilicet quia uniuscujusque juris est. Longe igitur abest, ut ex authoritate Pontificis Hebraeorum ad leges Patriae interpretandum posset concludi Romani Pontificis authoritas ad interpretandam religionem; cum contra hanc unumquemque maxime habere facilius ex illa concludatur: atque etiam hinc ostendere possumus nostram methodum Scripturam interpretandi optimam esse. Nam cum maxima authoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque sit, interpretandi ergo norma nihil debet

esse praeter lumen naturale omnibus commune, non ullum supra naturam lumen, neque ulla externa authoritas; non etiam debet esse adeo difficilis, ut non nisi ab acutissimis Philosophis dirigi possit, sed naturali et communi hominum ingenio et capacitati accommodata, ut nostram esse ostendimus. Vidimus enim eas, quas jam habet difficultates, ortas fuisse ab hominum socordia, non autem ex natura methodi.

CAP. VIII. *In quo ostenditur Pentateuchon et libros Iosuae, Iudicum, Rut, Samuëlis et Regum non esse autographa. Deinde inquiritur, an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum et quinam.*

In praecedenti Capite de fundamentis et principiis cognitionis Scripturarum egimus, eaque nulla alia esse ostendimus, quam harum sinceram historiam. Hanc autem, quanquam apprime necessariam, Veteres tamen neglexisse, vel, si quam scripserint aut tradiderint, temporum injuria periisse et consequenter magnam partem fundamentorum et principiorum hujus cognitionis intercidisse. Quod [104] adhuc tolerandum esset, si posteri intra veros limites se continuissent et pauca, quae acceperant aut invenerant, bona cum fide successoribus suis tradidissent, nec nova ex proprio cerebro excussissent; quo factum est, ut Scripturae historia, non tantum imperfecta, sed etiam mendosior manserit, hoc est, ut iis integra superstrui possit; sed etiam vitiosa sint. Haec emendare fundamenta cognitionis Scripturarum, non tantum pauciora, ut et communia Theologiae praejudicia tollere ad meum institutum spectat. At vereor, ne nimis sero hoc tentare aggrediar; res enim eo jam ferme pervenit, ut homines circa hoc non patiantur corrigi, sed id quod sub specie religionis amplexi sunt, pertinaciter defendant, nec ullus locus rationi, nisi apud paucissimos (si cum reliquis comparentur) relictus videtur, adeo late haec praejudicia

judicia hominum mentes occupaverunt. Enitar tamen, remque experiri non desinam, quandoquidem nihil est, cur de hac re prorsus sit desperandum. Ut ea autem ordine ostendam, a praejudiciis circa veros Scriptores Sacrorum Librorum incipiam et primo de scriptore Pentateuchi: quem fere omnes Mosen esse crediderunt, imo adeo pertinaciter defenderunt Pharisaei; ut eum haereticum habuerint; qui aliud visus est sentire, et hac de causa Aben Hezra, liberioris ingenii Vir et non mediocris eruditionis et qui primus omnium, quos legi, hoc praejudicium animadvertit, non ausus est mentem suam aperte explicare, sed rem obscurioribus verbis tantum indicare, quae ego hic clariora reddere non verebor, remque ipsam evidenter ostendere. Verba itaque Aben Hezrae, quae habentur in suis commentariis supra Deuteronomium haec sunt. *Ultra Iordanem etc. modo intelligas mysterium duodecim, etiam „et scripsit Moses legem„ et „Cenahanita tunc erat in terra„, „in Dei monte„ revelabitur, tum etiam „ecce lectum suum lectum ferreum„, tum cognosces veritatem.* His autem paucis indicat simulque ostendit non fuisse Mosen; qui Pentateuchon scripsit, sed alium quempiam, qui longe post vixit et denique quem Moses scripsit librum, alium fuisse. Ad haec, inquam, ostendendum: notat I. ipsam Deuteronomii praefationem, quae a Mose, qui Jordanem non transivit, scribi non potuit. [105] Notat II. quod totus liber Mosis descriptus fuerit admodum diserte in solo ambitu unius arae (vide Deuter. Cap. 27. et Josuae Cap. 8. vers. 37. etc.) quae ex Rabbinorum relatione duodecim tantum lapidibus constabat; ex quo sequitur, librum Mosis longe minoris fuisse molis, quam Pentateuchon. Hoc, inquam, puto authorem hunc significare voluisse per *mysterium duodecim*; nisi forte intellexit duodecim illas maledictiones, quae in praedicto Cap. Deut. habentur, quas fortasse credidit non fuisse in libro legis descriptas, idque propterea, quod

M-

hocque nulla alia de cauſa nobis perſuademus, quam propter opiniones, quas de earum ſcriptoribus habemus. Conſtat itaque, notitiam authorum, qui res obſcuras aut intellectu imperceptibiles ſcripſerunt, apprime neceſſariam eſſe, ſi eorum ſcripta interpretari volumus; iiſdem etiam de cauſis, ut ex variis obſcurarum hiſtoriarum lectionibus veras eligere poſſemus, neceſſe eſt ſcire, in quorum exemplari variae hae lectiones repertae ſint et an non plures aliae apud alios majoris authoritatis viros unquam fuerint inventae.

Alia denique difficultas quosdam libros Scripturae ex hac methodo interpretandi in eo eſt, quod eos eadem lingua, qua primum ſcripti fuerunt, non habeamus. Evangelium enim ſecundum Matthaeum et ſine dubio etiam Epiſtola ad Hebraeos Hebraice ex communi opinione ſcripta ſunt, quae tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua ſcriptus fuerit. Aben Hezra in ſuis com-
[97] mentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam translatum fuiſſe et hanc eſſe ejus obſcuritatis cauſam. De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe diſſimilis ſunt authoritatis. Atque hae omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria difficultates ſunt, quas enarrare ſuſceperam, quaſque ego adeo magnas exiſtimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturae ſenſum plurimis in locis vel ignorare, vel ſine certitudine hariolari. Verum enim vero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum poſſe, quominus mentem Prophetarum aſſequamur circa res imperceptibiles et quas tantum imaginari, at non circa res quas et intellectu aſſequi et quarum clarum poſſumus facile formare conceptum: res enim, quae ſua natura facile percipiuntur, nunquam tam obſcure dici poſſunt, quin facile intelligantur, juxta illud pro-

ver-

verbium, intelligenti dictum sat est. Euclides, qui non nisi res admodum simplices et maxime intelligibiles scripsit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem assequamur et de vero ejus sensu certi simus, opus est integram linguae, qua scripsit, cognitionem habere, sed tantum admodum communem et fere puerilem, non vitam, studia et mores authoris scire, neque qua lingua, cui, neque quando scripserit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus sua natura perceptibilibus scripserunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturae circa documenta moralia ex ipsius, quam habere possumus, historia facile posse assequi et de vero ejus sensu esse certos. Verae enim pietatis documenta verbis usitatissimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus simplicia et intellectu facilia sunt; et quia vera salus et beatitudo in vera animi acquiescentia consistit et nos in iis tantum vere acquiescimus, quae clarissime intelligimus. Hinc evidentissime sequitur, nos mentem Scripturae circa res salutares et ad beatitudinem necessarias certo posse assequi; quare non est, cur de reliquis simus adeo solliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione et intellectu complecti non possumus, plus curiositatis quam utilitatis habent. His existimo, me veram methodum Scripturam interpretandi ostendisse, meamque de eadem sententiam satis explicasse. [98] Praeterea non dubito, quin unusquisque jam videat, hanc methodum nullum lumen praeter ipsum naturale exigere. Huius enim luminis natura et virtus in hoc potissimum consistit, quod res scilicet obscuras ex notis, at tanquam notis datis, legitimis consequentiis deducat atque concludat, nec aliud est quod haec nostra methodus exigit: et quamvis concedamus, eandem non sufficere, ad omnia, quae in

Bibliis

fune etc. Et hac morte Josuae finita, eadem transi-
[112] tione et conjunctione historiam Judicum incipit, nempe: *Et contigit, postquam mortuus est Iosua, ut filii Israëlis a Deo quaererent etc.* Et huic libro, tanquam appendicem, librum Rut sic annectit: *Et contigit iis diebus, quibus Iudices judicabant, ut fames esset in illa terra.* Cui etiam eodem modo librum primum Samuëlis annectit, quo finito solita sua transitione ad secundum pergit; et huic, historia Davidis nondum finita, librum primum Regum jungit et historiam Davidis narrare pergens, tandem huic eadem conjunctione librum secundum annectit. Contextus deinde et ordo historiarum etiam indicat, unum tantum fuisse Historicum, qui certum sibi scopum praefixit: incipit enim primam nationis Hebraeae originem narrare, deinde ordine dicere, qua occasione et quibus temporibus Moses leges tulerit, ipsisque multa praedixerit: Deinde quomodo secundum Mosis praedictiones terram promissam (vide cap. 7. Deuter.) invaserint, eâ vero possessa legibus valedixerant (Deuter. cap. 31. vers. 16.) indeque ipsos multa mala consequuta sunt (ejusd. vers. 17.) Quomodo deinde Reges eligere voluerunt (Deut. cap. 17. vers. 14.) qui etiam prout leges curaverant, ita res ipsis prospere vel infeliciter cesserant (Deut. cap. 28. vers. 36. et vers. ult.) donec tandem imperii ruinam, sicuti ipsam Moses praedixerat, narrat. Reliqua autem, quae ad confirmandam legem nihil faciunt, vel prorsus silentio mandavit, vel lectorem ad alios historicos ablegat. Omnes igitur hi libri in unum conspirant, nempe dicta et edicta Mosis docere, eaque per rerum eventus demonstrare. Ex his igitur tribus simul consideratis, nempe simplicitate argumenti horum omnium librorum, connexione, et quod sint apographa multis post saeculis à rebus gestis scripta, concludimus, ut modo diximus, eos omnes ab uno solo Historico scriptos fuisse: quisnam autem is fuerit, non ita evidenter ostendere

dere

dere possum, suspicor tamen ipsum Hesdram fuisse; et quaedam non levia concurrunt, ex quibus conjecturam facio. Nam cum Historicus, quem jam scimus unum tantum fuisse, historiam producat usque ad Jojachini libertatem et insuper addat, ipsum Regis mensae accubuisse tota ejus vita (hoc est vel Jojachini vel filii Nebucadnesoris; nam sensus est plane ambiguus) hinc sequitur eum nullum ante Hesdram fuisse. At Scriptura de nullo, qui tum floruit, nisi de solo Hesdra testatur (vide Hesdrae Cap. 7. vs. 10.) [m3] quod ipse suum studium applicuerit ad quaerendam legem Dei et adornandam et quod erat Scriptor (ejusdem Cap. vers. 6.) promptus in Lege Mosis. Quare nullum praeter Hesdram suspicari possum fuisse, qui hos libros scripserit. Deinde in hoc de Hesdra testimonio videmus, quod ipse non tantum studium adhibuerit ad quaerendam legem Dei, sed etiam ad eandem adoptandam et in Nehemiae Cap. 8. vers. 9. etiam dicitur, *quod legerunt librum legis Dei explicatum et adhibuerunt intellectum et intellexerunt Scripturam.* Cum autem in Deuteronomii libro, non tantum liber legis Mosis, vel maxima ejus pars contineatur, sed insuper multa ad pleniorem explicationem inserta reperiantur, hinc conjicio librum Deuteronomii illum esse librum legis Dei ab Hesdra scriptum, adornatum et explicatum, quem tum legerunt. Quod autem in hoc libro Deuteronomii multa per parenthesin ad pleniorem explicationem inserantur, duo de hac re exempla ostendimus, cum sententiam Aben Hezrae explicaremus, cujus notae plura alia reperiuntur, ut Ex. Gr. in Cap. 2. vers. 12. *et in Sehir habitaverunt Horitae antea, filii autem Hesau eos expulerunt et a suo conspectu deleverunt, et loco eorum habitaverunt, sicuti Israël fecit in terra suae haereditatis, quam Deus ipsi dedit.* Explicat scilicet vers. 3. et 4. ejusdem Cap. nempe quod montem Sehir, qui filiis Hesau haereditate venerat, ipsi eum non inhabitatum occupaverunt, sed quod ipsum

ipsum invaserunt et Horitas, qui ipsum prius inhabitabant: inde, sicuti Israëlitae post mortem Mosis Cenahanitas, deturbaverunt et deleverunt. Per parenthesin etiam inseruntur verbis Mosis vers. 6, 7, 8. et 9. Cap. 10. Nemo enim non videt, quod vers. 8. qui incipit: *in illo tempore separavit Deus tribum Levi*, necessario debeat referri ad vers. 5. non autem ad mortem Aharonis, quam nulla alia de causa Hezras hic inseruisse videtur, quam quia Moses in hac narratione vituli, quem populus adoraverat, dixerat (vide Cap. 9. vers. 20.) se Deum pro Aharone oravisse. Explicat deinde, quod Deus eo tempore, de quo Moses hic loquitur, tribum Levi sibi elegit, ut causam electionis et cur Levitae in partem haereditatis non fuerint vocati, ostenderet et hoc facto pergit verbis Mosis filum historiae persequi. His adde libri praefationem et omnia loca, quae de Mose in [114] tertia persona loquuntur. Et praeter haec alia multa, quae jam a nobis dignosci nequeunt, sine dubio, ut facilius ab hominibus sui aevi perciperentur, addidit, vel aliis verbis expressit. Si, inquam, ipsum Mosis librum legis haberemus; non dubito, quin tam in verbis, quam in ordine et rationibus praeceptorum magnam discrepantiam reperiremus. Dum enim solum Decalogum hujus libri cum Decalogo Exodi (ubi ejus historia ex professo narratur) confero, eum ab hoc in his omnibus discrepare video: quartum enim praeceptum non tantum alio modo imperatur, sed insuper multo prolixius extenditur: ejus autem ratio ab ea, quae in Decalogo Exodi adfertur, toto coelo discrepat. Denique ordo, quo hic decimum praeceptum explicatur, etiam alius est, quam in Exodo. Haec igitur cum hic, tum in aliis locis, ut jam dixi ab Hezra facta existimo, quia is legem Dei hominibus sui temporis explicuit, atque proinde hunc esse Librum Legis Dei ab ipso ornatae et explicatae: et hunc librum omnium, quos ipsum scripsisse dixi, primum fuisse puto; quod hinc

hinc conjicio, quia Leges Patriae continet, quibus populus maxime indiget: et etiam quia hic liber antecedenti nulla conjunctione, ut reliqui omnes, annectitur, sed soluta oratione incipit: *Haec sunt verba Mosis etc.* At postquam hunc absolvit et populum leges edocuit, tum studium adhibuisse credo ad integram historiam Hebraeae nationis describendam, a mundo scilicet condito usque ad summam Urbis vastationem, cui hunc Librum Deuteronomii, suo loco inseruit; et forte ejus primos quinque libros nomine Mosis vocavit, quia in iis praecipue ejus vita continetur et nomen a potiore sumpsit. Et hac etiam de causa sextum nomine Josuae; septimum Judicum; octavum Ruth; nonum et forte etiam decimum Samuëlis; et denique undecimum et duodecimum Regum appellavit. An vero Hezras huic operi ultimam manum imposuerit, idque, ut desiderabat, perfecerit, de eo vide sequens Caput.

CAP. IX. *De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hezras iis ultimam manum imposuerit: et deinde utrum notae marginales, quae in Hebraeis codicibus reperiuntur, variae fuerint lectiones.*

Quantum superior disquisitio de vero horum librorum Scriptore juvet ad eorumdem perfectam intelligentiam facile colligitur ex solis ipsis locis, quae ad nostram de hac re sententiam confirmandam attulimus, quaeque absque ea unicuique deberent obscurissima videri. Verum praeter Scriptorem alia animadvertenda in ipsis libris supersunt, quae communis superstitio vulgus deprehendere non sinit. Horum praecipuum est, quod Hezras (eum pro Scriptore praedictorum librorum habebo, donec aliquis alium certiorem ostendat) narrationibus in hisce libris contentis ultimam manum non imposuit, nec aliud fecit, quam historias ex diversis scriptoribus colligere et quandoque non nisi simpliciter describere, atque eas nondum examinatas neque ordinatas [115]

posteris

posteris reliquit. Quae autem causae impediverint (nisi forte intempestiva mors) quo minus hoc opus omnibus suis numeris adimpleret, nequeo conjicere. At reipsa quamvis antiquis Hebraeorum historicis destituti simus, ex paucissimis tamen eorum fragmentis, quae habemus, evidentissime constat. Nam historia Hiskiae ex vers. 17. Cap. 18. lib. 2. Regum, ex relatione Esaiae, prout ipsa reperta est scripta in Chronicis Regum Judae descripta est: hanc namque totam in libro Esaiae, qui in Chronicis Regum Judae continebatur (vide libr. 2. Paralip. cap. 32. vers. penult.) iisdem, quibus hic, verbis narratam legimus, exceptis tantum paucissimis; ex quibus tamen nihil aliud concludi potest, quam quod hujus Esaiae narrationis variae lectiones repertae fuerint, nisi quis mallet in his etiam mysteria somniare. Deinde etiam caput ultimum hujus libri in Jeremiae cap. ultimo. 39. et 40. continetur. Praeterea cap. 7. Samuël. 2. in lib. 1. Paralip. cap. 17. descriptum reperimus: at verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur, ut facillime dignoscatur, haec duo capita ex duobus diversis exemplaribus historiae Natanis [116] desumpta esse. Denique Genealogia Regum Idumeae, quae habetur Genes. cap. 36. ex vs. 30. iisdem etiam verbis in libr. 1. Paralip. cap. 1. deducitur, cum tamen hujus libri authorem ea, quae narrat, ex aliis historicis sumsisse constet, non vero ex his duodecim libris, quos Hezrae tribuimus. Quare non dubium est, quin si ipsos haberemus historicos, res ipsa directe constaret: sed quia iisdem, ut dixi, destituti sumus, id nobis tatum restat, ut ipsas historias examinemus; nempe earum ordinem et connexionem, variam repetitionem et denique in annorum computatione discrepantiam, ut de reliquis judicare possimus. Eas itaque vel saltem praecipuas perpendamus; et primo illam Judae et Tamar, quam cap. 38. Genes. historicus sic narrare incipit. *Contigit autem in illo tempore, ut Iudas a suis fratribus disce-*

discederet. Quod tempus necessario referendum est ad aliud, de quo immediate loquutus est: at ad id, de quo in Gen. immediate agitur, minime referri potest. Ab eo enim, nempe a quo Josephus in Aegyptum ductus fuit, usque quo Jacobus Patriarcha cum tota familia eo etiam profectus est, non plus, quam viginti duos annos numerare possumus; nam Josephus cum a fratribus venderetur, septendecim annos natus erat, et cum a Pharaone e carceribus vocari juberetur, triginta; quibus si addantur septem anni fertilitatis et duo famis, conficient simul viginti duos annos. Atqui hoc temporis intervallo nemo concipere poterit tot res contingere potuisse. Nempe quod Juda tres liberos ex unica uxore, quam tum duxit, unum post alium procreaverit, quorum major natu, ubi per aetatem licuit, Tamar in uxorem duxit, eo vero mortuo secundus eam in matrimonium recepit, qui etiam obiit et quod dudum postquam haec acta sunt, ipse Judas cum ipsa nuru Tamar ignarus rem habuerit, ex qua iterum duos, uno tamen partu, liberos acceperit, quorum etiam unus intra praedictum tempus factus est parens. Cum igitur haec omnia non possint referri ad illud tempus, de quo in Genesi, referendum necessario est ad aliud, de quo immediate in alio libro agebatur; ac proinde Hezras hanc etiam historiam simpliciter descripsit, eamque nondum examinatam reliquis inseruit. At non tantum hoc caput, sed totam Josephi et Jacobi historiam ex diversis historicis decerptam et descriptam esse necessario fatendum est, adeo parum sibi [117] constare videmus. Cap. enim 47. Genes. narrat quod Jahacob cum primum Pharahonem ducente Josepho salutavit, annos 130 natus erat, a quibus si auferantur viginti duo, quos propter Josephi absentiam in moerore transegit et praeterea septemdecim aetatis Josephi cum venderetur, et denique septem, quos propter Rachelem servivit, reperietur ipsum provectissimae aetatis fuisse, octoginta scilicet et quatuor an-

no-

horum, cum Leam in uxorem duceret et contra Dinam vix septem fuisse annorum, cum a Sechemo vim passa est; Simeon autem et Levi vix duodecim et undecim, cum totam illam civitatem depraedati sunt, ejusque omnes cives gladio confecerunt. Nec hic opus habeo omnia Pentateuchi recensere, si quis modo ad hoc attenderit, quod in hisce quinque libris omnia praecepta scilicet et historiae promiscue sine ordine narrentur, neque ratio temporum habeatur et quod una eademque historia saepe et aliquando diversimode repetatur, facile dignoscet, haec omnia promiscue collecta et coacervata fuisse, ut postea facilius examinarentur et in ordinem redigerentur. At non tantum haec, quae in quinque libris, sed etiam reliquae historiae usque ad vastationem urbis, quae in reliquis septem libris continentur, eodem modo collectae sunt. Quis enim non videt in cap. 2. Iudicum ex vers. 6. novum historicum adferri (qui res a Iosua gestas etiam scripserat) eiusque verba simpliciter describi. Nam postquam historicus noster in ult. Cap. Josuae narravit, quod ipse mortem obierit, quodque sepultus fuerit et in primo hujus libri narrare ea promiserit quae post ejusdem mortem contigerunt, qua ratione, si filum suae historiae sequi volebat, potuisset superioribus annectere, quae hic de ipso Josua narrare incipit. Sic etiam capita 17. 18. etc. Samuëlis 1. ex alio historico desumta sunt, qui aliam causam sentiebat fuisse, cur David aulam Saulis frequentare inceperit; longe diversam ab illa, quae in cap. 16. libri ejusdem narratur: non enim sensit, quod David ex consilio servorum a Saulo vocatus ipsum adiit (ut in cap. 16. narratur) sed quod casu a patre ad fratres in castra missus Saulo ex occasione victoriae, quam contra Philistaeum Goliat habuit, tum demum innotuit et in aula detentus fuit. Idem de cap. 26. ejusdem libri suspicor, quod nimirum historicus eandem ibi historiam, quae Cap. 24. habetur, secundum opinionem alterius narrare videatur.

[118]

deatur. Sed hoc missum facio et ad annorum computationem examinandam pergo. Cap. 6. libri 1. Regum dicitur, quod Salomon templum aedificavit anno 480. ab Aegypti exitu, at ex historiis ipsis longe majorem numerum concludimus. Nam

	Annos.
Moses populum in desertis gubernavit	40
Josuae qui centum et decem annos vixit non plus tribuuntur ex Josephi et aliorum sententia quam	26
Kusan Rishgataim populum in ditione tenuit	8
Hotniel filius Kenaz judicavit	40
Heglon Rex Moabi imperium in populum tenuit	18
Eud et Samgar eundem judicaverunt	80
Jachin Rex Canahani populum iterum in ditione tenuit	20
Quievit postea populus	40
Fuit deinde in ditione Midiani	7
Tempore Gidehonis transfugit in libertate	40
Sub imperio autem Abimelechi	3
Tola filius Puae judicavit	23
Jair autem	22
Populus iterum in ditione Philistaeorum et Hamonitarum fuit	18
Iephta judicavit	6
Absan Betlehemita	7
Elon Sebulonita	10
Habdan Pirhatonita	8
Populus fuit iterum in ditione Philistaeorum	40
Samson judicavit	20
Heli autem	40
Fuit iterum populus in ditione Philistaeorum, antequam a Samuële liberaretur	20
David regnavit	40
Salomon antequam templum aedificavit	4
Atque hi omnes additi numerum conficiunt annorum	580

Quibus

[110] Quibus deinde addendi sunt anni illius saeculi, quo post mortem Josuae Respublica Hebraeorum floruit, donec a Kusan Rishgataim subacta fuit, quorum numerum magnum fuisse credo; non enim mihi persuadere possum, quod statim post mortem Josuae omnes, qui ejus portenta viderant, uno momento perierunt, nec quod eorum successores uno actu et ictu legibus valedixerunt et ex summa virtute in summam nequitiam et socordiam lapsi sunt, nec denique quod Kusan Rishgataim eos, dictum, factum, subegit. Sed cum horum singula aetatem fere requirant, non dubium est, quin Scriptura cap. 2. vers. 7. 9. 10. libri Judicum historias multorum annorum comprehenderit, quas silentio transmisit. Sunt praeterea addendi anni, quibus Samuël fuit Judex, quorum etiam numerus in Scriptura non habetur. Sunt deinde addendi anni Regni Saulis, quos in superiore computatione omisi, quia ex ejus historia non satis constat, quot annos regnaverit; dicitur quidem Cap. 13. vs. 1. libr. 1. Samuëlis, eundem duos annos regnavisse, sed et ille textus truncatus est et ex ipsa historia majorem numerum colligimus. Quod textus truncatus sit, nemo, qui Hebraeam linguam vel a primo limine salutavit, dubitare potest. Sic enim incipit בן שנה שאול במלכו. ושתי שנים מלך על. ישראל *annum natus erat Saul, cum regnaret, et duos annos regnavit supra Israëlem.* Quis inquam, non videt numerum annorum aetatis Saulis, cum regnum adeptus esset, omissum esse? At quod ex ipsa historia major numerus concluditur, credo neminem etiam dubitare. Nam cap. 27. vers. 7. ejusdem libri habetur, quod David apud Philistaeos, ad quos propter Saulum confugit, moratus fuit unum annum et quatuor menses: quare ex hac computatione reliqua spatio octo mensium contingere debuerunt, quod neminem credere existimo. Josephus saltem in fine libri sexti Antiquitatum textum sic correxit: *Regnavit itaque Saul Samuële vivente annos decem et octo, moriente autem*

autem alios duos. Quin tota haec historia cap. 13. nullo modo cum antecedentibus convenit. In fine cap. 7. narratur, quod Philistaei ab Hebraeis ita debellati fuerunt, ut non fuerint ausi vivente Samuële terminos Israëlis ingredi; at hic, quod Hebraei (vivente Samuële) a Philistaeis invaduntur, a quibus ad tantam miseriam et paupertatem redacti fuerant, ut armis, quibus se defendere possent, destituerentur et [129] insuper mediis eadem conficiendi. Sudarem sane satis, si omnes has historias, quae in hoc primo libro Samuëlis habentur, ita conarer conciliare, ut omnes ab uno historico descriptae et ordinatae viderentur. Sed ad meum propositum revertor. Anni itaque regni Saulis superiori computationi sunt addendi. Denique annos Anarchiae Hebraeorum etiam non numeravi, quia non constant ex ipsa Scriptura. Non, inquam, mihi constat tempus, quo illa contigerint, quae ex cap. 17. usque ad finem libri Judicum narrantur. Ex his itaque clarissime sequitur, veram annorum computationem neque ex ipsis historiis constare, neque ipsas historias in una eademque convenire, sed valde diversas supponere. Ac proinde fatendum, has historias ex diversis scriptoribus collectas esse, nec adhuc ordinatas neque examinatas fuisse. Nec minor videtur fuisse circa annorum computationem discrepantia in libris Chronicorum Regum Judae et libris Chronicorum Regum Israëlis. In Chronicis enim Regum Israëlis habebatur, quod Jehoram filius Aghabi regnare incepit anno secundo regni Iehorami filii Iehosaphat (vide Regum libr. 2. cap. 1. vers. 17.) At in Chronicis Regum Judae, quod Jehoram filius Iehosaphat regnare incepit anno quinto regni Iehorami filii Aghabi (vide cap. 8. vers. 16. ejusd. libri) Et si quis praeterea historias libri Paralip. conferre velit cum historiis librorum Regum, plures similes discrepantias inveniet, quas hic non opus habeo recensere et multo minus authorum commenta, quibus has historias conciliare conantur. Rabini

ni namque plane delirant. Commentatores autem, quos legi, somniant, fingunt et linguam denique ipsam plane corrumpunt. E. G. cum in libr. 2. Paralip. dicitur annos quadraginta duos natus erat Aghazia, cum regnaret: fingunt quidam hos annos initium capere a regno Homri, non autem a nativitate Aghaziae: quod si possent ostendere intentum authoris librorum Paralip. hoc fuisse, non dubitaverim affirmare, eundem loqui nescivisse. Et ad hunc modum plura alia fingunt, quae si vera essent, absolute dicerem antiquos Hebraeos et linguam suam et narrandi ordinem plane ignoravisse, nec ullam rationem neque normam Scripturas interpretandi agnoscerem et ad libitum omnia fingere liceret. Si quis tamen putat, me [121] hic nimis generaliter nec satis cum fundamento loqui, ipsum rogo, ut hoc agat et nobis ostendat certam aliquem ordinem in hisce historiis, quem historici in Chronologicis sine peccato imitari possent et dum historias interpretatur et conciliare conatur, phrases et modos loquendi et orationes disponendi et contexendi adeo stricte observet, atque ita explicet, ut eos secundum suam explicationem in scribendo imitari etiam possimus: quod si praestiterit, manus ipsi statim dabo et erit mihi magnus Apollo. Nam fateor, quamvis diu quaesiverim, me nihil tamen unquam simile invenire potuisse. Quin addo me nihil hic scribere, quod non dudum et diu meditatum habuerim et quanquam a pueritia opinionibus de Scriptura communibus imbutus fuerim, non tamen potui tandem haec non admittere. Sed non est, cur circa haec lectorem diu detineam et ad rem desperatam provocem; opus tamen fuit rem ipsam proponere, ut meam mentem clarius explicarem: ad reliqua igitur, quae circa fortunam horum librorum notanda suscepi, pergo. Nam venit praeter ea, quae modo ostendimus, notandum, quod hi libri ea diligentia a Posteris servati non fuerint, ut nullae mendae irrepserint; plures enim dubias lectiones animadverterunt

terunt antiquiores Scribae et praeterea aliquot loca truncata, non tamen omnia; an autem mendae tales notae sint, ut lectori magnam moram injiciant, de eo jam non disputo; credo tamen eas levioris esse momenti, iis saltem qui Scripturas liberiore judicio legunt et hoc certo affirmare possum, me nullam animadvertisse mendam, nec lectionum varietatem circa moralia documenta, quae ipsa obscura aut dubia reddere posset. At plerique nec in reliquis aliquod vitium incidisse concedunt; sed statuunt Deum singulari quadam providentia omnia Biblia incorrupta servasse, varias autem lectiones signa profundissimorum mysteriorum esse dicunt, idem de asterismis, qui in medio paragrapho 28. habentur, contendunt, imo in ipsis apicibus literarum magna arcana contineri. Quod sane an ex stultitia et anili devotione, an autem ex arrogantia et malitia, ut Dei arcana soli habere crederentur, haec dixerint, nescio; hoc saltem scio, me nihil quod arcanum redoleat, sed tantum pueriles cogitationes apud istos legisse. Legi etiam et insuper novi nugatores aliquos Kabbalistas, quorum insaniam nunquam mirari satis [122] potui. Quod autem mendae, uti diximus irrepserint, neminem sani judicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quem jam ex Libr. 1. Samuel. cap. 13. vers. 11. allegavimus) legit et etiam vers. 2. Cap. 6. Samuel. 2. nempe: *et surrexit et ivit David et omnis populus, qui ipsi aderat, ex Juda, ut inde auferrent arcam Dei.* Nemo hic etiam non videre potest locum, quo iverant, nempe Kirjat Jeharim, unde arcam auferrent, esse omissum: nec etiam negare possumus, quod vs. 37. Cap. 13. Sam. 2 perturbatus et truncatus sit, scilicet: *Et Absalom fugit ivitque ad Ptolomaeum filium Hamihud Regem Gesur et luxit filium suum omnibus diebus et Absalom fugit ivitque Gesur mansitque ibi tres annos.* Et ad hunc modum scio me antehac alia notavisse, quae impraesentiarum non occurrunt. Quod autem no-

tae marginales, quae in Hebraeis Codicibus paſſim inveniuntur, dubiae fuerint lectiones, nemo etiam dubitare poteſt, qui attendit, quod pleraeque ex magna literarum Hebraicarum ſimilitudine inter ſe ortae ſint. Nempe ex ſimilitudine quam habet כ Kaf cum ב Bet, י Jod cum ו Vau, ד Dalet cum ר Res etc. E. G. ubi lib. 2. Sam. cap. 5. vſ. penult. ſcribitur: *et in eo* (tempore) *quo audies* habetur in margine בשמעך *cum audies* et cap. 21. Jud. vſ. 22. והיה כי־יבאו אבותם או אחיהם לרוב *et quando eorum patres vel fratres in multitudine* (h. e. ſaepe) *ad nos venerint* etc. habetur in margine *ad litigandum*. Et ad hunc modum permultae. Deinde etiam ortae ſunt ex uſu literarum, quas Quieſcentes vocant, quarum nimirum pronunciatio ſaepiſſime nulla ſentitur et promiſcue una pro alia ſumitur. Ex. Gr. Levit. Cap. 25. vſ. 27. ſcribitur: וקמה בית אשר בעיר אשר לא חומה *et confirmabitur domus quae eſt in civitate cui non eſt murus*, in margine autem habetur אשר לו חומה *cui eſt murus* etc. At quamvis haec per ſe ſatis clara ſint, libet rationibus quorundam Phariſaeorum reſpondere, quibus perſuadere conantur, notas marginales ad aliquod myſterium ſignificandum ab ipſis librorum ſacrorum Scriptoribus appoſitas vel indicatas fuiſſe. Harum primam, quae quidem me parum tangit, ſumunt ex uſu legendi Scripturas: ſi inquiunt hae notae appoſitae ſunt propter lectionum varietatem, quas poſteri decidere non potuerunt, cur ergo uſus invaluit, ut ſenſus marginalis ubique retineatur? cur, inquiunt, ſenſum, quem retinere volebant, in margine notaverunt? debuerant con-
[123] tra ipſa volumina ſcribere, prout legi volebant, non autem ſenſum et lectionem, quam maxime probabant, in margine notare. Secunda vero ratio et quae aliquam ſpeciem prae ſe ferre videtur, ex ipſa rei natura ſumitur. Nempe quod mendae non data opera; ſed caſu in Codices irrepſerunt et quod ita ſit, varie contingit. At in quinque libris ſemper nomen

men נערה *puella*, uno tantum excepto loco, defectivum contra regulam Grammatices sine litera ה He scribitur, in margine vero recte secundum regulam Grammatices universalem. An hoc etiam ex eo, quod manus in describendo erravit, contigerit? quo fato id fieri potuit, ut calamus semper, quotiescunque hoc nomen occurrerit, festinaret? deinde hunc defectum facile et sine scrupulo ex regulis Grammatices supplere et emendare potuissent. Igitur cum hae lectiones casu non contigerint, nec tam clara vitia correxerint, hinc concludunt, haec certo consilio a primis Scriptoribus facta fuisse, ut iis aliquid significarent. Verum his facile respondere possumus; nam quod ex usu, qui apud eos invaluit, argumentantur, nihil moror. Nescio quid superstitio suadere potuit et forte inde factum est, quia utramque lectionem, aeque bonam seu tolerabilem aestimabant, ideoque, ne earum aliqua negligeretur, unam scribendam et aliam legendam voluerunt. Timebant scilicet in re tanta judicium determinare, ne incerti falsam pro vera eligerent, ideoque neutrum alterutri praeponere voluerunt, quod absolute fecissent, si unam solam scribere et legere jussissent; praesertim cum in sacris voluminibus notae marginales non scribantur. Vel forte inde factum est, quia quaedam, quamvis recte descripta, aliter tamen legi, prout scilicet in margine notaverant, volebant. Ideoque universaliter instituerunt, ut Biblia secundum notas marginales legerentur. Quae causa autem Scribas moverit, quaedam expresse legenda in margine notare, jam dicam, nam non omnes marginales notae dubiae sunt lectiones, sed etiam quae ab usu remota erant, notaverunt. Nempe verba obsoleta et quae probati illius temporis mores non sinebant in publica concione legi. Nam antiqui Scriptores, malitia privati, nullis aulicis ambagibus, sed res propriis suis nominibus indicabant. At postquam malitia et luxus regnavit, illa quae sine ob-

ſcoenitate ab antiquis dicta ſunt, in obſcoenis [illegible] haberi inceperunt. Hac autem de cauſa Scripturam ipſam mutare non erat opus, attamen ut plebis imbecillitati ſubvenirent, introduxerunt, ut nomina coitus et excrementorum honeſtius in publico legerentur, videlicet ſicuti ipſa in margine notaverunt. Denique quicquid fuerit, cur uſu factum fuerit, ut Scripturas ſecundum marginales lectiones legant et interpretentur, id ſaltem non fuit, quod vera interpretatio ſecundum ipſas debet fieri. Nam praeterquam quod ipſi Rabbini in Talmud ſaepe a Maſoretis recedunt et alias habebant lectiones, quas probabant, ut mox oſtendam, quaedam inſuper in margine reperiuntur, quae minus ſecundum uſum linguae probata videntur. Ex. Gr. in Libr. 2. Samuel. Cap. 4. verſ. 23. ſcribitur: אשר עשה המלך את דבר עבדו *quia Rex effecit ſecundum ſententiam ſui ſervi*, quae conſtructio plane regularis eſt et convenit cum illa vſ. 16. ejuſdem Cap. at quae in margine habetur (*ſervi tui*) non convenit cum perſona verbi. Sic etiam vſ. ult. Cap. 16. ejuſdem Libri ſcribitur כאשר ישאל בדבר האלהים *ut cum conſultat* (id eſt conſultatur) *verbum Dei*. Ubi in margine additur *quis* pro verbi nominativo; quod non ſatis accurate factum videtur, nam communis hujus linguae uſus eſt, verba imperſonalia in tertia perſona ſingularis uſurpare, ut Grammaticis notiſſimum. Et ad hunc modum plures inveniuntur notae, quae nullo modo ſcriptae lectioni praeponi poſſunt. Quod autem ad ſecundam rationem Phariſaeorum attinet, ei etiam ex modo dictis facile reſpondetur. Nempe quod Scribae praeter dubias lectiones verba etiam obſoleta notaverunt. Nam non dubium eſt, quin in lingua Hebraea, ſicuti in reliquis, multa obſoleta et antiquata poſterior uſus fecerit et reperta fuerint ab ultimis Scribis in Bibliis, quae uti diximus, omnia notaverunt, ut coram populo ſecundum tum receptum uſum legerentur. Hac igitur de cauſa nomen

nomen נער *nahgar* ubique notatum reperitur, quia antiquitus communis erat generis et idem significabat, quod apud Latinos Juvenis. Sic etiam Hebraeorum metropolis vocari apud antiquos solebat ירושלם *Ierusalem*, non autem ירושלים *Ierusalaim*: de pronomine הוא *ipse* et *ipsa* idem sentio, quod scilicet recentiores ו *vau* in י *jad* mutaverunt, (quae mutatio in Hebraea lingua frequens est) cum genus foemininum significare volebant; at quod antiqui non, nisi vocalibus, hujus pronominis foemininum a masculino solebant distinguere. Sic praeterea quorundam verborum anomalia alia apud priores, alia apud posteros fuit et denique antiqui literis paragogicis האמנתיו singulari sui temporis elegantia utebantur. Quae omnia hic multis exemplis illustrare possem, sed nolo taediosa lectione lectorem detinere. At si quis roget, unde haec noverim? Respondeo, quia ipsa apud antiquissimos Scriptores, nempe in Bibliis saepe reperi, nec tamen eos posteri imitari voluerunt, quae unica est causa, unde in reliquis linguis, quamvis jam etiam mortuis, tamen verba obsoleta noscuntur. Sed forte adhuc aliquis instabit, cum ego maximam harum notarum partem dubias esse lectiones statuerim, cur nunquam unius loci plures, quam duae lectiones repertae sint? cur aliquando non tres vel plures? Deinde quod quaedam in Scriptis adeo manifeste Grammaticae repugnant, quae in margine recte notantur, ut minime credendum sit Scribas haerere potuisse et utra esset vera dubitare. Sed ad haec etiam facile respondetur et quidem ad primum dico, plures fuisse lectiones, quam quas in nostris codicibus notatas reperimus. In Talmude enim plures notantur, quae a Masoretis neglectae sunt et tam aperte multis in locis ab iisdem recedunt, ut superstitiosus ille corrector Bibliorum Bombergianorum tandem coactus fuerit fateri, in sua praefatione, se eos reconciliare nescire ולא ידענא לת־וצו אלא ברהר יעבא לעיל דארחיה רגמוא לפלוגי על המסורת

et,

et, inquit, *hic*, *nescimus respondere*, *nisi quod supra respondimus*, nempe, *quod usus Talmudis est Masoretis contradicere.* Quare non satis cum fundamento statuere possumus, unius loci non plures quam duas lectiones unquam fuisse. Attamen facile concedo, imo credo unius loci nunquam plures, quam duas lectiones repertas fuisse, idque ob duas rationes nempe I. quia causa, unde harum lectionum varietatem ortam esse ostendimus, non plures quam duas concedere potest: ostendimus enim eas potissimum ex similitudine quorundam literarum ortas fuisse. Quare dubium fere semper huc tandem redibat, videlicet utra ex duabus literis esset scribenda ב Bet an כ Kaf, י Jod an ו Vau, ד Dalet an ר Res etc. quarum usus frequentissimus est; et ideo saepe contingere poterat, ut utraque sensum tolerabilem [¹⁰] pareret. Deinde utrum syllaba longa aut brevis esset, quarum quantitas iis literis, quas Quiescentes vocavimus, determinatur. His adde, quod non omnes notae sunt dubiae lectiones, multas enim appositas esse diximus honestatis causa et etiam ut verba obsoleta et antiquata explicarent. II. Ratio, cur mihi persuadeo, unius loci non plures, quam duas lectiones reperiri, est, quia credo Scribas pauca admodum exemplaria reperisse, forte non plura, quam duo vel tria. In tractatu Scribarum סופרים Cap. 6. non nisi de tribus fit mentio, quae fingunt tempore Hezrae inventa fuisse, quia venditant has notas ab ipso Hezra appositas fuisse. Quicquid sit, si tria habuerunt facile concipere possumus, duo semper in eodem loco convenisse, quin imo unusquisque; mirari sane potuisset, si in tribus tantum exemplaribus tres diversae unius ejusdemque loci lectiones reperirentur, Quo autem fato factum est, ut post Hezram tanta exemplarium penuria fuerit, is mirari desinet, qui vel solum Cap. 1. Libr. 1. Machabaeorum legerit, vel Cap. 7. libr. 12. Antiquit. Josephi. Imo prodigio simile videtur, quod post tantam tamque

diuturnam perſecutionem pauca illa retinere potuerint; de quo neminem dubitare opinor, qui illam hiſtoriam mediocri cum attentione legerit. Cauſas itaque videmus, cur nullibi plures quam duae dubiae lectiones occurrunt. Quapropter longe abeſt, ut ex eo, quod non plures duabus ubique dentur, concludi poſſit, Biblia in locis notatis data opera perperam ſcripta fuiſſe ad ſignificanda myſteria. Quod autem ad ſecundam attinet, quod quaedam reperiantur adeo perperam ſcripta, ut nullo modo dubitare potuerint, quin omnium temporum ſcribendi uſui repugnaret, quaeque adeo abſolute corrigere, non autem in margine notare debuerant, me parum tangit; neque enim ſcire teneor, quae religio ipſos moverit, ut id non facerent. Et forte id ex animi ſinceritate fecerunt, quod poſteris Biblia, ut ut ab ipſis in paucis originalibus inventa fuerint, tradere voluerunt, atque originalium diſcrepantias notare, non quidem ut dubias, ſed ut varias lectiones; nec ego eaſdem dubias vocavi, niſi quia revera fere omnes tales reperio, ut minime ſciam, quaenam prae alia ſit probanda. Denique praeter dubias has lectiones notaverunt inſuper Scribae (vacuum ſpatium in mediis paragraphis interponendo) [127] plura loca truncata, quorum numerum Maſoretae tradunt; numerant ſcilicet viginti octo loca, ubi in medio paragrapho ſpatium vacuum interponitur, neſcio an etiam in numero aliquod myſterium latere credunt. Spatii autem certam quantitatem religioſe obſervant Phariſaei. Horum exemplum (ut unum adferam) habetur in Geneſ. cap. 4. verſ. 8. qui ſic ſcribitur: *Et dixit Kain Habeli fratri ſuo .... et contigit, dum erant in campo, ut Kain etc.* ubi ſpatium relinquitur vacuum, ubi ſcire expectabamus, quid id fuerit, quod Kain fratri dixerat. Et ad hunc modum (praeter illa quae jam notavimus) a Scribis relicta viginti octo reperiuntur.

riuntur. Quorum tamen multa non apparerent truncata, nisi spatium interjectum esset. Sed de his satis.

CAP. X. *Reliqui Veteris Testamenti Libri eodem modo quo superiores examinantur.*

Transeo ad reliquos Veteris Testamenti libros. At de duobus Paralipomenon nihil certi et quod operae pretium sit, notandum habeo, nisi quod dudum post Hezram et forte postquam Judas Machabaeus templum restauravit, scripti fuerunt. Nam cap. 9. libri 1. narrat Historicus, *quaenam familiae primum* (tempore scilicet Hezrae) *Hierosolimae habitaverint.* Et deinde vers. 17. *Ianitores*, quorum duo etiam in Nehem. cap. 11. vers. 19. narrantur, indicat. Quod ostendit hos libros dudum post urbis reaedificationem scriptos fuisse. Caeterum de vero eorundem Scriptore, deque eorum authoritate, utilitate et doctrina nihil mihi constat. Imo non satis mirari possum, cur inter sacros recepti fuerunt ab iis, qui librum Sapientiae, Tobiae et reliquos, qui apocryphi dicuntur, ex canone sacrorum deleverunt. Intentum tamen non est eorum authoritatem elevare, sed quandoquidem ab omnibus sunt recepti, eos etiam, ut ut sunt, relinquo. Psalmi collecti etiam fuerunt et in quinque libros dispartiti in secundo templo; nam Ps. 88. ex Philonis Judaei testimonio editus fuit, dum Rex Jehojachin Babiloniae in carcere detentus adhuc erat et Ps. 89. cum idem Rex libertatem adeptus est; nec credo quod Philo hoc unquam dixisset, nisi vel sui temporis recepta opinio fuisset, vel ab aliis fide dignis accepisset. Proverbia Salomonis eodem etiam tempore collecta fuisse credo, vel ad minimum tempore Iosiae Regis, idque quia Cap. 24. vers. ult. dicitur. *Haec etiam sunt Salomonis Proverbia, quae transtulerunt viri Hiskiae Regis Iudae.* At hic tacere nequeo Rabinorum audaciam, qui hunc librum cum Ecclesiaste ex canone Sacrorum

rum exclusos volebant et cum reliquis, quos jam desideramus, custodire. Quod absolute fecissent, nisi quaedam reperissent loca, ubi lex Mosis commendatur. Dolendum sane, quod res sacrae et optimae ab horum electione dependerint. Ipsis tamen gratulor quod hos etiam nobis communicare voluerunt, verum non possum non dubitare, num eos bona cum fide tradiderint, quod hic ad severum examen revocare nolo. Pergo igitur ad libros Prophetarum. Cum ad hos attendo, video Prophetias, quae in iis continentur, ex aliis libris collectas fuisse, neque in hisce eodem ordine semper describi, quo ab ipsis Prophetis dictae vel scriptae fuerunt, neque etiam omnes contineri, sed eas tantum quas hinc illinc invenire potuerunt: quare hi libri non nisi fragmenta Prophetarum sunt. Nam Esaias regnante Huzia prophetare incepit, ut descriptor ipse primo versu testatur. At non tantum tum temporis prophetavit, sed insuper omnes res ab hoc Rege gestas descripsit (vide Paral. lib. 2. cap. 26. vers. 22.) quem librum jam desideramus. Quae autem habemus ex Chronicis Regum Judae et Israelis descripta esse ostendimus. His adde, quod Rabini statuunt hunc Prophetam etiam regnante Manasse, a quo tandem peremtus est, prophetavisse, et quamvis fabulam narrare videantur, videntur tamen credidisse omnes ejus Prophetias non extare. Jeremiae deinde Prophetiae, quae historice narrantur, ex variis Chronologis decerptae et collectae sunt. Nam praeterquam quod perturbate accumulentur nulla temporum ratione habita, eadem insuper historia diversis modis repetitur. Nam Cap. 21. causam apprehensionis Jeremiae exponit, quod scilicet urbis vastationem Zedechiae ipsum consulenti praedixerit, et hac historia interrupta transit Cap. 22. ad ejus in Jehojadhimum, qui ante Zedechiam regnavit, declamationem narrandum et quod Regis captivitatem praedixerit et deinde Cap. 25. ea describit, quae ante haec [127] anno scilicet quarto Jehojakimi Prophetae revelata

sunt, deinde quae anno primo hujus Regis. Et sic porro, nullo temporum ordine servato, prophetias accumulare pergit, donec tandem Cap. 38. (quasi haec 15. Capita per parenthesin dicta essent) ad id quod Cap. 21. narrare incepit, revertitur. Nam conjunctio, qua illud caput incipit ad vs. 8, 9. et 10. hujus refertur; atque tum longe aliter ultimam Ieremiae apprehensionem describit et causam diuturnae ejus detentionis in atrio custodiae longe aliam tradit, quam quae in Cap. 37. narratur. Ut clare videas, haec omnia ex diversis historicis esse collecta, nec ulla alia ratione excusari posse. At reliquae Prophetiae, quae in reliquis capitibus continentur, ubi Ieremias in prima persona loquitur, ex volumine, quod Baruch, ipso Ieremia dictante, scripsit, descriptae videntur: Id enim (ut ex Cap. 36. vs. 2. constat) ea tantum continebat, quae huic Prophetae revelata fuerant a tempore Josiae usque ad annum quartum Jehojakimi; a quo etiam tempore hic liber incipit. Deinde ex eodem volumine etiam descripta videntur, quae habentur ex Cap. 45. vers. 2. usque ad Cap. 51. vers. 59. Quod autem Ezechielis liber fragmentum etiam tantum sit, id primi ejus versus clarissime indicant; quis enim non videt conjunctionem, qua liber incipit, ad alia jam dicta referri et cum iis dicenda connectere? at non tantum conjunctio, sed totus etiam orationis contextus alia scripta supponit. Annus enim trigesimus, a quo hic liber incipit, ostendit Prophetam in narrando pergere, non autem incipere; quod etiam Scriptor ipse per Parenthesin vers. 3. sic notat; *fuerat saepe verbum Dei Ezechieli filio Buzi sacerdoti in terra Chaldaeorum* etc. quasi diceret, verba Ezechielis, quae huc usque descripserat, ad alia referri, quae ipsi ante hunc annum trigesimum revelata erant. Deinde Josephus lib. 10. Antiq. Cap. 9. narrat Ezechielem praedixisse, quod Tsedechias Babiloniam non videret, quod in nostro, quem ejus habemus, libro non legitur, sed contra

Cap.

Cap. scilicet 17. quod Babiloniam captus duceretur. De Hosea non certo dicere possumus, quod plura scripserit, quam quae in libro, qui ejus dicitur, continentur. Attamen miror nos ejus plura non habere, qui ex testimonio Scriptoris plusquam octoginta quatuor annos prophetavit. Hoc saltem in genere [130] scimus, horum librorum Scriptores neque omnium Prophetarum, neque horum, quos habemus, omnes prophetias collegisse: Nam eorum Prophetarum, qui regnante Manasse prophetaverunt et de quibus in Lib. 2. Paral. Cap. 33. vers. 10, 18, 19. in genere fit mentio, nullas plane prophetias habemus; nec etiam omnes horum duodecim Prophetarum. Nam Jonae non nisi Prophetiae de Ninivitis describuntur, cum tamen etiam Israëlitis prophetaverit, qua de re vide Lib. 2. Reg. Cap. 14. vers. 25.

De Libro Jobi et de ipso Iobo multa inter Scriptores fuit controversia. Quidam putant Mosen eundem scripsisse et totam historiam non nisi parabolam esse; quod quidam Rabinorum in Talmude tradunt, quibus Maimonides etiam favet in suo libro More Nebuchim. Alii historiam veram esse crediderunt, quorum quidam sunt, qui putaverunt hunc Iobum tempore Iacobi vixisse, ejusque filiam Dinam in uxorem duxisse. At Aben Hezra, ut jam supra dixi, in suis commentariis supra hunc librum affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam fuisse translatum; quod quidem vellem, ut nobis evidentius ostendisset, nam inde possemus concludere, gentiles etiam libros sacros habuisse. Rem itaque in dubio relinquo; hoc tamen conjicio, Iobum gentilem aliquem fuisse virum et animi constantissimi, cui primo res prosperae, deinde adversissimae, et tandem felicissimae fuerunt. Nam Ezechiel Cap. 14. vers. 12. eum inter alios nominat: atque hanc Iobi variam fortunam et animi constantiam multis occasionem dedisse credo de Dei providentia disputandi, vel saltem authori hujus libri Dialogum

cor-

componendi: nam quae in eo continentur, ut etiam stylus, non viri inter cineres misere aegrotantis, sed otiose in musaeo meditantis videntur. Et hic cum Aben Hezra crederem, hunc librum ex alia lingua translatum fuisse, quia Gentilium poësin affectare videtur; Deorum namque Pater bis concilium convocat et Momus, qui hic Satan vocatur, Dei dicta summa cum libertate carpit etc. sed haec merae conjecturae sunt, nec satis firmae. Transeo ad Danielis librum; hic sine dubio ex Cap. 8. ipsius Danielis scripta continet. Undenam autem priora septem capita descripta fuerint, nescio. Possumus suspicari, quandoquidem praeter primum Chaldaice scripta sunt, [131] ex Chaldaeorum Chronologiis. Quod si claro constaret, luculentissimum esset testimonium, unde evinceretur, Scripturam eatenus tantum esse sacram, quatenus per ipsam intelligimus res in eadem significatas, et non quatenus verba sive linguam et orationes, quibus res significantur, intelligimus; et praeterea libros, qui res optimas docent et narrant, quacunque demum lingua et a quacunque natione scripti fuerint aeque sacros esse. Hoc tamen notare saltem possumus, haec capita Chaldaice scripta esse et nihilominus aeque sacra esse, ac reliqua Bibliorum. Huic autem Danielis libro primus Hezrae ita annectitur, ut facile dignoscatur eundem Scriptorem esse, qui res Judaeorum a prima captivitate successive narrare pergit. Atque huic non dubito annecti Librum Ester. Nam conjunctio, qua is liber incipit, ad nullum alium referri potest: nec credendum est, eum eundem esse, quem Mardochaeus scripsit. Nam Cap. 9. vers. 20, 21, 22. narrat alter de ipso Mardochaeo, quod Epistolas scripserit, et quid illae continuerint: deinde vers. 31. ejusdem Cap. quod regina Ester edicto firmaverit res ad festum Sortium (Purim) pertinentes et quod scriptum fuerit in libro, hoc est (ut Hebraice sonat) in libro omnibus tum temporis (quo haec scilicet scripta sunt) noto: atque hunc fatetur

Aben

Aben Hezra et omnes fateri tenentur, cum aliis periiſſe. Denique reliqua Mardochaei refert Hiſtoricus ad Chronica Regum Perſarum. Quare non dubitandum eſt, quin hic liber ab eodem Hiſtorico, qui res Danielis et Hezrae narravit, etiam ſcriptus fuerit; et inſuper etiam liber Nehemiae, quia Hezrae ſecundus dicitur. Quatuor igitur hos libros, nempe Danielis, Hezrae, Eſteris et Nehemiae ab uno eodemque Hiſtorico ſcriptos eſſe affirmamus: quisnam autem is fuerit, nec ſuſpicari quidem poſſum. Ut autem ſciamus, undenam ipſe, quisquis tandem fuerit, notitiam harum hiſtoriarum acceperit et forte etiam maximam earum partem deſcripſerit, notandum, quod Praefecti, ſive principes Judaeorum in ſecundo templo, ut eorum Reges in primo, ſcribas ſive hiſtoriographos habuerunt, qui annales ſive eorum Chronologiam ſucceſſive ſcribebant. Chronologiae enim Regum ſive annales in libris Regum paſſim citantur: at Principum et ſacerdotum ſecundi templi citantur primo in lib. Nehemiae Cap. 12. verſ. 23. deinde in Mach. lib. 1. Cap. 16. verſ. [132] 24. Et ſine dubio hic ille eſt liber (vide Eſt. Cap. 9. verſ. 31.) de quo modo locuti ſumus, ubi edictum Eſteris et illa Mardochaei ſcripta erant, quemque cum Aben Hezra periiſſe diximus. Ex hoc igitur libro omnia, quae in hiſce continentur, deſumta vel deſcripta videntur, nullus enim alius ab eorum Scriptore citatur, neque ullum alium publicae authoritatis novimus. Quod autem hi libri nec ab Hezra, nec a Nehemia ſcripti fuerint, patet ex eo, quod Nehem. Cap. 12. vſ. 9, 10. producitur genealogia ſummi pontificis Jeſuhgae uſque ad Jaduah, ſextum ſcilicet pontificem et qui Alexandro Magno, jam fere Perſarum imperio ſubacto, obviam ivit (vide Joſephi Antiq. lib. 11. Cap. 8.) vel ut Philo Judaeus in libro temporum ait, ſextum et ultimum ſub Perſis pontificem. Imo in eodem hoc Nehemiae Cap. verſ. *ſcilicet temporis Eljaſibi, Iojadae, Ionatanis et Iadi-*

di

duhae *) *supra regnum Darii Persae scripti sunt*, nempe in Chronologiis: atque neminem existimare credo, quod Hezras aut Nehemias adeo longaevi fuerint, ut quatuordecim Reges Persarum supervixerint; Nam Cyrus omnium primus Judaeis veniam largitus est templum reaedificandi et ab eo tempore usque ad Darium decimumquartum et ultimum Persarum Regem ultra 230. anni numerantur. Quare non dubito, quin hi libri, dudum postquam Judas Machabaeus templi cultum restauravit, scripti fuerint, idque quia tum temporis falsi Danielis, Hezrae et Esteris libri edebantur a malevolis quibusdam, qui sine dubio Sectae Zaducaeorum erant; nam Pharizaei nunquam illos libros, quod sciam, receperunt. Et quamvis in libro, qui Hezrae quartus dicitur, fabulae quaedam reperiantur, quas etiam in Talmude legimus, non tamen ideo Pharisaeis sunt tribuendi, nam, si stupidissimos demas, nullus eorum est, qui non credat, illas fabulas ab aliquo nugatore adjectas fuisse; quod etiam credo aliquos fecisse, ut eorum traditiones omnibus ridendas praeberent. Vel forte ea de causa tum temporis descripti atque editi sunt, ut populo ostenderent, Danielis Prophetias adimpletas esse, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de
[133] melioribus et futura salute in tantis calamitatibus desperaret. Verumenimvero quamvis hi libri adeo recentes et novi sint, multae tamen mendae ex festinatione, ni fallor, describentium in eosdem irrepserunt. In hisce enim ut in reliquis, notae marginales, de quibus in praecedenti Cap. egimus, plures etiam reperiuntur et praeterea etiam loca quaedam, quae nulla alia ratione excusari possunt, ut jam ostendam; sed prius circa horum marginales lectiones notari volo, quod si Pharisaeis concedendum, eas aeque antiquas esse, ac ipsos horum librorum

*) Nota, *Nisi significat* ultra: *error describentis fuit*, *qui* על supra *pro* עד usque *scripsit*.

rum Scriptores, tum necessario dicendum erit, Scriptores ipsos, si forte plures fuerunt, eas ea de causa notavisse, quia ipsas Chronologias, unde eas descripserunt, non satis accurate scriptas invenerunt; et quamvis quaedam mendae clarae essent, non tamen ausos fuisse antiquorum et majorum scripta emendare. Nec opus jam habeo, ut de his prolixius hic iterum agam. Transeo igitur ad eas indicandum, quae in margine non notantur. Atque I. nescio quot dicam irrepsisse in Cap. 2. Hezrae: nam vs. 64. traditur summa totalis eorum omnium, qui distributive in toto capite numerantur, atque iidem dicuntur simul fuisse 42360. et tamen si summas partiales addas, non plures invenies, quam 29818. Error igitur hic est vel in totali, vel in partialibus summis. At totalis credenda videtur recte tradi, quia sine dubio eam unusquisque memoriter retinuit, ut rem memorabilem. Partiales autem non item. Adeoque si error in totalem summam laberetur, statim unicuique pateret et facile corrigeretur. Atque hoc ex eo plane confirmatur, quod in Nehem. Cap. 7. ubi hoc caput Hezrae (quod Epistola genealogiae vocatur) describitur, sicuti expresse vers. 5. ejusdem Cap. Nehemiae dicitur, summa totalis cum hac libri Hezrae plane convenit, partiales autem valde discrepant: quasdam enim majores, quasdam porro minores, quam in Hezra reperies, easque omnes simul conficere 31089. quare non dubium est, quin in solas summas partiales tam libri Hezrae quam Nehemiae plures mendae irrepserint. Commentatorum autem, qui has evidentes contradictiones reconciliare conantur, unusquisque pro viribus sui ingenii, quicquid potest, fingit; et interea, dum scilicet literas et verba Scripturae adorant, nihil aliud faciunt, ut jam supra monuimus, quam Bibliorum Scriptores contemtui exponere, adeo ut viderentur nescivisse loqui, neque res [134] dicendas ordinare. Imo nihil aliud faciunt, quam Scripturae perspicuitatem plane obscurare: nam si

ubic...

ubique liceret Scripturas ad eorum modum interpretari, nulla esset sane oratio, de cujus vero sensu non possemus dubitare. Sed non est, cur circa haec diu detinear: mihi enim persuadeo, quod si aliquis historicus ea omnia imitari vellet, quae ipsi Scriptoribus Bibliorum devote concedunt, eum ipsi multis modis irriderent. Et si putant, eum blasphemum esse, qui Scripturam alicubi mendosam esse dicit, quaeso, quo nomine tum ipsos appellabo, qui Scripturis quicquid lubet, affingunt? qui Sacros Historicos ita prostituunt, ut balbutire et omnia confundere credantur? qui denique sensus Scripturae perspicuos et evidentissimos negant? quid enim in Scriptura clarius, quam quod Hezras cum sociis in Epistola Genealogiae, in cap. 2. libri, qui ejus dicitur, descripta, numerum eorum omnium, qui Hierosolymam profecti sunt, per partes comprehenderit, quandoquidem in iis, non tantum eorum numerus traditur, qui suam Genealogiam, sed etiam eorum, qui eam non potuerunt indicare. Quid inquam clarius, ex vers 5. cap. 7. Nehemiae, quam quod ipse hanc eandem Epistolam simpliciter descripserit? si igitur, qui haec aliter explicant, nihil aliud faciunt, quam verum Scripturae sensum et consequenter Scripturam ipsam negare; quod autem putant pium esse, una loca Scripturae aliis accommodare, ridicula sane pietas, quod loca clara obscuris et recta mendosis accommodent et sana putridis corrumpant. Absit tamen, ut eos blasphemos appellem, qui nullum animum maledicendi habent; nam errare humanum quidem est. Sed ad propositum revertor. Praeter mendas, quae in summis Epistolae Genealogiae tam Hezrae quam Nehemiae sunt concedendae plures etiam notantur in ipsis nominibus familiarum, plures insuper in ipsis Genealogiis, in historiis, et vereor ne etiam in ipsis prophetiis. Nam sane Prophetia Jeremiae cap. 22. de Jechonia nullo modo cum ejus historia (vide finem libri 2. Regum, et Ierem. et

libr.

libr. 1. Paral. cap. 3 vers. 17, 18, 19.) convenire videtur et praecipue verba versus ultimi illius capitis; nec etiam video, qua ratione de Tsidechia, cujus oculi, simul ac filios necare vidit, effossi sunt, dicere potuit: *pacifice morieris etc.* (vide Jerem. cap. [135]
34. vs. 5.) Si ex eventu Prophetiae interpretandae sunt, haec nomina mutanda essent et pro Tsidechia Jechonias et contra pro hoc ille sumendus videretur. Sed hoc minus paradoxum, adeoque rem ut imperceptibilem relinquere malo, praecipue quia si hic aliquis est error, is Historico, non vitio exemplarium tribuendus est. Quod ad reliquos attinet, quos dixi, eos hic notare non puto, quandoquidem id non sine magno lectoris taedio efficere possim; praesertim quia ab aliis jam animadversa sunt. Nam R. Selomo ob manifestissimas contradictiones, quas in relatis genealogiis observavit, coactus est in haec verba erumpere, nempe (vide ejus commentaria in lib. 1. cap. 8. Paralip.) *quod Hezras* (quem libros Paral. scripsisse putat) *filios Benjaminis nominibus appellat, ejusque genealogiam aliter, quam eam habemus in libr. Geneseos, deducit et quod denique maximam partem civitatum Levitarum aliter, quam Iosua, indicat, inde evenit, quod discrepantia originalia invenit;* et paulo infra *quod Genealogia Gibeonis et aliorum bis et varie describitur, quia Hezras plures et varias uniuscujusque Genealogiae Epistolas invenit et in his describendis maximum numerum exemplarium secutus est, at quando numerus discrepantium Genealogorum aequalis erat, tum utrorumque exemplaria descripsit,* atque hoc modo absolute concedit hos libros ex originalibus non satis correctis nec satis certis descriptos fuisse. Imo commentatores ipsi saepissime, dum loca conciliare student, nihil plus agunt quam errorum causas indicare. Denique neminem sani judicii credere existimo, quod Sacri Historici consulto ita scribere voluerint, ut sibi passim contradicere viderentur. At forte aliquis di-

cet, me hac ratione Scripturam plane evertere; nam hac ratione eam ubique mendoſam eſſe ſuſpicari omnes poſſunt. Sed ego contra oſtendi, me hac ratione Scripturae conſulere, ne ejus loca clara et pura mendoſis accommodentur et corrumpantur. Nec quia quaedam loca corrupta ſunt, idem de omnibus ſuſpicari liceat: nullus enim liber unquam ſine mendis repertus eſt, an quaeſo ea de cauſa ubique mendoſos aliquis unquam ſuſpicatus eſt? nemo ſane; praeſertim quando oratio eſt perſpicua et mens authoris clare percipitur. His ea quae circa hiſtoriam Librorum Veteris Teſtamenti notare volueram abſolvi. Ex quibus fa-
[136] cile colligimus ante tempus Machabaeorum nullum canonem Sacrorum Librorum fuiſſe, ſed hos, quos jam habemus a Phariſaeis ſecundi templi, qui etiam formulas precandi inſtituerunt, prae multis aliis ſelectos eſſe et ex ſolo eorum decreto receptos. Qui itaque authoritatem Sacrae Scripturae demonſtrare volunt, ii authoritatem uniuſcujuſque libri oſtendere tenentur, nec ſufficit divinitatem unius probare ad eandem de omnibus concludendam: alias ſtatuendum, concilium Phariſaeorum in hac lectione librorum errare non potuiſſe, quod nemo unquam demonſtrabit. Ratio autem, quae me cogit ſtatuere, ſolos Phariſaeos libros Veteris Teſtamenti elegiſſe et in canonem Sacrorum poſuiſſe, eſt, quia in libro Danielis Cap. ult. verſ. 2 reſurrectio mortuorum praedicitur, quam Tſaducaei negabant: deinde quia ipſi Phariſaei in Talmude hoc clare indicant. Nempe Tractatus Sabbathi Cap 2. fol. 30. pag. 2. dicitur: אמר רבי יהודה משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין דברי תורה ומפני מה לא גנוזהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורת *dixit R. Iehuda nomine Rabi quaeſiverunt periti abſcondere librum Eccleſiaſtis, quia ejus verba verbis legis* (N. B. libro legis Moſis) *repugnant. Cur autem ipſum non abſconderunt? quia ſecundum legem incipit*

cipit et secundum legem desinit. Et paulo infra *et etiam librum Proverbiorum quaesiverunt abscondere etc.* et denique ejusdem Tractatus Cap. 1. fol. 13. pag. 2.
ברם, זכור אותו האיש לטוב, נחניה בן חזקיה שמו
שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי
תורה *profecto illum virum benignitatis causa nomina, cui nomen Neghunja filius Hiskiae; nam ni ipse fuisset, absconditus fuisset liber Ezechielis, quia ejus verba verbis legis repugnabant etc.* Ex quibus clarissime sequitur, legisperitos concilium adhibuisse, quales libri ut sacri essent recipiendi et quales excludendi. Qui igitur de omnium authoritate certus esse vult, consilium de integro ineat, et rationem cujusque exigat. Jam autem tempus esset libros etiam Novi Testamenti eodem modo examinare. Sed quia id a Viris cum scientiarum, tum maxime linguarum peritissimis factum esse audio et etiam quia tam exactam linguae Graecae cognitionem non habeo, ut hanc provinciam suscipere audeam et denique quia librorum, qui Hebraea lingua scripti fuerunt, exemplaribus destituimur, ideo huic negotio super- [137]
sedere malo. Attamen ea notare puto, quae ad meum institutum maxime faciunt, de quibus in sequentibus.

CAP. XI. *Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli et Prophetae; an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur.*

Nemo qui novum Testamentum legit, dubitare potest Apostolos Prophetas fuisse Verum quia Prophetae non semper ex revelatione loquebantur, sed contra admodum raro, ut in fine Cap. 1. ostendimus; dubitare possumus num Apostoli tanquam Prophetae ex revelatione et expresso mandato, ut Moses, Jeremias et alii, an vero tanquam privati, vel doctores Epistolas scripserint; praesertim quia in Epist. ad Corinth. I. Cap. 14. vers. 6. Paulus duo praedicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex co-

gnitione alterum, atque ideo inquam dubitandum, an in Epistolis prophetent, an vero doceant. Verum si ad earum stylum attendere volumus, eum a stylo prophetiae alienissimum inveniemus. Nam Prophetis usitatissimum erat, ubique testari, se ex Dei edicto loqui; nempe *sic dicit Deus*, *ait Deus exercituum*, *edictum Dei etc.* atque hoc non tantum videtur locum habuisse in publicis Prophetarum concionibus, sed etiam in Epistolis, quae revelationes continebant, ut ex illa Eliae Jehoramo scripta patet (vide libr. 2. Paral. Cap. 21. vers. 12.) quae etiam incipit *sic dicit Deus.* At in Epistolis Apostolorum nihil simile legimus, sed contra in I. ad Corinth. Cap. 7. vers. 40. Paulus secundum suam sententiam loquitur. Imo perplurimis in locis animi ambigui et perplexi modi loquendi occurrunt, ut (Epist. ad Rom. Cap. 3. vs. 28.) *arbitramur igitur*, et (Cap. 8. vs. 18.) *arbitror enim ego*, et ad hunc modum plura. Praeter haec alii inveniuntur modi loquendi, ab authoritate prophetica plane remoti. Nempe, *hoc autem dico ego, tanquam infirmus, non autem ex mandato* (vide Epistol. ad Corinth. I. Cap. 7. vers. 6.) *consilium do tanquam vir, qui a Dei gratia fidelis est.* [138] (vide ejusdem cap. 7. vers. 25.) et sic alia multa; et notandum quod cum in praedicto Cap. ait, se praeceptum Dei vel mandatum habere vel non habere, non intelligit praeceptum vel mandatum sibi a Deo revelatum, sed tantum Christi documenta, quae discipulos in monte docuit. Praeterea si ad modum etiam attendamus, quo in his Epistolis Apostoli doctrinam Euangelicam tradunt, eum etiam a modo Prophetarum valde discedere videbimus. Apostoli namque ubique ratiocinantur, ita ut non prophetare, sed disputare videantur. Prophetiae vero contra mera tantum dogmata et decreta continent, quia in iis Deus quasi loquens introducitur, qui non ratiocinatur, sed ex absoluto suae naturae imperio decernit. Et etiam quia Prophetae authoritas ratiocinari

non

non patitur; quisquis enim vult sua dogmata ratione confirmare, eo ipso ea arbitrali uniuscujusque judicio submittit. Quod etiam Paulus, quia ratiocinatur, fecisse videtur, qui in Epist. ad Corinth. 1. Cap. 10. vers. 15. ait, *Tanquam sapientibus loquor, judicate vos id quod dico.* Et denique quia Prophetae res revelatas non ex virtute luminis naturalis, hoc est, non ratiocinando percipiebant, ut in Cap. 1. ostendimus. Et quamvis in quinque libris etiam quaedam per illationem concludi videantur, si quis tamen ad ea attenderit, eadem nullo modo tanquam peremtoria argumenta sumi posse videbit. Ex. Gr. cum Moses Deuter. cap. 31. vers. 27. Israëlitis dixit, *si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis postquam mortuus ero.* Nullo modo intelligendum est, quod Moses ratione convincere vult Israëlitas post ejus mortem a vero Dei cultu necessario deflexuros, argumentum enim falsum esset, quod etiam ex ipsa Scriptura ostendi posset: nam Israëlitae constanter perseverarunt vivente Josua et Senibus, et postea etiam vivente Samuele, Davide, Salomone etc. Quare verba illa Mosis moralis locutio tantum sunt, qua rethorice et prout futuram populi defectionem vividius imaginari potuerat, praedicit. Ratio autem cur non dico Mosen ex se ipso, ut populo suam praedictionem verisimilem faceret et non tanquam Prophetam ex revelatione haec dixisse, est, quia vers. 21. ejusdem Cap. narratur Deum hoc ipsum Mosi aliis verbis revelavisse, quem sane non opus erat, verisimilibus rationibus certiorem de hac Dei praedictione et decreto reddere, at necesse erat, ipsam in ipsius imaginatione [139] vivide repraesentari, ut in Cap. 1. ostendimus, quod nullo meliori modo fieri poterat, quam praesentem populi contumaciam, quam saepe expertus fuerat, tanquam futuram imaginando. Et ad hunc modum omnia argumenta Mosis, quae in quinque libris reperiuntur, intelligenda sunt; quod scilicet non sunt

ex

ex ſcriniis rationis deſumpta, ſed tantum dicendi modi, quibus Dei decreta efficacius exprimebat et vivide imaginabatur. Nolo tamen abſolute negare Prophetas ex revelatione argumentari potuiſſe, ſed hoc tantum affirmo, quo Prophetae magis legitime argumentantur, eo eorum cognitio, quam rei revelatae habent, ad naturalem magis accedit, atque ex hoc maxime dignoſci Prophetas cognitionem ſupranaturalem habere, quod ſcilicet pura dogmata, ſive decreta, ſive ſententias loquantur; et ideo ſummum Prophetam Moſen nullum legitimum argumentum feciſſe; et contra longas Pauli deductiones et argumentationes, quales in Epiſtola ad Romanos reperiuntur, nullo modo ex revelatione ſupernaturali ſcriptas fuiſſe concedo. Itaque tam modi loquendi, quam differendi Apoſtolorum in Epiſtolis clariſſime indicant eaſdem non ex revelatione et divino mandato, ſed tantum ex ipſorum naturali judicio ſcriptas fuiſſe et nihil continere praeter fraternas monitiones mixtas urbanitate (a qua ſane prophetica authoritas plane abhorret) qualis eſt illa Pauli excuſatio in Epiſt. ad Rom. Cap. 15. verſ. 15. *Paulo audacius ſcripſi vobis fratres.* Poſſumus praeterea hoc ipſum ex eo concludere, quod nullibi legimus, quod Apoſtoli juſſi ſint ſcribere, ſed tantum praedicare quocunque irent et dicta ſignis confirmare. Nam eorum praeſentia et ſigna abſolute requirebantur ad gentes ad religionem convertendas, eaſque in eadem confirmandas, ut ipſe Paulus in Epiſt. ad Rom. Cap. 1. verſ. 11. expreſſe indicat, *quia valde*, inquit, *deſidero ut videam vos, ut impertiar vobis donum Spiritus ut confirmemini.* At hic objici poſſet, quod eodem modo poſſemus concludere Apoſtolos nec etiam tanquam Prophetas praedicaviſſe: nam cum huc aut illuc praedicatum ibant, id non ex expreſſo mandato, ſicuti olim Prophetae, faciebant. Legimus in Veteri Teſtamento quod Jonas Niniven praedicatum ivit, ac ſimul quod eo expreſſe miſſus eſt et quod

ei

ei revelatum fuerat id, quod ibi praedicare de- [14*]
bebat. Sic etiam de Mose prolixe narratur, quod in Aegyptum tanquam Dei legatus profectus est et simul quid populo Israëlitico et Regi Pharahoni dicere et quaenam signa ad fidem faciendam coram ipsis facere tenebatur. Esaias, Jeremias, Ezechiel expresse jubentur Israëlitis praedicare. Et denique nihil Prophetae praedicaverunt, quod Scriptura non testetur eos id a Deo accepisse. At de Apostolis nihil simile, cum huc aut illuc ibant praedicatum in novo Testamento, nisi admodum raro legimus. Sed contra quaedam reperiemus, quae expresse indicant, Apostolos ex proprio consilio loca ad praedicandum elegisse: ut contentio illa ad dissidium usque, Pauli et Barnabae, de qua vide Act. Cap. 15. vers. 17, 18. etc. Et quod saepe etiam frustra aliquo ire tentaverint, ut idem Paulus in Epist. ad Rom. Cap. 1. vers. 13. testatur nempe *his temporibus multis volui venire ad vos et prohibitus sum* et Cap. 15. vers. 22. *propter hoc impeditus sum temporibus multis, quominus venirem ad vos.* Et Cap. denique ult. Epist. ad Corinth. 1. vers. 12. *De Apollo autem fratre meo multum petii ab eo, ut proficisceretur ad vos cum fratribus, et omnino nulla erat ei voluntas, ut veniret ad vos: cum autem ei erit opportunitas etc.* Quare tam ex his modis loquendi et contentione Apostolorum, quam ex eo quod nec cum ad praedicandum aliquo irent, testetur Scriptura, sicut de antiquis Prophetis, quod ex Dei mandato iverant, concludere debueram, Apostolos tanquam Doctores et non tanquam Prophetas etiam praedicavisse. Verum hanc quaestionem facile solvemus, modo attendamus ad differentiam vocationis Apostolorum et Prophetarum Veteris Testamenti. Nam hi non vocati sunt ut omnibus nationibus praedicarent et prophetarent, sed quibusdam tantum peculiaribus, et propterea expressum et singulare mandatum ad unamquamque requirebant. At Apostoli vocati sunt, ut omnibus

absolute

abſolute praedicárent, omneſque ad religionem converterent. Quocunque igitur ibant, Chriſti mandatum exequebantur, nec ipſis opus erat, ut antequam irent, res praedicandae iiſdem revelarentur; diſcipulis ſcilicet Chriſti, quibus ipſe dixerat: *quum autem tradiderint vos, ne ſitis ſolliciti, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquemini etc.* (vide Matth. Cap. 10. vſ. 19, 20.) Concludimus itaque Apo-
[141] ſtolos ea tantum ex ſingulari revelatione habuiſſe, quae viva voce praedicaverunt et ſimul ſignis confirmaverunt (vide quae in initio 2. Cap. oſtendimus) quae autem ſimpliciter nullis adhibitis, tanquam teſtibus, ſignis, ſcripto vel viva voce docuerunt, ea ex cognitione (naturali ſcilicet) locuti ſunt, vel ſcripſerunt; qua de re vide Epiſt. ad Corinth. 1. Cap. 14. vſ. 6. Nec hic nobis moram injicit, quod omnes Epiſtolae exordiantur ab Apoſtolatus approbatione; nam Apoſtolis, ut mox oſtendam, non tantum virtus ad Prophetandum, ſed etiam authoritas ad docendum conceſſa eſt. Et hac ratione concedimus, eos tanquam Apoſtolos ſuas Epiſtolas ſcripſiſſe et hac de cauſa exordium a ſui Apoſtolatus approbatione unumquemque ſumſiſſe: vel forte, ut animum lectoris facilius ſibi conciliarent et ad attentionem excitarent, voluerunt ante omnia teſtari, ſe illos eſſe, qui omnibus fidelibus ex ſuis praedicationibus innotuerant, et qui tum claris teſtimoniis oſtenderant, ſe veram docere religionem et ſalutis viam. Nam quaecunque ego in hiſce Epiſtolis dici video de Apoſtolorum vocatione et Spiritu Sancto et divino, quem habebant, ad eorum quas habuerant, praedicationes referri video, iis tantum locis exceptis, in quibus Spiritus Dei et Spiritus Sanctus pro mente ſana, beata et Deo dicata etc. (de quibus in primo Cap. diximus) ſumitur. Ex. Gr. in Epiſt. ad Corinth. 1. Cap. 7. verſ. 40. ait Paulus, *beata autem eſt ſi ita maneat ſecundum ſententiam meam, puto autem etiam ego, quod Spiritus Dei ſit in me.* Ubi per *Spiritum Dei* ipſam ſuam mentem intelligit, ut

ipſe

ipse orationis contextus indicat: hoc enim vult, viduam, quae secundo non vult nubere marito, beatam judico secundum meam sententiam, qui caelebs vivere decrevi et me beatum puto. Et ad hunc modum alia reperiuntur, quae hic adferre supervacaneum judico. Cum itaque statuendum sit, Epistolas Apostolorum a solo lumine naturali dictatas fuisse, videndum jam est, quomodo Apostoli ex sola naturali cognitione, res, quae sub eandem non cadunt, docere poterant. Verum si ad illa, quae circa Scripturae interpretationem Cap. VII. hujus Tractatus diximus, attendamus, nulla hic nobis erit difficultas. Nam quamvis ea, quae in Bibliis continentur, ut plurimum nostrum captum superent, possumus tamen secure de iisdem disserere, modo nulla alia [142] principia admittamus, quam ea, quae ex ipsa Scriptura petuntur; atque hoc eodem etiam modo Apostoli ex rebus, quas viderant, quasque audiverant et quas denique ex revelatione habuerant, multa concludere et elicere, eaque homines, si libitum iis esset, docere poterant. Deinde quamvis religio, prout ab Apostolis praedicabatur, nempe simplicem Christi historiam narrando, sub rationem non cadat, ejus tamen summam, quae potissimum documentis moralibus constat, ut tota Christi doctrina, potest unusquisque lumine naturali facile assequi. Denique Apostoli non indigebant lumine supernaturali ad religionem, quam antea signis confirmaverant, communi hominum captui ita accommodandam, ut facile ab unoquoque ex animo acciperetur; neque etiam eodem indigebant ad homines de eadem monendos; atque hic finis Epistolarum est, homines scilicet eâ viâ docere et monere, quam unusquisque Apostolorum optimam judicavit ad eosdem in religione confirmandos: et hic notandum id, quod paulo ante diximus, nempe, quod Apostoli non tantum virtutem acceperant ad historiam Christi tanquam Prophetae praedicandam, eandem scilicet signis confirmando

do, ſed praeterea etiam authoritatem docendi et monendi ea via, quam unuſquiſque optimam eſſe judicaret; quod utrumque donum Paulus in Epiſt. ad Timoth. 1. Cap. 1. verſ. 11. clare his indicat: *in quo ego conſtitutus ſum praeco et Apoſtolus et doctor gentium.* Et in I. ad eund. Cap. 2. verſ. 7. *cujus conſtitutus ſum ego praeco et Apoſtolus (veritatem dico per Chriſtum, non mentior) doctor gentium cum fide* N. B. *ac veritate.* His, inquam, clare utramque approbationem nempe apoſtolatus et doctoratus indicat; at authoritatem monendi quemcunque et quandocunque voluerit in Epiſt. ad Philem. verſ. 8. his ſignificat: *quamvis multam in Chriſto libertatem habeam praecipiendi tibi, quod conveniet, tamen etc.* Ubi notandum, quod ſi ea, quae Philemoni praecipere oportebat, Paulus ut Propheta a Deo acceperat et tanquam Propheta praecipere debebat, tum profecto ipſi non licuiſſet Dei praeceptum in preces mutare. Quare neceſſario intelligendum, eum loqui de libertate monendi, quae ipſi tanquam doctori et non tanquam Prophetae erat. Attamen nondum ſatis
[148] clare ſequitur, Apoſtolos viam docendi, quam unuſquiſque meliorem judicaſſet, eligere potuiſſe, ſed tantum eos ex officio Apoſtolatus non ſolum Prophetas, ſed etiam Doctores fuiſſe, niſi rationem in auxilium vocare velimus, quae plane docet eum, qui authoritatem docendi habet, habere etiam authoritatem eligendi, quam velit viam. Sed ſatius erit, rem omnem ex ſola Scriptura demonſtrare. Ex ipſa enim clare conſtat unumquemque Apoſtolorum ſingularem viam elegiſſe; nempe ex his verbis Pauli Epiſt. ad Rom. Cap. 15. verſ. 20. *Sollicite curans ut praedicarem non ubi invocatum erat nomen Chriſti, ne aedificarem ſupra alienum fundamentum.* Sane ſi omnes eandem docendi viam habebant et omnes ſupra idem fundamentum Chriſtianam religionem aedificaverant, nulla ratione Paulus alterius Apoſtoli fundamenta aliena vocare poterat, utpote quae et ipſius eadem

eadem erant. Sed quandoquidem ipsa aliena vocat, necessario concludendum, unumquemque religionem diverso fundamento superaedificasse et Apostolis in suo doctoratu idem contigisse, quod reliquis doctoribus, qui singularem docendi methodum habent, ut semper magis eos docere cupiant, qui plane rudes sunt, et linguas vel scientias etiam mathematicas, de quarum veritate nemo dubitat, ex nullo alio discere inceperunt. Deinde si ipsas Epistolas aliqua cum attentione percurramus, videbimus Apostolos in ipsa religione quidem convenire, in fundamentis autem admodum discrepare. Nam Paulus, ut homines in religione confirmaret et iis ostenderet salutem a sola Dei gratia pendere, docuit, neminem ex operibus sed sola fide gloriari posse, neminemque ex operibus justificari (vide Epist. ad Rom. Cap. 3. vers. 27, 28.) et porro totam illam doctrinam de praedestinatione. Jacobus autem contra in sua Epistola hominem ex operibus justificari et non ex fide tantum (vide ejus Epist. Cap. 2. vers. 24.) et totam doctrinam religionis, missis omnibus illis Pauli disputationibus, paucis admodum comprehendit. Denique non dubium est, quin ex hoc, quod scilicet Apostoli diversis fundamentis religionem superaedificaverint, ortae sint multae contentiones et schismata, quibus Ecclesia jam inde ab Apostolorum temporibus indesinenter vexata fuit et profecto in aeternum vexabitur, donec tandem aliquando religio a speculationibus philosophicis separetur et ad paucissima et simplicissima dogmata, [144] quae Christus suos docuit, redigatur: quod Apostolis impossibile fuit, quia Evangelium ignorum erat hominibus, adeoque ejus ne doctrinae novitas eorum aures multum laederet, eam, quoad fieri poterat, hominum sui temporis ingenio accommodaverunt, (vide Epist. ad Cor. 1. Cap. 9. vs. 19, 20. etc.) et fundamentis tum temporis maxime notis et acceptis superstruxerunt: et ideo nemo Apostolorum magis philosophatus est, quam Paulus, qui ad gentibus praedi-

candum vocatus fuit. Reliqui autem qui Judaeis praedicaverunt, philosophiae scilicet contemtoribus, eorum etiam ingenio sese accommodaverunt (de hoc vide Epist. ad Galat. Cap. 2. vs. 11. etc.) et religionem nudam a speculationibus philosophicis docuerunt. Jam autem felix profecto nostra esset aetas, si ipsam etiam ab omni superstitione liberam videremus.

CAP. XII. *De vero Legis divinae syngrapho, et qua ratione Scriptura Sacra vocatur et qua ratione Verbum Dei. Denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse.*

Qui Biblia, ut ut sunt, tanquam Epistolam Dei, e caelo hominibus missam considerant, clamabunt sine dubio me peccatum in Spiritum Sanctum commisisse, qui scilicet Dei verbum mendosum, truncatum, adulteratum et sibi non constans statuerim, nosque ejus non nisi fragmenta habere et denique syngraphum pacti Dei, quod cum Judaeis pepigit, periisse. Verum non dubito, si rem ipsam perpendere velint, quin statim clamare desinent. Nam tam ipsa ratio, quam Prophetarum et Apostolorum sententiae aperte clamant Dei aeternum verbum et pactum, veramque religionem hominum cordibus, hoc est, humanae menti divinitus inscriptam esse, eamque verum esse Dei syngraphum, quod ipse suo sigillo, nempe Sui idea, tanquam imagine suae divinitatis consignavit. Primis Judaeis Religio tanquam lex scripto tradita, [145] nimirum quia tum temporis veluti infantes habebantur. Verum in posterum Moses (Deuter. Cap. 30. vers. 6.) et Jeremias (Cap. 31. vers. 33.) tempus futurum ipsis praedicant, quo Deus suam legem eorum cordibus inscribet. Adeoque solis Judaeis et praecipue Zaducaeis competebat, olim pro lege in tabulis scripta pugnare; at iis minime, qui ipsam mentibus inscriptam habent. Qui igitur ad haec attendere velit, nihil in supradictis reperiet, quod Dei verbo sive verae Religioni et fidei repugnet, vel quod eam infir-

infirmare possit, sed contra nos eandem confirmare; ut etiam circa finem Cap. 10. ostendimus; et ni hoc esset, plane de his tacere decrevissem, imo libenter concessissem ad effugiendas omnes difficultates, in Scripturis profundissima latere mysteria: sed quia inde intolerabilis orta est superstitio et alia perniciosissima incommoda, de quibus in praefatione Cap. 7. locutus sum, his minime supersedendum esse duxi; praesertim quia religio nullis superstitiosis ornamentis indiget, sed contra de ipsius splendore adimitur, quando similibus figmentis adornatur. At dicent, quamvis lex divina cordibus inscripta sit, Scripturam nihilominus Dei esse verbum, adeoque non magis de Scriptura, quam de Dei Verbo dicere licere, eandem truncatam et depravatam esse. Verum ego contra vereor, ne nimis studeant esse sancti et Religionem in superstitionem convertant, imo ne simulacra et imagines, hoc est chartam et atramentum pro Dei Verbo adorare incipiant. Hoc scio, me nihil indignum Scriptura aut Dei verbo dixisse, qui nihil statuerim, quod non evidentissimis rationibus verum esse demonstraverim, et hac de causa etiam certo affirmare possim, me nihil dixisse, quod impium sit, vel quod impietatem redoleat. Fateor profanos quosdam homines, quibus religio onus est, ex his licentiam peccandi sumere posse et sine ulla ratione, sed tantum ut voluptati concedant, hinc concludere Scripturam ubique esse mendosam et falsificatam et consequenter nullius etiam authoritatis. Verum similibus subvenire impossibile est secundum illud tritum, quod nihil adeo recte dici potest, quin male interpretando possit depravari. Qui voluptatibus indulgere volunt, facile causam quamcunque invenire possunt, nec olim ii, qui ipsa originalia, arcam foederis, imo ipsos Prophetas et Apostolos habebant, meliores fuerunt, nec magis obtem- [146] perantes, sed omnes tam Judaei, quam Gentiles iidem semper fuerunt et in omni aevo virtus admodum rara

fuit. Attamen ut omnem amoveam scrupulum, ostendendum hic est, qua ratione Scriptura et quaecunque res muta sacra et divina dici debeat: deinde quid sit revera verbum Dei, et quod id non contineatur in certo numero librorum: et denique Scripturam quatenus ea docet quae ad obedientiam et salutem necessaria sunt, non potuisse corrumpi. Nam ex his facile unusquisque judicare poterit, nos nihil contra Dei verbum dixisse, nec ullum locum impietati dedisse.

Id sacrum et divinum vocatur, quod pietati et religioni exercendae destinatum est et tamdiu tantum sacrum erit, quamdiu homines eo religiose utuntur. Quod si pii esse desinant et id etiam simul sacrum esse desinet: at si idem ad res impias patrandas dedicent, tum idipsum, quod antea sacrum erat, immundum et profanum reddetur. Ex. Gr. locus quidam a Jacobo Patriarcha vocatus fuit בית אל *domus Dei*, quia ibi Deum ei revelatum coluit: sed a Prophetis ille ipse locus vocatus fuit בית און *domus iniquitatis* (vide Hamos Cap. 5 vs. 5 et Hoseae Cap. 10. vs. 5.) quia Israëlitae ex instituto Jerobohami ibi idolis sacrificare solebant. Aliud exemplum quod rem clarissime indicat. Verba ex solo usu certam habent significationem et si secundum hunc eorum usum ita disponantur, ut homines eadem legentes ad devotionem moveant, tum illa verba sacra erunt et etiam liber tali verborum dispositione scriptus. Sed si postea usus ita pereat, ut verba nullam habeant significationem, vel quod liber prorsus negligatur, sive ex malitia, sive quia eodem non indigent, tum et verba et liber nullius usus, neque sanctitatis erunt: denique si eadem verba aliter disponantur, vel quod usus praevaluerit ad eadem in contrariam significationem sumenda, tum et verba et liber, qui antea sacri, impuri et profani erunt. Ex quo sequitur nihil extra mentem absolute, sed tantum respective

ad

ad ipsam, sacrum aut profrnum aut impurum esse. Quod etiam ex multis Scripturae locis evidentissime constat. Jeremias (ut unum aut alterum adferam) Cap. 7. vs. 4. ait Judaeos sui temporis falso vocavisse templum Salomonis, templum Dei: nam, ut ipse in eodem Capite pergit, Dei nomen illi templo tantum [147] inesse potuerat, quamdiu ab hominibus, qui ipsum colunt et justitiam defendunt, frequentatur: quod si ab homicidis, furibus, idololatris, aliisque nefariis hominibus frequentetur, tum foveam potius esse transgressorum. Quid de arca foederis factum sit, nihil Scriptura narrat, quod saepe miratus sum: hoc tamen certum est, eandem periisse, vel cum templo combustam fuisse, etsi nihil magis sacrum, nec majoris reverentiae apud Hebraeos fuit. Hac itaque ratione Scriptura etiam tamdiu sacra est et ejus orationes divinae, quamdiu homines ad devotionem erga Deum movet: sed si ab iisdem prorsus negligatur, ut olim a Judaeis, nihil est praeter chartam et atramentum et ab iisdem absolute profanatur et corruptioni obnoxia relinquitur, ideoque si tum corrumpitur, aut perit, falso tum dicitur, verbum Dei corrumpi, aut perire: sicuti etiam tempore Jeremiae falso diceretur templum, quod tum temporis templum Dei esset, flammis periisse. Quod ipse Jeremias etiam de ipsa lege ait: Sic namque impios sui temporis increpat: *qua ratione dicitis: periti sumus, et lex Dei nobiscum est. Certe frustra adornata fuit; calamus scribarum frustra* (factus est); hoc est, falso dicitis vos, etsi Scriptura penes vos est, legem Dei habere, postquam ipsam irritam fecistis. Sic etiam cum Moses primas tabulas fregit, ille minime verbum Dei prae ira e manibus ejecit atque fregit. (nam quis hoc de Mose et verbo Dei suspicari posset) sed tantum lapides, qui quamvis antea sacri essent, quia iis inscriptum erat foedus, sub quo Judaei Deo obedire se obligaverant, tamen quia postea vitulum adorando pactum illud irritum fecerant, nullius

pror

prorsus tum erant sanctitatis; et eadem etiam de causa secundae cum arca perire potuerunt. Non itaque mirum, si jam etiam prima originalia Mosis non extent, neque quod ea, quae in superioribus diximus libris, quos habemus, contigerint, quando verum originale foederis divini et omnium sanctissimum totaliter perire potuerit. Desinant ergo nos impietatis accusare, qui nihil contra verbum Dei locuti sumus, nec idem contaminavimus, sed iram, si quam justam habere possint, in antiquos vertant, quorum malitia Dei arcam, templum, legem et omnia [148] sacra profanavit et corruptioni subjecit. Deinde si secundum illud Apostoli in 2. Epist. ad Corinth. cap. 3. vers. 3. Dei Epistolam in se habent non atramento, sed Dei Spiritu, neque in tabulis lapideis, sed in tabulis carneis cordis scriptam, desinant literam adorare et de eadem adeo esse solliciti. His puto me satis explicuisse, qua ratione Scriptura Sacra et divina habenda sit. Videndum jam est, quid proprie intelligendum sit per *debar Iehova* (verbum Dei) דבר *dabar* quidem significat *verbum*, *orationem*, *edictum et rem*. Quibus autem de causis res aliqua Hebraice dicitur Dei esse et ad Deum refertur in Cap. 1. ostendimus, atque ex iis facile intelligitur, quid Scriptura significare velit per verbum Dei, orationem, edictum et rem. Omnia itaque hic repetere non est opus, nec etiam quae in Cap. 6. de miraculis tertio loco ostendimus. Sufficit rem tantum indicare, ut quae de his hic dicere volumus, melius intelligantur. Nempe, quod verbum Dei, quando de subjecto aliquo praedicatur, quod non sit ipse Deus, proprie significat legem illam Divinam, de qua in 4. Cap. egimus: hoc est, religionem toti humano generi universalem, sive catholicam: qua de re vide Esaiae Cap. 1. vers. 10. etc. ubi verum vivendi modum docet, qui scilicet non in caeremoniis, sed in charitate et vero animo consistit, eumque legem et verbum Dei promiscue vocat. Sumitur

mitur deinde metaphorice pro ipso naturae ordine et fato (quia revera ab aeterno divinae naturae decreto pendet et sequitur) et praecipue pro eo, quod hujus ordinis Prophetae praeviderant, idque quia ipsi res futuras per causas naturales non percipiebant, sed tanquam Dei placita vel decreta. Deinde etiam sumitur pro omni cujuscunque Prophetae edicto, quatenus id singulari sua virtute, vel dono prophetico et non ex communi naturali lumine perceperat, idque potissimum quia revera Deum tanquam legislatorem percipere solebant Prophetae, ut Cap. 4. ostendimus. Tribus itaque his de causis Scriptura verbum Dei appellatur: nempe quia veram docet religionem, cujus Deus aeternus est author: deinde quia praedictiones rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat; et denique quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, sed quodam sibi peculiari docuerunt et Deum eadem loquentem introduxerunt. Et quamvis [140] praeter haec plura in Scriptura contineantur, quae mere historica sunt, et ex lumine naturali percepta, nomen tamen a potiore sumitur. Atque hinc facile percipimus, qua ratione Deus author Bibliorum sit intelligendus, nempe propter veram religionem, quae in iis docetur: at non quod voluerit certum numerum librorum hominibus communicare. Deinde hinc etiam scire possumus, cur Biblia in libros Veteris et Novi Testamenti dividantur: videlicet quia ante adventum Christi Prophetae religionem praedicare solebant, tanquam legem Patriae et ex vi pacti tempore Mosis initi: post adventum autem Christi eandem tanquam legem Catholicam et ex sola vi passionis Christi omnibus praedicaverunt Apostoli; at non quod doctrina diversi sint, nec quod tanquam syngrapha foederis scripti fuerint, nec denique quod religio catholica, quae maxime naturalis est, nova esset, nisi respectu hominum, qui eam non noverant; *in mundo erat*, ait Johannes Euangelista Cap. 1.

 vers.

verſ. 10. *et mundus non novit eum.* Quamvis itaque pauciores libros Veteris, quam Novi Teſtamenti haberemus, non tamen Dei verbo (per quod proprie, ut jam diximus, vera religio intelligitur) deſtitueremur, ſicuti non putamus nos eodem jam deſtitutos eſſe, etſi multis aliis praeſtantiſſimis ſcriptis caremus, ut libro Legis, qui tanquam foederis ſyngraphum religioſe in templo cuſtodiebatur et praeterea libris Bellorum, Chronologiarum et aliis plurimis, ex quibus hi, quos Veteris Teſtamenti habemus, decerpti et collecti ſunt: atque hoc multis praeterea rationibus confirmatur. Nempe I. quia libri utriuſque Teſtamenti non fuerunt expreſſo mandato, uno eodemque tempore, omnibus ſaeculis ſcripti, ſed caſu, quibuſdam hominibus, idque prout tempus et eorum ſingularis conſtitutio exigebat, ut aperte indicant Prophetarum vocationes, (qui ut impios ſui temporis monerent, vocati ſunt) et etiam Apoſtolorum Epiſtolae. II. Quia aliud eſt Scripturam et mentem Prophetarum, aliud autem mentem Dei, hoc eſt, ipſam rei veritatem intelligere, ut ex eo, quod in Cap. 2. de Prophetis oſtendimus, ſequitur. Quod etiam in Hiſtoriis et miraculis locum habere oſtendimus Cap. 6. Atqui hoc de locis, in quibus de vera religione et vera virtute agitur, minime dici poteſt. III. Quia Libri Veteris Teſtamenti ex [150] multis electi fuerunt, et a concilio tandem Phariſaeorum collecti et probati, ut in Cap. 10. oſtendimus. Libri autem novi Teſtamenti decretis etiam Conciliorum quorundam in Canonem aſſumti ſunt, quorum etiam decretis plures alii, qui ſacri a multis habebantur, ut ſpurii rejecti ſunt. At horum Conciliorum (tam Phariſaeorum quam Chriſtianorum) membra non conſtabant ex Prophetis; ſed tantum ex Doctoribus et peritis; et tamen fatendum neceſſario eſt, eos in hac electione verbum Dei pro norma habuiſſe: adeoque antequam omnes libros probaverant, debuerunt neceſſario notitiam Verbi Dei habere.

bere. IV. Quia Apostoli non tanquam Prophetae, sed (ut in praecedente Capite diximus) tanquam Doctores scripserunt, et viam ad docendum elegerunt, quam faciliorem judicaverunt fore discipulis, quos tum docere volebant: ex quo sequitur in iis (ut etiam in fine praedicti Capitis conclusimus) multa contineri, quibus jam ratione religionis carere possumus. V. denique quia quatuor habentur in Novo Testamento Euangelistae et quis credet, quod Deus quater Historiam Christi narrare voluerit et scripto hominibus communicare? et quamvis quaedam in uno contineantur, quae in alio non habentur, et quod unus ad alium intelligendum saepe juvet, inde tamen non concludendum est, omnia, quae in hisce quatuor narrantur, cognitu necessaria fuisse et Deum eos elegisse ad scribendum, ut Christi historia melius intelligeretur; nam unusquisque suum Evangelium diverso loco praedicavit et unusquisque id, quod praedicaverat, scripsit, idque simpliciter, ut historiam Christi dilucide narraret et non ad reliquos explicandum. Si jam ex eorum mutua collatione facilius et meliùs quandoque intelliguntur, id casu contingit et paucis tantum in locis, quae quamvis ignorarentur, historia tamen aeque perspicua esset et homines non minus beati. His ostendimus Scripturam ratione religionis tantum, sive ratione legis divinae universalis, proprie vocari verbum Dei. Superest jam ostendere eandem, quatenus proprie sic vocatur, non esse mendosam, depravatam neque truncatam. Atqui id hic mendosum, depravatum atque truncatum voco, quod adeo perperam scriptum et constructum est, ut sensus orationis ex usu linguae investigari, vel ex sola Scriptura depromi nequeat: nam affirmare nolo, quod Scriptura quatenus legem Divinam con- [151] tinet, semper eosdem apices, easdem literas et denique eadem verba servavit (hoc enim Masoretis et qui literam superstitiose adorant, demonstrandum relinquo) sed tantum quod sensus, ratione cujus tantum

oratio aliqua divina vocari potest, incorruptus ad nos pervenit, tametsi verba, quibus primo significatus fuit, saepius mutata fuisse supponantur. Nam hoc ut diximus, nihil Scripturae divinitati detrahit; nam Scriptura aeque divina esset, et si aliis verbis aut alia lingua scripta fuisset. Quod itaque legem divinam hac ratione incorruptam accepimus, nemo dubitare potest. Nam ex ipsa Scriptura absque ulla difficultate et ambiguitate percipimus ejus summam esse, Deum supra omnia amare et proximum tanquam se ipsum: atqui hoc adulterinum esse non potest, nec a festinante et errante calamo scriptum; nam si Scriptura unquam aliud docuit, necessario etiam reliqua omnia docere aliter debuit, quandoquidem hoc totius religionis fundamentum est, quo sublato tota fabrica uno lapsu ruit. Adeoque talis Scriptura illa eadem non esset, de qua hic loquimur, sed alius prorsus liber. Manet igitur inconcussum, Scripturam hoc semper docuisse et consequenter hic nullum errorem, qui sensum corrumpere possit, incidisse, qui statim ab unoquoque non animadverteretur, nec aliquem hoc depravare potuisse, cujus malitia non illico pateret. Cum itaque hoc fundamentum statuendum sit incorruptum, idem necessario fatendum est de reliquis, quae ex eo absque ulla controversia sequuntur, et quae etiam fundamentalia sunt: ut, quod Deus existat, quod omnibus provideat, quod sit omnipotens et quod piis ex ipsius decreto bene sit, improbis vero male, et quod nostra salus a sola ejus gratia pendeat. Haec enim omnia Scriptura perspicue ubique docet, et semper docere debuit, aliâs reliqua omnia vana essent et sine fundamento: nec minus incorrupta statuenda reliqua moralia, quandoquidem ab hoc universali fundamento evidentissime sequuntur. Videlicet justitiam defendere, inopi auxilio esse, neminem occidere, nihil alterius concupiscere etc. Horum inquam nihil nec hominum malitia depravare, nec vetustas delere potuit. Quicquid

enim

enim ex his deletum esset, id statim iterum horum universale fundamentum dictavisset et praeci- [152] pue documentum charitatis, quae ubique in utroque Testamento summe commendatur. Adde quod quamvis nullum facinus execrandum excogitari possit, quod non sit ab aliquo commissum, tamen nemo est, qui ad facinora sua excusanda leges delere tentet, aut aliquid, quod impium sit, tanquam documentum aeternum et salutare introducere: ita enim hominum naturam constitutam videmus, ut unusquisque (sive Rex sive subditus sit) si quid turpe commisit, factum suum talibus circumstantiis adornare studeat, ut nihil contra justum et decorum commisisse credatur. Concludimus itaque absolute totam legem divinam universalem, quam Scriptura docet, incorruptam ad nostras manus pervenisse. At praeter haec alia adhuc sunt, de quibus non possumus dubitare, quin bona fide nobis sint tradita; nempe summae Historiarum Scripturae, quia notissimae omnibus fuerunt. Vulgus Judaeorum solebat olim nationis antiquitates Psalmis cantare. Summa etiam rerum a Christo gestarum et ejus passio statim per totum Romanum Imperium vulgata fuit. Quare minime credendum est, nisi maxima hominum pars in eo conveniret, quod incredibile est, id, quod harum historiarum praecipuum est, posteros aliter tradidisse, quam a primis acceperant. Quicquid igitur adulteratum est, aut mendosum, id tantum in reliquis contingere potuit, videlicet in una aut altera historiae aut Prophetiae circumstantia, ut populus ad devotionem magis commoveretur; vel in uno aut altero miraculo, ut philosophos torquerent; vel denique in rebus speculativis, postquam a schismaticis in religionem introduci inceperunt; ut sic unusquisque sua figmenta authoritate divinâ abutendo statuminaret. Sed ad salutem parum refert, sive talia depravata sint, sive minus: quod in sequenti Cap. ex professo ostendam,

dam, etsi ex jam dictis et praecipue ex Cap. 2. jam constare puto.

CAP. XIII. *Ostenditur Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud praeter obedientiam intendere; nec de divina Natura aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt.*

In Cap. II. hujus tractatus ostendimus, Prophe-
[153] tas singularem tantum potentiam imaginandi, sed non intelligendi habuisse, Deumque nulla philosophiae arcana, sed res simplicissimas tantum iisdem revelavisse, seseque eorum praeconceptis opinionibus accommodavisse. Ostendimus deinde in Cap. V. Scripturam res eo modo tradere et docere, quo facillime ab unoquoque percipi possunt; quae scilicet non ex axiomatis et definitionibus res deducit et concatenat, sed tantum simpliciter dicit et ad fidem faciendam, solâ experientiâ, miraculis scilicet et historiis dicta confirmat, quaeque etiam tali stylo et phrasibus narrantur, quibus maxime plebis animus commoveri potest: qua de re vide Cap. VI. circa ea, quae loco III. demonstrantur. Ostendimus denique in Cap. VII. difficultatem intelligendi Scripturam in sola lingua, et non in sublimitate argumenti sitam esse. His accedit, quod Prophetae non peritis, sed omnibus absolute Judaeis praedicaverunt, Apostoli autem doctrinam Evangelicam in Ecclesiis, ubi communis omnium erat conventus, docere solebant: ex quibus omnibus sequitur, Scripturae doctrinam non sublimes speculationes, neque res philosophicas continere, sed res tantum simplicissimas, quae vel a quovis tardissimo possunt percipi. Non satis itaque mirari possum eorum, quibus supra locutus sum, ingenia, qui scilicet tam profunda in Scriptura vident mysteria, ut nullâ humana lingua possint explicari; et qui deinde in religionem tot res philosophicae speculationis introduxerunt,

xerunt, ut Ecclesia, Academia et Religio scientia, vel potius altercatio videatur. Verum quid miror, si homines, qui lumen supranaturale habere jactant, philosophis, qui nihil praeter naturale habent, nolint cognitione cedere. Id sane mirarer, si quid novi, quod solius esset speculationis docerent, et quod olim apud Gentiles Philosophos non fuerit tritissimum, (quos tamen caecutiisse ajunt). Nam si [154] inquiras, quaenam mysteria in Scriptura latere videant, nihil profecto reperies, praeter Aristotelis, aut Platonis, aut alterius similis commenta, quae saepe facilius possit quivis Idiota somniare, quam literatissimus ex Scriptura investigare. Etenim absolute statuere nolumus, ad doctrinam Scripturae nihil pertinere, quod solius sit speculationis; nam in superiori Cap. quaedam hujus generis attulimus, tanquam Scripturae fundamentalia; sed hoc tantum volo, talia admodum pauca, atque admodum simplicia esse. Quaenam autem ea sint et qua ratione determinentur, hic ostendere constitui; quod nobis jam facile erit, postquam novimus, Scripturae intentum non fuisse scientias docere; hinc enim facile judicare possumus, nihil praeter obedientiam eandem ab hominibus exigere, solamque contumaciam, non autem ignorantiam damnare. Deinde quia obedientia erga Deum in solo amore proximi consistit; (nam qui proximum diligit, eo scilicet fine ut Deo obsequatur, is, ut Paulus ait in Epistola ad Rom. cap. 13. vs. 8. Legem implevit) hinc sequitur, in Scriptura nullam aliam scientiam commendari, quam quae omnibus hominibus necessaria est, ut Deo secundum hoc praescriptum obedire possint et quâ ignoratâ, homines necessario debent esse contumaces, vel saltem sine disciplinâ obedientiae; reliquas autem speculationes, quae huc directe non tendunt, sive eae circa Dei, sive circa rerum naturalium cognitionem versentur, Scripturam non tangere, atque adeo a Religione revelata esse separandas. At etsi haec unusquis-

quiſque, uti diximus, jàm facile videre poteſt, tamen, quia hinc totius Religionis deciſio pendet, rem totam accuratius oſtendere et clarius explicare volo. Ad quod requiritur, ut ante omnia oſtendamus, intellectualem, ſive accuratam Dei cognitionem, non eſſe donum omnibus fidelibus commune, ſicuti obedientiam. Deinde cognitionem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus univerſaliter petiit et unuſquiſque ſcire tenetur, nullam eſſe, praeter cognitionem Divinae ejus Juſtitiae et Charitatis, quae ambo ex ipſa Scriptura facile demonſtrantur. Nam I. evidentiſſime ſequitur ex Exodi cap. 6. vſ. 2. ubi Deus Moſi, ad ſingularem gratiam, ipſi largitam, indicandum, ait: *et revelatus ſum Abrahamo, Iſaaco* [165] *et Jacobo in Deo Sadai, ſed nomine meo Iehova non ſum cognitus ipſis:* ubi ad meliorem explicationem notandum El Sadai ſignificare Hebraice Deum, qui ſufficit, quia unicuique, quod ei ſufficit, dat; et quamvis ſaepe Sadai abſolute pro Deo ſumatur, non dubitandum tamen eſt, quin ubique nomen *El* Deus ſubintelligendum ſit. Deinde notandum in Scriptura nullum nomen praeter Jehova reperiri, quod Dei abſolutam eſſentiam, ſine relatione, ad res creatas indicet. Atque ideo Hebraei hoc ſolum nomen Dei eſſe proprium contendunt, reliqua autem appellativa eſſe; et revera reliqua Dei nomina, ſive ea ſubſtantiva ſint, ſive adjectiva, attributa ſunt, quae Deo competunt, quatenus cum relatione ad res creatas conſideratur, vel per ipſas manifeſtatur; ut *El*, vel cum litera *He* paragogica *Eloha*, quod nihil aliud ſignificat, quam potentem, ut notum; nec Deo competit, niſi per excellentiam, ſicuti cum Paulum Apoſtolum appellamus. Aliâs virtutes ejus potentiae explicantur, ut El (potens) magnus, tremendus, juſtus, miſericors etc. vel ad omnes comprehendendas ſimul hoc nomen in plurali numero uſurpatur et ſignificatione ſingulari, quod in Scriptura frequentiſſimum. Jam quandoquidem Deus

Moſi

Mosi dicit, se nomine Jehova non fuisse patribus cognitum, sequitur, eos nullum Dei attributum novisse, quod ejus absolutam essentiam explicat, sed tantum ejus affecta et promissa, hoc est, ejus potentiam, quatenus per res visibiles manifestatur. Atqui hoc Deus Mosi non dicit, ad eosdem infidelitatis accusandum, sed contra ad eorum credulitatem et fidem extollendam, qua, quamvis non aeque singularem Dei cognitionem ac Moses habuerint, Dei tamen promissa fixa rataque crediderunt, non ut Moses, qui quamvis sublimiores de Deo cogitationes habuerit, de divinis tamen promissis dubitavit, Deoque objecit, quod, loco promissae salutis, Judaeorum res in pejus mutaverit. Cum itaque Patres Dei singulare nomen ignoraverint, hocque Deus Mosi dicat factum ad eorum animi simplicitatem et fidem laudandam, simulque ad commemorandam singularem gratiam Mosi concessam, hinc evidentissime sequitur, id quod primo loco statuimus, homines ex mandato non teneri Dei attributa cognoscere, sed hoc peculiare esse donum quibusdam tantum [156] fidelibus concessum; nec operae pretium est hoc pluribus Scripturae testimoniis ostendere. Quis enim non videt divinam cognitionem non fuisse omnibus fidelibus aequalem? et neminem posse ex mandato sapientem esse, non magis, quam vivere et esse? Viri, mulieres, pueri et omnes ex mandato obtemperare quidem aeque possunt, non autem sapere. Quod si quis dicat, non esse quidem opus, Dei attributa intelligere, at omnino simpliciter absque demonstratione credere; is sane nugabitur. Nam res invisibiles et quae solius mentis sunt objecta, nullis aliis oculis videri possunt, quam per demonstrationes; qui itaque eas non habent, nihil harum rerum plane vident, atque adeo quicquid de similibus auditum referunt, non magis eorum mentem tangit, sive indicat, quam verba Psittaci, vel automati, quae sine mente et sensu loquuntur. Verum antequam ulte-

rius

rius pergam; rationem dicere teneor, cur in Genesi saepe dicitur, quod Patriarchae nomine Jehova praedicaverint, quod plane jam dictis repugnare videtur. Sed si ad illa, quae cap. 8. ostendimus, attendamus, facile haec conciliare poterimus; in praedicto enim cap. ostendimus scriptorem Pentateuchi res et loca non iisdem praecise nominibus indicare, quae eodem tempore, de quo loquitur, obtinebant, sed iis, quibus tempore scriptoris melius innotuerant. Deus igitur in Genesi Patriarchis praedicatus nomine Jehova indicatur, non quia Patribus hoc nomine innotuerat, sed quia hoc nomen apud Judaeos summae erat reverentiae: hoc, inquam, necessario dicendum, quandoquidem in hoc nostro textu Exodi expresse dicitur, Deum hoc nomine non fuisse cognitum Patriarchis et etiam quod Exodi cap. 3, 13. Moses Dei nomen scire cupit: quod si antea notum fuisset, fuisset saltem et ipsi etiam notum. Concludendum igitur, ut volebamus; nempe fideles Patriarchas hoc Dei nomen ignoravisse, Deique cognitionem donum Dei, non autem mandatum esse. Tempus igitur est, ut ad secundum transeamus, nempe, ad ostendendum Deum nullam aliam sui cognitionem ab hominibus per Prophetas petere, quam cognitionem divinae suae Justitiae et Charitatis, hoc est, talia Dei attributa, quae homines certa vivendi ratione imitari possunt: quod quidem Jeremias expressissimis [157] verbis docet. Nam Cap. 22. vs. 15, 16. de Rege Josia loquens haec ait: *Pater tuus quidem comedit et bibit et fecit judicium et justitiam, tum ei bene* (fuit) *judicavit jus pauperis et indigentis, tunc ipsi bene* (fuit) *nam* (N. B.) *hoc est me cognoscere, dixit Iehova:* nec minus clara sunt, quae habentur Cap. 9. vs. 24. nempe: *sed in hoc tantum glorietur unusquisque, me intelligere et cognoscere, quod ego Iehova facio charitatem, judicium et justitiam in terra, nam his delector, ait Iehova.* Colligitur hoc etiam praeterea ex Exodi Cap. 34. vs. 6, 7. ubi Deus Mosi cu-

pienti

pienti ipsum videre et noscere, nulla alia artributa revelat, quam quae divinam Justitiam et Charitatem explicant. Denique illud Johannis, de quo etiam in sequentibus, apprime hic notandum venit, qui scilicet, quia nemo Deum vidit, Deum per solam charitatem explicat, concluditque eum reverâ Deum habere et noscere, qui charitatem habet. Videmus itaque Jeremiam, Mosen, Johannem Dei cognitionem, quam unusquisque scire tenetur, paucis comprehendere, eamque in hoc solo, ut volebamus, ponere, quod scilicet Deus sit summe justus et summe misericors, sive unicum verae vitae exemplar. His accedit, quod Scriptura nullam Dei definitionem expresse tradit, nec alia Dei attributa amplectenda praeter modo dicta praescribat, nec ex professo, ut haec, commendet: ex quibus omnibus concludimus, intellectualem Dei cognitionem, quae ejus naturam, prout in se est, considerat et quam naturam homines certa vivendi ratione imitari non possunt; neque tanquam exemplum sumere, ad veram vivendi rationem instituendam, ad fidem et religionem revelatam nullo modo pertinere, et consequenter homines circa hanc sine scelere toto coelo errare posse. Minime itaque mirum, quod Deus sese imaginationibus et praeconceptis Prophetarum opinionibus accommodaverit, quodque fideles diversas de Deo foverint sententias, ut in cap. II. multis exemplis ostendimus. Deinde minime etiam mirum, quod sacra volumina ubique adeo improprie de Deo loquantur, eique manus, pedes, oculos, aures, mentem et motum localem tribuant et praeter- [158] ea etiam animi commotiones, ut quod sit Zelotypus, misericors etc. et quod denique ipsum depingant tanquam Judicem et in coelis, tanquam in solio regio sedentem et Christum ad ipsius dextram. Loquuntur nimirum secundum captum vulgi, quem Scriptura non doctum, sed obedientem reddere studet. Communes tamen Theologi, quicquid horum,

lumine

lumine naturali, videre potuerunt cum divina natura non convenire, methaphorice interpretandum et quicquid eorum captum effugit, secundum literam accipiendum contenderunt. Sed, si omnia, quae in Scriptura hujus generis reperiuntur, essent necessario metaphorice interpretanda et intelligenda, tum Scriptura non plebi et rudi vulgo, sed peritissimis tantum et maxime Philosophis scripta esset. Quinimo, si impium esset pie et simplicitate animi haec, quae modo retulimus, de Deo credere; profecto maxime cavere debuissent Prophetae, saltem propter vulgi imbecillitatem, a similibus phrasibus, et contra Dei attributa, prout unusquisque eadem amplecti tenetur, ante omnia ex professo et clare docere, quod nullibi factum est: adeoque minime credendum opiniones absolute consideratas, absque respectu ad opera, aliquid pietatis aut impietatis habere, sed ea tantum de causa hominem aliquid pie, aut impie credere dicendum, quatenus ex suis opinionibus ad obedientiam movetur, vel ex iisdem licentiam ad peccandum, aut rebellandum sumit, ita si quis vera credendo fiat contumax, is revera impiam; et si contra falsa credendo obediens, piam habet fidem; veram enim Dei cognitionem, non mandatum, sed donum divinum esse ostendimus, Deumque nullam aliam ab hominibus petiisse, quam cognitionem divinae suae Justitiae et Charitatis, quae cognitio non ad scientias, sed tantum ad obedientiam necessaria est.

CAP. XIV. *Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, et ipsa a Philosophia tandem separatur.*

Ad veram fidei cognitionem apprime necessarium [157] esse, scire, quod Scriptura accommodata sit non tantum captui Prophetarum, sed etiam varii et inconstantis Judaeorum vulgi, nemo, qui vel leviter attendit, ignorare potest; qui enim omnia, quae in Scriptura habentur promiscue amplectitur, tanquam

uni-

universalem et absolutam de Deo doctrinam, nec accurate cognovit, quidnam captui vulgi accommodatum sit, non poterit vulgi opiniones cum divina doctrina non confundere et hominum commenta et placita, pro divinis documentis non venditare, Scripturaeque authoritate non abuti. Quis, inquam, non videt, hanc maximam esse causam, cur sectarii tot tamque contrarias opiniones, tanquam fidei documenta doceant, multisque Scripturae exemplis confirment, unde apud Belgas dudum in usum Proverbii abierit, geen ketter sonder letter. Libri namque sacri non ab uno solo, nec unius aetatis vulgo scripti fuerunt, sed a plurimis, diversi ingenii diversique aevi viris, quorum si omnium tempus computare velimus, fere bis mille annorum et forte multo longius invenietur. Sectarios tamen istos nolumus ea de causa impietatis accusare, quod scilicet verba Scripturae suis opinionibus accommodant; sicuti enim olim ipsa captui vulgi accommodata fuit, sic etiam unicuique eandem suis opinionibus accommodare licet, si videt, se eâ ratione Deo, in iis, quae justitiam et charitatem spectant, pleniore animi consensu obedire posse; sed ideo eosdem accusamus, quod hanc eandem libertatem reliquis nolunt concedere, sed omnes, qui cum iisdem non sentiunt, quanquam honestissimi et verae virtuti obtemperantes sint, tanquam Dei hostes tamen persequuntur et contra eos, qui iis assentantur, quamvis impotentissimi animi sint, tamen tanquam Dei electos diligunt, quo nihil profecto scelestius et reipublicae magis perniciosum excogitari potest. Ut igitur constet, quousque, ratione fidei, uniuscujusque libertas sentiendi, quae vult, se extendit et quos- [100] nam, quamvis diversa sentientes, tanquam fideles tamen aspicere tenemur fides, ejusque fundamentalia determinanda sunt; quod quidem in hoc capite facere constitui, simulque fidem a philosophia separare, quod totius operis praecipuum intentum fuit.

Ut

Ut haec igitur ordine ostendam, summum totius Scripturae intentum repetamus, id enim nobis veram normam fidei determinandae indicabit. Diximus in superiori capite, intentum Scripturae esse tantum, obedientiam docere. Quod quidem nemo inficias ire potest. Quis enim non videt, utrumque testamentum nihil esse praeter obedientiae disciplinam? nec aliud utrumque intendere quam ut homines ex vero animo obtemperent? Nam, ut jam omittam, quae in superiori capite ostendi, Moses non studuit Israëlitas ratione convincere, sed pacto, juramentis et beneficiis obligare, deinde populo legibus obtemperare sub poena interminatus est et praemiis eundem ad id hortatur; quae omnia media non ad scientias, sed ad solam obedientiam sunt. Evangelica autem doctrina nihil praeter simplicem fidem continet; nempe Deo credere, eumque revereri, sive, quod idem est, Deo obedire. Non opus igitur habeo, ad rem manifestissimam demonstrandam, textus Scripturae, qui obedientiam commendant et quorum perplures in utroque testamento reperiuntur, coacervare. Deinde quidnam unusquisque exequi debeat, ut Deo obsequatur, ipsa etiam Scriptura plurimis in locis quam clarissime docet, nempe totam legem in hoc solo consistere, in amore scilicet erga proximum, quare nemo etiam negare potest, quod is, qui ex Dei mandato proximum tanquam se ipsum diligit, revera est obediens et secundum legem beatus et qui contra odio habet, vel negligit, rebellis est et contumax. Denique apud omnes in confesso est, Scripturam non solis peritis, sed omnibus cujuscumque aetatis et generis hominibus scriptam et vulgatam fuisse: atque ex his solis evidentissime sequitur, nos ex Scripturae jussu nihil aliud teneri credere, quam id, quod ad hoc mandatum exequendum absolute necessarium sit. Quare hoc ipsum mandatum unica est totius fidei catholicae norma et per id solum omnia fidei dogmata,

mata, quae ſcilicet unuſquiſque amplecti tenetur, determinanda ſunt. Quod cum maniſeſtiſſimum ſit et quia ex hoc ſolo fundamento, vel [161] ſola ratione omnia legitime poſſunt deduci, judicet unuſquiſque, qui fieri potuit, ut tot diſſenſiones in Eccleſia ortae ſint? et an aliae potuerint eſſe cauſae, quam quae in initio Cap. VII. dictae ſunt? Eae itaque ipſae me cogunt hic oſtendere modum et rationem determinandi ex hoc invento fundamento fidei dogmata; nam ni hoc fecero, remque certis regulis determinavero, merito credar me huc uſque parum promoviſſe, quandoquidem unuſquiſque quicquid velit ſub hoc etiam praetextu, quod ſcilicet medium neceſſarium ſit ad obedientiam, introducere poterit; praeſertim quando de divinis attributis fuerit quaeſtio. Ut itaque rem totam ordine oſtendam, a fidei definitione incipiam, quae ex hoc dato fundamento ſic definiri debet. Nempe quod nihil aliud ſit, quam de Deo talia ſentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia et quae, hac obedientiâ poſita, neceſſario ponuntur. Quae definitio adeo clara eſt et adeo manifeſte ex modo demonſtratis ſequitur, ut nullâ explicatione indigeat. Quae autem ex eadem ſequuntur paucis jam oſtendam; Videlicet I. fidem non per ſe, ſed tantum ratione obedientiae ſalutiferam eſſe, vel, ut ait Jacob. cap. 2. vſ. 17. fidem per ſe abſque operibus mortuam eſſe; qua de re vide totum hujus Apoſtoli praedictum Caput. II. Sequitur, quod is, qui vere eſt obediens, neceſſario veram et ſalutiferam habet fidem; Obedientiâ enim poſitâ et fidem neceſſario poni diximus, quod etiam idem Apoſtolus cap. 2. vſ. 18. expreſſe ait, nempe his, *oſtende mihi fidem tuam, abſque operibus, et ego oſtendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Et Johannes in Epiſt. I. cap. 4. verſ. 7, 8. *quiſquis diligit* (ſcilicet proximum), *ex Deo natus eſt et novit Deum; qui non diligit, non novit Deum; nam Deus eſt Charitas.* Ex quibus iterum ſequitur, nos neminem judicare poſſe fidelem, aut infidelem

eſſe,

esse, nisi ex operibus: Nempe, si opera bona sunt, quamvis dogmatibus dissentiat ab aliis fidelibus, fidelis tamen est, et contra si mala sunt, quamvis verbis conveniat, infidelis tamen est. Obedientia enim positâ fides necessario ponitur et fides absque operibus mortua est. Quod etiam idem Johannes vers. 13. ejusdem cap. expresse docet. *Per hoc*, inquit, *cognoscimus, quod in eo manemus et ipse manet in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis*, nempe Chari-
[102] tatem. Dixerat enim antea, Deum esse Charitatem, unde (ex suis scilicet tum receptis principiis) concludit, eum revera Spiritum Dei habere, qui Charitatem habet. Imo, quia nemo Deum vidit, inde concludit, neminem Deum sentire, vel animadvertere, nisi ex sola Charitate erga proximum, atque adeo neminem etiam aliud Dei attributum noscere posse, praeter hanc Charitatem, quatenus de eadem participamus. Quae quidem rationes si non peremtoriae sunt, satis tamen clare Johannis mentem explicant, sed longe clarius, quae habentur cap. 2. vers. 3, 4. ejusdem Epist. ubi expressissimis verbis id, quod hic volumus, docet. *Et per hoc*, inquit, *scimus, quod ipsum novimus, si praecepta ipsius observamus. Qui dicit, novi eum, et praecepta ejus non observat, mendax est, et in eo non est veritas*. Atque ex his iterum sequitur, eos revera Antichristos esse, qui viros honestos et qui Justitiam amant, persequuntur, propterea quod ab ipsis dissentiunt et cum ipsis eadem fidei dogmata non defendunt. Qui enim Justitiam et Charitatem amant, eos per hoc solum fideles esse scimus; et qui fideles persequitur, Antichristus est. Sequitur denique fidem non tam requirere vera, quam pia dogmata, hoc est, talia, quae animum ad obedientiam movent. Tametsi inter ea plurima sint, quae nec umbram veritatis habent, dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falsa esse ignoret; alias rebellis necessario esset; quomodo enim fieri posset, ut aliquis, qui Justitiam amare

amare et Deo obsequi studet; tanquam divinum adoret, quod a divina natura alienum scit esse: at animi simplicitate errare possunt homines et Scriptura non ignorantiam, sed solam contumaciam, ut jam ostendimus, damnat; imo ex sola fidei definitione hoc necessario sequitur, cujus omnes partes ex universali jam ostenso fundamento et unico totius Scripturae intento, nisi nostra placita admiscere lubet, peti debent; atqui haec non expresse exigit vera, sed talia dogmata, quae ad obedientiam necessaria sunt, quae scilicet animum in amore erga proximum confirment, cujus tantum ratione unusquisque in Deo (ut cum Johanne loquar) et Deus in unoquoque est. Cum itaque uniuscujusque fides ratione obedientiae vel contumaciae tantum, et non ratione veritatis aut falsitatis, pia vel impia sit habenda et nemo dubitet, commune hominum ingenium varium admodum esse, nec omnes in omnibus aeque acquiescere, [163] sed opiniones diverso modo homines regere, quippe quae hunc ad devotionem, eae ipsae alterum ad risum et contemtum movent, hinc sequitur, ad fidem catholicam, sive universalem nulla dogmata pertinere, de quibus inter honestos potest dari controversia. Quae enim ejus naturae sunt, respectu unius pia, et respectu alterius impia esse possunt; quandoquidem ex solis operibus sunt judicanda. Ad fidem ergo catholicam ea solummodo pertinent, quae erga Deum obedientia absolute ponit, et quibus ignoratis, obedientia est absolute impossibilis; de reliquis autem, prout unusquisque, quia se ipsum melius novit, sibi, ad se in amore Justitiae confirmandum, melius esse viderit, sentire debet. Et hac ratione, puto, nullum locum controversiis in Ecclesia relinqui. Nec jam verebor fidei universalis dogmata, sive universae Scripturae intenti fundamentalia enumerare, quae (ut ex iis quae in his duobus capitibus ostendimus evidentissime sequitur) omnia huc tendere debent, nempe, dari ens supremum,

 quod

quod Juſtitiam et Charitatem amat, cuique omnes, ut ſalvi ſint, obedire tenentur, eumque cultu Juſtitiae et Charitate erga proximum adorare, atque hinc facile omnia determinantur, quaeque adeo nulla, praeter haec, ſunt. Videlicet, I. Deum, hoc eſt ens ſupremum, ſumme juſtum et miſericordem, ſive verae vitae exemplar exiſtere; qui enim neſcit, vel non credit, ipſum exiſtere, ei obedire nequit, neque eum Judicem noſcere. II. Eum eſſe unicum. Hoc enim etiam ad ſupremam devotionem, admirationem et amorem erga Deum abſolute requiri nemo dubitare poteſt. Devotio namque, admiratio et amor, ex ſola excellentia unius ſupra reliquos oriuntur. III. Eum ubique eſſe praeſentem, vel omnia ipſi patere. Si res ipſum latere crederentur, vel ipſum omnia videre ignoraretur, de aequitate ejus Juſtitiae, quâ omnia dirigit, dubitaretur, vel ipſa ignoraretur. IV. Ipſum in omnia ſupremum habere jus et dominium, nec aliquid jure coactum, ſed ex abſoluto beneplacito et ſingulari gratiâ facere. Omnes enim ipſi abſolute obedire tenentur, ipſe autem nemini. V. Cultum Dei, ejuſque obedientiam in ſola Juſtitia et Charitate, ſive amore erga proximum conſiſtere. VI. Omnes, qui hac vivendi ratione Deo obediunt, ſalvos tantum eſſe, reliquos au-
[164] tem, qui ſub imperio voluptatum vivunt, perditos. Si homines hoc firmiter non crederent, nihil cauſae eſſet, cur Deo potius, quam voluptatibus, obtemperare mallent. VII. Denique Deum poenitentibus peccata condonare. Nullus enim eſt, qui non peccet; ſi igitur hoc non ſtatueretur, omnes de ſua ſalute deſperarent, nec ulla eſſet ratio, cur Deum miſericordem crederent; qui autem hoc firmiter credit, videlicet Deum ex miſericordia et gratia, qua omnia dirigit, hominum peccata condonare, et hac de cauſa in Dei amore magis incenditur, is reverà Chriſtum ſecundum Spiritum novit et Chriſtus in eo eſt. Atque haec omnia nemo ignorare poteſt apprime

prime cognitu necessaria esse, ut homines nullo excepto, ex praescripto Legis supra explicato, Deo obedire possint; nam horum aliquo sublato, tollitur etiam obedientia. Caeterum quid Deus; sive illud verae vitae exemplar sit: an scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio etc. id nihil ad fidem, ut nec etiam, qua ratione sit verae vitae exemplar, an scilicet propterea, quod animum justum et misericordem habet, vel quia res omnes per ipsum sunt et agunt, et consequenter nos etiam per ipsum intelligimus, et per ipsum id, quod verum, aequum et bonum est, videmus? perinde est, quicquid de his unusquisque statuerit. Deinde nihil etiam ad fidem, si quis credat, quod Deus secundum essentiam, vel secundum potentiam ubique sit; quod res dirigit ex libertate, vel necessitate naturae; quod leges tanquam princeps praescribat, vel tanquam aeternas veritates doceat; quod homo ex arbitrii libertate, vel ex necessitate divini decreti Deo obediat, quodque denique praemium bonorum et poena malorum naturalis vel supranaturalis sit. Haec et similia, inquam, nihil refert, in respectu fidei, qua ratione unusquisque intelligat; dummodo nihil eum in finem concludat, ut majorem licentiam ad peccandum sumat, vel ut minus fiat Deo obtemperans; quinimo unusquisque, ut jam supra diximus, haec fidei dogmata, ad suum captum accommodare tenetur, eaque sibi eo modo interpretari, quo sibi videtur eadem facilius, sine ulla haesitatione, sed integro animi consensu amplecti posse, ut consequenter Deo pleno animi consensu obediat. Nam, ut jam etiam monuimus, sicuti olim fides secundum captum et opiniones Prophetarum et vulgi illius temporis revelata, scriptaque fuit, sic etiam jam unusquisque tenetur eandem suis [105] opinionibus accommodare, ut sic ipsam, absque ulla mentis repugnantia, sineque ulla haesitatione amplectatur; ostendimus enim, fidem non tam veritatem, quam pietatem exigere et non nisi ratione obedientiae

piam et salutiferam esse; et consequenter neminem nisi ratione obedientiae fidelem esse. Quare non ille, qui optimas ostendit rationes, optimam necessario ostendit fidem, sed ille, qui optima ostendit opera Justitiae, et Charitatis. Quae doctrina, quam salutaris, quamque necessaria sit in republica, ut homines pacifice et concorditer vivant, quotque, inquam, quantasque perturbationum et scelerum causas praescindat, omnibus judicandum relinquo. Atque hic antequam ulterius pergam, notandum venit, nos, ex modo ostensis, facile respondere posse ad objectiones, quas Cap I. movimus, quando de Deo cum Israëlitis ex Monte Sinai loquente verba fecimus. Nam quamvis vox illa, quam Israëlitae audiverunt, illis hominibus nullam philosophicam, seu mathematicam certitudinem de Dei existentia dare potuerat, sufficiebat tamen ad eosdem in admirationem Dei, prout ipsum antea noverant, rapiendos et ad obedientiam instigandos: qui finis illius spectaculi fuit. Nam Deus non volebat Israëlitas suae essentiae absoluta attributa docere, (nulla enim tum temporis revelavit sed eorum animum contumacem frangere et ad obedientiam trahere; ideoque non rationibus, sed tubarum strepitu, tonitru et fulminibus eosdem adorsus est. (Vide Exodi cap. 20. vers. 20.)

Superest jam, ut tandem ostendam, inter fidem, sive Theologiam, et Philosophiam nullum esse commercium, nullamve affinitatem, quod jam nemo potest ignorare, qui harum duarum facultatum et scopum et fundamentum novit, quae sane toto coelo discrepant. Philosophiae enim scopus nihil est, praeter veritatem: Fidei autem, ut abunde ostendimus, nihil praeter obedientiam et pietatem. Deinde philosophiae fundamenta notiones communes sunt, et ipsa ex sola natura peti debet. Fidei autem historiae et lingua; et ex sola Scriptura et revelatione petenda, ut in VII. cap. ostendimus. Fides igitur summam

unicui-

unicuique libertatem ad philoſophandum concedit, ut quicquid velit, de rebus quibuſcumque ſine [100] ſcelere ſentire poſſit et eos tantum, tanquam haereticos et ſchiſmaticos damnat, qui opiniones docent, ad contumaciam, odia, contentiones et iram ſuadendum: et eos contra fideles tantum habet, qui Juſtitiam et Charitatem, pro viribus ſuae rationis et facultatibus, ſuadent. Denique, quoniam haec, quae hic oſtendimus, praecipua ſunt, quae in hoc tractatu intendo, volo, antequam ulterius pergam, lectorem enixiſſime rogare, ut haec duo capita attentius legere, et iterum atque iterum perpendere dignetur; et ſibi perſuaſum habeat, nos non eo ſcripſiſſe animo, ut nova introduceremus, ſed ut depravata corrigeremus, quae tandem aliquando correcta videre ſperamus.

CAP. XV. *Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancillari; oſtenditur et ratio, qua nobis S. Scripturae authoritatem perſuademus.*

Qui Philoſophiam a Theologia ſeparare neſciunt, diſputant, num Scriptura rationi, an contra ratio Scripturae debeat ancillari; hoc eſt, an ſenſus Scripturae rationi, an vero ratio Scipturae accommodari debeat: atque hoc a Scepticis, qui rationis certitudinem negant, illud autem a Dogmaticis defenditur. Sed tam hos quam illos toto coelo errare ex jam dictis conſtat. Nam utram ſequamur ſententiam, vel rationem vel Scripturam corrumpere neceſſe eſt. Oſtendimus enim, Scripturam non res philoſophicas, ſed ſolam pietatem docere et omnia, quae in eadem continentur, ad captum et praeconceptas opiniones vulgi fuiſſe accommodata. Qui igitur ipſam ad Philoſophiam accommodare vult, is ſane Prophetis multa, quae ne per ſomnium cogitarunt, affinget et perperam eorum mentem interpretabitur. Qui autem contra rationem et Philoſophiam Theologiae ancillam facit, is antiqui vulgi praejudicia tanquam res

di-

divina tenetur admittere et iisdem mentem occupare et obcaecare; adeoque uterque, hic scilicet sine ratione, ille vero cum ratione insaniet. Primus, qui inter Pharisaeos aperte statuit Scripturam rationi esse [107] accommodandam, fuit Maimonides (cujus quidem sententiam Cap. VII. recensuimus, multisque argumentis refutavimus) et quamvis hic author magnae inter eos fuerit authoritatis, eorum tamen maxima pars hac in re ab eo recedit et pedibus it in sententiam cujusdam R. Jehudae Alpakhar, qui errorem Maimonidis vitare cupiens in alterum ei contrarium incidit. Statuit scilicet *) rationem Scripturae ancillari debere, eique prorsus submitti; nec aliquid in Scriptura propterea metaphorice explicandum sensit, quod literalis sensus rationi, sed tantum, quia ipsi Scripturae, hoc est claris ejus dogmatibus repugnat; atque hinc hanc universalem regulam format; videlicet, quicquid Scriptura dogmatice docet et expressis verbis affirmat, id ex sola ejus authoritate, tanquam verum absolute admittendum; nec ullum aliud dogma in Bibliis reperietur, quod ei directe repugnet, sed tantum per consequentiam, quia scilicet modi loquendi Scripturae saepe videntur supponere aliquid contrarium ei, quod expresse docuit: et propterea tantum, eadem loca metaphorice explicanda. Ex. Gr. Scriptura clare docet, Deum esse unicum (vide Deut. Cap. 6. vers. 4.) nec ullibi alius locus reperitur directe affirmans, dari plures Deos: at quidem plura, ubi Deus de se, et Prophetae de Deo in plurali numero loquuntur, qui modus tantum loquendi supponit, non autem ipsius orationis intentum indicat, plures esse Deos, et ideo ipsa omnia metaphorice explicanda, scilicet non quia rationi repugnat, plures dari; sed quia ipsa Scriptura directe affir-

*) Nota, *Memini me haec olim legisse in Epistola contra Maimonidem, quae inter Epistolas, quae Maimonidis dicuntur, habetur.*

affirmat, unicum esse Deum. Sic etiam quia Scriptura Deut. Cap. 4. vers. 15. directe (ut putat) affirmat, Deum esse incorporeum; ideo, ex sola scilicet hujus loci et non rationis authoritate, tenemur credere, Deum non habere corpus, et consequenter ex sola Scripturae authoritate omnia loca metaphorice explicare tenemur, quae Deo manus, pedes etc. tribuunt, quorumque solus modus loquendi videtur Deum corporeum supponere. Haec est hujus authoris sententia, quem quatenus Scripturas per Scripturas explicare vult, laudo: at miror, quod vir ratione praeditus ipsam destruere studeat. Verum quidem est Scripturam per Scripturam explicandam [168] esse, quamdiu de solo orationum sensu et mente Prophetarum laboramus, sed postquam verum sensum eruimus, necessario judicio et ratione utendum, ut ipsi assensum praebeamus. Quod si ratio, quamvis reclamet Scripturae, tamen plane submittenda est, quaeso an id cum, vel sine ratione, ut caeci facere debemus? Si hoc, stulte sane et sine judicio agimus; si illud, ex solo igitur rationis imperio Scripturam amplectimur, quam igitur, si eidem repugnaret, non amplecteremur. Et quaeso, quis mente aliquid amplecti potest reclamante ratione? quid enim aliud est mente aliquid negare, quam quod ratio reclamat? et profecto non satis mirari possum, quod rationem, donum maximum et lucem divinam mortuis literis et quae humana malitia depravari potuerunt, submittere velint, et quod nullum existimetur scelus, contra mentem, verum Dei verbi syngraphum, indigne loqui, eamque corruptam, caecam et perditam statuere, at maximum habeatur scelus, alia de litera et verbi Dei idolo cogitare. Pium esse putant, rationi et proprio judicio nihil fidere, at impium de fide eorum dubitare, qui nobis Libros Sacros tradiderunt; quod quidem mera stultitia est, non pietas. Sed quaeso quid eos sollicitat? quid timent? an Religio et fides defendi non possunt, nisi homines

nes data opera omnia ignorent et rationi prorſus valedicant? profecto, ſi hoc credunt, Scripturae magis timent, quam fidunt. Sed longe abſit, quod Religio et pietas rationem, aut quod ratio Religionem ſibi ancillari velit et quod utraque ſuum regnum ſummâ cum concordia obtinere nequeat; qua de re ſtatim. Nam hic ante omnia iſtius Rabini Regulam examinare libet. Is, uti diximus, vult nos id omne, quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falſum rejicere teneri: deinde Scripturam nunquam aliquid expreſſis verbis affirmare vel negare, contrarium ei quod in alio loco affirmavit vel negavit. Quae duo quam temere dicta ſint, nemo ignorare poteſt. Nam ut jam omittam quod non animadverterit, Scripturam diverſis libris conſtare, diverſis temporibus, diverſis hominibus et denique a diverſis authoribus ſcriptam eſſe, tum hoc alterum, quod haec ex propria authoritate, et ratione et Scriptura nihil tale dicentibus, ſtatuat; [169] debuiſſet enim oſtendere omnia loca, quae non niſi per conſequentiam aliis repugnant, poſſe ex natura linguae et ratione loci commode metaphorice explicari; deinde, Scripturam ad noſtras manus incorruptam veniſſe. Sed rem ordine examinemus et quidem circa primum rogo, quid ſi ratio reclamet, an nihilominus tenemur id, quod Scriptura affirmat vel negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falſum rejicere? at forte addet, nihil in Scriptura reperiri, quod rationi repugnet. Verum ego inſto, ipſam expreſſe affirmare et docere, Deum eſſe zelotypum (nempe in ipſo Decalogo et Exod. 4. verſ. 14. et Deut. 4. verſ. 24. et pluribus aliis locis) Atqui hoc rationi repugnat; Ergo nihilominus tanquam verum ponendum. Imo ſi quaedam in Scriptura reperiantur, quae ſupponant Deum non eſſe zelotypum, ea neceſſario metaphorice eſſent explicanda, ut nihil tale ſupponere videantur. Sic etiam Scriptura expreſſe dicit, Deum in montem Sinai deſcendiſſe

(vide

(vide Exod. Cap. 19. verf. 20. etc.) ipfique alios motus locales tribuit, nec ullibi docet expreffe, Deum non moveri, adeoque hoc etiam omnibus tanquam verum admittendum, et quod Salomon dicit, Deum nullo loco comprehendi (vide 1 Reg. Cap. 8. verf. 27.) quandoquidem non expreffè ftatuit, fed tantum indè fequitur, Deum non moveri, id neceffario ita explicandum, ne videatur Deo motum localem detrahere. Sic etiam coeli pro Dei habitaculo et folio fumendi effent, quia Scriptura id expreffe affirmat. Et ad hunc modum plurima fecundum opiniones Prophetarum et vulgi dicta, et quae fola ratione et Philofophia, non autem Scriptura, docet falfa effe, quae tamen omnia ex opinione iftius authoris, quia nulla in his rationis confultatio eft, tanquam vera effent fupponenda. Deinde falfo affirmat, unum locum alteri per confequentiam tantum repugnare, non autem directe. Nam Mofes directe affirmat *Deum effe ignem* (vide Deut. 4. verf. 24.) et directe negat, Deum ullam habere fimilitudinem cum rebus vifibilibus (vide Deut. 4. verf. 12.) et, fi regerat, hoc non directe, fed tantum per confequentiam negare Deum effe ignem, adeoque illi accommodandum, ne id negare videatur; age concedamus, Deum effe ignem, vel potius, ne cum ipfo infaniamus, haec miffa faciamus et aliud exemplum in medium proferamus. Nempe Samuel directe negat, Deum fententiae [170] poenitere (vide 1 Samuel. Cap. 15. verf. 29.) et Jeremias contra affirmat, Deum poenitere boni et mali quod decreverat (vide Jerem. Cap. 18. verf. 8, 10.) quid? an ne haec quidem fibi invicem directe opponuntur? quem igitur ex iftis duobus metaphorice explicare vult? Utraque fententia univerfalis eft et utrique contraria, quod una directe affirmat, id altera directe negat. Adeoque ipfe ex ipfius regula, hoc ipfum tanquam verum amplecti et fimul tanquam falfum rejicere tenetur. Deinde quid refert, quod locus aliquis non directe, fed tantum per confequentiam

tiam alteri repugnet, ſi conſequentia clara ſit, et loci circumſtantia et natura metaphoricas explicationes non patiantur, quorum plurima in Bibliis reperiuntur, de quibus vide Cap. Secundum (ubi oſtendimus Prophetas diverſas et contrarias habuiſſe opiniones) et praecipue omnes illas contradictiones, quas in Hiſtoriis eſſe oſtendimus (nempe Capitibus IX. et X.) Nec opus habeo, hic omnia recenſere; nam dicta ſufficiunt ad abſurda, quae ex hac ſententia et regula ſequuntur, ejuſque falſitatem et authoris praecipitantiam oſtendendum. Quare tam hanc, quam illam Maimonidis ſententiam explodimus et pro inconcuſſo ſtatuimus, quod nec Theologia rationi, nec ratio Theologiae ancillari teneatur, ſed unaquaeque ſuum regnum obtineat. Nempe, uti diximus, ratio regnum veritatis et ſapientiae; Theologia autem pietatis et obedientiae: nam rationis potentia, ut jam oſtendimus, non eo uſque ſe extendit, ut determinare poſſit, quod homines ſola obedientia abſque rerum intelligentia poſſint eſſe beati. Theologia vero nihil praeter hoc dictat, nihilque praeter obedientiam imperat et contra rationem nihil vult, neque poteſt. Fidei enim dogmata (ut in praecedente capite oſtendimus) eatenus tantum determinat, quatenus obedientiae ſufficit, quomodo autem praeciſe ratione veritatis intelligenda ſint, rationi determinandum relinquit, quae revera mentis lux eſt, ſine qua nihil videt praeter inſomnia et figmenta. Atque hic per Theologiam praeciſe intelligo revelationem, quatenus indicat ſcopum, quem diximus Scripturam intendere (nempe rationem et modum obediendi, ſive verae pietatis et fidei dogmata) hoc eſt id quod proprie vocatur [171] Dei verbum, quod in certo numero librorum non conſiſtit (qua de re vide Cap. XII.). Theologiam enim ſic acceptam ſi ejus praecepta ſive documenta vitae ſpectes, cum ratione convenire et ſi ejus intentum et finem, nulla in re eidem repugnare comperies et propterea omnibus univerſalis eſt. Quod ad

ad totam Scripturam in genere attinet, jam etiam Cap. VII. ostendimus, ejus sensum ex sola ejus historia et non ex universali historia Naturae, quae solius Philosophiae fundamentum est, determinandum esse; nec nobis moram injicere debet, si postquam ejus verum sensum sic investigavimus, ipsam hic illic rationi repugnare comperiamus. Nam quicquid hujus generis in Bibliis reperitur, vel quod homines salva charitate ignorare possunt, id certo scimus Theologiam sive verbum Dei non tangere et consequenter unumquemque de iis quicquid velit, sentire posse absque scelere. Absolute igitur concludimus, quod nec Scriptura rationi, nec ratio Scripturae accommodanda sit. Verum enim vero quandoquidem Theologiae fundamentum, quod scilicet homines vel sola obedientia salvantur, ratione non possumus demonstrare, verum sit, an falsum, potest ergo nobis etiam objici, cur igitur id credimus? si sine ratione, tanquam caeci, id ipsum amplectimur, ergo nos etiam stulte et sine judicio agimus. Quod si contra statuere velimus, hoc fundamentum ratione demonstrari posse, erit ergo Theologia Philosophiae pars, nec ab eadem esset separanda. Sed ad haec respondeo me absolute statuere hoc Theologiae fundamentale dogma non posse lumine naturali investigari, vel saltem neminem fuisse, qui ipsum demonstraverit et ideo revelationem maxime necessariam fuisse: at nihilominus nos judicio uti posse, ut ad jam revelatum morali saltem certitudine amplectamur. Dico morali certitudine; nam non est quod exspectemus, nos de eo certiores esse posse, quam ipsos Prophetas, quibus primo revelatum fuit et quorum tamen certitudo non nisi moralis fuit, ut jam ostendimus Cap. II. hujus Tractatus. Ii igitur tota errant via, qui Scripturae authoritatem mathematicis demonstrationibus ostendere conantur. Nam Bibliorum authoritas ab authoritate Prophetarum dependet, adeoque ipsa nullis fortioribus argumen-

tis demonstrari potest, quam iis quibus Prophetae [1 2] olim suam populo persuadere solebant; imo nullo alio fundamento nostra de eadem certitudo fundari potest, quam eo quo Prophetae suam certitudinem et authoritatem fundabant. Nam totam Prophetarum certitudinem his tribus consistere ostendimus, Nempe I. distincta et vivida imaginatione II. Signo III. Denique et praecipue animo ad aequum et bonum inclinato; nec ullis aliis rationibus fundabantur, adeoque neque etiam populo, cui olim viva voce, nec nobis, quibus scripto loquuntur, ullis aliis rationibus suam authoritatem demonstrare poterunt. At primum, quod scilicet res vivide imaginabantur, Prophetis tantum constare poterat, quare tota nostra de revelatione certitudo in reliquis duobus tantum, nempe Signo et Doctrina fundari potest et debet. Quod quidem Moses etiam expresse docet. Nam Deuter. Cap. 28. jubet populum obedire Prophetae, qui nomine Dei verum signum dedit, sed si falso aliquid, etsi nomine Dei, praedixerit, mortis tamen eundem damnare, ut etiam eum, qui populum a vera religione seducere voluerit, tametsi suam authoritatem signis et portentis confirmaverit: qua de re vide Deut. Cap. 13. unde sequitur verum Prophetam a falso dignosci ex doctrina et miraculo simul. Talem enim Moses verum esse declarat, eique absque ullo fraudis timore credere jubet: atque eos falsos esse ait et reos mortis, qui falso, etsi nomine Dei, aliquid praedixerint, vel qui falsos Deos, etsi vera miracula fecissent, docuerunt. Quare nos etiam hac tantum de causa Scripturae, hoc est ipsis Prophetis credere tenemur, nimirum propter doctrinam signis confirmatam. Nam quoniam videmus Prophetas Charitatem et Justitiam supra omnia commendare et nihil aliud intendere, hinc concludimus, eos non dolo malo, sed ex vero animo docuisse, homines obedientia et fide beatos fieri et quia hoc insuper signis confirmaverunt, hinc nobis

nobis persuademus, eos non temere id dixisse, neque deliravisse, dum prophetabant; in quo etiam magis confirmamur, dum attendimus quod nihil morale docuerunt, quod cum ratione planissime non conveniat; nam non temere est, quod verbum Dei in Prophetis cum ipso verbo Dei in nobis loquente omnino conveniat. Atque haec, inquam, nos aeque certi ex Bibliis, ac olim Judaei ex viva voce Prophetarum haec eadem concludebant. Nam supra in fine Cap. XII. ostendimus, Scripturam ratione doctri- [173] nae et praecipuarum historiarum incorruptam ad nostras manus pervenisse. Quare hoc totius Theologiae et Scripturae fundamentum, quamvis mathematica demonstratione ostendi nequeat, sano tamen judicio amplectimur. Nam inscitia quidem est id, quod tot Prophetarum testimoniis confirmatum est et ex quo magnum solamen iis, qui ratione non ita pollent, oritur et Reipublicae non mediocris utilitas sequitur et quod absolute sine periculo aut damno credere possumus, nolle tamen amplecti; idque ea sola de causa, quia mathematice demonstrari nequit: quasi vero ad vitam sapienter instituendam, nihil tanquam verum admittamus, quod ulla dubitandi ratione in dubium revocari queat, aut quod pleraeque nostrae actiones non admodum incertae sint et aleâ plenae. Equidem fateor, qui putant Philosophiam et Theologiam sibi invicem contradicere, et propterea alterutram e suo regno deturbandam existimant et huic aut illi valedicendum, eos non absque ratione studere Theologiae firmâ fundamenta jacere, eamque mathematice demonstrare conari; quis enim nisi desperatus et insanus rationi temere valedicere vellet, vel artes et scientias contemnere et rationis certitudinem negare? At interim eos absolute excusare non possumus, quandoquidem rationem in auxilium vocare volunt ad eandem repellendam et certa ratione eandem incertam reddere conantur. Imo dum student mathematicis demonstrationibus Theologiae veritatem

ritatem et authoritatem ostendere et rationi et lumini naturali authoritatem adimere, nihil aliud faciunt quam ipsam Theologiam sub rationis imperium trahere et plane videntur supponere, Theologiae authoritatem nullum habere splendorem, nisi lumine naturali rationis illustretur. Et, si contra jactant se interno Spiritus Sancti testimonio omnino acquiescere et nulla alia de causa rationem in auxilium vocare, quam propter infideles, ad eosdem scilicet convincendos, nil tamen fidei eorum dictis habendum; nam jam facile ostendere possumus, eos vel ex affectibus, vel vana gloria id dicere. Ex praecedente enim capite evidentissime sequitur, Spiritum Sanctum non nisi de bonis operibus testimonium dare; quae etiam Paulus ideo in Epist. ad Galat. Cap. 5. vers. 22. [174] fructus Spiritus Sancti vocat, et ipse revera nihil aliud est, praeter animi acquiescentiam, quae ex bonis actionibus in mente oritur. De veritate autem et certitudine rerum, quae solius sunt speculationis, nullus Spiritus testimonium dat praeter rationem, quae sola, ut jam ostendimus, veritatis regnum sibi vindicavit. Si quem ergo, praeter hunc, Spiritum contendunt habere, qui ipsos de veritate certos reddit, id falso jactant et non nisi ex affectuum praejudicio loquuntur, vel prae magno timore, ne a Philosophis vincantur et publice risui exponantur, ad sacra confugiunt; sed frustra, nam quam aram sibi parare potest, qui rationis majestatem laedit? Verum eos missos facio, quandoquidem me meae causae satisfecisse puto, quod ostenderim, qua ratione Philosophia a Theologia separanda sit et in quo utraque potissimum consistat et quod neutra neutri ancilletur, sed quod unaquaeque suum regnum sine ulla alterius repugnantia obtineat et quod denique, ubi data fuit occasio, etiam ostenderim absurda, incommoda et damna, quae secuta sunt ex eo, quod homines has duas facultates miris modis inter se confuderint, nec accurate inter ipsas distinguere

unam-

unamque ab alia separare sciverint. Jam antequam ad alia pergam, hic expresse monere volo, (tametsi jam dictum sit,) circa utilitatem et necessitatem sacrae scripturae, sive revelationis, quod ipsam permagnam statuo. Nam, quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit, sed sola revelatio doceat, id ex singulari Dei gratia, quam ratione assequi non possumus, fieri, hinc sequitur Scripturam magnum admodum solamen mortalibus attulisse. Quippe omnes absolute obedire possunt et non nisi paucissimi sunt, si cum toto humano genere comparentur, qui virtutis habitum ex solo rationis ductu acquirunt, adeoque, nisi hoc Scripturae testimonium haberemus, de omnium fere salute dubitaremus.

CAP. XVI. *De Reipublicae Fundamentis; de jure uniuscujusque naturali et civili; deque Summarum Potestatum Iure.*

Hucusque Philosophiam a Theologia separare curavimus et libertatem philosophandi ostendere, quam haec unicuique concedit. Quare tempus est, ut inquiramus, quo usque haec libertas sentiendi et quae unusquisque sentit, dicendi in optima Republica se extendat. Hoc ut ordine examinemus, de fundamentis Reipublicae differendum et prius de jure naturali uniuscujusque, ad Rempublicam et Religionem nondum attendentes. [175]

Per jus et institutum naturae nihil aliud intelligo, quam regulas naturae uniuscujusque individui, secundum quas unumquodque naturaliter determinatum concipimus ad certo modo existendum et operandum. Ex. Gr. Pisces a natura determinati sunt ad natandum, magni ad minores comedendum, adeoque pisces summo naturali jure aquâ potiuntur et magni minores comedunt. Nam certum est naturam absolute consideratam jus summum habere ad omnia,

quae

quae potest, hoc est, jus naturae eo usque se extendere, quo usque ejus potentia se extendit; naturae enim potentia est ipsa Dei potentia, qui summum jus ad omnia habet: sed quia universalis potentia totius naturae nihil est praeter potentiam omnium individuorum simul, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum habere ad omnia, quae potest, sive, jus uniuscujusque eo usque se extendere, quo usque ejus determinata potentia se extendit. Et quia lex summa naturae est, ut unaquaeque res in suo statu, quantum in se est, conetur perseverare, idque nulla alterius sed tantum sui habita ratione, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum ad hoc habere, hoc est, (uti dixi) ad existendum et operandum, prout naturaliter determinatum est. Nec hic ullam agnoscimus differentiam inter homines et reliqua naturae individua, neque inter homines ratione praeditos et inter alios, qui veram rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes et sanos. Quicquid enim unaquaeque res ex legibus suae
[176] naturae agit, id summo jure agit, nimirum quia agit, prout ex natura determinata est, nec aliud potest. Quare inter homines, quamdiu sub imperio solius naturae vivere considerantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex solis legibus appetitus summo jure vivit, quam ille, qui ex legibus rationis vitam suam dirigit. Hoc est sicuti sapiens jus summum habet ad omnia, quae ratio dictat, sive ex legibus rationis vivendi; sic etiam ignarus, et animi impotens summum jus habet ad omnia, quae appetitus suadet, sive ex legibus appetitus vivendi. Atque hoc idem est, quod Paulus docet, qui ante legem, hoc est, quamdiu homines ex naturae imperio vivere considerantur, nullum peccatum agnoscit.

Jus itaque naturale uniuscujusque hominis non sana ratione, sed cupiditate et potentia determinatur.

Non

Non enim omnes naturaliter determinati ſunt ad operandum ſecundum regulas et leges rationis; ſed contra, omnes ignari omnium rerum naſcuntur et antequam veram vivendi rationem noſcere poſſunt et virtutis habitum acquirere, magna aetatis pars, etſi bene educati fuerint, tranſit et nihilominus interim vivere tenentur, ſeque, quantum in ſe eſt, conſervare, nempe ex ſolo appetitus impulſu: quandoquidem natura iis nihil aliud dedit et actualem potentiam ex ſana ratione vivendi denegavit et propterea non magis ex legibus ſanae mentis vivere tenentur, quam felis ex legibus naturae leoninae. Quicquid itaque unuſquiſque, qui ſub ſolo naturae imperio conſideratur, ſibi utile vel ductu ſanae rationis, vel ex affectuum impetu judicat, id ſummo naturae jure appetere et quacunque ratione, ſive vi, ſive dolo, ſive precibus, ſive quocunque demum modo facilius poterit, ipſi capere licet et conſequenter pro hoſte habere eum, qui impedire vult, quominus animum expleat ſuum.

Ex quibus ſequitur Jus et Inſtitutum naturae, ſub quo omnes naſcuntur et maxima ex parte vivunt, nihil niſi quod nemo cupit et quod nemo poteſt, prohibere; non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec abſolute aliquid quod appetitus ſuadet averſari. Nec mirum; nam natura non legibus humanae rationis, quae non niſi hominum verum utile et conſervationem intendunt, intercluditur, ſed infinitis aliis, quae totius naturae, [177] cujus homo particula eſt, aeternum ordinem reſpiciunt. Ex cujus ſola neceſſitate omnia individua certo modo determinantur ad exiſtendum et operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, abſurdum, aut malum videtur, id inde venit, quod res tantum ex parte novimus, totiuſque naturae ordinem et cohaerentiam maxima ex parte ignoramus, et quod omnia ex uſu noſtrae rationis dirigi volu-

mus, cum tamen id, quod ratio malum esse dictat, non malum sit respectu ordinis et legum universae naturae; sed tantum solius nostrae naturae legum respectu.

Verum enim vero quanto sit hominibus utilius, secundum leges et certa nostrae rationis dictamina vivere, quae uti diximus, non nisi verum hominum utile intendunt, nemo potest dubitare. Praeterea nullus est qui non cupiat secure extra metum, quoad fieri potest, vivere; quod tamen minime potest contingere, quamdiu unicuique ad lubitum omnia facere licet, nec plus juris rationi, quam odio et irae conceditur: nam nullus est qui inter inimicitias, odia, iram et dolos non anxie vivat, eaque adeo, quantum in se est, non conetur vitare. Quod si etiam consideremus homines absque mutuo auxilio miserrime et absque rationis cultu necessario vivere, ut in Cap. V. ostendimus, clarissime videbimus, homines ad secure et optime vivendum necessario in unum conspirare debuisse, ac proinde effecisse, ut jus quod unusquisque ex natura ad omnia habebat, collective haberent, neque amplius ex vi et appetitu uniuscujusque, sed ex omnium simul potentia et voluntate determinaretur. Quod tamen frustra tentassent, si, nisi quod appetitus suadet, sequi vellent (ex legibus enim appetitus unusquisque diverse trahitur) adeoque firmissime statuere et pacisci debuerunt ex solo rationis dictamine (cui nemo aperte repugnare audet, ne mente carere videatur) omnia dirigere et appetitum, quatenus in damnum alterius aliquid suadet, fraenare, neminique facere, quod sibi fieri non vult, jusque denique alterius tanquam suum defendere. Qua autem ratione pactum hoc iniri debeat, ut ratum fixumque sit; hic jam videndum. Nam lex humanae naturae universalis est, ut nemo aliquid, quod bonum esse judicat, negligat, nisi spe majoris boni, vel ex metu majoris damni;

nec

nec aliquod malum perferat nisi ad majus evi- [178] tandum, vel spe majoris boni. Hoc est, unusquisque de duobus bonis quod ipse majus esse judicat, et de duobus malis, quod minus sibi videtur, eliget. Dico expresse, quod sibi eligenti majus aut minus videtur; non quod res necessario ita se habeat, ut ipse judicat. Atque haec lex adeo *firmiter* naturae humanae inscripta est, ut inter aeternas veritates sit ponenda, quas nemo ignorare potest. At ex ea necessario sequitur, neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum et absolute neminem promissis staturum, nisi ex metu maioris mali vel spe maioris boni. Quod ut melius intelligatur, ponatur, Latronem me cogere, ut ei promittam me mea bona, ubi velit, ipsi daturum. Jam quandoquidem, ut jam ostendi, meum ius naturale sola mea potentia determinatur, certum est, quod si possum dolo me ab hoc Latrone liberare, ipsi quicquid velit promittendo, mihi id naturae iure facere licere, dolo scilicet quicquid velit pacisci. Vel ponatur, me absque fraude alicui promisisse, me spatio viginti dierum non gustaturum cibum neque ullum alimentum et postea vidisse, me stulte promisisse, nec sine damno max mo stare promisso posse, quandoquidem ex jure naturali de duobus malis minus eligere teneor, possum ergo summo jure fidem talis pacti rumpere, et dictum indictum ut sit, facere. Atque hoc inquam jure naturali licere, sive vera et certa ratione videam, sive ex opinione videre videar me male promisisse: sive enim id vere, sive falso videam, maximum timebo malum, quodque adeo ex naturae instituto omni modo vitare conabor. Ex quibus concludimus pactum nullam vim habere posse, nisi ratione utilitatis, qua sublata pactum simul tollitur, et irritum manet. Ac propterea stulte alterius fidem in aeternum sibi aliquem expostulare si simul non conatur efficere, ut ex ruptione pacti ineundi plus damni quam utilitatis ruptorem sequatur: quod qui-

dem in Republica inſtituenda maxime locum habere
debet. At ſi omnes homines facile ſolo ductu ratio-
nis duci poſſent, ſummamque Reipublicae utilita-
tem et neceſſitatem noſcere, nullus eſſet, qui dolos
prorſus non deteſtaretur; ſed omnes ſumma cum fide
ex cupiditate ſummi hujus boni, nempe Reipublicae
conſervandae, pactis omnino ſtarent et fidem, ſum-
mum Reipublicae praeſidium, ſupra omnia ſerva-
[179] rent. Sed longe abeſt ut omnes ex ſolo ductu ra-
tionis facile ſemper duci poſſint: nam unuſquiſque
a ſua voluptate trahitur et avaritia, gloria, invidia,
ira etc. ſaepiſſime mens ita occupatur, ut nullus lo-
cus rationi relinquatur: quapropter quamvis homi-
nes certis ſignis ſimplicis animi promittant et paci-
ſcantur ſe fidem ſervaturos, nemo tamen niſi pro-
miſſò aliud accedat, de fide alterius poteſt eſſe certus:
quandoquidem unuſquiſque naturae jure, dolo agere
poteſt, nec pactis ſtare tenetur; niſi ſpe majoris bo-
ni vel metu majoris mali. Verum quia jam oſtendi-
mus, jus naturale ſola potentia uniuſcujuſque deter-
minari, ſequitur quod quantum unuſquiſque poten-
tiae, quam habet, in alterum vel vi, vel ſponte
transfert, tantum etiam de ſuo jure alteri neceſſario
cedere et illum ſummum jus in omnes habere, qui
ſummam habet poteſtatem, qua omnes vi cogere et
metu ſummi ſupplicii, quod omnes univerſaliter ti-
ment, retinere poteſt: quod quidem jus tamdiu tan-
tum retinebit, quamdiu hanc potentiam, quicquid ve-
lit exequendi, conſervabit; aliàs precario impera-
bit et nemo fortior, niſi velit, ei obtemperare tene-
bitur.

Hac itaque ratione, ſine ulla naturalis juris re-
pugnantia, ſocietas formari poteſt, pactumque om-
ne ſumma cum fide ſemper ſervari; ſi nimirum unuſ-
quiſque omnem, quam habet, potentiam in ſocie-
tatem transferat, quae adeo ſummum naturae jus in
omnia, hoc eſt, ſummum imperium ſola retinebit,

cui

cui unuſquiſque vel ex libero animo, vel metu ſummi ſupplicii parere tenebitur. Talis vero ſocietatis jus Democratia vocatur, quae proinde definitur coetus univerſus hominum, qui collegialiter ſummum jus ad omnia, quae poteſt, habet. Ex quo ſequitur, ſummam poteſtatem nulla lege teneri, ſed omnes ad omnia ei parere debere: hoc enim tacite vel expreſſe paciſci debuerunt omnes, cùm omnem ſuam potentiam ſe defendendi, hoc eſt, omne ſuum jus in eam tranſtulerunt. Quippe ſi aliquid ſibi ſervatum volebant, debuerant ſimul ſibi cavere, quo id tuto defendere poſſent; cum autem id non fecerint, nec abſque imperii diviſione et conſequenter deſtructione facere potuerint, eo ipſo ſe arbitrio ſummae poteſtatis abſolute ſubmiſerunt: quod cum abſolute fecerint idque (ut jam oſtendimus) et neceſſitate cogente, et ipſa ratione ſuadente, hinc ſequitur [180] quod, niſi hoſtes imperii eſſe velimus et contra rationem, imperium ſummis viribus defendere ſuadentem, agere, omnia abſolute ſummae poteſtatis mandata exequi tenemus, tametſi abſurdiſſima imperet; talia enim ratio exequi etiam jubet, ut de duobus malis minus eligamus. Adde quod hoc periculum, ſe ſcilicet alterius imperio et arbitrio abſolute ſubmittendi, facile unuſquiſque adire poterat; nam, ut oſtendimus, ſummis poteſtatibus hoc jus, quicquid velint imperandi, tamdiu tantum competit, quamdiu revera ſummam habent poteſtatem: quod ſi eandem amiſerint, ſimul etiam jus omnia imperandi amittunt et in eum vel eos cadit, qui ipſum acquiſiverunt et retinere poſſunt. Quapropter raro admodum contingere poteſt, ut ſummae poteſtates abſurdiſſima imperent, ipſis enim maxime incumbit, ut ſibi proſpiciant et imperium retineant, communi bono conſulere et omnia ex rationis dictamine dirigere: violenta enim imperia, ut ait Seneca, nemo continuit diu. Quibus accedit, quod in Democratico imperio minus timenda ſunt abſurda. Nam fere

impoſſibile eſt, ut major unius caetus pars, ſi magnus eſt, in uno abſurdo conveniat: deinde propter ejus fundamentum et finem, qui, ut etiam oſtendimus, nullus alius eſt quam abſurda appetitus vitare et homines ſub rationis limites, quoad ejus fieri poteſt, continere, ut concorditer et pacifice vivant; quod fundamentum ſi tollatur, facile tota fabrica ruet. His ergo providere ſummae tantum poteſtati incumbit, ſubditis autem, uti diximus, ejus mandata exequi, nec aliud jus agnoſcere, quam quod ſumma poteſtas jus eſſe declarat. At forſan aliquis putabit, nos hac ratione ſubditos ſervos facere, quia putant ſervum eſſe eum, qui ex mandato agit, et liberum, qui animo ſuo morem gerit, quod quidem non abſolute verum eſt; nam revera is qui a ſua voluptate ita trahitur et nihil quod ſibi utile eſt, videre neque agere poteſt, maxime ſervus eſt; et ſolus ille liber, qui integro animo ex ſolo ductu rationis vivit. Actio autem ex mandato, hoc eſt, obedientia libertatem quidem aliquo modo tollit, at non illico ſervum facit, ſed actionis ratio. Si finis actionis non eſt ipſius agentis, ſed imperantis utilitas, tum agens ſervus eſt et ſibi inutilis: at in Republica et imperio, ubi ſalus totius populi, non imperantis, ſumma lex eſt, [181] qui in omnibus ſummae poteſtati obtemperat, non ſibi inutilis ſervus, ſed ſubditus dicendus; et ideo illa Reſpublica maxime libera eſt, cujus leges ſana ratione fundatae ſunt, ibi enim unuſquiſque, ubi velit, liber eſſe poteſt, hoc eſt, integro animo ex ductu rationis vivere. Sic etiam liberi, tametſi omnibus parentum mandatis obedire tenentur, non tamen ſervi ſunt; nam parentum mandata liberorum utilitatem maxime ſpectant. Magnam ergo differentiam inter ſervum, filium et ſubditum agnoſcimus, qui propterea ſic definiuntur, nempe, ſervus eſt, qui mandatis domini, quae utilitatem imperantis tantum ſpectant, obtemperare tenetur: Filius autem quod ſibi utile eſt ex mandato parentis agit;

ſubdi-

subditus denique qui id quod communi et consequenter quoque sibi utile est, ex mandato summae potestatis agit. Atque his imperii Democratici fundamenta satis clare ostendisse puto; de quo prae omnibus agere malui, quia maxime naturale videbatur et maxime ad libertatem, quam natura unicuique concedit, accedere. Nam in eo nemo jus suum naturale ita in alterum transfert, ut nulla sibi imposterum consultatio sit, sed in majorem totius Societatis partem, cujus ille unam facit. Atque hac ratione omnes manent, ut antea in statu naturali, aequales. Deinde de hoc solo imperio ex professo agere volui, quia ad meum intentum maxime facit, qui de utilitate libertatis in Republica agere constitueram. Reliquarum ergo potestatum fundamentis supersedeo, nec nobis, ut earum jus noscamus, scire jam opus est, unde ortum habuerint et saepe habeant, id enim ex modo ostensis satis superque constat. Nam quisquis summam habet potestatem, sive unus sit, sive pauci, sive denique omnes, certum est, ei summum jus quicquid velit imperandi, competere: et praeterea quisquis potestatem se defendendi sive sponte, sive vi coactus in alium transtulit, eum suo jure naturali plane cessisse et consequenter eidem ad omnia absolute parere decrevisse, quod omnia praestare tenetur, quamdiu Rex, sive Nobiles, sive Populus summam, quam acceperunt, potestatem, quae juris transferendi fundamentum fuit, conservant. Nec his plura addere opus est.

Imperii fundamentis et jure ostensis, facile erit determinare, quid jus civile privatum, quid injuria, quid justitia et injustitia in statu civili sit: deinde quis confoederatus, quis hostis et quid denique crimen laesae majestatis sit. Per jus enim civile privatum nihil aliud intelligere possumus, quam uniuscujusque libertatem ad sese in suo statu conservandum, quae edictis summae potestatis determinatur, [182]

sola-

capitis tamen damnatur jure, quia juramentum jusque imperatoris violavit. At quod omnes absolute cives hoc jure semper teneantur, non aeque clare omnes vident, ratio tamen eadem prorsus est. Nam quandoquidem Respublica solo summae potestatis consilio debet conservari et dirigi, hocque jus ei soli competere absolute pacti sunt; si quis ergo solo suo arbitrio et inscio supremo consilio negotium aliquod publicum aggressus est exequi, quamvis inde incre-[184] mentum civitatis, uti diximus, certo sequeretur, jus tamen summae potestatis violavit et majestatem laesit, atque jure merito damnatur.

Superest jam, ut omnem scrupulum amoveamus, respondere, an id, quod supra affirmavimus, quod scilicet unusquisque, qui rationis usum non habet, in statu naturali ex legibus appetitus summo jure naturae vivit, non aperte juri divino revelato repugnet? nam cum omnes absolute (sive rationis usum habeant sive minus) aeque tenerentur ex mandato divino proximum tanquam se ipsum amare, non ergo sine injuria alteri damnum inferre possumus et solis legibus appetitus vivere. Verum huic objectioni, si tantum ad statum naturalem attendimus, facile respondere possumus; nam is et natura et tempore prior est religione. Nemo enim ex natura scit, se ulla erga Deum teneri obedientia, imo nec ulla ratione hoc assequi, sed tantum ex revelatione signis confirmata unusquisque id habere potest. Quare ante revelationem nemo jure divino, quod non potest non ignorare, tenetur. Et ideo status naturalis cum statu religionis minime confundendus, sed absque religione et lege et consequenter absque peccato et injuria concipiendus, ut jam fecimus; et Pauli authoritate confirmavimus. Nec tantum ratione ignorantiae statum naturalem ante jus divinum revelatum et absque eodem concipimus, sed etiam ratione libertatis, qua omnes nascuntur. Si enim homines ex

natura

natura jure divino tenerentur, vel si jus divinum ex natura jus esset, superfluum erat, ut Deus cum hominibus contractum iniret et pacto et juramento eosdem obligaret. Quare absolute concedendum, jus divinum ab eo tempore incepisse, a quo homines expresso pacto Deo promiserunt in omnibus obedire, quo sua libertate naturali quasi cesserunt, jusque suum in Deum transtulerunt, sicuti in statu civili fieri diximus. Sed de his in sequentibus prolixius agam. Verum instari adhuc potest, quod summae potestates aeque ac subditi hoc jure divino tenentur, quas tamen diximus jus naturale retinere et iis omnia jure licere. Quare ad hanc integram amovendam difficultatem, quae non tam ex ratione status, quam juris naturalis oritur dico quod unusquisque in statu naturali eadem ratione tenetur jure revelato, ac tenetur ex dictamine sanae rationis vivere; nempe quia ipsi utilius est et ad salutem [185] necessarium, quod si nollet, cum suo periculo licet. Atque adeo ex solo proprio, non autem ex alterius decreto vivere, neque aliquem mortalem judicem, nec jure religionis vindicem agnoscere tenetur. Atque hoc jus summam potestatem retinuisse affirmo, quae quidem homines consulere potest, at neminem judicem agnoscere tenetur, nec ullum mortalem praeter se alicujus juris vindicem, nisi Prophetam, qui expresse a Deo missus fuerit, quique id indubitatis signis ostenderit. At nec tunc quidem hominem, sed Deum ipsum judicem agnoscere cogitur. Quod si summa potestas nollet Deo in jure suo revelato obedire, id ipsi cum suo periculo et damno licet, nullo scilicet jure civili vel naturali repugnante. Jus enim civile ab ejus decreto tantum pendet. Jus autem naturale pendet a legibus naturae, quae non Religioni, humanum tantum utile intendenti, sed ordini universae naturae, hoc est, aeterno Dei decreto nobis incognito accommodatae sunt. Quod quidem alii obscurius concepisse videntur, qui scili-

cet ſtatuunt, hominem contra voluntatem Dei revelatam quidem, ſed non contra ejus aeternum decretum, quo omnia praedeterminavit, poſſe peccare. Si quis autem jam roget, quid ſi ſumma poteſtas aliquid contra religionem et obedientiam, quam Deo expreſſo pacto promiſimus, imperet? divino an humano imperio obtemperandum? Sed quia de his in ſequentibus prolixius agam, hic breviter tantum dico, Deo ſupra omnia obediendum, quando certam et indubitatam habemus revelationem. Sed quia circa religionem maxime errare ſolent homines et pro ingeniorum diverſitate multa magno certamine fingere, ut experientia plus quam ſatis teſtatur, certum eſt, quod ſi nemo ſummae poteſtati jure teneretur obtemperare in iis, quae ipſe ad religionem pertinere putat, tum jus civitatis a diverſo uniuſcujuſque judicio et affectu penderet. Nam nemo eodem teneretur, qui id contra ſuam fidem et ſuperſtitionem ſtatutum judicaret, atque adeo unuſquiſque ſub hoc praetextu licentiam ad omnia ſumere poſſet: et quandoquidem hac ratione jus civitatis prorſus violatur, hinc ſequitur, ſummae poteſtati, cui ſoli jura imperii conſervare et tutari tam jure divino, quam naturali incumbit, jus ſummum competere de religione ſtatuendi, quicquid judicat, et omnes ad ejuſ-
[186] dem de eadem decreta et mandata, ex fide ipſi data, quam Deus omnino ſervari jubet, obtemperare teneri. Quod ſi ii, qui ſummum tenent imperium, ſint Ethnici, vel cum iis nihil contrahendum, ſed potius, quam jus ſuum in eos transferant, extrema pati deliberandum, vel ſi contraxerint, juſque ſuum in eos transtulerint, quandoquidem eo ipſo ſe iure, ſe religionemque defendendi privaverunt, iis obtemperare tenentur, fidemque ſervare, vel ad id cogi, excepto eo cui Deus certa revelatione ſingulare contra Tyrannum promiſerit auxilium, vel nominatim exceptum voluit. Sic videmus ex tot Judaeis, qui in Babylone erant, tres tantum juvenes, qui de Dei auxi-

auxilio non dubitabant, Nabucadonozori obtemperare noluisse: reliqui autem sine dubio, excepto etiam Daniele, quem Rex ipse adoraverat, jure coacti obtemperaverunt, animo forte reputantes, se ex Dei decreto Regi deditos, Regemque summum obtinere imperium et divina directione conservare. Contra Eleazarus, stante adhuc utcunque Patria, exemplum constantiae suis dare voluit, ut eum secuti omnia potius tolerarent, quam paterentur, jus suum et potestatem in Graecos transferri, et omnia experirentur, ne in Ethnicorum fidem jurare cogerentur; quod etiam quotidiana experientia confirmatur. Qui enim Christianum imperium obtinent, ad majorem ejus securitatem non dubitant foedus cum Turcis et Ethnicis pangere, subditosque suos, qui eo habitatum eunt, jubere, ne majorem libertatem ad aliquid humanum aut divinum exercendum sumant, quam expresse contraxerunt, vel illud imperium concedit. Ut patet ex contractu Belgarum cum Japonensibus, de quo supra diximus.

CAP. XVII. *Ostenditur neminem omnia in Summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse. De Republica Hebraeorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus praestantia: et denique de causis cur Respublica divina interire et vix absque seditionibus subsistere potuerit.*

Contemplatio praecedentis Capitis de jure [187] summarum potestatum in omnia, deque jure naturali uniuscujusque in eandem translato, quamvis cum praxi non parum conveniat, et praxis ita institui possit, ut ad eandem magis ac magis accedat, nunquam tamen fiet, quin in multis mere theoretica maneat. Nam nemo unquam suam potentiam et consequenter neque suum jus ita in alium transferre poterit, ut homo esse desinat; nec talis ulla summa potestas unquam dabitur, quae omnia ita, ut vult, exequi possit.

Fruſtra enim ſubdito imperaret, ut illum odio habeat, qui eum ſibi beneficio junxit, ut amet, qui ei damnum intulit, ut contumeliis non offendatur, ut a metu liberari non cupiat, et alia perplurima hujuſmodi quae ex legibus humanae naturae neceſſario ſequuntur, atque hoc ipſam etiam experientiam clariſſime docere exiſtimo, nam nunquam homines ſuo jure ita ceſſerunt, ſuamque potentiam in alium ita transtulerunt, ut ab iis ipſis, qui eorum jus et potentiam acceperunt, non timerentur, et imperium, non magis propter cives, quanquam ſuo jure privatos, quam propter hoſtes periclitaretur; et ſane ſi homines jure ſuo naturali ita privari poſſent, ut nihil in poſterum poſſent, niſi volentibus iis, qui ſupremum Jus retinuerunt, tum profecto impune violentiſſime in ſubditos regnare liceret; quod nemini in mentem venire poſſe credo. Quare concedendum unumquemque multa ſibi ſui juris reſervare, quae propterea a nullius decreto ſed a ſuo ſolo pendent. Attamen ut recte intelligatur, quouſque imperii jus et poteſtas ſe extendat, notandum imperii poteſtatem non in eo praeciſe contineri, quod homines metu [188] cogere poteſt, ſed abſolute in omnibus, quibus efficere poteſt, ut homines ejus mandatis obſequantur: non enim ratio obtemperandi, ſed obtemperantia ſubditum facit. Nam quacunque ratione homo deliberet ſummae poteſtatis mandata exequi, ſive ideo ſit quod poenam timet, ſive quod aliquid inde ſperat, ſive quod Patriam amat, ſive alio quocunque affectu impulſus, tamen ex proprio ſuo conſilio deliberat et nihilominus ex ſummae poteſtatis imperio agit. Non igitur ex eo quod homo proprio conſilio aliquid facit, illico concludendum eum id ex ſuo, et non imperii jure agere; nam quandoquidem tam cum ex amore obligatus, quam cum metu coactus ad malum evitandum, ſemper ex proprio conſilio et decreto agit, vel imperium nullum eſſet, nec ullum jus in ſubditos, vel id neceſſario ad omnia

ſe

se extendit, quibus effici potest, ut homines ipsi cedere deliberent et consequenter quicquid subditus facit, quod mandatis summae potestatis respondet, sive id amore obligatus, sive metu coercitus, sive (quod quidem magis frequens) ex spe et metu simul, sive ex reverentia, quae passio est ex metu et admiratione composita, sive quacunque ratione ductus, ex jure imperii, non autem suo agit. Quod etiam hinc quam clarissime constat, quod obedientia non tam externam, quam animi internam actionem respiciat; adeoque ille maxime sub alterius imperio est, qui alteri integro animo ad omnia ejus mandata obtemperare deliberat et consequenter eum maximum tenere imperium, qui in subditorum animos regnat; quod si qui maxime timentur, maximum tenerent imperium, tum profecto id Tyrannorum subditi tenerent, qui a suis Tyrannis maxime timentur. Deinde quamvis non perinde animis, ac linguis imperari possit, sunt tamen animi aliqua ratione sub imperio summae potestatis, quae multis modis efficere potest, ut permagna hominum pars, quicquid vult, credat, amet, odio habeat etc. Adeoque etsi haec non directo mandato summae potestatis fiant, fiunt tamen saepe, ut experientia abunde testatur, ex authoritate ipsius potentiae et ipsius directione, id est, ex ipsius jure: quare sine ulla intellectus repugnantia concipere possumus homines, qui ex solo imperii jure credunt, amant, odio habent, contemnunt et absolute nullo non affectu corripiuntur.

At quanquam hac ratione jus et potestatem imperii satis amplam concipimus, nunquam ta- [189]
men fiet, ut ullum adeo magnum detur, ut ii, qui id tenent, potentiam absolute ad omnia, quae velint, habeant, quod me jam satis clare ostendisse, puto. Qua autem ratione imperium formari posset, ut nihilominus secure semper conservetur, jam dixi meum intentum non esse, id ostendere; attamen ut

ad id quod volo perveniam, ea notabo, quae in hunc finem divina revelatio Mosen olim docuit et deinde Hebraeorum historias et successus perpendemus, ex quibus tandem videbimus, quaenam praecipue subditis, ad majorem imperii securitatem et incrementum concedenda sunt a summis potestatibus.

Quod imperii conservatio praecipue pendeat a subditorum fide eorumque virtute et animi constantia in exequendis mandatis, ratio et experientia quam clarissime docent: qua autem ratione iidem duci debeant, ut fidem et virtutem constanter servent, non aeque facile est videre. Omnes namque tam qui regunt, quam qui reguntur, homines sunt absque labore scilicet proclives ad libidinem. Imo qui tantum varium multitudinis ingenium experti sunt, de eo fere desperant: quia non ratione, sed solis affectibus gubernatur, praeceps ad omnia et facillime vel avaritia vel luxu corrumpitur. Unusquisque solus omnia se scire putat et omnia ex suo ingenio moderari vult et eatenus aliquid aequum vel iniquum, fasque nefasque existimat, quatenus in suum lucrum vel damnum cadere judicat, prae gloria aequales contemnit, nec ab iis dirigi patitur, prae invidia melioris laudis, vel fortunae, quae nunquam aequalis est, malum alterius cupit, eoque delectatur: nec opus est omnia recensere. Norunt quippe omnes, quid et sceleris fastidium praesentium et rerum novandarum cupiditas, quid praeceps ira, quid contemta paupertas frequenter suadeant hominibus, quantumque eorum animos occupent agitentque. His ergo omnibus praevenire et imperium ita constituere, ut nullus locus fraudi relinquatur, imo omnia ita instituere, ut omnes cujuscunque ingenii sint, jus publicum privatis commodis praeferant, hoc opus, hic labor est. Rei quidem necessitas multa excogitare coegit; attamen nunquam eo perventum est, ut imperium non magis propter cives,

quam

quam hostes periclitaretur, et qui id tenent, non magis illos, quam hos timerent. Testis invictissima ab hostibus Romanorum Respublica, toties a suis civibus victa et miserrime oppressa, ac praecipue in bello civili Vespasiani contra Vitellium. Qua de re vide Tacitum in initio libr. IV. Histor. ubi miserrimam urbis faciem depingit. Alexander simplicius (ut ait Curtius in fine libr. VIII.) famam in hoste quam in cive aestimabat, quippe a suis credebat magnitudinem suam posse destrui etc. Et fatum suum timens amicos haec precatur: *Vos modo me ab intestina fraude et domesticorum insidiis praestate securum; belli martisque discrimen impavidus subibo. Philippus in acie tutior quam in theatro fuit, hostium manum saepe vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exitus si reputaveritis, plures a suis quam ab hoste interemptos numerabitis* (vide Q. Curtii lib. 9. §. 6.) Hac igitur de causa Reges, qui olim imperium usurpaverant, ad se scilicet securos praestandos, persuadere conati sunt, se genus suum a Diis immortalibus ducere. Nimirum quia putabant, quod, si modo subditi et omnes, eosdem non ut aequales aspicerent, sed Deos esse crederent, libenter se ab iisdem regi paterentur, seseque facile ipsis dederent. Sic Augustus Romanis persuasit, se ab Aenea, qui Veneris filius et inter Deos credebatur, originem suam ducere, Se templis et effigie numinum, per flamines et sacerdotes coli voluit (Tac. Annal. lib. 1.) Alexander ut Jovis filius salutari voluit; quod quidem consilio, non autem ex superbia fecisse videtur, ut ejus responsio ad Hermolai invectivam indicat. *Illud*, inquit, *paene risu dignum fuit, quod Hermolaus postulabat me, ut aversarer Iovem, cujus oraculo cognoscor. An etiam quid Dii respondeant in mea potestate est? obtulit nomen filii mihi, recipere* (N. B.) *ab ipsis rebus, quas agimus, haud alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me credant. Fama enim bella constant et saepe quod falso*

tum eſt veri vicem obtinuit. (Curtii lib. 8. §. 8.) Simul cauſam ſimulationis innuit Quod etiam Cleo in ſua oratione, qua Macedonibus conabatur perſuadere, ut Regi aſſentarentur, fecit; poſtquam enim laudes Alexandri cum admiratione narrando, ejuſdemque merita recenſendo, ſimulationi ſpeciem veri dedit, ad rei utilitatem ſic tranſit: *Perſas quidem, non pie ſolum, ſed etiam prudenter Reges ſuos inter Deos colere: Majeſtatem enim ſalutis eſſe tutelam;* et tan-
[191] dem concludit, *ſemetipſum, cum Rex iniſſet convivium, proſtraturum humi corpus. Debere idem facere caeteros et imprimis ſapientia praeditos.* (vide ejuſd. lib. 8. §. 6.) Sed prudentiores erant Macedones; nec homines, niſi prorſus barbari ſint, tam aperte falli et ex ſubditis inutiles ſibi ſervi fieri patiuntur. Alii autem facilius perſuadere potuerunt, Majeſtatem ſacram eſſe et vicem Dei in terra gerere, et a Deo, non autem ab hominum ſuffragio et conſenſu conſtitui, ſingularique providentia et auxilio divino conſervari atque defendi. Et ad hunc modum Monarchae ad ſui imperii ſecuritatem alia excogitaverunt, quae omnia miſſa facio, ut ad ea, quae volo, perveniam. Ea tantum, uti dixi, notabo et perpendam, quae in hunc finem olim divina revelatio Moſen docuit.

Diximus jam ſupra Cap. V. quod, poſtquam Hebraei Aegypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, ſed iis ad lubitum nova jura inſtituere et, quas volebant, terras occupare licebat. Nam poſtquam ab intoleranda Aegyptiorum oppreſſione liberati et nulli mortalium ullo pacto addicti erant, jus ſuum naturale ad omnia, quae poſſent, iterum adepti ſunt et unuſquiſque de integro deliberare poterat, num id retinere, an vero eodem cedere, idque in alium transferre volebat. Igitur in hoc ſtatu naturali conſtituti, ex conſilio Moſis, cui omnes maximam fidem habebant, ſuum jus in nemi-

nem

nem mortalium, sed tantum in Deum transferre deliberaverunt, nec diu cunctati omnes aeque uno clamore promiserunt, Deo ad omnia ejus mandata absolute obtemperare, nec aliud jus agnoscere, nisi quod ipse revelatione prophetica ut jus statueret. Atque haec promissio sive juris in Deum translatio eodem modo facta est, ac in communi societate supra concepimus fieri, quando homines jure suo naturali cedere deliberant. Expresso enim pacto (vide Exod. Cap. 24. vers. 7.) et juramento jure suo naturali libere, non autem vi coacti, neque minis territi cesserunt et in Deum transtulerunt. Deinde ut pactum ratum fixumque esset et absque fraudis suspicione, nihil Deus cum ipsis pepigit, nisi postquam experti sunt ejus admirandam potentiam, qua sola servati fuerant et qua sola in posterum servari poterant (vide Exod. cap. 19. vers. 4. 5.) Nam hoc ipso, quod se sola Dei potentia servari posse crediderunt, omnem suam [192] naturalem potentiam se conservandi, quam ex se habere antea forte putaverant, in Deum transtulerunt et consequenter omne suum jus. Imperium ergo Hebraeorum Deus solus tenuit, quodque adeo solum ex vi pacti Regnum Dei jure vocabatur et Deus jure etiam Rex Hebraeorum: et consequenter hujus imperii hostes, hostes Dei et cives, qui id usurpare vellent, rei laesae divinae Majestatis, et jura denique imperii, jura et mandata Dei. Quare in hoc imperio jus civile et Religio, quae, ut ostendimus, in sola obedientia erga Deum consistit, unum et idem erant. Videlicet Religionis dogmata non documenta, sed jura et mandata erant, pietas justitia, impietas crimen et injustitia aestimabatur. Qui a Religione deficiebat, civis esse desinebat et eo solo hostis habebatur; et qui pro Religione moriebatur, pro Patria mori reputabatur et absolute jus civile et Religio nullo prorsus discrimine habebantur. Et hac de causa hoc imperium Theocratia vocari potuit; quandoquidem ejus cives nullo jure nisi a Deo revel-

bantur. Verum enim vero haec omnia opinione magis, quam re conſtabant. Nam Hebraei revera jus imperii abſolute retinuerunt, ut ex jam dicendis conſtabit; nempe ex modo et ratione, quâ hoc imperium adminiſtrabatur et quam hic explicare conſtitui.

Quandoquidem Hebraei ſuum jus in nullum alium transtulerunt, ſed omnes aeque ut in Democratia ſuo jure ceſſerunt, unoque ore clamaverunt, quicquid Deus loquetur (nullo expreſſo mediatore) faciemus; hinc ſequitur omnes ab hoc pacto aequales prorſus manſiſſe, jusque Deum conſulendi, legesque accipiendi et interpretandi omnibus aequale fuiſſe, et abſolute omnem imperii adminiſtrationem omnes aeque tenuiſſe. Hac ergo de cauſa omnes aeque prima vice Deum adiverunt, ut, quae imperare vellet, audirent; ſed in hac prima ſalutatione adeo perterriti fuerunt et Deum loquentem adeo attoniti audiverunt, ut ſupremum ſibi tempus adeſſe putaverint. Pleni igitur metu Moſen de novo ſic adeunt: *ecce Deum in igne loquentem audivimus, nec cauſa eſt, cur mori velimus; hic certe ingens ignis nos vorabit; ſi iterum nobis vox Dei audienda eſt, certe moriemur. Tu igitur adi, et audi omnia Dei noſtri dicta, et tu* (non Deus) *no-* [193] *bis loqueris: Ad omne, quod Deus tibi loquetur, obediemus idque exequemur.* His clare primum pactum aboleverunt, ſuumque jus Deum conſulendi ejusque edicta interpretandi in Moſen abſolute transtulerunt. Non enim hic, ut antea, ad omnia, quae Deus ipſis, ſed quae Deus Moſi loqueretur, obedire promiſerunt. (vide Deut. cap. 5. poſt decalog. et Cap. 18. verſ. 15, 16.). Moſes ergo ſolus legum divinarum lator et interpres manſit et conſequenter etiam ſupremus Judex, quem nemo judicare poterat et qui ſolus apud Hebraeos vicem Dei, hoc eſt, ſupremam majeſtatem habuit: quandoquidem ſolus jus habebat Deum conſulendi et populo divina

divina responsa dandi, ipsumque ad ea exequenda cogendi. Solus, inquam; nam si quis, vivente Mose nomine Dei praedicare aliquid volebat, quamvis verus Propheta esset, reus tamen erat et supremi juris usurpator (vide Numer. Cap. 11. vers. 28.) Et hic notandum, quod, etsi Mosen populus elegerit, successorem tamen loco Mosis eligere jure non potuit. Nam simul ac jus suum Deum consulendi in Mosen transtulerunt et absolute promiserunt ipsum loco divini oraculi habere, omne jus plane amiserunt; quem Moses successorem eligeret, tanquam a Deo electum admittere debebant. Quod si talem elegisset, qui ut ipse totam imperii administrationem haberet, nempe jus Deum in suo tentorio solus consulendi et consequenter authoritatem leges instituendi et abrogandi, de bello et pace decernendi, legatos mittendi, judices constituendi, successorem eligendi et absolutae summae potestatis omnia officia administrandi, imperium mere monarchicum fuisset, nec ulla alia esset differentia, nisi quod communiter monarchicum imperium ex Dei decreto, ipsi etiam Monarchae occulto; Hebraeorum autem a Dei decreto Monarchae tantum revelato certa ratione regatur, vel regi debuerit. Quae quidem differentia Monarchae dominium et jus in omnes non minuit, sed contra auget. Caeterum quod ad populum utriusque imperii, aeque uterque subjectus est et ignarus divini decreti. Nam uterque ab ore Monarchae pendet et quid fas nefasque sit ab eo solo intelligit, nec propterea quod populus credit, Monarcham nihil, nisi ex Dei decreto ipsi revelato, imperare, eidem minus, sed contra magis revera subjectus est. At Moses nullum talem successorem elegit, sed imperium ita administrandum successoribus reliquit, [19] ut nec populare, nec aristocraticum, nec monarchicum, sed Theocraticum vocari potuerit. Nam jus leges interpretandi et Dei responsa communicandi penes unum, et jus et potestas imperium administran-

di secundum leges jam explicatas et jam communicata responsa, penes alium erat. Qua de re vide Num. Cap. 27. vers. 21. Et ut haec melius intelligantur, administrationem totius imperii ordine exponam. Primo jussus est populus domum aedificare, quae quasi Dei, hoc est supremae illius imperii Majestatis aula esset. Atque haec non sumtibus unius sed totius populi aedificanda fuit, ut domus, ubi Deus consulendus erat, communis esset juris. Regiae hujus divinae aulici et administratores Levitae electi sunt: horum autem supremus et quasi a Rege Deo secundus electus est Aharon, frater Mosis, in cujus locum ejus filii legitime succedebant. Hic ergo, ut Deo proximus, summus legum divinarum interpres erat et qui populo divini oraculi responsa dabat et qui denique pro populo Deo supplicabat. Quod si cum his jus eadem imperandi haberet, nihil restabat, ut absolutus esset monarcha, sed eo privatus erat et absolute tota tribus Levi communi imperio ita destituta fuit, ut ne quidem partem cum reliquis tribubus habuerit, quam jure possideret, unde saltem vivere posset; sed ut a reliquo populo aleretur, instituit, at ita, ut semper maximo honore a communi plebe haberetur, utpote sola Deo dicata. Deinde, militia ex reliquis duodecim tribubus formata, jussi sunt Canahitarum imperium invadere, idque in duodecim partes dividere et tribubus per sortes distribuere. Ad hoc ministerium electi sunt duodecim principes, ex unaquaque tribu unus, quibus simul cum Josua et summo pontifice Eleazaro, jus datum est terras in aequales duodecim partes dividere et per sortes distribuere. Militiae autem summus imperator Josua electus est, qui solus in rebus novis jus habebat Deum consulendi, at non ut Moses solus in suo tentorio, vel in tabernaculo, sed per summum Pontificem, cui soli responsa Dei dabantur: deinde Dei mandata per pontificem communicata statuendi et populum ad ea cogendi, media

ad

ad eadem exequenda excogitandi et adhibendi, ex militia quot velit et quos velit eligendi, legatos suo nomine mittendi, et absolute omne jus belli a [195] solo ejus decreto pendebat. In ejus autem locum nemo legitime succedebat, nec ab aliquo nisi a Deo immediate eligebatur, idque cogente universi populi necessitate: alias omnia belli et pacis a principibus Tribuum administrabantur ut mox ostendam. Denique omnes ab anno vigesimo aetatis usque ad sexagesimum arma ad militandum capere jussit et ex solo populo exercitus formare, qui non in fidem imperatoris, nec summi pontificis, sed Religionis sive Dei jurabant: qui adeo exercitus, sive ordines Dei vocabantur et Deus contra apud Hebraeos Deus exercituum et hac de causa arca faederis in magnis praeliis, a quorum discrimine totius populi vel victoria, vel clades pendebat, in medio exercitu ibat, ut populus Regem suum quasi praesentem videns, extremis viribus pugnaret. Ex his a Mose successoribus mandatis facile colligimus, ipsum administratores, non autem dominatores imperii elegisse. Nam nemini jus dedit, Deum solus et ubi vellet consulendi; et consequenter nemini authoritatem dedit, quam ipse habebat, leges statuendi et abrogandi, de bello et pace discernendi, administratores tam templi, quam civitatum eligendi; quae omnia summi imperii tenentis officia sunt. Summus enim pontifex jus quidem habebat leges interpretandi et responsa Dei dandi, at non ut Moses, quandocunque volebat, sed tantum ab imperatore, vel summo concilio vel similibus rogatus: et contra summus exercitus imperator et concilia, Deum quando volebant consulere poterant, at non nisi a summo pontifice Dei responsa accipere; quare Dei dicta in ore Pontificis non decreta, ut in ore Mosis, sed tantum responsa erant; a Josua autem et conciliis accepta, tum demum vim mandati et decreti habebant. Deinde his summus pontifex, qui Dei responsa a Deo accipiebat, mili-

jure succedebat; ex Senioribus enim Moses septuaginta coadjutores, qui cum ipso supremum concilium formabant, elegit; qui post mortem Josuae imperii administrationem habuerunt, senes in Scriptura vocantur et denique apud Hebraeos nihil frequentius, quam per senes judices intelligere; quod omnibus notum existimo. Sed ad nostrum propositum parum refert hoc certo scire; sufficit, quod ostenderim, neminem post mortem Mosis omnia summi imperatoris officia habuisse: nam quandoquidem omnia non ab unius viri, neque unius concilii, neque populi decreto pendebant, sed quaedam ab una tribu, alia a reliquis aequali utriusque jure administrabantur, sequitur evidentissime, imperium ab obitu Mosis neque monarchicum neque aristocraticum, neque populare mansisse, sed uti diximus Theocraticum, I. quia imperii domus regia templum erat et sola ejus ratione, ut ostendimus, omnes tribus concives erant. II. quia omnes cives in fidem Dei supremi sui judicis jurare debebant, cui soli in omnibus absolute obedire promiserant. Et denique III. quia summus omnium imperator, quando eo opus erat, a nemine nisi a solo Deo eligebatur. Quod Moses nomine Dei populo expresse praedicit Deuter. Cap. 19. vers. 15. et re [198] ipsa electio Gideonis, Samsonis et Samuelis testatur; quare non dubitandum quin reliqui fideles duces simili etiam modo electi fuerint, etsi id ex eorum historia non constet.

His positis tempus est, ut videamus, quantum haec ratio imperii constituendi animos moderari poterat, et tam eos qui regebant, quam qui regebantur, ita continere, ut neque hi rebelles, neque illi Tyranni fierent.

Qui imperium administrant, vel qui id tenent, quicquid facinoris committunt, id semper specie juris adumbrare et populo id a se honeste factum persuadent, quod facile etiam obtinent, quando tota

tota juris interpretatio ab iis solis pendet. Nam non dubium est, quin eo ipso maximam ad omnia, quae volunt et eorum appetitus suadet, libertatem sumant et contra magnam iisdem adimi, si jus leges interpretandi apud alium sit et simul si vera earundem interpretatio omnibus ita pateat, ut nemo de eadem dubitare possit. Ex quo manifestum fit, magnam Hebraeorum principibus causam facinorum sublatam fuisse, eo quod jus omne leges interpretandi Levitis datum fuerit (vide Deuteron. Cap. 21. vers. 5.), qui nullam imperii administrationem nec partem cum caeteris habebant, et quorum tota fortuna et honor a vera legum interpretatione pendebat. Deinde quod universus populus jussus est singulis septem annis certo in loco congregari, ubi a Pontifice leges edoceretur et praeterea ut unusquisque solus continua, et summa cum attentione librum legis legeret et perlegeret. (vide Deuteron. Cap. 31. vers. 9. etc. et Cap. 6. vers. 7.) Principes igitur maxime sui saltem causa curare debebant, ut omnia secundum leges praescriptas et omnibus satis perspectas administrarent, si a populo honore maximo coli volebant, qui tum eos utpote Dei imperii ministros et vicem Dei gerentes veneraretur; alias summum subditorum odium, quale Theologicum esse solet, fugere non poterant. Ad haec, nempe ad effraenatam Principum libidinem coërcendam, aliud permagni momenti accessit, videlicet quod militia ex omnibus civibus (nullo a vigesimo usque ad sexagesimum aetatis annum excepto) formabatur, et quod Principes nullum extraneum militem mercede conducere poterant. Hoc, inquam, permagni fuit momenti; nam certum est, Principes sola militia, cui stipendia solvunt, populum opprimere posse. [190] Deinde eos nihil magis timere quam libertatem militum concivium, quorum virtute, labore et magno sui sanguinis impendio imperii libertas et gloria parta est. Ideo Alexander, cum secundo contra Darium dimicandum erat, audito Parme-

nionis consilio, non ipsum, qui consilium dedit, sed Polysperconta, qui cum eodem stabat, increpuit. Nam ut ait Curtius lib. 4. 3. 13. Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum rursus castigare non sustinuit, nec Macedonum libertatem, quam maxime, ut jam diximus, timebat, opprimere potuit, nisi postquam numerum militum ex captivis longe supra Macedonas auxit, tum enim animo suo impotenti et diu civium optimorum libertate coërcito, morem gerere potuit. Si haec itaque militum concivium libertas humani imperii principes, qui soli totam laudem victoriarum usurpare solent, retinet, multo magis Hebraeorum principes coercere debuit, quorum milites non pro Principis, sed pro Dei gloria pugnabant et solo Dei responso accepto praelium committebant.

Accessit deinde quod omnes Hebraeorum Principes religionis vinculo associati erant: quare, si aliquis ad eadem defecisset, jusque divinum uniuscujusque violare incepisset, eo hostis a reliquis haberi potuerat et jure opprimi.

Accessit III. timor novi alicujus Prophetae. Modo enim probatae vitae aliquis receptis quibusdam signis ostenderet se Prophetam esse, eo ipso jus summum imperandi habebat, nempe sicuti Moses Dei nomine ei soli revelati, et non tantum ut principes per pontificem consulti; et non dubium est quin tales populum oppressum facile ad se trahere poterant, et levibus signis quicquid vellent persuadere; cum contra si res recte administrabantur, princeps in tempore providere poterat, ut Propheta prius ejus judicio stare deberet; ut ab eo examinaretur, num probatae vitae esset, num certa et indubitata signa suae legationis haberet, et denique num id quod nomine Dei dicere volebat, cum recepta doctrina et communibus legibus patriae conveniret: quod si nec signa satis responderent, vel doctrina nova esset, eum jure

jure damnare poterat mortis, alias ſola princi- [200]
pis authoritate et teſtimonio recipiebatur.

Acceſſit IV. Quod Princeps reliquos nobilitate non excellebat, nec jure ſanguinis; ſed tantum ratione aetatis et virtutis adminiſtratio imperii ei competebat.

Acceſſit denique quod Principes, et univerſa militia non magis deſiderio belli quam pacis teneri poterant. Nam militia, ut diximus, ex ſolis civibus conſtabat, quare tam res belli, quam pacis ab iisdem hominibus adminiſtrabantur. Qui igitur in caſtris miles, is in foro civis erat et qui in caſtris dux, is in curia judex et qui denique in caſtris imperator, princeps in civitate erat. Quare nemo bellum propter bellum, ſed propter pacem, et ad tuendam libertatem deſiderare poterat, et forte Princeps, ne ſummum Pontificem adire teneretur, et coram ipſo praeter dignitatem ſtare, a rebus novis quantum poterat, abſtinebat. Haec de rationibus, quae Principes intra ſuos limites continebant. Videndum jam, qua ratione populus retinebatur; ſed hanc etiam imperii fundamenta clariſſime indicant. Si quis enim ad ea vel leviter attendere velit, videbit ſtatim haec amorem adeo ſingularem in civium animis parere debuiſſe, ut nihil difficilius aliquis in mentem inducere potuerit, quam patriam prodere, vel ab ea deficere: ſed contra omnes ita affecti eſſe debuerint, ut extrema potius, quam alienum imperium paterentur. Nam poſtquam ſuum jus in Deum transtulerunt, ſuumque regnum Dei regnum eſſe, ſeque ſolos filios Dei, reliquas autem nationes Dei hoſtes eſſe crediderunt, in quas propterea odio infenſiſſimo affecti erant (nam et hoc pium eſſe credebant, vide Pſalm. 139. verſ. 21, 22.) nihil magis abhorrere potuerunt, quam in fidem alicujus extranei jurare, eique obedientiam promittere: nec majus flagitium, nec quid magis execrandum excogitari apud ipſos

poterat, quam patriam, hoc eſt, ipſum regnum Dei, quem adorabant, prodere; imo aliquo extra patriam tantum habitatum ire pro flagitio habebatur, quia Dei cultus, quo ſemper tenebantur, non niſi in patrio ſolo exerceri concedebatur; utpote quae ſola tellus ſancta, reliqua autem immunda et profana haberetur. Ideo David, quia exulare cogebatur, ſic coram Saulo conqueritur. *Si qui te contra me inſti-*
[201] *gant, homines ſunt, maledicti ſunt, quia me ſecludunt, ne ſpatier in Dei haereditate, ſed dicunt vade et Deos alienos cole.* Et hac etiam de cauſa nullus civis, quod hic apprime notandum, exilii damnabatur; nam qui peccat ſupplicio quidem dignus eſt, non autem flagitio. Amor ergo Hebraeorum erga patriam non ſimplex amor, ſed pietas erat, quae ſimul et odium in reliquas nationes ita quotidiano cultu fovebantur et alebantur, ut in naturam verti debuerint: quotidianus enim cultus non tantum diverſus omnino erat (quo fiebat ut omnino ſingulares et a reliquis prorſus eſſent ſeparati) ſed etiam abſolute contrarius. Quare ex quotidiana quadam exprobratione continuum odium oriri debuit, quo nullum firmius animis haerere potuit: utpote odium ex magna devotione ſeu pietate ortum, quodque pium credebatur, quo ſane nullum maius nec pertinacius dari poteſt. Nec cauſa communis deerat, qua odium ſemper magis ac magis incenditur, nempe eius reciprocatio; nam nationes eos contrà odio infenſiſſimo habere debuerunt. Quantum autem haec omnia, videlicet humani imperii libertas, erga patriam devotio, in omnes reliquos ius abſolutum et odium non tantum licitum, ſed etiam pium, omnes infenſos habere, morum et rituum ſingularitas, quantum, inquam, haec Hebraeorum animos firmare valuerint ad omnia ſingulari conſtantia et virtute pro Patria tolerandum, ratio quam clariſſime docet et ipſa experientia teſtata eſt; nunquam enim ſtante urbe, ſub alterius imperio durare potuerunt et ideo Hieroſoly-

mam

suam rebellem civitatem vocitabant (vide Hezrae Cap. 4 vers. 12. 15.) Secundum imperium (quod primi vix umbra fuit, postquam Pontifices ius etiam principatus usurpaverunt) difficillime à Romanis destrui potuit, quod ipse Tacitus lib. 2. Histor. his testatur. *Profligaverat bellum judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium gentis et pervicaciam superstitionis, quam quod satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset.* Verum praeter haec, quorum aestimatio a sola opinione pendet, aliud in hoc imperio, quod solidissimum est, singulare fuit, quo cives maxime retineri debuerunt, ne de defectione cogitarent, et ne unquam desiderio tenerentur deserendae patriae, nimirum ratio utilitatis, quae omnium humanarum actionum robur et vita est. Atque haec inquam in hoc imperio singularis erat. Nam [202] cives nullibi majore jure bona sua possidebant, quam hujus imperii subditi, qui cum principe aequalem partem terrarum et agrorum habebant et unusquisque suae partis aeternus dominus erat. Nam si quis paupertate coactus fundum suum, vel agrum vendiderat, adventante jubilaeo ei de integro restitui debebat; et ad hunc modum alia instituta erant, ut nemo a fixis suis bonis alienari posset. Deinde paupertas nullibi tolerabilior esse poterat, quam ubi charitas erga proximum, hoc est, erga concivem summa pietate coli debebat, ut Deum suum Regem propitium haberent. Civibus igitur Hebraeis non nisi in sua patria bene esse poterat, extra eandem autem damnum maximum et dedecus. Deinde ad eosdem non tantum in patrio solo retinendum, sed ad bella etiam civilia vitandum et causas contentionum tollendum haec apprime conducebant; nempe quod nemo suo aequali, sed soli Deo serviebat, et quod charitas et amor erga concivem summa aestimabatur pietas, qui non parum fovebatur communi odio, quo reliquas nationes, et hae eos contra, habebant. Praeter

terea apprime conducebat summa obedientiae disciplina, qua educabantur, quod scilicet omnia ex determinato legis praescripto facere debebant. Non enim ad libitum arare licebat, sed certis temporibus et annis et non nisi uno bestiarum genere simul. Sic etiam non nisi certa ratione certoque tempore seminare et metere licebat, et absolute eorum vita continuus obedientiae cultus erat (qua de re vide Cap. V. circa usum Caeremoniarum) Quare eidem omnino assuefactis ipsa non amplius servitus sed libertas videri debuit: unde sequi etiam debuit, ut nemo negata, sed mandata cuperet; ad quod etiam non parum conduxisse videtur, quod certis anni temporibus otio et laetitiae se dare tenebantur, non ut animo, sed ut Deo ex animo obtemperarent. Ter in anno Dei convivae erant (vide Deut. Cap. 16.) septimo septimanae die ab omni opere cessare, seseque otio dare debebant et praeter haec alia tempora signata erant, quibus laetitiae actus honesti et convivia non quidem concedebantur sed mandabantur; nec puto quod aliquid hoc efficacius ad hominum animos flectendos excogitari potest; nam nulla re magis capiuntur animi, quam laetitia, quae ex devotione, hoc est, ex amore et admiratione simul oritur. Nec facile [203] fastidio rerum usitatarum capi poterant; nam cultus diebus festis destinatus rarus et varius erat, His accessit summa templi reverentia, quam propter singularem ejus cultum et res, quas tenebantur observare, antequam alicui eo ire liceret, religiosissime semper servaverunt, atque adeo ut hodierni adhuc non sine magno horrore illud Manassae flagitium legant, quod scilicet idolum in ipso templo ponere sustinuerit. Erga leges etiam, quae in intimo sacrario religiosissime custodiebantur, non minor erat populo reverentia. Quare populi rumores et praejudicia hic minime timenda erant. Nemo enim de rebus divinis judicium ferre audet, sed ad omnia quae ipsis imperabantur ex authoritate divini responsi in templo

templo accepti, vel legis a Deo conditae, sine ulla rationis consultatione obtemperare debebant. Atque his me summam rationem hujus imperii, etsi breviter, satis tamen clare exposuisse puto. Superest jam, ut causas etiam inquiramus, quare factum sit, ut Hebraei toties a lege defecerint, cur toties subacti fuerint et cur tandem imperium omnino vastari potuerit. At forsan hic aliquis dicet, id evenisse ex gentis contumacia; verum hoc puerile est; nam cur haec natio reliquis contumacior fuit? an natura? haec sane nationes non creat, sed individua, quae quidem in nationes non distinguuntur nisi ex diversitate linguae, legum et morum receptorum. Ex his duobus, legibus scilicet et moribus, tantum oriri potest, quod unaquaeque natio singulare habeat ingenium, singularem conditionem et denique singularia praejudicia. Si igitur concedendum esset, quod Hebraei supra reliquos mortales contumaces fuerint, id vitio legum vel receptorum morum imputari deberet. Et sane hoc verum est, quod si Deus eorum imperium constantius voluisset, aliter etiam jura et leges condidisset, aliamque rationem id administrandi instituisset; quare quid aliud dicere possumus, nisi quod Deum suum iratum habuerint, non tantum, ut Jeremias Cap. 32. vers. 31. ait, ab urbe condita, sed jam inde a legibus conditis. Quod Ezech. 20. vers. 25. etiam testatur, inquiens, *ego etiam dedi ipsis statuta non bona, et jura, quibus non viverent, eo quod impuravi ipsos muneribus suis remittendo omnem aperturam vulvae* (id est primogenitum) *ut eos vastarem, ut scirent quod ego sum Iehova.* Quae verba et causa vastationis imperii, ut recte intelligantur, notandum, quod primum intentum [204] fuit totum sacrum ministerium primogenitis tradere, non Levitis (vide Numer. Cap. 8. vers. 17.) sed postquam omnes praeter Levitas, vitulum adoraverunt, repudiati et impurati sunt primogeniti; et Levitae eorum loco electi (Deuteron. Cap. 10. vers. 8.) quae

mutatio, quo eam magis ac magis considero, in verba Taciti me cogit erumpere, illo tempore non fuisse Deo curae securitatem illorum, fuisse ultionem. Nec satis mirari possum, tantam animo coelesti fuisse iram, ut ipsas leges, quae semper solum universi populi honorem, salutem et securitatem intendunt, animo se vindicandi et ad populum puniendum condiderit, ita ut leges non leges, hoc est, populi salus, sed potius poenae et supplicia visae sint. Omnia enim munera, quae Levitis et Sacerdotibus dare tenebantur, ut etiam quod primogeniti redimi debebant et argentum pro capite Levitis dare, et denique quod Levitis solis ad sacra accedere concedebatur, eos continuo suae impuritatis et repudiationis arguebant. Habebant deinde Levitae, quod iis continuo exprobrarent. Nam non dubium est, quin inter tot millia multi importuni Theologastri reperti fuerint: unde populo desiderium, facta Levitarum, qui absque dubio homines erant, observandi et, ut fit, omnes ob unius delictum accusandi; hinc continuo rumores. Deinde fastidium, homines otiosos et invisos, nec sanguine iis conjunctos alendi; praecipue si annona cara erat. Quid igitur mirum, si in otio, quando manifesta miracula cessabant, nec homines exquisitissimae authoritatis dabantur, populi animus irritatus et avarus languescere inciperet, et tandem a cultu, quamvis divino, sibi tamen ignominioso et etiam suspecto deficeret et novum cuperet; et quod Principes, qui semper, ut jus summum imperii soli obtineant, viam affectant, ut populum sibi alligarent et a Pontifice averterent, omnia ei concederent, novosque cultus introducerent. Quod si ex prima intentione Respublica constituta fuisset, jus omnibus tribubus et honor aequalis semper fuisset et omnia securissime sese habuissent: nam quis jus sacrum suorum consanguineorum violare vellet? qui aliud mallent quam suos consanguineos fratres et parentes, ex pietate Religionis alere? quam iisdem

legum

legum interpretationem edoceri? et quam denique ab iisdem divina responsa expectare? Deinde [25] hac ratione omnes tribus longe arctius invicem unitae mansissent, si nimirum omnibus aequale jus fuisset sacra administrandi: quin imo nihil timendum esset, si ipsa Levitarum electio aliam causam quam iram et vindictam habuisset. Sed sicuti diximus Deum suum iratum habuerunt, qui ipsis, ut verba Ezechielis iterum repetam, suis muneribus impuravit, remittendo omnem aperturam vulvae, ut eosdem vastaret. Confirmantur haec praeterea ipsis historiis. Simul ac populus in desertis otio abundare caepit, multi et non de plebe viri hanc electionem aegre ferre inceperunt et hinc occasionem ceperunt credendi, Mosen nihil ex mandato divino, sed ad libitum omnia instituere, quia scilicet suam tribum prae omnibus elegerit et jus pontificatus in aeternum suo fratri dederit, quapropter ipsum tumultu concitato adeunt, clamantes, omnes aeque sanctos esse, ipsumque supra omnes contra jus extolli. Nec eos ulla ratione sedare potuit, sed adhibito in signum fidei miraculo omnes extincti sunt; unde nova et universalis populi totius seditio orta est, credentis scilicet, eos, non Deo judice, sed arte Mosis extinctos esse, qui tandem post magnam cladem vel pestilentiam fessus sedavit, ast ita ut omnes mori mallent, quam vivere Quare tunc temporis seditio magis desierat, quam concordia caeperat. Quod ita Scriptura testatur Deut. Cap. 33. vers. 21. ubi Deus Mosi, postquam ei praedixit populum post ejus mortem a divino cultu defecturum, haec ait, *novi enim ipsius appetitum et quid hodie machinatur, dum nondum eundem duxero ad terram, quam juravi.* Et paulo post Moses ipsi populo, *nam ego novi rebellionem tuam et contumaciam tuam. Si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis eritis post mortem meam.* Et revera sic etiam contigit, ut notum. Unde magnae mutationes, magr

que ad omnia licentia, luxus et socordia, quibus omnia in deterius ire caeperunt, donec saepe subacti jus divinum plane ruperunt et regem mortalem voluerunt, ut imperii regia non Templum, sed aula esset, et ut omnes tribus non amplius juris divini et pontificatus, sed Regum respectu concives manerent. At hinc ingens materia novis seditionibus; ex quibus etiam tandem imperii totius ruina sequuta est. Nam quid aliud Reges minus ferre possunt, quam preca-
[206] rio regnare et imperium in imperio pati? qui primi ex privatis electi sunt, gradu dignitatis, ad quem ascenderant, contenti fuerunt, at postquam filii jure successionis regno potiti sunt, omnia paulatim mutare caeperunt, ut omne jus imperii soli tenerent, quo maxima ex parte carebant, quamdiu jus legum ab iisdem non pendebat, sed a Pontifice, qui eas in sacrario custodiebat, easque populo interpretabatur. Adeoque tanquam subditi legibus tenebantur, nec jure eas abrogare poterant, vel novas aequali authoritate condere. Deinde quia jus Levitarum Reges aeque, ac subditos, ut profanos, sacra administrare prohibebat; et denique quia tota sui imperii securitas a sola voluntate unius, qui propheta videbatur, pendebat, cujus rei exempla viderant. Nimirum quanta cum libertate Samuel Saulo omnia imperabat, et quam facile unam ob noxam jus regnandi in Davidem transferre potuit: quare et imperium in imperio habebant et precario regnabant. Ad haec ergo superanda, alia templa Diis dicare concesserunt, ut nulla Levitis amplius consultatio esset; deinde plures, qui nomine Dei prophetarent, quaesiverunt, ut Prophetas haberent, quos veris opponerent. Sed quicquid conati sunt, numquam voti compotes esse potuerunt. Prophetae enim ad omnia parati tempus opportunum expectabant, nempe imperium successoris, quod semper, dum memoria praecedentis viget, precarium est: tum facile authoritate divina aliquem Regem incensum et virtute clarum indu-

inducere poterant ad jus divinum vindicandum et imperium vel ejus partem jure possidendum. Verum nec Prophetae aliquid hac ratione promovere poterant; nam etsi Tyrannum e medio tollerent, manebant tamen causae. Quare nihil aliud faciebant quam novum Tyrannum multo civium sanguine emere. Discordiis igitur bellisque civilibus finis nullus, causae autem jus divinum violandi semper eaedem, quae etiam non nisi simul cum toto imperio e medio tolli potuerunt.

His videmus, quomodo Religio in Hebraeorum Rempublicam introducta fuerit, et qua ratione imperium aeternum esse potuerit, si justa legislatoris ira in eodem persistere concessisset. Sed quia id fieri non potuit, tandem interire debuit. Atque hic de solo primo imperio locutus sum. Nam secundum vix umbra fuit primi, quandoquidem jure Persarum, quorum subditi erant, tenebantur et postquam [207] libertatem adepti sunt, Pontifices jus principatus usurpaverunt, quo imperium absolutum obtinuerunt. Unde Sacerdotibus regnandi et pontificatum simul adipiscendi ingens libido, quare de hoc secundo minime opus fuit plura dicere. An vero primum prout ipsum durabile concepimus, imitabile sit, vel pium, id quoad ejus fieri potest imitari, id ex sequentibus patebit. Hic tantum coronidis loco notari velim, id quod jam supra innuimus, nempe ex his, quae in hoc Capite ostendimus, constare, jus divinum sive religionis ex pacto oriri, sine quo nullum est nisi naturale, et ideo Hebraei nulla pietate erga gentes, quae pacto non interfuerunt, ex jussu religionis tenebantur, sed tantum in concives.

CAP. XVIII. *Ex Hebraeorum Republica, et historiis quaedam dogmata Politica concluduntur.*

Quamvis Hebraeorum imperium, quale ipsum in praecedenti Capite concepimus, aeternum esse potueri-

tuerit, idem tamen nemo jam imitari poteſt, nec etiam conſultum eſt. Nam ſi qui ſuum jus in Deum transferre vellent, id cum Deo, ſicuti Hebraei fecerunt, expreſſe paciſci deberent, adeoque non tantum voluntas jus transferentium, ſed etiam Dei, in quem eſſet transferendum, requireretur. At Deus contra per Apoſtolos revelavit, Dei pactum non amplius atramento, nec in tabulis lapideis, ſed Dei ſpiritu in corde ſcribi. Deinde talis imperii forma iis forſan tantum utilis eſſe poſſet, qui ſibi ſolis absque externo commercio vivere, ſeſeque intra ſuos limites claudere et a reliquo orbe ſegregari velint, at minime iis, quibus neceſſe eſt cum aliis commercium habere; quapropter talis imperii forma pauciſſimis tantum ex uſu eſſe poteſt. Verum enim vero, tametſi in omnibus imitabile non ſit, multa tamen habuit digniſſima, ſaltem ut notarentur, et quae forſan imitari conſultiſſimum eſſet. Attamen, quia mea intentio, ut jam monui, non eſt, de Republica ex profeſſo agere, eorum pleraque miſſa faciam et tantum ea, quae ad meum ſcopum faciunt, notabo. Nem-
[2-8] pe quod contra Dei Regnum non pugnet, ſummam majeſtatem eligere, quae ſummum imperii jus habeat. Nam poſtquam Hebraei ſuum jus in Deum tranſtulerunt, jus ſummum imperandi Moſi tradiderunt, quique adeo ſolus authoritatem habuit leges Dei nomine condendi et abrogandi, ſacrorum miniſtros eligendi, judicandi, docendi et caſtigandi et omnibus denique omnia abſolute imperandi. Deinde quod quamvis ſacrorum miniſtri legum interpretes fuerint, eorum tamen non erat, cives judicare, nec aliquem excommunicare; hoc enim tantum judicibus et principibus ex populo electis competebat: (vide Joſuae Cap. 6. verſ. 26. Judicum Cap. 21 verſ. 18. et 1. Samuëlis Cap. 14. verſ. 24.) Praeter haec, ſi etiam ad Hebraeorum ſucceſſus et hiſtorias attendere velimus, alia, digna etiam ut notentur, reperiemus. Videlicet I. quod nullae in Religione ſectae fuerint,

niſi

nisi postquam Pontifices in secundo imperio authoritatem habuerunt decretandi, et negotia imperii tractandi, quae authoritas ut aeterna esset, jus sibi principatus usurpaverunt et tandem Reges appellari voluerunt. Ratio in promptu est; in primo namque imperio nulla Decretalia nomen a Pontifice habere poterant, quandoquidem nullum jus decretandi habebant, sed tantum Dei responsa, a principibus, vel conciliis rogati, dandi; ac propterea nulla tum iis libido esse potuit, nova decretandi, sed tantum assueta et recepta administrandi et defendendi. Nam nulla alia ratione libertatem suam invitis principibus conservare tuto poterant, nisi leges incorruptas servando. At postquam potestatem etiam ad imperii negotia tractandum, jusque principatus juxta pontificatum adepti sunt, unusquisque tam in religione, quam in reliquis sui nominis gloriam incepit quaerere, omnia scilicet pontificali authoritate determinando et quotidie nova de caeremoniis, de fide et omnibus decretando, quae non minus sacra, nec minoris authoritatis esse voluerunt, quam leges Mosis; ex quo factum, ut religio in exitiabilem superstitionem declinaret, et legum verus sensus et interpretatio corrumperetur; ad quod etiam accessit, quod dum pontifices viam ad principatum in initio restaurationis affectabant, omnia, ut plebem ad se traherent, assentabantur; plebis scilicet facta, etsi impia approbando et Scripturam pessimis ejus moribus accommodando. Quod quidem Malachias de iis [209] conceptissimis verbis testatur; is enim, postquam sacerdotes sui temporis increpuit, eos Dei nominis contemptores appellando, sic eos castigare pergit: *Labia pontificis custodiunt scientiam et lex ex ipsius ore quaeritur, quia Dei missarius est: At vos recessistis a via, fecistis, ut lex multis esset offendiculo: Pactum Levi corrupistis, ait Deus exercituum*; et sic porro eos accusare pergit, quod leges ad libitum interpretabantur et nullam Dei rationem, sed tantum perso-

personarum habebant. At certum est, Pontifices haec nunquam tam caute facere potuisse, ut a prudentioribus non animadverteretur, qui proinde, crescente audacia, contenderunt, nullas alias leges teneri debere, quam quae scriptae erant; caeterum decreta, quae decepti Pharisaei, (qui, ut Josephus in Antiquitatibus habet, ex communi plebe maxime constabant) traditiones patrum vocabant, minime custodienda esse. Quicquid fuerit, nullo modo possumus dubitare, quin Pontificum adulatio, religionis et legum corruptio, harumque incredibilis augmentatio magnam admodum, et frequentem occasionem dederint disputationibus et altercationibus, quae numquam componi potuerunt; nam ubi homines ardore superstitionis, magistratu alterutram partem adjuvante, litigare incipiunt, nequaquam sedari possunt, sed necessario in sectas dividuntur.

II Notatu dignum est, quod Prophetae, viri scilicet privati, libertate sua monendi, increpandi et exprobrandi, homines magis irritaverunt, quam correxerunt; qui tamen a Regibus moniti, vel castigati facile flectebantur. Imo Regibus etiam piis saepe intolerabiles fuerunt: propter authoritatem, quam habebant judicandi, quid pie vel impie factum esset, et vel Reges ipsos castigandi, si quod negotium publicum, vel privatum contra eorum judicium agere sustinebant. Rex Asa, qui ex testimonio Scripturae pie regnavit, prophetam Hananiam in pistrinum dedit, (vide 2. Paralip. cap. 16.) quia ipsum libere reprehendere et increpare sustinuit, ob pactum cum Rege Armeniae factum; et praeter hoc alia reperiuntur exempla, quae ostendunt, religionem plus detrimenti, quam incrementi ex tali libertate accepisse, ut jam taceam, quod hinc etiam, quod Prophetae [210] tantum sibi jus retinuerint, magna bella civilia orta fuerint.

III. Dignum etiam ut notetur est, quod quamdiu populus regnum tenuit, non nisi unum bellum civile habuerit, quod tamen absolute extinctum fuit et victores victorum ita miserti sunt, ut omnibus modis curaverint, eosdem in antiquam suam dignitatem et potentiam restituere. At postquam populus, regibus minime assuetus, imperii primam formam in monarchicam mutavit, civilibus bellis nullus fere finis fuit, et praelia adeo atrocia commiserunt, ut omnium famam exuperaverint; in uno enim praelio (quod fidem fere superat) quingenta millia Israëlitarum necati sunt a Judaeis; et in alio contra Israëlitae Judaeorum multos trucidant, (numerus in Scriptura non traditur) ipsum Regem capiunt, Hierosolymae murum fere demoliuntur et ipsum Templum (ut irae nullum modum fuisse noscatur) omnino spoliant et ingenti fratrum praedâ onusti, et sanguine satiati, acceptis obsidibus et Rege in jam fere vastato suo regno relicto, arma deponunt, non fide, sed imbecillitate Judaeorum securi facti. Nam paucis post annis, Judaeorum viribus refectis, novum praelium rursus committunt, in quo iterum Israëlitae victores evadunt, centum et viginti millia Judaeorum trucidant, mulieres et liberos eorum usque ad ducenta millia captivos ducunt, magnamque praedam iterum rapiunt; atque his et aliis praeliis, quae in historiis obiter narrantur, consumpti, praeda tandem hostibus fuerunt. Deinde si etiam tempora reputare velimus, quibus absoluta pace frui licuit, magnam reperiemus discrepantiam; saepe enim, ante reges, quadraginta et semel (quod omni opinione majus) octoginta annos sine bello externo, vel interno concorditer transegerunt. At postquam Reges imperium adepti sunt, quia non amplius ut antea pro pace et libertate, sed pro gloria certandum erat, omnes praeter unum Salomonem (cujus virtus, sapientia scilicet, melius in pace, quam in bello constare poterat) bella gessisse legimus; accessit deinde exitiabilis

regnan-

regnandi libido, quae plerisque iter ad regnum admodum cruentum fecit. Denique leges durante populi regno incorruptae manserunt et constantius observatae fuerunt. Nam ante reges paucissimi fuerunt Prophetae, qui populum monerent, post electum [211] autem Regem, permulti simul fuerunt. Hobadias namque centum a caede liberavit, eosque abscondidit, ne cum reliquis occiderentur. Nec videmus quod populus ullis falsis Prophetis deceptus fuit, nisi postquam imperium regibus cessit, quibus plerique assentari student. Adde quod populus, cujus plerumque animus, pro re nata, magnus, vel humilis est, facile se in calamitatibus corrigebat et ad Deum convertebat, legesque restituebat et hoc modo sese etiam omni periculo expediebat: contra reges, quorum animi semper aeque elati sunt, nec flecti absque ignominia possunt, pertinaciter vitiis adhaeserunt, usque ad supremum urbis excidium.

Ex his clarissime videmus I. quam perniciosum et religioni et Reipublicae sit, sacrorum ministris jus aliquod decretandi, vel imperii negotia tractandi, concedere; et contra omnia multo constantius sese habere, si hi ita contineantur, ut de nulla re, nisi rogati respondeant, et ut interim recepta tantum, et maxime usitata doceant, exerceantque. II. Quam periculosum sit ad jus divinum referre res mere speculativas, legesque de opinionibus condere, de quibus homines disputare solent, vel possunt; ibi enim violentissime regnatur, ubi opiniones, quae uniuscujusque juris sunt, quo nemo cedere potest, pro crimine habentur; imo plebis ira, ubi hoc fit, maxime regnare solet. Pilatus nempe, ut Pharisaeorum irae concederet, Christum, quem innocentem noverat, crucifigere jussit. Deinde ut Pharisaei ditiores a suis dignitatibus deturbarent, quaestiones de religione movere caeperunt, et Tsaducaeos impietatis accusare; et ad hoc Pharisaeorum exemplum, pessimi

quique

quique hypocritae eâdem rabie agitati; quam zelum juris divini vocant, viros probitate insignes, et virtute claros, et ob id plebi invisos, ubique persecuti sunt; eorum scilicet opiniones publice detestando, et saevam multitudinem irâ in eosdem incendendo. Atque haec procax licentia, quia specie religionis adumbratur, non facile coerceri potest, praecipue ubi summae potestates sectam aliquam introduxerunt, cuius ipsae authores non sunt. Quia tum non ut juris divini interpretes, sed ut sectarii habentur, hoc est, ut qui sectae doctores juris divini interpretes agnoscunt; et ideo magistratum authoritas circa haec [212] apud plebem parum valere solet, at plurimum doctorum authoritas, quorum interpretationibus vel reges submitti debere putant. Ad haec ergo mala vitanda nihil Reipublicae tutius excogitari potest, quam pietatem, et religionis cultum in solis operibus, hoc est, in solo exercitio charitatis et justitiae ponere, et de reliquis liberum unicuique judicium relinquere; sed de his postea fusius. III. Videmus quam necesse sit, tam Reipublicae, quam religioni, summis potestatibus jus, de eo, quod fas, nefasque sit, discernendi, concedere. Nam si hoc jus, de factis discernendi, ipsis divinis Prophetis concedi non potuit, nisi cum magno Reipublicae et Religionis damno, multo minus iis concedendum erit, qui nec futura praedicere sciunt, nec miracula possunt facere. Verum de hoc in sequenti ex professo agam. IV. Denique videmus quam exitiale sit populo, qui sub regibus non consuevit vivere, quique iam leges conditas habet, Monarcham eligere. Nam nec ipse tantum imperium sustinere, nec regia authoritas pati poterit leges, et jura populi ab alio minoris authoritatis instituta, et multo minus animum inducere ad easdem defendendum, praesertim quia in iis instituendis nulla ratio Regis, sed tantum populi, vel concilii, qui regnum tenere putabat, haberi potuit; atque adeo Rex jura populi antiqua defendendo, ejus potius

servi-

servus quam dominus videretur. Novus ergo Monarcha summo studio novas leges statuere conabitur, et jura imperii in suum usum reformare, et populum eo redigere, ut non tam facile Regibus dignitatem adimere possit, quam dare. At hic praeterire nequaquam possum, non minus periculosum etiam esse, Monarcham e medio tollere, tametsi omnibus modis constet eundem tyrannum esse. Nam populus regiae authoritati assuetus, eaque solâ retentus, minorem contemnet, et ludibrio habebit, ac proinde, si unum e medio tollat, necesse ipsi erit, ut olim Prophetis, alium loco prioris eligere, qui non sponte, sed necessario tyrannus erit. Nam quà ratione videre poterit civium manus caede regià cruentatas, eosque parricidio, tanquam re bene gesta, gloriari? quod non, nisi ad exemplum in ipsum solum statuendum, commiserunt. Sane, si Rex esse vult, nec populum Regum judicem, suumque dominum agnoscere, nec precario regnare, [213] prioris mortem vindicare debet et contra sui causa exemplum statuere, ne populus iterum tale facinus committere audeat. At mortem tyranni civium nece non facile vindicare poterit, nisi simul ejusdem prioris tyranni causam defendat, ejusque facta approbet et consequenter omnia prioris tyranni vestigia sequatur. Hinc igitur factum, ut populus saepe quidem tyrannum mutare, at nunquam tollere, nec imperium monarchicum in aliud alterius formae mutare potuerit. Hujus rei fatale exemplum populus Anglicanus dedit, qui causas quaesivit, quibus specie juris monarcham e medio tolleret; at, eo sublato, nihil minus facere potuit, quam formam imperii mutare, sed post multum sanguinem effusum huc perventum est, ut novus monarcha alio nomine salutaretur, (quasi tota quaestio de solo nomine fuisset) qui nulla ratione persistere poterat, nisi stirpem regiam penitus delendo, regis amicos vel amicitià suspectos necando et otium pacis, rumoribus aptum, bello disturbando, ut plebs novis rebus occupata et intenta cogitationes de caede

caede regia alio diverteret. Sero igitur animadvertit populus se pro salute patriae nihil aliud fecisse, quam jus legitimi regis violare, resque omnes in pejorem statum mutare. Ergo gradum, ubi licuit, revocare decrevit, nec quievit, donec omnia in pristinum suum statum restaurata vidit. At forsan aliquis exemplo populi Romani objiciet, populum facile posse tyrannum e medio tollere; sed ego, eodem nostram sententiam omnino confirmari existimo. Nam quamvis populus Romanus longe facilius tyrannum e medio tollere et formam imperii mutare potuerit, propterea quod jus regem, ejusque successorem eligendi penes ipsum populum erat, et quod ipse (utpote ex seditiosis et flagitiosis hominibus conflatus) nondum regibus obedire consueverat; nam ex sex, quos antea habuerat tres interfecerat; tamen nihil aliud fecit, quam loco unius plures tyrannos eligere, qui ipsum externo et interno bello misere conflictum semper habuerunt, donec tandem imperium iterum in monarcham, mutato etiam tantum, ut in Anglia, nomine, cessit. Quod autem ad ordines Hollandiae attinet, hi nunquam, quod scimus, Reges habuerunt, sed comites, in quos nunquam jus imperii translatum fuit. Nam, ut ipsi praepotentes ordines Hollandiae in inductione, tempore comitis Leycestriae [214] ab ipsis edita, palam faciunt, sibi authoritatem semper reservaverunt, ad eosdem comites sui officii monendum et potestatem sibi retinuerunt, ad hanc suam authoritatem et civium libertatem defendendum, seseque de iisdem, si in tyrannos degenerarent, vindicandum et eos ita retinendum, ut nihil, nisi concedentibus et approbantibus ordinibus, efficere possent. Ex quibus sequitur, jus supremae majestatis semper penes ordines fuisse, quod quidem ultimus comes conatus est usurpare; quare longe abest, quod ab eo defecerint, cum pristinum suum imperium paene jam amissum restauraverunt. His igitur exemplis id, quod diximus omnino confirmatur, quod scilicet uni

c

cujusque imperii forma necessario retinenda est, nec absque periculo totalis ipsius ruinae mutari potest. Et haec sunt, quae hic operae pretium notare duxi.

CAP. XIX. *Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse et Religionis cultum externum Reipublicae paci accommodari debere, si recte Deo obtemperare velimus.*

Cum supra dixi, eos, qui imperium tenent, jus ad omnia solos habere et a solo eorum decreto jus omne pendere, non tantum civile intelligere volui, sed etiam sacrum; nam hujus etiam et interpretes esse debent et vindices. Atque hoc hic expresse notare volo et de eo ex professo in hoc capite agere, quia plurimi sunt, qui pernegant, hoc jus, nempe circa sacra summis potestatibus competere, neque eos interpretes juris divini agnoscere volunt; unde etiam licentiam sibi sumunt, eosdem accusandi et traducendi, imo ab Ecclesia (ut olim Ambrosius Theodosium Caesarem) excommunicandi. Sed eos hac ratione imperium dividere, imo viam ad imperium affectare, infra in hoc ipso capite videbimus; nam prius ostendere volo, Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent; et Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent; et praeterea quod Religionis cultus, et pietatis exercitium Rei-
[215] publicae paci, et utilitati accomodari, et consequenter a solis summis potestatibus determinari debet, quaeque adeo ejus etiam interpretes debent esse. Loquor expresse de pietatis exercitio et externo Religionis cultu; non autem de ipsa pietate et Dei interno cultu, sive mediis, quibus mens interne disponitur ad Deum integritate animi colendum; internus enim Dei cultus et ipsa pietas uniuscujusque juris est, (ut in fine Cap. VII. ostendimus) quod in alium transferri non potest. Porro quid hic per Dei Re-

gnum

gnum intelligam ex Cap. XIV. satis constare existimo; in eo enim ostendimus, eum legem Dei adimplere, qui justitiam et charitatem ex Dei mandato colit: unde sequitur illud Regnum esse Dei, in quo justitia et charitas vim juris, et mandati habent. Atque hic nullam agnosco differentiam, sive Deus verum justitiae et charitatis cultum lumine naturali, sive revelatione doceat, imperetque; nihil enim refert, quomodo ille cultus revelatus sit, modo summum jus obtineat, summaque lex hominibus sit. Si igitur jam ostendam, justitiam et charitatem vim juris et mandati non posse accipere, nisi ex jure imperii, facile inde concludam, (quandoquidem jus imperii penes summas potestates tantum est) Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, et Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent. At quod cultus justitiae et charitatis vim juris non accipit, nisi ex jure imperii, ex antecedentibus patet; ostendimus enim Cap. XVI. in statu naturali non plus juris rationi, quam appetitui esse, sed tam eos qui secundum leges appetitus, quam eos qui secundum leges rationis vivunt, jus ad omnia, quae possunt, habere. Hac de causa in statu naturali peccatum concipere non potuimus, nec Deum tanquam judicem homines propter peccata punientem, sed omnia secundum leges universae naturae communes ferri et eundem casum (ut cum Salomone loquar) justo, ac impio, puro, ac impuro etc. contingere et nullum locum justitiae, nec charitati esse. At, ut verae rationis documenta, hoc est, (ut in Cap. IV. circa legem divinam ostendimus) ipsa divina documenta vim juris absolute haberent, necesse fuisse, ut unusquisque jure suo naturali cederet, et omnes idem in omnes, vel in aliquot, vel in unum trans- (216) ferrent, et tum demum nobis primum innotuit, quid justitia, quid injustitia, quid aequitas, quidque iniquitas esset. Justitia igitur et absolute omnia verae

rationis

rationis documenta et consequenter ergà proximum charitas, a solo imperii jure, hoc est (per ea quae in eodem Cap. ostendimus) a solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, vim juris et mandati accipiunt: et quia (ut jam ostendi) in solo justitiae et charitatis, sive verae Religionis jure Dei regnum consistit, sequitur, ut volebamus, Deum nullum regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent; et perinde, inquam, est, sive Religionem lumine Naturali, sive prophetico revelatam concipiamus; demonstratio enim universalis est, quandoquidem religio eadem est, et a Deo aeque revelata, sive hoc, sive illo modo hominibus innotuisse supponatur; et ideo, ut etiam religio prophetice revelata vim juris apud Hebraeos haberet, necesse fuit, ut unusquisque eorum jure suo naturali prius cederet; et omnes ex communi consensu statuerent, iis tantum obedire, quae ipsis a Deo prophetice revelarentur, eodem prorsus modo, ac in imperio democratico fieri ostendimus, ubi omnes communi consensu deliberant, ex solo rationis dictamine vivere. Et quamvis Hebraei suum jus praeterea in Deum transtulerint, hoc magis mente, quam operâ facere potuerunt. Nam re ipsa (ut supra vidimus) jus imperii absolute retinuerunt, donec ipsum in Mosen transtulerunt, qui etiam deinceps rex absolute mansit et per eum solum Deus Hebraeos regnavit. Porro hac etiam de causa, (quod scilicet religio ex solo jure imperii vim juris accipit) Moses nullo eos supplicio afficere potuit, qui ante pactum et qui consequenter sui adhuc juris erant, Sabbatum violaverunt (vide Exodi Cap. 15. vers. 30.) sicuti post pactum (vide Num. Cap. 15. vers. 36.) postquam scilicet unusquisque jure suo naturali cessit et Sabbatum ex jure imperii vim mandati accepit. Denique hâc etiam de causâ destructo Hebraeorum imperio Religio revelata vim juris habere desiit; nequaquam enim dubitare possumus, quin simul, ac Hebraei jus suum in Babylonium

Regem

Regem transtulerunt, continuo regnum Dei jusque divinum cessaverit. Nam eo ipso pactum, quo promiserant, omnibus, quae Deus loqueretur, obedire, quodque Dei regni fundamentum fuerat, [217] omnino sublatum est, nec eo amplius stare poterant; quandoquidem ab eo tempore non amplius sui juris (ut cum in desertis, vel in patria essent) sed Regis Babiloniae erant, cui in omnibus (ut Cap. XVI. ostendimus) obedire tenebantur; quod etiam Jeremias eosdem Cap. 29. vers. 7. expresse monet. *Consulite*, inquit, *paci civitatis, ad quam vos captivos duxi. Nam ipsius incolumitate vobis erit incolumitas.* At incolumitati illius civitatis consulere non poterant, tanquam imperii ministri (captivi enim erant) sed tanquam servi; se scilicet, ad vitandas seditiones, in omnibus obedientes praestando, imperii jura et leges, tametsi a legibus, quibus in patria consueverant, admodum diversa, observando etc. Ex quibus omnibus evidentissime sequitur, Religionem apud Hebraeos, vim juris a solo imperii jure accepisse et eo destructo, non amplius tanquam jussum singularis imperii, sed catholicum rationis documentum haberi potuisse; rationis inquam; nam Catholica Religio nondum ex revelatione innotuerat. Absolute igitur concludimus religionem, sive ea lumine naturali, sive prophetico revelata sit, vim mandati accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent et Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent. Sequitur hoc etiam et clarius etiam intelligitur, ex dictis in Cap. IV. Ibi enim ostendimus, Dei decreta aeternam veritatem et necessitatem omnia involvere, nec posse concipi, Deum tanquam principem vel legislatorem leges hominibus ferentem. Quapropter divina documenta lumine naturali, vel prophetico revelata vim mandati a Deo immediate non accipiunt, sed necessario ab iis, vel mediantibus iis, qui jus imperandi et decretandi habent; adeoque non

niſi mediantibus iiſdem concipere poſſumus, Deum in homines regnare, reſque humanas ſecundum juſtitiam et aequitatem dirigere, quod ipſâ etiam experientiâ comprobatur; nam nulla divinae juſtitiae veſtigia reperiuntur, niſi ubi juſti regnant, alias (ut Salomonis verba iterum repetam) eundem caſum juſto, ac injuſto, puro, ac impuro contingere videmus; quod quidem plurimos, qui Deum in homines immediate regnare et totam naturam in eorum uſum dirigere putabant, de divina providentia dubitare fecit. Cum itaque tam experientia, quam ra-
[218] tione conſtet jus divinum a ſolo decreto ſummarum poteſtatum pendere, ſequitur, eaſdem etiam ejuſdem eſſe interpretes; qua autem ratione, jam videbimus; nam tempus eſt, ut oſtendamus, cultum religionis externum et omne pietatis exercitium reipublicae paci et conſervationi debere accommodari, ſi recte Deo obtemperare velimus. Hoc autem demonſtrato facile intelligemus, qua ratione ſummae poteſtates interpretes religionis et pietatis ſint.

Certum eſt, quod pietas erga patriam ſumma ſit, quam aliquis praeſtare poteſt; nam, ſublato imperio, nihil boni poteſt conſiſtere, ſed omnia in diſcrimen veniunt, et ſola ira et impietas maximo omnium metu regnat; unde ſequitur nihil proximo pium praeſtari poſſe, quod non impium ſit, ſi inde damnum totius reipublicae ſequatur, et contra nihil in eundem impium committi, quod pietati non tribuatur, ſi propter reipublicae conſervationem fiat. Ex. Gr. pium eſt, ei, qui mecum contendit et meam tunicam vult capere, pallium etiam dare; At ubi judicatur, hoc reipublicae conſervationi perniciosum eſſe, pium contra eſt, eundem in judicium vocare, tametſi mortis damnandus ſit. Hâc de cauſa Manlius Torquatus celebratur, quod ſalus populi plus apud ipſum valuerit, quam erga filium pietas. Cum hoc ita ſit, ſequitur, ſalutem populi ſummam eſſe

legem,

legem, cui omnes, tam humanae, quam divinae, accommodari debent. At cum folius fummae poteftatis officium fit, determinare, quid faluti totius populi et imperii fecuritati neceffe fit, et quid neceffe effe judicaverit, imperare; hinc fequitur, folius etiam fummae poteftatis officium effe, determinare, qua ratione unufquifque debet proximum pietate colere, hoc eft, qua ratione unufquifque Deo obedire tenetur. Ex his clare intelligimus, qua ratione fummae poteftates interpretes religionis fint; deinde quod nemo Deo recte obedire poteft, fi cultum pietatis, qua unufquifque tenetur, publicae utilitati non accommodet, et confequenter, fi omnibus fummae poteftatis decretis non obediat. Nam quandoquidem ex Dei mandato omnes (nullo excepto) pietatem colere tenemur, neminique damnum inferre, hinc fequitur, nemini licere, opem alicui cum alterius et multo minus cum totius reipublicae damno ferre; adeoque neminem poffe proximum pietate colere fecundum Dei mandatum, nifi pietatem [219] et religionem publicae utilitati accommodet. At nullus privatus fcire poteft, quid reipublicae utile fit, nifi ex decretis fummarum poteftatum, quarum tantum eft, negotia publica tractare; ergo nemo pietatem recte colere, nec Deo obedire poteft, nifi omnibus fummae poteftatis decretis obtemperet. Atque hoc ipfa etiam praxi confirmatur. Quem enim, five civem, five extraneum, privatum, vel imperium in alios tenentem fumma poteftas reum mortis vel hoftem judicavit, nemini fubditorum eidem auxilium ferre licet. Sic etiam, quamvis Hebraeis dictum fuerit, ut unufquifque focium tanquam fe ipfum amaret (vide Levit. cap. 19. verf. 17. 18.) tenebantur tamen eum, qui contra edicta legis aliquid commiferat, Judici indicare (vide Levit. Cap. 5. verf. 1. et Deut. cap. 13. verf. 8, 9.) et eundem, fi reus mortis judicabatur, interficere. (vide Deut. Cap. 17. verf. 7.) Deinde ut Hebraei libertatem adeptam

possent conservare et terras, quas occuparent, imperio absoluto retinerent, necesse fuit, uti Cap. XVII. ostendimus, ut religionem suo soli imperio accommodarent, sesequc a reliquis nationibus separarent; et ideo iis dictum fuit: dilige proximum tuum et odio habe inimicum tuum; (vide Matth. Cap. 5. vers. 43.) Postquam autem imperium amiserunt et Babiloniam captivi ducti sunt, Jeremias eosdem docuit, ut incolumitati etiam illius civitatis, in quam captivi ducti erant, consulerent; et postquam Christus eos per totum orbem dispersum iri vidit, docuit, ut omnes absolute pietatem colerent; quae omnia evidentissime ostendunt, religionem reipublicae utilitati accommodatam semper fuisse. Si quis autem jam quaerat, quo ergo jure Christi discipuli, qui viri scilicet privati, religionem praedicare poterant? eosdem id fecisse dico jure potestatis, quam a Christo acceperant, adversus Spiritus impuros; (vide Matth. Cap. 10. vers. 1.) Supra enim in fine Cap. 16. expresse monui, omnes fidem Tyranno etiam servare teneri, excepto eo, cui Deus certa revelatione singulare contra Tyrannum auxilium promiserit; quare nemini inde exemplum sumere licet, nisi etiam potestatem habeat ad facienda miracula, quod hinc etiam conspicuum fit, quod Christus discipulis etiam dixerit, ne metuerent eos, qui occidunt corpora [mo] (vide Matth. Cap. 16. vers. 28.) Quod si hoc unicuique dictum fuisset, frustra imperium statueretur et illud Salómonis (Prov. Cap. 24. vers. 21.) fili mi time Deum et regem! impie dictum fuisset, quod longe a vero abest; atque adeo necessario fatendum, authoritatem illam, quam Christus discipulis dedit, iis tantum singulariter datam fuisse, nec inde exemplum aliis sumi posse. Caeterum adversariorum rationes, quibus jus sacrum a jure civili separare volunt, et hoc tantum penes summas potestates, illud autem penes universam ecclesiam esse contendunt, nihil moror; adeo namque frivolae sunt, ut nec refu-

refutari mereantur. Hoc unum silentio praeterire nequeo, quam misere ipsi decipiantur, quod ad hanc seditiosam opinionem (veniam verbo duriori precor) confirmandam exemplum sumant a summo Hebraeorum Pontifice, penes quem olim jus sacra administrandi fuit; quasi Pontifices illud jus a Mose non acceperint (qui, ut supra ostendimus, summum solus imperium retinuit) ex cujus etiam decreto eodem privari poterant; ipse enim non tantum Aharonem, sed etiam filium ejus Eleazarum et nepotem Pineham elegit et authoritatem pontificatum administrandi dedit, quam postea Pontifices ita retinuerunt, ut nihilominus Mosis, id est, summae potestatis substituti viderentur. Nam, ut jam ostendimus, Moses nullum imperii successorem elegit, sed ejus omnia officia ita distribuit, ut posteri ejus vicarii visi fuerint, qui imperium, quasi rex absens esset, non mortuus, administrabant. In secundo deinde imperio hoc jus absolute tenuerunt Pontifices, postquam cum pontificatu jus principatus etiam adepti sunt. Quare jus pontificatus ex edicto summae potestatis semper dependit, nec Pontifices id unquam nisi cum principatu tenuerunt. Imo jus circa sacra penes Reges absolute fuit (ut ex mox dicendis in fine hujus capitis patebit) praeter hoc unum, quod manus sacris in templo administrandis admovere non licebat, quia omnes, qui suam genealogiam ex Aharone non ducebant, profani habebantur, quod sane in Christiano imperio locum nullum habet; atque ideo dubitare non possumus quin hodierna sacra (quorum administratio singulares mores, non autem familiam requirit; unde nec ii, qui imperium tenent, tanquam profani ab eadem secluduntur) solius juris summarum po- [221]
testatum sint; et nemo, nisi ex eorum authoritate, vel concessu jus potestatemque eadem administrandi, eorum ministros eligendi, Ecclesiae fundamenta, ejusque doctrinam determinandi et stabiliendi, de moribus et pietatis actionibus judicandi, aliquem excom-

mu-

municandi, vel in Ecclesiam recipiendi, nec denique pauperibus providendi habet. Atque haec non tantum demonstrantur (ut jam fecimus) vera; sed etiam apprime necessaria, tam ipsi religioni, quam reipublicae conservationi esse; norunt enim omnes, quantum jus et authoritas circa sacra apud populum valeat; et quantum unusquisque ab ejus ore pendeat, qui eandem habet; ita ut affirmare liceat eum maxime in animos regnare, cui haec authoritas competit. Si quis ergo hanc summis potestatibus adimere vult, is imperium dividere studet; ex quo necessario, ut olim inter Hebraeorum Reges et Pontifices contentiones et discordiae oriri debebunt, quae nunquam sedari possunt. Imo qui hanc authoritatem summis potestatibus adimere studet, is viam (ut jam diximus) ad imperium affectat. Nam quid ipsae decernere possunt, si hoc iisdem jus denegatur? nihil profecto nec de bello, nec de pace, nec de ullo quocunque negotio; si sententiam alterius expectare tenentur, qui ipsas doceat, num id, quod utile judicant, pium sit, an impium; sed contra omnia potius ex illius decreto fient; qui jus habet judicandi et decretandi, quid pium vel impium, fas, nefasque. Cujus rei exempla omnia viderunt secula, quorum unum tantum, quod instar omnium est, adferam. Quia Romano Pontifici hoc jus absolute concessum fuit, tandem omnes paulatim Reges sub potestate habere incepit, donec etiam ad summum imperii fastigium ascenderit; et quicquid postea monarchae et praecipue Germaniae Caesares conati sunt, ejus authoritatem vel tantillum diminuere, nihil promoverunt, sed contra eandem eo ipso multis numeris auxerunt. Verum enim vero hoc idem, quod nullus Monarcha nec ferro, nec igne, Ecclesiastici solo tantum calamo facere potuerunt; ut vel hinc tantum ejusdem vis, et potentia facile dignoscatur et praeterea, quam necesse sit, summis potestatibus hanc sibi authoritatem reservare. Quod, si etiam ea, quae in superiore capiti

pite notavimus, considerare velimus, videbimus hoc ipsum religionis et pietatis incremento non parum etiam conducere. [222] Vidimus enim supra, ipsos Prophetas, quamvis divina virtute praeditos, tamen quia privati viri erant, libertate sua monendi, increpandi et exprobrandi, homines magis irritavisse, quam correxisse, qui tamen a Regibus moniti vel castigati facile flectebantur. Deinde ipsos reges ob hoc tantum, quod ipsis hoc jus non absolute competebat, saepissime a religione descivisse et cum ipsis fere totum populum; quod etiam in Christianis imperiis ob eandem causam saepissime contigisse constat. At hic forsan me aliquis rogabit, quisnam ergo, si ii, qui imperium tenent, impii esse velint, pietatem jure vindicabit? an tum etiam iidem ejus interpretes habendi sunt? Verum ego contra ipsum rogo, quid si Ecclesiastici, (qui etiam homines sunt et privati, quibus sua tantum negotia curare incumbit) vel alii, penes quos jus circa sacra esse vult, impii esse velint; an tum etiam ejusdem interpretes habendi sunt? Certum quidem est, quod si ii, qui imperium tenent, qua juvat, ire velint, sive jus circa sacra habeant, sive minus, omnia tam sacra, quam profana in deterius ruent: et longe citius, si qui viri privati seditiose jus divinum vindicare velint. Quapropter hoc iisdem jus denegando nihil absolute promovetur, sed contra malum magis augetur; nam hoc ipso fit, ut necessario (sicuti Hebraeorum Reges, quibus hoc jus non absolute concessum fuit) impii sint, et consequenter ut totius Reipublicae damnum et malum ex incerto et contingente, certum et necessarium reddatur. Sive igitur rei veritatem, sive imperii securitatem, sive denique pietatis incrementum spectemus, statuere cogimur, jus etiam divinum, sive jus circa sacra a decreto summarum potestatum absolute pendere, easque ejusdem interpretes esse et vindices; ex quibus sequitur, illos Dei verbi ministros esse, qui populum ex authoritate summarum potestatum pie-

tatem docent, prout ipsa ex earum decreto publicae utilitati accommodata est.

Superest jam causam etiam indicare, cur semper in Christiano imperio de hoc jure disceptatum fuit; cum tamen Hebraei nunquam, quod sciam de eodem ambegerint. Sane monstro simile videri posset, quod de re tam manifesta, tamque necessaria quaestio semper fuerit, et quod summae potestates hoc [223] jus nunquam absque controversia, imo nunquam nisi magno seditionum periculo et religionis detrimento habuerint. Profecto, si hujus rei nullam certam causam assignare possemus, facile mihi persuaderem, omnia, quae in hoc capite ostendi, non nisi theoretica esse, sive ex earum speculationum genere, quae nunquam ex usu esse possunt. Etenim ipsa primordia Christianae religionis consideranti hujus rei causa sese omnino manifestat. Christianam namque religionem non reges primi docuerunt, sed viri privati, qui, invitis iis, qui imperium tenebant et quorum subditi erant, privatis Ecclesiis concionari, sacra officia instituere, administrare et soli omnia ordinare et decretare, nullâ imperii ratione habita, diu consueverunt. Cum autem multis jam elapsis annis religio in imperium introduci incepit, Ecclesiastici eandem, sicuti ipsam determinaverant, ipsos Imperatores docere debuerunt, ex quo facile obtinere potuerunt, ut ejus doctores et interpretes et praeterea Ecclesiae pastores et quasi Dei vicarii agnoscerentur et ne postea Reges Christiani hanc sibi autoritatem capere possent, optime sibi caverunt Ecclesiastici, prohibendo scilicet matrimonium supremis Ecclesiae ministris summoque religionis interpreti. Ad quod praeterea accessit, quod Religionis dogmata ad tam magnum numerum auxerant et cum Philosophia ita confuderant, ut summus ejus interpres summus Philosophus et Theologus esse et plurimis inutilibus speculationibus vacare deberet, quod tantum

viris

viris privatis et otio abundantibus contingere potest. At apud Hebraeos longe aliter res sese habuit. Nam eorum Ecclesia simul cum imperio incepit et Moses, qui id absolute tenebat, populum religionem docuit, sacra ministeria ordinavit, eorumque ministros elegit. Hinc igitur contra factum est, ut autoritas regia apud populum maxime valuerit et ut jus circa sacra Reges maxime tenuerint. Nam quamvis post mortem Mosis nemo imperium absolute tenuerit, jus tamen decretandi tam circa sacra, quam circa reliqua, penes principem (ut jam ostendimus) erat; deinde, ut populus religionem et pietatem edoceretur, non magis Pontificem, quam supremum Judicem adire tenebatur. (Vide Deut. cap. 17. vers. 9. 11.) Reges denique, quamvis non aequale ac Moses jus habuerint, omnis tamen fere sacri ministerii ordo et electio ab eorum decreto pendebat. [224] David enim fabricam templi totam concinnavit, (vide Paralip. 1. cap. 28. vers. 11, 12, etc.) ex omnibus deinde Levitis viginti quatuor millia elegit ad psallendum et sex millia, ex quibus Judices et praetores eligerentur, quatuor deinde millia janitorum et quatuor denique millia, qui organis canerent. (Vide ejusdem libri cap. 23. vers. 4. 5.) Porro eosdem in cohortes (quarum etiam primarios elegit) divisit, ut unaquaeque suo tempore, servatis vicibus, administraret. (Vide vers. 5. ejusdem cap.) Sacerdotes itidem in tot cohortes divisit. Sed ne omnia singulatim recensere tenear, lectorem refero ad lib. 2. Paralip. cap. 8. ubi vers. scil. 13. dicitur, *cultum Dei, sicuti eundem Moses instituerat, fuisse ex mandato Salomonis in templo administratum*, et vs. 14. *quod ipse* (Salomon) *cohortes sacerdotum in suis ministeriis et Levitarum etc. constituerit, secundum jussum viri divini Davidis.* Et versu denique 15. testatur Historicus, *quod non recesserunt a praecepto Regis imposito Sacerdotibus et Levitis in nulla re, neque in aerariis administrandis*, ex quibus omnibus et aliis Regum historiis se-

qu

quitur evidentissime, totum religionis exercitium, sacrumque ministerium a solo Regum mandato dependisse. Cum autem supra dixi, eosdem jus non habuisse, ut Moses, summum pontificem eligendi, Deum immediate consulendi, et Prophetas, qui ipsis viventibus prophetarent, damnandi; nulla aliâ de causâ id dixi, quam quia Prophetae ex autoritate, quam habebant, novum Regem eligere poterant et veniam parricidio dare, at non quod Regem, si quid contra leges audebat, in judicium vocare liceret et jure contra eundem agere. Quapropter si nulli fuissent Prophetae, qui singulari revelatione veniam parricidio possent tuto concedere, jus ad omnia absolute tam sacra, quam civilia omnino habuissent; quare hodiernae summae potestates, quae nec Prophetas habent, nec recipere jure tenentur, (Hebraeorum enim legibus addicti non sunt) hoc jus, tametsi caelibes non sint, absolute habent et semper retinebunt, modo tantum Religionis dogmata in magnum numerum augeri, neque cum scientiis confundi sinant.

CAP. XX. *Ostenditur, in Libera Republica unicuique et sentire, quae velit, et quae sentiat dicere licere.*

Si aeque facile esset animis, ac linguis imperare, [125] tuto unusquisque regnaret et nullum imperium violentum foret. Nam unusquisque ex imperantium ingenio viveret et ex solo eorum decreto, quid verum vel falsum, bonum vel malum, aequum vel iniquum esset, judicaret. Sed hoc, ut jam in initio Cap. XVII. notavimus, fieri nequit, ut scilicet animus alterius juris absolute sit; quippe nemo jus suum naturale, sive facultatem suam libere ratiocinandi et de rebus quibuscumque judicandi, in alium transferre, neque ad id cogi potest. Hinc ergo fit, ut illud imperium violentum habeatur, quod in animos est, et ut summa majestas injuriam subditis facere, eorumque

que jus usurpare videatur, quando unicuique praescribere vult, quid tanquam verum amplecti et tanquam falsum rejicere, et quibus porro opinionibus uniuscujusque animus ergo Deum devotione moveri debeat. Haec enim uniuscujusque juris sunt, quo nemo, etsi velit, cedere potest. Fateor, judicium multis et paene incredibilibus modis praeoccupari posse, atque ita, ut, quamvis sub alterius imperio directe non sit, tamen ab ore alterius ita pendeat, ut merito eatenus ejus juris dici possit. Verum quicquid ars hac in re praestare potuerit, nunquam tamen eo perventum est, ut homines unquam non experirentur, unumquemque suo sensu abundare, totque Capitum, quam palatorum esse discrimina. Moses, qui non dolo, sed divina virtute judicium sui populi maxime praeoccupaverat, utpote qui divinus credebatur et divino afflatu dicere et facere omnia, ejus tamen rumores et sinistras interpretationes fugere non potuit; et multo minus reliqui Monarchae; et si hoc aliqua ratione posset concipi, conciperetur saltem in monarchico imperio at minime in democratico, quod omnes, vel magna populi pars collegialiter tenet; cujus rei causam omnibus patere existimo.

Quantumvis igitur summae potestates jus [220] ad omnia habere et juris et pietatis interpretes credantur, nunquam tamen facere poterunt, ne homines judicium de rebus quibuscunque ex proprio suo ingenio ferant, et ne eatenus hoc, aut illo affectu afficiantur. Verum quidem est, eas jure posse omnes, qui cum iisdem in omnibus absolute non sentiunt, pro hostibus habere; sed nos de ipsarum jure jam non disputamus, sed de eo, quod utile est; concedo enim easdem jure posse violentissime regnare et cives levissimis de causis ad necem ducere, at omnes negabunt, haec salvo sanae rationis judicio, fieri posse: imo quia haec non sine magno totius imperii

pericu-

periculo facere queunt, negare etiam possumus easdem absolutam potentiam ad haec et similia habere, et consequenter neque etiam absolutum jus; jus enim summarum potestatum ab earum potentia determinari ostendimus.

Si itaque nemo libertate sua judicandi et sentiendi, quae vult, cedere potest, sed unusquisque maximo naturae jure dominus suarum cogitationum est, sequitur, in republica nunquam nisi admodum infelici successu tentari posse, ut homines, quamvis diversa et contraria sentientes, nihil tamen nisi ex praescripto summarum potestatum loquantur; nam nec peritissimi, ne dicam plebem, tacere sciunt. Hoc hominum commune vitium est, consilia sua, etsi tacito opus est, aliis credere: illud ergo imperium violentissimum erit, ubi unicuique libertas dicendi et docendi, quae sentit negatur et contra id moderatum, ubi haec eadem libertas unicuique conceditur. Verum enim vero nequaquam etiam negare possumus, quin majestas tam verbis, quam re laedi potest, atque adeo si impossibile est, hanc libertatem prorsus adimere subditis, perniciosissimum contra erit, eandem omnino concedere; qua propter nobis hic inquirere incumbit, quousque unicuique haec libertas, salva reipublicae pace, salvoque summarum potestatum jure, potest et debet concedi, quod hic, ut in initio Cap. XVI. monui, praecipuum meum intentum fuit.

Ex fundamentis reipublicae supra explicatis evidentissime sequitur, finem ejus ultimum non esse, dominari, nec homines metu retinere et alterius juris facere, sed contra unumquemque metu liberare, ut [227] secure, quoad ejus fieri potest, vivat, hoc est, ut jus suum naturale ad existendum absque suo et alterius damno optime retineat. Non, inquam, finis reipublicae est homines ex rationalibus bestias vel automata facere, sed contra ut eorum mens et cor-

pus

pus tuto suis functionibus fungantur et ipsi liberâ ratione utantur, et ne odio, ira, vel dolo certent, nec animo iniquo invicem ferantur. Finis ergo Reipublicae revera libertas est. Porro ad formandam Rempublicam hoc unum necesse fuisse vidimus, nempe ut omnis decretandi potestas penes omnes, vel aliquot, vel penes unum esset. Nam quandoquidem liberum hominum judicium varium admodum est et unusquisque solus omnia scire putat, nec fieri potest, ut omnes aeque eadem sentiant et uno ore loquantur; pacifice vivere non poterant, nisi unusquisque jure agendi ex solo decreto suae mentis cederet. Jure igitur agendi ex proprio decreto unusquisque tantum cessit, non autem ratiocinandi et judicandi; adeoque salvo summarum potestatum jure nemo quidem contra earum decretum agere potest, at omnino sentire et judicare et consequenter etiam dicere, modo simpliciter tantum dicat vel doceat et sola ratione, non autem dolo, irâ, odio, nec animo aliquid in rempublicam ex authoritate sui decreti introducendi, defendat. Ex Gr. si quis legem aliquam sanae rationi repugnare ostendit et propterea eandem abrogandam esse censet, si simul suam sententiam judicio summae potestatis (cujus tantum est, leges condere et abrogare) submittit et nihil interim contra illius legis praescriptum agit, bene sane de republica meretur, ut optimus quisque civis; sed si contra id faciat ad magistratum iniquitatis accusandum et vulgo odiosum reddendum, vel seditiose studeat invito magistratu legem illam abrogare, omnino perturbator est et rebellis. Videmus itaque qua ratione unusquisque, salvo jure et authoritate summarum potestatum, hoc est, salvâ reipublicae pace, ea, quae sentit dicere et docere potest; nempe si decretum omnium rerum agendarum iisdem relinquat et nihil contra earum decretum agat, etiamsi saepe contra id, quod bonum judicat et palam sentit, agere debeat; quod quidem salva justitia et pietate facere potest, imo debet, si

ſe juſtum et pium, praeſtare vult. Nam, ut jam [228] oſtendimus juſtitia a ſolo ſummarum poteſtatum decreto pendet, adeoque nemo, niſi qui ſecundum earum recepta decreta vivit, juſtus eſſe poteſt. Pietas autem (per ea, quae in praecedente capite oſtendimus), ſumma eſt, quae circa pacem et tranquillitatem reipublicae exercetur; atqui haec conſervari non poteſt, ſi unicuique ex ſuae mentis arbitrio vivendum eſſet; adeoque impium etiam eſt ex ſuo arbitrio aliquid contra decretum ſummae poteſtatis, cujus ſubditus eſt, facere, quandoquidem, ſi hoc unicuique liceret, imperii ruina inde neceſſario ſequeretur. Quinimo nihil contra decretum et dictamen propriae rationis agere poteſt, quamdiu juxta decreta ſummae poteſtatis agit, ipſa enim ratione ſuadente omnino decrevit, jus ſuum vivendi ex proprio ſuo judicio in eandem transferre. Atqui hoc ipſa etiam praxi confirmare poſſumus; in conciliis namque tam ſummarum, quam minorum poteſtatum raro aliquid fit ex communi omnium membrorum ſuffragio et tamen omnia ex communi omnium decreto, tam ſcilicet eorum, qui *contra*, quam qui *pro* ſuffragium tulerunt, fiunt. Sed ad meum propoſitum reverto: quia ratione unusquisque Judicii libertate, ſalvo ſummarum poteſtatum jure, uti poteſt, ex fundamentis reipublicae vidimus. At ex iis non minus facile determinare poſſumus, quaenam opiniones in Republica ſeditioſae ſint; eae nimirum, quae ſimul ac ponuntur, pactum, quo unusquisque jure agendi ex proprio ſuo arbitrio ceſſit, tollitur. Ex. Gr. ſi quis ſentiat, ſummam poteſtatem ſui juris non eſſe, vel neminem promiſſis ſtare debere, vel oportere unumquemque ex ſuo arbitrio vivere et alia hujusmodi, quae praedicto pacto directe repugnant, is ſeditioſus eſt, non tam quidem propter judicium et opinionem, quam propter factum, quod talia judicia involvunt, videlicet, quia eo ipſo, quod tale quid ſentit, fidem ſummae poteſtati tacite, vel expreſſe

datam

datam solvit; ac proinde caeterae opiniones, quae actum non involvunt, nempe ruptionem pacti, vindictam, iram etc. seditiosae non sunt, nisi forte in Republica aliqua ratione corrupta, ubi scilicet superstitiosi et ambitiosi, qui ingenuos ferre nequeunt, ad tantam nominis famam pervenerunt, ut apud plebem plus valeat eorum, quam summarum potestatum authoritas. Neo tamen negamus, quasdam prae- [229] terea esse sententias, quae, quamvis simpliciter circa verum et falsum versari videantur, iniquo tamen animo proponuntur et divulgantur. Verum has etiam Cap. XV. jam determinavimus, at ita, ut ratio nihilominus libera manserit. Quod si denique ad hoc etiam attendamus, quod fides uniuscujusque erga Rempublicam, sicuti erga Deum ex solis operibus cognosci potest, nempe ex charitate ergà proximum, nequaquam dubitare poterimus, quin optima respublica unicuique eandem philosophandi libertatem concedat, quam fidem unicuique concedere ostendimus. Equidem fateor, ex tali libertate incommoda quaedam aliquando oriri; verum quid unquam tam sapienter institutum fuit, ut nihil inde incommodi oriri potuerit. Qui omnia legibus determinare vult, vitia irritabit potius, quam corriget. Quae prohiberi nequeunt, necessario concedenda sunt, tametsi inde saepe damnum sequatur. Quot enim mala ex luxu, invidia, avaritia, ebrietate et aliis similibus oriuntur? Feruntur tamen haec, quia imperio legum prohiberi nequeunt, quamvis revera vitia sint; quare multo magis judicii libertas concedi debet, quae profecto virtus est, nec opprimi potest. Adde, quod nulla ex eadem incommoda oriuntur, quae non possint (ut statim ostendam) authoritate magistratuum vitari; ut jam taceam, quod haec libertas apprime necessaria est ad scientias et artes promovendum; nam hae ab iis tantum felici cum successu coluntur, qui judicium liberum et minime praeoccupatum habent.

At ponatur, hanc libertatem opprimi et homines ita retineri posse, ut nihil mutire audeant, nisi ex praescripto summarum potestatum; hoc profecto nunquam fiet, ut nihil etiam, nisi quid ipsae velint, cogitent: atque adeo necessario sequeretur, ut homines quotidie aliud sentirent, aliud loquerentur et consequenter ut fides, in republica apprime necessaria, corrumperetur et abominanda adulatio et perfidia foverentur, unde doli et omnium bonarum artium corruptio. Verum longe abest, ut id fieri possit, ut omnes scilicet praefinito loquantur: sed contra quo magis libertas loquendi hominibus adimi curatur, eo contumacius contra nituntur, non quidem avari, adulatores et reliqui impotentes animi, quorum [230] summa salus est, nummos in arca contemplari et ventres distentos habere, sed ii, quos bona educatio, morum integritas et virtus liberiores fecit. Ita homines plerumque constituti sunt, ut nihil magis impatienter ferant, quam quod opiniones, quas veras esse credunt, pro crimine habeantur et quod ipsis sceleri reputetur id, quod ipsos ad pietatem erga Deum et homines movet, quo fit, ut leges detestari et quidvis in magistratum audeant; nec turpe, sed honestissimum putent, seditiones hac de causa movere et quodvis facinus tentare. Cum itaque humanam naturam sic comparatam esse constet, sequitur, leges, quae de opinionibus conduntur, non scelestos, sed ingenuos respicere, nec ad malignos coërcendum, sed potius ad honestos irritandum condi, nec sine magno imperii periculo defendi posse. Adde, quod tales leges inutiles omnino sunt; nam qui opiniones, quae legibus damnatae sunt, sanas esse credent, legibus parere non poterunt; qui contra easdem tanquam falsas rejiciunt, leges, quibus hae damnantur, tanquam privilegia recipiunt et iisdem ita triumphant, ut magistratus easdem postea, etsi velit, abrogare non valeat. His accedunt, quae supra Cap. XVIII. ex historiis Hebraeorum No. II. dedu-

deduximus: et denique quot schismata in Ecclesia ex hoc plerumque orta sunt? Quod magistratus doctorum controversias legibus dirimere voluerunt? Nam si homines spe tenerentur, leges et magistratum ad se trahendi, et de suis adversariis, communi vulgi applausu triumphandi et honores adipiscendi, nunquam tam iniquo animo certarent, nec tantus furor eorum mentes agitaret. Atque haec non tantum ratio, sed etiam experientia quotidianis exemplis docet; nempe similes leges, quibus scilicet imperatur, quid unicuique credendum sit, et contra hanc aut illam opinionem aliquid dicere vel scribere prohibetur, saepe institutas fuisse ad largiendum, vel potius cedendum eorum ira, qui libera ingenia ferre nequeunt et torva quadam authoritate seditiosae plebis devotionem facile in rabiem mutare et in quos volunt instigare possunt. At quando satius foret, vulgi iram et furorem cohibere, quam leges inutiles statuere; quae violari non possunt, nisi ab iis, qui virtutes et artes amant et rempublicam in tantam angustiam redigere, ut viros ingenuos sustinere non possit? Quid enim (231) majus reipublicae malum excogitari potest, quam quod viri honesti, quia diversa sentiunt et simulare nesciunt, tanquam improbi in exilium mittantur? quid inquam magis perniciosum, quam quod homines ob nullum scelus neque facinus, sed quia liberalis ingenii sunt, pro hostibus habeantur et ad necem ducantur, et quod catastasia, malorum formido pulcherrimum fiat theatrum ad summum tolerantiae et virtutis exemplum cum insigni majestatis opprobrio ostentandum? qui enim se honestos norunt, mortem ut scelesti non timent, nec supplicium deprecantur; eorum quippe animus nulla turpis facti poenitentia angitur, sed contra honestum non supplicium putant, pro bona causa mori et pro libertate gloriosum; quid ergo talium nece exempli statuitur, cujus causam inertes et animo impotentes ignorant, seditiosi oderunt et honesti amant? nemo sa-

non autem animi, qui soli peccare possunt, in judicium vocantur, ibi in honestos exempla eduntur, quae potius martyria videntur, quaeque reliquos magis irritant et ad misericordiam, si non ad vindictam plus movent, quam terrent; bonae deinde artes, et fides corrumpuntur, adulatores et perfidi foventur et adversarii triumphant, quod eorum irae concessum sit, quodque imperium tenentes suae doctrinae, cujus interpretes habentur, sectatores fecerint, ex quo fit, ut eorum authoritatem et jus usurpare audeant, nec jactare erubescant, se a Deo immediate electos et sua decreta divina, summarum autem potestatum contra humana esse, quae propterea divinis, hoc est, suis decretis ut cedant, volunt; quae omnia nemo ignorare potest reipublicae saluti omnino repugnare. Quapropter hic, ut supra Cap. XVIII, concludimus, nihil reipublicae tutius, quam ut pietas et Religio in solo Charitatis et Aequitatis exercitio comprehendatur et jus summarum potestatum tam circa sacra, quam profana ad actiones tantum referatur, caeterum unicuique et sentire quae velit et quae sentiat, dicere concedatur.

His, quae in hoc tractatu agere constitueram, absolvi. Superest tantum expresse monere, me nihil in eo scripsisse, quod non libentissime examini et judicio summarum Potestatum Patriae meae subjiciam. Nam si quid horum, quae dixi, patriis legibus repugnare, vel communi saluti obesse judicabunt, id ego indictum volo. Scio me hominem esse et errare potuisse; ne autem errarem sedulo curavi et apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriae, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

REMAR-

REMARQUES

CURIEUSES ET NECESSAIRES POUR L'INTELLIGENCE DE CE LIVRE.

Ad p. 157. *Eius tamen propagatores non possunt vocari Prophetae* etc. C'est à dire autant d'interpretes de Dieu, parce qu'il faut pour meriter ce titre, interpreter les decrets Divins, que l'on sçait par revelation, à ceux qui les ignorent et que la certitude que l'on peut avoir de ces decrets soit toute fondée sur l'autorité du Prophete, et sur la créance que l'on a en luy. Que s'il ne falloit pour devenir prophete qu'estre disciple d'un Prophete, comme il ne faut pour estre Philosophe qu'estudier sous un Philosophe; en ce cas-là le Prophete ne seroit point l'interprete des decrets Divins, parce que ce ne seroit plus sur le témoignage et sur la bonne foy du Prophete que s'appuyeroient ses auditeurs, mais sur leur propre témoignage, et sur la revelation mesme. Ainsi les Souverains sont les interpretes du droit, par ce qu'il ne peut y avoir que leur autorité qui le protége et le défende.

Ad p. 170. *Quod Prophetae virtutem singularem et supra communem habebant* etc. Quoy qu'il s'en trouve qui ayent des dons que la Nature refuse aux autres hommes, il ne s'ensuit pas que ceux-là

soient au dessus de la nature humaine, à moins que les dons, dont ils sont extraordinairement pourvûs, ne passent les bornes et les limites de la Nature humaine. Comme par exemple la Grandeur des Geants est à la verité fort rare, et neanmoins elle est naturelle; Composer des vers sur le champ est un don qui n'est pas commun, cependant il est naturel, et il s'en trouve qui en font aisément, comme il s'en voit qui s'imaginent quelque chose les yeux ouverts avec autant de vivacité que si les objets leur estoient présens. Mais s'il estoit possible que quelqu'un eût d'autres moyens de concevoir les choses, ou que ses connoissances fussent appuyées sur d'autres fondements, il faudroit qu'il y eût en luy quelque chose de plus qu'humain.

Ad p. 194. *Nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum successoribus aliud praeter hoc promiserit* etc. Nous lisons au Chapitre 15. de la Genese que Dieu promit sa protection à Abraham, et une très grande récompense; à quoy ce Patriarche repartit qu'il ne voyoit pas, estant déja fort vieux qu'il y eût désormais rien de tel à espérer pour luy.

Ad. p. 195. *Hebraeorum igitur societati nihil aliud, pro constanti legum observatione, promitti potuit, quam vitae securitas, ejusque commoda* etc. Il est dit en termes exprés au Chapitre 10. verset 21. de l'Evangile selon saint Marc qu'il ne suffit pas pour hériter de la vie éternelle de garder les commandements de la loy de Moyse.

Ad p. 237. *Cum Dei existentia non sit per se nota* etc. Nous doutons infailliblement de l'existance de Dieu, et par consequent de toutes choses, tandis que nous n'en avons point d'idée claire et distincte, et que nous ne le connoissons que confusément; car comme celuy qui ne sçait pas certainement en quoy consiste la nature du triangle, ignore en

mesme

mesme temps que ses trois angles soient esgaux à deux droits; de mesme celuy qui ne connoist que confusément la nature divine, ne sçauroit voir que l'existence soit essentielle à Dieu; c'est pourquoy pour n'en point douter, il faut absolument avoir recours à certaines notions très simples qu'on appelle communes, et nous en servir comme de moyens propres et infaillibles pour nous conduire à une idée claire et distincte de la Nature divine et ce n'est qu'alors que nous commençons à estre asseurez que Dieu existe necessairement, et qu'il est par tout: et que nous comprenons évidemment qu'il n'y a point de connoissances où la nature divine ne se trouve, et que ce n'est que par son moyen que nous les acquerons. Et qu' enfin il n'est rien de tout ce que nous concevons distinctement, et dans toute son estenduë qui ne soit veritable et effectif. Mais si le lecteur a la curiosité d' en sçavoir davantage, qu'il prenne la peine de lire les prolegomenes d'un livre intitulé, *Les principes de Philosophie prouvez par demonstrations Geometriques.*

Ad p. 263. *Vt impossibile sit, talem invenire methodum, quae verum sensum omnium orationum Scripturae certo doceat investigare* etc. Impossibilité que je fonde sur ce que nous n'avons ny l'usage, ny la phraseologie de cette Langue.

Ad p. 268. *Res enim, quae sua natura facile percipiuntur* etc. J'entends par ce qui est perceptible non seulement les choses dont la démonstration est sensible, et évidente, mais mesmes celles que nous embrassons par une simple certitude morale, et que nous oyons d'ordinaire sans admiration, encore qu'il soit entièrement impossible de les démontrer. Comme nous voyons qu'il est aisé de comprendre les propositions d'Euclide, avant que la demonstration les ait precedées; ainsi je nomme perceptible ce qui

n'e-

n'excede point la foy humaine, telles que sont les histoires tant de l'avenir que du passé, comme aussi des droits, les coûtumes, et les institutions, bien qu'il soit impossible de les prouver par demonstrations Mathematiques. Mais quant aux hieroplyphes et aux histoires qui sont hors de toute créance, je les appelle imperceptibles, encore qu'il y en ait beaucoup de cette nature que nôtre methode éclaircit en sorte qu'il est aisé d'entendre la pensée de l'Auteur.

Ad. p. 278. *Quod Genes. cap. 22. vs. 14. vocetur mons Morya mons Dei* etc. C'est à dire par l'historien, et non pas par Abraham, parce qu'il dit que l'endroit qui s'appelle aujourduy *il sera manifesté sur la montagne de Dieu*, fut nommé par Abraham, *Dieu y pourvoira.*

Ad p. 281. *Narrat sine dubio ibi Historicus, quos reges Idumaei habuerint* etc. Car depuis ce temps là jusqu'à celuy du Roy Joram, auquel les Iduméens se revolterent de son obeïssance (2 Liv. des Rois Ch. 8. v. 20.), ils n'avoient que des Gouverneurs ou des Vice-rois establis par les Juifs (1 Liv. des Rois Ch. 22. v. 48.). Et c'est à cause de cela qu'au 3. liv. des Rois Chapitre 3. verset 9. le Gouverneur d'Idumée est appellé Roy. Or il n'est pas certain si le dernier Roy des Iduméens commença à regner avant que Saül fût élû Roy, ou si c'est seulement que l'Escriture nous ait voulu laisser en ce chapitre de la Genese le nombre des Rois qui sont morts invincibles. Au reste c'est estre ignorant et digne de risée que de mettre Moyse au nombre des Rois Hebreux, luy qui fonda leur Republique sur un pié tout contraire et directement opposé à l'Estat Monarchique.

Ad p. 290. *Exceptis tantum paucissimis* etc. Par exemple il est dit au 2 liv. des Rois Chapitre 18. verset

verset 20. *Tu parles* (à la seconde personne) *mais ce ne sont que des paroles* etc. et dans Isaie Chapitre 36. verset 5. *et moy je dy que tout cela n'est qu'un vain babil: mais le conseil et la force sont requis à la guerre.* D'ailleurs il se trouve au verset 22. au nombre plurier, *que si vous me dites*, paroles qui sont au singulier dans l'exemplaire d'Isaie. Il n'y a quantité de leçons diverses de cette nature, dont il est impossible de sçavoir laquelle il faut prendre. Au reste nous ne lisons point dans Isaie, ce qui est escrit en 32. verset du mesme Chapitre du 2. liv. des Rois, c'est pourquoy je ne doute pas que ce ne soient des paroles supposées.

Ad p. 290. *At verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur* etc. Comme par exemple il y a au 2. liv. de Samuel chapitre 7. verset 6. *toûjours errant avec les tentes et les tabernacles.* Et au Chapitre 17. verset 5. du 1. liv. des Chroniques, *mais j'ay esté de tabernacle en tabernacle, et de pavillon en pavillon.* Davantage le verset 10. du 2. liv. de Sam. et le 9. du 1. des Chron. sont couchez en termes tout differents. Outre cela il y a tant d'autres discordances plus considerables que celles-cy qu'à moins d'estre aveugle ou stupide on ne sçauroit lire ces chapitres sans s'en appercevoir.

Ad p. 291. *Quod tempus necessario referendum est ad aliud, de quo immediate loquutus est.* Que ce texte ne se rapporte à aucun autre temps qu'à celuy où Joseph fut vendu, cela se voit non seulement par la suite du discours, mais par l'âge mesme de Juda, lequel n'avoit alors s'il est permis d'en croire le calcul de son histoire precedente, que 22. ans au plus. Car nous lisons au chapitre 29. de la Genese verset dernier que Juda nasquit l'an 10. du service du Patriarche Jacob chez Laban, et Joseph le 14. Or puis que Joseph avoit 17. ans lors qu'il fut vendu, il

il s'enfuit que Juda n'en devoit avoir que 21. par consequent ceux qui s'imaginent que la longue absence de Juda de la maison de son pere fut devant la vente de Joseph, s'abusent lourdement, et ne font que trop voir qu'ils sont plus en peine de la divinité de l'Escriture qu'ils n'en sont certains.

Ad p. 292. *Et contra Dinam vix septem fuisse annorum*, etc. Car n'en déplaise à Aben Hezra c'est une espece de folie que de s'imaginer que Jacob fut 8. ou 10. ans dans son voyage entre la Mesopotamie et Bethel: où qu'il fit diligence non seulement pour l'envie qu'il avoit de revoir ses parents, mais principalement pour accomplir le voeu qu'il avoit fait lors qu'il s'enfuit d'avec son frere, de quoy Dieu l'avoit averty, en luy promettant de l'aider à retourner dans son païs (Genese Ch. 28. 10. 31. 13. et 26. 6. Genese Ch. 31. 3. 13.) Que si ces raisons semblent à nos adversaires plus apparentes que veritables et solides: je veux bien pour leur plaire demeurer d'accord avec eux, que Jacob comme un autre Ulisse fut huit ou dix ans, et mesme d'avantage errant et vagabond dans ce petit trajet. Mais du moins ne sçauroient ils nier, que Benjamin ne nasquit la derniere année de ce voyage, c'est à dire selon leur calcul environ la 15. ou 16 année de l'âge de Joseph. Et ce par la raison que Jacob prit congé de Laban sept ans après la naissance de son fils Joseph. Or depuis la 17. année de l'âge de celuy-cy jusques au temps que le Patriarche alla en Egypte, on ne compte que 22. ans, ainsi que nous avons fait voir au Chapitre 9. et par consequent Benjamin n'avoit en ce mesme temps du voyage d'Egypte que 23. ou 24. ans au plus, et c'est de ce temps qu'il n'estoit encore qu'en la fleur de son âge, dont la Genese parle, lors qu'elle dit qu'il avoit les enfans dont le nombre est marqué au Chapitre 46. verset 21. que l'on peut conferer avec le verset 38, 39. et 40. du Chapitre 26. du liv. des Nombres et avec le

le 1. verſet et les ſuivans du Chapitre 8. du 1. liv. des Chron. et l'on verra que le fils aisné de Benjamin avoit alors deux fils Ard et Nahgaman: ce qui n'eſt pas moins ridicule que de dire avec la Geneſe que Dina fut violée à l'âge de ſept ans, et beaucoup d'autres abſurditez que nous avons tirées de l'arrangement et de l'ordre de cette hiſtoire; ce qui fait voir que les ignorans s'enfoncent d'autant plus dans les difficultez, qu'ils s'efforcent de les éviter.

Ad p. 292. *Potuiſſet ſuperioribus annectere, quae hic de ipſo Joſua narrare incipit.* C'eſt à dire en d'autres termes, et dans un autre ordre qu'ils ne ſe trouvent au livre de Joſué.

Ad p. 293. *Hotniel filius Kenaz iudicavit 40. annos*, etc. R. Levi Ben Gerſon et quelques autres ont crû qu'il faut commencer à compter depuis la mort de Joſué ces 40. années que l'Eſcriture dit s'eſtre paſſées en liberté; et par conſequent que les 8. precedentes du gouvernement de Kuſan Rishgataim, y ſont compriſes, et que les 18. ſuivantes ſe doivent rapporter aux 80. d'Ehud, et de Samgar, et qu'enfin il faut mettre les autres années de ſervitude au nombre de celles que l'Eſcriture dit s'eſtre paſſées en liberté. Mais puisque l'Eſcriture cotte expreſſément le nombre des années de ſervitude et de liberté, et qu'elle témoigne au Chapitre 2. verſet 18. que l'Eſtat des Hebreux a toûjours fleuri du vivant de leurs juges: il eſt évident que ce Rabin (homme d'ailleurs aſſez ſçavant) et ceux qui jurent ſur ſon texte, corrigent plûtoſt l'Eſcriture qu'ils ne l'expliquent par la torture qu'ils ſe donnent pour démesler cette fuſée. Erreur où tombent encore, mais plus groſſierement, ceux qui veulent que l'Eſcriture n'a pretendu marquer par ce calcul general des années, que les temps de la police Judaïque; et que ceux des Anarchies (ils les appellent ainſi en haine de l'Eſtat Populaire) que

ce-

ces temps-là dis-je aussi bien que ceux de leur servitude, ont esté rejettez de la supputation commune, par ce qu'il eût esté honteux d'y inserer des temps si miserables, et qui n'estoient que comme des interregnes. Car de dire que les Hebreux n'ayent pas voulu marquer dans leurs Annales les temps de la prosperité de leur Republique, à cause que c'estoient des temps de malheur et comme d'interregne, ou qu'ils ayent rayé de leurs Annales les années de servitude, si ce n'est une calomnie, c'est une fiction chimerique et une pure absurdité. Car il est si clair qu' Esdras (qui est l'Ecrivain de ces livres ainsi que nous l'avons fait voir) a eu dessein de marquer au chapitre 6. du 1. livre des Rois toutes les années sans exception depuis la sortie d'Egypte jusqu' à la quatriesme année du regne de Salomon; cela est si manifeste, que jamais homme de bon sens ne l'a revoqué en doute. Car sans parler des autres, la Genealogie de David escrite à la fin du livre de Rut, et au Chapitre 2. du 1. des Chron. se monte à peine à un si grand nombre d'années à sçavoir à 480. vûque Nahasson qui estoit Prince de la Tribu de Juda (Liv. des Nomb. Ch. 7. v. 11. et 12.) deux ans après que les Hebreux eurent quitté l' Egypte mourut au desert avec tous ceux qui ayant atteint l'âge de vingt ans estoient capables de porter les armes, tellement que son fils Shalma ayeul de David passa le Jourdain avec Josué. Ainsi, il n'est pas necessaire de feindre que ce Shalma fût du moins âgé de quatrevingts onze ans lorsqu'il engendra Bohgas, et que celuy-cy en eût autant à la naissance de David. Car David (supposé que l'an 4. du regne de Salomon fût au rapport du chapitre 6. du 1 liv. des Rois, le 480. depuis la sortie d'Egypte) David nasquit à ce compte là, l'an 366. après le passage du Jourdain. Et pourtant supposé que Shalma, ayeul de David nasquit au passage mesme du Jourdain, il faut de necessité que ce Shalma, Bohgas, Obed, et Jesai, ayent engendré successive-

cessivement des enfans dans leur extréme vieillesse, à sçavoir en l'an 91. de leur âge; et par consequent à peine se trouveroit-il depuis la sortie d'Egypte jusqu'à l'an 4. du Regne de Salomon 480. ans, si l'Escriture ne l'avoit dit expressément.

Ad p. 295. *Samson iudicavit 20. annos*, etc. On peut douter si ces vingt ans se doivent rapporter aux années de liberté, ou s'ils sont compris dans les 40. qui precedent immediatement, pendant lesquels le peuple fut sous le joug des Philistins. Pour moy j'avouë que j'y voy plus de vray-semblance, et qu'il est plus croyable que les Hebreux recouvrerent leur liberté, lors que les plus considerables d'entre les Philistins perirent avec Samson. Aussi n'aye-je rapporté ces 20. ans de Samson à ceux pendant lesquels dura le joug des Philistins, que par ce que Samson nasquit depuis que les Philistins eurent subjugué les Hebreux, outre qu'au traité du Sabbat, il est fait mention d'un certain livre de Jerusalem, où il est dit que Samson jugea le peuple 40. ans; mais la question n'est pas de ces années seulement.

Ad p. 297. *Nempe Kirjat Jeharim*, etc. Kiriatjearim s'appelle aussi Bahgal, d'où Kimchi, et quelques autres ont pris occasion de dire que *Bahgale Jehuda* que j'ay traduit icy *du peuple de Juda*, estoit un nom de ville; mais ils se trompent, parce que *Bahgale* est du nombre plurier. D'ailleurs si l'on veut conferer ce texte de Samuel avec celuy du 1. livre des Chroniques, on trouvera que David ne partit point de la ville de *Bahgal*, mais qu'il y alla. Que si l'auteur du livre de Samuel, n'eût pretendu marquer que le lieu d'où David retira l'Arche; alors pour bien parler Hebreu, voicy comme il eût dit: *et David se leva, et s'en alla, etc. de Bahgal qui est en Juda, et en retira l'Arche de Dieu.*

Ad p. 297. *Et Absalom fugit initque ad Ptolomaeum*, etc. Ceux qui se sont meslez de commenter ce Texte, l'ont corrigé de cette sorte: *et Absalom s'enfuit et se retira chez Ptolomée fils d'Hamihud Roy de Gesur, où il demeura trois ans, et David pleura son fils tout le temps, qu'il fut à Gesur.* Mais si c'est là ce que l'on appelle interpreter et s'il est permis de se donner cette licence dans l'exposition de l'Escriture, et de transposer de la sorte des phrases tout entieres, soit en ajoûtant, ou en retranchant quelque chose, j'avouë qu'il est permis de corrompre l'Escriture, et de luy donner comme à un morceau de cire autant de formes que l'on voudra.

Ad p. 304. *Et forte postquam Judas Machabaeus templum restauravit*, etc. Je forme ce soupçon, (s'il est vray que c'en soit un) sur la deduction de la Genealogie du Roy Jechonias, laquelle se trouve au chapitre 3. du 1. livre des Chroniques, et finit aux Enfans d'Eliohenai qui sont les tréziesmes descendus de luy en ligne directe; surquoy il faut remarquer que ce Jechonias avant sa captivité n'avoit point d'enfans, mais il est probable, qu'il en eut deux dans la prison, du moins autant qu'on le peut conjecturer des noms qu'il leur donna. Quant à ses descendants, il ne faut point douter qu'il n'en eùt, si l'on en croit aussi leurs noms, depuis son élargissement; car son petit fils Pedaja (nom qui signifie Dieu m'a remis en liberté,) lequel est selon ce chapitre le Pere de Zorobabel, nâquit l'an 37. ou 38. de ce Jechonias, c'est à dire 33. ans avant que Cyrus licentiât les Juifs, et par consequent Zorobabel à qui Cyrus donna la principauté de la Judée estoit âgé de 13. ou 14. ans. Mais il n'est pas necessaire de pousser la chose plus loin: car il ne faut que lire avec tant soit peu d'attention le Chapitre susdit du 1. liv. des Chroniques où il est fait mention depuis le verset 17. de toute la posterité du Roy Jechonias, et compa-

comparer le texte Hebreu avec la version des Septante, pour voir clairement que ces livres ne furent divulguez que depuis que Judas Machabée eut relevé le Temple, et que le Sceptre n'estoit plus dans la maison de Jechonias.

Ad p. 307. *Sed contra Cap. scilicet 17. quod Babiloniam captus duceretur.* Personne n'eût pû soupçonner que sa Prophetie fût opposée à la prediction de Jeremie, comme ou l'a soupçonné sur le recit qu'en fait Joseph, jusqu' à ce que le succez à fait connoistre qu'ils avoient tous deux predit la verité.

Ad p. 309. *Et insuper etiam liber Nehemiae, etc.* L'Historien fait assez connoistre par le 1. verset du chapitre 1. que la plus grand part de ce livre a esté tirée de celuy que Nehemie a escrit de sa propre main. Mais quant à ce qui se trouve depuis le chapitre 8. jusqu' au verset 26. du chapitre 12. outre les 2. derniers versets du chapitre 12. lesquels ont esté inserez par parenthese dans le discours de Nehemie; il est constant qu'ils y ont esté ajoûtez par l'Historien mesme, lequel survescut Nehemie.

Ad p. 310. *Atque neminem existimare credo, quod Hezras aut Nehemias, adeo longaevi fuerint, ut quatuordecim Reges Persarum supervixerint* etc. Esdras estoit Oncle du premier Souverain Pontife nommé Josué, fils de son frere (1 Esdras Chap. 7. v. 1. 1 Liv. des Chron. Ch. 6. v. 14, 15.): et ce fut avec ce Pontife conjointement avec Zorobabel qu'il alla en Jerusalem (Nehemie Ch. 12. v. 1.). Mais il y a apparence que luy et les autres se voyant inquietez dans leur entreprise, retournerent en Babylone; et qu'il y demeura jusqu' à ce qu'il eut obtenu ce qu' il souhaitoit d'Artaxerxes. Il se lit aussi (Nehemie Ch. 1. v. 2.) que Nehemie fit sous le Regne de Cyr--

un voyage en Jerusalem avec Zorobabel, sur quoy il ne faut que lire Esdras chapitre 2. verset 2. et le 65. qu'il faut comparer avec le verset. 10. du chapitre 8. et avec le verset 2. du chapitre 10. de Nehemie. Car que les interpretes traduisent ce nom *Atirſçatha* par cet autre qui ſignifie Ambaſſadeur, c'eſt ce qu'ils ne prouvent par aucun exemple; au lieu qu'il eſt certain que l'on donnoit de nouveaux noms aux Juifs qui frequentoient la Cour. Ainſi Daniel fut nommé *Beltefatzar*, Zerubabel *Sethbetſar* (Esdras Ch. 1. v. 8.); et Nehemie *Atirſçatha*; mais en vertu de sa charge, on avoit de coûtume de le ſaluer ſous le titre de Gouverneur, ou de Preſident. Il eſt donc certain qu' *Atirſçatha* eſt un nom propre, comme *Hatſelelphoni Hatſobeba* 1. Pſeaume 4, 3, 8. Halloghes. Nehemie 10. 25. et ainſi du reſte.

Ad p. 314. *Ex quibus facile colligimus ante tempus Machabaeorum nullum Canonem Sacrorum Librorum fuiſſe* etc. Ce qu'on appelle la grande Synagogue, ne commença que depuis la reduction de l'Aſie ſous l'Empire des Macedoniens. Quant à l'opinion de Maimonides, du R. Abraham, de Ben David, et de quelques autres qui ſouſtiennent que les Preſidens de cette Synagogue eſtoient Esdras, Daniel, Nehemie, Aggée, Zacharie etc. c'eſt un conte fait à plaiſir, et qui n'eſt appuyé que ſur la tradition des Rabins, qui font courir le bruit que la domination des Perſes, ne dura que 34. ans; ſans qu'ils ayent de meilleure raiſon que celle-là pour prouver que les Decrets de cette grande Synagogue, ou de ce Synode, lesquels eſtoient rejettez par les Sadducéens, et receus par les Phariſiens, ayent eſté faits par des Prophetes qui les euſſent publiés comme s'ils les avoient receus de Moyſe, auquel Dieu meſme les avoit laiſſés de bouche ou par eſcrit, de ſorte que les Phariſiens n'ont pour les defendre qu'une opiniatreté qui leur eſt comme naturelle; au lieu qu'il eſt facile

facile aux gens d'esprit qui sçavent pourquoy on convoquoit ces Conciles ou Synodes, et qui n'ignorent pas l'antipathie qui regnoit entre les Phariséens et les Sadducéens, de conjecturer qu'elles pouvoient estre les causes de la convocation de cette grande Synagogue, ou de ce Synode. Du moins il est certain qu'il n'assista aucun Prophete à cette Assemblée, et que les Decrets des Phariséens, qui sont les Traditions, dont on a fait tant de bruit, n'ont receu leur autorité que de ce pretendu Concile.

Ad p. 316. *Arbitramur igitur.* Les interpretes de ce passage traduisent λογίζομαι comme s'il signifioit *je conclue*, et soutiennent opiniâtrement, que Saint Paul s'en sert par tout pour συλλογίζομαι, quoy qu'en effet λογίζομαι ne se prenne chez les Hebreux que pour *supputer*, *penser*, *estimer*. Par laquelle signification il a un merveilleux rapport au Texte syriaque, parce que la Version Syriaque (s'il est vray qu'il y en ait une, car cela n'est pas asseuré, puisque nous n'en connoissons point l'Interprete, et qu'il est incertain en quel temps elle fut divulguée, joint que le Syriaque estoit la Langue naturelle de tous les Apôtres) je dis que cette version traduit ce Texte de Saint Paul de cette sorte *mitrahginam hachi*, paroles que Tremellius interprete dans leur sens naturel en disant *nous estimons dont*, vûque le nom *raghgion*, qui est formé de ce verbe, signifie l'opinion, la pensée; et comme *rahgava* se prend pour la volonté, il s'ensuit que *mitrahginam* ne peut signifier autre chose que *nous voulons*, *nous estimons*, *nous pensons*.

Ad p. 321. *Ut tota Christi doctrina*, etc. A sçavoir celle que Jesus Christ avoit enseignée sur la montagne, et dont Saint Matthieu fait mention au chapitre 5. et suivans.

Ad p. 359. *Nam, quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit.* etc. C'est à dire que nous ne sçavons pas naturellement qu'il suffise au salut, et pour estre heureux, d'embrasser les Decrets Divins comme autant de commandemens; et que ce n'est point la raison, mais la seule revelation qui nous apprend qu'il n'est point necessaire de les concevoir comme veritez éternelles, ainsi que nous l'avons fait voir dans le Chapitre 4.

Ad p. 363. *At ex ea necessario sequitur, neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum*, etc. J'avoue que dans l'Estat civil où l'on détermine en commun de ce qui est bon ou mauvais, la fraude se peut distinguer en bien et en mal; mais dans l'Estat naturel, où chacun est de droit maistre de ses actions, et où il peut se prescrire des loix, les interpreter, et les abolir mesme quand il y va de son interest, dans cet Estat il n'est pas concevable que la fraude puisse avoir lieu, ny qu'il s'y trouve de malice.

Ad p. 370. *Nemo enim ex natura scit, se ulla erga Deum teneri obedientia.* etc. Lorsque Saint Paul dit *que les hommes sont sans excuse*, il parle à la façon des hommes, vû qu'il enseigne expressément au Chapitre 9. verset 18. de la mesme Epistre que Dieu fait misericorde à qui bon luy semble, et qu'il endurcit qui il veut: et que si les hommes sont inexcusables, c'est par ce qu'ils sont dans la puissance de Dieu comme un pot de terre entre les mains du Potier, lequel fait d'une mesme masse un vaisseau à honneur, et un autre à deshonneur, et que les avertissements ne servent de rien à leur salut, ou à leur perte. Quant à la Loy divine qui nous est naturelle, et dont le sommaire est d'aimer Dieu, ainsi que nous l'avons dit, elle s'appelle Loy dans le sens que les Philo-

Philosophes ordinaires appellent loix les regles de la Nature suivant lesquelles toutes choses se font necessairement. Car l'amour de Dieu n'est point obeïssance, mais une vertu inseparable de l'homme, qui connoist veritablement Dieu. Pour l'obeïssance, elle n'a nul esgard à la necessité et à la verité de la chose, mais à la seule volonté de celuy qui commande. Car comme il nous est impossible (ainsi que nous l'avons fait voir au Chapitre 4.) de concevoir Dieu comme un Prince qui fait des loix, que nous pouvons violer, il est évident que nul homme qui n'a que la raison pour guide, ne peut sçavoir qu'il soit obligé d'obeïr à Dieu. Davantage nous avons montré que les commandemens que Dieu a revelez, ne nous obligent point, et qu'ils ne passent pour commandemens à nôtre égard, que tandis que nous en ignorons la cause, mais que dès là que nous la connoissons, ils cessent d'estre tels, et que nous ne les embrassons plus comme commandemens, mais comme veritez éternelles, et par consequent que l'obeïssance se convertit alors en amour, lequel est produit aussi necessairement d'une vraye connoissance, que la lumiere est produite par le Soleil. D'où il s'ensuit que la raison nous enseigne à la verité à aimer Dieu, mais non pas à luy obeïr: puisque nous ne sçaurions recevoir les commandemens de Dieu entant que commandemens, c'est à dire tandis que nous ne les concevons pas comme veritez éternelles, que Dieu ne nous les ait expressément revelés.

Ad p. 381. *Quamvis verus Propheta esset, reus tamen erat*, etc. Il est dit dans les Nombres, que deux certains hommes, dont les noms sont escrits au verset 28. du chapitre 11. de ce livre prophetisans au champ, la nouvelle en vint aussi-tôt à Moyse, et que Josué fut d'avis que l'on se saisit de leurs personnes; ce qu'il n'eût jamais fait, et que l'on n'eût eu garde de rapporter à Moyse comme une action cri-

 minelle,

minelle, s'il eût esté permis à tout le monde de prophetiser sans un ordre exprés de Moyse. Cependant Moyse leur fit grace, et blasma Josué du conseil qu'il luy donnoit de maintenir son autorité Royale; ce qui arriva neanmoins au temps, que sa charge luy pesoit tellement sur les espaules, qu'il aimoit mieux mourir que de regner seul, car il répond à Josué en ces termes: *Es tu jaloux de mes interests? plût à Dieu que tout ce Peuple fût aussi Prophete* (Versets 14. et 15. du mesme Chap.) Comme s'il disoit, voudrois tu qu'il n'y eût que moy à regner; pour moy, je souhaitterois que le droit de consulter Dieu revint à chaque particulier, et par consequent qu'ils regnassent tous ensemble, et me laissassent aller. Ainsi ce n'estoit pas le droit et l'autorité, que Josué ignoroit, mais la circonstance du temps: aussi est-ce pour cela que Moyse le blasme, comme David blâma Abisçaï, qui luy conseilloit de faire mourir Simhi, lequel estoit effectivement criminel de leze Majesté (2. Liv. de Sam. Ch. 19. v. 22. et 23.)

Ad p. 382. *Vide Num. Cap.* 27. *v.* 21. Plus les interpretes s'efforcent de rendre mot à mot le verset 19. et le 23. de ce Chapitre, moins ils les rendent intelligibles, et je suis asseuré que très peu de personnes en entendent le veritable sens; car la plus part se figurent, que Dieu commande à Moyse au verset 19. d'instruire Josué en presence de l'Assemblée. Et au verset 23. qu'il luy imposa les mains, et l'instruisit; ne prenant pas garde que cette façon de parler est fort en usage chez les Hebreux pour declarer, que l'election du Prince est legitime, et qu'il est confirmé dans sa charge. C'est ainsi que parle Jetro en conseillant à Moyse de choisir des Coadjuteurs qui l'aidassent à juger le Peuple, *si tu fais cecy* (dit-il) *alors Dieu te commandera*, comme s'il disoit que son autorité sera ferme, et qu'il pourra subsister, touchant quoy voyez l'Exode Chapitre 18. verset 23. et

le

le 1. liv. de Samuel chapitre 13. verſet 15. et le chapitre 25. verſet 30. et ſur tout le chapitre 1. de Joſué au verſet 9. où Dieu luy dit, *ne t'ay-je pas commandé, prends courage, et montre toy homme de coeur*, comme ſi Dieu luy diſoit, *n'eſt pas moy qui t'ay conſtitué Prince, ne t'eſpouvante donc de rien, car je ſeray par tout avec toy.*

Ad p. 385. *Neque alium judicem praeter Deum noſcere tenebatur* etc. Les Rabins feignent avec quelques Chreſtiens, qui ſont auſſi ignorans qu'eux, que c'eſt Moyſe qui a inſtitué le grand Sanhedrin. Il eſt vray que Moyſe élut ſoixante et dix Coadjuteurs, ſur les quels il ſe déchargea d'une partie des ſoins de la Republique, parce qu'il n' eſtoit capable de porter tout ſeul un ſi lourd fardeau; mais tant s'en faut qu'il ait jamais fait d'ordonance touchant l'inſtitution d'un Concile, qui fut composé de ſoixante et dix Teſtes, qu'il a ordonné au contraire à chaque Tribu, d'eſtablir des Juges dans les villes, que Dieu leur avoit données, lesquels euſſent ſoin d'accorder les differents ſuivant la teneur des loix, et de punir les delinquants; et s'il arrivoit que ces Juges euſſent quelque doute ſur les Loix, qu'ils fuſſent obligez de s' addreſſer au grand Pontife (lequel en eſtoit le ſouverain Interprete) comme à un Juge dont ils eſtoient alors les Subalternes, par ce qu'ils avoient droit de conſulter le Pontife, et de pacifier toutes choſes ſuivant l'expoſition qu'il donnoit aux loix. Que s'il arrivoit qu'un Juge Subalterne eût l'audace de ſoûtenir qu'il n'eſtoit pas obligé de donner ſentence ſuivant la deciſion du Souverain Pontife (Deut. Ch. 17. v. 9.), cet homme là fut condamné à la mort par l'ordre de celuy qui eſtoit alors Souverain Juge, tel qu' eſtoit Joſué en qualité de Generaliſſime de toutes les Armées du Peuple d'Iſrael, lequel avoit droit aprés le partage des terres, de conſulter le Pontife touchant les affaires qui concernoient ſa Tribu, et

de constituer des Juges dans ses villes, lesquels ne fussent subordonnez qu'à luy; ou tel qu'estoit le Roy, auquel toutes les Tribus, ou quelques unes seulement eussent transferé leur droit. Pour preuve de cela, je ne rapporteray qu'un exemple entre tant d'autres qui se trouvent sur ce sujet dans la sainte Escriture. Quand le Prophete Scilonite élut Jeroboam Roy, il luy donna pouvoir en mesme temps de consulter le Pontife, d'establir des Juges, et le revestit enfin de la mesme autorité sur dix Tribus, que Roboam avoit sur les deux autres; tellement que celuy-là avoit le mesme droit en son Royaume, que celuy-cy en Jerusalem, et ce, tant à l'esgard de l'establissement d'un grand Concile dans ses Estats, que pour toute autre chose (2 Chron. Ch. 19. v. 8.). Car il est que Jeroboam (entant qu'il estoit Roy par l'ordre de Dieu), ny ses sujets par consequent, n'estoient point obligez de comparoistre devant le Tribunal de Roboam, duquel ils ne relevoient point, et beaucoup moins devant le Grand Conseil de Jerusalem estabÍi par ce Roy. Il est donc constant qu'autant que l'Empire des Hebreux estoit divisé, autant y avoit-il de jurisdictions differentes, et independentes les unes des autres. I'avoüe que ceux qui n'ont aucun égard aux divers Estats des Hebreux, et qui les confondent tous en un, comme si ce n'eût esté qu'une mesme chose, s'embarassent merveilleusement.

EPISTOLAE

DOCTORVM QVORVNDAM VIRORVM

AD

B. D. S.

ET AVCTORIS

RESPONSIONES

AD ALIORVM EIVS OPERVM ELVCIDATIONEM
NON PARVM FACIENTES.

Epistolae in editione originali „B. d. Sp. Opera Posthuma„ finiunt. In nostra ipsas ad Volumen prius addidimus, ut aequaliores fiant tomi. Attamen uncinis inclusos addi curavimus editionis originariae paginarum numeros. Hos itaque ad Volumen operum Spinozae, quod „Posthuma„ inscriptum est, pertinere, sciant lectores.

Ed.

EPISTOLA I.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

CLARISSIME DOMINE, AMICE COLENDE.

Tam aegre nuper, cum tibi in ſeceſſu tuo Rhenoburgi adeſſem, a latere tuo divellebar, ut quamprimum in Angliam factus ſum redux, tecum rurſus uniri, quantum fieri poteſt, commercio ſaltem epiſtolico annitar. [395] Rerum ſolidarum ſcientia, conjuncta cum humanitate et morum elegantiâ, (quibus omnibus Natura et Induſtria ampliſſime te locupletârunt) eas habent in ſemetipſis illecebras, ut viros quoſvis ingenuos et liberaliter educatos in ſui amorem rapiant. Age itaque, Vir Praeſtantiſſime, amicitiae non fucatae dextras jungamus, eamque omni ſtudiorum et officiorum genere ſedulo colamus. Quod quidem a tenuitate meâ proficiſci poteſt, tuum judica. Quas tu poſſides ingenii dotes, earum partem, cum ſine tuo id fieri detrimento poſſit, me mihi vindicare ſinas. Habebamus Rhenoburgi ſermonem de Deo, de Extenſione et Cogitatione infinitâ, de horum attributorum diſcrimine et convenientiâ, de ratione unionis animae humanae cum corpore; [396] porro de Principiis Philoſophiae Carteſianae et Baconianae. Verum cum quaſi per tranſennam et in tranſcurſu dumtaxat de tanti momenti argumentis tunc loqueremur, atque interim iſta omnia menti meae crucem figant, ex amicitiae inter nos initae

jure tecum agere nunc aggrediar, ac peramanter rogare, ut circa subjecta praememorata tuos conceptus nonnihil fusius mihi exponere, imprimis vero in hisce duobus me edocere non graveris, videlicet, primo, quâ in re Extensionis et Cogitationis verum discrimen ponas; secundo, quos in Cartesii et Baconis Philosophiâ defectus observes, quâque ratione eos e medio tolli ac solidiora substitui posse judices. Quo liberalius de hisce et similibus ad me scripseris, eo arctius me tibi devincies et ad paria, si modo possim, praestanda vehementer obstringes. Sub praelo hic jam sudant Exercitationes quaedam Physiologicae a Nobili quodam Anglo, egregiae eruditionis viro, perscriptae. Tractant illae de aëris indole et proprietate Elasticâ, quadraginta tribus experimentis comprobatâ, de Fluiditate item et Firmitudine et similibus. Quamprimum excusae fuerint, curabo, ut per Amicum, mare fortassis trajicientem, tibi exhibeantur. Tu interim longum vale et amici tui memor vive, qui est

Londini
$\frac{16}{26}$ August. 1661.

Tuus omni affectu, et studio
HENRICVS OLDENBVRG.

EPISTOLA II.

Viro Nobilissimo, ac Doctissimo
H. OLDENBVRGIO
B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME.

Quam grata sit mihi tua amicitia, ipse judicare poteris, modo simul a tuâ humanitate impetrare possis, ut tibi ad virtutes, quibus abundas, reflectere

flectere liceat, et quamvis, quamdiu ipsas contemplor, non parum mihi videar superbire, nempe quod eam tecum inire audeam, praesertim dum cogito amicorum omnia, praecipue spiritualia, debere esse communia; tamen hoc tuae humanitati potius, simul et benevolentiae, quam mihi, erit tribuendum. Summitate enim illius te deprimere et copiâ hujus adeo me locupletare voluisti, ut arctam amicitiam, quam mihi constanter polliceris et a me reciprocam dignatus es petere, inire non verear, eaque ut sedulo colatur, enixe sim curaturus. Ingenii mei dotes quod attinet, si quas possiderem, eas te tibi vindicare libentissime sinerem, quanquam scirem, id non sine meo magno detrimento futurum. Sed ne videar hoc modo tibi, quod a me jure amicitiae petis, velle denegare, quid circa illa, de quibus loquebamur, sentiam, conabor explicare; quanquam non putem, nisi tua benignitas intersit, hoc medium futurum, ut mihi arctius devinciaris. De Deo itaque incipiam breviter dicere; quem definio esse Ens, constans infinitis attributis, quorum unumquodque est infinitum, sive summe perfectum in suo genere. Ubi notandum, me per attributum intelligere omne id quod concipitur per se et in se; adeo ut ipsius conceptus non involvat conceptum alterius rei. Ut ex. gr. Extensio per se et in se concipitur; at motus non item. Nam concipitur in alio, et ipsius conceptus involvit Extensionem. Verum, quod haec sit vera Dei [398] definitio, constat ex hoc, quod per Deum intelligamus Ens summe perfectum et absolute infinitum. Quod autem tale ens existat, facile est ex hâc definitione demonstrare; sed, quia non est hujus loci, demonstratione supersedebo. Sed quod hic demonstrare debeo, ut primae quaestioni V. Clar. satisfaciam, sunt haec sequentia. Primo, quod in rerum natura non possunt existere duae substantiae, quin totâ essentiâ differant. Secundo, substantiam non posse produci; sed quod sit de ipsius essentiâ, existere. Ter-

tio, quod omnis substantia debeat esse infinita, sive summe perfecta in suo genere. Quibus demonstratis facile poterit videre Vir. Clar. quo tendam, modo simul attendat ad definitionem Dei, adeo ut non sit opus apertius de his loqui. Ut autem haec clare et breviter demonstrarem, nihil melius potui excogitare, nisi ut ea more Geometrico probata examini tui ingenii subjicerem; ea *) itaque hic separatim mitto, tuumque circa ipsa judicium exspectabo. Petis a me secundo, quosnam errores in Cartesii et Baconis Philosophiâ observem. Quâ in re, quamvis meus mos non sit aliorum errores detegere, volo etiam tibi morem gerere. Primus itaque et maximus est, quod tam longe a cognitione primae causae et originis omnium rerum aberrarint. Secundus, quod veram naturam humanae Mentis non cognoverint. Tertius, quod veram causam erroris nunquam assecuti sint; quorum trium quam maxime necessaria sit vera cognitio, tantum ab iis ignoratur, qui omni studio et disciplinâ prorsus destituti sunt. Quod autem a cognitione primae causae et humanae Mentis aberraverint, facile colligitur ex veritate trium propositionum supra memoratarum; quare ad solum tertium errorem ostendendum me converto. De Bacone parum dicam, qui de hâc re admodum confuse loquitur et fere nihil probat; sed tantum narrat. Nam primo supponit, quod intellectus humanus praeter fallaciam sensuum suâ solâ naturâ fallitur, omniaque fingit ex analogiâ suae naturae et non ex analogiâ universi, adeo ut sit instar speculi inaequalis ad radios rerum, qui suam naturam naturae rerum immiscet, etc. Secundo, quod intellectus humanus fertur ad abstracta propter naturam propriam; atque ea, [397] quae fluxa sunt, fingit esse constantia, etc. Tertio, quod intellectus humanus gliscat, neque consistere, aut acquiescere possit; et quas adhuc alias causas

*) *Vide Ethices partem 1, ab initio usque ad Prop. 4.*

causas assignat, facile omnes ad unicam Cartesii reduci possunt; scilicet quia voluntas humana est libera et latior intellectu, sive ut ipse Verulamius (Aph. 49.) magis confuse loquitur, quia intellectus *) luminis sicci non est; sed recipit infusionem a voluntate. (Notandum hic, quod Verulamius saepe capiat intellectum pro Mente, in quo a Cartesio differt). Hanc ergo causam, caeteras ut nullius momenti parum curando, ostendam esse falsam; quod et ipsi facile vidissent, modo attendissent ad hoc, quod scilicet voluntas differt ab hâc et illà volitione, eodem modo ac albedo ab hoc et illo albo, sive humanitas ab hoc et illo homine; adeo ut aeque impossibile sit concipere, voluntatem causam esse hujus, ac illius volitionis, atque humanitatem esse causam Petri et Pauli. Cum igitur voluntas non sit, nisi ens rationis et nequaquam dicenda causa hujus et illius volitionis; et particulares volitiones, quia, ut existant, egent causà, non possint dici liberae, sed necessario sint tales, quales a suis causis determinantur; et denique secundum Cartesium, ipsissimi errores sint particulares volitiones, inde necessario sequitur, errores, id est, particulares volitiones, non esse liberas, sed determinari a causis externis et nullo modo a voluntate, quod demonstrare promisi. etc.

EPISTOLA III.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Vir praestantissime et amicissime.

Redditae mihi sunt perdoctae tuae literae [4oo] et magnâ cum voluptate perlectae. Geometricum tuum probandi morem valde probo; sed meam simul hebetudinem incuso, quod, quae tam accurate doces, ego

*) *Vide Verulamii Novum Organum lib. 1. Aphorismo 49.*

ego haud ita prompte assequar. Patiaris igitur, oro, ut documenta istius meae tarditatis tibi prodam, dum sequentes Quaestiones moveo, earumque solutiones a te peto. Prima est, an clare et indubitanter intelligas, ex solâ illâ definitone, quam de Deo tradis, demonstrari, tale Ens existere? Ego sane, cum mecum perpendo, definitiones non nisi conceptus Mentis nostrae continere; Mentem autem nostram multa concipere, quae non existunt, et foecundissimum esse in rerum semel conceptarum multiplicatione et augmentatione, nec dum video, quomodo ex eo conceptu, quem de Deo habeo, inferre possim Dei existentiam. Possum quippe ex mentali congerie omnium perfectionum, quas in hominibus, animalibus, vegetabilibus, mineralibus, etc. deprehendo, concipere et formare substantiam aliquam unam, quae omnes illas virtutes solide possideat, quin imo Mens mea valet easdem in infinitum multiplicare et augere; adeoque Ens quoddam perfectissimum et excellentissimum apud sese effigiare, cum tamen nullatenus inde concludi possit hujusmodi Entis existentia. Secunda Quaestio est, an tibi sit indubitatum, Corpus non terminari Cogitatione, nec Cogitationem Corpore? cum adhuc sub judice lis sit, quid sit Cogitatio, sitne motus corporeus, an actus quidam spiritualis, corporeo plane contradistinctus? Tertia est, an axiomata illa, quae mihi communicâsti, habeas pro Principiis indemonstrabilibus et Naturae luce cognitis, nullâque probatione egentibus? For-[401] tasse primum Axioma tale est; sed non video, quomodo tria reliqua in talium numerum referri queant. Secundum quippe supponit, nihil existere in rerum Naturâ praeter Substantias et Accidentia, cum tamen multi statuant, tempus et locum rationem habere neutrius. Tertium tuum Axioma, *Res nempe, quae diversa habent attributa, nihil habere inter se commune*, tantum abest, ut clare a me concipiatur, ut potius contrarium ejus tota Rerum universitas

versitas videatur evincere. Res enim omnes nobis cognitae, tum in nonnullis inter se differunt, tum in quibusdam conveniunt. Quartum denique, *Res scilicet, quae nihil commune habent inter se, unam alterius causam esse non posse,* non ita perspicuum est intellectui meo caliginoso, quin luce aliquâ perfundi egeat. Deus quippe nihil formaliter commune habet cum rebus creatis, earum tamen causa a nobis fere omnibus habetur. Haec igitur Axiomata, cum apud me non videantur extra omnem dubitationis aleam posita, facile conjicis, Propositiones tuas iis superstructas non posse non vacillare. Et quo magis eas considero, eo pluribus super eas dubitationibus obruor. Ad primam quippe expendo, duos homines esse duas Substantias et ejusdem attributi, cum et unus et alter ratione valeant; inde concludo, dari duas Substantias ejusdem attributi. Circa secundam considero, cum nihil possit esse causa sui ipsius, vix cadere sub captum nostrum, quomodo verum esse possit, *Substantiam non posse produci, neque ab aliâ quâcunque Substantiâ.* Haec enim Propositio omnes Substantias causas sui statuit, easdemque omnes et singulas a se invicem independentes, totidemque Deos facit et hâc ratione primam omnium Rerum causam negat; quod ipsum lubens fateor me non capere, nisi hanc mihi gratiam facias, ut Sententiam tuam de sublimi hoc argumento nonnihil enucleatius et plenius mihi aperias, doceasque, quaenam sit Substantiarum origo et productio, rerumque a se invicem dependentia et mutua subordinatio. Ut hâc in re libere et fidenter mecum agas, per eam, quam inivimus, amicitiam te conjuro, rogoque enixissime, ut persuasum tibi habeas quam maxime, omnia ista, quae mihi impertiri dignaberis, integra et salva fore, meque nullatenus commissurum, ut eorum quippiam in tui noxam aut fraudem a me evulgetur. [402] In Collegio nostro Philosophico experimentis et observationibus faciendis gnaviter, quantum

per facultates licet, indulgemus et concinnandae Artium Mechanicarum Historiae immoramur; ratum habentes ex Principiis Mechanicis formas et qualitates rerum optime posse explicari et per motum, figuram, atque texturam et varias eorum complicationes omnia Naturae effecta produci, nec opus esse, ut ad formas inexplicabiles et qualitates occultas, ceu ignorantiae asylum, recurramus. Librum, quem promisi, tibi transmittam, quam primum Legati vestri Belgici, qui hic agunt, nuncium aliquem, (ut saepe facere solent) Hagam Comitis expedient, aut quamprimum Amicus quidam alius, cui tuto eum committere possim, ad vos excurret. Veniam peto meae prolixitati et libertati, atque unice rogo, ut quae sine ullis involucris et elegantiis libere ad tuas reposui, in bonam partem, ut amici solent, accipias, meque credas sine fuco et arte

Londini,
Die 27. Septemb. 1661.

Tibi addictissimum

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA IV.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME.

Dum paro ire Amstelaedamum, ut ibi hebdomadam, unam ac alteram commorer, tuam perquam gratam epistolam accepi, tuasque objectiones in tres, [403] quas misi, Propositiones vidi; quibus solis, caeteris propter temporis brevitatem omissis, conabor satisfacere. Ad primam itaque dico, quod non

er

ex definitione cujuscunque rei sequitur existentia rei definitae: sed tantummodo (ut in Scholio, quod tribus Propositionibus adjunxi, demonstravi) sequitur ex definitione sive ideâ alicujus attributi, id est, (uti aperte circa definitionem Dei explicui) rei, quae per se et in se concipitur. Rationem vero hujus differentiae etiam in memorato Scholio satis clare, ni fallor, proposui, praecipue Philosopho. Supponitur enim, non ignorare differentiam, quae est inter fictionem et inter clarum et distinctum conceptum; neque etiam veritatem hujus Axiomatis, scilicet, quod omnis definitio sive clara et distincta idea sit vera. Quibus notatis non video, quid ad primae quaestionis solutionem ultra desideretur. Quare ad solutionem secundae pergo. Ubi videris concedere, quodsi Cogitatio non pertineat ad Extensionis naturam, quod tum Extensio non terminaretur Cogitatione, nimirum cum de exemplo tantum dubites. Sed nota, amabo, si quis dicat Extensionem non Extensione terminari, sed Cogitatione, annon idem dicet, Extensionem non esse absolute infinitam, sed tantum quoad Extensionem? Hoc est, non absolute mihi concedit Extensionem, sed quoad Extensionem, id est, in suo genere esse infinitam? At ais, forte Cogitatio est actus corporeus. Sit, quamvis nullus concedam; sed hoc unum non negabis, Extensionem, quoad Extensionem, non esse Cogitationem, quod ad meam definitionem explicandam et ad tertiam Propositionem demonstrandam sufficit. Pergis tertio in ea, quae proposui, objicere, quod Axiomata non sunt inter Notiones communes numeranda. Sed de hâc re non disputo. Verum etiam de ipsorum veritate dubitas, imo quasi videris velle ostendere eorum contrarium magis esse vero simile. Sed attende, quaeso, ad definitionem, quam Substantiae et Accidentis dedi, ex quâ haec omnia concluduntur. Nam cum per Substantiam intelligam id, quod per se et in se concipitur, hoc est, cujus

conceptus non involvit conceptum alterius rei: per modificationem autem, ſive per Accidens id, quod in alio eſt, et per id, in quo eſt, concipitur. Hinc clare conſtat Primo, quod Subſtantia ſit prior natu-
[404] râ ſuis Accidentibus. Nam haec ſine illâ nec exiſtere, nec concipi poſſunt. Secundo, quod praeter Subſtantias et Accidentia nihil detur realiter, ſive extra intellectum. Nam quicquid datur, vel per ſe, vel per aliud concipitur et ipſius conceptus vel involvit conceptum alterius rei, vel non involvit. Tertio, quod res, quae diverſa habent attributa, nihil habent inter ſe commune. Per attributum enim explicui id, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Quarto denique, quod rerum, quae nihil commune habent inter ſe, una alterius cauſa eſſe non poteſt. Nam cum nihil ſit in effectu commune cum cauſa, totum, quod haberet, haberet à nihilo. Quod autem adfers, quod Deus nihil formaliter commune habeat cum rebus creatis, etc. ego prorſus contrarium ſtatui in meà dfienitione. Dixi enim, Deum eſſe Ens conſtans infinitis attributis, quorum unumquodque eſt infinitum, ſive ſumme perfectum in ſuo genere. Quod autem adfers, in primam Propoſitionem; quaeſo, mi amice, ut conſideres homines non creari, ſed tantum generari, et quod eorum corpora jam antea exiſtebant, quamvis alio modo formata. Verum hoc concluditur, quod libenter etiam fateor, ſcilicet quod ſi una pars materiae annihilaretur, ſimul etiam tota Extenſio evaneſceret. Secunda autem Propoſitio non multos Deos facit; ſed tantum unum, ſcilicet conſtantem infinitis attributis, etc.

EPISTOLA V.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Amice plvrimvm colende,

Libellum, quem promiseram, en accipe, mihique tuum de eo judicium, imprimis circa ea, quae de Nitro, deque Fluiditate ac Firmitudine inserit Specimina, rescribe. Gratias tibi maximas ago pro eruditis tuis literis secundis, quas heri accepi. [405] Doleo tamen magnopere, quod iter tuum Amstelaedamense obfuerit, quo minus ad omnia mea dubia responderis. Quod tum praetermissum, quamprimum per otium licuerit, expedias, oro. Multum quidem mihi lucis in posteriori hac epistola affudisti, non tamen tantum, ut omnem caliginem dispulerit; quod tum, credo, fiet feliciter, quando distincte et clare de vera et prima rerum origine me instruxeris. Quamdiu enim perspicuum mihi non est, a qua causa, et quomodo res coeperint esse, et quo nexu a prima causa, si qua talis sit, dependeant; omnia, quae audio, quaeque lego, scopae mihi dissolutae videntur. Tu igitur, Doctissime Domine, ut facem hac in re mihi praeeas, deque mea fide et gratitudine non dubites, enixe rogo, qui sum

Londini
$\frac{11}{21}$ Octob. 1661.

Tibi addictissimus

Henr. Oldenbvrg.

EPISTOLA VI.

Continens Annotationes in librum Nobiliſſimi Viri Roberti Boyle, de Nitro, Fluiditate et Firmitate.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBVRGIO.

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME,

Librum ingenioſſimi Boylii accepi, eumque, quantum per otium licuit, evolvi. Maximas tibi ago gratias pro munere hoc. Video me non malam [406] antehac, cum primum hunc mihi librum promiſeras, feciſſe conjecturam, nempe, te non niſi de re magni momenti ſollicitum fore. Vis interim, Doctiſſime Domine, ut tibi meum tenue de iis, quae ſcripſit, judicium mittam, quod, ut mea fert tenuitas, faciam, notando ſcilicet quaedam, quae mihi obſcura, ſive minus demonſtrata videntur, neque adhuc omnia, propter occupationes, percurrere, multo minus examinare potui. Quae igitur circa Nitrum etc. notanda reperio, ſequentibus accipe.

DE NITRO. Primo colligit ex ſuo experimento de redintegratione Nitri, Nitrum eſſe quid heterogeneum, conſtans ex partibus fixis et volatilibus, cujus tamen natura (ſaltem quoad Phaenomena) valde differt a natura partium, ex quibus componitur, quamvis ex ſola mera mixtura harum partium oriatur. Haec, inquam, concluſio, ut diceretur bona, videtur mihi adhuc requiri aliquod experimentum, quo oſtendatur Spiritum Nitri non eſſe revera Nitrum, neque abſque ope ſalis lixivioſi poſſe ad conſiſtentiam reduci, neque cryſtalliſari; vel ad mini-

requirebatur inquirere, an ſalis fixi, quae in

cruci-

crucibulo manet quantitas, ſemper eadem ex eadem quantitate Nitri et ex majore ſecundum proportionem reperiatur. Et quod ad id attinet, quod Clariſſimus Vir ait Sect. 9. ſe ope libellae deprehendiſſe, et etiam quod Phaenomena ſpiritus Nitri adeo ſint diverſa, imo quaedam contraria Phaenomenis ipſius Nitri, nihil, meo quidem judicio, faciunt ad confirmandam ejus concluſionem. Quod ut appareat, id, quod ſimpliciſſimum occurrit ad hoc de redintegratione Nitri explicandum, paucis exponam; ſimulque duo, aut tria experimenta admodum facilia adjungam, quibus haec explicatio aliquo modo confirmatur. Ut itaque hoc Phaenomenon quam ſimpliciſſime explicem, nullam aliam differentiam inter ſpiritum Nitri et ipſum Nitrum ponam, praeterquam eam, quae ſatis eſt manifeſta; hanc ſcilicet, quod particulae hujus quieſcant, illius vero non parum concitatae inter ſeſe agitentur. Et fixum ſal [407] quod attinet, id nihil facere ad conſtituendam eſſentiam Nitri ſupponam; ſed ipſum, ut foeces Nitri, conſiderabo, a quibus neque ipſe ſpiritus Nitri (ut reperio) liberatur; ſed ipſi, quamvis confrictae, ſatis copioſe innatant. Hoc ſal, ſive hae faeces poros, ſive meatus habent excavatos ad menſuram particularum Nitri. Sed vi ignis, dum particulae nitroſae ex ipſis expellebantur, quidam anguſtiores evaſerunt, et per conſequens alii dilatari cogebantur et ipſa ſubſtantia, ſive parietes horum meatuum rigidae et ſimul admodum fragiles reddebantur; ideoque cum ſpiritus Nitri ipſi inſtillaretur, quaedam ipſius particulae per anguſtiores illos meatus impetu ſe inſinuare inceperunt et cum ipſarum craſſities (ut a Carteſio non male demonſtratur) ſit inaequalis, eorum rigidos parietes prius flectebant, inſtar arcus, antequam eos frangerent; cum autem ipſos frangerent, illa fragmenta reſilire cogebant et ſuum, quem habebant, motum retinendo aeque ac antea ineptae manebant ad conſiſtendum, atque cryſtalliſandum;

partes vero Nitri per latiores meatus se insinuant, quoniam ipsorum parietes non tangebant, necessar ab aliquâ materiâ subtilissimâ cingebantur et ab e dem eodem modo, ac a flammâ, vel calore part ligni, sursum expellebantur et in fumum avolabant at si satis copiosae erant, sive quod cum fragment parietum et cum particulis per angustiores meatu ingredientibus congregarentur, guttulas compone bant sursum volitantes. Sed si sal fixum ope *) aquae vel aëris laxetur, languidiusque reddatur, tum satis aptum fit ad cohibendum impetum particularum Nitri et eas cogendum, ut, quem habebant, motum amittant, atque iterum consistant, eodem modo, ac globus tormentarius, cum arenae aut luto impingit In sola hac consistentia particularum Spiritus Nitri, Nitri redintegratio consistit, ad quam efficiendum sal fixum, ut ex hac explicatione apparet, tanquam instrumentum adhibetur. Huc usque de redintegratione.

Videamus jam, si placet, primo, cur spiritus Nitri, et ipsum Nitrum sapore adeo inter se differant; secundo, cur Nitrum sit inflammabile,
[408] spiritus vero Nitri nullo modo. Ut primum intelligamus, advertendum est, quod corpora, quae sunt in motu, nunquam aliis corporibus occurrant latissimis suis superficiebus; quiescentia vero aliis incumbunt latissimis suis superficiebus. Particulae itaque Nitri, si, cum quiescunt, linguae imponantur, ei incumbent latissimis suis superficiebus et hoc modo ipsius poros obstruent, quae causa est frigoris; adde quod salivâ non potest Nitrum dissolvi in particulas adeo minutas. Sed si, cum hae particulae concitate moventur, linguae imponantur, occurrent ipsi acutioribus superficiebus et per ejus poros se insinuabunt et

*) *Si quaeris, cur ex instillatione spiritus Nitri in sal fixum dissolutum ebullitio oriretur, lege notam in §. 24.*

et quo concitatius moveantur, eo acrius linguam pungent; eo modo ac acus, quae si linguae occurrat cuspide, aut sua longitudine ipsi incumbat, diversas oriri faciet sensationes.

Causa vero, cur Nitrum sit inflammabile, spiritus autem non item, est, quia, cum particulae Nitri quiescunt, difficilius ab igne sursum ferri possunt, quam cum proprium versus omnes partes habeant motum, ideoque, cum quiescunt, tamdiu igni resistunt, donec ignis eas ab invicem separet, atque undequaque cingat; cum vero ipsas cingit, huc illuc ipsas secum rapit, donec proprium acquirant motum et sursum in fumum abeant. Sed particulae spiritus Nitri, cum jam sint in motu et ab invicem separatae, a parvo calore ignis in majori sphaera undequaque dilatantur et hoc modo quaedam in fumum abeunt, aliae per materiam, ignem suppeditantem, se insinuant, antequam flamma undiquaque cingantur; ideoque ignem potius extinguunt, quam alunt.

Pergam jam ad experimenta, quae hanc explicationem comprobare videntur. Primum est, quod reperi particulas Nitri, quae inter detonandum in fumum abeunt, merum esse nitrum: nam, cum semel atque iterum Nitrum liquefacerem, donec crucibulum satis incanduerit, atque pruna micante incenderem, ejus fumum calice vitreo frigido excepi, donec ab ipso irroraretur, et postea halitu oris calicem etiam ultra madefeci et tandem *) aëri eum frigido exposui, ut siccaretur. Quo facto hic illic in calice stiriolae Nitri apparuerunt. Et ut minus suspicarer, id non ex solis particulis volatilibus fieri, [409] sed quod forte flamma partes integras Nitri secum raperet, (ut secundum Clarissimi Viri sententiam loquar) et fixas simul cum volatilibus, antequam dissolve-

solve-

*) Cum haec experiebar, aër erat serenissimus.

solverentur, ex se expelleret: hoc, inquam, ut minus suspicarer, fumum per tubum ultra pedem longum, ut A, quasi per caminum adscendere feci, ut partes ponderosiores tubo adhaererent et solas volatiliores, per angustius foraminulum B transeuntes, exciperem; et res, uti dixi, successit. Verum neque hic subsistere volui; sed, ut rem ulterius examinarem, majorem quantitatem Nitri accepi, liquefeci et prunâ micante incendi; atque, uti antea, tubum A crucibulo imposui et juxta foramen B, quamdiu flamma duravit, frustulum speculi tenebam, cui materia quaedam adhaesit, quae aëri exposita liquescebat, et, quamvis aliquot dies exspectaverim, nullum Nitri effectum observare potui; sed, postquam spiritum Nitri affundebam, in Nitrum mutabatur. Ex quo videor posse concludere, primo quod partes fixae inter liquandum a volatilibus separantur et quod flamma ipsas ab invicem dissociatas sursum pellit; secundo quod, postquam partes fixae a volatilibus inter detonandum dissociantur, iterum consociari non possunt: ex quo concluditur tertio, quod partes, quae calici adhaeserunt et in stiriolas coäluerunt, non fixae, sed tantum volatiles fuerunt.

B

A

Secundum experimentum et quod ostendere videtur partes fixas, non nisi faeces Nitri esse, est; quod Nitrum quo magis est defaecatum, eo volatilius et magis aptum ad crystallisandum reperio. Nam cum crystallos Nitri defaecati, sive filtrati, poculo vitreo imponerem, et parum aquae frigidae infunderem, simul cum aquâ illâ frigidâ partim evaporabat et sursum circa vitri labra particulae illae fugitivae haerebant et in stiriolas coalescebant.

Tertium experimentum, quod indicare videtur, particulas spiritus Nitri, ubi suum motum amittunt,

inflammabiles reddi, hoc est. Guttulas spiritus Nitri involucro humido instillavi, ac deinde arenam injeci, per cujus meatus spiritus Nitri continuo se insinuabat, et postquam arena totum, aut fere totum spiritum Nitri imbiberat, eam in eodem involucro super ignem probe exsiccavi: quo facto arenam deposui et chartam prunae micanti apposui, quae statim, atque ignem apprehendebat, eodem modo scintillabat, ac facere solet, cum ipsum Nitrum imbiberit. Alia, si mihi fuisset commoditas ulterius experiundi, his adjunxissem, quae fortassis rem prorsus indicarent; sed quia aliis rebus prorsus sum distractus in aliam occasionem, tuâ veniâ, differam et ad alia notanda pergam. [410]

§. 5 ubi Vir Clarissimus de figurâ particularum Nitri obiter agit, culpat Modernos Scriptores, quod ipsam perperam exhibuerint, inter quos nescio, an etiam Cartesium intelligat. Eum si intelligit, forte ex aliorum dictis ipsum culpat. Nam Cartesius non loquitur de talibus particulis, quae oculis conspici queunt. Neque puto Clarissimum Virum intelligere, quod si stiriolae Nitri abraderentur, donec in parallelipipeda, aut in aliam quamcunque figuram mutarentur, Nitrum esse desinerent; sed forte Chymicos aliquos notat, qui nihil aliud admittunt, nisi quod oculis videre et manibus palpare possunt.

§. 9. Si hoc experimentum accurate potuisset fieri, prorsus confirmaret id, quod concludere volebam ex primo supra memorato experimento.

§. 13. Usque ad 18. conatur Vir Clarissimus ostendere, omnes tactiles qualitates pendere a solo motu, figurâ et caeteris mechanicis affectionibus, quas demonstrationes, quandoquidem a Clarissimo viro non tanquam Mathematicae proferuntur, non opus est examinare, an prorsus convincant. Sed

interim nescio, cur Clarissimus Vir hoc adeo sollicite conetur colligere ex hoc suo experimento; cum jam hoc a Verulamio et postea a Cartesio satis superque demonstratum sit. Neque video, hoc experimentum luculentiora nobis praebere indicia, quam alia satis obvia experimenta. Nam quod calorem attinet; an idem non aeque clare apparet ex eo, quod si duo ligna, quamvis frigida contra se invicem confricen-
[411] tur, flammam ex solo illo motu concipiant? quod calx inspersâ aquâ incalescat? Ad sonum quod attinet, non video, quid in hoc experimento magis notabile reperiatur, quam reperitur in aquae communis ebullitione et in aliis multis. De Colore autem, ut tantum probabilia adferam, nihil aliud dicam, nisi quod videmus omnia virentia in tot, tamque diversos colores mutari. Porro corpora, tetrum odorem spirantia, si agitentur, tetriorem spargunt odorem et praecipue si modice incalescant. Denique vinum dulce in acetum mutatur et sic multa alia. Quare haec omnia (* *si libertate Philosophicâ uti liceat*) supervacanea judicarem? *Hoc dico, quia vereor, ne alii, qui Clarissimum Virum minus, quam par est, amant, perperam de ipso judicent.*

§. 24. De hujus Phaenomeni causâ jam locutus sum: hic tantum addo, me etiam experientia invenisse, guttulis illis salinis particulas salis fixi innatare. Nam cum ipsae sursum volitabant, vitro plano, quod paratum ad id habebam, occurrebant, quod utcunque calefeci, ut, quod volatile vitro adhaerebat, evolaret; quo facto materiam crassam albicantem vitro hic illic adhaerentem conspiciebam.

§. 25. In hâc §. videtur Clarissimus Vir velle demonstrare, partes alcalisatas, per impulsum particularum salinarum, huc illuc ferri; particulas vero salinas

*) *in Epistola a me missa haec consulto omisi.*

salinas proprio impulsu se ipsas in aërem tollere. Et ego in explicatione Phaenomeni dixi, quod particulae Spiritus Nitri concitatiorem motum acquirunt, eo quod, cum latiores meatus ingrediuntur, necessario a materiâ aliquâ subtilissimâ cingi debent et ab eâdem, ut ab igne particulae ligni, sursum pelli; particulae vero alcalisatae suum motum acceperunt ab impulsu particularum Spiritus Nitri per angustiores meatus se insinuantium. Hic addo, aquam puram non adeo facile solvere, atque laxare posse partes fixas. Quare non mirum est, quod ex affusione Spiritus Nitri in solutionem salis istius fixi in aquâ dissoluti talis ebullitio, qualem Vir Clarissimus §. 24. recitat, oriatur; imo puto hanc ebullitionem fervidiorem fore, quam si Spiritus Nitri sali fixo adhuc intacto instillaretur. Nam in aquâ in minutissimas moleculas dissolvitur, quae facilius dirimi, atque [412] liberius moveri possunt, quam cum omnes partes salis sibi invicem incumbunt, atque firmiter adhaerent.

§. 26. De sapore Spiritus acidi jam locutus sum; quare de solo alcali dicendum restat. Id, cum imponerem linguae, calorem, quem punctio sequebatur, sentiebam. Quod mihi indicat, quoddam genus calcis esse: eodem enim modo atque calx ope aquae, ita hoc sal ope salivae, sudoris, Spiritus Nitri et forte etiam aëris humidi incalescit.

§. 27. Non statim sequitur, particulam aliquam materiae ex eo, quod alii jungitur, novam acquirere figuram; sed tantum sequitur ipsam majorem fieri, et id sufficit ad efficiendum id, quod in hac §. ab Clar. Viro quaeritur.

§. 33. Quid de ratione Philosophandi Clarissimi Viri sentiam, dicam, postquam videro eam Dissertationem, de quâ hic et in Commentatione Prooemiali pag. 23. mentio fit.

DE FLUIDITATE. §. 1. *Satis constat, annumerandas esse maxime generalibus affectionibus* etc. Notiones ex vulgi usu factas, vel quae Naturam explicant, non ut in se est, sed prout ad sensum humanum refertur, nullo modo inter summa genera numerandas censerem, neque miscendas, (ne dicam confundendas) cum notionibus castis et quae Naturam, ut in se est, explicant. Hujus generis sunt motus, quies et eorum leges; illius vero visibile, invisibile, calidum, frigidum et ut statim dicam, fluidum etiam et consistens etc.

§. 5. *Prima est corporum componentium parvitas, in grandioribus quippe* etc. Quamvis corpora sint parva, superficies tamen habent (aut habere possunt) inaequales, asperitatesque. Quare si corpora magna tali proportione moveantur, ut eorum motus ad eorum molem sit, ut motus minutorum corporum ad eorundem molem, fluida etiam essent dicenda, si nomen fluidi quid extrinsecum non significaret [413] et non ex vulgi usu tantum usurparetur ad significanda ea corpora mota, quorum minutiae, atque interstitia humanum sensum effugiunt. Quare idem erit corpora dividere in fluida et consistentia, ac in visibilia et invisibilia.

Ibidem. *Nisi Chymicis experimentis id comprobare possemus.* Nunquam Chymicis, neque aliis experimentis, nisi demonstratione et computatione, aliquis id comprobare poterit. Ratione enim et calculo corpora in infinitum dividimus; et per consequens etiam Vires, quae ad eadem movendum requiruntur; sed experimentis nunquam id comprobare poterimus.

§. 6. *Grandia corpora inepta nimis esse constituendis fluidis* etc. Sive per fluidum intelligatur id, quod modo dixi, sive non, res tamen per se est manifesta.

nifesta. Sed non video, quomodo Vir Clar. experimentis in hâc §. allatis id comprobet. Nam (quando de re incertâ dubitare volumus) quamvis ossa ad componendum Chylum et similia fluida, sint inepta, forte satis erunt apta ad novum quoddam genus fluidi componendum.

§. 10. *Idque dum eas minus, quam antea reddit flexiles* etc. Sine ullâ partium mutatione, sed ex eo tantum, quod partes in Recipiens propulsae a reliquis separabantur, in aliud corpus oleo solidius coagulari potuerant. Corpora enim vel leviora, vel ponderosiora sunt pro ratione fluidorum, quibus immerguntur. Sic particulae butyri, dum lacti innatant, partem liquoris componunt; sed postquam lac novum motum propter agitationem acquirit, cui omnes partes lac componentes non aeque se accommodare possunt, hoc solum facit, ut quaedam ponderosiores evadant, quae partes leviores sursum pellunt. Sed, quia hae leviores aëre ponderosiores sunt, ut cum ipso deorsum pelluntur et quia ad motum ineptae sunt, ideo etiam solae liquorem componere non possunt, sed sibi invicem incumbunt et adhaerent. Vapores etiam, cum ab aëre separantur, in aquam mutantur, quae respectu aëris consistens potest dici.

§. 13. *Atque exemplum peto a Vesica, per aquam distenta, quam a vesica aëre plena* etc. Cum aquae particulae semper quaquaversum indesinenter moveantur, perspicuum est, si a corporibus circumjacentibus non cohibentur, eam quaquaversum [414] dilatatum iri; porro quid vesicae aqua plenae distentio juvet ad sententiam de spatiolis confirmandam, fateor me nondum posse percipere: ratio enim, cur particulae aquae lateribus vesicae digito pressis non cedant, quod alias, si liberae essent, facerent, est, quia non datur aequilibrium, sive circulatio

tur, cum corpus aliquod, puta digitus noster a fluido, sive aqua cingitur. Sed quantumvis aqua a vesica prematur, ejus tamen particulae lapidi, vesicae etiam incluso, cedent eodem modo, ac extra vesicam facere solent.

§. Eadem. *Daturne aliqua materiae portio?* Affirmativa statuenda, nisi malumus progressum in infinitum quaerere, aut (quo nil absurdius) concedere dari vacuum.

§. 19. *Ut liquoris particulae ingressum in poros illos reperiant, ibique detineantur (qua ratione etc.)* Hoc non est absolute affirmandum de omnibus liquoribus ingressum in poros aliorum invenientibus. Particulae enim Spiritus Nitri, si poros albae chartae ingrediantur, eam rigidam, ac friabilem reddunt; quod experiri licebit, si capsulae ferreae candenti, ut A, guttulae aliquot infundantur et fumus per involucrum chartaceum, ut B propellatur. Porro ipse Spiritus Nitri corium madefacit, non vero humectat; sed contra ipsum, sicuti etiam ignis, contrahit.

§. Eadem. *Quas cum natura et volatui et natatui* etc. Causam a fine petit.

§. 23. *Quamvis eorundem motus raro a nobis concipiatur, cape igitur* etc. Sine hoc experimento et sine ullo dispendio res satis apparet ex eo, quod halitus oris, qui tempore hyemali satis conspicitur moveri, tempore tamen aestatis, aut in hypocaustis conspici a nobis non potest. Porro si tempore aestatis aura subito frigescat, vapores ex aqua adscendentes, cum propter novam densitatem aëris non possint, uti antequam frigesceret, per ipsum adeo facile disper-

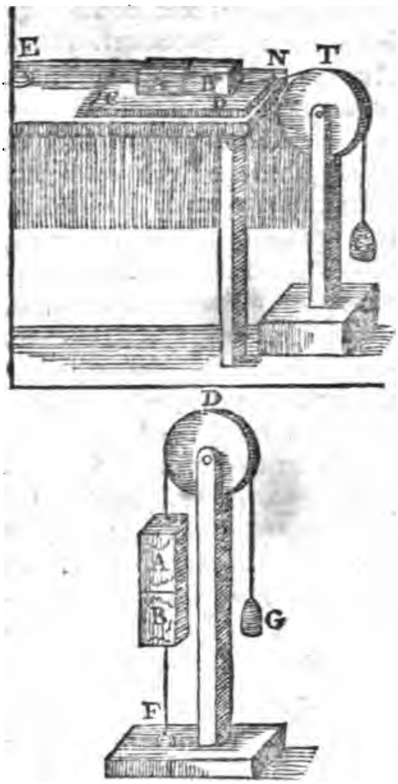
gi,

gi, denuo super aquae superficiem tanta copia [415] congregantur, ut a nobis satis conspici queant. Porro motus saepe tardior est, ut a nobis conspiciatur, ut ex gnomone et umbra Solis colligere possumus, et saepissime celerior est, quam ut a nobis conspiciatur, ut videre est in fomento ignito, dum aliqua celeritate movetur; ibi nempe imaginamur, partem ignitam in omnibus locis peripheriae, quam motu suo describit, quiescere: quorum causas hic redderem, nisi id supervacaneum judicarem. Denique, ut hoc obiter dicam, sufficit, ad naturam fluidi in genere intelligendum, scire, quod possumus manum nostram motu fluido proportionato versus omnes partes sine ulla resistentia movere, ut satis manifestum est iis, qui ad Notiones illas, quae Naturam, ut in se est, non vero ut ad sensum humanum relatam, explicant, satis attendunt. Neque ideo hanc historiam tanquam inutilem despicio; sed contra si de unoquoque liquore quam accuratissime et summa cum fide fieret, ipsam utilissimam judicarem ad eorum peculiares differentias intelligendum, quae res, ut summe necessaria, omnibus Philosophis maxime desideranda.

De FIRMITATE. §. 7. *Catholicis Naturae legibus.* Est demonstratio Cartesii; nec video Cl. Virum aliquam genuinam demonstrationem ab experimentis, vel observationibus desumptam in medium adferre.

Multa hic et in sequentibus notaveram; sed postea vidi Cl. Virum se ipsum corrigere.

§. 16. *Et semel quadringentas et triginta duas.* Si cum pondere argenti vivi tubo inclusi conferatur, proxime ad verum pondus accedit. Verum haec examinare, ut simul habeatur, quoad fieri potest, ratio inter impulsionem aëris ad latera, sive secundum lineam Horizonti parallelam et inter illam, quae fit secundum lineam Horizonti perpendicularem, operae pretium ducerem et puto hoc modo posse fi-

Sit in Fig. 1. CD ſpeculum planum probiſſime levigatum. A B duo marmora ſe immediate tangentia; marmor A alligatum ſit denti E, B vero chordae N alligatum, T eſt trochlea, G pondus, quod oſtendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor B a marmore A ſecundum lineam Horizonti parallelam.

In Fig. 2. F ſit filum ſericum ſatis robuſtum, quo marmor B pavimento alligatur, D trochlea, G pondus, quod oſtendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor A ab marmore B ſecundum lineam horizonti perpendicularem.

Reliqua deſiderantur.

EPISTOLA VII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Ante ſeptimanas ſat multas, Vir Clariſſime, gratiſſimam tuam epiſtolam, in Boylii librum docte animadvertentem, accepi. Ipſe Auctor una mecum

cum maximas tibi pro meditationibus commu- [417] nicatis gratias agit, idque citius significasset, nisi eum spes tenuisset, se negotiorum, quibus oneratur, mole tam brevi temporis spatio potuisse levari, ut una cum gratiis etiam responsionem suam eâdem operâ potuisset remittere. Verum enim vero spe suâ se hactenus frustratum sentit, negotiis tum publicis tum privatis eum ita distrahentibus, ut hâc vice non nisi gratum suum animum tibi testari queat, suam vero de Notis tuis sententiam in aliud tempus differre cogatur. Accedit, quod duo Adversarii scriptis excusis eum sunt adorti, quibus, ut primo quoque tempore respondeat, obstrictum se arbitratur. Ea vero Scripta non in Commentationem de Nitro, sed in libellum ejus alium, Experimenta Pneumatica Aërisque Elaterem probantia continentem, vibrantur. Quamprimum laboribus hisce se expediverit, de tuis etiam Exceptionibus mentem suam tibi aperiet; at interea temporis rogat, ne moram hanc sinistre interpreteris.

Collegium illud Philosophantium, de quo coram apud te mentionem injeceram, jam Regis nostri gratiâ in Societatem Regiam conversum est, publicoque Diplomate munitum, quo ipsi insignia Privilegia conceduntur, spesque egregia suppeditatur, reditibus necessariis id ipsum locupletandi.

Omnino consulerem tibi, ut, quae pro ingenii tui sagacitate docte, tum in Philosophicis, tum Theologicis concinnasti, Doctis non invideas, sed in publicum prodire sinas, quicquid Theologastri oggannire poterint. Liberrima est Respublica vestra; liberrime in ea philosophandum. Tua interim ipsius prudentia tibi suggeret, ut conceptus tuos, tuamque sententiam, quam poteris modestissime prodas, de reliquo eventum Fato committas. Age igitur, Vir optime, metum omnem expectora nostri temporis homunciones irritandi; satis diu ignorantiae et nugis litatum; vela pandamus verae Scientiae et Na-

turae adyta penitius, quam hactenus factum, ſcrutemur. Innoxie, putem, meditationes tuae apud vos excudi poterunt, nec ullum earum inter Sapientes offendiculum verendum. Hos igitur ſi Patronos et Fautores inveneris, (ut omnino te inventurum ſpondeo) quid Momum ignorantem reformides. [418] Non te miſſum faciam, Amice honorande, quin te exoravero, nec unquam, quantum quidem in me eſt, concedam, ut Cogitata tua, quae tanti ſunt ponderis, aeterno ſilentio premantur. Magnopere rogo, ut quid ſuper hac re conſilii capies, mihi ſignificare, quam primum commode potes, non graveris. Occurrent hic forte talia, quae cognitione tua non indigna erunt. Praedicta quippe Societas inſtitutum ſuum nunc acrius urgebit et forſan, dummodo Pax in hiſce oris perennet, Rempublicam Literariam non vulgariter ornabit. Vale, Vir eximie, meque crede

Tui Studioſiſſimum et Amiciſſimum

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA VIII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Reſponſio ad Epiſtolam VI.

PRAESTANTISSIME VIR, AMICE CLARISSIME.

Multa equidem afferre poſſem, quae diuturnum meum ſilentium apud te excuſarent; ſed ad duo capita cauſas illius reducam, invaletudinem ſcilicet Nobiliſſimi Boylii et meorum negotiorum turbam. Illa impedimento fuit, quo minus ad tuas in Nitrum Animadverſiones citius reſpondere valuerit Boylius; haec adeo me diſtrictum tenuere per plurimos menſes, ut mei vix juris fuerim, proindeque nec officio illo defungi potuerim, ad quod me tibi obſtrictum

pro

profiteor. Gestit animus, amotum esse (pro tempore saltem) utrumque obstaculum, ut meum cum tanto Amico commercium instaurare liceat. Id equidem nunc facio maxima cum lubentia; statque [419] animus (favente Numine) omni modo cavere, ne deinceps consuetudo nostra literaria tamdiu interrumpatur.

Caeterum priusquam de iis tecum agam, quae tibi et mihi privatim intercedunt, expediam illa, quae D. Boylii nomine tibi debentur. Notas, quas in Chymico-Physicum illius Tractatulum concinnaveras, suetâ sibi humanitate excepit, tibique maximas pro Examine tuo gratias rependit. Interim moneri te cupit, propositum sibi non tam fuisse, ostendere, vere Philosophicam, perfectamque hanc esse Nitri Analysin, quam explicare, vulgarem et in Scholis receptam de Formis Substantialibus et Qualitatibus doctrinam infirmo talo niti, specificasque rerum differentias, quas vocant, ad partium magnitudinem, motum, quietem et situm posse revocari. Quo praenotato, Auctor porro ait, Experimentum suum de Nitro satis superque docere, Nitri corpus universum in partes, a se invicem et ab ipso toto discrepantes, per Analysin Chymicam abiisse; postea vero ita rursum ex iisdem coaluisse et redintegratas fuisse, ut parum fuerit de pristino pondere desideratum. Addit vero se ostendisse, rem ipsam ita se habere; de rei autem modo, quem tu conjectari videris, non egisse, nec de eo quicquam, cum praeter institutum ejus fuerit, determinasse. Quae tu interim de modo supponis, quodque sal Nitri fixum, tanquam faeces ejus, consideras, caeteraque talia, ea a te gratis dicta, nec probata arbitratur: quodque a te affertur, has faeces, sive hoc sal fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, circa id notat Auctor noster, salem cinerum clavellatorum, (*Belgice potasch*) cum spiritu Nitri Nitrum aeque constituere, ac Spiritum Nitri cum proprio suo sale fixo. Unde

liquere putat, ſimiles reperiri poros in ejuſmodi corporibus, unde Nitroſi Spiritus non extruduntur. Nec videt Auctor illam materiae ſubtiliſſimae, quam adſtruis, neceſſitatem ex ullis Phaenomenis probatam; ſed ex ſolà vacui impoſſibilitatis Hypotheſi aſſumptam.

Quae de cauſis differentiae ſaporis inter Spiritum Nitri et Nitrum ipſum diſſeris, ferire ſe Auctor negat: quod vero de Nitri inflammabilitate et Spiritus [20] Nitri ἀφλογία tradis, Carteſii de Igne doctrinam ſupponere ait, quam ſibi necdum ſatisfeciſſe teſtatur.

Quod ad Experimenta ſpectat, quibus tuam Phaenomeni explicationem comprobari putas; reſpondet Auctor, primo Spiritum Nitri Nitrum quidem eſſe materialiter, formaliter nequaquam, cum qualitatibus et virtutibus quam maxime differant, ſapore ſcilicet, odore, volatilitate, potentia ſolvendi metalla, colores vegetabilium mutandi, etc. Secundo, quod coire ais particulas quaſdam ſurſum latas in Cryſtallos Nitri, id ex eo fieri ſtatuit, quod partes nitroſae una cum Spiritu Nitri per ignem protruduntur, quemadmodum in fuligine contingit. Tertio, quod de defaecationis effectu affers, ei reſpondet Auctor, iſta defaecatione ut plurimum liberari Nitrum a ſale quodam, ſal commune referente: aſcenſum vero in ſtiriolas communem illi eſſe cum aliis ſalibus et ab aëris preſſione, aliiſque quibuſdam cauſis, alias dicendis, nilque ad praeſentem Quaeſtionem facientibus, dependere. Quarto, quod dicis de Experimento tuo tertio, idem fieri ait Auctor etiam cum aliis quibuſdam ſalibus; afferens, chartam actu inflammatam particulas rigidas et ſolidas, quae componebant ſalem, vibrare, iiſdemque hoc pacto ſcintillationem conciliare.

Quod porro putas Sect. 5. Auctorem Nobilem culpare Carteſium, in hoc teipſum culpandum credit;

dit;

dit; dicitque, ſe nullatenus indigitaſſe Carteſium; ſed Gaſſendum et alios, qui figuram Cylindricam particulis Nitri tribuunt, cum reverà ſit priſmica; nec de figuris aliis ſe loqui, quam viſibilibus.

Ad ea, quae in Sect. 13—18. animadvertis, hoc tantùm reponit, ſe haec ſcripſiſſe imprimis, ut Chymiae uſum ad confirmanda principia Philoſophiae Mechanica oſtenderet, aſſereretque; neo ſe inveniſſe haec apud alios tam clare tradita et tractata Eſt noſter Boylius ex eorum numero, qui non adeo ſuae rationi confidant, ut non velint cùm ratione convenire Phaenomena. Magnum praeterea diſcrimen ait intercedere inter obvia experimenta, circa quae quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus; et inter ea, de quibus certo conſtat, quaenam ad ea afferantur. Ligna ſunt corpora multo magis compoſita, quam ſubjectum, de quo Auctor tractat. [421] Et in aquae communis ebullitione ignis externus additur, qui in procreatione ſoni noſtri non adhibetur. Porro, quod virentia in tot tamque diverſos colores mutantur, de ejus cauſâ quaeritur, illud vero ex mutatione partium oriri, hoc experimento declaratur, quo apparet, colorem ex Spiritus Nitri affuſione mutatum fuiſſe. Denique neque tetrum, neque ſuavem habere odorem Nitrum ait; ſed ex ſola diſſolutione tetrum acquirere, quem in reconjunctione amittit.

Quae ad Sect. 25. notas (caetera enim ſe non tangere ait) iis reſpondet uſum ſe fuiſſe principiis Epicuraeis, quae volunt, motum particulis ineſſe connatum; opus enim fuiſſe aliqua uti Hypotheſi ad Phaenomeni explicationem; quam tamen propterea ſuam non faciat, ſed adhibeat, ad ſententiam ſuam contra Chymicos et Scholas ſuſtinendum, duntaxat oſtendens ex Hypotheſi memorata rem poſſe bene explicari. Quod ibidem ſubjicis de aquae pu-

rae ineptitudine solvendi partes fixas, ei Boylius noster respondet, Chymicos passim observare et asserere, aquam puram salia alcalizata citius, quam alia solvere.

Quae circa Fluiditatem et Firmitudinem annotasti, ea necdum vacavit Auctori expendere. Haec quae consignavi, tibi transmitto, ne diutius commercio et colloquio tuo literario destituerer.

Peto autem enixissime, ut boni ea consulas, quae adeo subsultim et mutilate tibi repono, idque meae potius festinationi, quam illustris Boylii ingenio tribuas. Ea quippe magis ex familiari cum eo circa hoc subjectum sermone collegi, quam ex praescripta et methodica aliqua ejus responsione; unde sine dubio factum, ut multa ab ipso dicta me effugerint, forte et solidiora et elegantiora, quam quae hic a me commemorata sunt. Culpam igitur omnem in me rejicio, penitusque ab ea Auctorem libero.

Jam ad ea progrediar, quae mihi tecum intercedunt. Et hic in ipso limine rogare mihi fas sit, confecerisne illud tanti momenti opusculum tuum, in quo de rerum primordio, earumque dependentia a prima causa, ut et de intellectus nostri Emendatione tractas. Certe, Vir Amicissime, nil credo in publicum prodire posse, quod Viris revera doctis et sagacibus futurum sit istiusmodi Tractatu [+22] gratius vel acceptius. Id tui genii et ingenii Vir spectare potius debet, quam quae nostri seculi et moris Theologis arrident: non tam illi veritatem, quam commoditates spectant. Te igitur per amicitiae nostrae foedus, per omnia veritatis augendae et evulgandae jura contestor, ne tua de argumentis iis scripta nobis invideas vel neges. Si tamen quid sit majoris momenti, quam ego praevideo, quod ab operis publicatione te arceat, summopere oro, ut epito-

epitomen ejus per literas mihi impertire ne graveris; et amicum me ſenties pro hoc officio et gratum. Alia brevi prodibunt ab Eruditiſſimo Boylio edenda, quae redhoſtimenti loco tibi tranſmittam, ea quoque adjuncturus, quae totum tibi Inſtitutum Regiae noſtrae Societatis, cui ſum cum aliis viginti a Conſilio et cum uno altero a Secretis, depingent. Hac vice temporis anguſtia praecludor, quo minus evagari ad alia queam. Omnem tibi fidem, quae ab honeſta mente proficiſci poteſt, omnemque ad quaevis officia, quae a tenuitate mea praeſtari queunt, promptitudinem tibi ſpondeo, ſumque ex animo,

Londini,
Die 3. April 1663.

Vir Optime, tuus ex aſſe

Henricus Oldenburg.

EPISTOLA IX.

Viro Nobiliſſimo, ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Vir nobilissime,

Literas tuas, mihi dudum deſideratas, tandem accepi, iisque etiam reſpondere licuit. Verum, priusquam id aggrediar, ea, quae impediverunt, quo minus antehac reſcribere potuerim, paucis dicam. [423]
Cum menſe Aprili meam ſupellectilem huc tranſtuli, Amſtelaedamum profectus ſum. Ibi quidam me Amici rogârunt, ut ſibi copiam facerem cujusdam Tractatus, ſecundam Partem Principiorum Carteſii, more Geometrico demonſtratam et praecipua, quae in Metaphyſicis tractantur, breviter continentis, quem ego cuidam juveni, quem meas opi-

niones aperte docere nolebam, antehac dictaveram. Deinde rogârunt, ut quam primum poſſem, primam etiam Partem eâdem Methodo concinnarem. Ego ne amicis adverſarer, ſtatim me ad eam conficiendam accinxi, eamque intra duas hebdomadas confeci, atque amicis tradidi, qui tandem me rogârunt, ut ſibi illa omnia edere liceret, quod facile impetrare potuerunt, hac quidem lege, ut eorum aliquis, me praeſente, ea ſtylo elegantiori ornaret, ac Praefatiunculam adderet, in qua Lectores moneret, me non omnia, quae in eo Tractatu continentur, pro meis agnoſcere, cum non pauca in eo ſcripſerim, quorum contrarium prorſus amplector, hocque uno, aut altero exemplo oſtenderet. Quae omnia amicus quidam, cui editio hujus libelli curae eſt, pollicitus eſt facere et hac de cauſa aliquod tempus Amſtelaedami moratus ſum. Et a quo in hunc pagum, in quo jam habito, reverſus fui, vix mei juris eſſe potui propter amicos, qui me dignati ſunt inviſere. Jam tandem, Amice ſuaviſſime, aliquid ſupereſt temporis, quo haec tibi communicare, ſimulque rationem, cur ego hunc Tractatum in lucem prodire ſino, reddere poſſum. Hac nempe occaſione forte aliqui, qui in mea patria primas partes tenent, reperientur, qui caetera, quae ſcripſi, atque pro meis agnoſco, deſiderabunt videre, adeoque curabunt, ut ea extra omne incommodi periculum communis juris facere poſſim: hoc vero ſi contingat, non dubito, quin ſtatim quaedam in publicum edam; ſin minus, ſilebo potius, quam meas opiniones hominibus invita patria obtrudam, eosque mihi infenſos reddam. Precor igitur, Amice honorande, ut eo uſque exſpectare non graveris: tum enim aut ipſum Tractatum impreſſum, aut ejus compendium, ut a me petis, habebis. Et ſi interim ejus, qui ſub praelo jam ſudat, unum, aut alterum exemplar habere ve-
[324] lis, ubi id reſcivero et ſimul medium, quo ipſum commode mittere potero, tuae voluntati obſequar.

Rever-

Revertor jam ad tuam Epistolam. Magnas tibi, uti debeo, Nobilissimoque Boylio ago gratias pro perspectissimâ tuâ erga me benevolentiâ, proque beneficâ tuâ voluntate: tot enim, tantique momenti et ponderis negotia, in quibus versaris, non potuerunt efficere, ut tui Amici obliviscereris, quin imo benigne polliceris, te omni modo curare, ne in posterum consuetudo nostra literaria tamdiu interrumpatur. Eruditissimo Domino Boylio magnas etiam ago gratias, quod ad meas Notas dignatus fuerit respondere, quamvis obiter et quasi aliud agendo. Equidem fateor, eas non tanti esse momenti, ut Eruditissimus Vir in iis respondendo tempus, quod altioribus cogitationibus impendere potest, consumat. Ego quidem non putavi, immo mihi persuadere non potuissem, quod Vir Eruditissimus nihil aliud sibi proposuerit in suo Tractatu de Nitro, quam tantum ostendere doctrinam illam puerilem et nugatoriam de Formis Substantialibus, Qualitatibus, etc. infirmo talo niti. Sed, cum mihi persuasissem, Clarissimum Virum naturam Nitri nobis explicare voluisse: quod nempe esset corpus heterogeneum, constans partibus fixis et volatilibus, volui meâ explicatione ostendere, (quod puto me satis superque ostendisse) nos posse omnia, quae ego saltem novi, Nitri Phaenomena facillime explicare, quamvis non concedamus Nitrum esse corpus heterogeneum; sed homogeneum. Quocirca meum non erat ostendere sal fixum faeces esse Nitri; sed tantum supponere; ut viderem, quomodo mihi Vir Clarissimus ostendere posset, illud sal non esse faeces, sed prorsus necessarium ad essentiam Nitri constituendam, sine quo non posset concipi; quia, ut dico, putabam, Virum Clarissimum id ostendere voluisse. Quod vero dixi, sal fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, eo non egebam ad redintegrationem Nitri explicandam: nam ut ex eo, quod dixi, nempe quod in solâ consistentiâ spiritus Nitri

ejus redintegratio consistit, clare apparet omnem calcem, cujus meatus angustiores sunt, quam ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi sunt, aptam esse ad motum particula-[425] rum Nitri sistendum, ac proinde ex meâ Hypothesi ad ipsum Nitrum redintegrandum; adeoque non mirum esse, alia salia, tartari scilicet et cinerum clavellatorum, reperiri, quorum ope Nitrum redintegrari potest. Sed ideo tantum dixi, sal Nitri fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, ut causam redderem, cur sal fixum Nitri magis aptum sit ad Nitrum ita redintegrandum, ut parum absit de pristino suo pondere; immo ex eo, quod alia salia reperiantur, quibus Nitrum redintegrari potest, putabam ostendere, calcem Nitri ad essentiam Nitri constituendam non requiri, nisi Vir Clarissimus dixisset, nullum sal esse, quod sit (Nitro scilicet) magis catholicum: adeoque id in tartaro et cineribus clavellatorum latere potuisse. Quod porro dixi, particulas Nitri in majoribus meatibus a materiâ subtiliori cingi, id ex vacui impossibilitate, ut Clarissimus Vir notat, conclusi; sed nescio, cur vacui impossibilitatem Hypothesin vocat, cum clare sequatur ex eo, quod nihili nullae sint proprietates. Et miror, Virum Clarissimum de hoc dubitare, cum videatur statuere, nulla dari accidentia realia: an quaeso non daretur accidens reale, si daretur Quantitas absque Substantiâ?

Quod ad causas differentiae saporis spiritus Nitri et Nitri ipsius attinet, eas proponere debui, ut ostenderem, quomodo poteram ex solâ differentiâ, quam inter Spiritum Nitri et Nitrum ipsum admittere tantum volui, nullâ salis fixi habitâ ratione, ejus Phaenomena facillime explicare.

Quae autem tradidi de Nitri inflammabilitate et Spiritus Nitri ἀφλογία, nihil aliud supponunt, quam quod

quod ad excitandam in aliquo corpore flammam requiratur materia, quae ejus corporis partes disjungat, agitetque; quae duo quotidianam experientiam et rationem satis docere puto.

Transeo ad experimenta, quae attuli, non ut absolute, sed, uti expresse dixi *aliquo modo* meam explicationem confirmarem. In primum itaque experimentum, quod attuli, nihil Vir Clarissimus adfert, praeter quod ipse expressimis verbis notavi; de caeteris vero, quae etiam tentavi, ut id, quod Vir Clarissimus mecum notat, minus suspicarer, nihil prorsus ait. Quod deinde in secundum experi- [420] mentum adfert, nempe defaecatione ut plurimum liberari Nitrum a sale quodam, sal commune referente, id tantum dici; sed non probat: ego enim, ut expresse dixi, haec experimenta non attuli, ut iis ea, quae dixi, prorsus confirmarem; sed tantum quia ea experimenta, quae dixeram et ratione convenire ostenderam, illa aliquo modo confirmare viderentur. Quod autem ait, adscensum in striolas commune illi esse cum aliis salibus, nescio quid id ad rem faciat: concedo enim alia etiam salia faeces habere, atque volatiliora reddi, si ab iis liberentur. In tertium etiam experimentum nihil video adferri, quod me tangat. In sectione quintâ auctorem Nobilem culpare Cartesium putavi, quod etiam in aliis locis pro libertate Philosophandi, cuivis concessâ, utriusque Nobilitate illaesâ fecit; quod forte etiam alii, qui Cl. Viri scripta et Cartesii principia legerunt, idem, nisi expresse moneantur, mecum putabunt. Necdum video Cl. Virum suam mentem aperte explicare; nondum enim ait, an Nitrum Nitrum esse delineret, si ejus striolae visibiles, de quibus tantum loqui ait, raderentur, donec in parallepipeda aut aliam figuram mutarentur.

Sed haec relinquo et ad id, quod Cl. Vir ad ea, quae in Sectione 13—18 ponit, transeo, atque dico, me

me libenter fateri, hanc Nitri redintegrationem pr..
clarum quidem experimentum esse ad ipsam N..
naturam investigandam, nempe ubi prius princ..
Philosophiae Mechanicae noverimus et quod omn..
corporum variationes secundum Leges Mechanic..
fiant; sed nego, haec ex modo dicto experime..
clarius, atque evidentius sequi, quam ex aliis mu-
tis obviis experimentis, ex quibus tamen hoc no..
evincitur. Quod vero Vir Cl. ait, se haec sua ap..
alios tam clare tradita et tractata non invenisse, fo-
te aliquid in rationes Verulamii et Cartesii, qu..
ego videre non possum, habet, quo ipsas se refutar..
posse arbitratur: eas hic non adfero, quia non put..
Cl. Virum ipsas ignorare; hoc tamen dicam, ipso..
etiam voluisse, ut cum eorum ratione convenirent
Phaenomena; si nihilominus in quibusdam errave-
runt, homines fuerunt; humani nihil ab ipsis alienum
puto. Ait porro magnum discrimen intercedere inter
[427] ea (obvia scilicet et dubia, quae attuli, experi-
menta) circa quae, quid adferat Natura, quaeque
interveniant, ignoramus et inter ea, de quibus certo
constat, quaenam ad ea adferantur. Verum non-
dum video, quod Clarissimus Vir nobis explicuerit
Naturam eorum, quae in hoc subjecto adhibentur,
nempe calcis Nitri, hujusque Spiritus; adeo ut haec
duo non minus obscura videantur, quam quae attu-
li, calcem nempe communem et aquam. Ad lignum
quod attinet, concedo, id corpus esse magis composi-
tum, quam Nitrum; sed quamdiu utriusque Natu-
ram et modum, quo in utroque calor oritur, igno-
ro, quid id quaeso ad rem facit? Deinde nescio,
qua ratione Clar. Vir affirmare audet, se scire, quae
in hoc subjecto, de quo loquimur, Natura adferat.
Qua quaeso ratione nobis ostendere poterit, illum
calorem non ortum fuisse a materia aliqua subtilissi-
ma? An forte propterea, quod parum fuerit de
pristino pondere desideratum? quamvis nihil deside-
ratum fuisset, nihil meo quidem judicio concludere
posset.

poſſet. Videmus enim, quam facile res ex parvâ admodum quantitate materiae calore aliquo imbui poſſunt, neque ideo ponderoſiora, quoad ſenſum, neque leviora fieri. Quare non ſine ratione dubitare poſſum, an forte quaedam non concurrerint, quae nullo ſenſu obſervari potuiſſent; praeſertim, quamdiu ignoratur, quomodo omnes illae Variationes, quas Vir Clar. inter experiundum obſervavit, ex dictis corporibus fieri potuerunt; imo pro certo habeo, calorem et illam effervefcentiam, quam Clar. Vir recitat, a materia adventitia ortas fuiſſe. Deinde puto me facilius ex aquae ebullitione, (taceo jam agitationem) poſſe concludere, aëris concitationem cauſam eſſe, a qua ſonus oritur, quam ex hoc experimento, ubi eorum, quae concurrunt, natura plane ignoratur et in quo calor etiam obſervatur, qui quo modo ſive a quibus cauſis ortus fuerit, neſcitur. Denique multa ſunt, quae nullum prorſus ſpirant odorem, quorum tamen partes, ſi utcunque concitentur, atque incaleſcant, odor ſtatim perſentitur et ſi iterum frigeſcant, nullum iterum odorem habent, (ſaltem quoad humanum ſenſum) ut exempli gratiâ, ſuccinum et alia, quae etiam neſcio, an magis compoſita ſint, quam Nitrum.

Quae ad Sectionem vigeſimam quartam no- [428]
tavi, oſtendunt, ſpiritum Nitri non eſſe purum Spiritum; ſed calce Nitri, aliisque abundare; adeoque me dubitare, an id, quod Vir Clariſſimus ope libellae deprehendiſſe ait, quod nempe pondus Spiritus Nitri, quem inſtillavit, pondus illius, quod inter detonandum perierat, fere exaequabat, ſatis caute obſervare potuit.

Denique, quamvis aqua pura, quoad oculum, ſalia alcaliſata citius ſolvere poſſit; tamen cum ea corpus magis homogeneum, quam aër ſit, non poteſt, ſicuti aër, tot genera corpuſculorum habere, quae per omnis generis calcis poros ſe inſinuare poſſint. Quare cum aqua certis particulis unius gene-

ris maxime constet, quae calcem ad certum terminum usque dissolvere possunt, aër vero non item, inde sequitur, aquam usque ad illum terminum longe citius calcem dissoluturam, quam aërem; sed cum contra aër constet etiam crassioribus et longe subtilioribus et omnis generis particulis, quae per poros longe angustiores, quam quos particulae aquae penetrare possunt, multis modis se insinuare possunt; inde sequitur aërem, quamvis non tam cito, atque aquam, nempe, quia non tot particulis uniuscujusque generis constare potest, longe tamen melius atque subtilius dissolvere calcem Nitri posse, eamque languidiorem, ac proinde aptiorem ad motum particularum Spiritus Nitri sistendum reddere. Nam nullam aliam differentiam inter Spiritum Nitri et Nitrum ipsum adhuc agnoscere cogor ab experimentis, quam quod particulae hujus quiescant, illius vero valde concitatae inter sese agitentur; adeo ut eadem differentia, quae est inter glaciem et aquam, sit inter Nitrum et ejus Spiritum.

Verum te circa haec diutius detinere non audeo: vereor, ne nimis prolixus fuerim, quamvis, quantum quidem potui, brevitati studuerim: si nihilominus molestus fui, id, ut ignoscas, oro, simulque ut ea, quae ab Amico libere et sincere dicta sunt, in meliorem partem interpreteris. Nam ego de his prorsus tacere, ut tibi rescriberem, inconsultum judicavi. Ea tamen apud te laudare, quae minus placebant, mera esset adulatio, qua nihil in Amicitiis perniciosius et damnosius censeo. Constitui igitur, [429] mentem meam apertissime explicare; et nihil hoc viris Philosophis gratius fore judicavi. Interim si tibi videbitur consultius, haec cogitata igni potius, quam Eruditissimo Domino Boylio tradere, in tua manu sunt; fac ut lubet, modo me tibi, Nobilissimoque Boylio addictissimum, atque amantissimum [illegible]as. Doleo, quod propter tenuitatem meam hoc [illegible], nisi verbis, ostendere valeam; attamen, etc.

EPI-

E P I S T O L A X.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Clarissime vir, amice plurimum colende.

Commercii nostri literarii instaurationem in magna pono parte felicitatis. Scias itaque, me tuas, $\frac{17}{27}$ Julii ad me datas, accepisse insigni cum gaudio, duplici imprimis nomine, tum quod salutem tuam testarentur, tum quod de tuae erga me amicitiae constantia certiorem me redderent. Accedit ad cumulum, quod mihi nuncias, te primam et secundam Principiorum Cartesii partem, more Geometrico demonstratam, praelo commisisse, ejusdem unum, alterumve exemplar liberalissime mihi offerens. Accipio munus perlubenti animo, rogoque, ut istum sub praelo jam sudantem Tractatum, si placuerit, Domino Petro Serrario, Amstelaedami degenti, pro me transmittas. In mandatis quippe ipsi dedi, ut ejusmodi fasciculum recipiat et ad me per amicum trajicientem expediat.

Caeterum permittas tibi dicam, me impatienter ferre, te etiamnum supprimere ea scripta, quae pro tuis agnoscis, in Republica imprimis tam libera, ut sentire ibi, quae velis et quae sentias dicere liceat. Perrumpere te velim ista repagula, imprimis cum subticere nomen tuum possis et hac ratione extra omnem periculi aleam te collocare.

Nobilissimus Boylius peregre abiit; quamprimum redux fuerit factus in Urbem, communicabo ipsi eam Epistolae tuae doctissimae partem, quae [430] illum spectat, ejusque de conceptibus tuis sententiam, quam primum eam nactus fuero, rescribam. Puto, te jam vidisse ipsius Chymistam Scepticum, qui jamdudum latine editus, inque exterorum oris dispersus fuit, multa continens Paradoxa Chymico-Phy-

ſica et Stagyricorum principia Hypoſtatica, (ut vocant) ſub examen ſeverum revocans.

Alium nuper edidit libellum, qui forte necdum ad Bibliopolas veſtros pervenit: quare eum hoc involucro tibi mitto, rogoque peramanter, ut hoc munusculum boni conſulas. Continet libellus, ut videbis, defenſionem virtutis Elaſticae Aëris contra quendam Franciſcum Linum, qui funiculo quodam, intellectum juxta, ac ſenſum omnem fugiente, Phaenomena, in Experimentis novis Phyſico-Mechanicis Domini Boylii recitata, explicare ſatagit. Evolve et expende libellum et tua de eo animi ſenſa mihi deprome.

Societas noſtra Regia inſtitutum ſuum gnaviter pro viribus proſequitur, intra experimentorum obſervationumque cancellos ſeſe continens, omnesque Disputationum anfractus devitans.

Egregium nuper captum fuit experimentum, quod valde torquet Vacuiſtas, Pleniſtis vero vehementer placet. Eſt vero tale. Phiala vitrea A, repleta ad ſummitatem aqua, orificio ejus in vas vitreum B, aquam continens, inverſo, imponatur Recipienti Novae Machinae Pneumaticae Domini Boylii; exhauriatur mox aër ex Recipiente: conſpicientur bullae magna copia ex aqua in Phialam A adſcendere et omnem inde aquam in vas B, infra ſuperficiem aquae ibi contentae, depellere. Relinquantur in hoc ſtatu duo vascula ad tempus unius, alterius- [431] ve diei, aëre identidem ex dicto Recipiente crebris exantlationibus evacuato. Tum eximantur e

Reci-

Recipiente et Phiala A repleatur hac aqua, aëre privata, rurſumque invertatur in vas B, ac Recipienti denuo utrumque vas includatur. Exhauſto iterum Recipiente per debitas exantlationes, conſpicietur forte bullula quaedam ex collo Phialae A adſcendere, quae ad ſummitatem emergens et continuata exantlatione ſeipſam expandens, rurſum omnem depellet aquam ex Phiala, ut prius. Tum Phiala iterum ex Recipiente eximatur et exhauſta aëre aqua ad ſummum repleatur, invertaturque, ut prius, et Recipienti immittatur. Tum aëre probe evacuetur Recipiens, eoque rite et omnino evacuato, remanebit aqua in Phiala ſic ſuspenſa, ut nullatenus deſcendat. In hoc experimento cauſa, quae juxta Boylium ſuſtinere aquam in experimento Torricelliano ſtatuitur, (aër nempe, aquae in vasculo B incumbens) ablata plane videtur, nec tamen aqua in Phiala deſcendit. Plura ſtatueram hic ſubjungere, ſed amici et occupationes me avocant.

Non poſſum claudere literas, quin iterum iterumque tibi inculcem publicationem eorum, quae tu ipſe es meditatus. Nunquam deſiſtam te hortari, donec petitioni meae ſatisfeceris. Interea temporis, ſi quaedam contentorum illorum capita mihi impertiri velles, oh! quam te deperirem, quantaque neceſſitudine me tibi obſtrictum judicarem! Valeas florentiſſime, meque ut facis, amare pergas,

Londini
31 Julii, 1663.

Tui Studioſiſſimum et Amiciſſimum

Henr. Oldenburg.

EPISTOLA XI.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

PRAESTANTISSIME VIR ET AMICE COLENDISSIME,

[432] Vix tres quatuorve dies sunt elapsi, ex quo Epistolam per tabellionem ordinarium ad te dabam. Memineram ibi cujusdam libelli à Domino Boylio conscripti et tibi transmittendi. Non tum affulgebat spes tam cito nanciscendi amicum, qui eum perferret. Ex eo tempore se obtulit quidam opinione mea celerius. Accipias igitur nunc, quod tunc mitti non poterat, unaque Domini Boylii, qui nunc rure in Urbem reversus est, salutem officiosissimam. Rogat ille ut Praefationem in Experimenta ipsius circa Nitrum factam consulas, intellecturus inde verum, quem sibi praestituerat in eo Opere, scopum; ostendere videlicet resurgenti Philosophiae solidioris placita claris experimentis illustrari et haec ipsa sine Scholarum formis, qualitatibus, elementis nugatoriis, optime explicari posse; neutiquam autem in se suscepisse naturam Nitri docere, vel etiam improbare ea, quae de materiae homogeneitate, deque corporum differentiis, ex motu et figura etc. duntaxat exorientibus, a quoquam tradi possunt. Hoc duntaxat se voluisse ait, texturas corporum varias, varia eorum discrimina inducere, ab iisque diversa admodum effecta proficisci, riteque inde, quamdiu ad primam materiam resolutio facta non fuerit, heterogeneitatem aliquam a Philosophis et aliis concludi. Nec putem, in rei fundo inter te et Dominum Boylium dissensum esse. Quod vero ais, omnem calcem, cujus meatus angustiores sunt, quam ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi sunt, aptam esse ad motum particularum Nitri sistendum, proin-[433] deque ad ipsum Nitrum redintegrandum; respondet

det Boylius, si cum aliis calcibus spiritus Nitri misceatur, non tamen cum ipsis verum Nitrum compositum iri.

Quoad Ratiocinationem, qua ad evertendum vacuum uteris, attinet, ait Boylius, se eam nosse et praevidisse; at in ipsa nequaquam acquiescere; qua de re alibi dicendi locum fore asserit.

Petiit, ut te rogarem, an suppeditare ipsi exemplum possis, in quo duo corpora odora in unum conflata, corpus plane inodorum (Nitrum scilicet) componant. Tales ait esse partes Nitri, Spiritum quippe ipsius teterrimum spargere odorem, Nitrumque fixum odore non destitui.

Rogat porro, ut probe consideres, an probam institueris inter glaciem aquamque cum Nitro ejusque Spiritu comparationem: cum tota glacies non nisi in aquam resolvatur, glaciesque inodora, in aquam relapsa, inodora permaneat: discrepantes vero qualitates inter Nitri spiritum, ejusque salem fixum reperiantur, uti Tractatus impressus abunde docet.

Haec et similia inter disserendum de hoc argumento, ab Illustri Authore nostro accipiebam; quae per memoriae meae imbecillitatem, cum multa ejus fraude potius, quam existimatione, me repetere certus sum. Cum de rei summa consentiatis, nolim haec ulterius exaggerare; potius author essem, ut ingenia jungatis uterque ad Philosophiam genuinam solidamque certatim excolendam. Te imprimis monere mihi fas sit, ut principia rerum pro Mathematici tui ingenii acumine consolidare pergas: uti Nobilem meum amicum Boylium sine mora pellicio, ut eandem experimentis et observationibus, pluries et accurate factis, confirmet illustretque. Vides Amice Charissime, quid moliar, quid ambiam: Novi nostrates hoc in Regno Philosophos suo muneri experimen-

Ii 2 tali

tali nequaquam defuturos; nec minus persuasum mihi habeo, te quoque provincia tua gnaviter persuncturum, quicquid oggranniat vel criminetur sive Philosophorum, sive Theologorum vulgus. Cum literis praegressis jam te fuerim pluribus ad hoc ipsum hortatus, nunc me reprimo, ne fastidium tibi creem. Hoc saltem peto ulterius, ut quaecunque eorum typis [434] jam mandata sunt, quae vel in Cartesium es commentatus, vel ex intellectus tui scriniis propriis depromsisti, quanto ocius mihi transmittere per Dominum Serrarium digneris. Habebis me tanto arctius tibi devinctum, intelligesque quavis data occasione, me esse

Londini
4 August. 1663.

Tui Studiosissimum

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA XII.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

VIR CLARISSIME, MIHIQUE AMICISSIME,

Gaudebam magnopere, cum ex nuperis Domini Serrarii literis intelligerem, te vivere et valere et Oldenburgii tui memorem esse: sed simul graviter fortunam meam (si fas est tali vocabulo uti) accusabam, qua factum est, ut per tot mensium spatium, commercio illo suavissimo, quo antehac tecum utebar, privatus fuerim. Tum occupationum turba, tum calamitatum domesticarum immanitas culpandae sunt; meum quippe erga te studium amplissimum,

fida-

ſidaque amicitia firmo ſemper ſtabunt talo et inconcuſſa perennabunt. Dominus Boylius et ego non raro de te, tua eruditione et profundis meditationibus confabulamur. Vellemus ingenii tui foetus excludi et doctorum amplexibus commendari, teque hac in re exſpectationi noſtrae facturum ſatis confidimus. Non eſt, quod Domini Boylii diatriba de Nitro, deque Firmitate et Fluiditate apud vos imprimatur: hic quippe Latino ſermone jam excuſa eſt, nec niſi commoditas deeſt exemplaria ad vos transvehendi. Rogo igitur, ne permittas, ut quis typographus veſtrâs tale quid aggrediatur. Idem Boylius Tractatum inſignem de Coloribus in lucem [435] emiſit et Anglice et Latine, ſimul et Hiſtoriam Experimentalem de Frigore, Thermometris etc. ubi multa praeclara, multa nova. Nil niſi bellum hoc infauſtum obſtat, quo minus libri ad vos transmittantur. Prodiit etiam Tractatus quidam inſignis de ſexaginta obſervationibus Microſcopicis, ubi multa audacter, ſed Philoſophice (juxta tamen principia Mechanica) diſſeruntur. Spero Bibliopolas noſtros viam inventuros, horum omnium exemplaria ad Vos expediendi. Ego quid tu nuper egeris, vel ſub manu habeas, accipere a manu tua propria aveo, qui ſum

Londini
d. 28 April 1665.

Tui Studioſiſſimus et Amantiſſimus

Henr. Oldenburg.

Episto-

EPISTOLA XIII.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

AMICE INTEGERRIME,

Paucis ante diebus amicus quidam epistolam tuam 28. Aprilis, quam a Bibliopola Amstelaedamensi, qui eam sine dubio a D. Ser. acceperat, sibi traditam ajebat. Gavisus sum summopere, quod tandem ex te ipso intelligere licuit, te bene valere, tuumque erga me animum benevolum eundem atque olim esse. Ego sane, quotiescunque data fuit occasio, D. Ser. et Christian. Hugenium Z. D. qui etiam te novisse mihi dixerat, de te, tuaque valetudine rogare non desii. Ab eodem D. Hugenio etiam intellexi eruditissimum D. Boylium vivere et in lucem emisisse Tractatum illum insignem de coloribus Anglice, quem ille mihi commodato daret, si linguam Anglicam callerem. [436] Gaudeo igitur ex te scire, hunc Tractatum simul cum illo altero de frigore et Thermometris, de quo nondum audiveram, Latina civitate donatos et publici juris factos. Liber de observationibus microscopicis etiam penes D. Hugenium est, sed ni fallor Anglice. Mira quidem mihi de hisce microscopiis narravit et simul de Telescopiis quibusdam in Italia elaboratis, quibus Eclipses in Jove ab interpositione Satellitum observare potuerunt, ac etiam umbram quandam in Saturno, tanquam ab annulo factam. Quorum occasione non satis possum mirari Cartesii praecipitantiam, qui ait causam, cur Planetae juxta Saturnum (ejus enim ansas Planetas esse putavit, forte quia eas Saturnum tangere nunquam observavit) non moventur, posse esse, quod Saturnus circa proprium axem non gyret, cum hoc cum suis principiis

parum

parum conveniat, tum quia ex suis principiis facillime ansarum causam explicare potuerat, nisi praejudicio laboraret etc.

EPISTOLA XIV.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

VIR PRAESTANTISSIME, AMICE COLENDE,

Facis, ut Virum cordatum et Philosophum decet, quod Viros bonos amas; nec est, quod dubites, quin illi te redament et merita tua, prout par est, aestiment. Dominus Boylius una mecum salutem plurimam tibi nunciat, utque strenue et ἀκριβῶς philosophari pergas, te hortatur. Imprimis, si quid tibi lucis affulserit in arduâ illâ indagine, quae in eo versatur, ut cognoscamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum suo toto conveniat et quâ ratione cum reliquis cohaereat, ut illud nobis communices, peramanter rogamus. Causas, quas memoras, tanquam incitamenta ad Tractatum de Scripturâ concinnandum, omnino probo, inque [437] votis efflictim habeo, me usurpare jam oculis posse, quae in argumentum istud es commentatus. Dominus Serrarius forte fasciculum aliquem brevi ad me transmittet, cui, si visum ita fuerit, committere tuto poteris, quae eâ de re jam composuisti, et reciprocam officiorum nostrorum promptitudinem polliceri.

Kircheri *Mundum Subterraneum* quadantenus evolvi, et quamvis ratiocinia ejus et theoriae non commendent ingenium, Observationes tamen et Experimenta, nobis ibi tradita, collaudant diligentiam Auctoris, ejusque de Republicâ Philosophicâ bene merendi voluntatem. Vides igitur, me plusculum illi

illi tribuere, quam pietatem, facileque dignoscis eorum animum, qui Benedictam hanc aquam illi adspergunt. Quando verba facis de Tractatu Hugeniano de Motu, innuis Cartesii Regulas motus falsas fere omnes esse. Non jam ad manum est libellus, quem antehac edidisti de Cartesii principiis Geometrice Demonstratis: non subit animum, num ibi falsitatem istam ostenderis, an vero Cartesium, in aliorum gratiam, κατὰ πόδα fueris secutus. Utinam tandem proprii ingenii foetum excluderes et orbi Philosophico fovendum et educandum committeres! Memini te alicubi indigitâsse multa ex iis, quae Cartesius ipse captum humanum superare ajebat, quin et multo sublimiora et subtiliora evidenter posse ab hominibus intelligi et clarissime explicari. Quid haeres, mi Amice, quid metuis? Tenta, aggredere, perfice tanti momenti provinciam et videbis totum vere Philosophantium Chorum tibi patrocinari. Fidem meam obstringere audeo, quod non facerem, si liberare me eam posse dubitarem. Nullatenus crediderim, in animo tibi esse, quicquam contra Existentiam et Providentiam Dei moliri; et fulcris hisce incolumibus, firmo talo stat Religio, facileque etiam quaevis Contemplationes Philosophicae vel defenduntur, vel excusantur. Rumpe igitur moras, nec scindi tibi penulam patiaris.

Brevi putem me accepturum, quid de Cometis nuperis sit statuendum. Disceptant inter se de factis Observationibus Hevelius Dantiscanus et Auzoutus Gallus; ambo Viri docti et Mathematici. Disspicitur [438] hoc tempore controversia et quando judicata lis fuerit, mihi, credo, res tota communicabitur et a me tibi. Hoc asserere jam possum, omnes, qui quidem mihi cogniti sunt, Astronomos judicare, non unum, sed duos Cometas fuisse, nec in quemquam hactenus incidi, qui ex Hypothesi Cartesianâ, ipsorum Phaenomena conatus fuerit explicare.

Rogo,

Rogo, si quid porro acceperis de studiis et laboribus Domini Hugenii, deque successu pendulorum, ut et de ipsius transmigratione in Galliam, mihi quamprimum significare non graveris. Adjungas ea, rogo, quae apud Vos forte dicuntur de Tractatu pacis, de Suecici exercitus, in Germaniam transvecti, consiliis, deque Episcopi Monasteriensis progressu. Totam credo Europam sequenti aestate bellis involutum iri et omnia videntur ad mutationem inusitatam vergere. Serviamus nos summo Numini castâ mente et Philosophiam veram, solidam et utilem excolamus. Nonnulli ex Philosophis nostris, Regem Oxonium secuti, non raros ibi coetus agitant et de promovendis studiis Physicis consulunt. Inter alia in Sonorum naturam inquirere nuper coeperunt. Experimenta, credo, facient, ut explorent, quâ proportione augenda sint pondera ad extendendam chordam absque ullà vi alià, ut intendatur eadem ad Notam ejusmodi acutiorem, quae facit assignatam consonantiam cum sono priori. De his plura alias. Optime Vale et vive memor

Londini
12 Octob. 1665.

Tui Studiosissimi

Henr. Oldenburg.

EPISTOLA XV.

Nobilissimo ac Doctissimo Viro

HENR. OLDENBURGIO.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Vir nobilissime,

Quod me ad Philosophandum tu et Nobilissimus D. Boylius benigne hortamini, maximas habeo [469]

gratias; ego quidem prò tenuitate mei ingenii, *quantum* queo, pergo, non dubitans interim de veſtro auxilio et benevolentiâ. Ubi quaeris, *quid ſentiam* circa quaeſtionem, quae in eo verſatur, *ut cognoſcamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum ſuo toto conveniat et quâ ratione cum reliquis cohaereat*, puto te rogare rationes, quibus perſuademur unamquamque Naturae partem cum ſuo toto convenire et cum reliquis cohaerere. Nam cognoſcere, quomodo reverâ cohaereant et unaquaeque pars cum ſuo toto conveniat, id me ignorare dixi in antecedenti meâ Epiſtola; quia ad hoc cognoſcendum requireretur, totam Naturam omnesque ejus partes cognoſcere. Conabor igitur rationem oſtendere, quae me id affirmare cogit; attamen prius monere vellim, me Naturae non tribuere pulchritudinem, deformitatem, ordinem, neque confuſionem. Nam res non, niſi reſpective ad noſtram imaginationem, poſſunt dici pulchrae, aut deformes, ordinatae, aut confuſae.

Per partium igitur cohaerentiam nihil aliud intelligo, quam quod leges, ſive natura, unius partis ita ſeſe accommodant legibus, ſive naturae alterius, ut quam minime ſibi contrarientur. Circa totum et partes conſidero res eatenus, ut partes alicujus totius, quatenus earum natura invicem ſe accommodat, ut, quoad fieri poteſt, inter ſe conſentiant, quatenus vero inter ſe diſcrepant, eatenus unaquaeque ideam [440] ab aliis diſtinctam in noſtrâ Mente format, ac proinde, ut totum, non ut pars, conſideratur. Ex. gr. cum motus particularum lymphae, chyli, etc. invicem pro ratione magnitudinis et figurae ita ſe accommodant, ut plane inter ſe conſentiant, unumque fluidum ſimul omnes conſtituant, eatenus tantum chylus, lympha, etc. ut partes ſanguinis conſiderantur: quatenus vero concipimus particulas lymphaticas ratione figurae et motus, a particulis chyli diſcrepare, eatenus eas, ut totum, non ut partem, conſideramus.

Finga-

Fingamus jam, si placet vermiculum in sanguine vivere, qui visu ad discernendas particulas sanguinis, lymphae, etc. valeret et ratione ad observandum, quomodo unaquaeque particula ex alterius occursu vel resilit, vel partem sui motus communicat, etc. Ille quidem in hoc sanguine, ut nos in hâc parte universi, viveret et unamquamque sanguinis particulam, ut totum, non vero ut partem, consideraret, nec scire posset, quomodo partes omnes ab universali natura sanguinis moderantur et invicem, prout universalis natura sanguinis exigit, se accommodare coguntur, ut certâ ratione inter se consentiant. Nam si fingamus, nullas dari causas extra sanguinem, quae novos motus sanguini communicarent, nec ullum dari spatium extra sanguinem, nec alia corpora, in quae particulae sanguinis suum motum transferre possent, certum est, sanguinem in suo statu semper mansurum et ejus particulas nullas alias variationes passuras, quam eas, quae possunt concipi ex datâ ratione motus sanguinis ad lympham, chylum, etc. et sic sanguis semper, ut totum, non vero ut pars, considerari deberet. Verum quia plurimae aliae causae dantur, quae leges naturae sanguinis certo modo moderantur et vicissim illae a sanguine, hinc fit, ut alii motus, aliaeque variationes in sanguine oriantur, quae consequuntur non a solâ ratione motus ejus partium ad invicem, sed a ratione motus, sanguinis et causarum externarum simul ad invicem: hoc modo sanguis rationem partis, non vero totius habet. De toto et parte modo dixi.

Jam cum omnia naturae corpora eodem modo possint et debeant concipi, ac nos hic sanguinem concepimus: omnia enim corpora ab aliis circumcinguntur et ab invicem determinantur ad existendum et operandum certâ ac determinatâ ratione, [441] servatâ semper in omnibus simul, hoc est, in toto universo eadem ratione motus ad quietem; hinc se-

quitur omne corpus, quatenus certo modo modificatum existit, ut partem totius universi, considerari debere, cum suo toto convenire et cum reliquis cohaerere; et quoniam natura universi non est, ut natura sanguinis, limitata, sed absolute infinita, ideo ab hâc infinitàe potentiae naturâ ejus partes infinitis modis moderantur et infinitas variationes pati coguntur. Verum ratione substantiae unamquamque partem arctiorem unionem cum suo toto habere concipio. Nam ut antehac in prima mea Epistola, quam Rhenoburgi adhuc habitans tibi scripsi, conatus sum demonstrare, cum de natura substantiae sit, esse infinitam, sequitur ad naturam substantiae corporeae unamquamque partem pertinere, nec sine ea esse, aut concipi posse.

Vides igitur, qua ratione, et rationem, cur sentiam, Corpus humanum partem esse Naturae: quod autem ad Mentem humanam attinet, eam etiam partem Naturae esse censeo; nempe quia statuo, dari etiam in natura potentiam infinitam cogitandi, quae, quatenus infinita, in se continet totam Naturam objective et cujus cogitationes procedunt eodem modo, ac Natura ejus, nimirum idearum.

Deinde Mentem humanam hanc eandem potentiam statuo, non quatenus infinitam et totam Naturam percipientem; sed finitam, nempe quatenus tantum humanum Corpus percipit et hac ratione Mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus statuo.

Verum haec omnia et quae huic rei annexa sunt, hic accurate explicare et demonstrare, res esset nimis prolixa, nec puto, te id impraesentiarum a me exspectare. Imo dubito, an mentem tuam satis percepe[ri]m, atque aliud responderim, ac rogaveris, quod scire desidero.

Quod

Quod deinde ſcribis, me innuiſſe, Carteſii Regulas motus falſas fere omnes eſſe, ſi recte memini, D. Hugenium id ſentire dixi, nec ullam aliam falſam eſſe affirmavi, quam Regulam ſextam Carteſii, circa quam D. Hugenium etiam errare me putare dixi; qua occaſione petii, ut mihi communicares experimentum, quod ſecundum eam hypotheſin experti eſtis in veſtrâ Regiâ Societate; ſed tibi id non licere judico, quia de hoc nihil reſpondes. [442]

Dictus Hugenius totus occupatus fuit et adhuc eſt in expoliendis vitris dioptricis; in quem finem fabricam adornavit, in qua et patinas tornare poteſt, ſatis quidem nitidam: quid autem ea promoverit, adhuc neſcio, nec, ut verum fateor, valde ſcire deſidero. Nam me experientia ſatis docuit, in patinis ſphaericis liberâ manu tutius et melius expoliri, quam quavis machina. De pendulorum ſucceſſu et tempore tranſmigrationis in Galliam nondum aliquid certi poſſum ſcribere etç.

EPISTOLA XVI.

Viro Clariſſimo B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Vir praestantissime, amice plvrimvm colende,

Perplacent, quae de partium Naturae cum toto conſenſu nexuque philoſopharis; quanquam non ſatis aſſequar, quomodo poſſimus ordinem et ſymmetriam a natura, ut tu facere videris, profligare; imprimis cum ipſe agnoſcas, omnia ejus corpora ab aliis ambiri et ab invicem certa et conſtanti ratione, tum ad exiſtendum, tum ad operandum determinari, eadem ſemper in omnibus ſimul motus ad quietem ratione ſervata: quae ipſiſſima veri ordinis ratio formali-

malis esse videtur. At ne hic forte te satis capio, non magis, quam in eo, quod de Regulis Cartesii antehac scripseras. Utinam subire laborem velles, me edocendi, qua in re tam Cartesium, quam Hugenium in regulis motus errasse judices. Pergratum mihi sane hoc officio defungendo praestiteris, quod quidem pro viribus demereri studerem.

Praesens non fui, quando D. Hugenius Experi-[443] menta, Hypothesin suam comprobantia, hic Londini fecit. Intelligo interim quendam inter alia pilam unius librae, penduli in modum suspendisse, quae delapsa percusserit aliam, eodem modo suspensam, sed librae dimidiae, ex angulo quadraginta graduum; et Hugenium praedixisse, paucula facta Computatione Algebraica, quis foret effectus, et hunc ipsum praedictioni ad amussim respondisse. Abest Vir quidam insignis, qui multa talia Experimenta proposuerat, quae solvisse dicitur Hugenius. Quamprimum dabitur ipsum, qui abest, convenire, uberius et enucleatius forsan hanc rem tibi exposuero. Tu interim superiori petito me ne refrageris, iterum atque iterum rogo; et si quid praeterea de Hugenii successu in poliendis Vitris Telescopicis cognoveris, impertiri quoque ne graveris. Spero Societatem nostram Regiam, peste jam insigniter per Dei gratiam desaeviente, brevi Londinum reversuram, coetusque suos hebdomadicos instauraturam: quae ibi transigentur scitu digna, eorum communicationem certo tibi poteris polliceri.

Mentionem antehac feceram de Observatis Anatomicis. Scripsit ad me non ita pridem Dom. Boylius (qui te perhumaniter salutat) eximios Anatomicos Oxonii se certum reddidisse, quod Asperam Arteriam, tum quarundam Ovium, tum Boum, gramine refertam invenerint; et quod ante paucas septimanas dicti Anatomici invitati fuerint ad videndum

Bovem,

Bovem, qui per duos tresve dies collum fere continuo obstipum, erectumque tenuerat et ex morbo, quem possessores plane non cognoverint, mortuus fuerit: in quo, dissectis partibus, ad collum et jugulum spectantibus, ipsi repererint cum admiratione, Asperam ejus arteriam in ipso trunco penitus gramine refertam fuisse, ac si quis illud vi intro adegisset. Id quod justam suggerit inquirendi causam, tum qua ratione tanta graminis quantitas illuc pervenerit; tum, cum ibi esset, quomodo ejusmodi animal tamdiu supervivere potuerit? Praeterea idem Amicus mihi significavit, curiosum quendam Medicum, itidem Oxoniensem, Lac in sanguine humano invenisse. Narrat enim puellam, sumpto largiori jentaculo hora septima matutina, sanguinem misisse in pede hora ejusdem diei undecima: et primum sanguinem immissum fuisse Scutellae, eumque pauco exinde temporis spatio elapso, alborem induisse; [44] postremum vero sanguinem in vasculum minus, quod acetabulum, ni fallor, vocant (Anglice a Sawcer) influxisse, eumque protinus in placentae lacteae formam abiisse: interjectis quinque, aut sex horis Medicum reversum sanguinem utrumque inspexisse, eumque, qui in Scutella erat, dimidium fuisse sanguinem, dimidium vero chyliformem, qui chylus sanguini, ut serum lacti, innataverit: at eum, qui erat in *acetabulo*, totum fuisse chylum, sine ulla sanguinis specie; cumque utrumque super igne seorsim calefaceret, ambos liquores induruisse; puellam vero bene valuisse, nec sanguinem misisse, nisi quod nunquam passa fuisset menstrua, quamquam colore florido vigeret.

Sed transeo ad Politica. In omnium ore hic est rumor de Israëlitarum, per plusquam bis mille annos dispersorum, reditu in Patriam. Pauci id hoc loco credunt; at multi optant. Tu, quid hac de re audias, statuasque, amico tuo significabis.

Me

Me quod attinet, quamdiu Nova haec a Viris fide dignis non perscribuntur ex Urbe Constantinopolitana, cui hujus rei maxime omnium interest, fidem iis adhibere non possum. Scire aveo, quid Judaei Amstelaedamenses ea de re inaudiverint et quomodo tanto nuncio afficiantur, qui, verus si fuerit, rerum omnium in Mundo Catastrophen inducturus sane videtur.

Quid Suecus nunc moliatur et Brandiburgicus, si potes, explica; et crede me esse

Londini
die 8 Decemb. 1665.

Tui Studiosissimum

HENR. OLDENBURG.

P. S. Quid de nuperis Cometis nostri Philosophi statuant, brevi tibi indicabo, Deo volente.

EPISTOLA XVII.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

P. D.

[445] Nolui dimittere commodam hanc occasionem, quam Doctissimus Dom. Bourgeois, Medicinae Doctor Cadomensis et Reformatae Religionis addictus, jam in Belgium abituriens, mihi offert; ut hac ratione tibi significarem, me ante aliquot septimanas tibi gratum meum animum pro Tractatu tuo mihi transmisso, licet nunquam tradito, exposuisse; at dubium fovere, num literae illae meae ad manus rite pervenerint. *Indicaveram in iis meam de Tractatu illo sententiam; quam utique, dehinc re propius inspectâ et perpensâ nimis immaturam fuisse nunc existi-*

existimo. Quaedam mihi videbantur tunc temporis vergere in fraudem Religionis, dum eam ex eo pede metiebar, quam Theologorum vulgus et receptae Confessionum Formulae (quae nimium spirare videntur partium studia) suppeditant. At totum negotium intimius recogitanti multa occurrunt, quae mihi persuasum eunt, te tantum abesse, ut quicquam in Verae Religionis, solidaeve Philosophiae damnum moliaris, ut contra genuinum Christianae Religionis finem, nec non divinam fructuosae Philosophiae sublimitatem et excellentiam commendare et stabilire allabores. Cum igitur hoc ipsum animo tuo sedere nunc credam, rogatum te enixe velim, ut quid eum in finem nunc pares et mediteris, veteri et candido Amico, qui instituti tam divini successum felicissimum totus anhelat, frequentibus literis exponere digneris. Sancte tibi polliceor, me nihil eorum ulli mortalium propalaturum, siquidem tu mihi silentium injunxeris; hoc me solummodo enixurum, ut bonorum et sagacium Virorum mentes ad amplexandas illas veritates, quas tu aliquando in amplio- [40] rem lucem depromes, sensim disponam et praejudicia adversus meditationes tuas concepta e medio tollam. Ni fallor admodum, penitius mihi perspicere videris Mentis humanae naturam et vires, ejusque cum Corpore nostro Unionem. De quo argumento ut tua cogitata edocere me velis, impense oro. Vale, Vir Praestantissime, et doctrinae, ac virtutis tuae Cultori Studiosissimo favere perge.

Londini
8. Octob. 1665.

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA XVIII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS S.

Commercio Noſtro literario ſic feliciter inſtaurato, Vir Clariſſime, nolim amici officio deeſſe literarum intermiſſione. Cum ex reſponſione tuâ 5. Julii ad me datâ, intellexerim, animo ſedere tuo, Tractatum illum tuum Quinque-partitum publici juris facere, permittas, quaeſo, te moneam ex affectus in me tui ſinceritate, ne quicquam miſceas, quod Religioſae virtutis praxin labefactare ullatenus videatur; maxime cum degener et flagitioſa haec aetas nil venetur avidius, quam dogmata ejuſmodi, quorum concluſiones graſſantibus vitiis patrocinari videantur.

De caetero, non renuam aliquot dicti Tractatus exemplaria recipere. Hoc duntaxat rogatum te velim, ut ſuo tempore mercatori cuidam Belgico, Londini commoranti, inſcribantur, qui mihi poſtmodum tradenda curet. Nec opus fuerit verba de eo facere, libros ſcilicet iſtiuſmodi ad me fuiſſe tranſmiſſos: dummodo enim in poteſtatem meam tuto [447] pervenerint, nullus dubito, quin commodum mihi futurum ſit, eos amicis meis hinc inde diſtribuendi, juſtumque pro iis precium conſequendi. Vale, et quando vacaverit, reſcribe

Londini
22. Julii 1675.

Tui Studioſiſſimo

HENR. OLDENBVRG.

EPISTO-

EPISTOLA XIX.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENRICO OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME ET CLARISSIME DOMINE,

Eo tempore, quo literas tuas 22 Julii accepi, Amstelaedamum profectus sum eo consilio, ut librum, de quo tibi scripseram, typis mandarem. Quod dum agito, rumor ubique spargebatur, librum quendam meum de Deo sub praelo sudare, meque in eo conari ostendere, nullum dari Deum: qui quidem rumor a plurimis accipiebatur. Unde quidam Theologi (hujus forte rumoris auctores) occasionem cepere, de me coram Principe et Magistratibus conquerendi; stolidi praeterea Cartesiani, quia mihi favere creduntur, ut a se hanc amoverent suspicionem, meas ubique opiniones et scripta detestari non cessabant, nec etiamnum cessant. Haec cum a Viris quibusdam fide dignis intellexissem, qui simul affirmabant, Theologos mihi ubique insidiari, editionem, quam parabam, differre statui, donec, quo res evaderet, viderem, et quod tum consilium sequerer, tibi significare proposui. Verum negotium quotidie in pejus vergere videtur, et quid tamen agam, incertus sum. Interim meam ad tuas literas responsionem diutius intermittere nolui et primo tibi maximas ago gratias pro amicissima [448] tua admonitione, cujus tamen ampliorem explicationem desidero, ut sciam, quaenam ea dogmata esse credas, quae religiosae virtutis praxin labefactare viderentur. Nam quae mihi cum ratione convenire videntur, eadem ad virtutem maxime esse utilia credo. Deinde, nisi tibi molestum sit, velim, ut loca Tractatus Theologico-politici, quae viris doctis scru-

pulum injecerunt, mihi indicares. Cupio namque istum Tractatum notis quibusdam illustrare et concepta de eo praejudicia, si fieri possit, tollere. Vale.

EPISTOLA XX.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Quantum video ex tuis Novissimis, in periculo versatur Libri a te publico destinati Editio. Non possum non probare institutum tuum, quo illustrare et mollire te velle significas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem Lectoribus fixere. Ea imprimis esse putem, quae ambigue ibi tradita videntur de Deo et Natura; quae duo a te confundi, quamplurimi arbitrantur. Adhaec multis tollere videris miraculorum authoritatem et valorem, quibus solis Divinae Revelationis certitudinem adstrui posse, omnibus fere Christianis est persuasum. Insuper, de Jesu Christo, Mundi Redemptore et unico hominum Mediatore, deque ejus Incarnatione et Satisfactione sententiam tuam celare te ajunt; postulantque, ut de tribus hisce capitibus mentem tuam dilucide aperias. Quod si feceris, in eoque Christianis cordatis et ratione valentibus placueris, in tuto res tuas fore opinor. Haec paucis te scire volui, qui sum tui studiosissimus. Vale.

Dab. die 15 Novemb. 1675.

P. S. *Fac, quaeso, brevi sciam, has meas lineolas tibi rite traditas fuisse.*

EPISTO-

EPISTOLA XXI.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENRICO OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME DOMINE,

Perbreves tuas literas, 15. Nov. ad me datas, die Saturni elapsa accepi: in iis ea tantummodo [449] indicas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem lectoribus fixere, cum tamen ex iis etiam cognoscere speraverim, quaenam eae opiniones essent, quae religiosae virtutis praxin labefactare viderentur, de quibus antea monueras. Sed, ut de tribus illis capitibus, quae notas, mentem meam tibi aperiam, dico, et quidem ad primum, me de Deo et Natura sententiam fovere longe diversam ab ea, quam Neoterici Christiani defendere solent. Deum enim rerum omnium causam immanentem, ut ajunt, non vero transeuntem statuo. Omnia, inquam, in Deo esse et in Deo moveri cum Paulo affirmo et forte etiam cum omnibus antiquis Philosophis, licet alio modo; et auderem etiam dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibusdam traditionibus, tametsi multis modis adulteratis, conjicere licet. Attamen quod quidam putant, Tractatum Theologico-Politicum eo niti, quod Deus et Natura (per quam massam quandam, sive materiam corpoream intelligunt) unum et idem sint, tota errant via. Ad miracula deinde quod attinet, mihi contra persuasum est, divinae revelationis certitudinem sola doctrinae sapientia, non autem miraculis, hoc est, ignorantia adstrui posse, quod satis prolixe Cap. VI. de miraculis ostendi. Hoc tantum hic addo, me inter Religionem et Superstitionem hanc praecipuam agnoscere differentiam

rentiam, quod haec ignorantiam, ille autem sapien- [450] tiam pro fundamento habeat et hanc causam esse credo, cur Christiani non fide, neque charitate, neque reliquis Spiritus Sancti fructibus, sed sola opinione inter reliquos dignoscuntur; nempe, quia, ut omnes, solis miraculis, hoc est ignorantia, quae omnis malitiae fons est, se defendunt; atque adeo fidem, licet veram, in superstitionem vertunt. Verum an huic malo remedium adhibere reges unquam concedent, valde dubito. Denique, ut de tertio etiam capite mentem meam clarius aperiam, dico, ad salutem non esse omnino necesse, Christum secundum carnem noscere; sed de aeterno illo filio Dei, hoc est, Dei aeterna sapientia, quae sese in omnibus rebus, et maxime in Mente humana, et omnium maxime in Christo Jesu manifestavit, longe aliter sentiendum. Nam nemo absque hac ad statum beatitudinis potest pervenire, utpote quae sola docet, quid verum et falsum, bonum et malum sit. Et quia, uti dixi, haec sapientia per Jesum Christum maxime manifestata fuit, ideo ipsius discipuli eandem, quatenus ab ipso ipsis fuit revelata, praedicaverunt, seseque spiritu illo Christi supra reliquos gloriari posse ostenderunt. Caeterum quod quaedam Ecclesiae his addunt, quod Deus naturam humanam assumpserit, monui expresse, me, quid dicant, nescire; imo, ut verum fatear, non minus absurde mihi loqui videntur, quam si quis mihi diceret, quod circulus naturam quadrati induerit. Atque haec sufficere arbitror ad explicandum, quid de tribus illis capitibus sentiam. An eadem Christianis, quos nosti, placitura sint, id tu melius scire poteris. Vale.

EPISTOLA XXII.

Clarissimo Doctissimoque Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Responsio ad Praecedentem.

Quandoquidem accusare me videris nimiae brevitatis, culpam illam hac vice nimia prolixitate [431] eluam. Exspectaveras, ut video, earum in Scriptis tuis opinionum enarrationem, quae Religiosae virtutis praxin convellere Lectoribus tuis videantur. Dicam quid sit rei, quod potissimum eos excruciet. Fatalem videris rerum et actionum omnium necessitatem adstruere; atqui illa concessa, assertaque, legum omnium, omnis virtutis et religionis incidi nervos, omnesque remunerationes et poenas inanes esse, autumant. Quicquid cogit, vel necessitatem infert, excusare iidem arbitrantur; proindeque neminem inexcusabilem in Dei conspectu fore censent. Si fatis agamur, duraque revoluta manu omnia certo et inevitabili tramite vadunt, quis culpae, poenarumque sit locus, illi equidem non assequuntur. Quis huic nodo adhiberi possit cuneus, perquam ardua res dictu est. Tu quid opis hanc in rem suppeditare posses, scire et discere pervelim.

Ad sententiam illam tuam, quam de tribus capitibus, a me notatis, aperire mihi dignaris, haec inquirenda subeunt. Primo, quonam sensu *Miracula et Ignorantiam* pro Synonymis et aequipollentibus habeas, ut in Novissimis tuis sentire videris; cum Lazari a mortuis resuscitatio et Jesu Christi a morte resurrectio omnem Naturae creatae vim superare et soli potentiae divinae competere videatur; neque id ignorantiam culpabilem arguat, quod intelligentiae finitae, certisque repagulis constrictae limites excedat necessum est. An non convenire cen-

ſes creatae Menti et ſcientiae, increatae Mentis ac ſupremi Numinis talem ſcientiam potentiamque [452] agnoſcere, quae penetrare, ac praeſtare ea poſſit, quorum ratio ac modus a nobis homuncionibus reddi et explicari nequeat? Homines ſumus, humani nihil a Nobis alienum ducendum videtur. Deinde, cum capere te nequire fatearis, Deum revera naturam humanam aſſumpſiſſe, quaerere ex te fas ſit, quomodo illa Evangelii noſtri et Epiſtolae ad Hebraeos ſcriptae locos intelligas, quorum prior affirmat, *verbum carnem factum eſſe:* poſterior, *Filium Dei non Angelos, ſed ſemen Abrahae aſſumpſiſſe.* Et totius Euangelii tenorem id inferre putem, Filium Dei *unigenitum* λόγον, (qui et Deus et apud Deum erat) in natura humana ſe oſtendiſſe et pro nobis peccatoribus ἀντίλυτρον, redemptionis precium, paſſione et morte ſua exſolviſſe. Quid de his et ſimilibus dicendum, ut ſua conſtet Euangelio et Chriſtianae Religioni, cui te favere opinor, veritas, lubens edoceri vellem.

Plura ſcribere ſtatueram, ſed interpellant amici inviſentes, quibus negare humanitatis officia nefas duco. Sed et haec, quae congeſſi hac Epiſtola, ſuffecerint, et fortaſſe taedium tibi Philoſophanti creaverint. Vale igitur et me jugem Eruditionis et Scientiae tuae cultorem crede.

Dab. Londini die 16 Decemb. 1675.

EPISTO-

EPISTOLA XXIII.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Nobilissime domine,

Video tandem, quid id fuerit, quod a me postulabas, ne evulgarem; sed quia id ipsum praecipuum est fundamentum eorum omnium, quae in Tractatu, quem edere destinaveram, habentur, volo hic paucis explicare, quâ ratione ego fatalem omnium re- [453] rum et actionum necessitatem statuam. Nam Deum nullo modo fato subjicio, sed omnia inevitabili necessitate ex Dei naturâ sequi concipio eodem modo, ac omnes concipiunt, ex ipsius Dei natura sequi, ut Deus se ipsum intelligat; quod sane nemo negat ex divinâ naturâ necessario sequi, et tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, sed omnino libere, tametsi necessario, se ipsum intelligere.

Deinde haec inevitabilis rerum necessitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipsa moralia documenta, sive formam legis, seu juris ab ipso Deo accipiant, sive non, divina tamen sunt et salutaria, et si bonum, quod ex virtute et amore divino sequitur, a Deo tanquam Judice accipiamus, vel ex necessitate Divinae naturae emanet, non erit propterea magis, aut minus optabile, uti nec contra mala, quae ex pravis actionibus et affectibus sequuntur, ideo, quia necessario ex iisdem sequntur, minus timenda sunt; et denique sive ea, quae agimus, necessario sive contingenter agamus, spe tamen et metu ducimur.

Pr

Porro homines coram Deo nulla alia de causa sunt inexcusabiles, quam quia in ipsius Dei potestate sunt, ut lutum in potestate figuli, qui ex eadem massa vasa facit, alia ad decus, alia ad dedecus. Ad haec pauca si attendere velis aliquantulum, non dubito, quin facili negotio ad omnia argumenta, quae in hanc sententiam objici solent, respondere possis, ut multi jam mecum experti sunt.

Miracula et ignorantiam pro aequipollentibus sumpsi, quia ii, qui Dei existentiam et Religionem miraculis adstruere conantur, rem obscuram per aliam magis obscuram et quam maxime ignorant, ostendere volunt, atque ita novum argumentandi genus adferunt, redigendo scilicet non ad impossibile, ut ajunt, sed ignorantiam. Caeterum meam de miraculis sententiam satis, ni fallor, explicui in Tractatu Theologico-Politico. Hoc tantum hic addo, quod si ad haec attendas, quod scilicet Christus non Senatui, nec Pilato, nec cuiquam Infidelium, sed sanctis tantummodo apparuerit, et quod Deus neque dextram, neque sinistram habeat, nec in loco, sed ubique secundum essentiam sit, et quod materia ubi-
[454] que sit eadem, et quod Deus extra Mundum in spatio, quod finguht, imaginario, sese non manifestet et quod denique Corporis humani compages intra debitos limites solo aëris pondere coërceatur, facile videbis, hanc Christi apparitionem non absimilem esse illi, qua Deus Abrahamo apparuit, quando hic vidit homines, quos ad secum prandendum invitavit At dices, Apostolos omnes omnino credidisse, quod Christus a morte resurrexerit et ad coelum revera ascenderit: quod ego non nego. Nam ipse etiam Abrahamus credidit, quod Deus apud ipsum pransus fuerit, et omnes Israëlitae, quod Deus e coelo igne circumdatus ad montem Sinai descenderit et cum iis immediate locutus fuerit, cum tamen haec [...]ura alia, hujusmodi apparitiones seu revelatio-
ncs

nes fuerint, captui et opinionibus eorum hominum accommodatae, quibus Deus mentem suam iisdem revelare voluit. Concludo itaque Christi a mortuis resurrectionem revera spiritualem et solis fidelibus ad eorum captum revelatam fuisse, nempe quod Christus aeternitate donatus fuit et a mortuis, (mortuos hic intelligo eo sensu, quo Christus dixit: *sinite mortuos sepelire mortuos suos*) surrexit, simulatque vitâ et morte singularis sanctitatis exemplum dedit; et eatenus discipulos suos a mortuis suscitat, quatenus ipsi hoc vitae ejus et mortis exemplum sequuntur. Nec difficile esset totam Euangelii doctrinam secundum hanc hypothesin explicare. Imo Caput 15. Ep. 1. ad Corinthios ex solâ hâc hypothesi explicari potest et Pauli argumenta intelligi cum alias communem hypothesin sequendo infirma appareant et facili negotio refelli possint; ut jam taceam, quod Christiani omnia, quae Judaei carnaliter, Spiritualiter interpretati sunt Humanam imbecillitatem tecum agnosco. Sed te contra rogare mihi liceat, an nos homunciones tantam Naturae cognitionem habeamus, ut determinare possimus, quousque ejus vis et potentia se extendit et quid ejus vim superat? quod quia nemo sine arrogantiâ praesumere potest, licet ergo absque jactantiâ miracula per causas naturales, quantum fieri potest, explicare, et quae explicare non possumus, nec etiam demonstrare, quod absurda sint, satius erit judicium de iis suspendere et Religionem, uti dixi, solâ Doctrinae sapientiâ adstruere. Loca denique Euangelii Johannis et Epistolae ad Hebraeos iis, quae dixi, repugnare credis, quia Linguarum orientalium phrases Europaeis loquendi modis metiris; et quamvis Johannes suum Euangelium Graece scripserit, hebraizat tamen. Quicquid sit, an credis, quando Scriptura ait, quod Deus in Nube sese manifestaverit, aut quod in Tabernaculo et in Templo habitaverit, quod ipse Deus naturam Nubis, Tabernaculi et Templi assumpserit? atqui [455]

hoc summum est, quod Christus de seipso dixit, se scilicet templum Dei esse, nimirum quia, ut in meis praecedentibus dixi, Deus sese maxime in Christo manifestavit, quod Johannes, ut efficacius exprimeret, dixit: verbum factum esse carnem. Sed de his satis.

EPISTOLA XXIV.

Viro Clarissimo B. d. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

εὖ πράττειν.

Responsio ad Praecedentem.

Rem acu tetigisti, dum percipis causam, quare fatalem illam rerum omnium necessitatem vulgari nollem, ne scilicet virtutis exercitium inde sufflaminaretur, nec praemia ac poenae vilescerent. Quae in eam rem novissimae tuae literae suggerunt, necdum conficere hoc negotium, Mentemque humanam tranquillare videntur. Etenim si nos homines in omnibus actionibus nostris, moralibus aeque, ac naturalibus, ita in potestate Dei sumus, ut lutum in manu figuli, quâ fronte quaeso accusari ullus nostrum potest, quod hoc, vel illo modo egerit, cum secus agere ipsi omnino fuerit impossibile? An non ad unum omnes regerere Deo poterimus, inflexibile [450] fatum tuum, ac irresistibilis tua potestas nos eo adegit, ut sic operaremur, nec operari aliter potuimus; cur igitur et quo jure nos dirissimis poenis mancipabis, quas nullatenus evitare potuimus, te omnia per supremam necessitatem pro arbitrio et beneplacito tuo operante et dirigente? Cum tu dicis, Homines coram Deo nullâ aliâ de causa esse inexcusabiles, quam quia sunt in potestate Dei; Ego argumentum illud plane inverterem, diceremque majori, ut videtur, ratione, Homines ideo plane esse excusabiles, quia

quia in poteſtate Dei ſunt. In promptu enim eſt omnibus, objicere: Ineluctabilis eſt poteſtas tua, o Deus; Quare merito, quod aliter non egi, excuſandus videor!

Deinde, quod Miracula et Ignorantiam pro aequipollentibus etiamnum capis, videris potentiam Dei et Hominum, etiam acutiſſimorum, ſcientiam iiſdem finibus concludere; quaſi nihil agere, vel producere Deus queat, cujus rationem reddere homines non poſſint, ſi omnes ingenii vires intendant. Adhaec Hiſtoria illa de Chriſti Paſſione, Morte, Sepulturâ, Reſurrectione vivis adeo coloribus genuinisque deſcripta videtur, ut vel appellare conſcientiam tuam auſim, credasne illa Allegorice potius, quam literaliter eſſe accipienda, dummodo de Hiſtoriae veritate fueris perſuaſus? Circumſtantiae illae, quae ab Euangeliſtis eâ de re adeo dilucide ſunt conſignatae, urgere penitus videntur, hiſtoriam illam ad literam eſſe capiendam. Haec paucis ad argumentum illud notare porro volui, quibus ut ignoſcas et pro candore tuo amice reſpondeas, enixe rogo. Dom. Boylius te officioſe reſalutat. Quid Regia Societas nunc agat aliâ vice exponam. Vale et me amare perge.

Londini,
14. Januar 1676.

EPISTOLA XXV.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

NOBILISSIME DOMINE,

Quod in praecedentibus meis dixi, nos ideo eſſe inexcuſabiles, quia in Dei poteſtate ſumus, [457]

ut lutum in manu figuli, hoc ſenſu intelligi volui, videlicet quod nemo Deum redarguere poteſt, quod ipſi naturam infirmam, ſeu animum impotentem dederit. Sicut enim abſurde circulus conquereretur, quod Deus ipſi globi proprietates, vel infans, qui calculo cruciatur, quod ei corpus ſanum non dederit, ſic etiam homo animo impotens queri poſſet, quod Deus ipſi fortitudinem, veramque ipſius Dei cognitionem et amorem negaverit, quodque ipſi naturam adeo infirmam dederit, ut cupiditates ſuas nec coërcere, nec moderari poſſit. Nam naturae cujuscunque rei nihil aliud competit, quam id, quod ex data ipſius cauſa neceſſario ſequitur. Quod autem naturae uniuscujuſque hominis non competat, ut animo forti ſit, et quod in noſtra poteſtate non magis ſit Corpus ſanum, quam Mentem ſanam habere, negare nemo poteſt, niſi qui tam experientiam, quam rationem negare velit. At inſtas: ſi homines ex naturae neceſſitate peccant, ſunt ergo excuſabiles, nec quod inde concludere velis, explicas, an ſcilicet quod Deus in eos iraſci nequeat, an vero quod beatitudine, hoc eſt, Dei cognitione et amore digni ſint. Sed, ſi primum putas, omnino concedo, Deum non iraſci, ſed omnia ex ipſius ſententia fieri; at nego, quod propterea omnes beati eſſe debeant: poſſunt quippe homines excuſabiles eſſe et nihilominus beatitudine carere et multis modis cruciari. Eſt [458] enim equus excuſabilis, quod equus et non homo ſit; at nihilominus equus et non homo eſſe debet. Qui ex morſu canis furit, excuſandus quidem eſt et tamen jure ſuffocatur; et qui denique cupiditates ſuas regere et metu legum easdem coërcere nequit, quamvis etiam ob infirmitatem excuſandus ſit, non poteſt tamen animi acquieſcentia Deique cognitione et amore frui; ſed neceſſario perit. Neque hic neceſſe eſſe puto monere, quod Scriptura, quando ait, Deum in peccatores iraſci, eumque judicem eſſe, qui de hominum actionibus cognoſcit, ſtatuit et judicat,

dicat,

dicat, more humano et secundum receptas vulgi opiniones loquatur, quia ipsius intentum non est Philosophiam docere, nec homines doctos, sed obtemperantes reddere.

Quo praeterea pacto videar, ex eo, quod miracula et ignorantiam pro aequipollentibus sumpserim, potentiam Dei et hominum scientiam iisdem finibus concludere, non video.

Caeterum Christi passionem, mortem et sepulturam tecum literaliter accipio, ejus autem resurrectionem allegorice. Fateor quidem hanc etiam ab Euangelistis iis narrari circumstantiis, ut negare non possimus, ipsos Euangelistas credidisse, Christi corpus resurrexisse et ad coelum adscendisse, ut ad Dei dextram sederet; et quod ab infidelibus etiam potuisset videri, si una in iis locis adfuissent, in quibus ipse Christus discipulis apparuit; in quo tamen, salva Euangelii doctrina, potuerunt decipi, ut aliis etiam Prophetis contigit, cujus rei exempla in praecedentibus dedi. At Paulus, cui etiam Christus postea apparuit, gloriatur, quod Christum non secundum carnem, sed secundum spiritum noverit. Vale, Vir amplissime, et me omni studio, atque affectu tuum esse crede.

EPISTOLA XXVI.

Clarissimo Viro B. d. S.

SIMON ET VRIES.

Amice integerrime,

[459] Jamdudum exoptavi tibi adesse; sed tempus, asperaque hyems non satis mihi fuerunt propitiae. Quamvis autem corpore abs te tam longe sim remotus, animo tamen saepissime es praesens meo, praesertim in tuis scriptis cum versor, eaque manibus tracto. Sed quum non omnia, circa Definitiones, mihi sint clara, tui memor ad hasce literas scribendas animum appuli. Consului subtilis ingenii Mathematicum, Borellum, qui de his rebus sic scribit. *Definitiones*, inquit, *adhibentur in Demonstratione, ut praemissae. Quare necesse est, ut sint evidenter cognitae, alias cognitio scientifica, seu evidentissima ex iis acquiri non potest.* Et alibi. *Non temere, sed maximâ cautione eligi debet ratio structurae, aut essentialis passio prima et notissima alicujus subjecti. Nam si Constructio et passio nominata sit impossibilis, tunc non efficietur Definitio scientifica, ut si quis diceret: Duae rectae lineae, spatium comprehendentes, vocentur Figurales, essent Definitiones non Entium et Impossibiles; et propterea potius ignorantia, quam Scientia ex eis deduceretur. Deinde si Constructio aut passio nominata sit quidem possibilis et vera, sed nobis ignota, aut dubia, tunc bona Definitio non erit. Nam conclusiones ab ignoto et dubio ortae, incertae quoque et dubiae erunt; et ideo suspicionem, aut opinionem, non autem scientiam certam afferent.* A cujus opinione dissentire videtur Tacquet, qui autumat ex falso pronunciato directe ad veram Conclusionem procedi posse, uti tibi notum. Clavius vero, cujus etiam sententiam introducit, sic sentit. *Definitiones* (inquit) *sunt artis vocabula, neque opus est,* ut

ut ratio afferatur, cur res aliqua hoc, aut illo [468] *definiatur modo; sed satis est, ut nunquam res definita asseratur alicui conuenire, nisi prius Definitionem traditam eidem convenire demonstretur.*

Ita ut Borellus velit, quod Definitio alicujus subjecti debeat constare ex passione, sive structura prima, essentiali, nobis notissimâ et verâ. Clavius contra statuat, nihil referre, sive prima, sive notissima, sive vera passio sit, nec ne, dummodo Definitionem, quam tradidimus, alicui convenire, non asseratur, nisi prius demonstretur.

Prae Clavii sententia Borelli sententiam eligerem ego: utri vero tu, an eorum neutri assentiaris, nescio. Cum igitur tales de Definitionis Natura, quae inter principia Demonstrationis numeratur, difficultates mihi sint obortae, nec animus ab istis se queat expedire, magnopere desidero et obnixe peto, ut, si per negotium, perque otium liceat, tuam hac de re sententiam perscribere non graveris et simul addere distinctionem inter Axiomata et Definitiones. Borellus nullam veram admittit, nisi quoad Nomen; sed te aliam ponere credo. Porro definitionem tertiam non intelligo. Memini te Hagae Comitis mihi dixisse, quod Res duobus modis potest considerari, vel prout in se est, vel prout respectum habet ad aliud; uti *Intellectus*: is enim vel potest considerari sub cogitatione, vel ut constans ideis. Sed quaenam hic sit distinctio, non assequor: nam existimo, quod, si cogitationem recte concipio, eam oportet comprehendere sub ideis, quia remotis ab eâ omnibus ideis cogitationem destrui necessum est. Cujus rei cum exemplum satis clarum non habeam, res ipsa aliquo modo obscura remanet, ulterioreque explicatione indiget. Denique etiam in Scholio Prop. 10. lib. 1. sub initium ipse haec habes: *Ex his apparet, quod, quamvis duo attributa realiter distincta concipiantur,*

hoc est, unum sine alterius ope, non possumus tamen inde concludere ipsa duo entia, sive duas diversas substantias constituere. Id enim est de naturâ substantiae, ut unumquodque ejus attributorum. per se concipiatur; quandoquidem omnia, quae habet, attributa simul in ipsa fuerunt. In quibus videris supponere Substantiae naturam ita esse constitutam, ut plura possit habere attributa, quod nondum est demonstratum, nisi ad sextam Definitionem Substan-
[461] tiae absolute infinitae, sive Dei respicias; alias, si statuatur unamquamque Substantiam tantum habere unum attributum et ego haberem duas ideas duorum attributorum, recte concludere possem, quod, ubi duo diversa attributa, ibi duae diversae sint substantiae. Hujus etiam clariorem explicationem rogo. Desino Vir Clar. et ad has tuam responsionem primâ quâvis occasione exspecto.

Amstelaedami
die 24 Febr. 1663.

Tibi addictissimus

S. J. de Vries.

EPISTOLA XXVII.

Doctissimo Juveni

SIMONI DE VRIES.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Amice colende,

Quod ad quaestiones a te propositas attinet; video te in iis haerere, propterea quod non distinguis inter genera Definitionum. Nempe inter definitionem, quae inservit ad rem, cujus essentia tantum quaeritur et de quâ solâ dubitatur, explicandum, et inter defi-

definitionem, quae ut solum examinetur, proponitur. Illa enim, quia determinatum habet objectum, vera debet esse; haec vero id non requirit. Ex. gr. si quis templi Solomonis descriptionem me roget, ipsi veram templi descriptionem tradere debeo, nisi cum ipso cupiam garrire. Sed si ego templum aliquod in mente concinnavi, quod aedificare cupio, ex cujus descriptione concludo me talem fundum, totque millia lapidum, aliorumque materialium [402] emere debere; aliquisne sanae mentis mihi dicet, me male conclusisse, ex eo quod forte falsam adhibui definitionem? vel an aliquis a me exiget, ut meam definitionem probem? Is sane nihil aliud mihi dicet, quam quod id, quod conceperam, non conceperim, vel a me exiget, ut id, quod conceperam, probem, me concepisse, quod sane est nugari. Quare definitio vel explicat rem, prout est extra intellectum et tum vera debet esse et a Propositione, vel Axiomate non differre, nisi quod illa tantum circa rerum, rerumve affectionum essentias versatur; hoc vero latius, nempe ad aeternas veritates etiam se extendit. Vel explicat rem, prout a nobis concipitur, vel concipi potest, tumque in eo etiam differt ab Axiomate et Propositione, quod non exigit, nisi ut concipiatur absolute, non ut Axioma sub ratione veri. Quare mala definitio illa est, quae non concipitur. Quod ut intelligatur, Borelli exemplum capiam. Nempe si quis diceret, duae rectae lineae, spatium comprehendentes, vocentur figurales; si is per lineam rectam intelligit id, quod omnes per lineam curvam, tum bona est definitio, (per illam enim definitionem intelligeretur figura, ut (), aut similes) modo quadrata et alias postea non intelligat figuras. Verum si per lineam intelligat id, quod communiter intelligimus, res est plane inconceptibilis, ideoque nulla est definitio. Quae omnia a Borello, in cujus sententiâ amplectendâ pronus es, plane confunduntur. Aliud exemplum addo, id nempe, quod in

fine adfers. Si dicam unamquamque substantiam unum tantum habere attributum, mera est Propositio et eget Demonstratione. Si vero dicam: per substantiam intelligo id, quod uno tantum attributo constat, bona erit Definitio, modo postea entia pluribus attributis constantia alio nomine a substantia diverso insigniantur. Quod autem dicis, me non demonstrare, substantiam (sive ens) plura habere posse attributa, forte ad Demonstrationes noluisti attendere. Duas enim adhibui, prima quod nihil nobis evidentius, quam quod unumquodque ens sub aliquo attributo concipiatur et quo plus realitatis, aut esse aliquod ens habet, eo plura attributa ei sunt tribuenda. Unde ens absolute infinitum definiendum, etc. Secunda et quam ego palmariam judico, [463] est, quod quo plura attributa alicui enti tribuo, eo magis cogor, ipsi existentiam tribuere, hoc est, eo magis sub ratione veri ipsum concipio, quod plane contrarium esset, si ego Chymaeram, aut quid simile finxissem. Quod autem dicis, te non concipere cogitationem, nisi sub ideis, quia remotis ideis cogitationem destruis, credo id tibi contingere propterea, quod dum tu, res scilicet cogitans, id facis, omnes tuas cogitationes et conceptus seponis. Quare non mirum est, quod ubi omnes tuas cogitationes seposuisti, nihil postea tibi cogitandum supersit. Quod autem ad rem attinet, puto me satis clare et evidenter demonstrasse, intellectum, quamvis infinitum, ad Naturam naturatam, non vero ad naturantem pertinere. Porro quid hoc ad tertiam Definitionem intelligendam faciat, nondum video, nec etiam cur ea moram injiciat. Ipsa enim Definitio, ut ipsam, ni fallor, tibi tradidi, sic sonat: *Per substantiam intelligo id, quod in se est et per se concipitur, hoc est, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Idem per attributum intelligo, nisi quod attributum dicatur respectu intellectus, substantiae certam talem naturam tribuentis.* Haec, inquam,

inquam, Definitio satis clare, quid per substantiam, sive attributum intelligere volo, explicat. Vis tamen, quod minime opus est, ut exemplo explicem, quomodo una eademque res duobus nominibus insigniri possit. Sed ne parcus videar duo adhibebo. Primo dico per Israëlem intelligi tertium Patriarcham, idem per Jacobum intelligo, quod nomen Jacobi ipsi imponebatur propterea, quod calcem fratris apprehenderat. Secundo per planum intelligo id, quod omnes radios lucis sine ullâ mutatione reflectit; idem per album intelligo, nisi quod album dicatur respectu hominis planum intuentis etc.

EPISTOLA XXVIII.

Doctissimo Juveni

SIMONI DE VRIES.

B. D. S.

Amice colende,

Petis a me, an egeamus experientiâ ad [404] sciendum, utrum Definitio alicujus Attributi sit vera? Ad hoc respondeo, nos nunquam egere experientiâ, nisi ad illa, quae ex rei definitione non possunt concludi, ut ex. gr. existentia Modorum: haec enim a rei definitione non potest concludi. Non vero ad illa, quorum existentia ab eorundem essentia non distinguitur, ac proinde ab eorum definitione concluditur. Imo nulla experientia id unquam nos edocere poterit: nam experientia nullas rerum essentias docet; sed summum, quod efficere potest, est, mentem nostram determinare, ut circa certas tantum rerum essentias cogitet. Quare, cum existentia attributorum ab eorum essentiâ non differat, eam nulla experientia poterimus assequi.

Quod

postea exstituros, aut non exstituros, vel antea exstitisse, aut non exstitisse. Unde clare apparet, nos existentiam Substantiae toto genere a Modorum existentia diversam concipere. Ex quo oritur differentia inter Aeternitatem et Durationem; per Durationem enim Modorum tantum existentiam explicare possumus; Substantiae vero per Aeternitatem, hoc est, infinitam existendi, sive, invita latinitate, essendi fruitionem.

Ex quibus omnibus clare constat, nos Modorum existentiam et Durationem, ubi, ut saepissime fit, ad solam eorum essentiam, non vero ad ordinem Naturae attendimus, ad libitum et quidem propterea nullatenus, quem eorum habemus, conceptum destruendo, determinare, majorem minoremque concipere, atque in partes dividere posse: Aeternitatem vero et Substantiam, quandoquidem non nisi infinitae concipi possunt, nihil eorum pati posse; nisi simul eorum conceptum destruamus. Quare ii prorsus [40] garriunt, ne dicam insaniunt, qui Substantiam Extensam ex partibus, sive corporibus ab invicem realiter distinctis conflatam esse putant. Perinde enim est, ac si quis ex sola additione et coacervatione multorum circulorum quadratum, aut triangulum, aut quid aliud, tota essentia diversum, conflare studeat. Quare omnis illa farrago argumentorum, quibus Substantiam Extensam finitam esse ostendere Philosophi vulgo moliuntur, sua sponte ruit. Omnia enim illa Substantiam corpoream ex partibus conflatam supponunt. Ad eundem etiam modum alii, qui postquam sibi persuaserunt, lineam ex punctis componi, multa invenire potuerunt argumenta; quibus ostenderent lineam non esse in infinitum divisibilem.

Si tamen quaeras, cur naturae impulsu adeo propensi simus ad dividendam substantiam extensam: ad id

id respondeo, quod quantitas duobus modis a nobis concipiatur; abstracte scilicet, sive superficialiter, prout ope sensuum eam in imaginatione habemus; vel ut substantia, quod non nisi a solo intellectu fit. Itaque si ad quantitatem, prout est in imaginatione, attendimus, quod saepissime et facilius fit, ea divisibilis, finita, ex partibus composita et multiplex reperietur. Sin ad eandem, prout est in intellectu, attendamus, et res, ut in se est, percipiatur, quod difficillime fit, tum, ut satis antehac tibi demonstravi, infinita, indivisibilis et unica reperietur.

Porro ex eo, quod Durationem et Quantitatem pro libitu determinare possumus, ubi scilicet hanc à Substantia abstractam concipimus et illam a Modo, quo a rebus aeternis fluit, separamus, oritur Tempus et Mensura; Tempus nempe ad Durationem; Mensura ad Quantitatem tali modo determinandam, ut, quoad fieri potest, eas facile imaginemur. Deindè ex eo, quod Affectiones Substantiae ab ipsa Substantia separamus et ad classes, ut eas quoad fieri potest, facile imaginemur, redigimus, oritur Numerus, quo ipsas determinamus. Ex quibus clare videre est, Mensuram, Tempus et Numerum nihil esse praeter cogitandi, seu potius imaginandi Modos. Quare non mirum est, quod omnes, qui similibus Notionibus et quidem praeterea male intellectis, progressum Naturae intelligere conati sunt, adeo mirifice se [468] intricarint, ut tandem se extricare nequiverint, nisi omnia perrumpendo et absurda etiam absurdissima admittendo. Nam cum multa sint, quae nequaquam imaginatione; sed solo intellectu assequi possumus, qualia sunt Substantia, Aeternitas et alia. Si quis talia ejusmodi Notionibus, quae dumtaxat auxilia Imaginationis sunt, explicare conatur: nihilo plus agit, quam si det operam, ut sua imaginatione insaniat. Neque etiam ipsi Substantiae Modi, si cum ejusmodi Entibus rationis, seu imaginationis auxiliis confun-

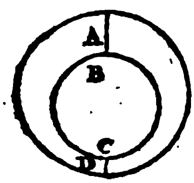
confundantur, unquam recte intelligi poterunt. Nam cum id facimus, eos a Substantia et Modo, quo ab aeternitate fluunt, separamus; sine quibus tamen recte intelligi nequeunt.

Quod ut adhuc clarius videas, cape hoc exemplum: nempe, ubi quis Durationem abstracte conceperit, eamque cum Tempore confundendo in partes dividere inceperit, nunquam poterit intelligere, qua ratione hora ex. grat. transire possit. Nam ut hora transeat, necesse erit, ejus dimidium prius transire et postea dimidium reliqui et deinde dimidium, quod huius reliqui superest; et si sic porro infinite dimidium a reliquo subtrahas, nunquam ad finem horae pervenire poteris. Quare multi, qui Entia rationis a realibus distinguere assueti non sunt, Durationem ex momentis componi, ausi sunt asseverare et sic in Scyllam inciderunt cupientes vitare Charybdim. Idem enim est Durationem ex momentis componere, quam Numerum ex sola nullitatum additione.

Porro cum ex modo dictis satis pateat, nec Numerum, nec Mensuram, nec Tempus, quandoquidem non nisi auxilia imaginationis sunt, posse esse infinitos. Nam alias Numerus non esset numerus, nec Mensura mensura, nec Tempus tempus. Hinc clare videre est, cur multi, qui haec tria cum rebus ipsis confundebant, propterea quod veram rerum naturam ignorabant, Infinitum actu negarunt. Sed quam misere ratiocinati sint, judicent Mathematici, quibus hujus farinae Argumenta nullam moram injicere potuerunt in rebus, ab ipsis clare distincteque perceptis. Nam praeterquam quod multa invenerunt, quae nullo Numero explicari possunt; quod [409] satis numerorum defectum ad omnia determinandum patefacit: multa etiam habent, quae nullo numero adaequari possunt; sed omnem, qui dari

potest,

poteſt, numerum ſuperant. Nec tamen concludunt, talia omnem numerum ſuperare ex partium multitudine: ſed ex eo, quod rei natura non ſine manifeſta contradictione numerum pati poteſt, ut ex. grat. omnes inaequalitates ſpatii duobus circulis A B et C D, interpoſiti, omnesque variationes, quas materia, in eo mota, pati debeat, omnem numerum ſuperant. Idque non concluditur, ex nimia ſpatii interpoſiti magnitudine. Nam quantumvis parvam ejus portionem capiamus, hujus tamen parvae portionis inaequalitates omnem numerum ſuperabunt. Neque etiam idcirco concluditur, ut in aliis contingit, quod ejus maximum et minimum non habeamus: utrumque enim in hoc noſtro exemplo habemus, maximum nempe A B, minimum vero C D. Sed ex eo tantum concluditur, quod natura ſpatii inter duos circulos, diverſa centra habentes, interpoſiti nihil tale pati poſſit. Ideoque ſiquis omnes illas inaequalitates certo aliquo numero determinare velit, ſimul efficere debebit, ut circulus non ſit circulus.

Sic etiam, ut ad noſtrum propoſitum revertar, ſi quis omnes materiae motus, qui hucusque fuerunt, determinare volet, eos ſcilicet, eorumque Durationem ad certum numerum et tempus redigendo; is certe nihil aliud conabitur, quam Subſtantiam corpoream, quam non niſi exiſtentem concipere poſſumus, ſuis Affectionibus privare et ut naturam, quam habet, non habeat, efficere. Quae clare demonſtrare hic poſſem, ut et alia multa, quae in hac Epiſtola attigi, niſi id ſuperfluum judicarem.

Ex omnibus jam dictis clare videre eſt, quaedam ſua natura eſſe infinita, nec ullo modo finita concipi poſſe; quaedam vero vi cauſae, cui inhaerent, quae tamen, ubi abſtracte concipiuntur, in partes

poſſunt

possunt dividi et ut finita spectari; quaedam denique infinita, vel, si mavis, indefinita dici, propterea quod nullo numero adaequari queant, quae tamen majora et minora possunt concipi; quia non sequitur, illa necessario debere esse aequalia, quae numero [470] adaequari nequeunt, ut ex allato exemplo et aliis multis satis est manifestum.

Denique causas errorum et confusionum, quae circa Quaestionem de Infinito ortae sunt, breviter ob oculos posui, easque, ni fallor, ita explicui omnes, ut non putem ullam superesse circa Infinitum Quaestionem, quam hic non attigi, aut quae ex dictis facillime solvi non queat. Quare in his te detinere diutius, operae pretium esse non judico.

Verum hic obiter adhuc notari velim, quod Peripatetici recentiores, ut quidem puto, male intellexerunt demonstrationem Veterum, qua ostendere nitebantur Dei existentiam. Nam, ut ipsam apud Judaeum quendam Rab Ghasdaj vocatum, reperio, sic sonat. Si datur progressus causarum in infinitum, erunt omnia, quae sunt, etiam causata. Atque nulli, quod causatum est, competit, vi suae naturae necessario existere. Ergo nihil est in natura, ad cujus essentiam pertinet necessario existere. Sed hoc est absurdum: ergo et illud. Quare vis argumenti non in eo sita est, quod impossibile sit, dari actu Infinitum, aut progressus causarum in infinitum; sed tantum in eo, quod supponatur, res, quae sua natura non necessario existunt, non determinari ad existendum a re sua natura necessario existente.

Transirem jam, quia tempus me festinare cogit, ad secundam tuam Epistolam: sed ad ea, quae isthac continentur, commodius, cum dignatus fueris me invisere, respondere potero. Quaeso itaque, si fieri potest, ut quamprimum venias; nam tempus migrandi festinanter accedit. Tantum est. Vale, meique memor vive, qui sum etc.

EPISTO-

Epistola XXX. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Prudentissimo

Petro Balling

B. D. S.

Dilecte amice,

Postrema tua, 26. elapsi mensis, ni fallor, scripta, recte ad meas manus pervenit. Non exigua [471] me ea tristitia, ac sollicitudine affecit, licet eadem valde decreverit, ubi tuam prudentiam et animi fortitudinem perpendo, quibus fortunae, vel potius opinionis incommoda eo tempore, quo validissimis te oppugnant armis, contemnere nosti. Mea tamen indies accrescit sollicitudo; et propterea per nostram ego te amicitiam oro, atque obsecro, ne multis ad me scribere tibi grave sit. Quantum omina, quorum mentionem facis, attinet; nempe quod infante tuo adhuc sano et valente tales gemitus audiveris, quales edebat, quum aegrotabat et paulo post fatis concedebat; existimarem ego, hanc verum non fuisse gemitum, sed non nisi tuam imaginationem; quia ais, quod, quum te levabas et, ut audires, te componebas, tam clare eos non audiveris, quam antea vel postea, quum in somnum relapsus fueris. Profecto hoc ostendit, eos gemitus non nisi meram fuisse imaginationem, quae soluta et libera certos gemitus efficacius et vividius imaginari potuit, quam eo tempore, quo te erigebas, ut ad certum locum auditum dirigeres. Quod hic dico, alio casu, qui mihi elapsa hieme Rhenoburgi accidit, confirmare, simulque explicare possum. Quum quodam mane, lucescente jam coelo, ex somnio gravissimo evigilarem, imagines, quae mihi in somnio occurrerant, tam vivide ob oculos versabantur, ac si res fuissent verae et praesertim cujusdam nigri et scabiosi Brasiliani, quem nunquam antea videram. Haec imago partem

[472] partem maximam disparebat, quando, ut me alia re oblectarem, oculos in librum, vel aliud quid defigebam: quamprimum vero oculos a tali objecto rursus avertebam, sine attentione in aliquid oculos defigendo, mihi eadem ejusdem Aethiopis imago eadem vividitate, et per vices, apparebat, donec paulatim circa caput dispareret. Dico, idem, quod mihi in sensu meo interno visus occurrit, in tuo occurrisse auditu. Sed quoniam causa longe diversa fuit, casus tuus, non vero meus omen fuit. Ex eo, quod jam narrabo, res clare deprehendetur. Effectus imaginationis ex constitutione vel Corporis, vel Mentis oriuntur. Hoc, ut omnem evitem prolixitatem, impraesentiarum sola experientia probo. Experimur febres, aliasque corporeas alterationes deliriorum causas esse et eos, qui tenacem habent sanguinem, nihil aliud, quam rixas, molestias, caedes, hisque similia imaginari. Videmus etiam imaginationem tantummodo ab animae constitutione determinari; quandoquidem, ut experimur, intellectus vestigia in omnibus sequitur et suas imagines, ac verba ex ordine, sicuti suas demonstrationes intellectus, concatenat et invicem connectit; adeo ut fere nihil possimus intelligere, de quo imaginatio non aliquam e vestigio formet imaginem. Hoc cum ita sit, dico, omnes imaginationis effectus, quae a corporeis causis procedunt, nunquam rerum futurarum posse esse *omina;* quia eorundem causae nullas res futuras involvunt. Sed vero imaginationis effectus, vel imagines, quae originem suam ab Mentis constitutione ducunt, possunt alicujus rei futurae esse *omina;* quia Mens aliquid, quod futurum est, confuse potest praesentire. Quare id adeo firmiter et vivide potest sibi imaginari, ac si ejusmodi res esset praesens; nempe, pater (ut tui simile adducam exemplum) adeo filium suum amat, ut is et dilectus filius quasi unus idemque sint. Et quoniam (juxta id, quod alia occasione demonstravi) filii essentiae affectio-

affectionum et quae inde sequuntur, necessario in Cogitatione dari debet idea et pater, ob unionem, quam cum filio suo habet, pars memorati filii est, etiam necessario patris anima de essentia ideali filii et ejusdem affectionibus et iis, quae inde sequuntur, participare debet, ut alibi prolixius demonstravi. Porro, quoniam patris anima idealiter de iis, [473] quae essentiam filii consequuntur, participat, ille (ut dixi) potest interdum aliquid ex iis, quae ejus essentiam consequuntur, tam vivide imaginari, ac si id coram se haberet, si nimirum sequentes concurrunt conditiones. I. Si casus, qui filio in vitae decursu accidet, notabilis erit. II. Si talis erit, quem facillime imaginari possumus. III. Si tempus, quo hic continget casus, non admodum remotum est. IV. Denique si corpus bene constitutum est, non tantum quod sanitatem spectat, sed etiam si liberum et omnibus curis et negotiis vacuum est, quae externe sensus turbant. Huic rei inservire quoque potest, quod ea cogitemus, quae ut plurimum his similes excitant ideas. Exempli gratia; si, interea dum cum hoc, illove loquimur, gemitus audimus, plerumque fiet, ut, ubi de eodem homine iterum cogitamus, ii gemitus, quos auribus percipiebamus, quum cum ipso loquebamur, in memoriam sint venturi. Haec, amice dilecte, mea de tua Quaestione est sententia. Brevissimus, fateor, fui; sed dedita opera, ut materiam prima quavis occasione ad me scribendi tibi suppeditarem etc.

Vooburgi,
20 Julii 1664.

EPIST(

EPISTOLA XXXI. (*Versio.*)

Clarissimo Viro B. d. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERGH.

Mi Domine et amice ignote,

Jam saepiuscule tuum Tractatum, una cum ejus Appendice, nuper in lucem editum, attente evolvi. Magis me decebit, ut aliis, quam tibi narrem sum-[474] mam, quam in eo reperi, soliditatem et quam inde percepi voluptatem: id tamen reticere nequeo, quod, quo frequentius cum attentione eum percurro, eo magis mihi placeat et continuo aliquid observem, quod antea non animadverteram. Verumenimvero (ne hac in Epistola Adulator videar) nolo ejus Auctorem nimium admirari. Novi, Deos omnia laboribus vendere. Ne autem te in admiratione nimis diu detineam, quis sit et qui fiat, ut tibi ignotus tanta ad te scribendi libertate utatur, dicam tibi, eum esse, qui desiderio purae et sincerae veritatis impulsus, in brevi hac et fragili vita pedes suos in scientia, quantum humanum nostrum patitur ingenium, figere studet: quique nullum alium, ad indagandum veritatem, scopum sibi praefixit, quam ipsam veritatem: quique scientia nec honores, nec divitias; sed meram veritatem, tranquillitatemque, tanquam veritatis effectum, sibi acquirere conatur: et qui ex omnibus veritatibus, ac scientiis, nullis magis, quam Metaphysicis, si non omnibus, saltem aliqua earum parte se oblectat: et qui omnem suam vitae delectationem in eo collocat, ut horas otiosas et subcisivas in iis transigat. Verum nec quivis adeo beatus est, nec tantum adhibet studium, quantum mihi persuadeo, te adhibuisse, et propterea quivis eo perfectionis non pervenit, quo te jam pervenisse, ex opere tuo perspicio. Verbo ut absolvam, is ipse est, quem familiarius cognoscere tibi licebit, si eum

tibi

tibi tantopere devincire placeat, ut aperias et quasi perfores haerentes ejus cogitationes.

Sed ad Tractatum tuum redeo. Quemadmodum inibi multa inveni, quae summopere palato arridebant, ita etiam quaedam obtulerunt sese concoctu difficilia, quaeque mihi tibi ignoto ita objicere haud aequum foret, eoque magis, quod grata, nec ne haec sint futura, me latet: et haec est causa, cur haec praemittam et rogem, an liceat, si his vesperis hiemalibus tempus superfuerit, tibique placuerit, ad meas difficultates, quae mihi in libro tuo adhuc restant, respondere, nonnullas earum transmittere; hac tamen lege et obtestatione, ne ego rei magis necessariae, tibique magis impedimento sim: quoniam nihil intensius, juxta promissa in libro tuo facta, quam latiorem opinionum tuarum explicationem ac editionem desidero. Ipse id, quod tandem [475] calamo et chartae credo, coram salute impertitâ, praestitissem; quia vero primo tuum hospitium mihi ignotum erat, dein morbus contagiosus et denique munus meum impediebant, hoc ipsum in aliud ac aliud tempus dilatum est.

Nec vero haec epistola plane sit vacua, et quia simul spe ducor, non tibi fore ingratum, unicum tantum tibi proponam: nempe, te passim tam in Principiis, quam in Cogitatis Metaphysicis statuere, sive ut propriam sententiam, sive ut Cartesium, cujus Philosophiam docebas, explicares, creare et conservare unum et idem esse, (quod per se adeo clarum est iis, qui eo suas cogitationes direxerunt, ut etiam prima sit notio) et Deum non modo Substantias; sed etiam motum in Substantiis creasse, hoc est, Deum non solum Substantias in statu suo continuâ creatione, verum etiam earundem motum, ac conatum conservare. Deus, verbi causâ, non tantum efficit, ut anima, immediatâ Dei voluntate atque opera-

tione (perinde eſt, quomodo id nomines) diutiu exiſtat, inque ſuo perſeveret ſtatu; verum etiam cauſa eſt, ut tali modo ſeſe ad animae motum habeat: hoc eſt, quemadmodum continua Dei creatio efficit, ut res diutius exiſtant, ita quoque conatus vel rerum motus per eandem cauſam fit in rebus, quandoquidem extra Deum nulla motus datur cauſa. Sequitur igitur, Deum non tantum cauſam eſſe Subſtantiae Mentis, ſed etiam cujuscunque conatus vel motus Mentis, quem voluntatem nuncupamus, veluti paſſim ſtatuis: ex quà aſſertione etiam neceſſario ſequi videtur, vel nil mali in motu ſive mentis voluntate eſſe, vel Deum ipſum illud malum immediate operari. Nam ea quoque, quae mala appellamus, per animam et conſequenter per ejusmodi immediatum influxum et Dei concurſum fiunt. Exempli gratia, Anima Adami vult edere de fructu prohibito; efficitur ergo, juxta ſuperius tradita, non tantum ut illa Adami voluntas per Dei influxum velit; ſed etiam, quemadmodum ſtatim oſtendetur, ut tali modo velit; adeo ut ille Adami prohibitus actus, quatenus Deus non modo voluntatem ejus movebat, ſed et quatenus eam tali modo movebat, vel in ſe non ſit malus, vel ut Deus ipſe illud operari videatur, quod nos malum vocamus. Nec aut [476] tu aut D. Carteſius hunc nodum ſolvere videris, dicendo malum eſſe *Non Ens*, cum quo Deus non concurrit: unde enim voluntas edendi, aut voluntas Diabolorum ad ſuperbiam procedebat? Nam quoniam voluntas (ut recte animadvertis) non ſit diverſum quid ab ipſa Mente; ſed ſit hic aut ille motus vel Mentis conatus, tam ad hanc, quam ad illam motionem concurſu Dei ei opus erit; jam vero Dei concurſus, ut ex ſcriptis tuis intelligo, nihil aliud eſt, quam rem per ſuam voluntatem hoc vel illo pacto determinare: ſequitur, ergo Deum aeque cum mala voluntate, quatenus mala eſt, ac cum bona, quatenus bona eſt, concurrere, hoc eſt,

eam

eam determinare. Nam voluntas Dei, quae causa absoluta est omnium, quae existunt tam in substantia, quam in conatu, videtur etiam prima causa esse malae voluntatis, quatenus mala est. Deinde nulla in nobis fit voluntatis determinatio, quin Deus eam ab aeterno sciverit; alioquin, si nesciverit, in Deo imperfectionem statuimus. Sed qui Deus illam aliter sciverit, quam ex suis Decretis? Sunt igitur ejus Decreta nostrarum determinationum causa; et ita rursum sequi videtur, malam voluntatem vel non esse malum quid, vel Deum illius mali causam esse immediatam et id operari. Neque hic Distinctio Theologorum de differentiâ inter actum et malum actui adhaerens locum habere potest: nam Deus cum actum, tum modum actus decrevit, hoc est, Deus non solummodo decrevit, ut Adamus ederet, verum etiam ut necessario contra mandatum ederet. Adeo ut iterum sequi videatur, vel τὸ edere Adami adversus praeceptum non esse malum, vel Deum ipsum illud operari.

Haec sunt, Vir Clarissime, quae in praesentiâ in Tractatu tuo percipere nequeo: extrema namque utrinque statuere durum est. Tale autem responsum a perspicaci tuo judicio et industriâ, quod mihi faciat satis, exspecto et spero, me sequentibus meis ostensurum, quantum tibi propterea debeam. Certo tibi, Vir Clar. persuadeas, me haec nullâ aliâ de causâ, quam studio veritatis quaerere: liber sum, nulli adstrictus professioni, honestis mercaturis me alo et tempus, quod mihi reliquum est, hisce rebus impendo. Submisse quoque rogo, ut meae difficultates tibi non sint ingratae; si ad hasce respondere animus est, id quod ardentissime cupio, scribe [477] ad etc.

Dordraci
12, Decemb. 1664.

GUIL. DE BLYENBERGH.

EPISTOLA XXXII. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Prudentissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

AMICE IGNOTE,

Epistolam tuam 12. Decembris datam et in ali inclusam, scriptâ 24. ejusdem mensis, 26. Schiedami demum accepi; unde intensum tuum veritatis amorem, eamque solummodo omnium studiorum tuorum scopum esse, intelligebam: quod me, qui etiam in nihil aliud animum intendo, ut concluderem coëgit, non tantum tuam petitionem, nempe ut ad tuas, quas jam mittis et imposterum mittes Quaestiones, pro viribus mei intellectus responderem, plene concedere; verum omnia quoque pro meâ parte conferre, quae ulteriori notitiae sincераeque amicitiae inservire queunt. Quantum enim ad me attinet: Nullas ex omnibus rebus, quae in potestate mea non sunt, pluris facio, quam cum Viris veritatem sincere amantibus foedus inire amicitiae; quia credo, nos nihil omnino in mundo, quod nostrae potestatis non est, tranquillius, quam istiusmodi homines, posse amare; quoniam tam impossibile est amorem dissolvere, quem ii erga invicem habent; eo quod amore, quem unusquisque [478] erga veritatis cognitionem habet, fundatus est, quam ipsam veritatem semel perceptam non amplecti. Est insuper summus ac gratissimus, qui in rebus, quae nostri arbitrii non sunt, dari potest; quandoquidem nulla res, praeter veritatem, diversos sensus et animos penitus unire valet. Taceo maximas utilitates, quae inde fluunt, ut rebus, quas procul dubio ipse nosti, diutius te non detineam,

quod

quod tamen huc usque feci, quo eo melius ostenderem, quam gratum mihi et imposterum futurum sit, occasionem nancisci ad meum tibi officium praestandum.

Ut autem praesentem captem, propius accedam et ad Quaestionem tuam respondebo, quae in eo vertitur cardine, nimirum; Quod clare videatur sequi, tam ex Dei Providentia, quae ab ejus Voluntate non differt, quam ex Dei Concursu, rerumque Creatione continua, vel nulla dari peccata nullumve malum; vel Deum ea peccata atque illud malum efficere. Verum non explicas, quid per malum intelligas et quantum ex exemplo de determinatâ voluntate Adami perspicere licet, videris per malum intelligere ipsam voluntatem, quatenus tali modo determinata conciperetur, vel quatenus Dei mandato repugnaret, et propterea ais, magnam esse absurditatem (ut et ego, si se ita res haberet) alterutrum horum statuere, nempe, Deum ipsum res, quae contra suam voluntatem sunt, operari, vel eas bonas fore, licet voluntati Dei repugnarent. Quoad me, non possum concedere peccata et malum quid positivum esse, multo minus, aliquid esse, aut fieri contra Dei voluntatem. Econtra dico, non solum peccata non esse quid positivum; verum etiam affirmo, nos non nisi improprie, vel humano more loquendo dicere posse, nos erga Deum peccare, ut cum dicimus, homines Deum offendere.

Nam, primum quod spectat, novimus quicquid est, in se consideratum sine respectu ad aliud quid, perfectionem includere, quae sese eo usque in quacunque re extendit, quo se extendit ipsa rei essentia: nam essentia etiam nihil aliud est. Sumo, exempli gratiâ, consilium, sive determinatam Adami voluntatem ad edendum de fructu prohibito: hoc consilium, sive illa determinata voluntas in se sola consid

[479] ſiderata tantum perfectionis includit, quantum realitatis exprimit; et hoc inde intelligi poteſt, nempe, quod in rebus nullam imperfectionem poſſimus concipere, niſi ad alias res attendamus, quae plus habent realitatis; et propterea in Adami decreto, quando illud in ſe conſideramus, nec cum aliis perfectioribus, perfectioremve ſtatum oſtendentibus comparamus, nullam poterimus invenire imperfectionem; imo cum infinitis aliis comparare reſpectu illius longe perfectioribus, uti lapidibus, truncis, etc. licet. Et hoc quivis revera quoque concedit: namquilibet res, quas in hominibus deteſtatur, cumque averſione contemplatur, in animalibus cum admiratione intuetur, uti apum bella, atque columbarum zelotypiam, etc. quae in hominibus ſpernuntur et nihilominus ob ea animalia perfectiora judicamus. Haec cum ita ſint, clare ſequitur, peccata, quandoquidem ea nil niſi imperfectionem indicant, non poſſe in aliquo conſiſtere, quod realitatem exprimit, ſicuti Adami decreto ejuſque executione.

Praeterea, neque dicere valemus, Adami voluntatem cum Lege Dei pugnare, ac ideo illam eſſe malam, quia Deo diſpliceret: nam, praeterquam quod magnam in Deo poneret imperfectionem, ſi quicquam contra ejus Voluntatem fieret, ſique quid deſideraret, cujus compos non fieret, ejuſque natura tali modo determinata eſſet, ut, quemadmodum creaturae, cum his Sympathiam, cum illis Antipathiam haberet; etiam omnino cum voluntate divinae naturae pugnaret, quia enim illa ab ejus intellectu non diſcrepat, impoſſibile aeque eſt, aliquid fieri contra ejus Voluntatem ac contra ejus Intellectum, hoc eſt, id, quod contra ejus Voluntatem fieret, talis deberet eſſe naturae, ut ejus etiam intellectui repugnaret, ut Quadratum Rotundum. Quandoquidem ergo voluntas, decretumve Adami, in ſe ſpectatum, nec malum, nec quoque proprie loquendo contra

Dei

Dei Voluntatem erat; sequitur Deum ejus causam posse, immo, juxta eam rationem, quam animadvertis, debere esse; non vero quatenus malum erat: nam malum, quod in eo erat, non erat aliud, quam privationis status, quem propter illud opus Adamus amittere debebat, et certum est, Privationem non esse quid positivum, eamque respectu nostri, non [480] vero Dei intellectus ita nominari. Hoc autem hinc oritur, quia cuncta ejusdem generis singularia, ea omnia, verbi gratia, quae externam hominum figuram habent, una eademque Definitione exprimimus et idcirco judicamus, ea omnia aeque apta esse ad summam perfectionem, quam ex ejusmodi Definitione deducere possumus; quando autem unum invenimus, cujus opera cum ista pugnant perfectione, tunc id ea privatum esse judicamus et a sua natura aberrare; quod haud faceremus, si id ad ejusmodi definitionem non retulissemus, talemque ei naturam affinxissemus. Quoniam vero Deus res nec abstracte novit, nec id genus generales format definitiones, nec plus realitatis rebus competit, quam iis Divinus intellectus et potentia immisit et revera tribuit, manifesto sequitur, privationem istam solummodo respectu nostri intellectus, non vero respectu Dei dici posse.

Hisce, mihi ut videtur, Quaestio penitus soluta est. Ut vero viam magis planam reddam omnemque scrupulum evellam, necesse habeo, ad has duas sequentes Quaestiones respondere, nempe primo, quare S. Scriptura dicat Deum flagitare, ut se improbi convertant, et etiam, quare Adamo prohibuerit ex arbore non edere, cum tamen contrarium conclusisset. Secundo, quod ex dictis meis sequi videatur, improbos superbia, avaritia, desperatione, etc. aeque Deum colere, ac probos generositate, patientia, amore etc. propterea quod Dei voluntatem exsequuntur.

Ad

Ad primum ut reſpondeam, dico Scripturar quia plebi praecipue convenit et inſervit, contin humano more loqui: plebs etenim rebus ſublimib percipiendis inepta eſt; et haec eſt ratio, cur mi perſuadeam ea omnia, quae Deus Prophetis revela- vit ad ſalutem eſſe neceſſaria, legum modo ſcribi; et hoc pacto integras Parabolas Prophetae finxerunt nempe primo Deum, quia ſalutis et perditionis me- dia revelarat, quorumque erat cauſa, inſtar Regis ac Legiſlatoris adumbrarunt; media, quae nil ni cauſae ſunt, Leges appellarunt et ad modum Legum conſcripſerunt; ſalutem perditionemque, quae nil niſi effectus ſunt, qui neceſſario ex illis mediis fluunt, [481] tanquam praemium et poenam propoſuerunt, atque juxta hanc Parabolam magis, quam juxta ve- ritatem omnia ſua verba ordinarunt, Deumque ad inſtar hominis paſſim expreſſerunt, modo iratum, modo miſericordem, jam futura deſiderantem, jam zelo et ſuſpicione captum, quin ab ipſo Diabolo de- ceptum; adeo ut Philoſophi et ſimul omnes, qui ſunt ſupra Legem, hoc eſt, qui Virtutem, non ut Legem, ſed ex amore, quia praeſtantiſſima eſt, ſe- quuntur, ejusmodi verbis non debeant offendi.

Edictum ergo Adamo factum in hoc ſolummo- do conſiſtebat, nempe quod Deus Adamo revelavit, τὸ edere ex illa arbore mortem operari, quemadmo- dum et nobis per naturalem intellectum revelat, ve- nenum eſſe mortiferum. Si vero roges, in quem finem hoc ei revelaret? reſponſum do, ut eum tan- to ſcientia perfectiorem redderet. Deum ergo inter- rogare, quamobrem ipſi perfectiorem non dederit voluntatem, eſt aeque abſurdum, ac interrogare, cur circulo omnes globi proprietates non fuerit lar- gitus, uti ex ſupra dictis perſpicue ſequitur, et ego Scholio Prop. 15, Partis primae Princip. Carteſ. more Geometrico demonſtrat. demonſtravi.

Secundam difficultatem quod attinet, verum quidem eſt, impios Dei voluntatem ſuo modo exprimere; ideo tamen cum probis nullatenus ſunt comparandi. Quo enim Res aliqua plus perfectionis habet, eo etiam magis de Deitate participat Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaeſtimabiliter plus perfectionis, quam improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit, eo quod improbi amore Divino, qui ex Dei profluit cognitione et quo ſolo nos pro humano noſtro intellectu Dei ſervi dicimur, carent. Imo, quia Deum non cognoſcunt, non ſunt niſi inſtrumentum in manu Artificis, quod inſcium ſervit et ſerviendo conſumitur; probi contra conſcii ſerviunt et ſerviendo perfectiores evadunt.

EPISTOLA XXXIII. (*Verſio.*)

Clariſſimo Viro B. D. S,

GVILIELMVS DE BLYENBERCH.

Reſponſio ad praecedentem.

MI DOMINE ET CHARISSIME AMICE,

Ubi tua mihi primum tradebatur epiſtola, eaque a me curſim evolvebatur, non tantum ſtatim reſpondere, ſed et multa refutare animus erat. [482] Verum quo eam magis volvebam, eo minorem objectionum materiam inveniebam et quantum deſiderium legendi me ceperat, tantam legendo percepi voluptatem. Antequam vero ad poſtulatum accedam, ut nimirum quasdam difficultates ſolveres, imprimis ſciendum eſt; me duas Generales habere Regulas, juxta quas ſemper ſtudeo philoſophari. Prior Regula eſt clarus et diſtinctus mei intellectus conceptus, poſterior eſt Verbum Dei revelatum, vel Dei voluntas. Juxta priorem amator veritatis, juxta utram-

que vero, Christianus ut sim Philosophus, conor; & siquando post longum accideret examen, ut naturalis mea cognitio vel videretur cum hoc Verbo pugnare, vel minus bene cum eo convenire, tantum hoc Verbum apud me habet auctoritatis, ut conceptus, quos claros esse mihi imaginor, mihi sint potius suspecti, quam ut eos supra et contra illam veritatem, quam in illo libro mihi praescriptam puto, collocarem. Et quid mirum? nam constanter credere volo, illud Verbum esse Dei Verbum, hoc est, id provenisse a summo et perfectissimo Deo, qui plures perfectiones includit, quam ego capere possum; et forte de se ipso, suisque operibus plures voluit perfectiones praedicare, quam ego finito meo intellectu hodie, hodie inquam, percipere queo: fieri enim potest, ut [483] memet operibus meis majoribus perfectionibus privarim; et ideo, si forte ea praeditus essem perfectione, qua actionibus propriis privatus sum, percipere possem omne id, quod in eo Verbo nobis proponitur et docetur, cum sanissimis meae Mentis conceptibus congruere; verum quia mihi ipsi suspectus sum, annon continuo errore memet meliore privaverim conditione, et, ut statuis, Princ. Part. 1. Prop. 15. nostra cognitione, licet clarissima, adhuc imperfectionem includat; potius, etiam sine ratione, ad illud Verbum inclino, hoc nisus fundamento, quod a perfectissimo prodiit, (hoc quippe jam praesuppono, quia ejus probatio hic non haberet locum, vel nimis longa foret) et propterea a me credi debet. Si jam solo ductu Regulae meae primae, exclusa secunda, quasi eam non haberem, aut ea non extaret, de tua Epistola judicarem, multa mihi essent concedenda, ut et concedo, subtilesque conceptus tui essent suspiciendi; secunda vero Regula longius a te me dissentire cogit. Verum pro Epistolae modo et ductu hujus et illius regulae aliquanto latius eos examinabo.

Primo, juxta primo positam Regulam, rogaveram, quia, secundum tuam positionem, creare et conser-

conservare unum, idemque erant, et quia Deus non tantum res, sed motus quoque et rerum modos in statu suo perseverare faciebat, hoc est, cum iis concurrebat; annon videretur sequi, *nullum esse malum*, aut, *ipsum Deum malum operari*; hac nixus regula, quod nihil contra Dei voluntatem potest fieri, alioquin involveret imperfectionem, aut res, quas Deus operatur, (quibus etiam res, quas malas dicimus, comprehensae videntur) etiam deberent malae esse. Verum quia et hoc contradictionem includit et, quocunque eam verterem modo, me a contradictione statuenda liberare non possem, propterea me ad te recipiebam, utpote optimum tuorum conceptuum interpretem. In responsione dicis, te persistere in prima sententia, nempe nihil contra Dei voluntatem vel fieri, vel posse fieri. Verum quum huic difficultati respondendum esset, annon igitur Deus nullum faciat malum, *negas peccatum quid positivum esse, addisque, non nisi valde improprie dici posse, nos in Deum peccare;* et Appendicis Parte I. Cap. 6. dicis, *Malum absolutum nullum dari, ut per se* [484] *est manifestum. Nam quicquid existit, in se consideratum, sine respectu ad aliud quid, perfectionem includit, quae sese semper eo usque in quacunque re extendit, quo se extendit ipsa rei essentia et propterea evidenter sequitur, peccata, quia ea nihil nisi imperfectionem denotant, non posse in aliquo, quod essentiam exprimit, consistere.* Si peccatum, malum, error, vel quocunque id appelles nomine, nihil aliud est, quam perfectiorem statum amittere, aut eo privari, utique sequi videtur, *τὸ existere* non quidem malum, aut imperfectionem esse; sed aliquod malum in re existente posse oriri. Nam perfectum per aeque perfectam actionem perfectiore statu non privabitur; sed quidem per id, quod ad aliquod imperfectum, quia concessis nobis viribus abutimur, inclinamus. Hoc videris *non malum, sed bonum minus appellare, quia res in se consideratae perfectionem includunt:*

deinde

deinde, quia rebus, ut ais, non plus eſſentiae competit, quam divinus intellectus et potentia eis tribuit et revera confert; et propterea non plus etiam exiſtentiae in actionibus ſuis oſtendere, quam eſſentiae accipere, poſſunt. Nam ſi nec plures, nec pauciores poſſum edere operationes, quam quantum eſſentiae accepi, nulla perfectioris ſtatus privatio fingi potest: ſi enim nihil contra Dei voluntatem fit et ſi ſolummodo tantum fit, quantum eſſentiae collatum eſt, qua via malum, quod melioris conditionis privationem nuncupas, excogitari poteſt? Quomodo quis praeſtatutum adeo et dependens opus perfectiorem ſtatum amittere potis eſt? Adeo ut mihi perſuadeam, Virum Clariſſimum alterutrum debere ſtatuere, vel aliquod eſſe malum, vel ſi minus, nullam eſſe posse melioris ſtatus privationem. Nam nullum eſſe malum et meliori conditione orbari, contradictorium mihi videtur.

At dices, per perfectioris ſtatus privationem ad minus quidem bonum, ſed non ad abſolutum malum recidimus; ſed (Append. Part. 1. Cap. 3.) me docuiſti, non eſſe de Verbis litigandum. Quare, an id abſolutum, nec ne dicendum ſit, jam non diſputo; ſed ſolum, annon a meliori in pejorem ſtatum delabi apud nos jure pejor ſtatus, aut ſtatus malus dicatur et dici debeat. At regeres, malus ille ſtatus [483] multum adhuc boni continet; ego vero interrogo, annon ille homo, qui per imprudentiam ſuam in cauſa fuit, quod perfectiore ſtatu orbatus eſt et per conſequens nunc minor eſt, quam antea fuit, malus vocari queat.

Ut autem antecedens ratiocinium, quia nonnullae circa id ſuperſunt tibi difficultates, declines, affirmas *malum quidem eſſe et in Adamo fuiſſe, verum id non eſſe poſitivum quid et reſpectu noſtri, non autem Dei intellectus tale dici, noſtrique reſpectu*

Priva-

Privationem, (*sed tantum quatenus eo optima libertate, quae ad nostram naturam spectat et in nostra potestate est, nosmet ipsos privamus*) *Dei vero respectu* Negationem *esse*. Hic autem examinemus, an illud, quod malum vocas, siquidem duntaxat nostri respectu malum foret, malum non esset; deinde an malum, ut tu vis, acceptum, Dei respectu tantum *Negatio* dici debeat.

Ad primum supra aliquo modo videor respondisse: et quamvis concederem, minus alio ente perfectum esse, in me nullum ponere posse malum, eo quod meliorem statum a creatore flagitare nequeo et tantum efficere, ut meus status gradibus differat; non tamen ideo potero concedere et fateri, si jam imperfectior sum, quam ante fui, eamque imperfectionem mea culpa mihi creavi, me eatenus tanto pejorem esse; si, inquam, meipsum, antequam in imperfectionem unquam incideram, considero et me cum aliis tunc majore, quam ego praeditus perfectione, comparo, minor illa perfectio non malum; sed secundum gradus minus bonum erit. Si vero me ipsum, postquam perfectiore statu excidi, eoque propria orbatus imprudentia, cum prima mea forma, qua ex manu mei Creatoris prodii et perfectior eram, comparo, me esse deteriorem, quam antea judicare debeo: nam non creator, sed ego me ipsum eo redegi; vires enim mihi me ab errore praeservandi, uti et tu fateris, suppetebant.

Quod secundum spectat, nempe an malum, quod statuis consistere in melioris status privatione, quem non tantum Adamus, sed et nos omnes subita et inordinata nimis actione amisimus, an illud, inquam, respectu Dei mera sit *Negatio*. Ut hoc vero sana mente examinemus, videndum nobis est, quomodo hominem constituas et a Deo ante omnem errorem dependentem facias et quomodo post [486] err-

errorem eundem hominem constituas. **Ante** errorem eum describis, quod non plus ipsi essentiae competit, quam quantum ei Divinus intellectus et potentia tribuit et revera confert, hoc est, (nisi a mente tua aberrem) quod homo nec plus, nec minus perfectionis potest habere, quam quantum essentiae Deus in ipso posuit: hoc vero est hominem tali modo a Deo dependentem facere, quemadmodum elementa, lapides, herbas etc. Si autem haec tua sit sententia, quid sibi velint verba Princip. P. 1. Prop. 15 non percipio. *Cum autem voluntas*, inquis, *libera sit ad se determinandum: sequitur nos potestatem habere facultatem assentiendi intra limites intellectus continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus.* Annon videtur contradictio, voluntatem tam liberam, ut se ab errore possit praeservare, et unâ a Deo dependentem facere, ut nec plus, nec minus perfectionis queat proferre, quam quantum essentiae Deus ipsi dedit? Ad secundum, nempe quo modo hominem constituas post errorem, dicis, hominem subita nimis actione, nimirum voluntatem non continendo intra intellectus limites, se ipsum perfectiore conditione privare: verum mihi videtur, tibi et hic et in Principiis utraque hujus Privationis extrema propius fuisse explicanda, quid ante privationem possideret, quidque post amissionem perfecti istius status (ut eum appellas) sibi servaret. Dicitur quidem, quid perdiderimus; sed non quid retinuerimus Princ. Part. 1. Prop. 15. *Tota igitur imperfectio erroris in sola optimae libertatis privatione consistet, quae error vocatur.* Examinemus utcumque hoc ea ratione, qua a te statuitur. Statuis non solum tam diversos cogitandi modos in nobis dari, quorum alios volendi, aliosque intelligendi nuncupamus; sed etiam inter eos talem esse ordinem, ut res non debeamus velle, antequam eas clare intelligamus; affirmas enim, quod, si voluntatem nostram intra limites intellectus continemus, nun-

nunquam errabimus et quod denique in nostra potestate est voluntatem intra limites intellectus continere. Cum haec serio mente agito, alterutrum ut verum sit, necessum est; vel omne id, quod ponitur, est fictum, vel Deus eundem ordinem nobis impressit. Si impressit, annon absurdum esset, affirmare id sine fine factum esse, Deumque, ut [487] ullum ordinem observemus et sequamur, non exigere: nam illud in Deo contradictionem poneret. Et si ordinem in nobis positum debemus observare, quomodo adeo a Deo dependentes possumus et esse et manere: si enim nemo nec plus, nec minus perfectionis habet, quam quantum essentiae accepit, et si haec vis ex effectibus debeat cognosci, ille, qui voluntatem suam ultra limites intellectus extendit, non tantum virium a Deo accepit, alioquin eas in effectum deduceret; et per consequens is, qui errat, perfectionem non errandi a Deo non accepit; alias nunquam erraret. Nam secundum te tantum essentiae datum est, quantum perfectionis efficitur. Deinde si Deus nobis tantum essentiae tribuit, ut eum observare queamus ordinem, ut tu nos eum posse servare affirmas, et si tantum perfectionis producimus, quantum essentiae nacti sumus, qui fit, ut eum transgrediamur, qui, ut eum possimus transgredi ordinem, utque voluntatem non semper intra limites intellectus contineamus. Tertio, si a Deo tantopere dependeo, ut supra te statuere ostendi, ut nec intra, nec extra limites intellectus voluntatem continere possim, nisi mihi Deus in antecessum tantum dederit essentiae et sua voluntate prius alterutrum determinaverit: quomodo ergo mihi, si hoc penitius consideremus, voluntatis libertas usu venire potest. Nonne in Deo contradictionem ponere videtur, nobis praescribere ordinem nostram voluntatem intra limites nostri intellectus continendi et non praebere tantum essentiae vel perfectionum, ut eum observemus; et si, juxta tuam sententiam,

tan-

tantum perfectionis nobis concessit, nunquam profecto errare possemus: quantum enim essentiae possidemus, tantum perfectionis producere oportet, semperque concessas vires in nostris operationibus ostendere: nostri autem errores sunt argumentum, nos ejusmodi potentiam a Deo ita dependentem (ut statuis) non possidere; adeo ut alterutrum verum esse debeat, vel nos non adeo a Deo dependere, vel nos in nobis potentiam non errandi non habere; at potentiam errandi habemus, prout statuis. Ergo a Deo non adeo dependemus.

Ex dictis jam clare patere videtur, impossibile esse, ut malum, aut meliori statu privari, respectu Dei [488] esset Negatio. Quid enim significat privari, aut perfectiorem statum amittere? nonne est a majori ad minorem perfectionem et per consequens a majori ad minorem essentiam transire; et a Deo in certa mensura perfectionis et essentiae collocari? nonne est velle, nos alium, praeter sui perfectam notitiam, non posse acquirere statum, nisi aliter decrevisset, ac voluisset? Fierine potest, ut illa creatura ab omniscio et summe perfecto Ente producta, quod voluit, ut talem essentiae statum retineret, imo, cum qua Deus, ut eam in eo statu retineret, continuo concurrit; ut, inquam, in essentia declinaret, hoc est, in perfectione praeter Dei notitiam minor fieret? Haec res absurditatem involvere videtur. Annon absurdum est dicere, Adamum perfectiorem amisisse conditionem et consequenter ineptum fuisse ad eum ordinem, quem Deus in anima ejus posuerat, Deumque nullam habere notitiam, qualis quantaeque perfectionis Adamus jacturam fecerat? Potestne comprehendi, Deum Ens aliquod constituere ita dependens, ut non nisi ejusmodi opus produceret et tum propter illud opus perfectiorem perderet statum: (praeterquam quod ejus absoluta esset causa) et tamen nullam ejus haberet notitiam? Concedo inter actum

et

et malum actui adhaerens dari diſcrimen; ſed vero *Malum reſpectu Dei eſſe Negationem* ſuperat meum captum. Deum actum ſcire, eundem determinare, et cum eo concurrere et tamen malum, quod in illo actu eſt, ejuſque exitum non cognoſcere, mihi in Deo impoſſibile videtur. Adverte mecum, Deum in actu meo progignendi cum uxore mea concurrere: eſt enim poſitivum quid et per conſequens claram ejus habet Deus ſcientiam; verum quatenus eo actu abutor et cum alterius uxore contra datam fidem et jusjurandum meum rem habeo, illum actum malum comitatur. Quid jam hic reſpectu Dei eſſet Negativum? non quod actum progignendi faciam: quatenus etenim is poſitivus eſt, cum eodem Deus concurrit. Debet ergo iſtud malum, quod illum actum comitatur, tantummodo eſſe, quod ego contra proprium foedus vel Dei mandatum cum aliena congredior, cum qua non licet. Jam vero, poteſtne capi, Deum noſtras ſcire actiones, cum iis concurrere et tamen ignorare, quacum illam actionem producimus, eo magis quod Deus etiam cum illius [489] foeminae actione, cum qua rem habebam, concurrit? Id de Deo ſentire durum videtur. Attende occidendi actum; quatenus eſt actus poſitivus, cum eo Deus concurrit; ſed vero iſtius actionis effectum, nempe alicujus Entis deſtructionem et Dei creaturae diſſolutionem anne ignoraret? quaſi proprium opus Deo foret incognitum. (Metuo ne mentem tuam bene percipiam: Conceptus quippe tui, quam ut tam foedum committas errorem, perſpicaciores ſunt) Fortaſſe inſtabis, eos actus, prout eos pono, mere eſſe bonos et nullum eos comitari malum; ſed tum, quid malum nuncupes, capere nequeo, quod perfectioris conditionis privationem ſequitur; et tum Mundus in aeterna et perpetua poneretur confuſione, nosque beſtiis ſimiles redderemur. Vide quaeſo, quam utilitatem ea ſententia mundo conferret.

Ex dictis valde durum mihi videtur, quod improprie tantum in Deum peccare possimus dici: cui enim rei data nobis voluntatem intra limites intellectus continendi potentia inservit, si, ubi eam transgredimur, contra eum non peccamus ordinem? Reges forte, id non esse peccatum in Deum; sed in nos ipsos: nam si proprie erga Deum peccare diceremur, etiam dicendum esset, aliquid contra Dei voluntatem fieri; quod juxta te est impossibile. Ergo etiam peccatum. Interim alterutrum verum sit necesse est, Deum vel velle, vel nolle. Si vult, quomodo nostri respectu malum esse potest? Si non vult, id, ex tua opinione, non fieret. Quamvis autem hoc aliquam, ut tua fert sententia, involveret absurditatem, praedictas tamen absurditates admittere periculosissimum videtur. Quis novit, si anxie inquirerem, annon remedium posset inveniri his aliquo modo conciliandis.

Atque sic tuae epistolae examen juxta Regulam meam primam generalem finiam. Antequam vero ad examen juxta secundam Regulam accedam, duo adhuc proponam, quae epistolam tuam spectant, quaeque scripsisti Princ. Part. 1. Prop. 15. Prius est, *quod affirmas, nos potestatem volendi et judicandi intra limites intellectus retinere posse:* quod absolute concedere nequeo. Nam hoc si foret verum, certe ex innumerabilibus vel unus reperiretur homo, qui se ea praeditum potestate ostenderet: etiam quivis apud se experiri potest, se quantas etiam impendat vires, eum scopum attingere non posse. Et si quis de hoc negotio dubitat, seipsum examinet, quoties invito intellectu passiones rationem suam vincant, etiam tum quum summis obnititur viribus. At dices, quod hoc minus praestamus, non est, quia nobis impossibile est, sed quia sufficientem non adhibemus diligentiam; regero, quod, si hoc possibile esset, saltem ex tot millibus vel unus inveniretur; sed ne

unus

unus omnium hominum extitit, vel exiſtit, qui auderet gloriari, ſe in errores haud incidiſſe. Quaenam vero hujus rei certiora, quam ipſa exempla, poſſunt adduci argumenta? Si pauci eſſent, unus eſſet; jam vero quum nullus ſit, nulla ejus quoque datur probatio. Inſtabis et dices; ſi fieri poteſt, ut judicium ſuſpendendo et voluntatem intra terminos intellectus continendo, ſemel, ne errem, efficere queo, quare, ubi eandem adhibeo diligentiam, ſemper id efficere non poſſem? Reſpondeo, me videre non poſſe, nos hodie tantum virium habere, ut in eo ſemper perſeveremus; ſemel una hora, quando omnes intendo nervos, iter duorum milliarium conficere potis ſum, verum ſemper id praeſtare non poſſum; ita me ſummo ſtudio ab errore ſemel praeſervare poſſum, ſed vires ad id ſemper praeſtandum deficiunt. Clarum mihi videtur, primum hominem, e manu perfecti illius artificis prodeuntem, iis praeditum fuiſſe viribus; ſed (ut in hoc tecum ſentio) eum, illis viribus non ſatis utendo, vel abutendo, ſtatum ſuum amiſiſſe perfectum ad praeſtandum, quod antea ſui erat arbitrii. Haecque multis rationibus, ni nimius eſſem, firmarem. Et hoc in negotio omnem Sacrae Scripturae eſſentiam, quae propterea apud nos in honore eſſe debet, ſitam eſſe opinor, quoniam nos id, quod tam clare intellectus noſter naturalis confirmat, docet: nempe, lapſum ex noſtra prima perfectione noſtra imprudentia factum eſſe. Quid igitur iſtius lapſus emendatione magis neceſſarium? Atque hominem lapſum ad Deum reducere Sacrae Scripturae unicus quoque eſt ſcopus. [492]

Poſterius eſt, Princip. Part. 1. Prop. 15. *quod affirmas: Res clare et diſtincte intelligere repugnare Naturae hominis*, unde tandem concludis, *longe melius eſſe rebus, quamvis confuſis aſſentiri et libertatem exercere, quam ſemper indifferentem*, hoc eſt, *in infimo gradu libertatis manere*. Quam u-

dam conclusionem, impedit in me obscuritas: nam suspensum judicium nos in eo statu, in quo a Creatore sumus creati, conservat; verum rebus confuse assentiri est rebus non intellectis et ita aeque facile vero ac falso assentiri. Et si (ut D. Des Cartes alicubi docet) eum ordinem in assentiendo non usurpamus, quem Deus inter nostrum intellectum nostramque voluntatem constituit, nempe ut non nisi clare perceptis assentiamur: quamvis tunc casu in veritatem incidamus, tamen quia verum non eo, quo Deus voluit ordine, amplectimur, peccamus; et per consequens, ut assensus cohibitio nos in statu, in quo a Deo constituti sumus, conservat, ita con-[493] fusus assensus nostrum statum pejorem reddit: erroris quippe ponit fundamentum, quo perfectum deinceps amittimus statum. Sed te dicentem audio: nonne praestat, ut nos perfectiores reddamus, rebus licet confusis assentiendo, quam ut non assentiendo semper in infimo perfectionis et libertatis gradu maneamus? At praeterquam quod hoc negaverimus et aliquo modo ostenderimus, nos nosmet non meliores, sed deteriores reddidisse; nobis etiam impossibile et quasi contradictio videtur, Deum cognitionem rerum, ab ipso determinatarum, longius extendere, ac eam, quam nobis dedit; imo Deum tunc adsolutam nostrorum errorum causam involvere. Nec huic contrarium est, quod nos Deum, ut plura in nos conferret, quam contulit, non possumus accusare; quia ad id non tenebatur. Verum quidem est, Deum non teneri, ut plura, quam dedit, daret; sed summa Dei etiam infert perfectio, ut creatura ab ipso procedens nullam contradictionem involveret, prout tum videretur sequi. Nullibi namque in creata natura, praeterquam in nostro intellectu, deprehendimus scientiam. In quem alium finem ille nobis concessus esset, nisi ut Dei opera contemplaremur et cognosceremus? Et quid evidentius sequi videtur, quam quod harmonia

monia inter res cognoſcendas, noſtrumque intellectum dari debet?

Si tuam Epiſtolam circa ea, quae modo diximus, ad meam ſecundam Regulam generalem examinarem, magis, quam in prima, diſcreparemus. Mihi namque videtur, (aberranti commonſtra viam) te Sacrae Scripturae eam infallibilem veritatem et divinitatem non adſcribere, quam ego in ea eſſe mihi perſuadeo. Verum quidem eſt, quod te credere ais, Deum res Sacrae Scripturae Prophetis revelaſſe; ſed modo adeo imperfecto, ut, ſi factum eſt, prout tu ſtatuis, in Deo contradictionem involveret. Si enim Deus ſuum Verbum ac voluntatem hominibus manifeſtavit, certum in finem, idque clare iis manifeſtavit. Si jam Prophetae ex illo verbo, quod acceperant, Parabolam finxiſſent, id Deus vel voluiſſet, vel noluiſſet. Si voluiſſet, ut exin Parabolam fingerent, hoc eſt, ut ab ejus mente aberrarent; Deus iſtius erroris eſſet cauſa, aliquidque quod contrariaretur ſibi, vellet. Si noluiſſet, impoſſibile erat, ut Prophetae inde Parabolam eſſingerent. Praeterea credibile eſt, ſi [494] ſupponitur, Deum Verbum ſuum Prophetis dediſſe, quod ita eis dedit, ut illud accipiendo non erraverint: nam Deus in Verbo ſuo revelando certum finem habere debebat. At ſibi finem, ut homines in errorem duceret, proponere nequit. Id enim in Deo eſſet contradictio. Etiam homo contra Dei voluntatem errare non poterat; nam id, ſecundum te, fieri nequit. Praeter haec omnia, de illo ſumme perfecto Deo credi non poteſt, eum permittere, ut ſuo Verbo, Prophetis dato, ad illud populo explicandum, alius a Prophetis tribueretur ſenſus, quam Deus voluit. Si enim ſtatuimus, Deum Prophetis ſuum conceſſiſſe Verbum, ſimul aſſerimus, Deum modo extraordinario Prophetis apparuiſſe, vel cum iis loquutum fuiſſe. Si jam Prophetae de hoc tradito Verbo Parabolam fingunt, hoc eſt, alium ei ſenſum tribuunt.

tribuunt, quam, ut tribuerent, voluit, Deus ha[r]rem eos edocuisset. Est etiam tam respectu Prop[he]tarum impossibile, quam respectu Dei contradic[tio:] Prophetas alium sensum potuisse habere, quam eo[s] habere voluit Deus.

Deum suum ita revelasse Verbum, uti tu vis, parum probas; nempe eum salutem et perditione[m] tantum revelasse, certa eum in finem decrevisse media, atque salutem ac perditionem non nisi decretorum mediorum effectus esse. Nam profecto, si Prophetae Dei Verbum isthoc sensu accepperant, quas rationes, ad alium illi adscribendum sensum, habuissent? Sed et nullam adducis probationem, qua nos, ut hanc tuam supra Prophetarum sententiam poneremus, convinceres. Si vero existimas, hanc esse probationem, quod alioquin illud Verbum multas imperfectiones et contrarietates includeret, dico, hoc duntaxat dici, non vero probari. Et quis novit, si uterque sensus produceretur, uter minores includeret imperfectiones? Denique Enti summe perfecto bene perspectum erat, quid populus caperet, quaeque optima esset methodus, juxta quam populus institui deberet.

Quantum ad secundum primae tuae Quaestionis membrum attinet, quaeris ex te ipso, quare Deus Adamo, ne ex arbore ederet, cum tamen contrarium decrevisset, edixit; respondes vero, edictum Adamo [495] factum in hoc solo consistere, quod nimirum Deus Adamo revelavit τὸ edere ex arbore mortis esse causam, quemadmodum nobis per naturalem rationem venenum mortiferum esse revelat. Si statuitur, Deum aliquid Adamo interdixisse, quaenam rationes sunt, quo magis crederem modum prohibitionis, quem tu adfers, quam quem adducunt Prophetae, quibus Deus ipse modum prohibitionis revelavit? Dices, mea prohibendi ratio magis naturalis est et

ideo

ideo magis veritati, Deoque conveniens. Sed hoc omne nego. Nec capio, quod Deus per naturalem intellectum nobis, venenum lethale esse, revelavit; nec rationes video, quibus unquam scirem, aliquid esse venenatum, nisi malos veneni effectus in aliis vidissem et audivissem. Quod homines, quia venenum non noscunt, inscii edant et moriantur, quotidiana nos docet experientia. Dices, si homines scirent, id venenum esse, etiam malum id esse, eos non lateret; sed respondeo, neminem veneni habere notitiam, aut posse habere, nisi qui vidit, aut audivit, aliquem ejus usu damnum sibi dedisse; et si ponimus, nos ad hunc usque diem nunquam audivisse vel vidisse, aliquem ejus usu sibi nocuisse, non tantum nunc quoque ignoraremus, sed et sine metu in proprium damnum id usurparemus, quemadmodum tales veritates indies docemur.

Quid magis in hac vita candidum atque erectum animum, quam illius perfectae Deitatis contemplatio, delectat? Nam quemadmodum circa perfectissimum versatur, ita etiam perfectissimum, quod in finitum nostrum intellectum cadere potest, involvere debet. Nec mihi in vita quicquam est, quod cum ea mutarem delectatione. In hac, caelesti instigatus appetitu, multum temporis insumere possum; sed et simul tristitia affici, quando intueor tam multa finito meo intellectui deesse: verum tristitiam sedo spe ea, quam possideo, quae mihi vita charior est, quod posthac existam et permanebo et eam Deitatem majori perfectione, quam nunc, intuebor. Ubi brevem praetervolantemque considero vitam, in qua singulis momentis mortem exspecto; si deberem credere me finem habiturum, sanctaque illa et praestantissima cariturum contemplatione, certe omnium creaturarum, quibus cognitio finis sui deest, miserrimus essem. Quippe metus mortis ante obitum [498] miserum me redderet, et post eum plane nihil et per

oo

consequens miser essem, quia divina illa contemplatione privatus essem. Huc vero me tuae videntur ducere opiniones, quod, ubi hic esse desino, etiam in aeternum desinam, cum econtra illud Verbum et Dei voluntas consolentur interno suo in anima mea testimonio, quod post hanc vitam in statu perfectiore me aliquando, contemplando summe perfectam Deitatem, oblectabo. Profecto licet spes ista aliquando falsa esse deprehenderetur, me tamen, dum spero, beatum reddit. Unicum hoc est, quod precibus, suspiriis et seriis votis a Deo peto et petam, (utinam ad id plus conferre liceret!) quamdiu spiritus hos reget artus, ut ipsi placeat, me sua bonitate tam beatum reddere, ut, quando hoc corpus dissolvitur, Ens intellectuale ad perfectissimam illam Deitatem contemplandum maneam, et si hoc tantum nanciscor, mihi, quomodo hic credatur, quid invicem persuadeatur, an aliquid naturali intellectu fundetur et percipi ab eo possit, nec ne, perinde est. Hoc, hoc solummodo est votum meum, meum desiderium, continuaeque preces, ut Deus hanc certitudinem in anima mea confirmet, et, si eam possideo, (ah me miserrimum, si eo destituar!) prae desiderio anima mea exclamet: quemadmodum cervus anhelat aquarum rivos, ita te, o Deus vivens, anima mea desiderat: ah! quando veniet dies, quod tecum ero et te adspiciam. Si hoc tantum obtineo, omne animae meae studium et desiderium possideo. Quia vero nostrum opus Deo displicet, spem istam, ex tua sententia, non video. Nec intelligo, Deum, (siquidem de eo humano more loqui liceat) si nullam ex opere nostro et laudatione capit voluptatem, nos produxisse et conservasse. Si vero a tua sententia aberro, tuam explicationem expeto. Verum me et forte te solito diutius moratus sum; qui vero mihi chartam deesse video, finiam. Horum solutionem videre aveo. Forte hic illic, aliquam ex Epistola tua eduxi conclusionem,

nem, quae fortaſſis tua non erit opinio; ſed ſuper ea re explicationem tuam audire cupio.

Nuper occupatus fui in quibusdam Dei attributis perpendendis, in quo me tua non parum juvit Appendix. Mentem tuam ſolummodo fuſius ex- [407] plicui, quae mihi non niſi demonſtrationes exhibere videtur et ideo demiror in Praefatione affirmari, te illa non ſentire, ſed obligatum fuiſſe, ut ita tuum, uti promiſeras, Carteſii Philoſophiam diſcipulum doceres; et te longe aliam, tam de Deo, quam de anima, ſpeciatim de animae voluntate fovere opinionem. Video quoque in illa Praefatione dici, te haec Cogitata Metaphyſica brevi prolixiora editurum, quae duo avide deſidero: nam de iis aliquid ſingulare ſpero. Mea autem non fert conſuetudo aliquem laudibus extollere.

Scripſi haec ſincero animo et amicitia non fucata, prout in epiſtola tua petiiſti, utque veritas detegeretur. Excuſa nimiam, praeter intentionem, prolixitatem. Si ad has reſponderis, me tibi ſummopere devincies. Non recuſo, ſi ea lingua, in qua educatus ſum, ſcribere animus eſt, vel alia, modo Latina, aut Gallica ſit; hoc vero reſponſum, ut eadem exares lingua, peto, quia mentem tuam in ea bene, quod forte in lingua Latina non fieret, percipiebam. Ita me tibi devincies, egoque ero, ac permanebo,

Dordraci 16 Januarii 1665.

Mi Domine, Tibi addictiſſimus atque Officioſiſſimus,

G. DE BLYENBERGH.

In reſponſione tua prolixius, quid per Negationem in Deo intelligas, erudiri exopto.

EPISTO-

EPISTOLA XXXIV. (Versio.)

Viro Doctissimo ac Ornatissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE,

Quum primam tuam Epistolam legebam, existimabam nostras opiniones fere concordare; sed vero ex secunda, quae 21 hujus mensis mihi tradita est, [498] longe aliter se rem habere intelligo, videoque nos non tantum dissentire de iis, quae longe ex primis principiis sunt petenda, sed etiam de eisdem ipsis principiis: adeo ut vix credam fore, ut nos Epistolis invicem erudire possimus. Video namque nullam demonstrationem, licet pro Demonstrationis legibus solidissimam, apud te valere, nisi conveniat cum ea explicatione, quam vel ipse, vel alii Theologi, tibi haud ignoti, sacrae Scripturae tribuunt. Verum si deprehendas, Deum per sacram Scripturam clarius et efficacius loqui, quam per lumen naturalis intellectus, quod nobis etiam concessit, ac assiduo Sapientia sua Divina firmiter et incorrupte conservat, validas habes rationes, ut intellectum flectas ad opiniones, quas sacrae Scripturae tribuis; quin ipse haud aliter facere possem. Quod vero me spectat, quia plane et sine ambagibus profiteor, me S. Scripturam non intelligere, licet aliquot annos in ea insumpserim, et quia me haud fugit, quando solidam nactus sum demonstrationem, me non posse in tales cogitationes incidere, ut unquam de ea dubitare queam, omnino in eo, quod mihi intellectus monstrat, acquiesco sine ulla suspicione, me ea in re deceptum esse, nec Sacram Scripturam, quamvis eam non investigem, ei contradicere posse; quia veritas

veri-

veritati non repugnat, ut jam ante in Appendice mea (caput indicare nequeo, nec enim liber hic ruri penes me eſt) clare indicavi; et ſi fructum, quem jam ex intellectu naturali cepi, vel ſemel falſum eſſe deprehenderem, me fortunatum redderet, quoniam fruor et vitam non maerore et gemitu, ſed tranquillitate, laetitia et hilaritate tranſigere ſtudeo et ſubinde gradum unum adſcendo. Agnoſco interim (id, quod ſummam mihi praebet ſatisfactionem et mentis tranquillitatem) cuncta potentia Entis ſumme perfecti ac ejus immutabili ita fieri decreto.

Ad tuam vero ut redeam epiſtolam, dico me tibi ſummas ex animo agere gratias, quod mihi tuam in tempore Philoſophandi rationem aperuiſti; ſed quod tu talia, qualia vis ex mea epiſtola educere, mihi affingas, pro eo nullas tibi gratias ago. Quam, quaeſo, materiam mea praebuit epiſtola has mihi affingendi opiniones, homines nempe beſtiis eſſe ſimiles, homines beſtiarum more mori et interire, noſtra Deo diſplicere opera etc. (licet [99] in poſtremo hoc ſummopere diſſentiamus, quia aliter te non percipio, quam quod intelligas, Deum noſtris operibus delectari, tanquam qui finem ſuum aſſecutus eſt, eo quod res ex voto ſucceſſit). Quantum ad me, ego profecto clare dixi, probos Deum colere et aſſidue colendo perfectiores evadere, Deum amare; hoccine eſt eos beſtiis ſimiles reddere; aut eos inſtar beſtiarum perire, vel denique eorum opera Deo non placere? Si meas literas majore cum attentione legiſſes, clare perſpexiſſes, noſtrum diſſenſum in hoc ſolo poſitum eſſe; ſcilicet an Deus, ut Deus, hoc eſt, abſolute, nulla ei humana attributa adſcribendo, perfectiones, quas probi accipiunt, eis communicet; (ut ego intelligo) an ve ut judex, quod ultimum tu ſtatuis; et ea de cauſa defendis impios, quia juxta Dei decretum, quicquid poſſunt, faciunt, Deo aeque, ac pios ſervire. Sed vero ſecundum mea dicta id nul-

latenus

latenus ſequitur: quia Deum tanquam judicem non introduco et ideo ego opera ex operis qualitate, non vero ex potentia operatoris aeſtimo, et merces, quae opus conſequitur, tam neceſſario id conſequitur, quam ex natura trianguli ſequitur, tres ejus angulos duobus rectis aequales eſſe debere. Et hoc unusquisque intelliget, qui tantum ad id, quod ſumma nostra beatitudo in amore erga Deum conſiſtit, attendit, quodque ille amor neceſſario ex Dei cognitione, quae nobis tantopere commendatur, fluit. Hoc autem generaliter facillime demonſtrari poteſt, ſi modo ad naturam Decreti Dei attendatur, quemadmodum in mea Appendice explicui. Verum fateor, eos omnes, qui Divinam Naturam cum humana confundunt, valde ad id intelligendum ineptos eſſe.

Hiſce literis finem hic imponere animus erat, ne tibi amplius eſſem moleſtus iis rebus, quae tantummodo (uti clarum eſt ex valde devoto additamento fini tuae epiſtolae affixo) pro joco et riſu inſerviunt, nulli autem uſui ſunt. Ne vero petitionem tuam omni modo rejiciam, ulterius ad explicationem vocum Negationis et Privationis et breviter ad id, quod neceſſarium eſt ad ſenſum praecedentis meae Epiſtolae dilucidius enucleandum, progrediar.

Dico igitur primo Privationem non eſſe privandi actum; ſed tantum ſimplicem et meram carentiam, [520] quae in ſe nihil eſt: eſt quippe Ens rationis tantum, vel modus cogitandi, quem formamus, quum res invicem comparamus. Dicimus, exempli gratia, caecum viſu privatum eſſe, quia eum facile, ut videntem imaginamur, ſive imaginatio haec hinc oriatur, quod cum aliis, qui vident, ſive quod praeſentem ſuum ſtatum cum praeterito, quum videbat, comparamus; et cum hunc virum ea ratione conſideramus, nempe comparando ſuam naturam cum natura aliorum, vel cum praeterita ſua, tunc affirmamus

mamus, viſum ad ſuam naturam pertinere et propterea dicimus, eum eo privatum eſſe. Verum quum Dei decretum ejuſque natura conſideratur, non magis de illo homine, quam de Lapide poſſumus affirmare, eum viſu orbatum eſſe, quia illo tempore non magis ſine contradictione illi homini viſus, quam lapidi competit; *quoniam ad hominem illum nil amplius pertinet et ſuum eſt, quam id, quod Divinus intellectus et voluntas ei tribuit.* Et propterea Deus non magis eſt cauſa τȣ̃ illius non videre, quam τȣ̃ non videre lapidis: id quod mera eſt Negatio. *Ita etiam, cum ad naturam hominis, qui appetitu libidinis ducitur, attendimus, praeſentemque appetitum cum eo, qui in probis eſt, vel cum eo, quem ipſe alias habuit, comparamus; affirmamus, eum hominem meliore appetitu privatum eſſe, quia tunc iſti virtutis appetitum competere judicamus. Quod facere non poſſumus, ſi ad naturam Divini decreti et intellectus attendimus: nam eo reſpectu melior ille appetitus non magis ad naturam iſtius hominis eo tempore, quam ad Naturam Diaboli, vel lapidis pertinet,* et idcirco eo reſpectu melior appetitus non eſt Privatio, ſed Negatio. Adeo ut Privatio nihil aliud ſit, quam aliquid de re negare, quod judicamus ad ſuam naturam pertinere, et Negatio nil aliud, quam aliquid de re negare, quia ad ſuam naturam non pertinet. Et hinc liquet, quare Adami appetitus rerum terrenarum noſtri, non vero intellectus Dei, reſpectu tantum malus eſſet. *Licet enim Deus praeteritum et praeſentem Adami ſtatum ſciret, non idcirco Adamum praeterito ſtatu privatum eſſe intelligebat, hoc eſt, praeteritum ad ſuam naturam pertinere.* Nam tunc Deus aliquid contra ſuam voluntatem, hoc eſt, contra proprium ſuum intellectum intelligeret. Hoc ſi bene percepiſſes, ſimulque me illam Liberta- [521] tem, quam Carteſius Menti adſcribit, non concedere, quemadmodum L. M. in Praefatione meo nomine teſtatus eſt, vel minimam in meis verbis non invenires

venires contradictionem. Sed video, me melius multo facturum fuisse, si in prima mea Epistola Cartesii verbis respondissem, dicendo, nos non posse scire, quomodo nostra libertas et quicquid ab ea dependet cum Dei providentia et libertate congruat, (sicuti in Appendice diversis locis feci) adeo ut ex Dei Creatione nullam in libertate nostra queamus invenire contradictionem, quia capere haud possumus, quomodo Deus res creavit et (quod idem est) quomodo eas conservat. Verum putabam, te Praefationem legisse, meque, si ex animi sententia non responderem, in amicitiae officium, quam admonitus offerebam, peccaturum fuisse. Sed haec susque deque fero.

Quia tamen video, te Cartesii Mentem hactenus non bene percepisse, peto, ut haec duo attendas. Primo neque me, neque Cartesium unquam dixisse, quod ad nostram naturam pertineat, ut nostram voluntatem intra limites intellectus contineamus; sed tantum, quod Deus nobis intellectum determinatum et voluntatem indeterminatam dedit, ita tamen, ut ignoremus, in quem finem nos creavit. Porro: quod istiusmodi indeterminata, vel perfecta voluntas nos non solum perfectiores reddit; sed quoque, ut tibi in sequentibus dicam, quod ea nobis sit valde necessaria.

Secundo quod nostra Libertas nec in quadam contingentia, nec in quadam indifferentia sita est; sed in modo affirmandi et negandi; adeo ut, quo rem aliquam minus indifferenter affirmamus, aut negamus, eo liberiores simus. Verbi causa, si Dei natura nobis est cognita, tam necessario ex natura nostra τὸ affirmare sequitur, Deum existere, quam ex natura trianguli ejus tres angulos duobus rectis aequari fluit; et tamen nunquam magis liberi sumus, quam quum rem tali modo affirmamus. Quae vero haec

haec necessitas nihil aliud est, quam Dei Decretum, veluti in mea Appendice clare ostendi; hinc quodammodo intelligere licet, quo pacto rem libere agamus, ejusque causa simus, non obstante, quod eam necessario et ex Dei decreto agamus. Hoc, inquam, aliquo modo possumus intelligere, cum quid affirmamus, quod clare et distincte percipimus, ubi [502] vero quicquam, quod clare ac distincte non capimus, asserimus, hoc est, cum patimur, ut voluntas extra nostri intellectus limites exspatietur, tum illam necessitatem Deique Decreta non ita percipere possumus, sed nostram quidem libertatem, quam nostra voluntas semper includit, (quo respectu opera nostra solummodo bona, vel mala appellantur). Et si tunc conamur libertatem nostram cum Dei Decreto et continua Creatione conciliare, confundimus id, quod clare et distincte intelligimus, cum eo, quod non percipimus et propterea frustra id conamur. Sufficit ergo nobis, quod scimus nos liberos esse et nos tales esse posse non obstante Dei decreto, nosque mali causam esse, eo quod nullus actus, nisi respectu nostrae libertatis, tantum malus nominari potest. Haec sunt, quae Cartesium spectant, ut demonstrarem, ejus dicta ab ea parte nullam pati contradictionem.

Jam ad ea, quae me attinent, me convertam; ac primo breviter referam utilitatem, quae ex mea opinione nascitur, quae praecipue in eo est sita, quod scilicet noster Intellectus Deo Mentem et Corpus extra omnem Superstitionem offert, nec preces nobis valde utiles esse nego: nam meus intellectus est nimis parvus ad omnia media determinandum, quae Deus habet, quibus homines ad sui amorem, hoc est, ad salutem perducat; adeo ut tantum absit, hanc opinionem noxiam futuram esse, ut econtra iis, qui nullis praejudiciis nec puerili superstitione praeoccupati sunt, unicum sit medium ad summum beatitudinis gradum perveniendi.

 Quod

Quod vero ais, me homines, eos a Deo tam dependentes faciendo, ideo elementis, herbis et lapidibus similes reddere, id sufficienter ostendit te meam opinionem perversissime intelligere et res, quae intellectum spectant, cum imaginatione confundere. Si enim puro intellectu percepisses, quid sit a Deo dependere, certe non cogitares, res, quatenus a Deo dependent, mortuas, corporeas et imperfectas esse, (quis unquam de Ente summe perfecto tam viliter ausus fuit loqui) econtra caperes, ea de causa et quatenus a Deo dependent, perfectas esse. Adeo ut hanc dependentiam atque necessariam operationem quam [503] optime per Dei decretum intelligamus, quando non ad truncos et herbas, sed ad maxime intelligibiles et res creatas perfectissimas attendimus, ut ex illo, quod secundo de Cartesii mente jam ante memoravimus, clare apparet, quod attendere debuisses.

Nec reticere possum, me id summopere mirari, quod dicis: si Deus delictum non puniret, (*hoc est, tanquam judex tali poena, quam ipsum delictum non inferret: Id enim solum nostra est Quaestio!*) quaenam ratio impedit, quo minus quaevis scelera avide perpetrem? Certe qui illud tantum (quod de te non spero) formidine poenae omittit, is nulla ratione ex amore operatur et quam minime Virtutem amplectitur. Quantum ad me, ea omitto, vel omittere studeo, quia expresse cum mea singulari natura pugnant, meque a Dei amore et cognitione aberrare facerent.

Porro si ad naturam humanam paulum attendisses et naturam Dei decreti, prout in Appendice explicui, percepisses, tandemque scivisses, quomodo res esset deducenda, antequam ad conclusionem perveniatur, non adeo temere dixisses, hanc opinionem nos truncis, etc. similes reddere; nec tam multas absurditates, quam imaginaris, mihi affinxisses.

De

De duabus illis rebus, quas ais, priusquam ad secundam tuam Regulam pergis, te percipere haud valere, respondeo primo Cartesium sufficere ad conclusionem tuam faciendam, quod nempe, si modo attendis ad naturam tuam, experiris, te posse judicium tuum suspendere; si vero dicas, te in te ipso non experiri, nos tantum virium hodie in rationem obtinere, ut hoc semper continuare possemus, id idem Cartesio esset, ac nos hodie non posse videre, nos, quamdiu existimus, futuros semper res cogitantes, vel naturam cogitantis retenturos, quod profecto contradictionem involvit.

Ad secundum cum Cartesio dico, si Voluntatem nostram extra limites intellectus nostri valde limitati extendere non possemus, nos miserrimos futuros, neque in nostra potestate fore vel frustum panis comedere, vel passum progredi, vel subsistere: omnia enim incerta, atque periculis sunt plena.

Transeo nunc ad secundam tuam Regulam, [304] asseroque, me quidem credere, quod ego eam Veritatem, quam tu in Scriptura esse credis, illi non tribuam et tamen credo, quod ego illi tantum, si non plus adscribam authoritatis; quodque longe cautius, quam alii, caveam, ne illi pueriles quasdam et absurdas sententias affingam, quod nemo praestare potest, nisi is, qui Philosophiam bene intelligit, vel Divinas habet revelationes; adeo ut me valde parum moveant explicationes, quas Vulgares Theologi de Scriptura adferunt, praesertim si istius sint farinae, ut Scripturam semper juxta litteram, sensumque externum sumant; et nunquam praeter Socinianos, crassum adeo vidi Theologum, qui non percipit Sacram Scripturam creberrime more humano de Deo loqui, ac suum sensum Parabolis exprimere; et quod ad contradictionem, quam frustra (mea quidem opinione) conaris ostendere, credo te per Parabolam omnine

nino aliud quid, quam vulgo fit, intelligere: nam quis unquam audivit, eum, qui suos conceptus parabolis exprimit, a suo sensu aberrare? Quum Micha Regi Aghabo diceret, se Deum in solio suo sedentem vidisse, ac exercitus caelestes a dextra et sinistra stantes, Deumque ex illis quaerere, quisnam Aghabum deciperet, illud ipsum certe erat Parabola, qua Propheta praecipuum, quod ea occasione (quae non erat, ut sublimia Theologiae dogmata doceret) Dei nomine debebat manifestare, sufficienter exprimebat, adeo ut nullo modo a sensu suo aberraret. Sic etiam caeteri Prophetae Dei Verbum jussu Dei ea ratione populo manifestarunt, tanquam optimo medio, non vero tanquam illo, quod Deus *petebat*, populum ad scopum Scripturae primarium ducendi, qui juxta ipsius Christi dictum in hoc consistit, *nimirum* in amore Dei supra omnia et proximi tanquam sui ipsius. Sublimes speculationes, credo, Scripturam minime tangunt. Me quod spectat, nulla Dei aeterna attributa ex Sacra Scriptura didici, nec discere potui.

Quantum vero quintum attinet argumentum (scilicet prophetas Dei Verbum tali ratione manifestum fecisse, quoniam veritas veritati non est contraria) nihil reliqui est, quam ut (quemadmodum quivis, qui Demonstrandi Methodum percipit, judicabit) demonstrem, Scripturam, prout est, esse Dei [505] verum Verbum revelàtum. Cujus Mathematicam Demonstrationem, nisi Divina Revelatione, habere nequeo. Et ideo dixi, *credo, sed non more mathematico scio, omnia, quae Deus Prophetis etc.* quia firmiter credo, non vero Mathematice *scio*, Prophetas Dei intimos Consiliarios et Legatos fuisse fidos; adeo ut in iis, quae ego affirmavi, nulla omnino sit contradictio, cum e contrario ab altera parte haud paucae inveniantur.

Reli-

Reliquum tuae Epistolae, nempe ubi dicis: *Denique Ens summe perfectum noverat, etc.* et deinde quod contra exemplum de veneno adfers, ac ultimo, quod Appendicem et id, quod sequitur, spectat, dico hanc praesentem Quaestionem non respicere.

Praefationem L. M. quod attinet, in ipsa certe simul ostenditur, quid Cartesio adhuc probandum esset, ut solidam de Libero Arbitrio demonstrationem formaret, additurque, me contrariam fovere sententiam et quomodo eam foveam: quam forte suo tempore indicabo. Nunc vero animus non est.

De opere vero super Cartesium nec cogitavi, nec ulteriorem ejus gessi curam, postquam sermone Belgico prodiit: et quidem non sine ratione, quam hic recensere longum foret. Adeo ut nihil dicendum restet, quam me etc.

EPISTOLA XXXV. (*Versio.*)

Clarissimo Viro B. d. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERGH.

Responsio ad Praecedentem.

MI DOMINE ET CHARE AMICE,

Epistolam tuam, 28 Januarii scriptam, suo tempore accepi; aliae occupationes praeter studia impediverunt, quo minus ad tuam citius responderim: et quoniam hic illic acribus tua referta est repre- [300] hensionibus, quid de ea judicarem, vix sciebam. Nam in prima, 5 Januarii exarata, tam liberaliter amicitiam tuam ex animo mihi obtuleras, hac addita obtestatione, meam non solum illo tempore scriptam, sed et subsequentes valde gratas fore; quin amice flagitabas, ut libere, si quas insuper movere possem

possem difficultates, objicerem, uti in mea, 16 Januarii data, prolixius paulo praestiti. Ad eam amicam et erudientem, juxta postulatum et promissum tuum, exspectabam responsionem; sed econtra talem, quae nimiam non redolet amicitiam, accepi; *nempe quod nullae demonstrationes, licet validissimae apud me valent, quod mentem Cartesii non percipio, quod res spirituales nimium cum terrenis confundo etc. ita ut invicem epistolis diutius erudire nos non possemus.* Ad quae amice respondeo, me firmiter credere, te supra dicta melius me intelligere et assuetum magis esse, res corporeas a spiritualibus discernere: in Metaphysica enim, quam ego inchoo, summum adscendisti gradum et ideo, ut erudirer, favorem tuum captabam; nunquam vero existimabam, me objectionibus, libere factis, offensionis causam praebiturum. Summas tibi ex animo ago gratias, quod tantum laborem in duabus epistolis exarandis, praecipue in secunda, suscepisti; ex posteriore, quam ex priore, tuam mentem clarius percepi et nihilominus ei assensum praebere nequeo, nisi difficultates, quas adhuc in ea invenio, tollantur. Nec hoc offensionis causam dare potest. Nam illud vitium in intellectu nostro arguit, si veritati sine fundamento necessario assentimur. Licet tui veri essent conceptus, iis assensum praebere non licet, quamdiu in me quaedam obscuritatis, vel dubitationis rationes supersunt, quamvis dubitationes non ex re proposita, sed ex mei intellectus imperfectione orirentur. Et quia hoc abunde tibi notum est, aegre ferre non debes, si rursus quasdam formem objectiones. Cogor ita facere, quamdiu rem clare percipere nequeo; nam hoc in alium non fit finem, quam ad veritatem inveniendam, non vero ad tuam mentem praeter intentionem tuam detorquendam; et propterea ad haec pauca amicam peto responsionem. Dicis, *nihil ad essentiam rei amplius pertinere, quam id, quod divina voluntas potentiaque ei concedit et revera tribuit; et*

cum

eum ad naturam hominis, qui appetitu libidinis [307] *ducitur, attendimus, praesentemque appetitum cum eo, qui in probis est, vel cum eo, quem ipse alias habuit, comparamus, affirmamus eum hominem meliore appetitu privatum esse, quia tunc isti virtutis appetitum competere judicamus; quod facere non possumus, si ad naturam divini decreti et intellectus attendimus: nam eo respectu melior ille appetitus non magis ad naturam istius hominis eo tempore, quam ad naturam Diaboli, aut lapidis pertinet etc. Licet enim Deus praeteritum et praesentem Adami statum sciret, non idcirco Adamum praeterito statu privatum esse, hoc est, praeteritum ad suam praesentem naturam pertinere intelligebat etc.* Ex quibus verbis clare sequi videtur, juxta tuam sententiam, nihil aliud ad essentiam pertinere, quam quod eo momento, quo percipitur, res habet, hoc est, si me voluptatis desiderium tenet, illud desiderium ad meam illo tempore pertinet essentiam et si me non tenet, illud *non-desiderium* ad meam eo, quo non desidero, tempore essentiam pertinet, unde infallibiliter consequitur, me tum respectu Dei aeque perfectionem in meis operibus includere, (solummodo gradu differentibus) quando voluptatum cupiditate, quam quando ea non teneor; quando omnis generis scelera perpetro, quam quando virtutem et justitiam exerceo. Ad meam enim essentiam eo tempore tantum duntaxat, quantum operor, pertinet: nec enim plus, nec minus, secundum tuam positionem, operari possum, quam quantum revera accepi perfectionis, quia voluptatum, scelerumque cupiditas ad meam eo tempore, quo facio, pertinet essentiam et eo tempore illam, non vero majorem, a Divina potentia accipio. Exigit ergo divina potentia ejusmodi duntaxat opera. Et ita ex tua positione clare videtur sequi, Deum scelera una, eademque ratione velle, qua ea vult, quae tu nomine virtutis insignis. Ponamus jam, quod Deus, ut Deus, non vero ut judex, piis et

et impiis talem et tantum essentiae largitur, quantum vult, ut illi efficiant; quaenam rationes dantur, ut unius opus non eodem modo, quam alterius velit? Nam quoniam unicuique ad opus suum qualitatem concedit, sequitur utique, quod, quibus minus largitus est, eadem ratione tantum ab ipsis petit, quantum ab illis, quibus plus dedit; et per consequens Deus sui ipsius respectu majorem, minoremve nostrorum operum perfectionem, voluptatum et virtutum cupiditatem eodem modo exigit. Adeo ut, qui scelera patrat, necessario eadem patrare debeat, quia nihil aliud ad suam eo tempore essentiam spectat; uti is, qui virtutem exercet, ideo virtutem exercet, quia Dei potentia voluit, ut ad suam eo tempore essentiam id pertineret. Rursum mihi videtur Deum aeque et eodem modo scelera, quam virtutem velle; quatenus autem utraque vult, tam hujus, quam illius est causa, ipsique eatenus grata esse debent. Quod de Deo concipere durum est.

[508]

Dicis, ut video, probos Deum colere; verum ex tuis scriptis nihil aliud percipio, quam quod Deo servire tantum sit talia efficere opera, quae Deus, ut operaremur, voluit; idem adscribis impiis et libidinosis; quaenam ergo est differentia, respectu Dei, inter proborum et improborum cultum? Ais etiam, probos Deo servire et serviendo continuo perfectiores evadere; sed non percipio, quid per τὸ *perfectiores evadere* intelligas, nec quid significet τὸ *continuo perfectiores evadere*. Nam et impii et pii suam essentiam et conservationem, aut continuam creationem a Deo, ut Deo, non vero, ut judice, nanciscuntur, voluntatemque ejus juxta Dei decretum utrique eodem modo exequuntur. Quaenam ergo differentia, respectu Dei, inter utrosque potest esse? Nam τὸ *perfectiores continuo evadere* non ex opere, sed ex Dei voluntate fluit; adeo ut, si impii per opera sua imperfectiores fiunt, illud non fluat ex operibus, sed

ex sola Dei voluntate; et utrique voluntatem Dei tantum exequuntur: nequit ergo in his duobus, ratione Dei, dari discrimen. Quaenam sunt ergo rationes, ut hi per opus suum continuo perfectiores, illi vero deteriores evadant?

Sed vero discrimen operis horum supra alterorum opus in hoc ponere videris, quod hoc opus plus perfectionis, quam illud includit. In his tuum, vel meum certo confido latere errorem: nam nullam in tuis scriptis reperire licet Regulam, secundum quam res magis, minusve perfecta dicitur, quam quando plus, minusve habet essentiae. Si jam haec sit perfectionis regula, sunt igitur scelera, Dei respectu, ei aeque, ac opera proborum grata: nam [509] Deus ea, ut Deus, hoc est, sui respectu, eodem modo vult, quia utraque ex Dei fluunt decreto. Si haec sit sola perfectionis regula, errores non nisi improprie tales dici possunt; sed revera nulli errores, nulla dantur scelera: et quicquid est, illam tantummodo et talem, quam Deus dedit, essentiam complectitur, quae semper, utcunque ea se habeat, perfectionem involvit. Me hoc clare non posse percipere, fateor, et tu quaerenti, an occidere Deo aeque placeat, ac eleëmosynas largiri? an furtum committere, Dei respectu, aeque bonum sit, ac justum esse? condona. Si neges, quaenam sunt rationes? si affirmes, quae apud me existunt rationes, quibus moverer, ut hoc opus, quod tu virtutem appellas, magis, quam aliud operarer? quaenam lex magis hoc, quam illud, prohibet? Si ipsam nomines virtutis legem, fatendum mihi certe est, me nullam apud te reperire, juxta quam virtus moderanda et ex qua cognoscenda sit. Quicquid enim est, a Dei voluntate inseparabiliter dependet, et per consequens et hoc et illud ex aequo virtuosum est. Et, quid tibi virtus, vel lex virtutis sit, non capio; ideo etiam, quod asseris, nos ex amore virtutis debere operari,

non

non intelligo. Dicis quidem, te scelera et vitia omittere, quia ea cum singulari tua natura pugnant; et te ab divina cognitione et amore seducunt; verum nullam horum in omnibus tuis scriptis invenio vel regulam, vel probationem. Quin excusa me, si contrarium ex illis sequi dicam. Omittis ea, quae vitia appello, quia cum singulari tua natura pugnant, non autem quia vitia complectuntur; omittis ea, quemadmodum cibus, a quo natura nostra abhorret, relinquitur. Certe qui mala omittet, eo quod sua natura ab eis abhorret, parum de virtute gloriari poterit.

Hic jam rursum quaestio moveri potest, an, si daretur animus, cum cujus singulari natura non pugnaret, sed conveniret, voluptates, sceleraque patrare, an, inquam, ratio virtutis sit, quae ipsum ad virtutem praestandam, malumque omittendum moveret? Sed quî fieri potest, ut quis cupiditatem voluptatis amitteret, quum ejus cupiditas eo tempore de sua sit essentia, ipsamque jam modo acceperit, neque dimittere possit?

Hanc etiam consequentiam in tuis scriptis non [510] video, quod nimirum eae actiones, quas scelerum nomine insignio, te a Dei cognitione et ejus amore seducerent. Nam voluntatem Dei tantum exequutus es, neque amplius praestare poteras, quia ad tuam isto tempore essentiam constituendam a Divina voluntate, ac potentia nihil amplius datum erat. Quomodo sic determinatum, ac dependens opus te a Divino amore aberrare facit? aberrare est confusum et independens esse, et hoc secundum te est impossibile. Nam sive hoc, sive illud, sive plus, sive minus perfectionis edimus, illud ad esse nostrum pro illo tempore immediate a Deo accipimus: quomodo ergo possumus aberrare? vel ego, per errorem quid intelligatur, non capio. Attamen in hoc,

in

a hoc, inquam, solo causa vel mei, vel tui erroris itere debet.

Hic multa alia dicerem et quaererem, Primo, an substantiae intellectuales alio modo, quam vitae expertes a Deo dependeant? licet enim entia intellectualia plus essentiae, quam vita carentia involvant, annon utraque Deo, Deique decreto ad suum motum in genere et ad talem motum in specie conservandum opus habent, et per consequens, quatenus dependent, annon una, eademque ratione dependent? Secundo, Quia, quam ei D. des Cartes adsignavit, libertatem animae non concedis, quaenam sit differentia inter dependentiam intellectualium et anima carentium Substantiarum? et si nullam volendi habent libertatem, quomodo tu eas a Deo dependere concipias? et quo pacto anima a Deo dependeat? Tertio, Siquidem nostra anima non ea sit praedita libertate, anne nostra actio proprie Dei actio et nostra voluntas proprie Dei sit voluntas? Plura alia quaerere possem, sed tam multa a te petere non ausim: solummodo ad praecedentia responsum tuum brevi exspecto, an forte hoc medio adhibito sententiam tuam melius intelligam, ut postea de hac re coram tecum pluribus agerem. Ubi enim tuum nactus fuero responsum, Leydam profectus, si gratum sit, in transitu te salutabo. His nixus, dico ex animo, tibi salute dicta, me manere

Dordraci 19 Febr. 1665.

Tibi addictissimum atque Officiosissimum

G. DE BLYENBERGH.

P. S. *Nimia festinatione hanc inserere quaestionem oblitus sum: an quod aliàs nobis eveniret, prudentia nostra non impedire queamus.*

EPISTOLA XXXVI. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Ornatissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE,

[521] Duas abs te hac septimana accepi Epistolas; posterior, 9 Martii exarata, tantum ei inserviebat, ut me de priore, 19 Februarii scripta et mihi Schiedamo missa, certiorem redderet. In hac priore te de eo queri video, quod dixerim *nullam apud te demonstrationem locum habere posse etc.* quasi illud mearum rationum respectu, quia statim tibi non fecerunt satis, locutus fuerim, quod a mente mea longe abest: respiciebam propria tua verba, quae sic habent. *Et siquando post diutinam investigationem accideret, ut naturalis mea scientia videretur cum hoc Verbo vel pugnare, vel non satis bene etc. illud Verbum tantae apud me est authoritatis, ut conceptus, quos existimo clare percipere, mihi potius suspecti sint, etc.* Adeo ut tua tantum verba breviter repetierim, nec propterea credo, me ulla in re irae causam praebuisse, eo magis, quod ea, tanquam rationem, adducebam, quibus magnum nostrum dissensum ostenderem.

Porro, quia in calce secundae Epistolae scripseras, te tantummodo sperare et optare, ut in fide ac spe perseveres, atque reliqua, quae nobis invicem de intellectu naturali persuademus, tibi esse indifferentia; animo volvebam, uti et jam revolvo, meas nulli usui futuras, mihique ea de causa consultum magis esse, ut studia (quae alioqui tamdiu intermittere cogor) non negligerem propter res, quae nullum

ullum fructum possunt largiri. Nec hoc primae epistolae meae contrariatur: quia ibi te, ut me- [512] um Philosophum, qui (sicuti haud pauci, qui se Christianos autumant, concedunt) nullum alium veritatis Lydium habet lapidem, praeter naturalem intellectum, non vero Theologiam, considerabam. Sed de hac re me aliter edocuisti, simulque ostendisti, quod fundamentum, cui nostram amicitiam superaedificare animus erat, non, ut arbitrabar, esset jactum.

Denique reliqua quod attinet, ea plerumque tali modo inter disputandum contingunt, ut propterea humanitatis limites non transgrediamur, et hac de causa in secunda tua Epistola, nec non in hac his similia, tanquam non animadversa, praetermittam. Haec de tua offensione, ut, me ei nullam dedisse causam, ostenderem, multo minus me ferre haud posse, ut mihi quisquam obloquatur. Nunc, quo ad tuas objectiones rursus respondeam, me converto.

Statuo ergo primo, Deum absolute et revera causam esse omnium, quae essentiam habent, quaecunque etiam illa sint. Si jam poteris demonstrare, Malum, Errorem, Scelera, etc. quicquam esse, quod essentiam exprimit, tibi penitus concedam, Deum scelerum, mali, erroris, etc. causam esse. Videor mihi sufficienter ostendisse id, quod formam mali, erroris, sceleris ponit, non in aliquo, quod essentiam exprimit, consistere, ideoque dici non posse, Deum ejus esse causam. Neronis, verbi gratia, matricidium, quatenus aliquid positivum comprehendebat, scelus non erat: nam facinus externum fecit, simulque intentionem ad trucidandam Matrem Orestes habuit et tamen, saltem ita uti Nero, non accusatur. Quodnam ergo Neronis scelus? Non aliud, quam quod hoc facinore ostenderet se ingratum, immisericordem, ac inobedientem esse. Certum autem est,

est, nihil horum aliquid essentiae exprimere et idcirco Deum eorum etiam non fuisse causam, licet causa actus et intentionis Neronis fuerit.

Porro velim hic notari, nos, dum Philosophice loquimur, non debere Phrasibus Theologiae uti. Nam, quia Theologia Deum passim, nec temere, ut hominem perfectum repraesentat, propterea opportunum est, ut in Theologia dicatur Deum quicquam [513] cupere, Deum taedio operibus improborum affici et proborum delectari; in philosophia vero, ubi clare percipimus, quod Deo illa attributa, quae hominem perfectum reddunt, tam aegre possunt tribui et adsignari, quam si ea, quae elephantum asinumve perficiunt, homini tribueremus; ibi haec et his similia verba nullum obtinent locum, nec ibi sine nostrorum conceptuum summa confusione ea usurpare licet. Quare Philosophice loquendo, dici nequit, Deum a quoquam quicquam petere, neque ei taediosum, aut gratum quid esse; haec quippe omnia humana sunt attributa, quae in Deo locum non habent.

Notari tandem voluissem, quod, quamvis opera proborum, (hoc est, eorum, qui claram Dei habent ideam, ad quam cuncta eorum opera, ut et cogitationes determinantur) et improborum, (hoc est, eorum, qui Dei ideam haud possident, sed tantum rerum terrenarum ideas, ad quas eorum opera, cogitationesque determinantur) et denique omnium eorum, quae sunt, ex Dei aeternis legibus et Decretis necessario profluant, continuoque a Deo dependeant, attamen non solum gradibus, sed et essentia ab invicem differunt: licet etenim mus aeque, ac angelus et aeque Tristitia, ac Laetitia, a Deo dependeant, nequit tamen mus species angeli et Tristitiae esse. Hisce opinor me tuis Objectionibus (si eas probe intellexi; quippe interdum dubius haereo, num conclusio-

lusiones, quas inde deducis, non differant ab ipsa Propositione, quam demonstrare suscipis) responlisse.

Verum illud clarius patebit, si ad Quaestiones propositas ex his fundamentis respondeam. Prima est, an occidere Deo adeo acceptum sit, ac eleëmosynas elargiri? altera est, an furari Dei respectu aeque bonum sit, ac justum esse? tertia denique est, an, si daretur animus, cum cujus singulari natura non pugnaret, sed conveniret, libidinibus obtemperare et scelera perpetrare, an in eo, inquam, ratio Virtutis daretur, quae ipsi, ut bonum faceret et malum omitteret, persuaderet?

Ad primam hoc do responsum, me (Philosophice loquendo) quid his verbis, *Deo acceptum esse*, velis, nescire. Si roges, an Deus hunc non odio habeat, illum vero diligat? an Deum alius contumelia, affecerit alius favore prosecutus fuerit? respondeo, quod non. [314] Si vero Quaestio est, numne homines, qui occidunt et eleëmosynas distribuunt, aeque probi et perfecti sint? Rursus negando respondeo.

Ad secundam regero: si *bonum respectu Dei* inferat, justum aliquid boni Deo praestare et furem aliquid mali, respondeo neque justum, neque furem in Deo delectationem, aut taedium posse causari; si vero quaeratur, an utrumque illud opus, quatenus aliquid reale et a Deo causatum est, aeque sit perfectum? dico, si ad opera tantum animum advertamus et ad talem modum, posse fieri, ut utrumque aeque sit perfectum. Si igitur interroges, numne fur et justus aeque sint perfecti, beatique? respondeo, non. Per justum namque eum intelligo, qui constanter cupit, ut unusquisque, quod suum est, possideat; quam Cupiditatem ego in mea Ethica (needum edita) in piis

ex

ex clara, quam de seipsis et Deo habent, cognition necessario originem ducere, demonstro. Et quoniam ejus generis cupiditatem fur non habet, necessario Dei et sui ipsius cognitione, hoc est, primario, quod nos homines beatos reddit, destituitur. Si tamen ulterius quaeras, quid te queat movere, ut magis hoc opus, quod Virtutem nuncupo, quam aliud facias? dico, me non posse scire, qua via, ex infinitis, Deus utatur, ut te ad hoc opus determinet. Posset esse, ut Deus tibi clare sui ideam impresserit, ut mundum oblivioni propter sui amorem traderes, reliquosque homines, sicut te ipsum, amares; et perspicuum est hujusmodi animi Constitutionem cum caeteris omnibus, quae malae vocantur, pugnare et ea de causa in uno subjecto non posse esse. Porro fundamenta Ethices explicandi et etiam cuncta mea dicta demonstrandi non est hic locus, quia tantum in eo sum, ut ad Quaestiones tuas responsum dem et eas a me avertam arceamque.

Quantum denique tertiam Quaestionem attinet, ea contradictionem supponit, mihique aeque videbatur, ac si quis rogaret: Si melius cum alicujus natura conveniret, ut seipsum suspenderet, an rationes darentur, ut se non suspenderet? Verum, ejusmodi dari naturam, sit possibile. Tunc affirmo, (etiamsi liberum arbitrium concederem, sive non concederem) [515] si quis videt, se commodius in cruce posse vivere, quam mensae suae accumbentem, eum stultissime agere, si se ipsum non suspenderet; et is, qui clare videret, se scelera patrando revera perfectiore et meliore vita, vel essentia, quam virtutem sectando, posse frui, is etiam stultus foret, si illa non faceret. Nam scelera respectu istiusmodi naturae humanae perversae virtus essent.

Ad aliam Quaestionem, quam calci Epistolae addidisti, quia una hora vel centum ejus generis quae-

rere

rere possemus, nec tamen nunquam ad conclusionem unius perveniremus et ipse responsionem non adeo urges, non respondebo. Hoc tempore tantum dicam etc.

EPISTOLA XXXVII. (*Versio.*)

Viro Clarissimo B. D. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERG.

Responsio ad Praecedentem.

Mi domine et amice.

Ubi tua honorabar praesentia, ut in ea perseverarem, non tempus, multo minus memoria permittebat, ut quae colloquentes tractavimus, ei mandarem; licet ego quam primum a te discesseram, omnes memoriae vires, quo audita retinerem, colligerem. In proximum ergo profectus locum tuas opiniones chartae mandare conabar; sed experiebar tunc, me revera ne quartam quidem tractatorum partem retinuisse; adeo ut tibi sim excusandus, si adhuc semel, tantum quaerendo de iis, in quibus mentem tuam, vel non bene perceperim, vel non bene retinuerim, tibi molestius sim. Optem, ut hunc laborem aliquo beneficio tibi compensandi facultas [510] daretur.

Primum erat, quomodo, ubi Principia et Cogitata tua Metaphysica lego, quae tua, quaeque Cartesii sit sententia, internoscere possim?

Secundum, an proprie detur error, et in quo consistat?

Tertium, qua ratione statuas, voluntatem non esse liberam.

 Quar-

Quartum, quid his verbis, quae L. M. in Praefatione tuo nomine scripsit, intelligas, nempe: *Cum contra author noster admittat quidem, in Rerum natura esse substantiam cogitantem, attamen neget illam constituere essentiam Mentis humanae, sed statuat, eodem modo, quo extensio nullis limitibus determinata est, cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeoque quemadmodum Corpus humanum non est absolute, sed tantum certo modo secundum leges naturae extensae per motum et quietem determinata extensio; sic etiam Mentem, sive animam humanam non esse absolute, sed tantum secundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae necessario dari concluditur, ubi Corpus humanum existere incipit.* Unde sequi videtur, sicut Corpus humanum ex millenis compositum est corporibus, ita etiam humanam Mentem ex millenis constare cogitationibus; et quemadmodum humanum Corpus in millena resolvitur, unde componebatur, corpora, sic etiam Mentem nostram, ubi corpus deserit, in tam multiplices, ex quibus constabat, cogitationes resolvi: et sicuti resolutae humani nostri Corporis partes non amplius unitae manent, sed alia corpora interea se insinuant; ita sequi quoque videtur, Mente nostra dissoluta, illas innumeras cogitationes, quibus constabat, non amplius combinatas, sed divisas esse: et quemadmodum corpora soluta corpora quidem manent; sed non humana, ita a morte quoque nostram substantiam cogitantem quidem resolvi, ut cogitationes, vel substantiae cogitantes maneant, non vero ita, ut essentia erat earum, quum Mens humana dicebantur. Unde mihi videtur, ac si statueres, substantiam hominis cogitantem mutari et instar corporum resolvi, quin imo quasdam ita, ut de impiis (ni me fallat memoria) affirmabas, omnino perire, nullamque sibi re-
[517] tinere cogitationem reliquam. Et sicut D. des Cartes, ut L. M. habet, Mentem esse substantiam

abso-

absolute cogitantem tantum praesupponit, ita et Tu et L. M. praesupponitis maximam partem, ut mihi videmini: quare tuam hoc in negotio mentem clare non percipio.

Quintum est, quod tam in colloquio, quam in postrema tua Epistola, 13. Martii scripta, statuis, ex clara Dei et nostri cognitione oriri Constantiam, qua, ut quilibet suum sibi habeat, cupimus. Verum hic explicandum restat, qua ratione Dei et nostri cognitio in nobis constantem voluntatem producat, ut unusquisque, quod suum est, possideat, hoc est, qua via id ex Dei cognitione fluat, vel nos obstringat, ut virtutem amemus et ea negligamus opera, quae vitia dicimus; et unde procedat (quandoquidem occidere et furari, juxta te, aeque quid positivum, ac eleëmosynas dare, comprehendant) cur caedem committere non tantum perfectionis, beatitudinis et acquiescentiae, quantum eleëmosynas distribuere, involvat. Dices forte, ut in postrema, quae 13. Martii consignata est, hanc quaestionem ad Ethicam spectare, eamque inibi a te moveri; verum quum sine hujus Quaestionis, ut et praecedentium elucidatione, ego tuam nequeam percipere mentem, quin semper absurditates supersint, quas conciliare non possum, amice rogo, ut latius mihi ad eas respondeas ac praecipuas quasdam Definitiones, Postulata et Axiomata, quibus tua Ethica et haec imprimis Quaestio innititur, proponas et explanes. Forte, quia labor deterret, te excusabis, verum ut meae satisfacias petitioni saltem hac vice flagito, eo quod absque ultimae Quaestionis solutione mentem tuam nunquam recte sim percepturus. Optem, ut laborem tuum aliquo beneficio compensare liceret. Tempus duarum, triumve septimanarum praescribere non audeo; tantum ut ante iter tuum Amstelaedamense ad has responsum des, requiro. Hoc ubi praestiteris, me tibi summo-

 pere

pere devincies, egoque ostendam me esse et pe manere,

Dordraci 27. Martii, 1665.

MI DOMINE,

Tuum ad quaevis officia paratissimum,

G. DE BLYENBERG

EPISTOLA XXXVIII. (*Versio.*)

Humanissimo Ornatissimoque Viro

GVILIELMO DE BLYENBERG

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE.

Ubi tua, 27. Martii ad me data, mihi tradeba-
[518] tur, ut Amstelaedamum proficiscerer, in procinctu stabam. Quare, ubi dimidium ejus perlegeram, domi relinquebam, donec rediissem, ut tum responderem; quoniam putabam, eam nihil, nisi Quaestiones, ad primam spectantes controversiam, comprehendere. Ego vero postea eam perlegens longe aliud ejus argumentum esse deprehendebam, in eaque non modo probationem eorum, quae in Praefatione mearum Demonstrationum Geometricarum in Cartesii Principia curavi scribi, eo tantum fine, ut meam sententiam cuilibet indicarem, non vero probarem et hominibus persuaderem; sed etiam magnam Ethices partem, quae, ut cuivis notum, Metaphysica et Physica fundari debet, desiderari. Quâ de causa, ut tuis facerem satis quaestionibus, a me impetrare non potui; sed occasionem exspectare volui,

olui, quo amicissime coram, ut postulato desistas, a e peterem, meae negationis rationem darem et deique ostenderem, eas ad primae nostrae controversiae solutionem non facere, sed econtra maximam partem a solutione istius litis pendere. Tantum ergo abest, ut mea opinio, rerum necessitatem spectans, sine iis non possit percipi; quia hae revera percipi nequeunt, antequam ea in antecessum intelligatur. Antequam vero offerebatur occasio, hac hebdomade alterum adhuc mihi tradebatur epistolium, quod aliquam displicentiam, ex nimia mora, prae se ferre videtur. [519] Et ideo haec pauca ad te scribere necessitas me coëgit, ut de proposito et decreto meo certiorem, ut jam reddidi, te redderem. Spero te, negotio perpenso, ultro a tua petitione destiturum et tamen animum in me propensum servaturum. Ego a mea parte pro viribus meis in omnibus demonstrabo, me esse etc.

EPISTOLA XXXIX. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * * *

B. D. S.

Amplissime vir,

Demonstrationem Unitatis Dei, hinc nimirum, quod ejus Natura necessariam involvit existentiam, quam postulabas, et ego in me recipiebam, ante hoc tempus ob quasdam occupationes mittere non potui. Ut ergo eo deveniam, praesupponam

I°. Veram uniuscujusque rei definitionem nihil aliud, quam rei definitae simplicem naturam includere. Et hinc sequitur

II°. Nul-

II°. Nullam definitionem aliquam multitudinem vel certum aliquem individuorum numerum involvere, vel exprimere; quandoquidem nil aliud, quam rei naturam, prout ea in ſe eſt, involvit et exprimit. Ex. gr. Definitio trianguli nihil aliud includit, quam ſimplicem naturam trianguli; at non certum aliquem triangulorum numerum: quemadmodum Mentis definitio, quod ea ſit res cogitans, vel Dei definitio, quod is ſit Ens perfectum, nihil aliud, quam Mentis et Dei naturam includit; at non certum Mentium vel Deorum numerum.

III°. Uniuscujusque rei exiſtentis cauſam poſitivam, per quam exiſtit, neceſſario dari debere.

IV°. Hanc cauſam vel in natura et in ipſius rei definitione (quia ſcilicet ad ipſius naturam exiſtentia [52v] pertinet, vel eam neceſſario includit) vel extra rem ponendam eſſe.

Ex his praeſuppoſitis ſequitur, quod ſi in natura certus aliquis individuorum numerus exiſtat, una pluresve cauſae dari debeant, quae illum juſte nec majorem, nec minorem Individuorum numerum producere potuerunt. Si, exempli gratia, in rerum natura viginti homines exiſtant, (quos, omnis confuſionis vitandae cauſa, ſimul, ac primos in natura eſſe ſupponam) non ſatis eſt, cauſam humanae naturae in genere inveſtigare, ut rationem, cur viginti exiſtant, reddamus; ſed etiam ratio inveſtiganda eſt, cur nec plures, nec pauciores, quam viginti homines exiſtant. Nam (juxta tertiam hypotheſin) de quovis homine ratio et cauſa, cur exiſtat, reddenda eſt. At haec cauſa (juxta ſecundam et tertiam hypotheſin) nequit in ipſius hominis natura contineri: vera enim hominis definitio numerum viginti hominum non involvit. Ideoque, (juxta quartam hypotheſin) cauſa exiſtentiae horum viginti hominum et con-

consequenter uniuscujusque sigillatim, extra eos dari debet. Proinde absolute concludendum est, ea omnia, quae concipiuntur numero multiplicia existere, necessario ab externis causis; non vero propriae suae naturae vi produci. Quoniam vero (secundum hypothesin) necessaria existentia ad Dei Naturam pertinet, ejus vera definitio necessariam quoque existentiam ut includat, necessum est; et propterea ex vera ejus definitione necessaria ejus existentia concludenda est. At ex vera ejus definitione (ut jam ante ex secunda et tertia hypothesi demonstravi) necessaria multorum Deorum existentia non potest concludi. Sequitur ergo unici Dei solummodo existentia. *Q.E.D.*

Haec, Amplissime Vir, mihi hoc tempore optima visa fuit Methodus ad propositum demonstrandum. Hoc ipsum antehac aliter demonstravi, distinctionem Essentiae et Existentiae adhibendo: quia vero ad id, quod mihi indicasti, attendo, hanc tibi libentius mittere volui. Spero tibi faciet satis, tuumque super ea judicium praestolabor et interea temporis manebo etc.

Voorburgi, 7 Januar. 1666.

EPISTOLA XL. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * *

B. D. S.

Amplissime vir,

Quod in tua Epistola, 10. Febr. ad me data, [521] aliquo modo mihi erat obscurum, in ultima, 30. Martii scripta, optime enucleasti. Quoniam igitur, quae proprie tua sit sententia, novi, statum Quaestionis talem, qualem eum concipis, ponam; an scilicet

non

non nisi unum sit Ens, quod sua sufficientia, vel vi subsistit: quod non tantum affirmo, sed etiam demonstrare in me suscipio, hinc nimirum, quod ejus natura necessariam involvit existentiam; licet hoc ipsum facillime ex Dei intellectu, (quemadmodum ego in Propositione 11. Demonstrationum mearum Geometricarum in Cartesii Principia praestiti) aut ex aliis Dei attributis demonstrare licet. Rem ergo ut aggrediamur, in antecessum breviter ostendam, quas proprietates Ens, necessariam includens existentiam, habere debeat: nimirum

I°. Id esse aeternum: si enim determinata duratio ei attribueretur, Ens istud, extra determinatam durationem, ut non existens, vel ut necessariam non involvens existentiam, conciperetur, quod definitioni suae repugnat.

II°. Id simplex, non vero ex partibus compositum esse. Partes namque componentes natura et cognitione priores sint oportet, quam id, quod compositum est: quod in eo, quod sua natura aeternum est, locum non habet.

III°. Id non determinatum, sed solum infinitum posse concipi. Quippe si istius Entis natura determinata esset et etiam determinata conciperetur, illa natura extra eos terminos, ut non existens, conciperetur, quod cum definitione sua quoque pugnat.

[522] IV°. Id indivisibile esse. Si enim esset divisibile, in partes vel ejusdem, vel diversae naturae dividi posset; si hoc, destrui et ita non existere posset, quod definitioni adversum est. Et si illud, pars quaelibet necessariam per se existentiam includeret et hoc pacto unum sine alio existere et per consequens concipi, ac propterea illa Natura, ut finita, comprehendi posset, quod, per antecedens, definitioni adver-

adversatur. Hinc videre est, quod, si ejusmodi Enti aliquam velimus adscribere imperfectionem, statim in contradictionem incidamus. Nam sive imperfectio, quam tali vellemus affingere Naturae, in quodam defectu, aut terminis quibusdam, quos istiusmodi Natura possideret, vel in aliqua mutatione, quas virium defectu a caussis externis pati posset, sita esset; eo semper redigemur, eam Naturam, quae necessariam involvit existentiam, non existere, vel haud necessario existere; et idcirco concludo

V°. Id omne, quod necessariam includit existentiam, nullam in se habere posse imperfectionem; sed meram debere exprimere perfectionem.

VI°. Porro, quoniam non nisi ex perfectione provenire potest, ut aliquod Ens sua sufficientia et vi existat, sequitur, si supponamus, Ens, quod non omnes exprimit perfectiones, sua natura existere, etiam nos debere supponere illud quoque Ens existere, quod omnes comprehendit in se perfectiones. Si enim minori potentia praeditum sua sufficientia, quanto magis aliud majori potentia praeditum existit.

Ut denique ad rem accedamus, affirmo, non nisi unicum posse Ens esse, cujus existentia ad suam naturam pertinet, illud nimirum Ens tantum, quod omnes in se habet perfectiones, quodque Deum nominabo. Quippe si aliquod ponatur Ens, ad cujus naturam existentia pertinet, illud Ens nullam in se continere imperfectionem, sed omnem exprimere debet perfectionem; (per notam 5.) et propterea natura illius Entis ad Deum, (quem per notam 6. etiam existere statuere debemus) pertinere debet, quia omnes perfectiones, nullas vero imperfectiones in se habet. Nec extra Deum existere potest: nam si vel extra Deum existeret, una eademque Natura, quae

extra

[323] necessariam involvit existentiam, duplex existeret; quod, juxta antecedentem demonstrationem, est absurdum. Ergo nihil extra Deum; sed solus Deus est, qui necessariam involvit existentiam. Quod erat Demonstrandum.

Haec sunt, Amplissime Vir, quae hoc tempore ad hanc rem demonstrandam in medium proferre scio. Optem, ut tibi demonstrare liceat, me esse, etc.

Voorburgi, die 10 Aprilis 1666.

EPISTOLA XLI. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * * *

B. D. S.

Amplissime vir,

Ad tuam, (in causa fuit impedimentum aliquod) nono decimo Maji datam, citius respondere non licuit. Quia vero te tuum super demonstratione mea, tibi missa, suspendere judicium, quantum ad maximam partem, deprehendi (propter obscuritatem, credo, quam in ea reperis) sensum ejus clarius hic explicare conabor.

Primo ergo quatuor proprietates, quas Ens sua sufficientia aut vi existens, habere debet, enumeravi. Has quatuor reliquasque his similes in nota quinta ad unam redigi. Deinde, ut omnia ad demonstrationem necessaria ex solo supposito deducerem, in sexta, ex data hypothesi Dei existentiam demonstrare, conatus sum; et inde denique, nihil amplius (ut notum) nisi simplicem verborum sensum, praesupponendo, quod petebatur, conclusi.

Hoc breviter meum propſitum, hic ſcopus fuit. Jam uniuscujusque membri ſenſum ſigillatim explanabo, ac primum a praemiſſis ordiar proprietatibus. [524]

Inprima nullam invenis difficultatem, nec aliud quid, ſicut et ſecunda, eſt, quam Axioma. Per ſimplex enim nihil, niſi quod non eſt compoſitum, intelligo, ſive ex partibus natura differentibus, aut ex aliis natura convenientibus componatur. Demonſtratio certe univerſalis eſt.

Senſum tertiae, (quantum ad hoc, quod, ſi Ens ſit cogitatio, id in cogitatione, ſi vero ſit Extenſio, in extenſione, non determinatum, ſed ſolummodo indeterminatum concipi poteſt) optime percepiſti, quamvis te concluſionem percipere neges; quae tamen hoc nititur, quod ſit contradictio, aliquid, cujus definitio exiſtentiam includit, aut (quod idem eſt) exiſtentiam affirmat, ſub negatione exiſtentiae concipere. Et quoniam determinatum nihil poſitivi, ſed tantum privationem exiſtentiae ejuſdem naturae, quae determinata concipitur, denotat; ſequitur id, cujus definitio exiſtentiam affirmat, non determinatum poſſe concipi. Ex. gr. ſi terminus *extenſionis* neceſſariam includit exiſtentiam, aeque extenſionem ſine exiſtentia, ac extenſionem ſine extenſione impoſſibile erit concipere. Hoc ſi ita ſtatuatur, determinatam extenſionem concipere impoſſibile quoque erit. Si enim ea determinata conciperetur, propria ſua natura eſſet determinanda, nempe extenſione: et haec extenſio, qua determinaretur, deberet ſub exiſtentiae negatione concipi; id quod, juxta hypotheſin, manifeſta eſt contradictio.

In quarta nihil aliud volui oſtendere, quam tale Ens nec in partes ejuſdem, nec in partes diverſae naturae poſſe dividi, ſive eae, quae diverſae ſunt naturae,

rae, neceſſariam exiſtentiam, ſive minus involvunt. Si enim, inquiebam, poſterius hoc locum obtineret, poſſet deſtrui, quoniam, rem deſtruere, eſt illam in ejuſmodi partes reſolvere, ut nulla earum omnium naturam totius exprimat: ſi vero prius locum haberet, cum tribus jam declaratis pugnaret proprietatibus.

In quinta ſolummodo praeſuppoſui, perfectionem in τῷ *eſſe* et imperfectionem in privatione τοῦ eſſe conſiſtere. Dico *privationem;* quamvis enim ex. [325] gr. extenſio de ſe cogitationem neget, nulla tamen hoc ipſum in ea eſt imperfectio. Hoc vero, ſi nimirum extenſione deſtitueretur, in ea imperfectionem argueret, ut revera fieret, ſi eſſet determinata, ſimiliter ſi duratione, ſitu etc. careret.

Sextam abſolute concedis; et tamen dicis, tuam difficultatem, (quare ſcilicet non plura entia, per ſe exiſtentia, natura autem differentia poſſent eſſe; quemadmodum cogitatio et extenſio diverſa ſunt, ac forte propria ſufficientia ſubſiſtere poſſunt) totam ſupereſſe. Hinc non aliud judicare valeo, quam te eam longe alio, ac ego, ſenſu capere. Confido me perſpicere, quo eam ſenſu intelligas; ego tamen, ne tempus perdam, meum tantum declarabo ſenſum. Dico ergo, quantum ad ſextam attinet, ſi ponamus aliquid, quod in ſuo genere ſolummodo indeterminatum et perfectum eſt, ſua ſufficientia exiſtere, quod etiam exiſtentia entis abſolute indeterminati, ac perfecti concedenda erit; quod Ens ego Deum nuncupabo. Si ex. gr. ſtatuere volumus, extenſionem, aut cogitationem (quae quaelibet in ſuo genere, hoc eſt, in certo genere entis, perfectae eſſe queunt) ſua ſufficientia exiſtere; etiam exiſtentia Dei, qui abſolute perfectus eſt, hoc eſt, entis abſolute indeterminati erit concedenda. Hic loci, quod modo dixi, notari vellem, quantum vocabulum *imperfectionis*

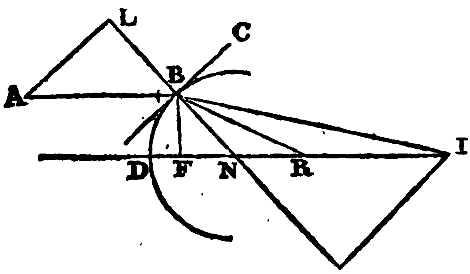
ſpectat,

spectat, nimirum illud significare rei alicui quicquam deesse, quod tamen ad suam naturam pertinet. Ex. gr. Extensio solummodo respectu durationis, situs, quantitatis imperfecta dici potest; nimirum quia non durat longius, quia suum non retinet situm, vel quia major non evadit. Nunquam vero, quia non cogitat, imperfecta dicetur, quandoquidem ejus natura nihil tale exigit, quae in extensione sola consistit, hoc est, in certo entis genere: quo respectu tantum determinata aut indeterminata, imperfecta aut perfecta dicenda est. Et quandoquidem Dei natura in certo entis genere non consistit; sed in Ente, quod absolute indeterminatum est, ejus etiam natura exigit id omne, quod τὸ *esse* perfecte exprimit; eo quod ejus natura alias determinata et deficiens esset. Haec quum ita se habeant, sequitur, non nisi unum Ens, Deum scilicet, posse esse, quod propria vi existit. Si etenim, verbi causa, ponamus, quod [520] extensio existentiam involvit, aeterna et indeterminata ut sit, absoluteque nullam imperfectionem, sed perfectionem exprimat, opus est: Ideoque Extensio ad Deum pertinebit, aut aliquid erit, quod aliquo modo Dei naturam exprimit; quia Deus est Ens, quod non certo duntaxat respectu, sed absolute in essentia indeterminatum et omnipotens est. Hocque, quod pro lubitu) de Extensione dicitur, de omni eo, quod ut tale statuere volemus, affirmandum quoque erit. Concludo ergo, ut in praecedenti mea Epistola, nihil extra Deum; sed Deum solum sua sufficientia subsistere. Credo haec sufficere ad sensum praecedentis declarandum.; tu vero melius de eo judicium ferre poteris.

Hisce finirem: verum quia, ut mihi novae ad polienda vitra scutellae fabricentur, animus est, tuum hac in re consilium audire exoptem. Non video, quid vitris convexo-concavis tornandis proficiamus. Convexa plana econtra, utiliora ut sint, necesse est,

si

si bene calculum subduxi. Nam si (facilitatis gratia) ponamus rationem refractionis esse ut 3 ad 2, et literas in hac apposita figura, ut eas in parva tua Dioptrica locas, appingamus, invenietur, ordinata aequatione, N I, quae dicitur $z \propto \sqrt{\frac{9}{4}zz - xx} - \sqrt{1 - xx}$. Unde sequitur, si $x \propto 0$, erit $z \propto 2$, quae tunc etiam est longissima. Et si $x \propto \frac{3}{5}$ erit $z \propto \frac{43}{25}$, vel paulo amplius: si nimirum supponimus radium B I secundam non pati refractionem, quando ex vitro versus I tendit. Statuamus vero jam, eum ex vitro prodeuntem in plana superficie B F refringi, et non versus I; sed versus R tendere.

Quando ergo lineae B I et B R in eadem sunt ratione, in qua est refractio, hoc est (ut hic supponitur) ut 3 ad 2; et si quando tunc tenorem sequimur aequationis, venit pro N R $\propto \sqrt{zz - xx} - \sqrt{1 - xx}$. Et si iterum, ut ante, ponimus $x \propto 0$, erit N R $\propto 1$, hoc est, aequalis semidiametro. Si vero $x \propto \frac{3}{5}$, erit N R $\propto \frac{20}{25} + \frac{1}{50}$. Id, quod ostendit hunc focum alio minorem esse, licet tubus
[527] opticus per integram semidiametrum sit minor; adeo ut, si Telescopium aeque longum fabricaremus, ac est D I, faciendo semediametrum $\propto 1\frac{1}{2}$, et B F, eadem manente apertura, focus multo minor sit futurus. Ratio insuper, cur convexo-concava vitra minus placeant, est, quod, praeterquam quod duplicem laborem et sumptum exigunt, radii, quandoquidem non omnes ad unum, idemque tendunt punctum, nunquam in superficiem concavam perpendiculariter incidant. Verum quum non dubitem, quin haec jam olim perpenderis ac magis accurate ad calculos

culos revocaveris et denique rem ipsam determinaveris, ideo tuum judicium, consiliumque hac de re exquiro etc.

EPISTOLA XLII.

Doctissimo Expertissimoque Viro,

J. B.

B. D. S.

Doctissime vir, amice singularis,

Ad ultimas tuas literas, dudum a me acceptas, antehac respondere non potui; ita variis occupationibus et sollicitudinibus impeditus fui, ut vix tandem me expedire potuerim. Nolo tamen, quandoquidem animum aliquantisper recipere licet, meo officio deesse; sed tibi quamprimum maximas agere gratias volo pro amore atque officio erga me tuo, quod saepius opere, jam vero literis etiam satis superque testatus es etc. Transeo ad tuam quaestionem, quae sic se habet, nempe *an aliqua detur aut dari possit Methodus talis, qua inoffenso pede in praestantissimarum rerum cogitatione sine taedio pergere possimus? an vero, quemadmodum corpora nostra, sic etiam mentes casibus obnoxiae sint et fortuna magis, quam arte cogitationes nostrae regantur?* Quibus me satisfacturum puto, si ostendam, quod necessario debeat dari Methodus, qua nostras claras et di- [528] stinctas perceptiones dirigere et concatenare possumus, et quod intellectus non sit, veluti corpus, casibus obnoxius. Quod quidem ex hoc solo constat, quod una clara et distincta perceptio, aut plures simul possunt absolute esse causa alterius clarae et distinctae perceptionis. Imo omnes clarae et distinctae perceptiones, quas formamus, non possunt oriri nisi ab aliis claris et distinctis perceptionibus, quae in

in nobis sunt, nec ullam aliam causam extra nos agnoscunt. Unde sequitur, quas claras et distinctas perceptiones formamus, a sola nostra natura ejusque certis et fixis legibus pendere, hoc est, ab absoluta nostra potentia, non vero a fortuna, hoc est, a causis quamvis certis etiam et fixis legibus agentibus, nobis tamen ignotis et a nostra natura et potentia alienis. Quod ad reliquas perceptiones attinet, eas a fortuna quam maxime pendere fateor. Ex his igitur clare apparet, qualis esse debeat vera Methodus et in quo potissimum consistat, nempe in sola puri intellectus cognitione, ejusque naturae et legum; quae ut acquiratur, necesse est ante omnia distinguere inter intellectum et imaginationem, sive inter veras ideas et reliquas, nempe fictas, falsas, dubias et absolute omnes, quae a sola memoria dependent. Ad haec intelligendum, saltem quoad Methodus exigit, non est opus, naturam mentis per primam ejus causam cognoscere, sed sufficit, mentis sive perceptionum historiolam concinnare modo illo, quo Verulamius docet. Et his paucis puto me veram Methodum explicuisse et demonstrasse, simulque Viam ostendisse, qua ad eam perveniamus. Superest tamen te monere, ad haec omnia assiduam meditationem et animum propositumque constantissimum requiri, quae ut habeantur, apprime necesse est, certum vivendi modum et rationem statuere et certum aliquem finem praescribere: sed de his impraesentiarum satis etc.

Voorburgi, 10 Jun. 1666.

EPISTO-

Epistola XLIII. (Versio.)

Ornatissimo Viro

J. v. M.

B. D. S.

Ornatissime vir,

Dum hic solitarius in agro vitam ago, Quaestionem, quam mihi aliquando proposuisti, mecum volvi, eamque simplicem valde deprehendi. [529] Universalis Demonstratio hoc nititur fundamento: quod is justus sit lusor, qui suam lucrandi aut perdendi sortem, seu exspectationem cum adversarii sorte aequalem ponit. Haec aequalitas consistit in sorte et in pecunia, quam adversarii deponunt, ac periclitantur; hoc est, si sors utrimque est aequalis, quilibet etiam aequales nummos deponere et periclitari debet: si vero sors sit inaequalis, unus eo plus pecuniae deponere debet, quo sua sors major est, tuncque exspectatio utrimque aequalis et consequenter lusus aequus erit. Si enim, exempli gratia, A, cum B ludens, duas lucrandi exspectationes et perdendi unicam tantum; et econtra B solum unicam lucrandi exspectationem et duas habet amittendi, clare apparet, quod A tantum pro unaquaque sorte debet periclitari, quantum B pro sua periclitatur, hoc est, A debet duplum ipsius B periclitari.

Hoc ut adhuc clarius ostendamus, supponemus, tres A. B. C. aequali exspectatione inter se ludere et unumquemque aequalem pecuniae summam deponere: manifestum est, quod, quia quivis aequales nummos deponit, unusquisque etiam non nisi tertiam partem periclitetur, ut duas tertias lucretur, quodque, quia quilibet contra duos ludit, quivis unam tantum lucrandi exspectationem, ac duas amit-

[130] tendi habet. Si statuamus, tertium horum, ante lusum inchoatum, nempe C, lusione velle desistere, manifestum est, eum id duntaxat, quod deposuit, hoc est, tertiam partem debere recipere; et B, si exspectationem ipsius C velit emere et illius in locum succedere, tantum debere deponere, quantum C recepit. Huic negotio nequit sese A opponere: etenim ipsi perinde est, an cum una contra duas sortes duorum diversorum lusorum, an cum uno lusore aleam subeat. Hinc, quum haec ita se habeant, sequitur; quod si quis manum suam exerat, ut, si alter de duobus numeris unum conjiciat, eumque conjectura assequatur, certam nummorum summam lucretur; vel, si e contrario aberret, aequalem summam perdat, quod, inquam, exspectatio utrimque aequalis est, nimirum tam ei, qui manum extendit, ut alter divinet, quam cui divinandi datur potestas. Porro si manum extendat, ut alter prima vice unum ex tribus numeris divinet et cum divinando certam pecuniae summam vincat, vel sin minus, dimidium istius pecuniae perdat, sors et exspectatio utrimque est aequalis: similiter exspectatio quoque aequalis est, si is, qui manum exerit, alii bis conjiciendi copiam dat, ut si conjectura assequatur, certam summam sibi habeat, vel, si hallucinetur, duplo mulctetur. Sors et exspectatio aequalis quoque est, si ipsi concedit, ut e quatuor numeris ter conjecturam faciat ad quandam summam lucrandum, vel econtra perdendum ter, si errorem committat; vel quater ex quinque numeris, quo unum lucretur, aut quatuor perdat et sic deinceps. Unde sequitur ei, qui dextram extendit, perinde esse, ut aliquis pro se toties, quoties vult, ex multis unum divinet numerum, si modo pro illis vicibus, quas conjicere suscipit, tantum ponit et periclitatur, quantum numerus vicium per numerorum summam divisus facit. Si, verbi causa, 5 sint numeri et cuidam semel tantum est divinandum, is $\frac{1}{5}$ contra $\frac{4}{5}$ alterius solum; si bis conjecturam faciet,

tum

tum $\frac{2}{5}$ contra $\frac{3}{5}$ alterius; ſi ter, $\frac{3}{5}$ contra $\frac{2}{5}$ alterius et ſic porro $\frac{4}{5}$ contra $\frac{1}{5}$ et $\frac{5}{5}$ contra $\frac{0}{5}$ periclitari debet. Et per conſequens perinde ei eſt, qui veniam conjiciendi alicui largitur, ſi exempli loco, $\frac{1}{6}$ depoſiti duntaxat periclitetur, ut $\frac{5}{6}$ lucretur, an unus ſolus, quinquies, vel an quinque homines ſinguli ſemel di- [331]
vinent, ut tua vult Quaeſtio.

1. Octobr. 1666.

EPISTOLA XLIV. (*Verſio.*)

Viro Humaniſſimo atque Prudentiſſimo

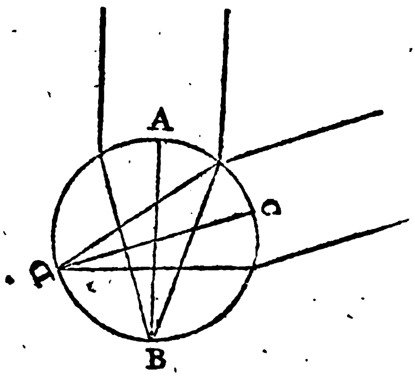
J. J.

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

Varia obſtacula in cauſa fuerunt, quo minus ad tuas non citius reſponderim. Quod de Dioptrica Carteſii notaſti, vidi et legi. Non aliam is cauſam, qua imagines in oculi fundo majores minoresve formantur, quam radiorum decuſſationem conſiderat, qui ex diverſis objecti punctis veniunt, prout nimirum ſeſe, vel propius vel remotius ab oculo, decuſſare incipiunt, ita ut ad anguli magnitudinem, quam hi radii efficiunt, quando ſe invicem in oculi ſuperficie decuſſant, non attendat. Et licet ultima haec cauſa ſit praecipua, quae in Teleſcopiis notanda eſt, videtur tamen, hanc eum ſilentio praeterire voluiſſe; quandoquidem, ut conjicio, nullum illi perſpectum erat medium eos radios, ex diverſis punctis parallele prodeuntes, in totidem aliis punctis congregandi et eam ob cauſam illum angulum non potuit Mathematice determinare: forte reticuit, ne uſquam circulum aliis figuris, ab ſe introductis, praeferret. Non enim dubium eſt, quin hac in re cunctas alias figuras, quas

invenire licet, circulus ſuperet. Nam quia circulus idem ubique eſt, easdem ubique proprietates habet. [532] Si, exempli cauſa, circulus A B C D hanc poſſideat proprietatem, ut radii omnes, axi A B paralleli, a parte A venientes, ad eum modum in ejus ſuperficie refringantur, ut poſtea omnes ſimul in puncto B coëant; omnes quoque radii, axi C D paralleli, a parte C venientes, ita in ſuperficie refringentur; ut ſimul in puncto D conveniant:

id quod de nulla alia figura affirmare licet; licet Hyperbolae, ac Ellipſes infinitas habent diametros. Ita ergo, ut ſcribis, ſe res habet; ſi nihil niſi oculi, vel Teleſcopii longitudo attenditur, longiſſimos Tubos opticos cogeremur fabricare, antequam Res, quae in Luna, tam diſtinctas, quam quae in Terra ſunt, poſſemus intueri. Sed, ut dixi, praecipuum in anguli magnitudine conſiſtit, quem radii, ex variis punctis exeuntes, in oculi ſuperficie, quum ibi invicem decuſſant, efficiunt; hicque angulus major quoque, aut minor evadit, prout vitrorum in tubo collocatorum foci magis, minuſve differunt. Si animus hujus rei demonſtrationem videre geſtit, eam tranſmittere, quando placuerit, paratus ſum.

Voorburgi 3. Martii 1667.

EPISTOLA XLV. (*Versio*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

J. J.

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

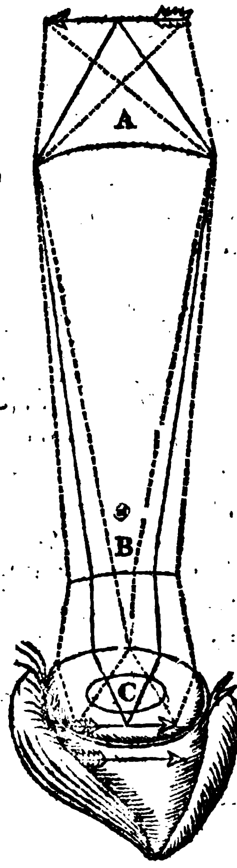
Postrema tua, hujus mensis 14. die scripta, [333] recte mihi tradita fuit; ob varia vero impedimenta citius respondere non licuit. Conveni Dominum Vossium de Helvetii negotio, qui (ne omnia in hac Epistola, quae collocuti sumus, narrem) effuse ridebat, quin mirabatur, quod ego de his nugis ex illo quaererem. Ego tamen hoc flocci faciens, ipsum aurificem, cujus cognomen est Brechtelt, qui aurum probaverat, adibam; hic vero alium longe sermonem habuit, quam Dom. Vossius, affirmans auri inter liquescendum et separandum pondus auctum esse et tanto gravius esse redditum, quantum argenti pondus, quod separationis gratia crucibulo injecerat, valebat; adeo ut firmiter crederet, hoc aurum, quod suum argentum in aurum transmutarat, aliquid singulare in se continere. Nec ille solus; sed diversi quoque alii Domini, tum temporis praesentes, hoc ita sese habere experti sunt. Post haec ipsum adii Helvetium, qui mihi et aurum et crucibulum, interius etiam tum auro obductum, ostendebat, narrabatque, se vix quartam grani hordeacei, vel sinapis partem plumbo liquefacto injecisse. Addebat, se totius negotii historiam brevi editurum, et porro referebat, quendam virum, (quem eundem illum, qui se convenerat, rebatur) eandem operationem Amstelodami fecisse, de quo procul dubio audivisti. Haec de hac re potui rescire.

Scriptor libelli, cujus mentionem facis (in quo gloriatur, se demonstraturum esse, Cartesii rationes in

in tertia ac quarta Meditatione prolatas, quibus Dei existentiam demonstrat, falsas esse) certo cum [534] sua pugnabit umbra, magisque sibi, quam aliis nocebit. Cartesii, fateor, axioma aliquo modo est obscurum, uti et tu notasti, atque clarius veriusque ita dixisset: *Quod cogitandi potentia ad cogitandum non major est, quam naturae potentia ad existendum et operandum.* Clarum hoc verumque est axioma, unde Dei existentia clarissime et efficacissime ex sua idea sequitur. Argumentum memorati Auctoris, quod recenses, clare satis ostendit, se rem necdum intelligere. Est quidem verum, nos in infinitum, si hoc pacto Quaestio in omnibus suis partibus solvitur, posse procedere, alioquin magna est stultitia. Si, exempli loco, aliquis interroget, per quam causam ejusmodi determinatum corpus moveatur? respondere licet, id ab alio corpore, hocque rursus ab alio et ita in infinitum progrediendo ad talem motum esse determinatum; hoc, inquam, respondere liberum est; quia duntaxat de motu Quaestio est et nos, aliud corpus continuo ponentes, sufficientem, aeternamque istius motus causam assignamus. Sed si ego Librum sublimibus meditationibus repletum nitideque scriptum in manibus plebeji cujusdam conspiciam et ipsum rogem, unde eum habeat librum, sique mihi, se eum ex alio libro alterius plebeji, qui quoque nitide scribere noverat, descripsisse et sic in infinitum procedat, is mihi non facit satis: nam non tantum de figuris, ac ordine litterarum interrogo, de quibus tantum respondet; verum etiam de meditationibus et sensu, quem earundem compositio indicat; nihil ad haec in infinitum sic progrediens respondet. Quomodo hoc ideis applicari queat, facile ex eo, quod ego in Cartesii Principiorum Philosophiae geometrice a me demonstratorum axiomate nono declaravi, percipi potest.

Pergo jam, ut ad secundam tuam epistolam, nono Martii exaratam, respondeam; in qua ulteriorem

niorem ejus, quod in praecedenti mea de circulari figura scripseram, explicationem exigis. Poteris id facile capere, si modo animadvertere placet, omnes radios, qui supponuntur parallele in anterius Telescopii vitrum incidere, revera non esse parallelos; (quia solummodo ex uno, eodemque puncto veniunt) verum ut tales considerari, eo quod objectum adeo longe a nobis distat, ut Telescopii apertura instar puncti, respectu distantiae, tantum sit habenda. Certum porro est, nos, ut integrum intueamur [335] objectum, non modo radiis ex unico solo puncto, verum aliis quoque omnibus radiorum conis ex aliis omnibus punctis prodeuntibus opus habere; et propterea etiam esse necessarium, ut in tot aliis focis, ubi per vitrum transeunt, conveniant. Et quamvis ipse oculus non ita accurate constitutus est, ut omnes radii, ex diversis objecti punctis venientes, accuratissime in tot aliis in oculi fundo coëant, est tamen certum, eas figuras, quae hoc praestare possunt, aliis omnibus esse praeferendas. Quandoquidem vero definitum circuli segmentum efficere valet, ut omnes radios, qui ex uno procedunt puncto, in aliud suae diametri punctum (mechanice loquendo) cogat; alios quoque omnes, qui ex aliis objecti punctis veniunt, in tot alia puncta coget. Duci etenim ex quovis objecti puncto linea potest, quae per cir-

culi centrum tranſit, licet eum in finem Teleſcopii apertura minor multo ſit facienda, quam alias fieret, ſi tantum unico foco eſſet opus, quemadmodum facile videre poteris.

Quod hic de Circulo dico, non de Ellipſi, non de Hyperbola, multo minus de aliis magis compoſitis affirmari figuris poteſt, quia non niſi unicam ex unico ſolo objecti puncto, quae per utrumque tranſit focum, lineam ducere poſſibile eſt. Haec volui in prima mea Epiſtola hac de re indicare.

Demonſtrationem, quod angulus, quem radii, ex diverſis punctis emanantes, in oculi ſuperficie faciunt, major, aut minor, prout foci magis, minuſve differunt, evadit, ex appoſita figura perſpicere poteris: adeo ut poſt officioſiſſimam ſalutem nil reſtet, niſi ut dicam me eſſe etc.

Voorburgi, 25 Martii 1667.

EPISTO-

EPISTOLA XLVI. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

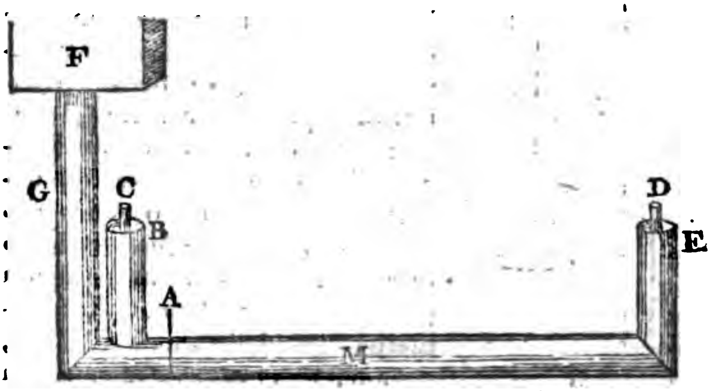
J. J.

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

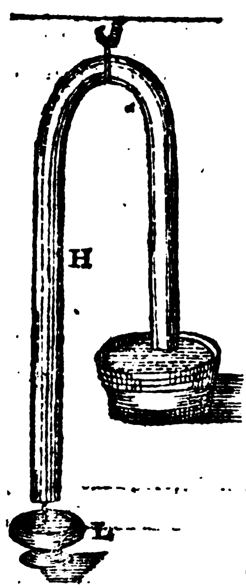
Hic paucis, quid de eo, quod primo coram, deinde literis a me petiisti, experientia deprehenderim, narrabo; cui, quid nunc de re sentiam, adjiciam. [336]

Curavi, ut mihi fabricaretur tubus ligneus, cujus longitudo 10 pedum, cavitas vero 1 $\frac{2}{3}$ digitorum erat, ad quem tres perpendiculares tubos applicui, uti apposita figura demonstrat.

Ut primo experirer, num aquae pressio circa tubulum B aeque magna, ac circa E, esset, tubum M circa A asserculo, in eum finem parato, obturavi: Porro ipsius B orificium tantopere arctabam, ut tubulum vitreum instar C caperet. Postquam ergo tubum ope Vasis F aqua implevissem, notabam in quantam ea altitudinem per tubulum C prosiliret. Deinde

[537] Deinde tubum B occludebam, et, ſublato aſſerculo A, aqua ut in tubum E fluerет, ſinebam, quem eodem modo, ac B, aptaveram; et poſtquam integrum tubum iterum aqua repleviſſem, deprehendebam eam in eandem altitudinem per D, ac per C factum fuerat, proſilire: quod mihi, tubi longitudinem nihil, vel valde parum impedimento fuiſſe, perſuadebat. Ut vero hoc accuratius experiret, tentabam, an etiam tubus E tam brevi temporis ſpatio aeque, ac B, pedem cubicum, ad id paratum, poſſet adimplere. Ut vero tempus menſurarem, quia horologium oſcillatorium ad manum non erat, vitreo recurvo tubo, ut H, uſus ſum, cujus pars brevior aquae immergebatur, longior vero in libero pendebat aëre. Hiſce paratis, ſinebam aquam primo per tubum B aequali cum eodem tubo radio fluere, uſque dum pes cubicus impleretur. Tum accurata bilance, quantum aquae interea temporis in catillum L influxerat, explorabam; ac pondus ejus quatuor unciarum deprehendebam. Tubo deinde B occluſo, aquam aequali cum eo radio per tubum E, in cubicum pedem fluere ſinebam. Hoc impleto, ponderabam, ut ante, aquam, quae interea in catillum influxerat, hujuſque illius pondus ne per ſemiunciam quidem ſuperare expertus ſum. Quoniam vero radii tam ex B, quam ex E, non continuo eadem vi fluxerant, operationem iterabam, ac tantum aquae, quantum experientia prima vice opus fuiſſe experti eramus, praeſto ut eſſet apportabam. Eramus tres adeo, ac quidem poſſibile erat, occupati, atque memoratam operationem accuratius,

ratius, quam antea, efficiebamus; verum non adeo accurate, ac quidem exoptaveram. Mihi tamen satis suppeditabatur argumenti, ad hanc rem aliquo modo determinandum; quandoquidem eandem fere differentiam hac secunda vice, ac prima comperiebam. Re ergo hisque experimentis perpensis, cogor concludere, differentiam, quam tubi longitudo potest efficere, initio tantum locum habere, hoc est, quum aqua fluxum suum inchoat: sed, ubi per [538] tempus exiguum fluxum continuavit, aequali vi per tubum longissimum, ac per brevem fluxurum. Hujus rei ratio est, quod altioris aquae pressio eandem semper retinet vim, quodque omnem, quem communicat, motum continuo ope gravitatis recipit; et ideo hunc motum continuo aquae in tubo contentae communicabit, usque dum, propulsa, tantam recipit celeritatem, quantam vim gravitatis aqua altior ei tribuere potest. Certum enim est, si aqua, tubo G contenta, primo momento aquae, in tubo M, unum conferat celeritatis gradum, secundo momento, siquidem priorem retineat vim, ut supponitur, quatuor celeritatis gradus eidem aquae communicabit et sic deinceps, usque dum aqua in tubo longiore M tantum exacte virium accepit, quantum vis gravitatis altioris aquae, in tubo G conclusae, ei communicare valet: adeo ut aqua, per tubum quadraginta mille pedes longum decurrens, post exactum temporis exiguum spatium, altioris aquae solummodo pressione, tantam acquisitura sit celeritatem, quantam eadem acquireret, si tubus M unum duntaxat aequaret pedem. Tempus, quod aqua in longiore tubo requirit ad tantam accipiendam celeritatem, determinare potuissem, si perfectiora nancisci potuissem instrumenta. Id tamen minus necessarium existimo, eo quod praecipuum sufficienter determinatum est etc.

Voorburgi, 5 Septemb. 1669.

EPISTO-

Epistola XLVII. (Versio.)

Viro Humanissimo ac Prudentissimo

J. J.

B. D. S.

Humanissime vir,

[5??] Quum me nuper Professor N. N. inviseret, narrabat mihi inter alia, se audisse Tractatum meum Theologico-Politicum in linguam Belgicam translatum esse, ac quendam, cujus nomen ignorabat, in eo esse, ut imprimeretur. Quamobrem serio abs te peto, ut in hoc negotium sedulo inquiras et, si fieri potest, impressionem impedias. Non solum haec mea, sed et multorum meorum Amicorum notorumque est petitio, qui hujus Libri interdictum non libenter viderent, quemadmodum procul dubio fiet, si Belgico sermone prodit. Non dubito, quin hoc mihi et causae sis officium facturus.

Quidam Amicorum ante aliquod tempus libellum, cui titulus, *Homo Politicus*, mihi misit, de quo multa auribus hauseram. Eundem evolvi, librumque, quem homines excogitare et fingere queunt, perniciosissimum deprehendi. Auctoris summum bonum sunt Honores et Opes, ad quae suam Doctrinam accommodat, ac eo perveniendi Rationem monstrat; nempe, interne omnem rejiciendo Religionem et externe talem profitendo, quae suae promotioni maxime inservit: porro nemini fidem servare, nisi quatenus ea utilitatem suam habeat. Reliquum quod spectat: Simulare, promittere et promissa non stare, mentiri, perjurare, multaque alia summis effert laudibus. Haec ubi perlegissem, mecum, ut contra hunc auctorem libellum indirecte conscriberem, cogitabam, in quo Summum bonum

tracta-

tractarem, deinde inquietam ac miseram eorum, qui Honorum et Divitiarum cupidi sunt, conditionem ostenderem et denique evidentissimis rationibus multisque exemplis Respublicas insatiabili Honorum et Divitiarum cupiditate debere interire et interiisse evincerem. [540]

Verum quanto meliores et praestantiores Thaletis Milesii essent meditationes, quam hujus memorati Scriptoris, vel ex hoc patet ratiocinio. Omnia, inquiebat, amicorum sunt communia: Sapientes sunt Deorum amici et Deorum sunt omnia: Ergo Sapientum sunt omnia. Ita uno verbo Vir ille sapientissimus se fecit ditissimum, magis contemnendo generose divitias, quam eas sordide quaerendo. Alias tamen ostendit, Sapientes non ex necessitate, sed voluntate divitiis carere. Quum enim amici ei paupertatem suam exprobrarent, respondit: Vultisne, ut ostendam, me posse acquirere id, quod ego labore meo indignum judico, vos autem tanta diligentia quaeritis? Illis annuentibus, conduxit omnia praela totius Graeciae, viderat enim, ut erat Astrologus insignis, fore magnam olivarum abundantiam, quarum annis praecedentibus magna fuerat penuria) et elocavit, quanti voluit, ea, quae vilissimo pretio conduxerat, atque magnas divitias unico anno sibi comparavit, quas deinde tam liberaliter distribuit, quam industria acquisiverat etc.

Hagae Comitis
17. Februar. 1671.

EPISTOLA XLVIII.

Doctissimo atque Ornatissimo Viro

J. O.

L. D. V. M. Dr.

DOCTISSIME VIR,

[341] Nactus tandem aliquod vacuum tempus, illico applicui animum ad satisfaciendum votis atque postulatis tuis. Poscis autem, ut declarem tibi sententiam meam, adornans judicium meum de libro, qui inscribitur discursus Theologico Politicus, quod nunc pro copia temporis et mea facultate facere constitui. Non autem ibo per singula, sed per compendium, auctoris sensum, animumque ejus de religione exponam.

Cujus gentis ille sit, aut quod vitae institutum sequatur, me fugit, etiam nihil interest id scire. Illum non esse stupidi ingenii, nec supine et perfunctiorie religionis controversias, quae in Europa inter Christianos agitantur, tractasse atque introspexisse, libri ipsius argumentum satis prodit. Sibi persuasit hujus libri scriptor, se felicius versaturum in examinandis sententiis, per quas homines prorumpunt in factiones et eunt in partes, si praejudicia deponat et exuat. Hinc plus satis laboravit ad vindicandum animum ab omni superstitione, a qua ut se immunem praeberet, nimium se flexit in contrarium et, ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem. Saltem non assurgit supra religionem Deistarum, quorum satis ubique magnus numerus (ut sunt pessimi hujus seculi mores) est et praesertim in Gallia: contra quos edidit Tractatum Mersennus, quem olim me legere memini. Sed existimo vix ullum ex Deistarum numero, tam malo animo,

tam-

tamque callide et versute pro pessima illa causa verba fecisse, quam hujus dissertationis auctorem. Praeterea, nisi me conjectura fallat, iste homo se Deistarum finibus non includit et minores cultus partes hominibus superesse sinit. [342]

Deum agnoscit, eumque Universi opificem atque conditorem esse profitetur: Sed formam, speciem, ordinem mundi plane necessarium statuit, aeque ac Dei naturam, et aeternas veritates, quas extra Dei arbitrium constitutas esse vult: ideo etiam diserte pronunciat, omnia indomita necessitate fatoque inevitabili evenire. Et statuit, res recte putanti, praeceptis atque mandatis nullum relinqui locum; sed hominum ignorantiam invexisse simul hujusmodi nomina, quemadmodum vulgi imperitia locum fecit modis loquendi, quibus Deo affectus tribuuntur. Deus itaque pariter ad captum hominis sese accommodat, quando illas aeternas veritates et reliqua, quae necessario evenire debent, per formam mandati hominibus exponit. Docetque, tam necesse esse, ea, quae legibus imperantur et hominum voluntati subtracta esse putantur, evenire, quam necessaria est trianguli natura, atque ideo illa, quae praeceptis continentur, non magis ab hominis voluntate pendere, aut ex eorum fuga, aut prosecutione aliquid boni aut mali hominibus procurari, quam precibus Dei voluntatem flecti, aut aeterna atque absoluta ejus decreta mutari. Praeceptorum itaque, atque decretorum eandem rationem esse, atque in hoc convenire, quod hominis imperitia atque ignorantia Deum moverit, ut eorum usus aliquis esset apud eos, qui perfectiores de Deo cogitationes formare non possunt, quique hujusmodi miseris praesidiis indigent ad excitandum in se virtutis studium et vitiorum odium; et ideo videre licet auctorem, nullam mentionem in suo scripto facere usus precum, quemadmodum nec vitae, nec mortis, neque cujusquam

remu-

remunerationis, aut poenae, quibus a judice universi afficiendi sunt homines.

Idque facit congruenter suis principiis, nam quis locus esse potest judicio extremo? Aut quae expectatio praemii aut poenae, quando fato omnia adscribuntur et inevitabili necessitate omnia a Deo emanare statuitur, vel potius, quando totum hoc universum Deum esse statuit? Nam vereor, ne noster auctor non admodum alienus sit ab illa sententia: saltem non longe discrepant, statuere, omnia necessa-
[543] rio a Dei natura emanare et Universum ipsum Deum esse.

Ponit tamen summam voluptatem hominis in cultu virtutis, quae ipsa sibi praemium et theatrum amplissimorum esse dicit: et ideo vult hominem recte rerum intelligentem debere virtuti operam dare, non propter praecepta et legem Dei, aut spem praemii, aut poenae metum, sed pulchritudine virtutis et mentis gaudio, quod homo in usu virtutis percipit, illectum.

Statuit itaque, Deum per Prophetas et Revelationem homines praemiorum spe et poenarum metu, quae duo semper legibus connexa sunt, per speciem tantum ad virtutem hortari, quia vulgarium hominum ingenium ita factum est, tamque male informatum, ut non, nisi argumentis a natura legum et a metu poenae et spe praemii mutuatis, ad virtutis exercitationem impelli possint: at homines rem ex vero aestimantes intelligere, hujusmodi argumentis nullam veritatem aut vim subesse.

Neque quicquam referre putat, quamvis recte hoc axiomate conficiatur, Vates et Doctores sacros, atque adeo Deum ipsum, per quorum os Deus hominibus est loquutus, usos esse argumentis per se, si

eorum

eorum natura aestimatur, falsis: palam enim et promiscue, quando usus venit, profitetur et inculcat, Sacram Scripturam non esse comparatam, ut veritatem et naturas rerum, quarum in ea fit mentio et quas in suum usum confert ad informandos homines ad virtutem, doceat; negatque Vates ita rerum peritos fuisse, ut omnino a Vulgi erroribus fuerint immunes in conficiendis argumentis et in rationibus excogitandis, quibus homines ad virtutem excitabant, quamvis natura virtutum et vitiorum moralium iis fuerit exploratissima.

Et ideo Auctor praeterea docet, Prophetas etiam tunc, cum eos, ad quos mittebantur, officii sui admonebant, aberratione judicii non fuisse liberos, nec tamen ideo eorum sanctitatem et αὐτοπιςίαν imminutam; quamvis sermonem et argumentis non veris, sed ad praeconceptas opiniones eorum, ad quos verba faciebant, accommodatis utebantur, iisque homines ad virtutes, de quibus nullus unquam ambigit et de quibus nulla est controversia inter homines, excitabant. Quandoquidem finis missionis Prophe- [544] tae erat cultus virtutis in hominibus promovendus, non ullius veritatis doctrina. Et ideo existimat illum errorem et ignorantiam Prophetae auditoribus, quos ad virtutem inflammabat, non fuisse noxiam, quia parum interesse putat, quibus argumentis excitemur ad virtutem, modo ea moralem virtutem, ad quam incendendam comparata sunt et a Vate in medium prolata, non evertant: quia aliarum rerum veritatem, mente perceptam, nullum momentum habere putat ad pietatem, quando morum sanctitas re ipsa non continetur ea veritate, putatque veritatis atque etiam mysteriorum cognitionem eo plus, aut minus necessariam esse, quanto plus aut minus ad pietatem conferunt.

Puto auctorem respicere ad axioma illud Theologorum, qui distinguunt inter sermonem Vatis dog-

matizantis et ſimpliciter aliquid enarrantis, quae diſtinctio, ni fallor, apud omnes Theologos recepta eſt et cui doctrinae ſuum per errorem ſummum congruere putat.

Et ideo exiſtimat, omnes eos pedibus in ſuam ſententiam ituros, qui negant rationem et Philoſophiam eſſe Scripturae interpretem. Cum enim conſtet omnibus, in Scriptura de Deo infinita praedicari, quae Deo non conveniunt, ſed accommodata ſunt ad hominum captum, ut homines iis moveantur et virtutis ſtudium in iis excitetur, ſtatuendum eſſe putat, Doctorem Sacrum iis argumentis, non veris, voluiſſe homines erudire ad virtutem, aut cuivis, ſacram Scripturam legenti, eam libertatem conceſſam, ut ex principiis ſuae rationis judicet de ſenſu et ſcopo Doctoris ſacri, quam ſententiam auctor prorſus damnat et explodit una cum iis, qui cum Theologo paradoxo docent, rationem Scripturae interpretem eſſe. Arbitratur enim, Scripturam juxta ſenſum literalem intelligendam, neque hominibus concedendam libertatem interpretandi ex ſuo arbitrio et rationis ſenſu, quid prophetarum verbis intelligi debeat, ita ut ad ſuas rationes et cognitionem, quam de rebus ſibi compararunt, examinent, quando Prophetae proprie et quando figurate ſunt loquuti. Sed de his in ſequentibus dicendi locus erit.

Et ut redeam ad ea, a quibus nonnihil diverte-
[545] ram, Auctor inhaerens ſuis principiis, de fatali omnium rerum neceſſitate, negat ulla miracula fieri, quae legibus naturae adverſentur: quia ſtatuit, ſicut ſupra monuimus, naturas rerum earumque ordinem non minus neceſſarium quid eſſe, quam ſunt natura Dei, aeternaeque veritates: idcoque docet aeque non poſſe fieri, ut aliquid a naturae legibus deflectat, quam ut fieri non poſſit, ut in triangulo tres anguli non ſint aequales duobus rectis.

Deum

Deum non posse efficere, ut pondus minus grave attollat magis grave, aut quod corpus motum duobus gradibus motus possit assequi corpus, quod quatuor gradibus motus movetur. Statuit itaque miracula communibus naturae legibus subjici, quas docet esse immutabiles aeque, ac ipsas naturas rerum, nempe quia naturae legibus ipsae naturae contineantur: neque admittit aliam Dei potentiam, quam ordinariam, quae juxta naturae leges exeritur et putat aliam fingi non posse, quia naturas rerum destrueret, secumque ipsa pugnaret.

Est itaque, ex Auctoris mente, *miraculum, quod inopinato et cujus causam vulgus ignorat, evenit*; quemadmodum idem vulgus precum viribus et singulari Dei directioni attribuit, quando post rite conceptas preces, imminens aliquod malum propulsatum, aut expetitum bonum sibi videtur obtinuisse, cum tamen, ex Auctoris sententia, Deus jam ab aeterno absolute decreverit, ut ea evenirent, quae vulgus interventu et efficacia existimat evenisse: cum preces non sint causa decreti, sed decretum sit causa precum.

Totum illud de fato et rerum indomita necessitate, tam quoad naturas, quam quoad eventum rerum, quae quotidie contingunt fundat in natura Dei, vel ut clarius loquar, in natura Dei voluntatis atque intellectus, quae quidem nomine diversa, sed in Deo re ipsa conveniunt. Statuit ideoque, Deum tam necessario hoc universum et quicquid successive in eo evenit, voluisse, quam necessario hoc idem universum cognoscit. Si Deus autem necessario cognoscit hoc universum ejusque leges, ut et veritates aeternas iis legibus contentas, concludit Deum, aliud universum non magis condere potuisse, quam naturas rerum evertere et facere, ut bis ter sint septem. Quemadmodum itaque nos ab hoc universo ejusque [346]

 legibus,

legibus, secundum quas ortus et interitus rerum fiunt, non possimus aliquid diversum concipere, sed quicquid hujusmodi a nobis fingi possit, id ipsum se subvertere: sic docet Naturam divini intellectus, totiusque universi, earumque legum, secundum quas natura procedit, ita comparatam esse, ut Deus non magis suo intellectu ullas res intelligere potuerit ab his, quae nunc sunt, diversas, quam fieri possit, ut res nunc a seipsis sint diversae. Conficit itaque, quod quemadmodum Deus nunc ea efficere non potest, quae ipsa se subvertunt, ita Deum naturas ab his, quae nunc sunt, diversas nec fingere, nec cognoscere posse, quia tam earum naturarum comprehensio et intellectio impossibilis est, (quia repugnantia ponit ex sensu Auctoris) quam nunc est impossibilis productio rerum ab iis, quae nunc sunt, diversarum: quia omnes illae naturae, si concipiantur ab his, quae nunc sunt, diversae, necessario etiam cum iis, quae nunc sunt, essent pugnantes: quia cum naturae rerum hoc universo comprehensarum (ex Auctoris sententia) sunt necessariae, non possunt illam necessitatem habere ex se, sed ex natura Dei, a qua necessario emanant. Non vult enim cum Cartesio, cujus tamen doctrinam videri vult adoptasse, omnium rerum naturas, quemadmodum a Dei natura et essentia sunt diversae, ita earum ideas libere in mente divina esse.

Hisce, de quibus jam est habitus sermo, Auctor sibi munivit viam ad ea, quae in fine libri tradit et quo omnia, quae in praecedentibus capitibus docentur, collimant. Vult nempe mentem Magistratus omniumque hominum informare hoc axiomate: Magistratui competere jus constituendi cultus divini, qui publice in Republica obtinere debeat. Deinde Magistratui fas esse, civibus suis permittere, ut de religione sentiant, et loquantur, quemadmodum mens animusque iis dictat, eamque libertatem, etiam quantum ad actus cultus externi, eo usque subditis concedendam.

Quoad

Quoad studium virtutum moralium, sive ut pietas sarta tecta manere possit, cum de iis virtutibus nulla controversia esse possit et reliquarum rerum cognitio et usus nullam virtutem moralem contineant, inde conficit Deo ingratum esse non [5-7] posse qualiacunque sacra alioquin homines amplectantur: loquitur autem Auctor de iis sacris, quae virtutem moralem non constituunt, nec in eam impingunt, quaeque virtuti nec adversa sunt, neque ab ea aliena; sed quae homines suscipiunt atque profitentur, tanquam adminicula virtutum verarum, ut ita Deo per studium earum virtutum accepti et grati esse possint, quia Deus non offenditur earum studio et exercitatione, quae indifferentes cum sunt, neque quidquam faciunt ad virtutes aut vitia, eas tamen homines ad usum pietatis referunt, iisque tanquam praesidiis ad virtutis cultum utuntur.

Auctor autem, ut hominum animos pararet ad haec paradoxa amplectenda, statuit primo, totum cultum a Deo institutum et Judaeis, hoc est, civibus Reipublicae Israeliticae, traditum, tantum ad id comparatum esse, ut feliciter in sua Republica aetatem agerent; caeterum Judaeos prae caeteris gentibus Deo charos et gratos non fuisse, idque Deum per Prophetas Judaeis passim fuisse testatum, quando iis exprobrabat ipsorum imperitiam et errorem, quod in cultu illo instituto et a Deo ipsis imperato sanctimoniam et pietatem collocarent, cum ea tantum ponenda erat in studio virtutum moralium, nempe in amore Dei et Charitate proximi.

Et cum Deus omnium gentium animum informarit principiis et quasi seminibus virtutum; ita ut sua sponte sine ulla ferme institutione de discrimine boni et mali judicent, inde conficit, Deum reliquas gentes non habuisse expertes earum rerum, quibus vera beatitudo parari potest; sed se omnibus hominibus aeque beneficum praebuisse.

Imo

Imo ut in omnibus, quae ad aſſequendam veram felicitatem aliqua ratione praeſidio et uſui eſſe poſſunt, gentes Judaeis pares faciat; ſtatuit gentes veris vatibus non caruiſſe idque exemplis probare inſtituit. Imo inſinuat, Deum per angelos bonos, quos, ex conſuetudine in V. Teſtamento uſitata, Deos vocat, imperio rexiſſe reliquas gentes. Et ideo ſacra reliquarum gentium Deo non diſplicuiſſe, quamdiu per hominum ſuperſtitionem ita non corrumperentur, ut a vera ſanctitate homines redderent alienos, [548] neque eos impellerent ad ea perpertranda in religione, quae virtuti non congruunt. Deum autem vetuiſſe Judaeis propter rationes ſingulares et iſti populo proprias, gentium Deos colere, qui ex Dei inſtituto et procuratione aeque recte colebantur a Gentibus, ac Angeli, Judaeorum Reipublicae cuſtodes conſtituti, a Judaeis ſuo modo Deorum numero habebantur et divinis ab iis afficiebantur honoribus.

Et cum Auctor arbitretur in confeſſo eſſe, cultum externum per ſe Deo gratum non eſſe, parum referre exiſtimat, quibus ceremoniis cultus ille externus expediatur, modo hujuſmodi ſit, qui ita Deo congruat, ut in mente hominum Dei reverentiam excitet, eoſque ad virtutis ſtudium moveat.

Deinde, quandoquidem totius religionis ſummam contineri putat cultu virtutis, omniſque myſteriorum cognitio ſupervacua, quae per ſe apta nata non eſt ad promovendam virtutem, illaque potior magiſque neceſſaria habeatur, quae plus momenti ad homines ad virtutem erudiendos et inflammandos confert, conficit omnes illas ſententias de Deo, ejuſque cultu, deque iis omnibus, quae ad religionem pertinent, probandas, aut ſaltem non rejiciendas, quae ex mente hominum illorum, qui illas fovent, natae ſunt et comparatae, ut probitas vigeat, floreatque. Et ad illud dogma ſtabiliendum, ipſos Prophetas

tas citat suae sententiae auctores et testes, qui edocti Deum nihili pendere, quales homines de religione sensus habeant, sed illum cultum, illasque omnes sententias Deo gratas esse, quae ex studio virtutum et reverentia numinis profectae sunt, sibi eo usque indulserunt, ut etiam talia argumenta, quibus homines ad virtutem incitarentur, protulerint, quae quidem in se vera non erant, sed ex opinione eorum, ad quos verba faciebant, talia aestimabantur et apta nata erant ad calcar iis addendum, quo alacrius se ad virtutis studium accingerent. Ponit itaque Deum Prophetis argumentorum selectu permisisse, ut ea adhiberent, quae temporibus et personarum rationibus essent accommodata, quaeque illi pro suo captu bona et efficacia putabant.

Et inde natum putat, quod Divinorum Doctorum alii aliis argumentis et saepe pugnantibus inter se usi sint; Paulum docuisse hominem non justificari operibus, Jacobum hisce oppositum incalcasse. [529] Videbat nempe Jacobus, ita existimat auctor, Christianos doctrinam de justificatione per fidem aliorsum rapere et ideo per fidem et opera justificari hominem, multis probat. Intelligebat enim ex re Christianorum sui temporis non esse, illam doctrinam de fide, qua homines placide quiescebant in Dei misericordia et bonorum operum nullam habebant curam, ita inculcare, eoque modo proponere, ut fecerat Paulus, cui cum Judaeis res erat, qui per errorem Justificationem suam ponebant in operibus legis, a Mose ipsis specialiter traditae, et qua se supra gentes elatos et aditum ad beatitudinem sibi solum paratum putantes, salutis rationem per fidem, qua exaequabantur gentibus et nudi ac vacui ab omnibus privilegiis constituebantur, rejiciebant. Cum itaque utraque propositio, tam Pauli, quam Jacobi, pro diversis temporum ac personarum momentis et appendicibus egregie conferebat, ut homines attenderent animum ad pieta-

pietatem, putat Auctor prudentiae Apostolicae fuisse, modo hanc modo illam adhibere.

Et haec est, inter alias multas, causa, quamobrem Auctor putat, admodum a veritate alienum esse, sacrum textum per rationem velle explicare, eamque interpretem Scripturae constituere, aut unum Doctorem sacrum per alium interpretari, cum sint paris auctoritatis et verba eorum, quibus usi sunt, explicanda sunt ex forma loquendi et sermonis proprietate, istis Doctoribus familiari; non autem esse attendendum, in investigatione veri sensus Scripturae, ad rei naturam, sed ad sensum litteralem tantum.

Cum itaque ipse Christus et reliqui Doctores divinitus missi, suo exemplo et instituto, praeierunt et ostenderunt, solummodo virtutum studio homines grassari ad felicitatem, reliqua nihil pensi habenda, inde Auctor efficere vult, Magistratui id tantum curae esse debere, ut justitia et probitas in Republica vigeat, in minima autem parte sui muneris ponere, expendere, quis cultus et quae doctrinae veritati potissimum congruant; sed curare debere, ne hujusmodi suscipiantur, quae virtuti obicem ponant, etiam ex eorum sententia, qui ea profitentur.

Magistratum itaque facile sine offensione numinis posse in sua Republica tolerare diversa sacra. Ut [350] autem id persuadeat, etiam hac via insistit. Ponit rationem virtutum moralium, quatenus illi in Societatibus usum habent et in actibus externis occupatae sunt, hujusmodi esse, ut nemo eas ex privato judicio et arbitrio exercere debeat, sed earum virtutum cultum, exercitium et modificationem dependere ab auctoritate et imperio Magistratus, tum quia actus externi virtutum mutuantur suam naturam a circumstantiis, cum etiam, quia hominis officium

ad

ad hujusmodi actiones externas patrandas aestimatur ex commodo aut incommodo, quod ex illis actibus proficiscitur: ita ut actus illi externi, si tempestive non exerantur, virtutum naturam exuant et illis oppositi virtutum numero censeri debeant. Auctor aliam rationem virtutum esse arbitratur, ut, quatenus intus in Mente subsistunt, illae semper naturam suam servant, neque a circumstantiarum mutabili statu pendent.

Nunquam alicui licet propensum esse ad crudelitatem et saevitiam, non amantem proximi et veritatis. Sed possunt incidere tempora, quibus quidem animi propositum et enarratarum virtutum studium non quidem deponere liceat: sed se ab iis, quoad actus externos, aut temperare, aut etiam ea agere, quae, quoad speciem externam, cum his virtutibus pugnare putantur: et ita fiat, ut non sit amplius officium viri probi veritatem in aperto ponere et ore aut scripto cives illius veritatis participes facere, eamque cum iis communicare, si plus incommodi, quam commodi ex illa manifestatione in cives redundaturum putamus. Et quamvis singuli amore omnes homines complecti debeant, neque unquam liceat illi affectui nuncium mittere, evenit tamen saepius, ut quidam duriter a nobis sine vitio possint haberi, quando constat, ex clementia, qua erga eos uti paramus, magnum malum nobis oriturum. Ita quidem omnes existimant, non omnes veritates, sive illae ad religionem, sive ad vitam civilem pertinent, omni tempore opportune proponi. Et qui docet rosas porcis non esse objiciendas, si metus est eos saevituros in eos, qui ipsis eas porrigunt, is pariter non existimat viri boni officium esse, de quibusdam capitibus religionis plebem edocere, de quibus in medium prolatis et sparsis in plebem, metus [illegible] ita turbent Rempublicam, aut Ecclesiam [illegible] inde civibus et sanctis plus noxae, quam [illegible]

Cum autem praeter alia, etiam hoc Societates Civiles, a quibus imperium et auctoritas ferendarum legum sejungi non potest, introduxerint, quod singulorum arbitrio, quid hominibus in civile corpus coalescentibus usui esset, permitti non debuit, sed imperantibus concedi; inde Auctor arguit, penes Magistratum jus esse statuendi, qualia et quae dogmata in Republica publice doceri debeant et subditorum officium esse, ad professionem externam quod attinet, sese temperare a docendis dogmatibus et ab iis profitendis, de quibus publice silendum esse, Magistratus legibus sanxit; quia Deus hoc non magis privatorum judicio permisit, quam iisdem concessit contra sensus et decreta Magistratus, aut sententiam judicum ea agere, quibus eluditur vis legum et frustrantur suo fine Magistratus. Existimat enim Auctor de hujusmodi rebus cultum externum, ejusque professionem spectantibus, homines pacisci posse et actus cultus Divini externos, tam tuto committi Magistratus Judicio, quam eidem conceditur jus et potestas aestimandi injuriam civitati illatam, eandemque per vim vindicandi. Nam quemadmodum privatus non tenetur suum judicium de illata injuria civitati accommodare ad judicium Magistratus; sed suo sensu frui tamen potest, quamvis (si res ita ferat) teneatur ad Magistratus sententiam executioni mandandam etiam operam suam conferre; ita Auctor arbitratur, privatorum in Republica partes quidem esse, judicare de veritate et falsitate, ut et de necessitate alicujus dogmatis: neque privatum legibus civitatis adstringi posse, ut idem de religione sentiat, quamvis ex judicio Magistratus pendeat, quae dogmata publice proponi debeant et privatorum officium sit, sensus suos de religione a Magistratus sententia dissentientes silentio premere, neque quicquam hujusmodi agere, quo leges de cultu a Magistratu constitutae vim suam obtinere non possint.

At

At quia evenire potest, ut Magistratus dissentiens a multis ex plebe in religionis capitibus, quaedam publice doceri velit, quae a judicio plebis aliena sunt et Magistratus tamen existimat honoris divini interesse, palam in sua Republica talium dog- [552] matum professionem fieri, vidit Auctor, superesse illam difficultatem, qua civibus propter judicium Magistratus diversum a plebis judicio, creari posset damnum maximum; ideo ad praecedentem rationem, etiam hanc alteram addit Auctor, quae simul et Magistratus atque subditorum animum tranquillet et libertatem in religione sartam tectam conservet. Nempe Magistratum non debere vereri Dei iram, quamvis prava suo judicio sacra in sua Republica fieri sinat, modo illa non pugnent cum virtutibus moralibus, easque non evertant. Cujus sententiae ratio te fugere non potest, cum in superioribus satis fuse eam tradidi. Nempe statuit Auctor, Deum susque deque habere, nec cura tangi, quales opiniones homines in religione foveant et animo probent atque tueantur, et qualia publice sacra curent, cum haec omnia censeri debeant ex numero rerum cum virtute et vitio nullam affinitatem habentium: quamvis cujusvis officium sit, ita rationes suas instituere, ut ea dogmata, eumque cultum habeat, quibus putat se maximos in virtutis studio progressus facere posse.

Habes hic, Vir Ornatissime, per compendium tibi traditam summam doctrinae Theologi-politici, quae meo judicio omnem cultum et religionem tollit, atque funditus subvertit, clam Atheismum introducit, aut talem Deum fingit, cujus Numinis reverentia non est quod homines tangantur, quia ipse fato subjicitur, neque ullus gubernationi aut pro-
dentiae divinae locus relinquitur, omnisque p
rum atque praemiorum distributio tollitur
tem ex Auctoris scripto videre in pr
ratione et argumentis infringi totius

rae auctoritatem et dicis-causa apud Auctorem ejus tantum mentionem fieri: quemadmodum ex ejus positionibus consequitur, Alcoranum etiam Dei Verbo exaequandum. Neque Auctori superest vel unum argumentum, quo probet Mahometem non fuisse Prophetam verum, quia Turca etiam ex Prophetae sui praescripto virtutes morales, de quibus inter gentes lis non est, colunt; et secundum Auctoris doctrinam Deo infrequens non est, etiam gentibus, quibus oracula, Judaeis et Christianis tradita, non est impertitus, aliis revelationibus in gyrum rationis et obedientiae ducere.

Arbitror itaque me non magnopere a vero ab-[553] errasse, neque Auctori a me injuriam fieri, si denuntiem eum tectis et fucatis argumentis merum Atheismum docere.

EPISTOLA XLIX.

Doctissimo atque Ornatissimo Viro

J. O.

B. D. S.

DOCTISSIME VIR,

Miraris sine dubio, quod te tamdiu exspectare feci; sed ego vix animum inducere possum, ut ad libellum illius Viri, quem mihi communicare voluisti, respondeam, nec ulla alia de causa jam hoc facio, quam quia promisi. Verum ut meo etiam animo, quoad ejus fieri potest, morem geram, quam paucis potero, me dissolvam et breviter ostendam, quam ille sinistre meam mentem interpretatus sit, quod an ex malitia, vel ex ignorantia fecerit, haud facile dixerim. Sed ad rem.

Primo

Primo ait, *parum interesse, scire cujus gentis ego sim, aut quod vitae institutum sequar.* Quod sane si novisset, non tam facile sibi persuasisset, me Atheismum docere. Solent enim Athei honores et divitias supra modum quaerere, quas ego semper contempsi, ut omnes, qui me norunt, sciunt. Deinde ut ad id, quod vult, viam sterneret, ait, me non stupidi ingenii esse, ut facilius, scilicet, persuadere possit, me callide et versute, maloque animo pro pessima Deistarum causa verba fecisse. Quod satis ostendit, illum meas rationes non intellexisse. Nam quis tam callido ingenio, tamque astuto esse potest, ut simulato animo tot, tamque validas rationes pro re, quam falsam aestimat, dare possit? quem, inquam, posthac putabit ex vero animo scripsisse, si tam ficta, quam vera solide demonstrari posse credit? Sed nec hoc jam miror. Sic enim olim Cartesius a Voetio et sic passim optimi quique traducuntur.

Pergit deinde. *Ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem.* Quid [554] ille per Religionem, quidque per Superstitionem intelligat, nescio. An, quaeso, ille omnem religionem exuit, qui Deum summum bonum agnoscendum statuit, eundemque libero animo, ut talem, amandum? et quod in hoc solo nostra summa felicitas, summaque libertas consistit? porro quod praemium virtutis sit ipsa virtus, stultitiae autem et impotentiae supplicium sit ipsa stultitia? et denique quod unusquisque proximum suum amare debet et mandatis summae potestatis obedire? Atque haec non tantum expresse dixi, sed firmissimis insuper rationibus demonstravi. Verum videre puto, quo in luto hic homo haereat. Nihil scilicet in ipsa virtute et intellectu reperit, quod ipsum delectet et mallet ex impulsu suorum affectuum vivere, nisi hoc unum obstaret, quod poenam timet. A malis igitur actionibus, ut servus, invitus et fluctuante animo abstinet et divina mandata exequitur et pro hoc servitio

mune-

muneribus, ipso divino amore longe suavioribus, a Deo honorari exspectat, scilicet eo magis, quo magis bonum, quod agit, adversatur et invitus facit; atque hinc fit, ut omnes, qui hoc metu non retinentur, effrenatos vivere, omnemque religionem exuere, credat. Sed haec mitto et ad ejus deductionem, qua ostendere vult, me tectis et fucatis argumentis Atheismum docere, transeo.

Fundamentum ipsius ratiocinii est hoc, quod putat, me Dei libertatem tollere, eumque fato subjicere. Quod sane falsum est. Nam ego eodem modo statui, omnia inevitabili necessitate ex Dei natura sequi, ac omnes statuunt, ex Dei natura sequi, quod se ipsum intelligit: quod sane nemo negat ex divina natura necessario sequi et tamen nemo concipit, quod Deus fato aliquo coactus, sed quod omnino libere, tametsi necessario, seipsum intelligat. Atque hic nihil reperio, quod ab unoquoque non possit percipi et si haec nihilominus ex malo animo dicta esse credit, quid ergo de suo Cartesio sentit, qui statuit nihil a nobis fieri, quod a Deo antea non fuerit praeordinatum, imo nos singulis momentis a Deo, quasi de novo creari et nihilominus nos ex nostri arbitrii libertate agere; quod profecto, ipso Cartesio fatente, comprehendere nemo potest.

Porro haec inevitabilis rerum necessitas neque leges divinas, neque humanas tollit. Nam [555] documenta moralia, sive formam legis ab ipso Deo accipiant, sive non, divina tamen sunt et salutaria et si bonum, quod ex virtute et amore divino sequitur, a Deo tanquam judice accipiamus, vel quod ex necessitate divinae naturae emanet, non propterea magis, aut minus optabile erit, ut nec contra mala, quae ex malis operibus sequuntur, ideo, quia necessario ex iisdem sequuntur, minus sunt timenda; et denique sive ea, quae agimus necessario, vel libere agamus,

spe

ſpe tamen, aut metu ducimur. Quare falſo aſſerit, *me ſtatuere praeceptis, atque mandatis nullum relinqui locum*, vel ut poſtea pergit, *quod nulla exſpectatio praemii, aut poenae eſt, quando fato omnia adſcribuntur et inevitabili neceſſitate omnia a Deo emanare ſtatuitur.*

Nec hic jam quaero, cur idem ſit, vel non multum diſcrepent, ſtatuere omnia neceſſario a Dei natura emanare et univerſum Deum eſſe; ſed velim ut notes ea, quae non minus odioſe ſubjungit. Nempe *me velle hominem debere virtuti operam dare, non propter praecepta et legem Dei, aut ſpem praemii, aut poenae metum, ſed* etc. Quod ſane in meo Tractatu nullibi reperies: ſed contra Cap. IV. expreſſe dixi, Legis divinae (quae Menti noſtrae divinitus inſcripta eſt, ut Cap. II. dixi) ſummam, ejuſque ſummum praeceptum eſſe, Deum, ut ſummum bonum, amare; nempe non ex metu alicujus ſupplicii, (nam amor ex metu oriri nequit) nec prae amore alterius rei, qua delectari cupimus: nam tum non tam ipſum Deum, quam id, quod cupimus, amaremus; atque hanc ipſam legem Deum Prophetis revelaſſe in eodem Capite oſtendi et ſive iſtam legem Dei juris formam ab ipſo Deo accepiſſe ſtatuam, ſive quod ipſam concipiam, ut reliqua Dei decreta, quae aeternam neceſſitatem et veritatem involvunt, manebit nihilominus Dei decretum et ſalutare documentum et ſive Deum amem libere, ſive ex neceſſitate Dei decreti, Deum tamen amabo et ſalvus ero. Quare affirmare hic jam poſſem, iſtum hominem ex illorum genere eſſe, de quibus in fine meae Praefationis dixi, me malle, ut meum librum prorſus negligerent, quam eundem perverſe, ut omnia ſolent, interpretando moleſti ſint et dum ſibi nihil proſunt, aliis obſint.

Et quamvis haec ſufficere putem ad id, quod volebam, oſtendendum, pauca adhuc tamen notare [530]

re operae pretium duxi; nempe ipsum falso putare, me ad Axioma illud Theologorum respicere, qui distinguunt inter sermonem Vatis dogmatizantis et simpliciter aliquid narrantis. Nam si per hoc Axioma illud intelligit, quod Cap. XV. cujusdam R. Jehudae Alpakhar esse dixi; qua ratione putare potui, meum eidem congruere, cum ipsum in eodem Capite tanquam falsum rejecerim? Si autem aliud putat: fateor me illud adhuc ignorare, adeoque ad id minime respicere potui.

Porro non etiam video, cur dicit, me existimare omnes eos pedibus in meam sententiam ituros, qui negant rationem et Philosophiam esse Scripturae interpretem, cum ego tam horum, quam Maimonidae sententiam refutaverim.

Longum nimis foret omnia ejus recensere, quibus ostendit se non omnino sedato animo judicium de me fecisse. Quare ad ejus conclusionem transeo; ubi ait, *mihi nullum superesse argumentum, quo probem Mahometem non fuisse Prophetam verum.* Quod quidem ipse ex meis sententiis conatur ostendere, cum tamen ex iisdem clare sequatur eundem impostorem fuisse: quandoquidem libertatem illam, quam Religio Catholica, lumine naturali et Prophetico revelata, concedit, quamque omnino concedi debere ostendi, ipse prorsus adimit. Et quamvis hoc non esset, an, quaeso, teneor ego ostendere Prophetam aliquem falsum esse? Prophetae sane contra tenebantur ostendere, se veros esse. Quod si regerat Mahometem legem etiam divinam docuisse, suaeque legationis certa signa dedisse, ut reliqui Prophetae fecerunt, nihil causae profecto erit, cur neget, eundem verum fuisse Prophetam.

Quod autem ad ipsos Turcas et reliquas Gentes attinet. Si Deum cultu justitiae et charitate erga proximum

ximum adorent, eosdem Spiritum Christi habere credo et salvos esse, quicquid de Mahomete et oraculis ex ignorantia persuasum habeant.

En vides, amice, virum istum longe a vero aberrasse et nihilominus concedo, ipsum nullam mihi, sed maxime sibi injuriam facere, quando pronuntiare non erubescit, me tectis et fucatis argumentis Atheismum docere.

Caeterum non puto te hic aliquid repertu- [557] rum, quod in hunc Virum inclementius dictum judicare possis. Attamen si quid simile offendas, id quaeso vel ut deleas, vel, prout tibi videbitur, corrigas. Animus non est eum, quisquis tandem sit, irritare et labore meo mihi inimicos parare; et, quia hoc saepe similibus disputationibus fit ideo vix a me impetrare potui, ut responderem, nec impetrare potuissem nisi promisissem. Vale et tuae prudentiae hanc epistolam committo, meque, qui sum etc.

EPISTOLA L. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

* * * * *

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

Quantum ad Politicam spectat, discrimen inter me et Hobbesium, de quo interrogas, in hoc consistit, quod ego naturale Jus semper sartum tectum conservo, quodque Supremo Magistratui in qualibet Urbe non plus in subditos juris, quam juxta mensuram potestatis, qua subditum superat, competere statuo, quod in statu Naturali semper locum habet.

 Porro,

Porro, quod demonſtrationem attinet, quam ego in Appendice Geometricarum in Carteſii Principia Demonſtrationum ſtabilio, nempe Deum non, niſi valde improprie, unum, vel unicum dici poſſe; reſpondeo, rem ſolummodo exiſtentiae, non vero eſſentiae reſpectu unam, vel unicam dici: res enim ſub numeris, niſi poſtquam ad commune genus redactae fuerunt, non concipimus. Qui, verbi gratia, ſeſtertium et imperialem manu tenet, de numero binario non cogitabit, niſi hunc ſeſtertium et imperialem uno eodemque, nempe numerorum, vel monetarum, nomine vocare queat: nam tunc, ſe [158] duos nummos, vel monetas habere, poteſt affirmare; quoniam non modo ſeſtertium, ſed etiam imperialem nummi, vel monetae nomine inſignit. Hinc ergo clare patet, nullam rem unam, aut unicam nominari, niſi poſtquam alia res concepta fuit, quae (ut dictum eſt) cum ea convenit. Quoniam vero Dei exiſtentia ipſius ſit eſſentia, deque ejus eſſentia univerſalem non poſſimus formare ideam, certum eſt, eum, qui Deum unum, vel unicum nuncupat, nullam de Deo veram habere ideam, vel improprie de eo loqui.

Quantum ad hoc, quod figura negatio, non vero aliquid poſitivum eſt; manifeſtum eſt, integram materiam, indefinite conſideratam, nullam poſſe habere figuram, figuramque in finitis ac determinatis corporibus locum tantum obtinere. Qui enim ſe figuram percipere ait, nil aliud eo indicat, quam ſe rem determinatam et quo pacto ea ſit determinata, concipere. Haec ergo determinatio ad rem juxta ſuum Eſſe non pertinet: ſed econtra eſt ejus non-eſſe. Quia ergo figura non aliud, quam determinatio et determinatio negatio eſt; non poterit, ut dictum, aliud quid, quam negatio, eſſe.

Librum, quem Ultrajectinus Profeſſor in meum ſcripſit, quique poſt obitum ejus luci expoſitus eſt, e te-

e fenestra Bibliopolae pendentem vidi; et ex paucis, quae tum temporibus in eo legeram, eum lectu, multo minus responsione indignum judicabam. Relinquebam ergo librum, ejusque authorem. Mente, subridens volvebam, signarissimos quosque passim audacissimos et ad scribendum paratissimos esse. Mihi **** merces suas eodem modo, ac Propolae, venum exponere videntur, qui semper, quod vilius est, primo loco ostendunt: Ajunt, Diabolum esse vaferrimum; mihi vero, eorum genius longe hunc vafritie superare videtur. Vale.

Hagae Comitis 2 Junii 1674.

EPISTOLA LI.

Illustri et Clarissimo Viro B. d. S.

GOTTFRIDVS LEIBNITIVS

ILLVSTRIS ET CLARISSIME VIR,

Inter caeteras laudes tuas, quas fama publicavit, etiam insignem rei Opticae peritiam esse intelligo. [559] Quae res efficit, ut qualemcumque conatum meum ad te destinare voluerim, quo meliorem in hoc studiorum genere censorem non temere reperero. Schedulam hanc, quam mitto, ac *Notitiam opticae promotae* inscripsi, ideo publicavi, ut commodius possem communicare cum amicis, aut curiosis. Audio et Amplissimum ****** in eodem genere florere, nec dubito tibi cognitissimum esse. Unde si hujus quoque judicium et favorem mihi impetraveris, beneficium mirifice auxeris. Schedula ipsa, quid rei sit, satis explicat.

Credo ad manus tuas pervenisse Prodromum Francisci Lanae Soc. Jes. Italice scriptum, ubi Dioptrica quoque nonnulla insignia proponit; sed et Joh.

 Oltius

Oltius Helvetius, juvenis in his rebus pereruditus, publicavit Cogitationes Phyſico-Mechanicas de Viſione; in quibus partim machinam quandam poliendis omnis generis vitris ſimplicem admodum et univerſalem pollicetur, partim ait, ſe reperiſſe modum quendam colligendi omnes radios ab omnibus objecti punctis venientes in totidem alia puncta reſpondentia, ſed tantum in certa diſtantia figuraque objecti.

Caeterum id, quod a me propoſitum eſt, huc redit, non ut omnium punctorum radii recolligantur (id enim in qualibet objecti diſtantia, aut figura, quantum hactenus cognitum ſit, impoſſibile eſt, ſed ut aeque colligantur radii punctorum extra axim opticum, ac in axe optico; ac proinde aperturae vitrorum, ſalva diſtincta viſione, poſſint fieri quantae-
[500] cunque. Sed haec acutiſſimo judicio tuo ſtabunt. Vale, faveque,

Francofurti 5 Octobr. Stylo
Novo 1671.

Ampliſſime Vir,

Cultori ſedulo

Gottfrido Leibnitio,
J. U. D. et Conſiliario Mogunt.

Episto-

EPISTOLA LII.

Eruditissimo, Nobilissimoque Viro

GOTTFRIDO LEIBNITIO

J. U. D. et Consiliario Mogunt.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

Schedulam, quam mihi dignatus es mittere, legi, magnasque pro ejusdem communicatione habeo gratias. Doleo, quod mentem tuam, quam tamen credo te satis clare explicuisse, non satis assequi potuerim, videlicet, an aliam credis esse causam, cur in vitrorum apertura parci esse debemus, quam quia radii, qui ex uno puncto veniunt, non in alio accurate puncto, sed in spatiolo, quod punctum Mechanicum appellare solemus, congregentur, quod spatiolum pro ratione aperturae majus, aut minus est. Deinde rogo, num lentes illae, quas pandochas vocas, hoc vitium corrigant, ut scilicet punctum Mechanicum, sive spatiolum, in quo radii, qui ex eodem puncto veniunt, post refractionem congregantur, idem ratione magnitudinis semper maneat, sive apertura magna sit, sive parva. Nam, si haec praestant, earum aperturam ad libitum augere licebit et consequenter omnibus aliis figuris mihi cognitis longe praestantiores erunt; alias nihil video, cur [561] easdem supra communes lentes tantopere commendas. Lentes enim circulares eundem ubique habent axem, adeoque quando illas adhibemus, omnia objecti puncta, tanquam in axe Optico posita, sunt consideranda: et quamvis omnia objecti puncta non in eadem sint distantia, tamen differentia, quae inde oritur, sensibilis esse non potest, quando objecta admodum remota sunt, quia tum radii, qui ex uno pun-

puncto veniunt, tanquam paralleli considerati, ingrederentur vitrum. Hoc tamen credo lentes tuas juvare posse, quando plurima objecta uno obtutu comprehendere volumus, (ut fit, quando lentes circulares conversas admodum magnas adhibemus) ut omnia scilicet distinctius repraesententur. Verum judicium de his omnibus suspendere malo, donec mentem tuam clarius explices, quod ut facias, enixe rogo. Dom. **** ut jubes, alterum exemplar misi; respondit, sibi impraesentiarum tempus non esse id examinandi, se tamen post unam, aut alteram hebdomadam vacaturum sperat.

Prodromum Francisci Lanae necdum vidi, ut nec etiam Joh. Oltii Cogitationes Physico-Mechanicas et, quod magis doleo, nondum Hypothesis tua Physica ad manus meas pervenit; nec hic Hagae Comitis venalis exstat. Munus igitur, quod mihi tam liberaliter promittis, acceptissimum mihi erit et si qua alia re tibi inservire potero, semper me invenies etc.

EPISTOLA LIII.

Philosopho Acutissimo ac Celeberrimo B. d. S.

J. LUDOVICUS FABRITIUS.

Celeberrime vir,

In mandatis mihi dedit Serenissimus Elector Palatinus, Dominus meus Clementissimus, ut ad Te, mihi quidem hucusque ignotum, Serenissimo vero Principi commendatissimum scriberem, ac rogarem, [592] an in Illustri sua Academia ordinariam Philosophiae Professionem suscipere animus esset. Stipendium exsolvetur annuum, quo ordinarii Professores hodie fruuntur. Non alibi invenias Principem favent:o-

ventiorem eximiis ingeniis, inter quae te aestimat. Philosophandi libertatem habebis amplissimam, qua te ad publice stabilitam Religionem conturbandam non abusurum credit. Ego sapientissimi Principis mandato non potui non obsecundare. Quapropter te rogo quam impensissime, ut quamprimum mihi respondeas, tuamque ad me responsionem vel Serenissimi Electoris Residenti Hagae Comitis D. Grotio, vel D°. Gilles vander Hek, ad me in fasciculo literarum, quae in aulam transmitti solent, curandam tradas, vel alia denique commoditate, quae opportunissima videbitur, utaris. Hoc unum addo, te, si huc venias, vitam Philosopho dignam cum voluptate transacturum, nisi praeter spem et opinionem nostram alia omnia accidant. His Vale et Salve,

Heidelb. 16 Febr. 1673.

Vir Clarissime,

A Nominis tui Studiosissimo

J. LUDOVICO FABRITIO,
Acad. Heidelb. Professore et Electoris Palatini Consiliario.

EPISTOLA LIV.

Amplissimo, Nobilissimoque Viro

D. J. LUDOVICO FABRITIO

Acad. Heidelbergensis Professori et Electoris Palatini Consiliario

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

AMPLISSIME VIR,

Si unquam mihi desiderium fuisset alicujus facultatis professionem suscipiendi, hanc solam optare potuis-

potuissem, quae mihi a Serenissimo Electore Palatino [503] per te offertur, praesertim ob libertatem Philosophandi, quam Princeps Clementissimus concedere dignatur, ut jam taceam, quod dudum desideraverim sub Imperio Principis, cujus sapientiam omnes admirantur, vivere. Sed quoniam nunquam publice docere animus fuit, induci non possum, ut praeclaram hanc occasionem amplectar, tametsi rem diu mecum agitaverim. Nam cogito primo, me a promovenda Philosophia cessare, si instituendae juventuti vacare velim. Cogito deinde, me nescire, quibus limitibus libertas ista Philosophandi intercludi debeat, ne videar publice stabilitam Religionem perturbare velle: quippe schismata non tam ex ardenti Religionis studio oriuntur, quam ex vario hominum affectu, vel contradicendi studio, quo omnia, etsi recte dicta sint, depravare et damnare solent. Atque haec cum jam expertus sim, dum vitam privatam et solitariam ago, multo magis timenda erunt, postquam ad hunc dignitatis gradum adscendero. Vides itaque, Vir Amplissime, me non spe melioris fortunae haerere, sed prae tranquillitatis amore, quam aliqua ratione me obtinere posse credo, modo a publicis Lectionibus abstineam. Quapropter te enixissime rogo, ut Serenissimum Electorem ores, ut mihi hac de re amplius deliberare liceat, deinde ut favorem Clementissimi Principis cultori devotissimo conciliare pergas, quo magis tibi devincias,

Hagae Comitis
30. Martii 1673.

Amplissime, Nobilissimeque Domine

Tuum ex asse

B. D. S.

EPISTO-

EPISTOLA LV. (*Verso.*)

Acutissimo Philosopho

B. D. S.

* * * * * *

CLARISSIME VIR,

Causa, cur hanc tibi scribam, est, quod tuam de apparitionibus et Spectris vel Lemuribus [304] sententiam scire desiderem et si dentur, quid de illis tibi videatur et quamdiu illorum duret vita; eo quod alii ea immortalia, alii vero mortalia esse opinantur. In hac mea dubitatione, an nimirum ea dari concedas, ulterius non pergam. Certum interim est Veteres eorum existentiam credidisse. Theologi ac Philosophi hodierni ejusmodi creaturas existere hactenus credunt, licet in eo, quaenam illorum sit essentia, non concordent. Quidam ex tenuissima et subtilissima constare materia, alii ea spiritualia affirmant. Verum (ut jam dicere coepi) multum ab invicem dissentimus, quia, an largiaris ea existere, dubius sum; quamvis, uti nec te fugit, tot exempla et historiae in omni Antiquitate inveniantur, ut revera ea vel negare, vel in dubium vocare, difficile foret. Certum est, nempe quod, si fatearis ea existere, non tamen credas, quaedam eorum esse animas demortuorum, ut Romanae fidei defensores volunt. Hic finiam, tuumque exspectabo responsum. Nihil de bello, nihil de rumoribus dicam, eo quod in ea nostra aetas incidit tempora, etc. Vale.

14. Septemb. 1674.

EPIS

Amplissimo

Re

AMPLISSIME

Tua, quan
[505] tam quod
derabam, quai
esse video. Qu
tarent, vel Le
ego tamen eco
tantum veras
mihi usui esse

Verum l
ta ac imagir
pe non tantu
tare, adeo r
storiis, quas
est. Magna
semper et ac
nus ut tibi
servabo, el
storias, u
minimum
existere de
quam fide
ostenderet
mihi unq
est, quo
tia, deb
aliqua h
quidem

fit. Si Philofophi, quae ignoramus, Spectra nominare volunt, ea haud negabo, quia res infinitae funt, quae me latent.

Denique, Vir Amplissime, antequam me hac in materia ulterius explicem: dic quaefo mihi, [360] quaenam res haec Spectra, vel Spiritus fint. Suntne infantes, ftulti, vel infani? Quia quae de iis auribus haufi, potius infipientibus, quam fapientibus conveniunt, quaeque, ut ea in meliorem interpretemur partem, rebus puerilibus, vel ftultorum delectamentis fimiliora funt. Antequam finio, hoc unum tibi proponam, illud fcilicet defiderium, quod plerumque homines habent, res, non ut revera funt, fed ut eas defiderant, narrandi, facilius ex narrationibus de Lemuribus Spectrifque ac ex aliis cognofci. Hujus rei praecipua, ut credo, ratio eft, quod, quia ejufmodi hiftoriae non alios habent teftes, nifi earum narratores, harum inventor pro lubitu, circumftantias, quae ei commodiffimae videntur, vel addere, vel demere poteft, nec timet, ut fibi quifquam contradicat; fpeciatim vero eas fingit, ut metum, quem de fomniis et phantafmatis concepit, juftificet, vel etiam ut audaciam, fidem et opinionem fuam ftabiliat. Praeter has alias adinveni rationes, quae me ad dubitandum, fi non de ipfis hiftoriis, faltem de narratis circumftantiis, permovent, quaeque quam maxime ad conclufionem, quam ex illis hiftoriis deducere conamur, faciunt. Hic definam, ufque dum intellexero, quaenam eae fint hiftoriae, quibus ita convictus es, ut tibi de iis dubitare abfurdum videatur etc.

EPISTOLA LVII. (Versio)

Acutissimo Philosopho

B. D. S.

* * * * * * * *

Responsio ad Praecedentem.

ACUTISSIME VIR,

Non aliud, quam ad me dedisti responsum, nimirum ab amico, aliamque fovente sententiam exspectabam. Posterius non curo: nam amicos in re-[307] bus indifferentibus dissentire semper salva licitum fuit amicitia.

Exigis, ut tibi, antequam tuam promas sententiam, quaenam haec Spectra, Spiritusve sint, dicam, an sint infantes, stulti, vel insani etc. et addis quicquid de iis audiveris, potius ab insanientibus, quam sanis profectum fuisse. Verum est proverbium, quod videlicet praeoccupata opinio veritatis indagationem impedit.

Credo igitur his de causis Spectra dari. Primo quia ad universi pulchritudinem ac perfectionem, ut sint, pertinet. Secundo quia verisimile est creatorem ea creasse, quia sibi, quam corporeae creaturae, similiora sunt. Tertio quia sicuti corpus sine anima, ita etiam anima sine corpore existit. Quarto denique quia in supremo aëre, loco, vel spatio nullum obscurum corpus esse, quin suos obtineat habitatores, existimo; et per consequens, immensurabile, quod inter nos, astraque est, spatium, non vacuum, sed Spiritibus habitatoribus repletum esse; forte summi et remotissimi veri Spiritus, infimi vero in infimo aëre creaturae sunt substantiae subtilissimae et tenuissimae, insuperque invisibiles. Opinor igitur omnis

omnis generis, sed fortassis nullos foeminini, dari Spiritus.

Hoc ratiocinium eos, qui mundum fortuito creatum esse temere credunt, nullatenus convincet. Quotidiana insuper, his missis rationibus, Spectra dari, ostendit experientia, quorum multae, tam novae, quam antiquae historiae, etiamnum exstant. Videantur horum historiae apud Plutarchum in libro de Viris illustribus, aliisque ejus operibus; apud Suetonium in Vitis Caesarum, nec non apud Wierum et Lavaterum in libris de Spectris, qui de hac materia prolixe egerunt et ex omnis generis scriptoribus eas congesserunt. Cardanus, ob eruditionem suam celeberrimus, etiam de iis in libris de *Subtilitate*, *Varietate* et de *vita sua* loquitur, ubi ea sibi, cognatis, amicisque apparuisse experientia ostendit. Melanthon Vir prudens et veritatis amans et alii non pauci de suis testantur experientiis. Consul quidam, Vir Doctus et Sapiens, quique adhuc in vivis est, aliquando mihi narravit, de nocte ita audiri opus in Matris suae officina cerevisiaria perfici, quemadmodum illud de die, quando cerevisia coquebatur, absolvebatur; quin hoc saepius factum esse testabatur. [508] Idem mihi saepiuscule contigit, quod nunquam memoria excidet; adeo ut his experimentis, dictisque rationibus Spectra dari victus sim.

Quantum ad Spiritus malos, qui miseros homines in hac et post hanc vitam torquent, nec non magiam attinet, ego harum rerum historias fabulas esse existimo. In Tractatibus, qui de Spiritibus agunt, circumstantiarum copiam invenies. Poteris, praeter allegatos, si placet, Plinium secundum libro septimo in Epistola ad Suram, ut et Suetonium in vita J... Caesaris capite trigesimo secundo, V... mum capite octavo libri primi se... va et Alexandrum ab Alexan...

Genialium consulere: hos enim penes te esse libros mihi persuadeo. Non loquor de Monachis et Clericis, qui tot animarum, ac malorum Spirituum apparitiones et visiones, totque, ut sic loquar potius, Spectrorum fabulas referunt, ut, prae copia, taedio afficiant lectorem. Thyraus Jesuita in libro de Spirituum apparitionibus talia quoque tractat. Illi autem lucri solummodo causa, utque melius esse purgatorium probent, haec tractant, quae ipsis minera, unde tantam auri ac argenti vim effodiunt, existit. Id vero in memoratis, aliisque modernis Scriptoribus nullum obtinet locum, qui sine partium studio majorem propterea merentur fidem.

Responsionis vice ad tuam epistolam, ubi de stultis et amentibus verba facis, hic conclusionem Eruditi Lavateri, qua librum suum primum de Spectris, aut Lemuribus his verbis finit, pono. *Qui tot unanimes, tam hodiernos, quam veteres negare audet testes, fide mihi indignus censetur: quemadmodum enim levitatis signum est iis omnibus, qui se quaedam vidisse spectra affirmant, protinus credere; ita e contrario tot fide dignis Historicis, Patribus, aliisque magna praeditis autoritate temere et impudenter contradicere insignis esset impudentia.*

21 Septemb. 1674.

EPISTO-

Epistola LVIII. (*Versio.*)

Amplissimo, Prudentissimo Viro

* * * * * *

B. d. S.

Responsio ad praecedentem

Amplissime vir,

Ego eo, quod in epistola tua 21 praeteriti mensis dicis nixus, scilicet amicos in re indifferenti, salva amicitia, dissentire posse, clare dicam, quid de rationibus et historiis sentiam, ex quibus *omnis generis, sed nullos forte foeminini generis dari Lemures* concludis. Causa, cur citius non responderim, est, quod ii libri, quos citas, ad manum non sunt, nec praeter Plinium et Suetonium ullos reperi. Sed hi duo labore alios inquirendi me sublevabunt, quia mihi persuadeo, eos omnes eodem modo delirare et historias rerum non vulgarium, quae homines attonitos reddunt ac in admirationem rapiunt, amare. Fateor me non parum; non historias, quae narrantur, sed eos, qui eas scribunt, obstupuisse. Miror Viros, ingenio et judicio praeditos, facundiam suam insumere et ea, ut nobis ejusmodi nugas persuadeant, abuti. [569]

Authores vero missos faciamus et rem ipsam aggrediamur: primo etenim ratiocinium meum circa conclusionem tuam paulisper versabitur. Videamus, an ego, qui nego, Spectra, aut Spiritus dari, eo minus istos Scriptores, qui de hoc negotio scripserunt, intelligam; an tu, qui ea existere statuis, hos scriptores non pluris, quam merentur, facias. Quod ab una parte Spiritus dari masculini generis in dubium non voces, ab altera vero parte, an ii foeminini generis sint dubites, phantasiae, quam dubitationi

tioni similius videtur: nam si haec tua esset opinio, magis ea cum vulgi imaginatione, qui Deum mas-
[570] culini, non vero foeminini generis esse statuit, convenire videretur. Miror eos, qui Spectra nuda conspexere, oculos in genitalia non conjecisse, forte prae timore, vel prae ignorantia hujus discriminis. Regeres, hoc est ridere, non autem ratiocinari; et hinc video, tuas rationes tam validas, tamque bene fundatas tibi videri, ut iis nemo (tuo saltem judicio) contradicere queat; nisi perverse aliquis, Mundum fortuito factum esse, putaret. Hoc ipsum antequam praecedentes tuas examino rationes, me urget, ut breviter meam de hac positione opinionem, an mundus fortuito sit creatus, proponam. Respondeo vero, quod, sicuti certum est *Fortuitum* et *Necessarium* duo esse contraria, ita manifestum etiam est eum, qui mundum necessarium divinae Naturae effectum affirmat, omnino etiam mundum casu factum esse negare: illum autem, qui affirmat Deum potuisse creationem mundi omittere, confirmare, licet aliis verbis, eundem casu factum fuisse; quoniam a voluntate, quae nulla esse poterat, processit Quia vero haec opinio, haecque sententia penitus absurda est, vulgo unanimiter, Dei voluntatem aeternam, ac nunquam indifferentem fuisse, concedunt: et propterea necessario quoque debent largiri, (Nota bene) mundum Naturae Divinae necessarium esse effectum. Vocent hoc voluntatem, intellectum, vel quocunque lubet nomine, eo tamen tandem devenient, quod unam, eandemque rem diversis nominibus expriment. Si enim eos roges, an Divina voluntas ab humana non differat, respondent priorem non nisi nomen cum posteriore commune habere: praeterquam quod plerumque Dei Voluntatem, Intellectum, Essentiam, aut Naturam, unam eandemque rem esse, concedunt; sicuti et ego, ne Divinam Naturam cum humana confundam, Deo humana attributa, nempe Voluntatem, Intellectum, Attentionem,

audi-

auditum etc. non adsigno. Dico igitur, ut jam modo dixi, Mundum Divinae Naturae necessarium effectum, eumque fortuito non esse factum.

Hoc sufficere arbitror, ut tibi persuadeam, eorum opinionem, qui dicunt, (si qui tamen tales dantur) mundum fortuito factum esse, meae omnino contrariari et hac nixus hypothesi, ad earum rationum inquisitionem, ex quibus Spectra omnis generis [5] existere concludis, pergo. Quod in genere de iis dicere valeo, est, eas magis conjecturas, quam rationes videri, meque difficillime credere, te eas pro rationibus demonstrativis habere. Verum videamus, sive conjecturae, sive rationes sunt, an eas pro fundatis assumere liceat.

Prima tua ratio est, quod ad pulchritudinem ac universi perfectionem ea dari pertinet. Pulchritudo, Amplissime Vir, non tam objecti, quod conspicitur, est qualitas, quam in eo, qui conspicit, effectus. Si nostri oculi essent vel longiores, vel breviores, aut nostrum aliter se haberet temperamentum, ea, quae nunc pulchra, deformia; ea vero, quae nunc deformia, pulchra nobis apparerent. Pulcherrima manus, per microscopium conspecta, terribilis apparebit. Quaedam procul visa pulchra, et e propinquo conspecta, deformia sunt: adeo ut res, in se spectatae, vel ad Deum relatae, nec pulchrae, nec deformes sint. Is ergo, qui ait, Deum mundum, ut pulcher esset, creasse, horum alterutrum necessario statuere debet; nempe vel Deum mundum ad appetitum et hominum oculos, vel appetitum et hominum oculos ad mundum condidisse. Jam vero sive prius, sive posterius statuamus, cur Deus Spectra et Spiritus creare debuerit, ut alterutrum horum consequeretur, non video. Perfectio atque Imperfectio sunt denominationes; quae non multum a denominationibus pulchritudinis et deformitatis differunt.

Ego igitur, ne nimis sim prolixus, solummodo interrogo, quid magis ad ornatum et mundi perfectionem faciat, an quod Spectra, an quod multiplicia dentur, monstra, ut Centauri, Hydrae, Harpyae, Satyri, Gryphes, Argi, et plures hujusmodi nugae? Certe mundus bene exornatus fuisset, si Deus eum pro libitu nostrae Phantasiae, iisque rebus, quae facile quivis sibi imaginatur et somniat, nemo vero unquam intelligere potis est, ornasset et concinnasset!

Secunda ratio est, quod, quia Spiritus magis, quam aliae corporeae creaturae, Dei imaginem exprimunt, verosimile quoque sit, Deum eos creasse. Profecto me hactenus nescire, in quo Spiritus magis, quam aliae creaturae Deum exprimant, fateor. Hoc scio, inter finitum et infinitum nullam esse propor-[572] tionem: adeo ut discrimen inter maximam et praestantissimam creaturam, atque inter Deum non aliud sit discrimen, quam quod inter Deum ac minimam creaturam est. Hoc ergo nihil ad rem facit. Si tam claram de Spectris, quam de triangulo, vel circulo, haberem ideam, nullatenus dubitarem statuere, ea a Deo creata fuisse: verum enim vero, quandoquidem idea, quam de iis habeo, omnino cum ideis convenit, quas de Harpyis, Gryphis, Hydris, etc. in mea deprehendo imaginatione, ea non aliter, quam ut somnia, considerare possum, quae a Deo tantopere, quam Ens et non Ens discrepant.

Tertia ratio (quae est, quod, quemadmodum corpus sine anima, etiam anima sine corpore debeat esse) aeque mihi absurda videtur. Dic, quaeso, mihi, an non etiam sit verisimile, memoriam, auditum, visum, etc. sine corporibus dari, eo quod corpora sine memoria, auditu, visu, etc. inveniuntur? Vel globum sine circulo, quia circulus sine globo existit?

Quarta

Quarta et ultima ratio eadem eſt cum prima, ad cujus reſponſionem me refero. Hic loci tantum notabo, me, quinam illi ſupremi et infimi ſint, quos in materia infinita concipis, neſcire, niſi terram univerſi centrum eſſe ſentias. Si enim Sol, vel Saturnus univerſi ſit centrum, Sol, vel Saturnus, non autem terra infima erit. Hoc ergo et quod reſtat praetermittens, concludo, quod hae, hisque ſimiles rationes neminem convincent, Spectra, vel Lemures omnis generis dari, quam eos, qui, aures intellectui occludentes, ſe a Superſtitione ſeduci patiuntur; quae adeo rectae rationi infeſta eſt, ut potius, quo Philoſophorum aeſtimationem minuat, vetulis fidem habeat.

Quantum ad hiſtorias attinet, jam in prima mea epiſtola dixi, me eas non omnino, ſed inde deductam concluſionem negare. Huic accedit, quod eas non adeo fide dignas habeam, ut de multis circumſtantiis non dubitem, quas ſaepius addunt, magis ut ornent, quam ut Hiſtoriae veritatem, vel id, quod inde volunt concludere, aptius efficiant. Speraveram, ut ex tot Hiſtoriis, ſaltem unam alteramve proferres, de qua minime dubitare liceret, quaeque clariſſime, Spectra vel Lemures exiſtere, oſtenderet. [57] Quod memoratus Conſul, inde, quod in matris ſuae officina cereviſiaria Spectra ita de nocte laborare audivit, vult concludere, ea exiſtere, quemadmodum de die audire aſſuetus erat, riſu dignum mihi videtur: ſimiliter etiam nimis longum videretur hic loci omnes, quae de his ineptiis conſcriptae ſunt, hiſtorias examinare. Ut ergo brevis ſim, me ad Julium Caeſarem, refero, qui, teſte Suetonio, haec ridebat et tamen felix erat, juxta id, quod Suetonius de hoc Principe in vita ejus capite 59. narrat. Et ad eum modum omnes, qui mortalium imaginationem e pathematum effectus perpendunt, talia ridere debent; quicquid etiam Lavaterus, aliique, qui cum eo hoc in negotio ſomniarunt, in contrarium producant.

EPISTOLA LIX. (*Versio.*)

Acutissimo Philosopho B. D. S.

* * * * * *

Responsio ad praecedentem.

ACUTISSIME VIR,

Ad tuas opiniones serius respondeo, eo quod exiguus morbus, me studiorum et Meditationum oblectamento orbavit et ad te scribere impedivit. Nunc, Deo gratiam habeo, in integrum restitutus sum. In respondendo tuae epistolae vestigia premam, atque tuas in eos, qui de Spectris scripserunt, exclamationes transiliam.

Dico igitur, me existimare, nulla foeminini generis esse Spectra, quia eorum generationem inficior. Quod talis sint figurae et compositionis, quia id ad me non pertinet, omitto. Aliquid fortuito factum [374] dicitur, quando praeter authoris scopum producitur. Ubi terram ad vineam plantandum, vel puteum ad sepulchrum faciendum fodimus et thesaurum invenimus, de quo nunquam cogitavimus, id casu fieri dicitur. Nunquam is, qui ex libero suo arbitrio ita operatur, ut possit operari, vel non, casu operari, siquidem operatur, dicitur. Hoc enim pacto omnes humanae operationes casu fierent, quod absurdum esset. Necessarium et Liberum; non vero Necessarium et Fortuitum contraria sunt. Licet vero Dei voluntas sit aeterna, non tamen sequitur mundum esse aeternum, eo quod Deus ab aeterno, ut mundum crearet statuto tempore, definire potuit.

Negas porro, Dei voluntatem unquam indifferentem fuisse, quod ego inficior; nec adeo accurate ad hoc, ut tu putas, attendere est necesse. Neque omnes dicunt, Dei voluntatem necessariam esse: hoc enim

enim necessitatem involvit; quia is, qui alicui tribuit voluntatem, per id intelligit, eum pro sua voluntate posse operari, vel non. Si vero ei adscribimus necessitatem, necessario debet operari.

Denique ais, te in Deo nulla humana concedere attributa, ne Divinam cum humana confunderes naturam; quod hactenus probo: neque enim, qua ratione Deus operetur, nec, qua ratione velit, intelligat, perpendat, videat, audiat, percipimus, etc. Verum enim vero, si has operationes, summasque nostras de Deo contemplationes pernegas, affirmasque, eas non esse eminenter et metaphysice in Deo; tuum Deum, aut quid per hanc vocem *Deus* intelligas, ignoro. Quod non percipitur, haud negandum est. Mens, quae spiritus et incorporea est, non nisi cum subtilissimis corporibus, nempe humoribus, operari potest. Et quaenam inter Corpus Mentemque est proportio? Qua ratione Mens cum corporibus operatur? Sine his enim illa quiescit et illis turbatis, Mens contrarium, quam quod debebat, operatur. Mihi, qui hoc fiat, monstra. Non poteris; ut nec ego: videmus tamen et sentimus, Mentem operari, quod verum manet, licet, qua ratione haec fiat operatio, non percipiamus. Similiter licet, quomodo Deus operatur, non capiamus, eique humana nolimus adsignare opera; non tamen de ipso negandum, ea eminenter et incomprehensibiliter cum nostris [575] concordare, uti velle, intelligere, intellectu, non vero oculis, aut auribus videre, ac audire; ad eum modum, quo ventus atque aër regiones montesque sine manibus aliisve instrumentis destruere, nec non evertere potest; quod tamen hominibus absque manibus machinisque est impossibile. Si necessitatem Deo tribuis, eumque voluntate, aut libera electione privas, dubitari posset, numne eum, qui Ens infinite perfectum est, instar monstri depingas et exhibeas. Ut tuum attingas scopum, aliis, ad jaciendum tuum fun-

fundamentum, opus erit rationibus; quia, meo judicio, in allatis, nihil ſoliditatis reperitur; et, ſi eas probes, aliae adhuc ſuperſunt, quae forte tuarum pondus aequabunt. Sed his miſſis pergamus.

Poſtulas ad probandum, Spiritus in mundo eſſe, demonſtrativas probationes, quae valde paucae in mundo ſunt, nullaeque, praeter Mathematicas, adeo certae, ac quidem optamus, inveniuntur: quippe probabilibus, ut et veroſimilibus conjecturis ſumus contenti. Si rationes, quibus res probantur, eſſent demonſtrationes, nonniſi ſtulti et pervicaces invenirentur, qui eis contradicerent. Verum, Dilecte Amice, non adeo ſumus beati. In mundo minus accurati ſumus, aliquatenus conjecturam facimus et in ratiociniis defectu demonſtrationum probabile aſſumimus. Hoc ipſum ex omnibus tam divinis, quam humanis ſcientiis, controverſiarum et diſputationum plenis, patet, quarum multitudo in cauſa eſt, quod tot diverſae apud quosvis inveniuntur ſententiae. Hac de cauſa olim, ut noſti, Philoſophi, Sceptici dicti, qui de omnibus dubitabant, fuerunt. Hi pro et contra diſputabant, ut probabile tantum verarum rationum defectu conſequerentur et ex iis unusquiſque, quod probabilius videbatur, credebat. Luna directe infra ſolem eſt poſita; et ideo Sol in quodam terrae loco obſcurabitur: et ſi Sol non obſcuretur, dum dies eſt, directe infra eum Luna non eſt poſita. Haec eſt probatio demonſtrativa, a cauſa ad effectum et ab effectu ad cauſam. Ejuſmodi aliquot, ſed valde paucae dantur, quae a nullo, ſi eas modo percipiat, contradici poſſunt.

Quantum ad pulchritudinem, ſunt quaedam, [576] quorum partes reſpectu aliarum proportionales et melius, quam aliae, ſunt compoſitae: et Deus intellectui et judicio hominis convenientiam et harmoniam cum eo, quod proportionatum eſt, non vero cum

cum eo, in quo nulla est proportio, attribuit: ut in sonis consonantibus et dissonantibus, in quibus auditus consonantiam et dissonantiam bene distinguere novit, quia illa delectationem, haec vero molestiam adfert. Rei perfectio est etiam pulchra, quatenus nihil ei deest. Hujus multa exstant exempla, quae, ne prolixior sim, omitto. Mundum intueamur tantummodo, cui nomen Totius vel Universi tribuitur. Si hoc verum est, uti revera est, rebus incorporeis non depravatur, minuiturve. Quae de Centauris, Hydris, Harpyis etc. dicis, hic nullum habent locum: loquimur enim de universalissimis rerum generibus, deque primis eorundem gradibus, quae sub se varias et innumerabiles comprehendunt species; scilicet de aeterno et temporali, causa et effectu, finito et infinito, animato ac inanimato, substantia et accidenti, vel modo, corporali et spirituali etc. Dico, Spiritus Deo, quia etiam spiritus est, esse similes. Tam claram de Spiritibus, quam de triangulo postulas ideam, quod impossibile est. Dic mihi, obsecro, quam de Deo habeas ideam et an ea intellectui tuo adeo sit clara, ac idea trianguli? Scio te non habere, dixique, nos tam beatos non esse, ut res probationibus demonstrativis percipiamus et plerumque probabile in hoc mundo praevalere. Affirmo nihilominus, quod sicuti corpus sine memoria etc. ita etiam memoria etc. sine corpore; quodque sicuti circulus sine globo, sic etiam globus sine circulo existit. Sed hoc est ab universalissimis generibus ad particulares species descendere, de quibus hoc ratiocinium non intelligitur. Dico, quod Sol sit mundi centrum, quodque stellae fixae longius a terra distent, quam Saturnus et hic longius, quam Jupiter, hicque longius, quam Mars; adeo ut in indefinito aëre quaedam remotiora a nobis et quaedam nobis propinquiora sint, quae nos altiora, vel inferiora nominamus.

Ii, qui dari Spiritus defendunt, Philosophos extra fidem non collocant, sed quidem, qui eos negant; quia omnes Philosophi tam antiqui, quam moderni [577] se convictos, Spiritus dari, arbitrantur. Plutarchus hujus rei testis est in Tractatibus de Philosophorum sententiis et de Socratis genio: testantur quoque omnes Stoici, Pythagorici, Platonici, Empedocles, Maximus Tyrius, Apulejus, aliique. Ex modernis nemo Spectra negat. Rejice ergo tot sapientes oculatos et auritos testes, tot Philosophos; tot historicos, talia narrantes; affirma eos omnes cum vulgo stultos, ac insanos esse: licet tuae responsiones non persuadeant, sed quidem absurdae sint et passim scopum nostrae controversiae non attingant, neque tu ullam quidem probationem, quae tuam confirmet sententiam, proferas. Caesar cum Cicerone et Catone non ridet Spectra, sed omina et praesagia et tamen si eo die, quo interibat, Spurinam non illusisset, ipsius hostes tot vulneribus eum non confodissent. Sed haec hac vice sufficiant etc.

EPISTOLA LX. (*Versio.*)

Amplissimo, Prudentissimoque Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

AMPLISSIME VIR,

Ad tuam respondere, heri mihi traditam, propero; eo quod, si longiores necto moras, cogar responsionem diutius, quam quidem vellem, differre. Tua me turbasset valetudo, nisi te melius habere intellexissem; et spero, te jam omnino convaluisse.

Quam

Quam difficulter duo, qui diversa sequuntur principia, in materia, a multis aliis dependente, invicem possint convenire et idem sentire, ex hac Quaestione sola, licet nulla id demonstraret ratio, pateret. Dic mihi, quaeso, an aliquos Philosophos videris, aut legeris, qui in ea fuerunt sententia, mundum casu factum esse, nempe eo sensu, quo tu intelligis, Deum scilicet in creando mundo scopum sibi [372] praefixum habuisse et tamen eum, quem decreverat, transgressum esse. Nescio, tale quid unquam in ullius hominis cogitationem incidisse; similiter me latet, quibus rationibus, ut credam *Fortuitum et Necessarium non esse contraria*, mihi persuadere conaris. Quam primum animadverto, tres trianguli angulos duobus rectis necessario aequales esse, nego quoque id casu fieri. Similiter, quam primum adverto, calorem necessarium ignis esse effectum, nego quoque id casu accidere. Quod *Necessarium ac Liberum* duo contraria sint, non minus absurdum et rationi repugnans videtur: nam nemo negare potest, Deum seipsum et caetera omnia libere cognoscere; et tamen cuncti communi suffragio concedunt, Deum seipsum necessario cognoscere. Quare mihi nullam inter Coactionem vel vim, et Necessitatem differentiam constituere videris. Quod homo vult vivere, amare, etc. non est coactum opus, sed tamen necessarium et multo magis, quod Deus vult esse, cognoscere, ac operari. Si, praeter dicta, animo volvis, indifferentiam non nisi ignorantiam, vel dubitationem esse, atque voluntatem semper constantem et in omnibus determinatam, virtutem, necessariamque intellectus esse proprietatem; videbis mea verba penitus cum veritate concordare. Si affirmamus, Deum potuisse rem non velle et non potuisse eam non intelligere, Deo diversas attribuimus libertates, alteram necessariam, alteram indifferentem: et consequenter Dei voluntatem ab essentia sua, suoque intellectu diver-

sam

ſam concipiemus et hoc pacto in aliam, ac aliam incidemus abſurditatem.

Attentio, quam in praecedenti mea exegeram, non tibi viſa eſt neceſſaria; et hoc fuit in cauſa, quod cogitationes tuas in praecipuum non defixeris, illudque, quod quam maxime ad rem faciebat, neglexeris.

Porro, ubi dicis, ſi in Deo actum vivendi, audiendi, attendendi, volendi etc. eoſque in eo eſſe eminenter nego, quod te tum lateat, qualem habeam Deum: hinc ſuſpicor te credere, non majorem eſſe perfectionem, quam quae memoratis attributis explicari poteſt. Haec non miror; quia credo, quod triangulum, ſiquidem loquendi haberet facultatem, [570] eodem modo diceret, Deum eminenter triangularem eſſe et circulus, Divinam naturam eminenti ratione circularem eſſe; et hac ratione quilibet ſua attributa Deo adſcriberet, ſimilemque ſe Deo redderet, reliquumque ei deforme videretur.

Epiſtolae parvitas et temporis anguſtia non ſinunt, ut meam de Divina natura, ſententiam, quaeſtioneſque a te propoſitas enucleem; praeterquam quod difficultates objicere non ſit proferre rationes. Nos in mundo multa ex conjectura facere verum eſt; ſed nos noſtras ex conjectura habere Meditationes eſt falſum. In communi vita veriſimillimum, in Speculationibus vero veritatem cogimur ſequi. Homo ſiti et fame periret, ſi, antequam perfectam obtinuiſſet demonſtrationem, cibum ac potum ſibi profuturum, edere aut bibere nollet. Id autem in Contemplatione locum non habet. Econtra cavendum nobis eſt, quicquam, tanquam verum, admittere, quod ſolummodo veriſimile eſt: ubi enim unam admiſimus falſitatem, infinitae ſequuntur.

Porro

Porro hinc, quod divinae et humanae ſcientiae multis litibus et controverſiis repletae ſunt, nequit concludi, ea omnia, quae in iis tractantur, incerta eſſe: quoniam plurimi fuerunt, qui tanto contradicendi ſtudio tenebantur, ut etiam demonſtrationes Geometricas irriſerint. Sextus Empiricus, aliique Sceptici, quos citas, dicunt falſum eſſe, quod totum ſua parte majus eſt et ſic de caeteris judicant axiomatibus.

Ut vero, praetermiſſo ac conceſſo, nos, demonſtrationum defectu, veriſimilitudinibus debere eſſe contentos, dico, Demonſtrationem veroſimilem talem eſſe debere, ut, licet de ea dubitare poſſimus, contradicere tamen nequeamus; quia id, cui poteſt contradici, non vero, ſed falſo ſimile eſt. Si, exempli gratia, dico, Petrum in vivis eſſe, quia eum heri ſanum conſpexi; vero quidem id ſimile eſt, quatenus mihi nemo contradicere poteſt; ſi autem alius dicit, ſe heri vidiſſe, eum deliquium animi paſſum fuiſſe, ſeque credere, Petrum inde diem obiiſſe ſupremum, hic, ut mea verba falſa videantur, efficit. Tuam conjecturam de Spectris et Lemuribus falſam et ne veriſimilem quidem videri, tam clare oſtendi, ut in reſponſo tuo nihil animadverſione di- [580] gnum, inveniam.

Ad quaeſtionem tuam, an de Deo tam claram, quam de triangulo habeam ideam, reſpondeo affirmando. Si me vero interroges, utrum tam claram de Deo, quam de triangulo habeam imaginem, reſpondebo negando. Deum enim non imaginari, ſed quidem intelligere poſſumus. Hic quoque notandum eſt, quod non dico, me Deum omnino cognoſcere; ſed me quaedam ejus attributa, non autem omnia, neque maximam intelligere partem et certum eſt, plurimorum ignorantiam, quorundam eorum habere notitiam, non impedire. Quum Euclidis

clidis elementa addiſcerem, primo tres trianguli angulos duobus rectis aequari intelligebam; hancque trianguli proprietatem clare percipiebam, licet multarum aliarum ignarus eſſem.

Quod ad Spectra vel Lemures, hactenus nullam intelligibilem de iis auribus hauſi proprietatem; ſed quidem de Phantaſiis, quas nemo capere poteſt. Quum dicis Spectra, vel Lemures hic inferius (ſtylum tuum ſequor, licet ignorem, materiam hic inferius, quam ſuperius minoris eſſe pretii) ex tenuiſſima, rariſſima et ſubtiliſſima conſtare ſubſtantia, videris de aranearum telis, aëre, vel vaporibus loqui. Dicere eos eſſe inviſibiles, tantum mihi valet, ac ſi diceres, quid non ſint, non vero quid ſint: niſi forte velis indicare, quod, pro lubitu, ſe jam viſibiles, jam inviſibiles reddunt, quodque imaginatio in his, ſicut et in aliis impoſſibilibus, inveniet diſſicultatem.

Non multum apud me Authoritas Platonis, Ariſtotelis ac Socratis valet. Miratus fuiſſem, ſi Epicurum, Democritum, Lucretium, vel aliquem ex Atomiſtis, atomorumque defenſoribus protuliſſes: non enim mirandum eſt eos, qui Qualitates occultas, Species intentionales, Formas ſubſtantiales ac mille alias nugas commenti ſunt, Spectra et Lemures excogitaſſe et vetulis credidiſſe, ut Democriti authoritatem elevarent, cujus bonae Famae tantopere inviderunt, ut omnes ejus libros, quos tanta cum laude ediderat, combuſſerint. Si iis fidem adhibere animus eſt, quas rationes habes ad miracula Divae Virginis et omnium Sanctorum negandum, quae a tot Cele-
[381] berrimis Philoſophis, Theologis ac Hiſtoricis conſcripta ſunt, ut horum vel centum, illorum vero vix unum producere queam? Denique, Ampliſſime Vir, longius quam volebam, proceſſi; nec te diutius iis rebus, quas, (ſcio) non concedes, moleſtias

stias creare volo, quia alia, longe a meis diversa, sequeris principia etc.

EPISTOLA LXI.

Praestantissimo, Acutissimoque Philosopho B. D. S.

* * * * * *

Praestantissime vir,

Miror saltem, quod eo ipso, quo demonstrent Philosophi, aliquid falsum esse, eadem ratione ostendant ejus veritatem: certitudinem enim intellectus in suae Methodi initio Cartesius omnibus aequalem esse putat; in Meditationibus autem demonstrat. Idem illi probant, qui putant se aliquid certi demonstrare posse hac ratione, ut pro indubitato a singulis hominibus accipiatur.

Sed his missis, experientiam provoco et, ut ad haec accurate attendas, submisse rogo. Sic enim deprehendetur, si ex duobus unus aliquid affirmet, alter vero neget et ita, ut sibi ejus sint conscii, loquantur, quod, licet verbis contrarii videantur, attamen perpensis eorum conceptibus, ambo (unusquisque pro suo conceptu) vera dicant. Quod quidem refero, cum immensae sit in vita communi utilitatis et possent hoc unico observato innumerae controversiae et inde sequentes contentiones praecaveri; quamvis veritas haec in conceptu non semper absolute vera sit, sed positis tantum iis, quae in intellectu supponuntur, ut vera. Quae Regula etiam adeo est universalis, ut apud omnes homines, ne dementibus quidem ac dormientibus exceptis, reperiatur: quicquid [582] enim hi dicunt, se videre (licet nobis non ita appareat) aut vidisse, certissimum est, haec revera ita se habere. Quod etiam in casu proposito, de *Libero nempe Arbitrio*, clarissime conspicitur. Uterque enim

enim tam qui pro, quam qui contra disputat, verum mihi dicere videtur, prout nimirum quilibet Libertatem concipit; Liberum enim dicit Cartesius, quod a nulla causa cogitur. Et tu econtra, quod a nulla causa determinatur ad aliquid. Fateor itaque tecum, nos in omnibus rebus a certa causa ad aliquid determinari et sic nullum nos habere liberum arbitrium: sed contra quoque puto cum Cartesio in certis rebus (quod statim aperiam) nos nullatenus cogi, atque ita habere liberum arbitrium. Exemplum formabo a praesenti.

Triplex autem est Status Quaestionis: *primo*, an in res, quae extra nos sunt, absolute aliquam habeamus potestatem? Quod negatur. Exempli gratia, quod hanc nunc exaro epistolam non est absolute in mea potestate, quandoquidem certe prius scripsissem, ni vel absentia, vel amicorum praesentia impeditus fuissem. *Secundo*, an nos in motus corporis nostri, qui sequuntur, voluntate eos ad id determinante, absolute habeamus potestatem? Respondeo limitando, si nimirum sano corpore vivamus. Si enim valeo, semper me ad scribendum applicare, vel non applicare possum. *Tertio*, an, quando mihi meum rationis exercitium usurpare licet, eo liberrime, hoc est, absolute uti possim? Ad quod respondeo affirmative. Quis enim mihi negaret, nisi contradicendo propriae conscientiae, quod non possum in meis cogitationibus cogitare, me velle scribere, aut non scribere. Et quoad operationem quoque, quia hoc externae causae permittunt, (quod secundum concernit casum) quod equidem tam scribendi, quam non scribendi facultatem habeam: fateor quidem tecum, dari causas, quae me ad id determinant, quod jam scribo, quia scilicet primo mihi scripsisti, eademque opera postulavisti, ut prima occasione rescriberem et, quia impraesentiarum datur occasio, eam non libenter amitterem. Pro certo etiam

etiam affirmo, teste conscientia, cum Cartesio, istiusmodi res me propterea non cogere, meque revera (quod negatu videtur impossibile) id nihilominus omittere posse, non obstantibus his rationibus. [383] Si quoque cogeremur a rebus externis, cui possibile est habitum virtutis acquirere? imo hoc posito omnis malitia excusabilis esset. Sed quot modis non fit, ut, si a rebus externis ad aliquid determinemur, obfirmato tamen ac constanti ei resistamus animo?

Ut itaque superioris Regulae clariorem dem explicationem. Ambo equidem verum dicitis proprium juxta conceptum: si autem absolutam veritatem spectemus, haec tantum competit sententiae Cartesii. Supponis enim in conceptu, ut certum, libertatis essentiam in eo consistere, quod a nulla re determinamur. Hoc sic posito, utrumque verum erit; veruntamen cum essentia cujuslibet rei in eo consistat, sine quo ne quidem concipi possit; et clare sane concipiatur libertas, licet ab externis causis in nostris actionibus ad aliquid determinemur, sive, licet semper causae sint, quae incitamento nobis sunt, ut actiones nostras tali modo dirigamus, cum tamen id plane non efficiant; verum nullatenus, posito quod cogamur. Vide praeterea Cartesii I. Tom. Epist. 8. et 9. item II. Tom. pag. 4. Sed haec sufficiant. Rogo, ut ad has difficultates respondeas etc.

8. Octob. 1674.

EPISTOLA LXII.

Viro Doctissimo atque Expertissimo

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

EXPERTISSIME DOMINE,

Misit mihi amicus noster J. R. literas, quas ad me dignatus es scribere, una cum judicio tui amici de mea et Cartesii de libero arbitrio sententia, quae mihi gratissima fuerunt. Et, quamvis in praesentia, [584] praeterquam quod valetudinem non satis firmam habeam, aliis rebus admodum distrahar, tamen vel singularis tua humanitas, vel, quod ego praecipuum puto, veritatis studium, quo teneris, me cogit, ut tuo desiderio, pro mei ingenii tenuitate, satisfaciam. Etenim quid tuus amicus velit, antequam experientiam provocat et accuratam attentionem petit, nescio. Quod deinde addit, *Si quando inter duos alter de re quapiam quid affirmat, alter autem neget etc.* verum est, si intelligit illos duos, quamvis iisdem utantur vocabulis, de rebus tamen diversis cogitare, cujus rei exempla aliquot amico J. R. olim misi, cui jam scribo, ut tibi eadem communicet.

Transeo igitur ad illam Libertatis definitionem, quam meam esse ait; sed nescio, unde illam sumpserit. Ego eam rem Liberam esse dico, quae ex sola suae naturae necessitate exiitit et agit, Coactam autem, quae ab alio determinatur, ad existendum et operandum certa ac determinata ratione. Ex gr. Deus, tametsi necessario, libere tamen existit, quia ex sola suae naturae necessitate existit. Sic etiam Deus se et absolute omnia libere intelligit, quia ex sola ipsius naturae necessitate sequitur, ut omnia intelligat.

telligat. Vides igitur me libertatem non in libero decreto sed in libera necessitate ponere.

Sed ad res creatas descendamus, quae omnes a causis externis determinantur ad existendum et operandum certa ac determinata ratione. Quod ut clare intelligatur, rem simplicissimam concipiamus. Ex. gr. Lapis a causa externa, ipsum impellente, certam motus quantitatem accipit, qua postea, cessante causae externae impulsu, moveri necessario perget. Haec igitur lapidis in motu permanentia coacta est, non necessaria, quia impulsu causae externae definiri debet; et quod hic de lapide, id de quacunque re singulari, quantumvis illa composita et ad plurima apta esse concipiatur, intelligendum est, quod scilicet unaquaeque res necessario a causa externa aliqua determinatur ad existendum et operandum certa ac determinata ratione.

Porro, concipe jam, si placet, lapidem, dum moveri pergit, cogitare et scire, se, quantum potest, conari, ut moveri pergat. Hic sane lapis, quandoquidem sui tantummodo conatus est conscius et [585] minime indifferens, se liberrimum esse et nulla alia de causa in motu perseverare credet, quam quia vult. Atque haec humana illa libertas est, quam omnes habere jactant et quae in hoc solo consistit, quod homines sui appetitus sint conscii et causarum, a quibus determinantur, ignari. Sic infans se lac libere appetere credit; puer autem iratus vindictam velle et timidus fugam. Ebrius deinde credit, se ex libero mentis decreto ea loqui, quae postea sobrius tacuisse vellet. Sic delirans, garrulus et hujus farinae plurimi se ex libero mentis decreto agere, non autem impetu ferri credunt. Et quia hoc praejudicium omnibus hominibus innatum est, non ita facile eodem liberantur. Nam quamvis experientia satis superque doceat, homines nihil minus posse, quam appetitus

 mode-

moderari ſuos et quod ſaepe, dum contrariis affectibus conflictantur, meliora videant et deteriora ſequantur, ſe tamen liberos eſſe credunt, idque propterea, quod res quaſdam leviter appetant et quarum appetitus facile poteſt contrahi memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur.

His, quaenam mea de libera et coacta neceſſitate, deque ficta humana libertate ſit ſententia, ſatis, ni fallor, explicui; ex quibus facile ad tui amici objectiones reſpondetur. Nam, quod cum Carteſio ait, illum liberum eſſe, qui a nulla cauſa externa cogitur, ſi per hominem coactum intelligit eum, qui invitus agit, concedo nos quibuſdam in rebus nullatenus cogi, hocque reſpectu habere liberum arbitrium. Sed ſi per coactum intelligit, qui quamvis non invitus, neceſſario tamen agit, (ut ſupra explicui) nego nos aliqua in re liberos eſſe.

At Amicus tuus contra affirmat, *nos rationis exercitio liberrime, hoc eſt, abſolute uti poſſe*, qua in re ſatis, ne dicam nimis, confidenter perſtat. *Quis enim*, ait, *niſi propriae contradicendo conſcientiae, negaret, me cogitationibus meis cogitare poſſe, quod vellem et quod non vellem ſcribere.* Pervelim ſcire, quam ille conſcientiam, praeter illam, quam ſupra exemplo lapidis explicui, narrat. Ego ſane, ne meae conſcientiae, hoc eſt, ne rationi et experientiae contradicam et ne praejudicia et ignorantiam foveam, [586] nego, me ulla abſoluta cogitandi potentia cogitare poſſe, quod vellem et quod non vellem ſcribere. Sed ipſius conſcientiam appello, qui ſine dubio expertus eſt, ſe in ſomnis non habere poteſtatem cogitandi, quod vellet et quod non vellet ſcribere; nec cum ſomniat ſe velle ſcribere, poteſtatem habet, non ſomniandi ſe velle ſcribere; nec minus expertum illum eſſe credo, quod mens non ſemper aeque apta ſit ad cogitandum de eodem objecto; ſed prout corpus

aptius

aptius est, ut in eo hujus, vel illius objecti imago excitetur, ita mens aptior est ad hoc, vel illud objectum contemplandum.

Cum praeterea addit, quod causae, cur animum ad scribendum applicuerit, ipsum quidem ad scribendum impulerint, sed non coegerint, nihil aliud significat, (si rem aequo pondere examinare velis) quam quod ipsius animus ita tum erat constitutus, ut causae, quae ipsum alias, cum scilicet magno aliquo affectu conflictatur, non potuissent, nunc facile potuerunt flectere, hoc est, causae, quae ipsum alias non potuissent cogere, coëgerunt jam, non ut invitus scriberet, sed ut necessario scribendi esset cupidus.

Quod porro statuit: *quod si a causis externis cogeremur, virtutis habitum acquirere possit nemo;* nescio, quis ipsi dixerit, non posse ex fatali necessitate, sed tantummodo ex libero Mentis decreto, fieri, ut firmato et constanti simus animo.

Et quod denique addit: *quod hoc posito omnis malitia excusabilis esset.* Quid inde? Nam homines mali non minus timendi sunt, nec minus perniciosi, quando necessario mali sunt. Sed de his, si placet, vide meae Appendicis ad Cartesii Principiorum lib. I. et II. ordine Geometrico demonstrator. Partis II. Caput VIII.

Denique tuus amicus, qui haec mihi objicit, vellem, ut mihi responderet, qua ratione ille humanam virtutem, quae ex libero Mentis decreto oritur, simul concipiat cum Dei praeordinatione. Quod si cum Cartesio fatetur, se haec nescire conciliare, ergo telum, quo ipse transfixus jam est, in me vibrare conatur Sed frustra. Nam si meam sententiam attento animo examinare velis, omnia congruere videbis etc.

EPISTOLA LXIII.

Praestantissimo atque Acutissimo Philosopho B. d. S.

* * * * * *

Praestantissime vir,

Methodum tuam recte regendae rationis in ac-[587] quirenda veritatum incognitarum cognitione, ut et Generalia in Physicis quando impetrabimus? Novi te jam modo magnos in iis fecisse progressus. Prius jam mihi innotuit et posterius noscitur ex Lemmatibus Parti secundae Ethices adjectis: quibus multae difficultates in Physicis facile solvuntur. Si otium et occasio sinit, a te submisse peto, veram Motus Definitionem, ut et ejus explicationem, atque qua ratione, cum extensio, quatenus per se concipitur, indivisibilis, immutabilis etc. sit, a priori deducere possimus, tot tamque multas oriri posse varietates et per consequens existentiam figurae in particulis alicujus corporis, quae tamen in quovis corpore variae et diversae sunt a figuris partium, quae alterius corporis formam constituunt? Praesens mihi indicasti methodum, qua uteris in indagandis necdum cognitis veritatibus. Experior eam Methodum valde esse praecellentem et tamen valde facilem, quantum ego de ea concepi, et possum affirmare hac unica observatione magnos me in Mathematicis fecisse progressus: optem idcirco, ut mihi veram tradere definitionem ideae adaequatae, verae, falsae, fictae et dubiae. Differentiam inter ideam veram et adaequatam quaesivi, huc usque tamen nil aliud rescire potui, quam quum rem inquisivi et certum conceptum, vel ideam, quod, inquam, (ut porro expiscarer, an haec idea vera etiam alicujus rei adaequata esset) ex me quaesiverim, quae sit causa hujus ideae, aut conceptus; qua cognita denuo interrogavi, quae sit rursus causa hujus conceptus et sic semper in causas causarum idearum inquirendo perrexi, usque dum

talem

talem causam nanciscerer, cujus aliam causam [588] rursus videre non possem, quam quod inter omnes ideas possibiles, quas penes me habeo, haec una quoque ex iisdem existat. Si, exempli causa, inquirimus, in quo consistat vera nostrorum Errorum origo; Cartesius respondebit, quod assensum praebeamus rebus nondum clare perceptis; verum licet haec vera idea hujus rei sit, nondum tamen potero omnia circa haec scitu necessaria determinare, nisi quoque hujus rei adaequatam ideam habuero; quam ut assequar, denuo in causam hujus conceptus inquiro, quare nimirum fiat, ut assensum praebeamus rebus non clare intellectis et respondeo hoc fieri ex defectu cognitionis; sed hic rursus ulterius inquirere non licet, quaenam sit causa, ut quaedam ignoremus; ac proinde video me adaequatam ideam nostrorum errorum detexisse. Hic interim a te requiro, an, quia constat, multas res infinitis modis expressas habere adaequatam sui ideam et ex quavis adaequata idea omnia ea, quae de re sciri possunt, educi posse, quamvis facilius ex hac, quam ex illa idea, eliciantur, an, inquam, sit medium, quo noscatur, utra prae alia usurpanda sit. Sic, exempli gratia, adaequata idea circuli consistit in radiorum aequalitate, eadem quoque consistit in infinitis rectangulis sibi invicem aequalibus, factis a segmentis duarum linearum, atque sic porro infinitas habet expressiones, quarum unaquaeque adaequatam circuli naturam explicat; et quamvis ex unaquaque harum omnia alia deducere liceat, quae de circulo sciri possunt, id ipsum tamen multo facilius fit ex una harum, quam ex altera. Sic quoque, qui applicatas Curvarum considerat, multa deducet, quae ad dimensionem harum spectant, sed majori facilitate, si consideremus Tangentes etc. Et ita indicare volui, quo usque hac in Disquisitione progressus sum. Cujus perfectionem, vel si alicubi erro emendationem, nec non desideratam Definitionem exspecto. Vale.

* EPISTOLA LXIV.

Nobilissimo ac Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Nobilissime vir,

Inter ideam veram et adaequatam nullam aliam [509] differentiam agnosco, quam quod nomen veri respiciat tantummodo convenientiam ideae cum suo ideato, nomen adaequati autem naturam ideae in se ipsa; ita ut revera nulla detur differentia inter ideam veram et adaequatam praeter relationem illam extrinsecam. Jam autem, ut scire possim, ex qua rei idea ex multis omnes subjecti proprietates possint deduci, unicum tantum observo, ut ea rei idea, sive definitio causam efficientem exprimat. Exempli gratia, ad circuli proprietates investigandas inquiro, an ex hac idea circuli, quod scilicet constat ex infinitis rectangulis, possim omnes ejus proprietates deducere, inquiro, inquam, an haec idea causam circuli efficientem involvat, quod cum non fiat, aliam quaero: nempe quod circulus sit spatium, quod describitur a linea, cujus unum punctum est fixum, alterum mobile; cum haec Definitio jam causam efficientem exprimat, scio me omnes inde posse circuli proprietates deducere etc. Sic quoque cum Deum definio esse Ens summe perfectum, cumque ea definitio non exprimat causam efficientem, (intelligo enim causam efficientem tam internam, quam externam) non potero inde omnes Dei proprietates expromere; at quidem cum definio Deum esse *Ens* etc. vide Definit. VI. Part. I. Ethices.

Caete-

Caeterum de reliquis, nimirum de motu, quaeque ad Methodum spectant, quia nondum ordine conscripta sunt, in aliam occasionem reservo.

Circa illa, quae ais, quod ille, qui consi- [300] derat applicatas Curvarum, multa deducet, quae ad dimensionem earum spectant; sed majori facilitate, considerando Tangentes etc. Ego contrarium puto, quod etiam considerando Tangentes multa alia difficilius deducentur, quam considerando ordinatim applicatas; et absolute statuo, quod ex quibusdam proprietatibus alicujus rei (quacunque data idea) alia facilius, alia difficilius (quae tamen omnia ad Naturam illius rei spectant) inveniri possint; sed hoc tantum observandum existimo, ideam talem esse inquirendam, ex qua omnia elici queant, ut supra dictum. Omnia enim ex aliqua re possibilia deducturus, necessario sequitur ultima prioribus difficiliora fore etc.

EPISTOLA LXV.

Praestantissimo Acutissimoque Philosopho B. d. S.

* * * * *

Praestantissime vir,

Serio abs te peto, ut dubitationes hic motas solvere, tuamque ad eas responsionem mittere placeat. Sit, rogo, demonstratio ea ostensiva; non vero ad impossibile deducens, num scilicet primo nos plura de Deo attributa, quam Cogitationem, Extensionemque possimus cognoscere? Porro num inde sequatur creaturas, aliis constantes attributis, nullam posse concipere extensionem? Unde sequeretur tot constituendos esse mundos, quot dantur Dei attributa. Quantae ex. gr. extensionis noster existeret mundus, tantae quoque extensionis mundi, aliis affecti attributis, essent; quemadmodum vero, praeter

cogi-

cogitationem, non nisi extensionem percipimus, ita etiam istius mundi creaturae, non nisi sui mundi attributa atque cogitationem perciperent.

Secundo, quoniam Dei intellectus tam essentia, quam existentia a nostro differt intellectu; nihil er-
[501] go cum nostro commune habebit; ac proinde (per 3 Ethic. Prop. part. 1.) Dei intellectus nostri caussa esse nequit.

Tertio, in Schol. 10. Prop. part. 1. Ethic. ais *nihil in natura clarius esse, quam quod unumquodque ens sub aliquo attributo debeat concipi;* (quod optime capio) *et quo plus realitatis aut Esse habeat, eo plura ei competant attributa.* Hinc sequi videtur, dari entia, quae tria, quatuor, aliaque plura habent attributa; licet ex demonstratis colligere licuerit, unumquodque ens duobus tantum constare attributis, nimirum certo quodam Dei attributo, ejusdemque attributi idea.

Quarto, eorum, quae a Deo immediate producta sunt, quaeque mediante infinita quadam modificatione producuntur, exempla desiderarem. Prioris generis cogitatio, ac extensio; posterioris vero intellectus in cogitatione, motus in extensione esse videntur.

Haec sunt, quae abs te, siquidem tempus aliquod tibi sit reliquum, peto. Vale etc.

25 Julii 1675.

EPISTO-

EPISTOLA LXVI.

Doctissimo Expertissimoque Viro

* * * * *

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

EXPERTISSIME VIR,

Gaudeo, quod tandem occasio tibi oblata fuerit, ut me tuis literis, mihi semper gratissimis, recreares, quod ut frequenter facias, enixe rogo etc.

Ad dubia pergo; et quidem ad primum dico, Mentem humanam illa tantummodo posse cognitione assequi, quae idea corporis actu existentis [502] involvit, vel quod ex hac ipsa idea potest concludi. Nam cujuscunque rei potentia sola ejus essentia definitur, (per Prop. 7. p. 3, Ethices) Mentis autem essentia (per Prop. 13. p. 2.) in hoc solo consistit, quod sit idea Corporis actu existentis ac proinde Mentis intelligendi potentia ad ea tantum se extendit, quae haec idea Corporis in se continet, vel quae ex eadem sequuntur. Ad haec Corporis idea nulla alia Dei attributa involvit neque exprimit, quam Extensionem et Cogitationem. Nam ejus ideatum, nempe Corpus (per Prop. 6. p. 2.) Deum pro causa habet, quatenus sub attributo Extensionis et non quatenus sub ullo alio consideratur, atque adeo (per Axiom. 6. p. 1.) haec Corporis idea Dei cognitionem involvit, quatenus tantummodo sub Extensionis attributo consideratur. Deinde haec idea, quatenus cogitandi modus est, Deum etiam (per eandem Prop.) pro causa habet, quatenus res est cogitans et non quatenus sub alio attributo consideratur; adeoque (per idem Axiom.) hujus ideae idea Dei cognitionem involvit, quatenus sub Cogitationis et non quatenus sub alio

attri-

attributo consideratur. Apparet itaque Mentem humanam, sive Corporis humani ideam praeter haec duo nulla alia Dei attributa involvere, neque exprimere. Caeterum ex his duobus attributis vel eorundem affectionibus nullum aliud Dei attributum (per Prop. 10. p. 1.) concludi, neque concipi potest. Atque adeo concludo Mentem humanam nullum Dei attributum praeter haec posse cognitione assequi, ut fuit propositum. Quod autem addis, an ergo tot mundi constituendi sunt, quot dantur attributa? vide Schol. Prop. 7. p. 2. Ethices. Posset praeterea haec Propositio facilius demonstrari, deducendo rem ad absurdum; quod quidem demonstrandi genus, quando Propositio negativa est, prae altero eligere soleo, quia cum natura similium magis convenit. Sed quia positivum tantummodo petis, ad alterum transeo, quod est, an id possit ab alio produci, in quo tam essentia, quam existentia discrepat: nam quae ab invicem ita differunt, nihil commune habere videntur. Sed cum omnia singularia, praeter illa, quae a suis similibus producuntur, differant a suis [593] causis, tam essentia, quam existentia, nullam hic dubitandi rationem video.

Quo autem ego sensu intelligam, quod Deus sit causa efficiens rerum, tam essentiae, quam existentiae, credo me satis explicuisse in Schol. et Coroll. Prop. 25. p. 1. Ethic.

Axioma Scholii Prop. 10. p. 1. ut in fine ejusd. Scholii innui, formamus ex idea, quam habemus Entis absolute infiniti et non ex eo, quod dentur, aut possint dari entia, quae tria, quatuor etc. attributa habeant.

Denique exempla, quae petis, primi generis sunt in Cogitatione, intellectus absolute infinitus; in Extensione autem motus et quies; secundi autem,

facies

facies totius Universi, quae quamvis infinitis modis variet, manet tamen semper eadem, de quo vide Schol. 7. Lemmatis ante Prop. 14. p. 2.

His, Vir praestantissime, ad tuas, nostrique amici objectiones respondisse me credo, si tamen scrupulum adhuc remanere existimas, rogo, ut mihi significare non graveris, ut eum etiam, si possim, evellam. Vale etc.

Hagae Com,
29. Julii 1675.

EPISTOLA LXVII.

Acutissimo ac Doctissimo Philosopho B. D. S.

* * * * * *

Vir clarissime,

Abs te peto Demonstrationem ejus, quod dicis; nempe quod anima non possit plura attributa Dei, quam Extensionem et Cogitationem percipere. Quod quidem licet evidenter videam, contrarium tamen ex Schol. Prop. 7. part. 2. Ethices posse deduci, mihi videtur, forte non aliam ob causam, quam quia sensum hujus Scholii non satis recte percipio. Constitui ergo, haec qua ratione deducam, exponere, te, [504] Vir Cl. obnixe rogans, ut mihi velis, ubicunque sensum tuum non recte assequor, solita tua humanitate succurrere. Ea autem sic sese habent. Quod, licet inde colligam, mundum utique unicum esse, id tamen exinde non minus quoque clarum est, eum ipsum infinitis modis expressum, ac proinde unamquamque rem singularem infinitis modis expressam esse. Unde videtur sequi, quod Modificatio illa, quae Mentem meam constituit, ac Modificatio illa, quae Corpus meum exprimit, licet una et eadem sit

Modi-

Modificatio, ea tamen infinitis modis fit expressa, uno modo per Cogitationem, altero per Extensionem, tertio per attributum Dei mihi incognitum, atque sic porro in infinitum, quia infinita dantur Attributa Dei, et Ordo et Connexio Modificationum videtur esse eadem in omnibus. Hinc jam Quaestio oritur, quare Mens, quae certam Modificationem repraesentat et quae eadem Modificatio non solum Extensione, sed infinitis aliis modis est expressa; quare, inquam, tantum Modificationem illam per Extensionem expressam, hoc est, Corpus humanum et nullam aliam expressionem per alia attributa percipiat. Sed tempus mihi non permittit, ut ea prolixius prosequar; forte haec dubia omnia crebrioribus Meditationibus eximentur.

Londini,
12. August 1675.

EPISTOLA LXVIII.

Nobilissimo ac Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

—— Caeterum, ad tuam Objectionem ut respondeam, dico, quod quamvis unaquaeque res infinitis modis expressa sit in infinito Dei intellectu, illae tamen
[505] infinitae ideae, quibus exprimitur, unam eandemque rei singularis Mentem constituere nequeunt, sed infinitas: quandoquidem unaquaeque harum infinitarum idearum nullam connexionem cum invicem habent, ut in eodem Scholio Propositionis 7.

Part.

Part. 2. Ethic explicui et ex Prop. 10. Part. 1. patet. Ad haec si aliquantulum attendas, nihil difficultatis superesse videbis etc.

Hagae
18 August 1675.

EPISTOLA LXIX.

Acutissimo atque Doctissimo Philosopho B. D. S.

* * * * *

Vir clarissime,

— — Primo difficulter admodum concipere queo, quî a priori corporum existentia demonstretur, quae motus et figuras habent; cum in Extensione, absolute rem considerando, nil tale occurrat. Secundo erudiri abs te vellem, quomodo intelligendum sit, cujus meministi Epistola de Infinito his verbis: *Nec tamen concludunt, talia omnem numerum superare ex partium multitudine.* Nam revera omnes Mathematici mihi videntur circa talia infinita semper demonstrare, quod partium numerus sit tam magnus, ut omnem assignabilem numerum superent et in exemplo, de duobus circulis ibidem allato, non hoc ipsum declarare videris, quod tamen susceperas. Ibi enim tantum ostendis, quod non hoc ipsum concludunt ex nimia spatii interpositi magnitudine et *quod ejus maximum et minimum non habeamus;* sed non demonstras prout volebas, quod id non concludant ex partium multitudine etc.

2 Maii 1676.

EPISTOLA LXX.

Nobilissimo atque Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

[590] Quod in Epistola de Infinito dixi, quod partium infinitatem ex earum multitudine non concludant, hinc patet, quod, si ea ex earum multitudine concluderetur, non possemus majorem partium multitudinem concipere, sed earum multitudo, quavis data, deberet esse major, quod falsum est: nam in toto spatio, inter duos circulos, diversa centra habentes, duplo majorem partium multitudinem concipimus, quam in ejusdem dimidio et tamen partium numerus, tam dimidii, quam totius spatii omni assignabili numero major est. Porro ex Extensione, ut eam Cartesius concipit, molem scilicet quiescentem, corporum existentiam demonstrare non tantum difficile, ut ais, sed omnino impossibile est. Materia enim quiescens, quantum in se est, in sua quiete perseverabit, nec ad motum concitabitur, nisi a causa potentiori externa; et hac de causa non dubitavi olim affirmare, rerum naturalium principia Cartesiana inutilia esse, ne dicam absurda.

Hagae
5 Maii 1676.

EPISTOLA LXXI.

Acutissimo Doctissimoque Philosopho B. D. S.

* * * * * *

Doctissime vir,

Velim, ut hac in re mihi gratificeris, indicando, quî ex conceptu Extensionis secundum tuas meditationes varietas rerum a priori possit ostendi, quandoquidem meministi opinionis Cartesii, in qua Cartesius statuit, se eam ex Extensione nullo alio modo deducere posse, quam supponendo, motu a Deo excitato hoc effectum fuisse in Extensione: deducit ergo juxta meam opinionem corporum existentiam non ex quiescente materia, nisi forte suppositionem motoris Dei pro nihilo haberes; quandoquidem, quî illud ex essentia Dei a priori necessario sequi debeat, abs te non sit ostensum; id quod Cartesius ostensurus captum humanum superare credebat. Quare a te hanc rem requiro, sciens bene, te alias cogitationes habere, nisi alia sontica subsit forte causa, quare illud hacterius manifestum facere nolueris; et si hoc, de quo non dubito, non opus fuisset, tale quid obscure indicares. Sed certo tibi persuasum habeas, quod sive candide mihi aliquid indices, sive celes, meus tamen erga te affectus immutatus maneat. [577]

Rationes tamen, cur illud specialiter desiderem, hae sunt, quod in Mathematicis semper observarim, quod nos ex quavis re in se considerata, hoc est, ex definitione cujusque rei, unicam saltem proprietatem deducere valeamus; quod si autem plures proprietates desideremus, necesse esse, ut rem definitam ad alia referamus: tunc siquidem ex conjunctione definitionum harum rerum novae proprietates resultant. Ex. gr. Si circuli peripheriam considerem solam, nihil aliud concludere potero, quam quod ubique sibi similis sive uniformis existat, qua quidem proprietate

ab

ab omnibus aliis curvis essentialiter differt, nec ullas [598] alias unquam potero deducere. Verum si ad alia referam, nimirum ad radios ex centro deductos, ad duas lineas sese intersecantes, aut plures quoque, plures utique hinc proprietates deducere valebo; quae quidem aliquo modo videntur adversari prop. 16. Ethices, quae praecipua fere est 1 lib. tui Tractatus, in qua tanquam notum assumitur, posse ex data cujuscunque rei definitione plures proprietates deduci, quod mihi videtur impossibile, si non ad alia referamus rem definitam; id quod porro effecit, ut non possim videre, qua ratione ex Attributo aliquo solo considerato, ex. gr. Extensione infinita corporum varietas exsurgere possit; vel si existimas hoc quoque non posse concludi ex unico solo considerato, sed omnibus simul sumptis, vellem hoc edoceri abs te et qua ratione hoc concipiendum foret. Vale etc.

Parisiis,
23 Jun. 1676.

EPISTOLA LXXII.

Nobilissimo atque Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

Quod petis, an ex solo Extensionis conceptu rerum varietas a priori possit demonstrari, credo me jam satis clare ostendisse, id impossibile esse; ideoque materiam a Cartesio male definiri per Extensionem; sed eam necessario debere explicari per attributum, quod aeternam et infinitam essentiam exprimat. Sed de his forsan aliquando, si vita suppetit, clarius tecum

sum agam. Nam huc usque nihil de his ordine disponere mihi licuit.

Quod autem addis, nos ex definitione cujusque rei, in se consideratae, unicam tantum proprietatem deducere valere, locum forsan habet in rebus [509] simplicissimis, vel entibus rationis, (ad quae figuras etiam refero) at non in realibus. Nam ex hoc solo, quod Deum definio esse Ens, ad cujus essentiam pertinet existentia, plures ejus proprietates concludo: nempe quod necessario existit, quod sit unicus, immutabilis, infinitus, etc. et ad hunc modum plura alia exempla adferre possem, quae impraesentiarum omitto. Denique rogo, ut inquiras, an Tractatus D. Huet, (nempe contra Tractatum Theologico Politicum) de quo antea scripsisti, lucem jam viderit et an mihi exemplar transmittere poteris, deinde an jam noveris, quaenam ea sint, quae de Refractione noviter inventa sint. Hisce vale, Nobilissime Vir et amare perge etc.

Hagae Com.
15. Julii 1676.

EPISTOLA LXXIII.

Doctissimo et Acutissimo Viro B. D. S.

ALBERTUS BURGH

S. P.

Promisi tibi scribere ex Patria discedens, nimirum si quid digni mihi in itinere occurreret. Haec autem occasio cum mihi data sit, maximique quidem momenti, debitum meum persolvo, tibi significans, me per Infinitam Dei Misericordiam in Ecclesiam Catholicam reductum, ejusdemque membrum effectum esse; quod quomodo acciderit, ex scripto, quod Cla-

 rissimo,

rissimo Expertissimoque Viro D. Craeneno, Professori Leidensi, misi, particularius intelligere tibi licebit; jamque hinc, ad tuam quae spectant utilitatem, brevibus subjungam.

Quo magis te antea aliquando prae subtilitate et acumine tui ingenii admiratus sum, eo magis te nunc defleo et deploro; quoniam, homo cum sis ingenio-[600] sissimus et praeclaris dotibus mentem a Deo ornatam nactus, veritatisque amans, imo avidus sis, te tamen a misero et superbissimo illo Spirituum scelestorum Principe circumduci et decipi patiaris. Tota enim tua Philosophia quid est, nisi mera illusio et Chymaera? et tamen non solum illi tranquillitatem mentis tuae in hac vita, sed et salutem aeternam animae tuae committis. Vide quam misero omnia tua innitantur fundamento. Te veram Philosophiam demum invenisse praesumis. Quomodo scis, tuam Philosophiam optimam esse inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam imposterum docebuntur? An, ut de excogitatione futurarum taceam, omnes illas Philosophias tam antiquas, quam novas, quae hic et in India et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinasti? et quamvis illas rite examinaveris, quomodo scis te optimam elegisse? Dices, mea Philosophia rationi rectae congrua est, caeterae eidem repugnant: sed omnes reliqui Philosophi praeter tuos discipulos a te dissentiunt, ac eodem jure idem, quod tu de tua, ipsi de se suaque Philosophia praedicant, teque, sicut tu illos, falsitatis errorisque arguunt. Manifestum igitur est, a te, ut veritas tuae Philosophiae eluceat, proponendas esse rationes, quae reliquis Philosophiis non sunt communes, sed soli tuae applicari possint; aut tuam Philosophiam aeque incertam et nugatoriam esse, ac alias reliquas, fatendum est.

Jam

Jam autem me ad librum tuum, cui titulum iſtum impium praefixiſti, reſtringens, confundensque Philoſophiam tuam cum tua Theologia, quoniam tu ipſe illas revera confundis, quamvis aſtutia Diabolica unam ab altera ſeparatam eſſe et diverſa principia habere, ſtatuere obtendas, ſic ulterius pergo.

Dices itaque forſan: alii S. Scripturam toties non legerunt, quam ego et ex illa ipſa S. Scriptura, cujus agnitio authoritatis differentiam inter Chriſtianos et reliquos totius mundi populos conſtituit, probo mea placita. Sed quomodo? applicando textus claros obſcurioribus S. Scripturam explico et ex illa mea interpretatione Dogmata mea compono, vel jam antea in cerebro meo conflata confirmo. Sed obſecro, ut reflectas ſerio ad hoc, quod dicis: quo- [671] modo enim ſcis te bene dictam iſtam applicationem facere et deinde iſtam applicationem rite factam interpretationi S. Scripturae ſufficientem eſſe, ſicque te bene ejuſdem S. Scripturae interpretationem inſtituere? praeſertim cum Catholici dicant et veriſſimum ſit, Verbum Dei univerſum non eſſe ſcriptis traditum et ſic S. Scripturam per S. Scripturam ſolam non poſſe explicari, non dicam ab uno homine, ſed ne quidem ab ipſa Eccleſia, quae ſola eſt S. Scripturae interpres. Traditiones enim Apoſtolicae etiam conſulendae ſunt, quod ex ipſa S. Scriptura et Sanctorum Patrum teſtimonio probatur, nec non rationi rectae pariter ac experientiae conſentaneum eſt. Atque ita falſiſſimum cum ſit tuum principium et in exitium ducens; ubi tota tua doctrina, huic falſo fundamento innixa et ſuperaedificata, remanebit?

Sic igitur, ſi in Chriſtum crucifixum credis, agnoſce peſſimam tuam haereſin, reſipiſcas a perverſione tuae naturae et cum Eccleſia reconciliator.

Quid enim alio modo tua probas, quam omnes Haeretici, qui unquam ex Eccleſia Dei exierunt, etiamnum exeunt, aut unquam impoſterum exibunt, fecerunt, faciunt, aut facient? Omnes enim, ſicut et tu, eodem principio, ſcilicet ſola S. Scriptura ad ſua dogmata conflanda et ſtabilienda utuntur.

Neque tibi abblandiatur, quod forte Calviniſtae, ſeu Reformati dicti, neque Lutherani, neque Mennonitae, neque Sociniani etc. tuam Doctrinam refellere poſſint: omnes enim iſti, ut jam dictum eſt, aeque miſeri ſunt, ac tu es et pariter tecum in umbra mortis ſedent.

Si vero in Chriſtum non credis, miſerior es, quam effari poſſum. Remedium tamen facile eſt: reſipiſce enim a peccatis tuis, animadvertens arrogantiam exitialem miſeri et inſani tui ratiocinii. In Chriſtum non credis: quare? Dices, quia principiis meis Doctrina et vita Chriſti, nec non Chriſtianorum de ipſo Chriſto Doctrina meae Doctrinae minime convenit. Sed iterum dico, tunc te majorem cogitare audes omnibus iis, qui unquam in Civitate, vel Eccleſia Dei ſurrexerunt, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribus, Doctoribus, Confeſſoribus et Vir-
[602] ginibus, Sanctis innumeris, imo per blaſphemiam ipſo Domino Jeſu Chriſto? Tune illis ſolus doctrina, vivendi modo, in omnibus denique antecellis? Tune miſer homuncio, vilis terrae vermiculus, imo cinis, vermium eſca, teipſum Incarnatae Sapientiae Infinitae Aeterni Patris, blaſphemia ineffabili, praeferre geſties? Tune ſolus prudentiorem et majorem te ipſum reputabis omnibus iis, qui unquam ab initio mundi in Eccleſia Dei fuerunt et in Chriſtum venturum, aut jam ventum crediderunt, aut etiamnum credunt? Quo fundamento innititur haec tua temeraria, inſana, deplorabilis et execranda arrogantia?

Negas

Negas Chriſtum filium Dei vivi, Verbum aeternae ſapientiae Patris, manifeſtatum in carne et pro genere humano paſſum et crucifixum eſſe. Quare? quia principiis tuis illud omne non reſpondet: ſed ultra quod probatum jam ſit, te vera principia non habere, ſed falſa, temeraria, abſurda, nunc plus dico, nimirum quod, etiamſi veris principiis innixus fueris et iiſdem omnia ſuperſtrueres, nihilo magis tamen per eadem, illa omnia, quae in mundo ſunt, evenerunt, aut eveniunt, explicare poſſes, neque audacter aſſerere tibi liceret, cum aliquid ipſis principiis videtur repugnare, illud idcirco revera impoſſibile eſſe, aut falſum. Quamplurima enim ſunt, imo innumera, quae, ſi aliquid certi cognoſci datur in rebus naturalibus, explicare tamen minime poteris; ſed neque quidem apparentem talium Phaenomenorum contradictionem cum reliquorum tuis explicationibus, a te pro certiſſimis habitis, auferre. Nullum penitus ex tuis principiis explicabis eorum, quae in faſcinatione et praecantationibus verborum certorum ſola pronunciatione, aut ſimplici illorum, aut characterum in quacunque materia expreſſorum geſtatione efficiuntur, nec non Phaenomenorum ſtupendorum a Daemoniis obſeſſorum, quorum omnium ego ipſe varia exempla vidi et innumerorum talium certiſſima teſtimonia quamplurium perſonarum fide digniſſimarum et uno ore loquentium intellexi. Quid poteris judicare de rerum omnium eſſentiis, conceſſo, quod ideae aliquae, quas in mente habes, rerum iſtarum eſſentiis, quarum ideae ſunt adaequatae, conveniant? cum ſecurus nunquam eſſe poſſis, an omnium rerum creatarum ideae in mente [603] humana habeantur naturaliter, an vero multae, ſi non omnes in eadem produci poſſint et revera producantur ab objectis externis, ac etiam per ſuggeſtionem ſpirituum bonorum, malorumve, divinamque revelationem evidentem. Quomodo itaque non conſulens aliorum hominum teſtimonia et rerum experientiam,

rientiam, ne jam dicam de fubjiciendo tuo judicio omnipotentiae divinae, ex tuis principiis definire praecife poteris, ftabilirequo pro certo exiftentiam actualem, aut non exiftentiam, poffibilitatem, aut impoffibilitatem exiftendi harum ex. gr. fequentium rerum, (fcilicet illas vel dari actualiter, vel non dari, aut poffe dari, vel non poffe dari in rerum natura) uti funt, virga probatoria ad detegendum metalla et aquas fubterraneas; lapis, quem quaerunt Alchymiftae; potentia verborum et characterum; apparitiones fpirituum variorum tam bonorum, quam malorum, eorundemque potentia, fcientia et occupatio; repraefentatio plantarum et florum in Phiala vitrea poft illarum combuftionem; Syrenes; homunculi in mineris faepius fefe, ut fertur, oftendentes; Antipathiae et Sympathiae rerum quampluritmarum; Impenetrabilitas corporis humani, etc? Nihil prorfus, mi Philofophe, etiamfi millies fubtiliore et acutiore, quam polles, ingenio praevaleres, horum dictorum poteris determinare: et fi foli intellectui tuo in hifce et fimilibus dijudicandis confidis, certe eodem modo jam cogitas de illis, quae tibi incognita aut incomperta funt, ac proinde impoffibilia habentur; fed revera incerta tantum, donec teftimonio quampluriurn fide dignorum teftium convictus fueris, deberent videri; ficut Julius Caefar, uti mihi imaginor, judicaturus fuiffet, aliquo ipfi dicente, pulvis aliquis componi poteft et pofterioribus faeculis communis reddetur, cujus potentia tam erit efficax, ut caftella, civitates integras, imo montes ipfos in aëra profilire faciat et in quovis loco conclufus, fubito poft accenfionem fuam fe mirum in modum dilatans, omne, quod actionem ejus impedit, difrumpat: hoc enim Julius Caefar nullo modo crediddiffet, fed plenis cachinnis irrififfet hunc hominem, utpote volentem ipfi perfuadere rem judicio ipfius ac experientiae [64] fummaeque fcientiae militari contrariam.

Sed

Sed in viam redeamus: Si haec praedicta igitur non cognoscis, neque dijudicare potes, quid superbia Diabolica tumidus miser homo judicabis, temerario de Mysteriis tremendis vitae et Passionis Christi, quae ipsi Catholici docentes incomprehensibilia praedicant? Quid porro insanies, nugatorie et futiliter garriendo de Miraculis innumeris et signis, quae post Christum Apostoli et Discipuli ejus et deinceps aliquot millia Sanctorum in testimonium et confirmationem veritatis Fidei Catholicae per omnipotentem Dei virtutem ediderunt, ac quae per eandem Dei omnipotentem Misericordiam et Bonitatem etiamnum diebus nostris sine numero per totum terrarum orbem fiunt? Et si hisce contradicere non potes, ut certe minime poteris, quid plus obstrepis? Manum da et resipisce ab erroribus et a peccatis tuis; humilitatem indue et regenerator.

Verum praeterea ad veritatem facti, sicut revera est fundamentum Religionis Christianae, descendere libet. Quomodo audebis negare, si recte attendas, efficaciam consensus tot myriadum hominum, quorum aliquot millia doctrina, eruditione et vera subtili soliditate, vitaeque perfectione te multis parasangis antecelluere ac antecellunt, qui omnes unanimiter et uno ore affirmant, Christum Filium Dei vivi incarnatum esse passum et crucifixum, mortuumque esse pro peccatis generis humani, resurrexisse, transfiguratum esse, regnare in coelis cum patre aeterno in unitate Spiritus Sancti Deum et reliqua, quae huc spectant, ab eodem Domino Iesu et in nomine ejus postea ab Apostolis reliquisque Sanctis per virtutem Divinam et Omnipotentem miracula innumera, captum humanum non tantum excedentia, sed et sensui communi repugnantia in Ecclesia Dei facta fuisse, (quorumque in hunc diem usque indicia materialia innumera et longe lateque per orbem terrarum diffusa visibilia signa supersunt) ac etiamnum fieri? An non

non eodem modo liceret mihi negare, Romanos antiquos unquam in mundo fuisse, Imperatoremque Julium Caesarem oppressa Reip. Libertate illorum regimen in Monarchiam mutasse? Nihil videlicet curan-
[6.5] ti tot monumenta omnibus obvia, quae de Romanorum potentia nobis tempus reliquit, nec non contra testimonium gravissimorum illorum authorum, qui unquam Historias Romanae Reip. et Monarchiae, particulariter ibi plurima de Julio Caesare narrantes, conscripsere et judicium tot hominum millium, qui aut dicta monumenta ipsi viderunt, aut iis (utpote quae ab innumeris existere affirmantur) pariter, ac dictis historiis fidem unquam adhibuerunt ac etiamnum adhibent; hoc cum fundamento, nimirum quod hac nocte praeterita somniassem, monumenta, quae de Romanis restant, non esse res aetuales, sed meras illusiones; similiter et illa, quae de Romanis dicuntur, paria esse eum iis, quae libri isti, quos Romansios vocant, de Amadiis, de Galliis et similibus Heroibus puerilirer narrant; nec non Julium Caesarem, aut unquam in mundo fuisse, aut si extitit, hominem fuisse Attrabilarium, qui non revera Romanorum Libertatem conculcavit, seipsum super Majestatis Imperatoriae thronum erigens; sed ad credendum, se haec magna perfecisse, sua propria stulta imaginatione, vel amicorum ipsi blandientium persuasione, inductus fuit? Annon prorsus eodem modo liceret mihi negare, regnum Chinae a Tartaris occupatum; Constantinopolin sedem Imperii Turcarum esse et similia innumera? Verum an ullus me haec negantem mentis haberet compotem, ac insaniae deplorandae excusaret? Quoniam omnia haec communi aliquot millium hominum consensu innituntur, ac idcirco eorum certitudo est evidentissima, quia impossibile est, ut omnes talia, imo quamplurima alia asserentes, seipsos fefellerint, aut fallere alios voluerint per tot saeculorum, imo in quamplurimis a primis mundi annis, usque in hunc diem successionem.

Consi-

Conſidera ſecundo Eccleſiam Dei ab initio mundi ad hunc uſque diem non interrupta ſucceſſione propagatam, immotam, ac ſolidam perſiſtere; cum omnes aliae Religiones Paganae aut Haereticae initium ſaltem poſtea, ſi non et jam finem habuerint, idemque de regnorum Monarchiis et Philoſophorum quorumvis opinionibus dici debeat.

Conſidera deinde tertio Eccleſiam Dei per adventum Chriſti in carne a cultu Veteris ad Novi Teſtamenti cultum redactam et ab ipſo Chriſto Filio Dei vivi fundatam, propagatam deinceps fuiſſe ab Apoſtolis et eorum Diſcipulis et ſucceſſoribus, hominibus, ſecundum mundum, indoctis; qui tamen Philoſophos omnes confuderunt, quamvis Doctrinam Chriſtianam, quae ſenſui communi repugnat et omne humanum ratiocinium excedit et tranſcendit, docuerint: hominibus, ſecundum mundum, abjectis, vilibus et ignobilibus, quos non adjuvit potentia Regum aut Principum terrenorum; ſed qui econtra ab iiſdem omni tribulatione perſecuti et reliquas mundi adverſitates perpeſſi ſunt, quorumque opus, quo magis Potentiſſimi Imperatores Romani illud impedire, imo opprimere nitebantur, quot poterant Chriſtianos omnis generis martyrio interficientes, tanto plus incrementi cepit; atque hoc pacto brevi temporis ſpatio per totum terrarum orbem diffuſam eſſe Chriſti Eccleſiam, ac tandem ad fidem Chriſtianam converſis ipſo Romano Imperatore et Regibus Principibusque Europae in illam Potentiae vaſtitatem excreviſſe Hierarchiam Eccleſiaſticam, ſicut illam hodie admirari licet; idque omne effectum per charitatem, manſuetudinem, patientiam, fiduciam in Deo et reliquas Chriſtianas virtutes, (non armorum ſtrepitu, exercituum numeroſorum vi et devaſtatione Regionum, ſicuti Principes mundani limites ſuos extendunt) nihil adverſus Eccleſiam praevalentibus Inferi portis, ut ei promiſit Chriſtus. Hic [600]

etiam

etiam perpende terribile et ineffabiliter severum supplicium, quo Judaei ad ultimum miseriae et calamitatis gradum depressi sunt, quia Christum crucifigendi auctores fuerunt. Percurre, volve ac revolve omnium temporum Historias et nihil simile quid in alia quavis Societate accidisse, ne per somnium quidem, illic invenies.

Animadverte quarto in essentia Catholicae Ecclesiae includi et revera ejusdem Ecclesiae inseparabiles esse proprietates, nimirum *Antiquitatem*, qua succedens in locum Religionis Judaicae, quae tunc temporis vera erat, initium suum a Christo ante sexdecim et dimidium saecula numerat et per quam nunquam interruptae successionis suorum Pastorum seriem ducit, quaque fit, ut illa sola libros Sacros, [607] Divinosque puros et incorruptos, una cum traditione Verbi Dei non scripti aeque certa ac immaculata possideat; *Immutabilitatem*, qua Doctrina ejus et administratio Sacramentorum, prout ab ipso Christo et Apostolis statuta est, inviolata, atque, uti convenit, in suo vigore conservatur; *Infallibilitatem*, qua omnia ad fidem pertinentia summa cum authoritate, securitate et veritate determinat et decidit, secundum potestatem ipsi a Christo hunc in finem largitam et Spiritus Sancti, cujus Ecclesia Sponsa est, directionem? *Irreformabilitatem*, qua corrumpi et falli fallereque cum non possit, nunquam egere constat; *Unitatem*, qua omnia ejus membra idem credunt, idem quoad fidem docent, unum, idemque altare et omnia Sacramenta communia habent ac tandem in unum eundemque finem conspirant, sibi mutuo obedientia; *Nullius animae*, sub quocunque demum praetextu, *ab ipsa Separabilitatem*, quin simul incurrat aeternam damnationem, nisi ante mortem eidem iterum per poenitentiam fuerit unita: qua patet, omnes haereses ex illa exiisse, dum illa semper, sibi eadem constans et stabiliter

firma,

firma, utpote Petrae inaedificata, permanet; *Extenſionem vaſtiſſimam*, qua per totum mundum ſeſe, idque viſibiliter, diffundit; quod de nulla alia Societate Schismatica, aut Haeretica, aut Pagana, neque de ullo Politico Regimine, aut Philoſophica Doctrina aſſeri poteſt, ſicuti nec ulla ex dictis proprietatibus Eccleſiae Catholicae ulli alii Societati convenit, aut convenire poteſt; ac tandem *Perpetuitatem uſque ad finem mundi*, de qua ſecuram ipſam reddidit ipſa Via Veritas et Vita, quamque experientia omnium dictarum proprietatum, ſimiliter ipſi ab eodem Chriſto per Spiritum Sanctum promiſſarum ac datarum manifeſte etiam demonſtrat.

Collige quinto, ordinem admirabilem, quo dirigitur ac gubernatur Eccleſia, tantae molis corpus, indicare manifeſte, illam admodum particulariter a Dei Providentia dependere et a Spiritu Sancto mirabiliter diſponi, protegi ac dirigi ejus adminiſtrationem; ſicut harmonia, quae in cunctis rebus hujus univerſi perſpiciunt, Omnipotentiam, Sapientiam et Providentiam Infinitam, quae omnia creavit et etiamnum conſervat, indigitat. In nulla enim alia ſocietate talis ordo, tam pulcer et ſtrictus et [608]
ſine interruptione ſervatur.

Cogita ſexto, Catholicos, ultra quod innumeri utriuſque ſexus (quorum adhuc hodie multi ſuperſunt, aliquos ipſemet vidi et novi) admirabiliter et ſanctiſſime vixerint et per virtutem Dei omnipotentem in Nomine adorando Jeſu Chriſti multa miracula fecerint, nec non quotidie adhuc fiant converſiones momentaneae quamplurimorum a peſſima ad meliorem, vere Chriſtianam et ſanctam vitam, univerſos in genere, quo ſanctiores et perfectiores eo humiliores eſſe, ſeque magis indignos reputare et aliis cedere laudem ſanctioris vitae; peccatores autem vel maximos ſemper nihilominus reſpectum debitum in Sa-

cra

cra retinere, confiteri suam propriam malignitatem, accusare propria vitia et imperfectiones, et ab illis velle liberari et sic emendari: ita ut possit dici, perfectissimum Haereticum aut Philosophum, qui unquam fuit, vix inter imperfectissimos Catholicos mereri ut consideretur. Ex quibus etiam liquet et evidentissime sequitur, Doctrinam Catholicam sapientissimam et profunditate admirabilem esse, uno verbo, omnes reliquas Doctrinas hujus mundi antecellere; siquidem homines meliores caeteris alius cujusvis Societatis efficiat, illosque viam securam ad tranquillitatem mentis in hac vita et salutem animae aeternam post eandem consequendam doceat ac tradat.

Septimo reflecte serio ad multorum Haereticorum obstinatione induratorum et gravissimorum Philosophorum confessionem publicam, nimirum quod post receptam ab ipsis fidem Catholicam demum viderint cognoverintque, se antea miseros, caecos, ignorantes, imo stultos et insanos fuisse, dum prae superbia tumidi et arrogantiae vento inflati, se supra caeteros doctrinae, eruditionis et vitae perfectione longe evectos esse sibi falso persuadebant; et quorum deinde aliqui vitam sanctissime traduxerunt et innumerorum miraculorum memoriam post se reliquerunt, alii martyrio alacriter et summo cum jubilo obviam ierunt; nonnulli etiam, inter quos Divus Augustinus, subtilissimi, profundissimi, sapientissimi ac proinde utilissimi Ecclesiae Doctores, imo sicut columnae, effecti sunt.

Et reflecte tandem ultimo ad miserrimam et in- [609] quietam vitam Atheorum, quamvis prae se ferant aliquando magnam mentis hilaritatem et jucunde ac cum summa interna animi pace vitam traducere velint videri; praecipue vero infelicissimam et horrendam eorundem mortem intuere, quorum aliqua exempla ipsemet vidi, quamplurima, imo innumera

numera ex relatione aliorum et ex Historia aeque certo scio. Et disce horum exemplo in tempore sapere.

Atque sic igitur vides, aut saltem te vidère spero, quam temerarie te ipsum committas opinionibus tui cerebri; (si enim Christus verus Deus est et homo simul, ut certissimum est, vide, quò redactus sis: perseverans enim in tuis abominandis erroribus et gravissimis peccatis, quid aliud tibi exspectare licet, quam damnationem aetérnam? quod quam horrendum sit ipse recogites) quam parum argumenti habeas irridendi totum mundum praeter tuos miseros adoratores; quam stulte superbus et inflatus evadas cogitatione excellentiae tui ingenii et admiratione vanissimae, imo falsissimae et impiissimae tuae doctrinae; quam turpiter te ipsum miseriorem facias ipsis bestiis, tollendo tibi ipsi libertatem voluntatis, quam tamen, si revera non experireris neque agnosceres, quomodo tibi posses illudere, cogitando, tua esse summa laude, imo et exactissima imitatione digna.

Si nolis, (quod absit cogitare) ut Deus tui misereatur aut Proximus tuus, tu ipsemet saltem miserere tui ipsius miseriae, qua miseriorem te ipsum, quam nunc es, aut minus miserum, quam si ita continuaveris, futurus es, studes efficere.

Resipisce, homo Philosophe, agnosce stultitiam tuam sapientem et sapientiam tuam insanam; ex superbo devenito humilis et sanatus eris. Adora Christum in sanctissima Trinitate, ut dignetur misereri tuae miseriae, et excipiet te. Lege Sanctos Patres et Doctores Ecclesiae et instruent te de iis, quae tibi facienda sunt, ut ne pereas sed habeas vitam aeternam. Consule Catholicos homines, fidem suam profunde èdoctos et bonae vitae et tibi multa dicent, quae nunquam scivisti et quibus obstupesces.

Atque

Atque ego quidem hanc Epiſtolam tibi perſcripſi cum intentione vere Chriſtiana, primo ut cognoſcas [610] amorem, quem erga te, quamvis Gentilem, habeo; ac deinde, ut rogarem te, ne perſeveres alios etiam pervertere.

Concludam ſic igitur: Deus animam tuam vult ab aeterna damnatione eripere, modo tu velis. Ne dubites Domino obedire, qui te vocavit tam ſaepe per alios, jam iterum et forte ultima vice te vocat per me, qui, gratiam hanc ab ineffabili ipſius Dei Miſericordia conſecutus, eandem tibi ex toto animo precor. Ne renuas: ſi enim jam non auſcultes Deum te vocantem, ipſius Domini ira contra te accendetur, et periculum eſt, ne ab ejus Miſericordia Infinita derelinquaris et Juſtitiae Divinae omnia in ira conſumentis miſera evadas victima: quod Omnipotens Deus avertat ad majorem Nominis ſui gloriam et animae tuae Salutem, nec non in multorum infeliciſſimorum tui Idololatrarum ſalutiferum et ſequendum exemplum, per Dominum et Salvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, qui cum Aeterno Patre vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia ſaecula ſaeculorum. Amen.

Florentiae III. Non. Sept. CIↃ IↃ CLXXV.

EPISTOLA LXXIV.

Nobilissimo Juveni

ALBERTO BURGH

B. D. S.

S. D.

Responsio ad praecedentem.

Quod, ab aliis mihi relatum, credere vix potueram, ex tuis tandem literis intellexi; nimirum te non tantum Romanae Ecclesiae membrum effectum, ut ais, sed et ejus acerrimum propugnatorem esse, jamque maledicere et petulanter in tuos adversarios debacchari didicisse. Ad easdem nihil respondere proposueram, certus tibi magis opus esse temporis usu, quam ratione, ut ad te, tuosque restitueris; [615] ut jam taceam alias caussas, quas tu olim probasti, quando de Stenonio (cujus nunc vestigia sequeris) sermo inter nos fuit. Sed amici quidam, qui ex egregia tua indole magnam spem mecum conceperant, me summopere rogarunt, ne amici officio deessem et id potius cogitarem, quod nuper fueris, quam quod nunc sis et alia hujusmodi; quibus tandem adductus sum haec pauca tibi scribere, enixe rogans, ut eadem aequo animo legere digneris.

Neque hic Sacerdotum et Pontificum vitia, ut Ecclesiae Romanae adversarii solent, narrabo, quo te ab iisdem avertam. Solent enim haec saepe malo ex affectu vulgari et magis ad irritandum, quam ad docendum adduci. Imo concedam in Romana plures reperiri magnae eruditionis viros et probatae vitae, quam in alia quacunque Ecclesia Christiana: plures enim hujus Ecclesiae membra cum sint, plures etiam cujuscunque conditionis viri in eadem reperiuntur. Hoc tamen negare minime poteris, nisi forte

forte cum ratione memoriam etiam amisisti, in quacunque Ecclesia plures dari viros honestissimos, qui Deum justitia et charitate colunt; plures enim hujus generis inter Lutheranos, Reformatos, Mennonitas et Enthusiastas novimus, et, ut alios taceam, parentes tuos nosti, qui tempore Ducis Albani pari animi constantia ac libertate omnium tormentorum genera propter Religionem passi sunt; ac proinde concedere debes vitae sanctitatem non esse Romanae Ecclesiae propriam, sed omnibus communem. Et quia per hoc novimus (ut cum Apostolo Joh. 1 Epist. cap. 4. vers. 13. loquar) quod in Deo manemus et Deus manet in nobis, sequitur, quicquid Romana Ecclesia ab aliis distinguit, superfluum omnino esse et consequenter ex sola superstitione institutum. Est enim, ut cum Johanne dixi, justitia et charitas, unicum et certissimum verae fidei Catholicae signum et veri Spiritus Sancti fructus et ubicunque haec reperiuntur, ibi Christus revera est, et ubicunque desunt, deest Christus. Solo namque Christi Spiritu duci possumus in amorem justitiae et charitatis. Haec si tecum recte voluisses perpendere, nec te perdidisses; nec [612] tuos parentes in acerbum moerorem conjecisses, qui tuam fortunam nunc misere deflent.

Sed ad tuam Epistolam revertor, in qua primo defles, quod me a scelestorum Spirituum Principe circumduci patiar. Sed quaeso bono animo sis, atque ad te redi. Cum mentis compos eras, Deum infinitum, ni fallor, adorabas, cujus virtute omnia absolute fiunt et conservantur: jam vero Principem Dei hostem somnias, qui invito Deo homines plerosque (rari quippe boni) circumducit et decipit, quos propterea Deus huic scelerum magistro in aeternum cruciandos tradit. Patitur ergo divina justitia, ut Diabolus homines impune decipiat, at minime, homines misere ab ipso Diabolo deceptos et circumductos, manere impunes?

Atque

Atque haec abſurda toleranda adhuc eſſent, ſi Deum adorares infinitum et aeternum, non illum, quem Chaſtillon in oppido Tienen, ſic a Belgis nuncupato, equis comedendum impune dedit. Et me defles miſer? meamque Philoſophiam, quam nunquam vidiſti, chymaeram vocas? O mente deſtitute juvenis, quis te faſcinavit, ut ſummum illud et aeternum te devorare et in inteſtinis habere credas?

Ratione tamen velle uti videris, meque rogas, *quomodo ſciam, meam Philoſophiam optimam eſſe inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam impoſterum docebuntur?* quod profecto longe meliori jure te rogare poſſum. Nam ego non praeſumo, me optimam inveniſſe Philoſophiam, ſed veram me intelligere ſcio. Quomodo autem id ſciam, ſi roges, reſpondebo, eodem modo, ac tu ſcis tres Angulos Trianguli aequales eſſe duobus rectis, et hoc ſufficere negabit nemo, cui ſanum eſt cerebrum, nec ſpiritus immundos ſomniat, qui nobis ideas falſas inſpirant veris ſimiles. Eſt enim verum index ſui et falſi.

At tu, qui demum optimam Religionem, vel potius optimos viros inveniſſe praeſumis, quibus credulitatem tuam addixiſti, *qui ſcis, eos optimos eſſe inter omnes, qui alias Religiones docuerunt, etiamnum docent, aut impoſterum docebunt? an omnes illas religiones tam antiquas quam novas, quae hic et in India et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinaſti? et quamvis illas rite examinaveris,* [613] *quomodo ſcis te optimam elegiſſe?* quandoquidem tuae fidei rationem nullam dare potes. At dices, te in interno Spiritus Dei teſtimonio acquieſcere, reliquos autem a ſceleſtorum Spirituum Principe circumduci ac decipi; ſed omnes, qui extra Eccleſiam Romanam ſunt, eodem jure id, quod tu de tua, ipſi de ſua praedicant.

Quod autem addis de communi hominum myriadum consensu, deque interrupta Ecclesiae successione, etc. ipsissima Pharisaeorum cantilena est. Hi namque non minori confidentia, quam Ecclesiae Romanae addicti testium myriadas exhibent, qui aequali, ac Romanorum testes, pertinacia audita, tanquam ab ipsis experta, referunt. Stirpem deinde suam ad Adamum usque proferunt. Eorum Ecclesiam in hunc usque diem propagatam, immotam et solidam invito hostili Ethnicorum et Christianorum odio permanere, pari arrogantia jactant. Antiquitate omnium maxime defenduntur. Traditiones ab ipso Deo acceptas, seque solos Verbum Dei scriptum et non scriptum servare, uno ore clamant. Omnes haereses ex iis exiisse, ipsos autem constantes aliquot annorum millia absque ullo imperio cogente, sed solo superstitionis efficacia mansisse, negare nemo potest. Miracula, quae narrant, delassare valent mille loquaces. Sed, quo sese maxime efferunt, est, quod longe plures, quam ulla natio, martyres numerent et numerum quotidie augeant eorum, qui pro fide, quam profitentur, singulari animi constantia passi sunt, neque hoc mendacio: ipse enim inter alios quendam Judam, quem fidum appellant, novi, qui in mediis flammis, cum jam mortuus crederetur, hymnum, qui incipit, *Tibi Deus animam meam offero*, canere incepit et in medio cantu exspiravit.

Ordinem Romanae Ecclesiae, quem tantopere laudas, politicum et plurimis lucrosum esse fateor; nec ad decipiendam plebem et hominum animos coërcendum commodiorem isto crederem, ni ordo Mahumedanae Ecclesiae esset, qui longe eundem antecellit. Nam a quo tempore haec superstitio incepit, nulla in eorum Ecclesia schismata orta sunt.

Si igitur recte calculum ineas, id solum, quod
[614] tertio loco notas, pro Christianis esse videbis,
quod

quod ſcilicet viri indocti et viles totum fere orbem ad Chriſti fidem convertere potuerint. Sed haec ratio non pro Romana Eccleſia; ſed pro omnibus, qui Chriſti nomen profitentur, militat.

At pone, omnes, quas adfers, rationes ſolius Romanae Eccleſiae eſſe. Putasne te iiſdem ejuſdem Eccleſiae authoritatem mathematice demonſtrare? quod cum longe abſit, cur ergo vis, ut credam, meas demonſtrationes a ſceleſtorum Spirituum Principe, tuas autem a Deo inſpirari, praeſertim cum videam et tuae literae clare indicent, te hujus Eccleſiae mancipium factum, non tam amore Dei ductum, quam inferorum metu, qui ſuperſtitionis eſt unica cauſa. Eſtne haec tua humilitas, ut nihil tibi, ſed ut aliis, qui a plurimis damnantur, credas? an arrogantiae et ſuperbiae ducis, quod ratione utar et in hoc vero Dei Verbo, quod in mente eſt, quodque nunquam depravari nec corrumpi poteſt, acquieſcam? Apage hanc exitiabilem ſuperſtitionem et, quam tibi Deus dedit, rationem agnoſce, eamque cole, niſi inter bruta haberi velis. Deſine, inquam, abſurdos errores myſteria appellare, nec turpiter confunde illa, quae nobis incognita vel nondum reperta ſunt, cum iis, quae abſurda eſſe demonſtrantur, uti ſunt hujus Eccleſiae horribilia ſecreta, quae, quo magis rectae rationi repugnant, eo ipſa intellectum tranſcendere credis.

Caeterum Tractatus Theologo-Politici fundamentum, quod ſcilicet Scriptura per ſolam Scripturam debeat exponi, quodque tam proterve abſque ulla ratione falſum eſſe clamas, non tantum ſupponitur, ſed ipſum verum ſeu firmum eſſe apodictice demonſtratur, praecipue cap. 7. ubi etiam adverſariorum opiniones confutantur; quibus adde, quae in fine cap. 15. demonſtrantur. Ad haec ſi attendere velis et inſuper Eccleſiae Hiſtorias (quarum te ignariſſimum